
ВИКТОР

ЮГО

ТОМ 4

ВИКТОР ЮГО

ТОМ 4. ЧОВЕКЪТ, КОЙТО СЕ

СМЕЕ

Превод: Росица Ташева, Ерма Гечева

chitanka.info

В Англия всичко е величествено, дори и олигархията. Английският патрициат е патрициат в пълния смисъл на думата. Няма по-прочут, по-жесток и по-жизнен феодализъм. И нека кажем — навремето си този феодализъм е бил полезен. Именно в Англия трябва да бъде изучено феодаалното право, както във Франция трябва да бъде изучена кралската власт.

Истинското заглавие на тази книга би трябвало да бъде „Аристокрацията“. Друга книга, която ще последва, би могла да бъде озаглавена „Монархията“. И ако на автора е съдено да осъществи този свой труд, те ще предшествуват и ще завършат с трета, озаглавена „Деветдесет и трета година“.

Отвил Хаус, април 1869 г.

В Англия всичко е величествено, дори и олигархията. Английският патрициат е патрициат в пълния смисъл на думата. Няма по-прочут, по-жесток и по-жизнен феодализъм. И нека кажем — навремето си този феодализъм е бил полезен. Именно в Англия трябва да бъде изучено феодалното право, както във Франция трябва да бъде изучена кралската власт.

Истинското заглавие на тази книга би трябвало да бъде „Аристокрацията“. Друга книга, която ще последва, би могла да бъде озаглавена „Монархията“. И ако на автора е съдено да осъществи този свой труд, те ще предшествуват и ще завършат с трета, озаглавена „Деветдесет и трета година“.

Отвил Хаус, април 1869 г.

ЧАСТ ПЪРВА

МОРЕТО И НОЩТА

ДВЕ ВЪВЕЖДАЩИ ГЛАВИ

I УРСУС

1

Урсус и Хомо бяха свързани с тясна дружба. Урсус беше човек, Хомо-вълк^[1]. Характерите им си бяха допаднали. Човекът бе кръстил вълка. Вероятно сам бе избрал и своето име. След като бе сметнал, че Урсус му подхожда, решил бе, че Хомо е добро име за звяра. Съдружието между човека и вълка им беше полезно по панаири, енорийски празници, по кръстовищата, където се струпват минувачи, изобщо пред тълпата, която обича да слуша брътвежи и да купува лекове. Този покорен, любезен и послушен вълк й се харесваше. Хората обичат да гледат укротени зверове. Наше върховно задоволство е да наблюдаваме всякакви прояви на опитомяване. Затова и толкова народ се трупва при преминаването на царските шествия.

Урсус и Хомо скитаха от кръстопът на кръстопът, от площадите в Абъристуит до площадите в Йедбърг, от област на област, от графство на графство, от град на град. След като изчерпеха възможностите на един пазар, отиваха на друг. Урсус живееше в една барака на колела, която Хомо бе приучен да влачи денем и да пази нощем. По лошите друмища, по нанагорницата, когато пътят беше много изровен или много кален, човекът се впрягаше в колата и теглеше братски, рамо до рамо с вълка. Така двамата бяха остарели заедно. Стануваха където се случи — на някоя угар или горска поляна, край селце или кръстопът, пред вратите на крепостни градчета, по пазарища и игрища, край паркове, под притвори на църкви. Щом колата пристигнеше на някой панаир и махленките се съберяха, зяпнали уста, любопитните се струпваха в кръг, Урсус започваше да приказва, а Хомо одобряваше. С паничка в устата, Хомо учтиво събираше парса от присъстващите.

Печелеха си хляба. Вълкът беше учен, човекът — също. Вълкът бе дресиран от човека, или сам се бе дресирал, да изпълнява разни вълчи фокуси, които допринасяха за печалбата.

— Само не се израждай в човек! — казваше приятелят му.

Вълкът никога не хапеше, човекът — понякога. Така поне си мислеше Урсус, който беше мизантроп, и за да подчертае ненавистта си към хората, бе станал панаирджия. А също и за да живее — стомахът си иска своето. В допълнение, или може би за усложнение, този панаирджия мизантроп беше и лекар. И не само лекар — беше и вантрилок. Гледаха го как говори, без да си мърда устата. Той подражаваше до съвършенство гласа и произношението на хората, и то толкова сполучливо, че сякаш те самите говореха. Възпроизвеждаше шепота на цяла тълпа, което му даваше право на титлата „енгастримит“. И той си я присвои. Наподобяваше виковете на всевъзможни птици — на дрозда, на стърчиопашката, на онази чучулига, която се нарича също качулатка, на белогушия кос — все скитници като него. Така че понякога той представяше на слушателите си било площад, изпълнен с хорска глъчка, било ливада, кънтяща от животински гласове; ту бурен като тълпата, ту спокоен и безгрижен като зората. (Впрочем такива таланти, макар и рядко, наистина съществуват. През миналия век някой си Тузел умеел да наподобява смесени тълпи от хора и зверове и възпроизвеждал виковете на всички животни, та бил придаден към Бюфон в качество на менажерия.) Урсус беше проникателен, недоверчив и любознателен и същевременно имаше склонност към онези странни обяснения, които наричаме басни. И се правеше, че им вярва. Тази безочливост беше част от хитрината му. Той гледаше на ръка, отваряше книги наслуки и гадаеше, предсказваше съдби, разправяше, че е опасно да срещнеш черна кобила и още по-опасно, като тръгваш на път, някой, който не знае къде отиваш, да те извика. Сам се назоваваше „търговец на суеверия“. Казваше:

— Между Кентърбърийския архиепископ и мене има само една разлика — аз поне си признавам.

Така че, справедливо възмутен, архиепископът го повика, но находчивият Урсус го обезоръжи, като му разказа една съчинена от него, Урсус, проповед за светия ден Коледа, проповед, от която архиепископът остана възхитен, после я научи наизуст, произнесе я от

амвона и я публикува като свое произведение. И на тая цена му прости.

Урсус изцеляваше, било защото беше лекар, било въпреки това. Знаеше разни мехлеми и билки. Използуваше скритата сила на редица пренебрегвани растения — леската, зърниката, повета, зърнастеца, трънката, калинката, смрадликата. Лекуваше охтиката с настройка от росянка, при случай използваше листа от бабина душица, които, ако ги откъснеш по към корена, служат за очистително, а по-горните — за повръщане, пресичаше гърлобол с растителния израстък, наречен „еврейско ухо“, знаеше коя тръстика лекува воловете и коя мента лекува конете, познаваше красотата и свойствата на мандрагората, която, това всекиму е известно, е двуполово растение. Имаше си рецепти. Лекуваше изгорено с вълна от саламандра, от каквато, според Плиний^[2], Нерон имал кърпа. Урсус си имаше реторта и колба и се занимаваше с транс мутация. Продаваше мехлем за всякакви болести. Разправяха, че някога е бил затварян в Бедлам — направили му честта да го сметнат за смахнат, но го пуснали, като разбрали, че е само поет. Тази история сигурно не беше вярна — всички си имаме по някоя легенда, която влачим след себе си.

Истината е, че Урсус беше многознайник, беше човек с вкус и пишеше стихове на латински. Беше учен в двете области — и в Хипократовата^[3], и в Пиндаровата^[4]. По стихоплетство би могъл да се състезава с Рапен^[5] и с Вида^[6]. Би могъл да съчинява йезуитски трагедии не по-малко успешно от отец Буур. Благодарение на близкото познанство с многоуважаемите ритми и стъпки на древните, той си имаше собствени образи и цяло семейство класически метафори. За майка, пред която вървяха двете ѝ дъщери, казваше „ето ти дактил“; за баща, следван от двамата си синове — „ето ти анапест“, а за детенце, крачещо между дядо си и баба си — „ето ти амфимакър“. Толкова знания можеха да му докарат само глад. Салернската школа^[7] казва: „Яжте малко и често.“ Урсус ядеше малко и рядко, като по този начин следваше само половината правило и пренебрегваше другата половина. Но за това бе виновна публиката, която невинаги се събираше и не купуваше често. Урсус казваше: „Като изплюеш някое поучително изречение, олеква ти. Вълкът намира утеха във виенето, овцата — в топлатата вълна, гората — в синигера, жената — в любовта, а философът — в мъдростите.“ При нужда Урсус съчиняваше и комедии,

които играеше криво-ляво. Те му помагаха да продава церовете си. Между другото той бе съчинил една героична пасторала в чест на рицаря Хю Мидълтън, който през 1608 година докарал в Лондон река. Тази река спокойно си течала в графство Хартфорд, на шестдесет мили от Лондон. Рицарят Мидълтън отишъл и я взел. Водил със себе си шестстотин души, въоръжени с лопати и кирки; накарал ги да копаят ровове, да издигат насипи тук до височина двадесет стъпки, там до дълбочина тридесет стъпки; направили дървени водопроводи над земята и осемстотин моста от камък, тухли и талпи; и една прекрасна утрин реката влязла в Лондон, където липсвала вода. Урсус бе превърнал тези прозаични подробности в красива буколическа поема за голямата река Темза и малката река Серпантина; духът на Темза кани Серпантина да отиде при него и ѝ предлага леглото си, като ѝ казва: „Стар съм, за да се харесвам на жените, но съм достатъчно богат, за да мога да им плащам.“ С този остроумен и галантен намек Урсус подчертаваше, че сър Хю Мидълтън лично е платил за цялата работа.

Урсус беше майстор на монолога. По природа саможив и приказлив, той не желаше да се среща с хора, а имаше нужда да говори и затова разговаряше със себе си. Онзи, който е живял в самота, знае до каква степен монологът е нещо естествено. Словото те човърка отвътре. Единственият изход е да държиш речи в празното пространство. Когато говориш на глас, а си сам, струва ти се, че разговаряш с бог, който е в теб. Както е известно, такъв навик е имал и Сократ. Държал речи на себе си. Също и Лутер. Урсус приличаше на тези велики хора. Той притежаваше качеството да се раздвоява и да бъде своя собствена аудитория. Задаваше си въпроси и си отговаряше; възхваляваше се и си отправяше обиди. От улицата хората го чуваха как сам си приказва в колибата. Минувачите, които преценяват посвоему необикновените хора, казваха: „Тоя е идиот.“ Понякога той се ругаеше, както вече казахме, но имаше и мигове, когато си отдаваше признание. Веднъж в една реч, която сам си държеше, го бяха чули да казва: „Изучих растенията и всички техни тайни — стеблото, пъпката, чашколистчето, листенцата на цвета, тичинките, плодолиста, плодника, тека, спорангия, апотесиона. Проникнах в хроматията, осмозата и химозата, тоест образуването на цвета, на аромата и на вкуса.“ В това признание, което Урсус отдаваше на Урсус, имаше по

всяка вероятност известно самохвалство, но нека онези, които съвсем не са проникнали в хроматията, в осмозата и в химозата, първи хвърлят камък по него.

За щастие Урсус никога не бе ходил в Холандия. Там вероятно щяха да искат да го претеглят, за да разберат дали има нормално тегло; ако човек тежи повече или по-малко, значи е магьосник. В Холандия това тегло благоразумно бе определено със закон. Просто и остроумно. Беше проверка. Поставяха човека на кантар и ако нарушеше равновесието, очевидността излизаше наяве — ако бе по-тежък, го обесваха, ако бе по-лек, го изгаряха. И днес още може да се види в Аудуотър кантарът за теглене на магьосници, но сега той служи за теглене на сирене. Ето до каква степен религията се е изродила! Урсус положително щеше да си има неприятности с тоя кантар. При пътуванията си той избягваше Холандия и добре правеше. Впрочем, доколкото ни е известно, той въобще не излизаше от Великобритания.

Както и да е, понеже беше беден и много саможив и се бе запознал с Хомо в една гора, той реши да тръгне по света. Взе вълка за другар и двамата заедно поеха по пътищата и заживяха на открито пълен със случайности живот. Урсус беше много изобретателен и съобразителен, беше вещ във всичко, що се отнася до лекуването, оперирането и предпазването от болести, и вършеше най-необикновени неща. Смятаха го за добър панаирджия и за добър лекар. Естествено, минаваше и за магьосник. Малко, немного. Защото по онова време не беше безопасно да те мислят за приятел с дявола. Право казано, от страст към приготвянето на церове и от любов към билките Урсус се излагаше на тази опасност, понеже береше треви в мрачните храсталаци, където се намират Луциферовите салати, а там, както твърди сам съветникът Дьо Л'Анкр, човек може да срещне във вечерния здрач един мъж, който излиза от земята, „сляп с дясното око, без плащ, със сабя на кръста, без обувки и чорапи“. Впрочем, макар да бе странен по държание и характер, Урсус беше твърде порядъчен, за да примамва или да пъди градушката, да вика духове, да омагьосва някого, да танцува до смърт, да внушава светли или тъжни и ужасни сънища и да прави заклинания, тъй че да се излюпват петли с четири криле; у него нямаше такава лошотия. Не бе способен да върши известни безчинства, като например да говори немски, еврейски или гръцки, без да ги е учил, нещо, което е признак на отвратителна низост

или на природен недъг, дължащ се на меланхоличен темперамент. Ако Урсус говореше латински, то бе, защото знаеше латински. Той не би си позволил да говори сирийски, тъй като не го знаеше. Освен това всеизвестно е, че сирийският е езикът на шабатите. В медицината правилно предпочиташе Гален^[8] пред Кардан^[9], който, колкото и да е учен, е червей в сравнение с Гален.

Така че, общо взето, Урсус не беше обезпокояван от полицията. Колибата му беше достатъчно дълга и достатъчно широка, за да може да спи в нея на сандъка, където държеше недотам разкошните си партушини. Беше собственик и на един фенер, на много перуки и на няколко съдини, окачени на пирони наред с музикалните инструменти.

Освен това притежаваше една мечка кожа, която обличаше при галапредставления. Наричаше я своята премяна. Казваше: „Имам две кожи; тая ми е истинската.“ И посочваше мечата кожа. Колибата на колелца принадлежеше на него и на вълка. Освен къщичката, ретортата и вълка, той имаше флейта и виола да гамба^[10] и свиреше приятно и на двете. Сам фабрикуваше еликсирите си. С всички свои таланти изкарваше колкото да се нахрани понякога вечер. На тавана на колибката му имаше дупка, през която бе проврял кюнецът на чугунената печка, поставена в съседство със сандъка така, че дървото бе прежурено. Печката имаше две отделения. Едното му служеше за алхимията, другото — да си вари картофи. Нощем вълкът спеше под колибката, вързан от приятеля си с верига. Хомо имаше черна козина, Урсус — сива коса. Урсус беше на петдесет години, ако не и на шестдесет. Той до такава степен се бе примирил с човешката участ, че както вече видяхме, ядеше картофи — гадост, с която по онова време хранеха свинете и каторжниците. Ядеше ги възмутен и примирен. Той не беше висок, а дълъг. Беше прегърбен и меланхоличен. Старческите рамене се превиват от тежестта на съдбата. Природата го бе създала тъжен. Мъчно му беше да се усмихва и открай време не можеше да плаче. Беше лишен от утехата на сълзите и от временното облекчение на веселието. Старецът е мислеща развалина; Урсус беше именно такава развалина. Шарлатанско красноречие, изпито тяло на пророк, раздражителност на заредена мина — такъв беше Урсус. На млади години бе служил като философ у един лорд.

Всичко това се случи преди сто и осемдесет години, по времето, когато хората бяха малко повече вълци, отколкото са днес.

Немного повече.

[1] Урсус (ursus) на латински означава мечка, Хомо (homo) — човек. ↑

[2] Плиний — има се предвид Плиний Старши (I в.), римски писател и учен. ↑

[3] Хипократ (V-IV в. пр.н.е.) — древногръцки медик-естествоиздигател, един от основоположниците на античната медицина. ↑

[4] Пиндар (VI-V в. пр.н.е.) — древногръцки поет, най-известният творец на хорова лирика. ↑

[5] Никола Рапен (1535–1608) — френски юрист, писал стихове на френски и латински. ↑

[6] Марко Джироламо Вида (1485–1566) — италиански прелат и хуманист, автор на трактата „За поетическото изкуство“, написан на латински. ↑

[7] Салернската школа — известна в средните векове медицинска школа, чийто център бил италианският град Салерно. ↑

[8] Клавдий Гален (130–200) — гръцки лекар и естествоизпитател, направил важни открития в областта на анатомията. ↑

[9] Кардан (Джироламо Кардано) (1501–1576) — италиански математик, философ и медик. ↑

[10] Виолада гамба — старинен струнен музикален инструмент.
↑

Хомо не беше какъв да е вълк. По охотата, с която ядеше мушмули и ябълки, можеше да бъде взет за полски вълк, по тъмната си козина приличаше на африкански вълк, а по смекченото си до лай виене — на диво куче; но зениците на дивото куче още не са достатъчно изследвани, за да сме сигурни, че то не е просто разновидност на лисицата, а Хомо беше истински вълк. Беше дълъг пет стъпки, което представлява добра дължина за вълк дори и в Литва. Беше много силен; гледаше изкосо, което не бе негова вина; имаше нежен език и с него понякога ближеше Урсус. На гръбнака си имаше тясна четчица от козина и беше слаб, сякаш живееше в гората. Преди да познава Урсус и да тегли колата, той като нищо изминаваше по четиридесет левги на нощ. Урсус го бе срещнал в някакъв гъсталак, край един буен поток, беше го оценил, като го бе видял как мъдро и предпазливо лови скариди, и с радост откри, че това е един честен и истински вълк купара, от вида, наречен куче-раколовец.

За товарно животно Урсус предпочиташе Хомо пред някое магаре. Щеше да му е противно да впряга магаре в колата си: твърде много уважаваше магаретата. Освен това бе забелязал, че магарето, този неразбран от хората четириног мислител, заплашително мърда уши, когато философите говорят глупости. Така между мисълта ни и самите нас магарето играе ролята на наблюдател, а това е притеснително. За приятел Урсус предпочиташе Хомо пред някое куче, тъй като смяташе, че вълкът трябва да извърви по-дълъг път, докато дойде до приятелство.

Ето защо Хомо стигаше на Урсус. За Урсус Хомо беше повече от другар, беше негово подобие. Урсус тупваше вълка по хълтналите хълбоци и казваше: „Намерих втория си дом.“

Казваше също така: „Когато умра, оня, който поиска да ме опознае, ще трябва да изучи Хомо. Ще го оставя след себе си като копие, вярно с оригинала.“

Недотам мек към горските животни, английският закон би могъл да се заяде с този вълк и да го преследва, задето се осмелява да ходи свойски сред хората из градовете, но Хомо използваше имунитета, даден от един статут на Едуард IV на „прислугата“: „Всеки

прислужник, който следва господаря си, може да се движи свободно.“ Освен това по отношение на вълците се проявяваше известна търпимост поради модата, разпространена сред дворцовите дами при последните Стюарти, да държат вместо кучета малки корсикански вълчета, наречени адиви, големи колкото котки, които се доставяха от Азия на висока цена.

Урсус бе предал на Хомо част от способностите си — да ходи прав, да стопява гнева си в лошо настроение, да ръмжи, вместо да вие, и тъй нататък, вълкът от своя страна бе научил човека на онова, което знаеше — да може да минава и без покрив, и без хляб, и без огън, да предпочита глада в гората пред робството в дворец.

Каручката, която следваше най-различен маршрут, без при това да излиза от пределите на Англия и на Шотландия, беше нещо като колиба на четири колела, а освен това имаше стръка — за вълка, и бончук за човека. Бончука използваха при лоши пътища. Макар и скована от леки дъски, като гълъбарник, колибата беше здрава. Отпред имаше врата със стъкло и нещо като балкон, който служеше за трибуна или за катедра, откъдето Урсус произнасяше своите речи, а отзад — врата с прозорче. Подвижна стълбичка с три стъпала, закрепена на панти откъм задната врата, позволяваше да се влиза в къщичката, която нощем здраво се затваряше с мандала и ключалки. Много дъжд и много сняг се бе изсипал отгоре ѝ. Трябва да беше боядисвана някога си, но не личеше в какъв цвят, тъй като за колите промените на времето са като смените на царете за царедворците. Отвън, на предната страна, върху нещо като фронтон от летви, навремето можеше да се разчете следният надпис на бяло поле с черни букви, които постепенно се бяха размазали и слели:

„Всяка година златото губи една хиляда и четиристотна част от обема си поради изтриване; оттук следва, че от милиард и четиристотин милиона злато, което се намира в обръщение в света, всяка година се губи по един милион. Този милион злато се пръска на прах, отлита, плува, стада на атоми, вдишва се, облекчава и обременява съвестите, прониква в душите и прави богатите горделиви, а бедните — диви.“

Размит от дъжда и изтрит от доброто провидение, надписът за щастие бе станал нечетлив, иначе тази загадъчна и едновременно прозрачна философия за вдишваното злато вероятно не би била по

вкуса на шерифите, съдиите и на други подобни носители на перуки в името на закона. По онова време английското законодателство не се шегуваше. Всеки можеше лесно да мине за предател. Сановниците бяха безмилостни по традиция и жестоки по навик. Навсякъде беше пълно със съдии на Инквизицията. Джефрис^[1] бе създал школа.

[1] Джордж Джефрис (1645–1689) — английски политик, назначен лорд-канцлер от Джеймс II. Проявил особена жестокост по време на „кървавия съд“ в Дорчестър (5–10 септември 1685 г.) срещу привържениците на Монмът (вж. бел. 23). Завършил живота си в лондонския затвор Тауър. ↑

Вътре в къщичката имаше още два надписа. Над сандъка, върху варосаната дървена стена, написано на ръка с мастило, се четеше:

ЕДИНСТВЕНОТО, КОЕТО СЛЕДВА ДА СЕ ЗНАЕ

Английският барон-пер носи златен обръч с шест бисера.

Короните започват от виконт нагоре.

Виконтът носи корона с неопределен брой бисери, графът — корона с лъчи, завършващи с бисери, и с преплетени по-ниско ягодови листа; маркизът — лъчи с бисери и листа на еднаква височина; херцогът — цветчета без бисери; князът — обръч от кръстове и кринове; Галският принц — корона, подобна на кралската, но несъединена отзад.

Херцогът е височайши и премогъщ принц; маркизът и графът — благороднейши и могъщ господар; виконтът — благороден и могъщ господар; баронът — истински господар.

Херцогът е светлост; останалите перове са господари.

Перовете са неприкосновени.

Перовете са камара и съд — *concilium et curia*, законодателно и съдебно тяло.

„Most honourable“ (високопочитаем) е повече от „right honourable“ (достопочитаем).

Лорд-перовете се признават за лордове по право; лордовете, които не са перове, са „лордове по благоволение“; лордове са само онези, които са перове.

Лордът никога не полага клетва — нито пред краля, нито в съда. Неговата дума е достатъчна. Той казва: „Залагам честта си“

Членовете на долната Камара, която представлява народа, когато са призовани пред лордовете, се явяват смирено, гологлави, пред перовете, които са с шапки.

Долната камара изпраща на лордовете законопроектите си с делегация от четиридесет членове, които връчват проекта с три дълбоки поклона.

Лордовете изпращат в Камарата на общините законопроектите по обикновен чиновник.

В случай на разногласие двете камари се събират в рисуваната зала, като перовете седят и са с шапки на главите, а представителите на общините стоят прави и гологлави.

Според един закон на Едуард VI лордовете имат привилегии при непредумишлено убийство. Ако някой лорд убие човек без умисъл, не го преследват.

Бароните имат същия сан като епископите.

За да бъдеш барон-пер, трябва да си обвързан от краля „*per baroniam integram*“ — с пълна барония.

Една пълна барония се състои от тринадесет и четвъртина благородни владения, като всяко владение възлиза на двадесет лири стерлинги, което прави общо четиристотин марки.

Средището на баронията (*caput baronine*) е замък, който се наследява както тронът на Англия, тоест може да се предаде на дъщеря само ако липсват деца от мъжки пол, и в такъв случай преминава във владение на най-голямата дъщеря, *caeteris filiabus aliunde satisfactis*^[1].

Бароните имат званието лорд, от саксонски — *laford*, на класически латински — *dominus*, на простонароден латински — *lordus*.

Първородните и вторите синове на виконтите и на бароните са първи щитоносци на кралството.

Първородните синове на перовете имат предимства пред кавалерите на Ордена на жартиерата; не и останалите им синове.

Първородният син на виконт идва след всички барони и преди всички баронети.

Всяка дъщеря на лорд е лейди. Останалите английски момичета са мис.

Всички съдии са по-нискостоящи от перовете. Сержантът носи качулка от агнешка кожа; съдията — качулка *de minuto vario* — от най-различни малки бели кожички с изключение на хермелинови. Хермелинът е запазен за перовете и за краля.

Срещу лорд не се допуска *supplicavit*^[2].

Лорд не може да бъде затварян в тъмница освен в Лондонската кула.

Лорд, поканен у краля, има право да убие един до два елена в кралския парк.

В замъка си лордът поддържа баронски двор.

Недостойно е за лорд да се движи из улиците с плащ и следван от двама лакеи. Той може да се явява само с голяма свита придворни.

Перовете отиват в парламента с каляски в шествие, представителите на общините — не. Някои перове отиват в Уестминстър с носилки върху четири колела. Такъв вид носилки и каляски, украсени с гербове и корони, са разрешени само на лордовете и са част от техните привилегии.

Лорд може да бъде осъден на глоба само от лордовете и никога на повече от пет шилинга; изключение правят херцозите, които могат да бъдат осъдени и на десет шилинга.

Лорд може да има у дома си до шестима чужденци. Всеки друг англичанин може да има само четирима.

Лорд може да държи осем бъчви вино, без да плаща налог.

Само лордът е освободен от задължението да се явява пред местния шериф при обиколката му.

Лордът не може да бъде облаган за местната войска.

Когато лордът намери за добре, той може да свика полк и да го предостави на краля; така правят техни светлости херцог Атъл, херцог Хамилтън и херцог Нортъмбърланд.

Лордът е подсъден само на лордовете.

При процеси от граждански характер той може да иска отлагане на делото, ако между съдиите му няма поне един благородник.

Лордът назначава своите капелани.

Баронът назначава трима капелани; виконтът — четирима; графът и маркизът — петима; херцогът — шестима.

Лордът не може да бъде подлаган на изтезания дори в случай на държавна измяна.

Лордът не може да бъде жигосван.

Лордът е учен, дори и да е неграмотен. Той знае по право.

Херцогът се явява под балдахин навсякъде, където кралят не присъствува; виконтът има балдахин само у дома си; баронът има паница, която му държат под чашата, докато пие; баронесата има право един слуга да носи шлейфа ѝ в присъствието на виконтеса.

Осемдесет и шест лордове или първородни синове на лордове възглавяват осемдесет и шест маси с по петстотин прибора, които всеки ден се сервират за негово величество в двореца му за сметка на областта, където се установи кралската резиденция.

Ако някой човек от простолюдието удари лорд, ръката му се отрязва до китката.

Лордът е почти крал.

Кралят е почти бог.

Земята е лордско владение.

Англичаните наричат бога милорд.

Срещу този надпис се четеше друг, написан по същия начин:

УТЕХА, С КОЯТО ТРЯБВА ДА СЕ ЗАДОВОЛЯВАТ ОНЕЗИ, КОИТО НЯМАТ НИЩО:

Хенри Оувъркърк, граф Грантъм, който заседава в камарата на лордовете между граф Джързи и граф Гринидж, има сто хиляди лири стерлинги годишна рента. На този господар принадлежи дворецът Грантъм Терас, построен от мрамор и прочут със забележителния си лабиринт от коридори, където се намира аленият коридор от саранколински мрамор, кафявият коридор от зърнест астрахански мрамор, белият коридор от ланийски мрамор, черният коридор от алабандски мрамор, жълтият коридор от хесенски мрамор, зеленият коридор от тиролски мрамор, червеният коридор, наполовина от петнист моравски и наполовина от зърнест кордовски мрамор, синият коридор от генуезки турквин, виолетовият коридор от каталонски гранит, траурният коридор от черно-бяла мурвиедърска шиста, розовият коридор от алпийски мрамор, бисерният коридор от зърнест нонетски мрамор и многоцветният коридор, наречен царедворски, от брекча на ромбове.

Ричард Лаудър, виконт Лонсдейл, притежава Лаудър в Уестморланд, който е много разкошен на вид, с външно стълбище, което сякаш приканва кралете да влязат.

Ричард, граф Скарбъро, виконт и барон Лъмли, виконт Уотърфорд от Ирландия, лорд-наместник и вицеадмирал на графство Нортъмбърланд и на Дърам, град и графство, има два замъка в Стенстед — стар и нов, където всички се удивляват на великолепия полукръгъл железен парапет около басейн с несравним водоскок. Освен това той притежава и замъка Лъмли.

На Робърт Дарси, граф Холдърнес, принадлежи имението в Холдърнес с баронски кули и безкрайни френски градини, където той се разхожда с каляска, впрегната с шест коня, предшествувана от двама коневоди, както подобава на английски пер.

Чарлс Боукларк, херцог Сейнт Олбънс, граф Бърфорд, барон Хедингтън, велик соколар на Англия, има в Уиндзор къща, по-великолепна от кралската.

Чарлс Бодвил, лорд Робартс, барон Тръроу, виконт Бодмин, притежава в Кеймбридж Уимпъл, който се състои

от три двора с по три фронтони — един дълговиден и два триъгълни. Входната алея е очертана от четири реда дървета.

Високоблагородният и премогуш лорд Филип Хърбърт, виконт Кардиф, граф Монтгомъри, граф Пембрук, пер и господар на Кандъл, Мармиън, Сейнт Куентин и Чърланд, пазител на оловните мини в графствата Корнуол и Девън, наследствен настоятел на йезуитската колегия, притежава чудесната градина Уилтън, където се намират два басейна с водоскоци, по-красиви от версайските на светлейшия християнски крал Луи Четирнадесети.

Чарлс Симор, херцог Съмърсет, е собственик на Съмърсет Хаус на Темза, която съперничи с вил Памфими в Рим. Върху голямата камина се виждат две порцеланови вази от династията Юан, на стойност половин френски милион.

Артър, лорд Инграм, виконт Труин, владее Темпъл Нюсам в Йоркшир, с триумфална арка вместо вход и с широки плоски покриви, прилични на мавритански тераси.

Робърт, лорд Ферърс Чартли, Баучър и Лувен, притежава в Лестършир имението Стонтън Харолд, чийто парк с геометрични очертания има формата на храм с фронтон, а също и голямата църква с камбанария пред езерото е собственост на негово благородие.

В графство Нортамптън Чарлс Спенсър, граф Съндърланд, един от тайните съветници на негово величество, притежава Олтроп, където се влиза през желязна врата с четири колони, поддържащи мраморни групи.

Лорънс Хайд, граф Рочестър, владее в Съри величествения Ню Парк със скулптиран цокъл, кръгла поляна, заобиколена с дървета, и гори, отвъд които се издига малък, изкусно заоблен хълм, увенчан с голям дъб, който се вижда отдалеч.

Филип Станъл, граф Честърфийлд, притежава в Дербишир имението Бредби с великолепа часовникова кула, соколарници, цели полета със зайци и прекрасни

продълговати, четвъртити и овални езера, едно от които е във форма на огледало с два много високи водоскока.

Лорд Корнуолис, барон на Ай, е собственик на Брум Хол — дворец от четиринадесети век.

Високоблагородният Алджърнън Кейпъл, виконт Молдън, граф Есекс, владее Касиобъри в Хартфордшир, замък във формата на главно „Н“ с богати на дивеч места за ловуване.

Чарлс, лорд Осълстън, притежава Доли в Мидълсекс, където, за да се стигне до замъка, се минава през италиански градини.

Джеймс Сесил, граф Солсбъри, владее на седем левги от Лондон Хартфийлд Хаус, състоящ се от четири самостоятелни сгради, камбанария по средата и параден двор, покрит с бели и черни плочи като двора в Сен Жермен. Този дворец, дълъг двеста седемдесет и две стъпки, е построен по времето на Джеймс от великия ковчезник на Англия, пралядо на сегашния граф. Тук е запазено леглото на една от графините Солсбъри, с извънредно висока стойност, цялото изработено от бразилско дърво — сигурно средство против ухапване от змии, — наричано *milhombres*, което означава „хиляда мъже“. Върху леглото е написано със златни букви: „Проклет да е който зло помисли“.

Едуард Рич, граф на Уорик и Холанд, е собственик на Уорик Касъл, където в камините горят цели дъбове.

В енорията Севън Оукс Чарлс Саквил, барон Бъкхърст, виконт Кранфийлд, граф Дорсет и Мидълсекс, притежава Ноул; голям като град, замъкът се състои от три двореца, наредени един зад друг като пехотински редици, с десет еркери стълбища откъм главната фасада; над входа се издига голяма кула с четири кулички.

Томас Тип, виконт Уеймът, барон Уорминстър, притежава Лонглийт, който има почти толкова комини, куполи, еркери, кръгли наблюдателници, павилиони и кулички, колкото и дворецът Шамбор във Франция, принадлежащ на краля.

Хенри Хауард, граф Съфък, владее в Мидълсекс, на дванадесет левги от Лондон, двореца Одлаън, който едва ли отстъпва по големина и величественост на Ескориал на испанския крал.

Рест Хаус енд Парк, който представлява цяла държава, оградена с ровове и стени, с гори, реки и хълмове, се намира в Бедфордшир и принадлежи на Хенри, маркиз Кент.

Хамптън Корт в Хеърфорд със своята внушителна зъбчата кула и градина с езеро, което я отделя от гората, принадлежи на Томас, лорд Конингсби.

Гримсторп в Линкълншир, с дългата си фасада, пресечена от високи кулички, със своите паркове, езера, ята фазани, кошари, морави, шахматно засадени дървета, игрища, високостеблени гори, цветни килими с пръснати или подредени на карета и ромбове лехи, ливади за конни състезания и величествената алея, в която каляските извиват, преди да влязат в замъка, принадлежи на Робърт, граф Линдзи, лорд-наследник на Уолтамската гора.

Ъп Парк в Съсекс, квадратен замък с две симетрични крила и с бойни кули от двете страни на главния двор, е собственост на достопочтения Форд, лорд Грей, виконт Глендейл и граф Танкървил.

Нюнам Падокс в Уорикшир, с двата си четириъгълни рибарника и с четирикрил прозорец с цветни стъкла под самия си островърх покрив, е собственост на граф Денби, който е и граф на Райнфелден в Германия.

Уайтам в графство Бърк, със своята френска градина, в която има четири засводени с подкастрени дървета алеи, и с голямата си зъбчата кула, подпряна на две високи стени с бойници, е собственост на лорд Монтагю, граф Абингдън; негов е и баронският замък Райкот, чиято главна врата носи девиза: „Virtus ariete fortior.“^[3]

Уилям Кавендиш, херцог Девъншир, притежава шест замъка, един от които е двуетажният Чатсуърт, издържан в най-съвършен гръцки стил; освен това негова светлост има

къща в Лондон с фигура на лъв, обърнал гръб на кралския дворец.

Виконт Киналмики, граф на Корк в Ирландия, притежава в Пикадили Бърлингтън Хаус с обширни градини, които стигат до полята извън Лондон; той притежава също така Чизик с девет великолепно постройки и Лъндсбърг, разкошен нов дворец, издигнат до стария.

Херцог Бофорт притежава Челси, където се намират два готически и един флорентински замък, също така Бадминтън в Глостър, резиденция, разположена като звезда сред лъчи от широки алеи. Високоблагородният и могъщ принц Хенри, херцог Бофорт, е същевременно маркиз и граф Устър, барон Раглан, барон Пауър и барон Хърбърт Чепстоу.

Джон Холис, херцог Нюкасъл и маркиз Клеър, притежава Болсовър с величествена четвъртата кула, а освен това и Хотън в Нотингам, където в средата на един басейн има кръгла пирамида, наподобяваща Вавилонската кула.

Уилям, лорд Крейвън, барон Крейвън Хампстед, има в Уорикшир резиденцията Кум Аби, където може да се види най-красивият водоскок в цяла Англия, а в Бъркшир две баронии — Хампстед Маршъл, с пет готически еркера на фасадата, и Ашдаун Парк, замък на кръстопът в една гора.

Лорд Линъс Кланчарли, барон Кланчарли и Хънкървил, маркиз Корлеоне Сицилийски, е пер на основание на замъка Кланчарли, построен през 914 година от Едуард Стария за защита от датчаните; освен това той владее дворците Хънкървил Хаус в Лондон и Корлеоне Лодж в Уиндзор и осем крепостни имения — едно в Брукстън на Трент, с право върху алабастровите кариери, после Гъмдрейт Хомбъл, Морикам, Тренуордрейг, Хел Къртърс, където има прелестен кладенец, Пилънмур с торфените блата, Рекълвър край стария град Вейниейкю и Вайнкаунтън на планината Лойл Енли; освен това

притежава дванадесет укрепени градчета и села със свой наместник във всяко, както и цялата област Пенет Чейс, което общо носи на негова светлост четиридесет хиляди лири стерлинги рента.

Сто седемдесет и двамата перове, властващи по времето на Джеймс II, получават общо милион и двеста седемдесет и две хиляди лири стерлинги годишен доход, което представлява една единадесета част от дохода на Англия.

В полето до последното име — на лорд Линъс Кланчарли — се четеше следната бележка, написана от ръката на Урсус:

Бунтовник в изгнание; богатства, замъци и имения — секвестирани. Пада му се.

[1] Което означава: останалите дъщери се обезпечават според възможностите. (Бележка на Урсус, добавена отстрани на стената.) — Б.а. ↑

[2] Supplicavit (лат.) — жалба до краля. ↑

[3] Virtus ariete fortior. (лат.) — Храбростта е по-силна от стенобитна машина. ↑

Урсус се възхищаваше от Хомо. Човек се възхищава от онова, което му е близко. Това е закон.

Глухо роптаещ — такава беше обикновеното настроение на Урсус, а мърморенето беше външният израз на това настроение. Урсус олицетворяваше недоволството в света. По природа се противопоставяше на всичко. Гледаше вселената накриво. Не оправдаваше никого и нищо. За него това, че пчелата прави мед, не я оправдава, че жили; заради цъфналата роза не може да се прости на слънцето нито жълтата треска, нито черната жълтеница. Вероятно в душата си Урсус подлагаше господ на остра критика. Той казваше: „Разбира се, дяволът трябва да се държи изкъсо, а бог е виновен, дето му е пуснал юздите.“ Той зачиташе само величествата и имаше свой начин да ги хвали. Веднъж, когато Джеймс II дари един католически параклис на Дева Мария в Ирландия с лампада от масивно злато, Урсус, който тъкмо минаваше оттам заедно с по-безразличния Хомо, изпадна във възторг пред насъбралия се народ и извика: „Безспорно светата Дева много повече се нуждае от златна лампада, отколкото ей тези дечица — от обувки!“

Такива доказателства за неговото „чинопочитание“ и очевидното му уважение спрямо властниците вероятно немалко допринасяха за търпимостта, която магистратите проявяваха към скитническия му живот и недостойната му дружба с вълк. Понякога вечер, от приятелска слабост, той оставяше Хомо да се поразтъпче и да поскита на свобода около колибата; вълкът бе неспособен да злоупотреби с доверието му и в „общество“, тоест сред хора, се държеше прилично като паленце. Все пак, ако се случеше да имат работа с недотам благоразположени градски съдии, можеше да си навлече и неприятности. Затова Урсус държеше по възможност вързан порядъчния вълк. Неговият надпис за златото, станал вече нечетлив, пък и сам по себе си доста неразбираем, не представляваше нищо друго освен някаква цапаница върху фасадата и съвсем не го излагаше политически. И след Джеймс II, при „достопочтеното“ царуване на Уилям и Мери, каручката му продължаваше кротко да обикаля градчетата на английските графства. Той пътуваше свободно надлъж и

шир по цяла Великобритания, продаваше лековитите си отвари и мехлеми, изпълняваше панаирджийските си номера на странствуващ лечител заедно с вълка и лесно преминаваше през брънките на полицейската мрежа, опъната по онова време по цяла Англия с цел да се разчистят скитническите шайки и по-специално — да се задържат компрачикосите.

Впрочем това беше справедливо. Урсус не се числеше към никоя шайка. Урсус си живееше насаме с Урсус и само вълкът навираше мило муцуната си в този самотен диалог. Мечтата на Урсус беше да се е родил карибец^[1], но понеже не можеше да я осъществи, стана самотник. Самотникът е нещо като умалително на дивак — дивак, приет от цивилизацията. А най-самотен е скитникът самотник. Поради това Урсус беше постоянно в движение. Застояването на едно място му изглеждаше като опитомяване. Той прекарваше живота си на път. Видът на градовете още повече засилваше стремежа му към пустошта, към крайбрежните пътища, към трънаците и дупките в скалите. Негов дом беше гората. Не се чувствуваше никак чужд сред глъчката на площадите, защото тя му напомняше шумоленето на дърветата. Тълпата задоволява до известна степен стремежа към самота. На къщичката си не харесваше това, че тя имаше врата и прозорци, та приличаше на дом. Би осъществил мечтата си, ако можеше да сложи някоя пещера на четири колела и с нея да пътешествува.

Вече казахме, че Урсус не се усмихваше. Той само се смееше. Понякога, дори често — с горчив смях. В усмивката има съгласие, докато смехът нерядко е отказ.

Главното му занимание бе да мрази човешкия род. И бе неумолим в тази своя омраза. Макар да беше наясно, че човешкият живот е нещо ужасно, макар да бе набелязал, че злините се трупат една върху друга — царете върху народа, войните върху кралете, чумата върху войниците, гладът върху чумата, а глупостта отгоре на всичко, макар да бе установил, че самият живот в известна степен е наказание, макар да бе разбрал, че смъртта е освобождение, когато му довеждаха някой болен, той го лекуваше. Имаше лекове за сърце и билки за продължаване живота на старците. Вдигаше на крака парализирани, но им подхвърляше саркастично: „Ето че си стъпи на лапите. Дано дълго да вървиш из долината на сълзите!“ Когато виждаше някой умиращ от глад бедняк, даваше му всичките си парици и мърмореше: „Живей,

клетнико! Яж! Дръж се колкото можеш повече! Не съм аз тоя, който ще ти съкрати каторгата!“ След това потриваше ръце и добавяше: „Правя колкото мога зло на хората.“

През задното прозорче минувачите можеха да прочетат следния надпис с едри букви, надраскан с въглен върху тавана на колибата му: „Урсус, философ“.

[1] Карибци — група индиански племена, които обитавали Малките антилски острови, земите около притоците на Амазонка и Централна Америка; през XIX в, думата „карибци“ била синоним на нецивилизован народ. ↑

II КОМПРАЧИКОСИТЕ

1

Кой ли днес знае думата „компрачикос“ и кой разбира смисъла ѝ?

Компрачикосите или компрапекенъосите бяха една отвратителна и необикновена скитническа шайка, прочута в седемнадесети век, забравена през осемнадесети, съвсем непозната днес. Компрачикосите са — както „прахът за наследство“ — една подробност, характерна за някогашното общество. Те са част от старата човешка грозота. За широкообхватния поглед на историята компрачикосите се свързват с необятното явление робство. Йосиф, продаден от братята си, е една глава от легендата за компрачикосите. Те са оставили следа в наказателното законодателство на Испания и Англия. Сред мрачната бъркотия на английските закони тук-там се срещат следи от този чудовищен факт, както откриваме отпечатъците от стъпки на дивак в гора.

Компрачикос, както и компрапекенъос, е сложна испанска дума, която означава „купувач на деца“.

Компрачикосите търгуваха с деца.

Купуваха ги и ги препродаваха.

Не ги крадяха. Кражбата на деца е друг бранш.

А какво правеха с тези деца?

Правеха чудовища.

За какво им бяха тези чудовища?

За смях.

Народът има нужда от смях; кралете също. На кръстопътищата е нужен смешник; в дворците — шут. Единият може да носи името Тюрлюпен^[1], другият — Трибуле^[2].

Усилията, които човек полага, за да се посмее, понякога са достойни за вниманието на философа.

Какво нахвърляхме с тези няколко встъпителни страници? Една глава от най-страшната книга, книга, която би могла да се озаглави: „Експлоатацията на нещастниците от щастливците“.

[1] Тюрлюпен — прозвище на френския комедиен актьор Анри Льогран, служил като шут при двора на Луи XIII. ↑

[2] Трибуле — известен френски смешник, шут при Луи XII и Франсоа I. ↑

Дете, отредено да бъде играчка за хората — такова нещо е съществувало. (То и днес още съществува.) През първобитните и жестоки времена с това са се занимавали специалисти. Седемнадесети век, наречен Великият век, е бил такава именно епоха. Той е във висша степен византийски век с развратната си първобитност и изтънчена жестокост. Странен вариант на цивилизацията. Придирчив тигър. Мадам Дьо Севине^[1] говори с превземки за кладата и колелото на мъченията. Този век ужасно експлоатираше децата. Онези историци, които го ласкаят, крият раната, но изтъкват лечителя — Венсан дьо Пол^[2].

За да може от човека да стане добра играчка, той трябва да се подхване отрано. Джудже се прави от крехка възраст. Децата служели за забавление. Но нормалното дете не е твърде забавно. Гърбавият по-добре развлича.

Така се породило цяло изкуство. Имало отглеждачи на чудовища. Взимали човек и го превръщали в урод; взимали лице и го превръщали в муцуна. Спирали растежа; разкривявали образа. Произвеждането на уродливи екземпляри си имало свои правила. Било цяла наука. Представете си ортопедия, действаща наопаки. Създадения от бога поглед това изкуство заменяло с кривогледство; създадената от бога хармония — с изкривяване; създаденото от бога съвършенство — с карикатура. И за познавачите именно карикатурата била съвършена. Такива „поправки“ са били вършени и над животни; измисляли шарени коне — Тюрен^[3] яздел такъв кон. Та нима в наши дни някои не боядисват кучетата си в синьо или в зелено? Природата е нашата канава. Човек винаги се е стремил да допълни с нещо даденото от бога. И като ретушира творението, понякога го подобрява, понякога го влошава. Дворцовият шут не е нищо друго освен опит да се сведе човекът до маймуната. Прогрес назад. Шедьовър в обратна насока. В същото време хората са се опитвали да превърнат маймуната в човек. Барбара, херцогиня Кливланд и графиня Саутхамптън, имала за паж една южноамериканска маймуна сапажу. У Франсис Сътън, баронеса Дъдли, осма переса на скамейката на бароните, чаят се сервира от павиан, облечен в златен брокат, и лейди Дъд го наричала „моят

негър“. Катрин Сидли, графиня Дорчестър, отивала да заседава в парламента с каляска с герб, зад която стояли изправени с вирнати муцуни три песоглавеца в различни ливреи. Херцогиня Медина Чели, на чието ставане от леглото присъствувал кардинал Полъс, оставяла да ѝ обува чорапите един орангутан. Издигали маймуните в човешки ранг, а оскотявали и принизявали хората до животни. Това разменяне на местата на хора и животни, извършвано от знатните лица, било особено подчертано при джуджето и кучето. Те били неразделни и кучето винаги било по-високо от джуджето, нещо като негова сянка. Един вид двойна огърлица. Това може да се установи от редица паметници на домашния бит, като например портрета на Джефри Хъдсън, джудже на Анриет Френска, дъщеря на Анри IV, съпруга на Чарлс I.

Принизяването на човека води до обезформяването му. Допълвали общественото принизяване с физическо обезобразяване. Някои майстори на вивисекцията от онези времена отлично успявали да заличат божествения образ в човешкото лице. Доктор Конкуест, член на Еймънстрийтската колегия и заклет надзорник на лондонските спецарии, е написал книга на латински върху методите на тази антихирургия. Ако се вярва на Джъстъс Карик Фъргъс, изобретателят на тази хирургия бил някой си монах на име Ейвън Мор — ирландска дума, която означава „Голяма река“.

Джуджето на Палатинския курфюрст — Перкео (негов двойник-кукла изскача от една кутия за изненади в Хайделбергския зимник), било забележителен пример за тази наука с извънредно разнообразни приложения.

Чрез нея са били създавани изроди, подчинени на чудовищно прост закон за съществуване: разрешено им е било да страдат, длъжни са били да забавляват.

[1] Мадам Дьо Севине (1626–1696) — френска писателка; известни са писмата до дъщеря ѝ, мадам Дьо Гринян. ↑

[2] Венсан дьо Пол (1576–1660) — френски свещеник, основател на благотворителни ордени. ↑

[3] Тюрен (1611–1675) — френски маршал. ↑

Чудовища се произвеждали в големи мащаби и най-различни на вид.

Нужни били на султана; нужни били на папата. Единият ги взимал, за да пазят жените му; другият — за молитвите си. Това бил особен човешки вид, който не можел да се възпроизвежда. Тези получовеци били в услуга и на сладострастието, и на религията. Харемите и Сикстинската капела използвали същия вид чудовища^[1], но едните — свирепи, другите — нежни.

В онези времена хората умеели да произвеждат неща, които днес вече не се произвеждат, имали таланти, които на нас липсват, и не без основание днес някои здравомислещи хора говорят за упадък. Ние вече не умеем да ваем жива човешка плът — това се дължи на факта, че изкуството да се изтезвава запада. Някога са били виртуози в тази област, днес вече такива виртуози няма. Това изкуство дотолкова се е опростило, че скоро може съвсем да изчезне. Специалистите, които режели ръцете и краката на живи хора, разпаряли коремите им, изтръгвали вътрешностите им, се натъквали на неизвестни явления, правели открития. Днес трябва да се откажем от всичко това и по този начин сме лишени от приноса на палачите за напредъка на хирургията.

Тази някогашна вивисекция не се ограничавала с производството на чудовища за площадите, на шутове за дворците, на уроди, които да изтъкват качествата на придворните, и на евнуси за султаните и папите. Тя постигала безброй варианти. Едно от нейните най-високи постижения бил „петелът“, направен за английския крал.

Имало обичай в двореца на краля на Англия нощем да броди един човек и да кукурига като петел. Този нощен пазач бдял, докато другите спели, обикалял палата и всеки час кукуригал толкова пъти, колкото било необходимо, така че замествал камбаната. На този човек, издигнат в чин „петел“, била направена за целта операция на фаринкса още в детските му години, операция, която била част от изкуството, описано от доктор Конкуест. По времето на Чарлс II, тъй като човекът-петел много се лигавел вследствие на операцията и с това отвращавал херцогиня Портсмът, службата била запазена, за да не се намали блясъкът на короната, но на нея бил назначен един неопериран човек,

който просто подражавал кукуригането на петел. Обикновено на тази почетна служба назначавали някой бивш офицер. По времето на Джеймс II тя се заемала от Уилям Сампсън Кок, който получавал за своето пеене девет дири, два шилинга и шест пенса годишно.^[2]

Както разказват мемоарите на Екатерина II, допреди стотина години в Петербург още съществувал такъв обичай: когато царят или царицата били недоволни от някой руски велможа, те го наказвали да седи на колене в едно от преддверията на двореца определен брой дни, по заповед да мяука като котка или да кудкудяка като кокошка, която мъти, и да кълве храната си от земята.

Тези обичаи са отминали, но все пак в по-малка степен, отколкото предполагаме. Днес, за да се харесат, царедворците кудкудякат, но поизменят интонацията. И не един събира от земята — да не кажем от калта — онова, което яде.

Цяло щастие е, че кралете не могат да грешат. По този начин техните противоречия никога не смуцават. Достатъчно е винаги да одобряваме, за да сме сигурни, че винаги ще бъдем прави, а това е приятно. Луи XIV не е искал да вижда във Версай нито офицер, който да подражава на петел, нито принц, който да се прави на пуяк. Онова, което е повишавало кралското достойнство в Англия и императорското в Русия, на Луи Велики би се сторило несъвместимо с короната на Луи Свети. Знае се до каква степен той бил недоволен, когато една нощ принцеса Анриет се самозабравила дотам, че видяла насън една кокошка, нещо съвсем недопустимо за дворцова личност. Човек от двора на краля няма право да сънува кокошия двор. Както е известно, Босюе^[3] споделя възмущението на Луи XIV.

[1] Харемите и Сикстинската капела се славела със своя хор, в който женските партии били изпълнявани от кастрати. ↑

[2] Виж доктор Чембърлейн, „Днешното положение на Англия“. 1688 г., I част, гл. XIII, с. 179. — Б.а. ↑

[3] Жак Бенин Босюе (1627–1704) — френски епископ, придворен проповедник, писал на богословски теми. ↑

Както вече обяснихме, през седемнадесети век търговията с деца се е допълнила от един занаят. Компрачикосите се занимавали с тази търговия и упражнявали този занаят. Те купували деца, пообработвали стоката и след това я препродавали.

Продавачите били най-различни — от клетника баща, който по този начин се отървявал от домочадието си, до господаря, който пласирал приплода на робите си. Търговията с хора била нещо съвсем обикновено. В наши дни се води война за запазването на това право. Всички знаем, че преди по-малко от век Хесенският курфюрст продавал поданиците си на английския крал^[1], който имал нужда от хора за избиване в Америка. При Хесенския курфюрст ходели като у месар да си купуват месо. Само че Хесенският курфюрст продавал пушечно месо. Той окачвал в дюкяна си своите поданици. Изберете си, стоката е за продан. В Англия, по времето на Джефрис, след трагичната авантюра на Монмът^[2], много благородници били обезглавени или разчекнати; мъчениците оставили съпруги и дъщери — вдовици и сираци, които Джеймс II подарил на своята съпруга. Кралицата продала тези благороднички на Уилям Пен^[3]. Вероятно кралят е взел тантиеми. Изненадващото тук не е, че Джеймс II продал жените, а че Уилям Пен ги е купил.

Покупката на Пен се оправдава или се обяснява с това, че Пен имал да заселва цяла пустиня и са му трябвали жени. Жените били част от оръдията му.

Тези благороднички били добра сделка за нейно величество кралицата. Младите били продадени скъпо. С известно чувство на възмущение обаче мислим за това, че Пен навярно е взел старите херцогини на безценица.

Компрачикосите се наричали също „чейлас“ — индийска дума, която означава „ловци на деца“.

Дълго време компрачикосите почти не се криели. При някои обществени строеве съществува полусянка, която е благоприятна за престъпните професии; в нея те са на завет. В наши дни в Испания една подобна шайка, с главатар Рамон Селе, действуваше в

продължение на тридесет години — от 1834 до 1866 г., и държеше в страх три провинции — Валенсия, Аликанте и Мурсия.

По времето на Стюартите компрачикосите съвсем не били гледани с лошо око. Дори при случай дворецът прибягвал до техните услуги. За Джеймс II те били почти *instrumentum regni*^[4]. Това било време, когато неудобните и непокорни родове били изкоренявани, когато семейни връзки били прекъсвани, всички наследници унищожавани. Понякога един от клоновете на рода бил ограбван за сметка на друг. Компрачикосите имали таланта да променят образа на човека и това ги правело удобни за властта. Да се обезобрази човек, е по-добре, отколкото да се убие. Вярно, че съществува желязната маска^[5], но тя е твърде грубо средство. Не може да се насели Европа с железни маски, докато уродливи панаирджии — колкото щеш, а и те не будят съмнение, освен това желязната маска може да се махне, не и маската от плът. Да ти сложат завинаги маска от собствената ти плът — по-хитро не може да се измисли. Компрачикосите обработвали човека така, както китайците обработват дърветата. Както казахме, те имали свои тайни. Имали разни трикове. Изчезнало изкуство. Изработвали странно сгърчени изроди. И смешно, и поучително. Те променяли малкото същество толкова сполучливо, че след това и баща му не можел да го познае, както казва Расин. Понякога оставяли гръбначния стълб прав, но преправяли лицето. Премахвали отличителните белези на детето, както се маха белег от носна кърпичка.

На стоката, предназначена за панаирите, умело изкълчвали ставите. Децата ставали като без кости. От тях излизали гимнастици.

Компрачикосите не само отнемали образа на детето, отнемали му и паметта. Поне доколкото можели. То не съзнавало, че е осакатено. Тази ужасна хирургия оставяла следи върху лицето, не и върху разума. То си спомняло най-много, че някога си е било откраднато, че после е заспало и след това са го излекували. Излекували от какво? Това то не знаело. За обгарянията със сяра и нарезите с желязо нищо не помнело. По време на операцията компрачикосите приспивали малкия пациент посредством някакъв прах, който минавал за магическа и отнемал болката. Този прах открай време е бял познат в Китай и се използва до ден-днешен. Китай преди нас е изобретил всичко — печатането, артилерията, аеростатиката, хлороформа. Само че изобретение, което в

Европа веднага се възприема, усъвършенствува се и се превръща в чудо на чудесата, в Китай си остава в състояние на зародиш и се запазва мъртво. Китай представлява огромна стъкленица с препарирани зародиши.

И понеже стигнахме до Китай, нека останем там още малко, за една подробност. В Китай открай време са се занимавали с това изкуство или с този занаят — обработване на живия човек. Взима се две-тригодишно дете, поставя се в порцеланов съд с повече или по-малко странна форма, без капак и без дъно, така че главата и краката да са свободни. Денем съдът се държи прав, нощем се слага легнал, за да може детето да спи. Така то пълнее, без да расте, и бавно изпълва със стегнатата си плът и изкълчените си кости формите на съда. Това растене в делва трае няколко години. След известно време деформациите са непоправими. Когато се прецени, че резултатите са налице и че чудовището е готово, съдът се счупва, детето излиза и се получава човек с форма на гърне.

Удобно — можеш да си поръчаш джудже с каквато щеш форма.

[1] Хесенският курфюрст продавал поданиците си на английския крал... — По време на Войната за независимост на американските колонии (1775–1783) Англия изпращала в Америка наемни войски, които набирала предимно сред селското население в Германия. ↑

[2] ... след трагичната авантюра на Монмът... — Джеймс Скот, херцог Монмът (1649–1685), незаконороден син на Чарлс II, организирай в 1685 г. неуспешен заговор против Джеймс II, поради което бил принуден да напусне страната; след възцаряването на Джеймс II се завърнал в Англия и бил обезглавен. ↑

[3] Уилям Пен (1644–1718) — основател на английската колония в Пенсилвания. ↑

[4] *Instrumentum regni* (лат.) — оръдие на властта. ↑

[5] Вярно, че съществува желязната маска... — Има се предвид легендарният тайнствен затворник, хвърлен в Бастилията по заповед на Луи XIV; на лицето му била закрепена желязна маска, която той нямал право да сваля. Предполага се, че по този начин кралят отстранил един от претендентите за престола. ↑

Джеймс II толерирал компрачикосите. По простата причина, че ги използвал. И то неведнъж. Човек невинаги пренебрегва онова, което презира. Този долен занаят, който понякога ставал чудесно оръдие в ръцете на възвишения занаят, наречен политика, съзнателно бил обречен на жалко съществуване, но не бил преследван. Не бил под надзор, но не го изпускали из очи. Можело да потрябва. Законът си затварял едното око, краля и отварял другото.

Понякога кралят стигал дотам, че признавал съучастничеството си с компрачикосите. Такава е дързостта на монархическия тероризъм. Обезобразеният получавал кралската емблема — отнемали му божия образ и му слагали кралския знак. В семейството на Джеймс Астли, рицар и баронет, владетел на Мелтън, Констабъл в графство Норфък, имало едно продадено дете, чието чело посредникът продавач бил жигосал с кралски крин. В известни случаи, когато по някакви съображения държали да се знае, че промяната в положението на детето е извършена по кралска воля, се прилагало такова средство. Англия винаги ни е правила честта да използва крина за свои лични нужди.

Компрачикосите, с известен оттенък, който отличава занаята от фанатизма, били подобие на „удушвачите“ в Индия. Те живеели затворено, на шайки. Били и циркаджии, колкото за прикритие. Така можели да пътуват, без да бие на очи. Станували където се случи, но били сериозни, религиозни и не приличали на останалите скитници — не се занимавали с кражби. Дълго време народът неправилно ги смесвал с китайските и испанските „мориски“. Испанските мориски се занимавали с подправяне на пари, китайските мориски — с кражби. Компрачикосите не вършели нищо подобно. Те били честни хора. Каквото и да мислим за тях, факт е, че понякога те били искрено порядъчни. Бутвали някоя врата, влизали, спазарявали детето, плащали и го отнасяли. Редовна сделка.

Между компрачикосите имало хора от най-различни страни. Под името компрачикос се побратимявали англичани, французи, кастилци, германци, италианци. Един и същ начин на мислене, едно и също суеверие, упражняването на един и същ занаят могат да доведат до

такова смешение. В това бандитско братство левантинците представляли Изтока, останалите — Запада. Баски разговаряли с ирландци; баскът и ирландецът се разбират помежду си — те говорят стария пунически диалект. Прибавете и близките връзки между католическа Ирландия и католическа Испания^[1]. Такива връзки, че заради тях в Лондон бил обесен уелският лорд Брани, почти крал на Ирландия, и така се създадо графството Летрим.

Компрачикосите били по-скоро сдружение, отколкото племе, и по-скоро сбирщина, отколкото съдружие. Босяци от цял свят, превърнали престъпността в занаят. Нещо като скърпен народ, съставен от всякакви дрипи. Завербуването на нов член означавало прибавяне на нова кръпка.

Скитничеството било закон у компрачикосите. Те се появявали и изчезвали. Не хваща корен този, когото само търпят. Дори и кралствата, където те доставяли стока на дворците и при случай подпомагали кралската власт, неочаквано започвали да ги преследват. Кралете използвали тяхното майсторство, а майсторите изпращали на каторга. Подобна непоследователност е нещо обикновено за кралете. „Такава е нашата воля“ — е достатъчно обяснение за техните прищевки.

Камък, който се търкаля, и занаятчия, който се мести, не задържат мъх. Компрачикосите били бедни. За тях били в сила думите на онази мършава и дрипава магьосница, когато видяла да подпалват кладата за нея: „Не си струваше труда.“ Възможно е, вероятно е дори техните главатари, останали завинаги неизвестни, предприемачите на едро в търговията с деца, да са били богати. Днес, два века по-късно, това е трудно да се изясни.

Компрачикосите, както вече казахме, били тайно съдружие. То имало свои закони, своя клетва, свои правила. Имал едва ли не свой условен език. Който днес би искал да научи повече за компрачикосите, трябва само да отиде в Бискайя и в Галисия. Понеже сред тях имало много баски, в Пиренеите се е запазило предание за тях. В Оярсун, в Урбистондо, в Лесо, в Астигарага още ги споменават. „Внимавай, че ще повикам компрачикосите!“ — така майките плашат децата си по тези места.

Компрачикосите, подобно на циганите и туптите, си устройвали срещи; от време на време главатарите им се съвещавали. През

седемнадесети век те имали четири главни сборища: дефилето Панкорбо в Испания; в Германия — горската поляна край Дикирх, наречена „Зла жена“, където има два загадъчни барелефа, представляващи една жена с глава и един мъж без глава; във Франция — в някогашната свещена гора Борво-Томона край Бурбон ле бен, където се издигала огромната статуя на Боздугана-Обещание; в Англия — зад стената на градината на Уилям Чалънър, щитоносец на Гизбръф, в Кливланд в Йорк, между четвъртита кула и готическата врата.

[1] ... близките връзки между католическа Ирландия и католическа Испания. — В края на XVI в. англичаните се възползували от междуособните войни сред ирландските феодали, за да прогонват ирландците от земите им. На страната на ирландците католици срещу англичаните се сражавали също испански и италиански отряди. Към края на XVI в. съпротивата на ирландците била сломена и последните ирландски феодални имения, включително и Летрим, били превърнати в английски графства. ↑

В Англия законите срещу скитниците винаги са били много строги. В своето средновековно законодателство Англия, изглежда, се е вдъхновявала от принципа „*homo errans fera errante pejor*“^[1]. Един специален закон окачествява бездомника като «по-опасен от аспида, от дракон, от рис и от базилик» (*atrocior aspide, dracone, lynce et basilico*). Англия дълго време се е бояла по същия начин и от циганите, от които искала да се отърве, както се била отървала от вълците.

По това англичанинът се различава от ирландеца, който моли светците за здравето на вълка и го нарича „кум“.

И все пак също както толерирал — видяхме това преди малко — опитомения домашен вълк, превърнал се до известна степен в куче, така английският закон търпял и скитника с определено занятие, станал редовен поданик. Не са били обезпокоявани нито уличните фокусници, нито пътуващите бръснари, нито врачовете, нито праматарите, нито скитащите учени, понеже имали занаят, от който се препитавали. С тези изключения обаче свободният дух, който всеки скитник носи у себе си, плашел закона. Всеки проходящ бил считан за възможен враг на обществото. Безцелното разхождане, което днес е на мода, било нещо непознато; известно било само прастарото скитничество. „Неблагонадеждният вид“, състоящ се в нещо, което всеки разбира и никой не може да определи, бил достатъчен, за да накара обществото да хване човека за врата. Къде живееш? С какво се занимаваш? И ако той не можел да отговори, очаквало го сурово наказание. Нажеженото желязо било законно средство. За скитничеството законът предвиждал жигосване.

По същите причини в цяла Англия се е прилагал „закон срещу подозрителните лица“, срещу скитниците, които наистина вършели често злодейства, и по-специално срещу циганите, чието изгонване неправилно се сравнява с изгонването на евреите и на маврите от Испания и на протестантите от Франция. Разбира се, ние не смесваме полицейското преследване на престъпници с гонението.

Компрачикосите, нека повторим още веднъж, не са имали нищо общо с циганите. Циганите са народност, а компрачикосите — смесица от разни народности, утайка, както вече казахме, отвратителен леген с помия. Компрачикосите не са имали собствен език като циганите; техният жаргон бил смесица от езици; говорили някаква каша от думи с най-различен произход. Накрая те се превърнали в нещо като народност, промъкваща се като циганите сред другите народи, но основната им връзка било съдружничеството, а не някаква определена раса. През всички исторически епохи, сред обширната течна маса, каквато представлява човечеството, могат да се установят такива отровни потоци от хора, които текат встрани и разпространяват немалко зарази наоколо си. Циганите са били род; компрачикосите — франкмасонство; франкмасонство, което не е било обединено от величава цел, а от един отвратителен занаят. Последна разлика религията. Циганите са били езичници, компрачикосите — християни, и то добри християни, както подобава на едно сдружение, което, макар и смес от всякакви народи, се е породило в благочестива Испания.

Те са били дори нещо повече от християни — били са католици; и дори нещо повече от католици — римокатолици. При това толкова мнителни на тема вяра, толкова чисти, че отказали да се свържат с унгарските скитници от областта на Пещ, управлявани и ръководени от някакъв старец, който носел вместо скипър тояга със сребърна топка, украсена с австрийски двуглав орел. Вярно е, че тези унгарци били такива еретици, че празнували Успение Богородично на 27 август, което е наистина отвратително.

В Англия, по времето на Стюартите, компрачикосите били — вече посочихме по какви причини — почти покровителствувани. Джеймс II, човек набожен, който преследвал евреите и гонел циганите, се отнасял благосклонно спрямо компрачикосите. Видяхме защо — компрачикосите купували човешката стока, която кралят продавал. Безследните изчезвания били тяхна специалност. От време на време държавните интереси се нуждаели от такива похвати. Компрачикосите вземали още като дете някой неудобен наследник, обработвали го и той изгубвал предишния си вид. Това улеснявало конфискацията на имотите му, които безболезнено били прехвърляни на някой фаворит. Освен това компрачикосите умеели да пазят тайна и да мълчат. Те гарантирали за мълчанието си и удържали думата си, а това е

абсолютно необходимо в държавните работи. Почти няма случай те да са издали кралска тайна. Вярно, че това било и в техен интерес. Защото, ако кралят загубел доверие в тях, те биха били във висша степен изложени на опасност. Така че от политическа гледна точка те били в услуга на властта. Освен това тези майстори доставяли певци на светия папа. Благодарение на тях могли да се изпълняват църковните химни на Алегри^[2]. Те особено почитали светата Дева Мария. Всичко това се нравело на преданите на Рим Стюарти. Джеймс II не можел да се отнася враждебно с религиозни хора, които в предаността си към Дева Мария стигали дотам, че произвеждали евнуси. През 1688 година династията в Англия била сменена. Оранският принц свалил Стюарт. Уилям III заел мястото на Джеймс II.

Джеймс II отишъл да умре в изгнание, където на гроба му ставали чудеса, а мощите му излекували Отъонския епископ от фистула — достойна награда за християнските добродетели на този крал.

Уилям, който не споделял нито идеите, нито методите на Джеймс, бил суров спрямо компрачикосите. И положил много усилия за унищожението на тази папач.

Един закон от първите години на царуването на Уилям и Мери засегнал тежко съдружието на купувачите на деца. Това бил решителен удар и оттогава компрачикосите се пръснали. Според този закон, заловени и надлежно разобличени, хората от съдружието трябвало да бъдат жигосвани на рамото с буквата „R“, което означавало „rogue“, тоест скитник; на лявата ръка с „T“, означаващо „thief“, тоест крадец; на дясната с „M“, означаващо „manslayer“, тоест убиец. Главатарите, преценени като богати, „макар и с просяшки вид“, бивали наказвани с „colistrigium“, което означава изправяне на позорния стълб — „pilon“, — и белязани на челото с едно „P“, богатствата им бивали конфискувани, а дърветата от горите им — изкоренявани. Онзи, който не предадял компрачикос, се „наказвал с конфискация и доживотен затвор“, както при укривателство на избягали затворници. Жените пък, заловени сред компрачикосите, се осъждали на „cucking stool“, дума, съставена от френското „coquine“ и немското „stuhl“ и означаваща „стол за к...“. Тъй като английските закони са необикновено дълголетни, това наказание още съществува в законодателството на Англия за „свадливите жени“. „Кукинулът“ се окачва над река или

блато, слагат жената да седне в него и го спускат във водата, после го вадят и това се повтаря три пъти — „за да се охлади гневът на жената“, както казва коментаторът Чембърлейн.

[1] *Homo errans fera errante pejor.* (лат.) — Скитащият човек е по-лош и от скитащия звяр. ↑

[2] Грегорио Алегри (1580–1652) — италиански църковен композитор. ↑

КНИГА ПЪРВА

ЧОВЕКЪТ Е ПО-ЧЕРЕН ОТ НОЩТА

I

ЮЖНАТА ТОЧКА НА ПОРТЛАНД

Упорит северен вятър духал непрекъснато над европейския континент и още по-свирепо над Англия през целия месец декември на 1689 и през целия месец януари на 1690 година. Той предизвикал гибелно застудяване, поради което тази зима е отбелязана като „памятна за бедните“ в полетата на старата Библия в презвитерианския параклис на лондонските нонджъръри^[1]. Благодарение на изключителната издръжливост на стария монархически пергамент на официалните регистри дълги списъци на бедняци, намерени мъртви от глад и студ, са запазени и до днес в много местни архиви, особено в книгите за приходи на Клинк Либърти Корт в градчето Саутуърк, на Пай Паудър Корт, което значи „Двор на прашните нозе“, и в архива на Уайт Чапъл Корт в селото Стапни, държан от надзорника на местния владетел. Темза замръзнала, което не се случва и на сто години веднъж, тъй като в нея ледът не се задържа поради морските приливи. Каруците минавали по заледената река. На Темза уредили панаир с палатки с борби с мечки и бикове, дори изпекли цял вол върху леда. Този дебел лед се задържал два месеца. Мъчителната 1690 година надминала по студ дори паметните зими от началото на седемнадесети век, тъй като подробно наблюдавани от доктор Гидиън Делън, почетен от град Лондон с бюст на подставка, тъй като бил аптекар на Джеймс I.

Веднъж привечер към края на един от най-студените дни през този месец януари на 1690 година, в едно от многобройните негостоприемни заливчета на Портландския залив ставаше нещо необичайно, което караше чайките и морските птици да крякат и да се вият над устието на заливчето, без да смеят да се приберат.

В това заливче, най-опасното в околността, когато задухат ветрове, и затова най-усамотеното и най-удобно за кораби, които се

крият, един малък кораб бе хвърлил котва при стръмния нос почти до самия скалист бряг, понеже там водата бе дълбока. Погрешно се казва, че нощта пада. Би трябвало да казваме, че тя се вдига, защото мракът идва откъм земята. В подножието на скалата вече бе тъмно, а горе небето още светлееше. Ако някой се приближеше до закотвения кораб, би разпознал една бискайска урка.

Скрито през целия ден от мъгли, слънцето току-що бе залязло. Започваше да се усеща онази дълбока и мрачна тревога, която би могла да се нарече мъка по изчезналото слънце.

Вятърът не идеше откъм морето и водата в заливчето бе спокойна.

Това бе щастливо изключение, особено зимно време. Почти всички портландски заливчета са само за опитни кормчии. При бурно време има значително вълнение и са необходими много сръчност и опитност, за да се влезе там на завет. Тези малки заливчета са пристани по-скоро привидно, отколкото в действителност, и правят лоша услуга. В тях е опасно да влезеш, страшно — да излезеш. Тази вечер, по изключение, нямаше никаква опасност.

Бискайската урка е старинен морски съд, излязъл вече от употреба. Малка като ладия, устойчива като кораб, тази се отличавала със здравия си корпус и била използвана дори във военната флота. Урки е имало и в Армадата^[2]. Военната урка достигала значителни размери; така например капитанският кораб „Големият грифон“, командван от Лопе де Медина, имал шестстотин и петдесет тона вместимост и четиридесет оръдия. Търговската и контрабандистка урка обаче била малка. Морските хора цепели и уважавали този кораб с нищожен габарит. Въжетата на урната били от конопени нишки, в някои от които била вплетена тел, с вероятното, но недотам научно намерение да се получават указания в случай на магнитно напрежение; освен тях урните са имали и здрави въжета, кабриаси като в испанските галери и камели като в римските триреми. Дългата дръжка на кормилото имала предимствата на голям лост, но и недостатъка, че изисквала по-голяма сила; две макари с муфи в края на кормилото донякъде отстранявали този недостатък и намалявали загубата на сили. Компасът бил добре закрепен в гнездото с правилна четвъртита форма и бил поддържан в равновесие от две медни рамки, поставени хоризонтално една в друга и закрепени с бурми както при кардановите

лампи. Устройството на урката свидетелствувало за знание и съобразителност, но това било знание на невежи и съобразителност на варвари. Урката била първобитна, както прямата и пирога, по стабилност приличала на прямата, а по скорост — на пирога, и както всички съдове, създадени от инстинкта на пирата и на рибаря, имала забележителни мореходни качества. Била пригодена за плаване, както по спокойни води, така и в открито море. Своеобразният ѝ комплект платна и дебелите въжета за закрепване на мачтата ѝ позволявали да плува каботажно в затворените води на Астурия, напомнящи езера, като например залива Пасакес, и да се носи с пълен ход в открито море. Тя можела да обиколи езеро и да обиколи света. Странни кораби с двойко преимущество — добри за лиман и за буря. Сред корабите урката била онова, което стърчиопашката е сред птиците — една от най-малките и най-смелите; когато кацне, стърчиопашката едва превива стрък тръстика, а полети ли — може да прекоси океан.

Урките, дори и най-бедните, били позлатени и боядисани. Татуирането е характерно за очарователните, но малко диви бискайци. Великолепните багри на техните планини, изпъстрени с петна сняг и ливади, пораждат у тях изострен стремеж към всякакви украшения. Те са пищни и в бедността си: поставят гербове на колибите си; имат едри магарета, които отрупват със звънчета, и едри волове, които кичат с пера; каруците им, скърцането на чиито колела се чува от две левги, са писани, украсени с резба и с панделки. Над вратата на един кундурджия има барелеф — свети Крепин и един пантоф, но издялани от камък. Кожените им куртки са обшити с гайтани; не кърпят дрипите си, но ги бродират. Веселостта им е дълбока и надменна. Като гърците и баските са деца на слънцето. Докато меланхоличният син на Валенсия облича на голо вълнената си червеникава дреха — къс плат с дупка за главата, галисийци и бискайци носят чудни ризи, избелени на роса. По праговете и прозорците на къщите им под венци от царевица се подават усмихнати руси глави и свежи лица. Жизнерадост и гордо спокойствие отразяват простодушните им изкуства, занаятчийство, обичаи; то се долавя и в дрехите на девойките, и в песните им. Планината, тази величава грамада, в Бискайя цялата е обляна в светлина, слънчевите лъчи проникват и блестят във всичките ѝ пролуки. Суровият Хаискивел е пълен с идиличност. Бискайя е пиренейският бисер, както Савоя е алпийският бисер. В страшните

заливи край Сан Себастиан, Лесо и Фуентарабия, сред бурите и облаците, сред разбиващата се в скалите пяна, сред бушуващия вятър и вълни, сред ужаса и трясъка — ще зърнете лодкари, окичени с венци от рози. Който веднъж е видял страната на баските, отново иска да я види. Благословена земя — две реколти годишно, весели и огласени с песни села, горда бедност, всеки неделен ден — звън на китари, танци и кастанети, любов, чисти и светли къщи, щъркели по камбанариите.

Но да се върнем в мрачния скалист Портланд.

Портландският полуостров на картата представлява нещо като птича глава, обърнала човка към океана и тил към Уеймът; провлакът е шията.

Загубил изначалната си прелест, днес Портланд живее заради индустрията. Бреговете му са били открити от каменарите и гипсджиите към средата на осемнадесети век. Оттогава от скалите на Портланд се произвежда така нареченият римски цимент — полезна промишленост, която облагодетелствува цялата област и загрозява залива. Преди двеста години тези брегове са се рушали от морето, днес ги рушат каменарите. Кирката дълбае на дребно, вълните — на едро. Така започнала да изчезва красотата на полуострова. Величавото разточителство на океана е отстъпило пред системното човешко дълбане и сега вече няма и помен от заливчето, където бе закотвена бискайската урка. За да се открие някаква следа от унищожения малък пристан, би трябвало да се търси по източния бряг на полуострова, към носа, отвъд Фоли Пиър и Дърдъл Пиър, дори отвъд Уйекъм, между местността, наречена Чърч Хоуп, и местността Саутуел.

Заливчето, оградено със стръмни скали, по-високи от ширината му, с всяка изминала минута все повече притъмняваше. Мъглата, която обикновено съпътствува здрача, се сгъстяваше. Беше като прилив на мрак в дъното на кладенец. Тесният като коридор изход от притъмнялото заливче, където водата се плискаше, очертаваше белезникава пукнатина. Трябваше човек да е съвсем наблизо, за да забележи закотвената за скалите урка, която сякаш бе скрита в техния голям здрачен плащ. Една дъска, прехвърлена от борта и опряна на ниска и плоска издатина на скалата — единствена точка, където можеше да се акостира, свързваше кораба със сушата. Черни сенки се движеха и се задминаваха по тоя клатушкащ се мостик — в мрачината хора се качваха на палубата.

В заливчето не беше толкова студено, както в морето, благодарение на скалистата преграда, която се издигаше откъм север. Въпреки това хората трепереха. Те бързаха.

В светлината на здрача формите се изрязват като силуети. По парцаливите им дрехи можеше да се съди, че тези хора принадлежат към онази прослойка, която в Англия се нарича „the ragged“, тоест дрипльовци.

В релефа на скалите се очертаваше криволичеща пътека. Когато някое момиче нехайно хвърли корсета си на гърба на кресло, несъзнателно очертава с ширита почти всички възможни скалисти и планински пътеки. Пътеката в това заливче беше по-пригодна за кози, отколкото за хора: пълна с извивки и остри завои, тя се спускаше почти отвесно до плоския камък, на който бе опряна дъската. Такива пътеки не блазнят — по тях човек на всяка стъпка очаква да се изтърколи. Тази пътека, по всяка вероятност разклонение от някой път в равнината, беше неприятна дори за гледане — толкова бе отвесна. Отдолу се виждаше как криволичи до горния край на скалата, а оттам продължава по камънака през един процеп до горното плато. По нея вероятно бяха дошли пътниците, които урката очакваше в малкия залив.

Като се изключат хората, които сновяха край кораба, явно уплашени и тревожни, заливчето беше безлюдно. Не се чуваха ни стъпки, ни шум, ни дъх. Чак отвъд пристана, към входа на Рингстедския залив, едва се различаваше една очевидно заблудена група лодки на ловци на акули. Нещо необичайно беше прогонило тези полярни морски съдове от датските води в английските. Северните ветрове често играят такива шеги на рибарите. Те тъкмо се бяха приютили в Портландския залив — навярно предугаждаха лошото време и опасността в открито море. В момента спускаха котва. Върху плоската бяла повърхност на морето главната лодка, застанала начело според стария обичай на норвежките флотилии, се очертаваше в черно с всичките си въжа. На носа и личеше вилата с окачени на нея канджи и харпуни — за лов на *seymnus glacialis*^[3], на *squalus acanthias* и на *squalus spinax niger*, както и мрежата за едри акули-пилигрими. С изключение на тези събрани накуп лодки по целия обширен хоризонт на Портланд не се виждаше жива душа. Никаква къща, никакъв кораб.

По онова време брегът бе необитаем, а в този сезон заливът не бе пригоден за кораби.

Каквито и да бяха изгледите за времето, онези, които бискайската урка се готвеше да отведе, бързаха. Те представляваха на морския бряг неспокойна и забързана група с неясни очертания. Отделните хора не се различаваха. Не можеше да се разбере стари ли бяха или млади. Очертанията им се смесваха и стапяха в здрача, който прибулваше като маска лицата им. Бяха осем души, навярно между тях имаше и една-две жени, но те не можеха да се различат под жалките парцали, с които всички бяха навлечени. Дрипите нямат пол.

Една по-малка сянка шареше нагоре-надолу — вероятно джудже или дете.

Беше дете.

[1] Нонджъръри — свещеници, отказали да положат клетва пред новия крал Уилям III след свалянето на Джеймс II от престола през 1688 г. ↑

[2] Урки е имало и в Армадата. — Става въпрос за Непобедимата Армада — флота, изпратена през 1588 г. от испанския крал Филип II срещу Англия, за да отмъсти за убийството на Мери Стюарт и да възстанови католицизма в тази страна; по-голямата част от корабите потънали по време на бурята, а останалите били разбити от съюзените сили на английската и холандската флота. Гибелта на Армадата бележи началото на упадък на морското господство на Испания. ↑

[3] ... *seymnus glacialis*... — латински названия на разни видове акули. ↑

II ИЗОСТАВЯНЕТО

Ако някой наблюдаваше групата по-отблизо, можеше да забележи следното:

Всички носеха дълги, дрипави и кърпени, но широки наметки, с които при случай можеха да се загърнат до очите — удобна защита и от вятъра, и от любопитството. Въпреки тези наметки те се движеха пъргаво. Повечето имаха на главите си кърпи, нещо като тюрбани, каквито са се носели някога в Испания. По онова време такива кърпи не бяха нещо необичайно и в Англия. Южняшката мода се бе пренесла на север. Може би това се дължеше на обстоятелството, че Северът побеждаваше Юга и победителят гледаше с възхищение на победения. След разбиването на Армадата кастилският език бе станал елегантният жаргон в двора на Елизабет. Да се говори английски в двореца на английската кралица, бе почти неприлично — „shocking“. Да възприеме до известна степен нравите на онези, които управлява, е обичайно за варварина победител, когато победеният е по-изтънчен; татаринът се възхищава от китаец и му подражава. Затова и кастилската мода проникваше в Англия, в замяна на което английските стоки завладяваха Испания.

Един от мъжете в групата, която се готвеше да отпътува, имаше вид на главатар. Той бе обут с алпаргати и наконтен с дрипи, общити с ширити и сърма, а под наметалото му блестеше като корем на риба жилетка, общита със златни пулчета. Друг един бе нахлупил голяма касторена шапка с форма на сомбреро, която скриваше лицето му. На шапката нямаше дупка за лула, което показваше, че собственикът ѝ е учен човек.

Според принципа, че мъжкото сако става за детско палто, над дрипите, с които бе облечено, детето носеше моряшка куртка, която му стигаше до коленете.

По ръста му можеше да се отгатне, че е момче на десет-единадесет години. Беше босо.

Екипажът на урката се състоеше от собственика и двама моряци.

По всяка вероятност урката идеше от Испания и щеше да се върне пак там. Без съмнение тя правеше редовни, но тайни рейсове от единия до другия бряг.

Езикът, на който тези хора разговаряха шепнешком, беше някаква смесица от кастилски, немски, френски и по-рядко уелски или баскски думи. Това беше някакъв диалект, ако не и жаргон.

Хората, изглежда, бяха от най-различни народност и от една и съща шайка.

Екипажът вероятно се състоеше от членове на шайката и цялата работа бе предварително уговорена.

Тази пъстра група, изглежда, беше някаква компания, може би съучастническа банда.

Ако беше малко по-светло и ако човек се загледаше малко по-настойчиво, би забелязал, че под дрипавите си наметала хората носеха броеници и муски. Една от фигурите, които можеха да се вземат за жени, имаше почти същата броеница, каквато носят дервишите, и по едрите ѝ зърна лесно можеше да се разбере; че това е ирландска броеница от Ланимтефри, който се нарича също Ланандифри.

Ако не беше толкова тъмно, в предната част на урката би могла също така да се различи една позлатена скулптурна група — Богородицата с младенеца. Това вероятно беше баскската света Богородица, нещо като панагията на старите кантабрийци^[1]. Под тази фигура, заменяща обичайното скулптурно изображение на носа на кораба, висеше фенер, който в момента не бе запален — крайна предпазливост, издаваща необичайната загриженост на тези хора да прикрият присъствието си. Очевидно, когато го запалеха, фенерът имаше две предназначения — да служи за кандило пред Богородицата и същевременно да осветява морето като сигнална светлина.

Дълъг, извит и остър под бонпреса, вълнорезът се издаваше напред като рог на полумесец. В основата му, при краката на Богородицата, бе коленичил ангел, опрял гръб на кила; свил ръце, той гледаше хоризонта през бинокъл. Ангелът бе позлатен като Богородицата.

Във вълнореза бяха направени дупки и процепи, за да могат вълните да минават; те също бяха изкусно изработени и позлатени.

Под Богородицата бе изписана със златни букви думата „Матутина“ — името на кораба, което в момента не можеше да се

разчете поради мрака.

В подножието на стръмния скалист бряг бе разхвърлян в бъркотията преди заминаването товарът, който пътниците щяха да откарат и който благодарение на дъската, служеща за мостик, те бързо прехвърляха от брега на кораба. Торби сухар, каче солена риба, кутия със супа-консерва, три варела — един с вода за пиене, един с малц и един с катран, четири-пет бутилки ейл, един стар куфар, стегнат с каиши, сандъци, една бала кълчища за факли и сигнални огньове — това беше багажът. Тези дрипльовци имаха куфари, нещо, което говореше за скитнически живот; пътуващите бедняци са принудени да притежават някои вещи; понякога им се иска да литнат като птици, но не могат, освен ако изоставят онова, което им осигуряваше препитание. Те трябва да имат сандъци със сечива и работни инструменти, какъвто и да е скитническият им занаят. Нашите пътници също мъкнеха багаж, който в много случаи им пречеше.

Вероятно не е било лесно да се пренесе всичко това до подножието на скалата. Което впрочем издаваше намерение за окончателно заминаване.

Хората не губеха време — непрекъснато сновяха от брега до кораба и от кораба до брега. Всеки имаше определена задача; един носеше торба, друг — сандък. Фигурите, които може би или навярно бяха жени, работеха в суматохата наравно с другите. Детето също трябваше да влачи товари, които не бяха по силите му.

Съмнително бе то да имаше баща или майка в групата или поне по нищо не личеше да има. Караха го да работи, и толкова. То не приличаше на дете сред близките си, а на роб в някое племе. Слугуваше на всички и никой не му говореше.

Впрочем то бързаше и както цялата съмнителна група, към която се числеше, изглежда, имаше само една мисъл — по-бързо да отплуват. Дали знаеше защо? Вероятно не. То бързаше несъзнателно. Защото виждаше, че другите бързат.

Урката имаше палуба. Товарът скоро бе настанен в трюма, време беше вече да отплуват. Последният сандък бе пренесен на палубата, оставаше само да се качат и хората. Двете лица от групата, които приличаха на жени, вече бяха на борта; шестимата други, между тях и детето, още стояха на плоската скала. Командата на кораба се готвеше да потегли, собственикът хвана кормилото, един моряк взе брадвата, за

да пререже въжето. Да го пререже — още един признак, доколко те бързаха; когато има време, въжето се отвързва. „Andamos“^[2] — рече полугласно онзи от шестимата, който, изглежда, беше главатарят и имаше пулчета по дрипите си. Детето се втурна към дъската, за да мине първо. В мига, когато стъпи на нея, двама от мъжете се спуснаха с риск да го съборят във водата, влязоха преди него, трети го бутна с лакът и мина, четвъртият го блъсна с юмрук и последва третия; петият, който беше главатарят, с един скок се озова на кораба и тласна с пета дъската, която падна в морето; въжето бе пресечено с един замах, кормилото се завъртя, корабът се откъсна от брега и детето остана на сушата.

[1] ... нещо като панагията на старите кантабрийци. — Панагия — изображение на света Богородица, което се носело на гърдите като амулет, предпазващ от нещастие. Кантабрийци — племе, обитавало в древността Северна Испания. ↑

[2] Andamos. (Исп.) — Да вървим. ↑

III САМОТА

Детето остана неподвижно върху екалата, вперило поглед пред себе си. Не извика. Не издаде глас. Всичко това бе неочаквано за него, но то не отрони нито дума. На кораба цареше същото мълчание. Нито вик от детето към тези хора, нито дума за сбогом от тези хора към детето. Двете страни мълчаливо приемаха нарастващото разстояние. Беше като разлъка на души на брега на Стикс^[1]. Сякаш приковано към скалата, която приливът започваше вече да залива, то гледаше как корабът се отдалечава. Човек можеше да помисли, че детето разбира. Какво? Какво разбираше то? Мрака.

Миг по-късно урката стигна до пролива, който водеше към изхода на заливчето, и заплува по него. В светлото небе над процепа между скалите, сред които проливът лъкатушеше като между стени, се мярна върхът на мачтата. Той пошари из горната част на скалите и сякаш потъна в тях — не се видя вече. Свършено бе. Корабът бе поел в открито море.

Детето гледаше как мачтата изчезва.

То бе изненадано, но замислено.

Към смайването му се прибавяше мрачна констатация за живота. Изглежда, че въпреки едва начеващия си живот детето имаше опит. Може би вече умееше да преценява. Когато изпитанието дойде твърде рано, понякога то изгражда в дълбините на съзнанието у децата някаква заплашителна везна, на която тези малки бедня души претеглят бога.

То се чувствуваше невинно и приемаше. Никаква жалба. Безупречният не упреква.

Внезапното му изоставяне не изтръгна ни най-малко движение от него. Някакво вътрешно вцепенение го бе обладало. При този неочакван удар на съдбата, която сякаш поставяше развръзката на живота му почти преди неговото начало, детето не се огъна. Понесе изправено удара.

Ако някой би видял изненадата му без всякакъв примес на отчаяние, би разбрал, че в шайката, която го бе изоставила, никой не го

обичаше и то нищо не обичаше.

Замислено, то не обръщаше внимание на студа. Изведнъж водата плисна в краката му — приливът се качваше. В косите му премина повей — надигаше се морският вятър. То потрепери. Потрепери от главата до петите. Това бе пробуждането.

Огледа се.

Беше само.

До този ден за него не бе съществувал никой на света извън хората, които сега бяха в урката. А тези хора току-що го бяха изоставили.

Нека прибавим и една странна подробност — тези хора, единствените, които познаваше, му бяха непознати.

То не би могло да каже кои бяха те.

Детството му бе преминало сред тях, без то да се бе чувствувало свързано с тях. То просто се числеше към тая група. Нищо повече.

И ето че те го бяха... забравили.

Нямаше пари, нямаше обувки на краката, само една дреха на гърба. Нямаше дори къшей хляб в джоба.

Беше зима. Беше вечер. Трябваше да извърви много левги, преди да стигне до човешко жилище.

Не знаеше къде се намира.

Нищо не знаеше, освен че хората, които бяха дошли заедно с него до брега на това море, си бяха отишли без него.

Почувствува се отхвърлено от живота.

Почувствува се разколебано в човека.

Беше на десет години.

Детето се намираше сред пустош, между гълбини, от които виждаше да се надига нощта, и гълбини, от които долиташе грохотът на вълните.

То протеина слабиците си ръце и се прозина.

После внезапно, сякаш бе взело решение, набра смелост и ловко, с пъргавостта на катеричка, а може би и на клоун, обърна гръб на заливчето и започна да се изкачва по скалата. Изкатери се по пътеката, изостави я, после отново се върна чевръсто с риск да се пребие. Бързаше към сушата. Сякаш имаше някакъв набеязан път. Всъщност не отиваше никъде.

Бързаше безцелно, като беглец пред съдбата.

Човек се изкачва, животното се катери; детето едновременно се изкачваше и се катереше. Тъй като стръмнината на Портланд е обърната на изток, по пътеката почти нямаше сняг. Впрочем студът бе превърнал снега в прах, който доста затрудняваше ходенето. Детето се справяше. Мъжката дреха, която му беше широка, му тежеше и пречеше. От време на време то стъпваше върху заледена издатина или дупка, подхлъзваше се и падаше. След като увиснеше за миг над пропастта, успяваше да се залови за някой сух клон или за пукнатина в скалата. По едно време попадна на сипей и внезапно се свлече. Ронливите скали са предателски. Няколко мига детето се плъзга като керемиди по покрив. Изтърколи се до самия край на пропастта; спаси го китка трева, за която успя да се хване навреме. Като видя пропастта, детето не изкрещя, както не бе изкрещяло и пред хората. Изправи се и мълчаливо се заизкачва отново. Стръмният склон беше висок. На няколко пъти му се случи да се свлече. Пропастта ставаше още по-опасна поради тъмнината. Стръмната скала нямаше край.

Върхът се губеше във висината, сякаш се изкачваше едновременно с детето. Докато се катереше, то оглеждаше черната плоскост, издигната като преграда между него и небето. Най-сетне стигна.

Изкачи се на билото. Бихме могли да кажем — изплува, защото излезе от бездната.

Едва изкачи стръмнината и започна да трепери. Почувствува по лицето си морския вятър, леденото дихание на нощта. Духаше острият северозападен вятър. Детето притисна моряшката куртка до гърдите си.

Беше добра дреха. Моряците я наричаха „дъждобранка“, защото е почти непромокаема дори при югозападни дъждове.

Като стигна платото, детето се спря, стъпи здраво с босите си крачета върху замръзналата земя и се огледа.

Зад него — море, пред него — суша, над него — небе.

Но небе без звезди. Непрогледна мъгла прибулваше зенита.

Когато стигна на върха на скалистата стена, то се намери с лице към сушата и се загледа в нея. Земята се простираше докъдето погледът му стигаше — плоска, замръзнала, покрита със сняг. Няколко китки изтравниче потръпваха. Не се виждаше път. Нищо. Нито овчарска колиба. Тук-там се забелязваха виещи се светли спирали —

вихрушки ситен сняг, които вятърът вдигаше от земята. Редица ниски възвишения, забулени в мъгла, се сливаха с хоризонта. Обширни безцветни полета се губеха в бледата мрачина. Дълбока тишина. Безкрайни простори и гробно мълчание.

Детето се обърна към морето.

Покрита с пяна, водата беше бяла като заснежена земя. Човек трудно може да си представи нещо по-печално от светлината на тая двойна белота. Понякога светлината на нощта очертава необикновено ярко предметите. Морето беше като от стомана, скалите — от абанос. От височината, на която се намираше детето, Портландският залив изглеждаше като на географска карта — белезникав сред своя полукръг от хълмове. В този нощен пейзаж имаше нещо нереално. Луната понякога изглежда така — блед кръг в неясно очертан полумесец. По целия бряг от единия до другия нос не се забелязваше никакво блещукане, което да издава запалено огнище, осветен прозорец, жива къща. Никаква светлинна — нито на земята, нито на небето; никаква лампа долу, никаква звезда горе. Широките плоски вълни в залива понякога рязко се издигаха. Вятърът раздвижваше и набръчкваше водната покривка. В заливчето все още се виждаше бързо отдалечаващата се урка.

Един черен триъгълник се плъзгаше по мъртвешката белота.

В далечината в злокобния полумрак на простора водите смътно се движеха.

„Матутина“ плуваше с пълен ход. Тя се смеляваше с всеки изминал миг. Надали нещо изчезва по-бързо от кораб, който се стапя сред морските далечини.

По едно време запалиха сигналния фенер на носа. Вероятно мракът около урката ставаше заплашителен и кормчията бе принуден да освети водите. Тази светулка, чийто блясък се забелязваше отдалече, придаваше нещо злокобно на високия и дълъг черен силует. Корабът изглеждаше като призрак, който бродеше по морето, покрит със саван и със звезда в ръка.

Във въздуха се усещаше, че иде буря. Детето не можеше да разбере това, но всеки моряк би изтръпнал. Бе оня миг на предварителна тревога, в който изглежда, че стихииите ще се превърнат в живи същества и човек ще види как вятърът тайнствено се разразява в ураган. Морето ще се превърне в океан, природните сили ще се

разкрият като съзнателна воля и онова, кое го смятаме за предмет, ще се окаже душа. И ще го видим. Оттам и ужасът. Душата на човека се бои от срещата с душата на природата.

Всеки миг щеше да се разрази хаос. Вятърът, който гонеше мъглата и трупаше зад нея облаци, изграждаше декора на тази страшна драма между морските вълни и зимата, която се нарича снежна буря.

Появиха се и първите признаци — корабите започнаха да се прибират. Заливът вече не беше пуст. Всеки миг иззад носовите се показваха тревожни лодки, забързани към пристаните. Едни плуваха покрай Портланд Бил, други — покрай Сейнт Олбънс Хед. От най-далечните простори се задаваха платна. Всеки бързаше да изпревари колкото може другите и да се скрие. На юг мракът се сгъстяваше, тъмни облаци пъплеха към морето. Тежестта на бурята, която витаеше и надвисваше злокобно над водата, забавяше вълните. Не беше време за излизане в открито море. А урката въпреки всичко беше потеглила.

Бе поела в южна посока. Беше вече въвн от залива. Изведнъж вятърът задуха на пристъпи; „Матутина“, която все още се виждаше ясно, се покри с платна, сякаш бе решила да използва урагана. Беше северозападният подъл и яден вятър, който някога са наричали „галери“. Той мигом се нахвърли върху урката, като я поде отстрани. Тя се наклони, но не се поколеба и продължи да се отдалечава. Поведението ѝ говореше, че хората в нея не пътуват, а бягат, че по-малко ги е страх от водата, отколкото от земята, от преследването на бурята, отколкото от преследването на хората.

След като се смали постепенно, урката най-сетне се стопи на хоризонта. Малката звезда, която тя носеше в мрачината, избледня; урката се сля с тъмнината и изчезна.

Този път — завинаги.

Поне така се стори на детето. То престана да наблюдава морето. Очите му се извърнаха към равнината, към пущинака и към хълмовете, към местата, където може би не бе изключено да срещне живо същество. И то потегли към тази неизвестност.

[1] Стикс (мит.) — подземна река, през която душите на умрелите били пренасяни в царството на мъртвите. ↑

IV ВЪПРОСИ

Такава беше шайката, която изостави детето?

Компрачикоси ли бяха тези бегълци?

По-горе видяхме подробно мерките, които Уилям III бе предприел и парламентът бе гласувал против злосторниците, мъже и жени, наречени компрачикоси, научени компрапекенъоси, наречени чейласи.

Има закони, които разпръскват населението. Законът, насочен против компрачикосите, стана причина за едно общо бягство не само на компрачикосите, но и на всички скитащи. Всеки бързаше да избяга, да отплава час по-скоро. Повечето компрачикоси се завърнаха в Испания. Мнозина от тях, както вече казахме, бяха баски.

Този закон за покровителство на детството има един пръв странен резултат — внезапно изоставяне на деца.

Този наказателен закон веднага произведе цяла тълпа намерени, тоест — загубени деца. И това бе обяснимо. Всяка скитническа група, в която имаше дете, ставаше подозрителна; разобличаваше я самото присъствие на детето. „Вероятно са компрачикоси“ — такава биваше първата мисъл на шерифа, на съдията, на стражаря. Следваше незабавно арест и разследване. Хората, които бяха просто бедняци, принудени да скитат и да просят, бяха обзети от ужаса да не би да ги вземат за компрачикоси, макар да нямаха нищо общо с тях; но слабият винаги има основание да се опасява от възможни грешки на правосъдието. Скитащите семейства и без това са наплашени. Обвинението спрямо компрачикосите бе, че експлоатират чужди деца. Но уплахата и немотията така объркват хората, че понякога бе трудно дори за бащата или майката да докажат, че тяхното дете е наистина тяхно. Откъде имате това дете? Как да докажат, че го имат от бога? Така да имаш дете, стана опасно; и хората започнаха да се освобождават от децата си. Да бягат сами, беше по-леко. Бащи и майки се решаваха да погубят собственото си чедо, да го изоставят в някоя горичка, на някой бряг или да го хвърлят в кладенец.

Във водохранилища се намериха удавени деца.

Нека прибавим, че по подражание на Англия в цяла Европа започнаха преследвания срещу компрачикосите. Тласъкът за преследването им беше даден. Няма нищо по-страшно от това да окачат някому звънче. Полицаяте във всички страни започнаха да се надпреварват в излавянето им и испанският алгуасил не бе по-малко усърден от английския констабъл. Допреди двадесет и три години още можеше да се прочете върху един камък на градската врата на Отеро надпис, който е неудобно да дадем в превод — „законът не си подбира думите“. В този надпис бяха отбелязани наказанията — със значителна разлика в степента — за търговците на деца и за крадците на деца. Ето този надпис на малко варварско кастилско наречие:

„Aquí quedan las orejas de los comprachicos, y las bolsas de los robaniños, mientras que se van ellos al trabajo de mar“.

Вижда се, че конфискацията на ушите и прочие на компрачикосите не е заменяла каторгата.

Ето защо скитниците започнаха да бягат масово. Заминаваха изплашени, пристигаха треперещи. По цялото европейско крайбрежие следяха за тайно пристигащи съдове. Никоя шайка не смееше да отплува с дете, защото, да пристигне някъде с дете, беше опасно.

По-лесно беше да се изоставят децата.

От какви хора бе изоставено детето, което ние проследихме в мрака на пустинния портландски бряг?

По всяка вероятност от компрачикоси.

V

ДЪРВОТО, ИЗОБРЕТЕНО ОТ ЧОВЕКА

Трябва да беше към седем часа вечерта. Вятърът притихваше, което означаваше, че ще се разрази с още по-голяма сила. Детето се намираше на крайното южно плато в Портланд.

Портланд е полуостров. Но детето не знаеше какво е полуостров, не знаеше дори думата Портланд. То знаеше само едно — че човек може да върви, докато падне. Познанието е водач; то нямаше никакво познание. Те го бяха довели тук и го бяха изоставили. „Те“ и „тук“ — тези две загадки бяха цялата му съдба. „Те“ — беше човешкият род, „тук“ — беше вселената. На този свят то нямаше никаква опорна точка освен малкото парченце земя, твърдата и студена земя под босите си крака. Какво очакваше това дете в огромния сумрачен, открит от всички страни свят? Нищо.

То вървеше към това Нищо.

Страшна безлюдна пустош се простираше около него.

То прекоси по диагонал първото плато, после второ, после трето. На края на всяко плато се натъкваше на падина, получена при разместването на земните пластове. Понякога склонът биваше стръмен, но винаги къс. Високите голи равнини на Портландския полуостров приличат на големи плочи, застъпени една в друга. Откъм южната си страна всяка площадка сякаш влиза под предишната, а откъм северния си край се издига над следващата. Така се образуват прагове, които детето пъргаво изкачваше. От време на време то се спираше сякаш за да се посъветва със себе си. Нощта все повече тъмнееше и зрителното му поле се стесняваше така, че то вече едва виждаше на няколко крачки.

Изведнъж спря, послуша се за миг, едва забележимо поклати глава със задоволство, бързо се обърна и се отправи към едно хълмче, което неясно се очертаваше отдысно, в края на равнината, до самия ръб на скалата. На възвишението се съзираше нещо, което в мъглата приличаше на дърво. От тази страна идеше шум; не беше нито шумът на вятъра, нито шумът на морето. Не беше и вик на животно. Детето помисли, че там има някой.

С няколко скока се намери в полите на възвишението.

Там наистина имаше някой.

Смътната фигура на върха на хълма сега се очерта по-ясно.

Беше нещо като голяма ръка, която се подаваше от земята право нагоре. На края на тази ръка стърчеше хоризонтално показалец, поддържан отдолу от палец. Ръката, показалецът и палецът очертаваха в небето екер. Там, където този своего рода показалец се свързваше с палеца, имаше жица, на която висеше нещо черно и безформено. Жицата се клатушкеше от вятъра и издаваше звън на верига.

Този шум бе чуло детето.

Отблизо жицата беше тъкмо това, което звънът подсказваше — верига. Корабна верига от полуплътни халки.

По силата на този тайнствен закон за свързването на действителността с видимостта в природата всичко тук — мястото, времето, мъглата, трагичното море и далечното призрачно бучене на хоризонта — правеше силуета да изглежда огромен.

Безформената маса, привързана с веригата, наподобяваше калъф. Тя бе повита като дете, но по ръст се равняваше на възрастен човек. В горната ѝ част имаше нещо заоблено, около което бе вързана веригата. В долната си част калъфът бе разкъсан и от дупките се подаваха оголени сухи кости.

Слаб морски вятър движеше веригата и онова, което висеше на нея, леко се поклащаше — безжизнената маса се покоряваше на най-лекия полъх. В нея имаше нещо смразяващо. Ужасът, който изменя пропорциите на нещата, почти заличаваше размерите ѝ, като запазваше само очертанията. Сякаш сгъстената чернота бе приела форма — мрак в мрака; тя вдъхваше гробовен ужас. Здрачът, светлината на изгряващата луна и на съзвездията, които чезнеха зад крайбрежните скали, неясните очертания в простора, облаците, розата на ветровете участваха в създаването на това видимо нищо; подмятана от вятъра, с безличието си тази безформена маса бе подобна на морската далнина и на небесния безкрай, а мракът поглъщаше последните очертания на това нещо, което някога е било човек.

Бе нещо мъртво.

Да си останка — човешкият език няма думи, за да изрази такова състояние. Да не живееш и да продължаваш да съществуващ, да си в бездната и да си вън от нея, да плуващ над смъртта, като предмет,

който не може да потъне — в това има нещо невъзможно, несъвместимо с реалността. Оттам и невъзможността да се изрази. Това същество — ако въобще беше същество, — този черен свидетел беше някаква останка; при това страшна останка. Останка от какво? Най-напред от природата, после от обществото. Нищо и всичко.

Това нищо бе станало плячка на безмилостни сили. Заобикаляше го дълбока забрава и самота. Предоставено бе на произвола на неизвестността. Беззащитно спрямо мрака, който правеше с него каквото си ще. Принудено да понася всичко. И то търпеше. Ураганите го подмятаха. Ветровете играеха с него злокобна драма.

Този призрак беше изложен на всички унищожителни стихии. Понасяше зловещото насилие да гние на открито. За него не съществуваше закрилата на ковчега, той търпеше разтлението, без да има спокойствието на гроба. Лете се покриваше с прах, зиме — с кал. Смъртта трябва да има някакво було, трупът трябва да има свян. Тук нямаше ни свян, ни було. Цинично и открито разложение. Има някаква безочливост в това смъртта да излага на показ своето дело. Тя накърнява цялото спокойствие на нежитието, когато работи вън от своята лаборатория — гроба.

Трупът беше ограбен. Да ограбиш труп, е жесток подвиг. В тези кости вече нямаше мозък, в корема нямаше вътрешности, нямаше глас в гърлото. Трупът е като джоб, който смъртта обръща и изпразва. Ако някога в него е имало някое „аз“, къде бе то сега? Може би беше още в него — и тази мисъл беше ужасяваща. Нещо, което витае около нещо оковано — може ли човек да си представи в мрака по-печална връзка?

Тук, на земята, съществуват явления, които откриват сякаш достъп към неизвестното, врати, откъдето мисълта може да излезе и откъдето нахлуват хипотезите. Догадката има своето *compelle itrare*^[1] — съществуват места, съществуват предмети, които те заставят да се спреш, овладян от мисли, и без да искаш, умът ти поема в подсказаната му посока. В невидимото има тайнствени врати, които стоят полуотворени. Никой не би могъл да се натъкне на този мъртвец и да не се замисли.

Отвяван в простора, този труп мълчаливо се смаляваше. Някога той бе имал кръв, която сега бе изпита, кожа, която бе изядена, плът, която бе разграбена. Нищо не бе минало край него, без да го окраде. Декември бе почерпил от него студ, нощта — ужас, желязото —

ръжда, чумата — миризми, цветчето — благоухание. Бавното му разложение беше нещо като разплата за преминаването му отвъд. Такса, която трупът бе платил на бурята, на дъжда, на росата, на влечугите, на птиците. Всички мрачни пипала на нощта бяха претърсвали този мъртвец.

Това бе странен обитател — обитател на нощта. Намираще се на едно възвишение сред равнината, а не бе там. Беше осезаем и несъществуващ. Бе сянка, която допълваше мрака на нощта. Сега, когато слънцето бе изчезнало и го бе обгърнала безкрайната безмълвна тишина, той мрачно се съгласяваше с всичко. Самото му присъствие подсилваше скръбта на бурята и спокойствието на звездите. Неизразимата мъка на пустинята като да бе съсредоточена в него. Жертва на незначителна съдба, той допълваше зловещия ужас на нощта. В неговата тайна неясно се отразяваха всички загадки.

Край него животът сякаш замираще до най-съкровените си глъбини. Край него сигурността и доверието изчезваха, шубраците и тревите потръпваха, цареше отчаяна печал и тревога и всичко сякаш съзнателно приспособяваше трагично целия пейзаж към тази черна фигура, увиснала на веригата. Присъствието на привидение на хоризонта прави още по-тежка самотата.

Той беше само привидност. И понеже върху него връхлитаха нестихващи ветрове, беше безмилостен. Вечното му клатушкане го правеше страшен. Изглеждаше като център на пространството, а това беше ужасяващо, и сякаш върху него се крепеше нещо необхватно. Кой знае? Може би това бе онази неясно осъзната и пренебрегвана от нас справедливост, която е отвъд нашето правосъдие? В този тлеещ извън гроба труп имаше някакво отмъщение на хората и някакво собствено негово отмъщение. В здрача и пустошта той бе като изобличител. Беше доказателство за това, че материята, пред която тръпнем, е останка от духа. Защото мъртвата материя ни смущава тогава, когато в нея преди е живял дух. Той разкриваше земния закон пред висшия закон. Поставен там от хората, той чакаше бога. С неясното гърчене на облаците и вълните над него витаеха огромните видения на мрака.

Отвъд този призрак имаше някаква злокобна преграда. Безпределна пустота се простираше около този мъртвец — някакво дърво, никакъв покрив, никакъв минувач. Тъкмо когато сме изправени пред безпределността — небе, пропад, живот, гроб, вечност, — всичко

започва да ни се струва недостъпно, забравено, безизходно. Няма по-ужасен затвор от безкрайността, която се разтваря пред нас.

[1] *Compelle intrare.* (лат.) — Подтикни го да влезе. ↑

VI

БИТКА МЕЖДУ СМЪРТТА И НОЩТА

Безмълвно и учудено, детето стоеше пред това нещо и не можеше да откъсне поглед от него.

Възрастен човек веднага би разбрал, че това е обеден; за детето то бе призрак.

Там, където възрастният би видял труп, детето виждаше привидение.

И нищо не разбираше.

Бездната тегли с най-различни примамки; на върха на този хълм имаше една такава примамка. Детето направи крачка напред, после втора. То се изкачи, при все че му се искаше да слезе, и се приближи, въпреки че му се щеше да се отдръпне.

Смело и тръпнещо, то дойде съвсем наблизо да види призрака.

Като стигна до бесилото, вдигна глава и го разгледа.

Призракът беше намазан с катран. На места лъщеше. Детето различи лицето, покрито със слой битум, и тази маска, която изглеждаше мокра и лепкава, се очертаваше при отблясъците на нощта. Детето виждаше устата, която бе една дупка, носа, който бе една дупка, и очите, които също бяха дупки. Тялото бе увито и като овързано в грубо платно, напоено с нафта. Платното беше плесенясало и пропукано. През него се подаваше едно коляно. Друга цепка позволяваше да се видят ребрата. Това бе отчасти труп, отчасти скелет. По него бяха пълзели охлюви и бяха оставили сребристи ленти. Залепнало по костите, платното бе придобило релефност като дреха на статуя. Пропукан и разцепен, черепът приличаше на гнил плод. Зъбите бяха останали човешки и бяха запазили усмивката. Сякаш в отворената уста се таеше остатък от смях. Тук-там по бузите имане косми. Наклонената глава сякаш се вслушваше в нещо.

Неотдавна го бяха подновявали — лицето беше прясно намазано с катран, както ребрата и коляното, което се подаваше през платното. Отдолу се показваха краката.

Точно под бесилото в тревата се виждаха две обувки, обезформени от снега и дъждовете. Обувките бяха паднали от

мъртвеца.

Босото дете се загледа в тези обувки.

Все по-заплашителен, от време на време вятърът спираше, което предвещаваше буря: от няколко мига той бе стихнал напълно. Трупът не се движеше. Веригата бе опъната като отвее.

Всички новодошли в живота усещат в себе си едно особено пробуждане на мисли, свойствено за ранните години; те сякаш се стремят да разтворят съзнанието, както птичката в яйцето чука с клюн, за да строши черупката. Още повече това дете, на което съдбата бе отредила тежка участ. Но сега всичко, което то имаше в главичката си, се бе превърнало в смайване. Прекалено силното усещане има същото въздействие, както и излишъкът от масло — успява да задуши мисълта. У възрастния такава гледка би породила редица въпроси — детето не можеше да ги оформи; то гледаше.

Лицето изглеждаше като мокро. Застиналите капки катран в дупките, които някога са били очи, приличаха на сълзи. Впрочем очевидно благодарение на катрана разрушението на смъртта бе забавено и сведено до възможно най-слабото разложение. Това, което детето наблюдаваше, бе предмет, за който се грижеше. По всичко личеше, че този човек представлява някаква ценност. Не бяха пожелали да го оставят жив, затова пък искаха да го запазят мъртъв.

Бесилото беше старо, проядено, но все още здраво и сигурно служеше от много години.

В Англия от прастари времена съществуваше обичай контрабандистите да се мажат с катран. Обесваха ги на брега на морето, намазваха ги с катран и ги оставяха да висят така. Примерите за назидание трябва да се виждат от всички, а накатранените примери се запазват по-дълго. В случая катранът бе израз на човечност. Благодарение на него имаше по-малко контрабандисти за бесене. Бесилки се поставяха на равни разстояния по брега така, както в наши дни се поставят фенери. Обесеният служеше за фенер. Той посвоему светеше на своите другари контрабандисти. Контрабандистите виждаха обесените още отдалеч, преди да стигнат до брега. Ето един — първо предупреждение; после още един — второ предупреждение. Разбира се, това никак не възпрепятствуваше контрабандата; но редът се състои от такива неща.

В Англия този обичай съществуваше до началото на нашия век. През 1322 година пред Дувърския замък още се виждаха трима обесени, облени със смола. Впрочем този начин на запазване на мъртвците не се използваше само за контрабандистите. Англия го прилагаше и към крадците, подпалвачите и убийците. Джон Пейнтър, който подпалил морските складове на Портсмът, бил обесен и намазан с катран през 1776 година.

Абат Койе, който го нарича Жан льо Пентр, го е видял през 1777 година. Джон Пейнтър бил окачен на верига над опожарения от него замък и от време на време бил намазван с катран. Този труп траял — би могло почти да се каже живял — близо четиринадесет години. Той си вършел все така добре службата чак до 1788 година. Все пак през 1790 година се наложило да го подменят. Египтяните са почитали мумиите на царете си, но, както изглежда, и простосмъртната мумия може да бъде полезна.

Понеже на хълма духаше силно, белият сняг бе пометен. Виждаше се тревата и тук-там по някой трън. Хълмът бе покрит с онази остра и ниска крайморска растителност, от която върховете на крайбрежните скали изглеждат като зелено сукно. Под бесилото, точно там, където висяха краката, имаше китка трева, изненадващо висока и гъста за тази безплодна земя. Векове наред разсипващите се на прах трупове обясняваха буйния растеж на тревата на това място. Земята се храни от човека.

Злокобна омая бе приковала детето. То стоеше зяпнало от учудване. Сведе чедо само за миг, когато една коприва парна краката му и то помисли, че е някакво животно. После се изправи. Гледаше лицето над себе си, което също го гледаше. Гледаше го някак повтречено поради това, че нямаше очи. Беше празен поглед, с неизразима упоритост, в който се долавяше и светлина, и мрак и който ядеше колкото от празните очни кухни, толкова и от черепа и от зъбите. Целият мъртвешки череп гледа и това е страшно. Няма зеници, а човек се чувства наблюдаван. Призрачен ужас.

Постепенно и самото дете започна да става страшно. То вече не помръдваше. Обхващаше го пълно вцепенение. Не забелязваше, че губи съзнание. Тялото му натежаваше и се вкочаняваше. Зимата мълчаливо го предаваше на нощта. В зимата има нещо предателско. Детето почти се бе превърнало в статуя. Студ проникваше в костите му

и те се вкаменяваха. Тъмнината като влечуго се плъзгаше в него. Дрямката, която снегът излъчва, се изкачва в човека като мрачен прилив. Неподвижност, подобна на неподвижността на трупа, бавно обхващаше детето. То бе готово да заспи.

В ръката на съня има пръст и смъртта. Детето чувствуваше как тая ръка го сграбчва. То бе готово да падне под бесилото. Вече не знаеше дали стои на краката си.

Всеки миг грозящ край, преминаване без преход от битието към небитието, връщане в горнилото, подхлъзване в бездната — такъв е законът на съществуването. Неотменим закон.

Още миг, и детето, и мъртвецът, едва поклъналият живот и животът в разруха, щяха да се слейт в същото безличие.

Призракът като че разбра това и не го пожела. Изведнъж той се раздвижи. Сякаш предупреждаваше детето. Вятърът наново бе задухал.

Нищо по-странно от този клатушкащ се мъртвец.

Тласкан от невидимия полъх, увисналият на веригата труп се накланяше, изкачваше се наляво, после пак се отпускате, изкачваше се надясно и пак се отпускате, и пак се изкачваше с бавната и мъртвешка точност на метроном. Злокобно люлеене. Човек би помислил, че вижда в мрачината махалото на часовника на вечността.

Това продължи известно време. От движението на мъртвеца детето се сепна и макар да бе все още вцепенено, явно доста се поизплаши. При всяко поклащане веригата скърцаше с ужасяваща равномерност. Тя сякаш си поемаше дъх, после отново започваше да скърца. Скърцането напомняше песен на щурец.

Бурята започна с внезапно усилване на вятъра. Бризът премина във вихър. Клатушкането на трупа злокобно се усили. Той вече не се люлееше, а се тресеше. Скърцането на веригата се превърна в дрънчене.

Изглежда, детето долови промяната. И ако тя бе призив, детето му се подчини. От дъното на хоризонта се понесе шум.

Беше шум на криле.

Случи се нещо, което при буря често се случва в гробищата и в пущинаците — пристигаше ято гарвани.

Черни хвърчащи петна пробиха облака, пронизаха мъглата, нараснаха, приближиха се, сляха се, превърнаха се в плътна маса,

която върхлетя върху възвишението, като грачеше диво. Сякаш настъпваше легион. Крилатата гад на мрака се устреми към бесилото.

Изплашено, детето отстъпи.

Рояците се подчиняват на някакви свои разпоредби. Гарваните се бяха струпали на бесилото. Нито един не бе кацнал върху трупа. Те разговаряха помежду си. Гракът е нещо ужасно. Ревът, чуруликането, ръмженето са гласове на живота. Гракът означава радостно приемане на разложението.

В него се долавя шумът на нарушеното гробно мълчание. Гракът е глас на мрака. Детето се смрази.

Повече от ужас, отколкото от студ.

Гарваните млъкнаха. Един от тях кацна върху скелета. Това бе сигнал. Останалите се спуснаха, образуваха облак от криле, после всички пера се прибраха и обесеният изчезна сред гъмжило от черни петна, движещи се в тъмнината. В тоя миг мъртвецът се разтресе.

Сам? Или от вятъра? Той подскочи страшно. Ураганът, който се надигаше, му се притече на помощ. Призракът започна да се гърчи. Беше от бурята, която се разрази с все сила; тя го сграбчваше и го размахваше на всички посоки. Беше ужасен. Започна да се подмята. Страшна марионетка, движена от верига на бесило вместо от връв. Някакъв присмехулник от мрачините държеше връвта и си играеше с мумията. Тя се извиваше и подскачаше, сякаш готова всеки миг да се разпадне. Изплашени, птиците отлетяха. Като че трупът с един замах се отърси от тая гад. После те се върнаха. Тогава започна борба.

Сякаш някой вдъхна на мъртвеца чудовищен живот. Вятърът го повдигаше, като че ли искаше да го отнесе; човек би казал, че трупът се бори и се мъчи да избяга; задържаше го веригата. Птиците откликваха на всички негови движения — отстъпваха, после се нахвърляха върху му, изплашени и настървени. От една страна — странен опит за бягство, от друга — преследване на окован. Тласкан от пристъпите на вятъра, мъртвецът подскачаше, блъскаше се, беснееше, олюляваше се, изкачваше се и се отпускате, отпъждайки пръснатото ято. Той беше боздуган, роякът беше прах. Диво нападащият орляк не отстъпваше, упорствуваше. Като обзет от бяс пред тази глутница от човки, мъртвецът зачестяваше слепите си удари в пространството, подобни на ударите на камък в прашка. Понякога отгоре му се струпваха всички нокти, всички клюнове, после — нищо; ордата се

загубваше, сетне отново връхлиташе разярено. Страшно мълчание, продължаващо и в смъртта. Птиците като че ли изпаднаха в изстъпление. Такива рояци могат да изскачат само от отворстията на ада. Впиващи се нокти и клюнове, гърч, изтръгнати късове, които вече не бяха плът, скърцане на бесилото, тракане на скелета, чаткане на желяза, писъци на бурята, глъч — може ли да съществува по-зловеща битка? Един призрак се бореше срещу демони. Нещо като схватка между привидения.

От време на време вятърът се усилваше, тогава обесеният започваше да се върти бясно около себе си и срещаше с лице рояка едновременно от всички страни, сякаш искаше да се спусне след птиците и да ги захване с оголените си зъби. На негова страна бе вятърът, веригата бе против него; самите демони на мрака сякаш се намесваха. Ураганът също участвуваше в битката. Мъртвецът се гърчеше, а ятото се виеше над него в спирала като жива вихрушка.

Отдолу долиташе мощен грохот — ревеше морето.

Детето наблюдаваше този кошмар. Изведнъж то цяло започна да трепери, тръпка полази по тялото му; то се олюля, сепна се, едва не падна, обърна се, притисна с две ръце челото си, сякаш намери в него опора, и обезумяло, с развени коси, затворило очи, превърнало се и то почти в призрак, побягна с големи скокове по склона надолу, като остави зад себе си в нощта мъчителното видение.

VII

СЕВЕРНИЯТ КРАЙ НА ПОРТЛАНД

Обезумяло от ужас, то тича наслуки по снега в равнината, из простора, докато се задъха. Тичането го стопли. Това го спаси. Ако не беше този бяг и този ужас, щеше да загине.

Спря, за да си поеме дъх. Но не посмя да погледне назад. Струваше му се, че птиците го преследват, че мъртвецът се е отвързал от веригата и е тръгнал по стъпките му, че и самата бесилка е слязла от хълма и тича след мъртвеца. Страх го бе да не би да види всичко това, ако се обърне.

Когато успя да се посъвземе, пак се втурна да бяга.

Децата не държат да осъзнават фактите. То възприемаше нещата през увеличителното стъкло на страха, без да ги свързва в съзнанието си и без да вади заключения. Движеше се напосоки, без да знае къде и как, бягаше тревожно и мъчително като насън. Бяха изминали почти три часа, откакто го бяха изоставили и то бе вървяло напред, без определена посока; но сега бе сменило целта си; преди то търсеше нещо, сега бягаше. Вече не усещаше нито глад, нито студ; само страх. Един инстинкт бе заменил друг. Да избяга — това беше сега едничката му мисъл. Да избяга от какво? От всичко. Животът му се струваше като ужасна стена, която го ограждаше от всички страни. Ако можеше да избяга от нещата, би го сторило.

Но децата не познават това освобождение чрез взлом, което се нарича самоубийство.

То тичаше.

Тича така неопределено време. Но дъхът се изтощава, изтощава се и страхът.

Изведнъж, като обхванато от внезапен пристъп на сила и разум, то спря, сякаш го бе досрамяло, че бяга; стегна се, тропна с крак, вдигна решително глава и се обърна.

Нямаше никакъв хълм, никакво бесило, никакви гарвани.

Мъглата пак бе забулила целия хоризонт.

Детето продължи пътя си.

Сега вече не тичаше, а вървеше. Да се каже, че срещата с мъртвеца го бе превърнала в мъж, би означавало да ограничим многообразното и неясно впечатление, което то бе получило. В това впечатление имаше много повече и много по-малко. Една бесилка беше нещо твърде смътно за неговото едва развито съзнание и си остана само видение. Но понеже всеки победен ужас е каляване, то се почувствува по-силно. Ако бе на възраст да се самоанализира, би намерило хиляди поводи за размисъл, но разсъждението у децата няма определена форма и те най-много да усетят някаква горчивина, онова неясно за тях чувство, което по-късно, вече като възрастни, ще нарекат възмущение.

Нека прибавим, че децата имат способността много бързо да отминават дадено усещане. Далечните и бягащи очертания, които образуват амплитудата на мъчителните впечатления, им убягват. Благодарение на границите, които му поставя неговата слабост, детето е защитено от прекомерно сложните чувства. То вижда факта и много малко наоколо. За него не е трудно да се задоволява с частични представи. Обследването на живота започва по-късно, когато дойде опитът и се натрупат впечатления. Тогава детето се залавя да съпоставя групите срещнати факти. Обогащеното му и пораснало съзнание сравнява, под страстите прозират спомените от ранна възраст, подобно на знаците по старите изтрети папируси, когато върху тях се пише отново, и тези спомени стават опорни точки за логиката, а онова, което в мозъка на детето е било видение, в мозъка на възрастния се превръща в силогизъм. Впрочем всеки има различен опит и този опит е за добро или за лошо, според природата на човека. Добрите узряват. Лошите загниват.

Детето бе тичало почти четвърт левга и бе извървяло още толкова. Изведнъж усети, че стомахът му се свива от глад. И у него неочаквано изникна една мисъл, която веднага измести отвратителното видение на хълма — да се нахрани. У човека за щастие живее и един звяр; той го връща към действителността.

Но какво да яде? Къде да яде? Как да яде?

То претършува джобовете си. Машинално, защото много добре знаеше, че са празни.

После ускори крачка. Без да знае къде отива, то забърза към възможното жилище.

Вярата в някакво гостоприемно убежище е един от корените на вярата в провидението у човека.

Да вярваш, че някъде за теб има подслон, значи да вярваш в бога.

Впрочем в тази заснежена равнина нямаше нищо, което да прилича на покрив.

Детето вървеше, а голият пущинак все така се ширеше, докдето поглед стига.

На това плато никога не бе имало човешко жилище. В подножието на крайбрежните скали древните първобитни обитатели са живеели в пещери, понеже липсвали дървета за постройка на хижи; те са имали за оръжие прашка, за гориво — сушени волски испражнения, за бог — идола Хейл, изправен сред една горска поляна край Дорчестър, и се препитавали с лов на така наречения сив корал, който тукашните жители са именували плин, а гърците — изидис плокамос.

Детето се ориентираше, доколкото можеше. Човешката съдба е кръстопът; изборът на посока е опасен, а това малко същество отрано трябваше да избира между неясни възможности. Все пак то вървеше напред; но макар прасците му да бяха сякаш от стомана, започваше да усеща умора. Нямаше пътеки в тази равнина. И да имаше, снегът ги бе заличил. Инстинктивно то продължаваше да напредва на изток. Остри камъни му бяха одрали петите. Ако беше ден, щеше да види в следите, които оставяше по снега, розови петна от собствената си кръв.

То нищо не различаваше. Прекосяваше Портландското плато от юг към север, а вероятно шайката, с която бе дошло, за да избегне всякакви срещи, го бе прекосила от запад към изток. Тя сигурно бе тръгнала с рибарска или контрабандистка лодка от някоя точка на ъджъскупския бряг — Сейнт Катрин Кейп или Суонкрай, — за да стигне в Портланд и там да намери урката, която я е чакала, и трябва да бе слязла в някой залив на Уестън, за да стигне до някое от заливчетата на Естън. Този път се кръстосваше с посоката, която сега детето следваше, затова беше невъзможно то да разпознае пътя.

В Портландското плато тук-там се срещат високи хълмове, които стръмно се спускат към брега и слизат отвесно до морето. Детето стигна до едно такова възвишение и спря. Надяваше се, че оттам ще може да огледа по-широко пространство. Целият хоризонт, който се откри пред него, бе забулен с непроницаема бледа мъгла. То внимателно се взря и под втренчения му поглед мъглата сякаш малко

се проясни. В дъното на една далечна падина към изток то съзря нещо като движещ се блед склон, който приличаше на крайбрежна скала в нощта, и по него се катереха и плуваха неясно очертани черни парцали, някакви пръснати дрипи. Тези черни парцали бяха пушеци. Където има пушек, има и хора. Детето се отправи в тази посока.

На известно разстояние забеляза едно нанадолнище, а в подножието му, сред безформените очертания на скалите, които мъглата прибулваше — нещо като песъчлив бряг или вдадена в морето земя; тя навярно свързваше равнините на хоризонта с платото, което детето току-що бе прекосило. Очевидно трябваше да мине оттам.

И действително бе стигнало до Портландския провлак — дилувиален нанос, който носи името Чес Хил.

Започна да се спуска по склона.

Пътят беше стръмен и неравен. Все пак не колкото противоположния склон, който бе изкачило, за да излезе от заливчето. Всяко изкачване се възмездява със слизание. След като се бе катерило нагоре, сега то се спускаше надолу.

Скачаше от скала на скала, с риск да си изкълчи крак, с риск да се провали в невидима пропаст. За да се задържи, когато се подхлъзнеше по скалата или по леда, то се залавяше с ръце за дългите като ремъци треви и за трънаците и бодлите им се впираха в пръстите му. От време на време стигаше малко по-полегат наклон и си поемаше дъх, после стръмнината пак започваше и то трябваше да обмисля всяка своя крачка. При слизание в пропаст всяка стъпка е разрешаване на задача. Трябва да си ловък, ако не — свършено е с тебе. Тези задачи детето разрешаваше с безпогрешен усет, от който всяка маймуна би си взела поука, и с умение, на което всеки акробат би се възхитил. Склонът беше отвесен и дълъг. Все пак то го преодоляваше.

Постепенно детето се приближаваше до мига, когато щеше да стъпи на провлака, съзрян в далечината.

От време на време, докато подскачаше от камък на камък или се спускаше от скала на скала, то се изправяше и наостряше уши като елен, за да се ослуша. В далечината отляво долавяше протяжен слаб шум, подобен на дълбок глас на тръба. Във въздуха се носеха леки повеи, предвестници на оня страхотен северен вятър, чийто рев се чува още когато се зададе от полюса.

Същевременно детето навреме усещаше по челото, по очите, по страните си нещо като докосване на студени длани, които милваха лицето му. Това бяха големи ледени снежинки, които отначало се рееха лениво в простора, после започнаха да се въртят в неудържима вихрушка. Предвещаваха снежна буря. Детето цяло се покри със сняг. Снежната буря, която от повече от час насам бушуваше над морето, вече достигаше брега. Бавно обхващаше равнината. Нахлуваше косо откъм северозапад в Портландското плато.

КНИГА ВТОРА

УРКАТА СРЕД МОРЕТО

I

ЗАКОНИ, КОИТО НЕ ЗАВИСЯТ ОТ ЧОВЕКА

Снежната буря в морето е едно от непроучените явления. Тя е най-смътният метеорологичен процес — смътен в пълния смисъл на думата. Тя представлява смесица от мъгла и вихри, по която и до ден-дневен все още не сме много наясно. Затова и толкова бедствия се дължат на нея.

Някои искат всичко да обяснят с вятъра и вълнението. Във въздуха обаче има една сила, която не е вятър, а във водата има една сила, която не е вълнение. Тази сила — една и съща във въздуха и водата — е токът. Въздухът и водата са две течащи, почти идентични маси, до такава степен проникващи една в друга чрез втечняване и изпаряване, че да дишаш, означава да пиеш. Единствен токът наистина тече. Вятърът и вълнението са само тласъци; токът е течение. Вятърът е видим чрез облаците, вълнението — чрез пяната; токът е невидим. От време на време той сякаш казва „тук съм“. Неговото „тук съм“ е гръмотевицата.

Снежната буря представлява загадка, сходна със сухата мъгла. Ако е възможно да се изясни онова, което испанците наричат „калина“, а етиопците „кобар“, то положително ще стане чрез внимателно наблюдение на магнитния ток.

Без тока редица факти остават необясними. В краен случай смяната в скоростта на вятъра, която по време на буря може да се промени от три на двеста и двадесет стъпки в секунда, би могла да обясни изменението във височината на вълните, която от три палеца при спокойно море стига до тридесет и шест стъпки. В краен случай хоризонталността на ветровете, дори и при буря, би обяснила факта, че една вълна с височина тридесет стъпки може да стигне до хиляда и петстотин стъпки дължина. Но защо вълните на Тихия океан са четири

пъти по-високи край Америка, отколкото край Азия, тоест по-високи на изток, отколкото на запад; защо в Атлантическия океан става обратното; защо при екватора морето е най-високо по средата? На какво се дължи това различие в нивото на океана? Тук само магнитният ток, съчетан с въртенето на земята и привличането на небесните тела, може да даде някакво обяснение.

Не е ли необходимо това тайнствено явление, за да се изясни известно колебание на вятъра, който например се движи от югоизток през запад към североизток, после изведнъж се връща от североизток към югоизток по същия път, така че за тридесет и шест часа прави една огромна обиколка от петстотин и шестдесет градуса, както беше при снежната буря през 1867 година?

В Австралия вълнението по време на буря достига до осемдесет стъпки височина; това се дължи на близостта с полюса. На тези ширини бурята се предизвиква не толкова от разместването на въздушните пластове, колкото от постоянните електрически изпразвания под водата. През 1866 година презокеанският кабел редовно бе смущаван по два часа дневно — от 12 ч. до 14 ч. — от едно особено равномерно трептене. Известни сцепления и разлагания на сили произвеждат явленията, за които морякът трябва да държи сметка, ако не желае да се изложи на корабокрушение. В деня, когато корабоплаването, което сега е рутина, стане математика, в деня, когато се постареем да изясним например защо в нашите области топлите ветрове понякога идват от север, а студените от юг, в деня, когато разберем, че спадането на температурите е пропорционално на океанските дълбочини, в деня, когато започнем да взимаме под внимание, че земното кълбо е един голям поляризиран магнит в безкрайността, че има две оси — една на въртенето и една на магнитното излъчване, че тези две оси се пресичат в центъра на земята и че магнитните полюси се въртят около географските полюси, когато хората, които рискуват живота си, ще могат да се опрат на науката, когато ще плават по непостоянна, но проучена стихия, когато капитанът ще бъде метеоролог, когато боцманът ще бъде химик, тогава много катастрофи ще бъдат избегнати. Морето е колкото водна, толкова и магнитна стихия; един неизвестен океан от сили плува сред океана от вълни по течението на водата, тъй да се каже. Да виждаме в морето само една водна маса, ще рече, да не виждаме морето. Морето е

толкова непрекъснато движение на токове, колкото е и движение на води. Притегателните сили може би усложняват неговата природа повече, отколкото ураганите. Молекулярното сцепление, изразено в редица явления, между които и микроскопичното за нас клетъчно привличане, е част от величието на океана. А вълната на излъчванията ту подсилва, ту препятствува въздушната и водна вълна. Който не познава закона за електричеството, не познава и хидравлическия закон; защото единият се преплита с другия. Истината е, че не съществува по-трудна, нито по-смътна наука. Тя граничи с емпиризма така, както астрономията граничи с астрологията. Без тази наука обаче не може да има корабоплаване.

Но достатъчно по този въпрос.

Една от най-заплашителните морски стихии е снежната буря. Снежната буря е главно магнитна буря. Произвежда я полюсът, както произвежда и северното сияние; той е в основата на тази мъгла, както е и в основата на тази светлина; и в снежинката, както и в пламтящия блясък, присъствието на тока е очевидно.

Бурите са нервни кризи, безумни пристъпи на морето. И морето страда от мигрени. Бурите може да се уподобят на болестите. Едни са смъртоносни, други — не; от едните се спасяваш, от другите загиваш. Снежната буря обикновено се смята за смъртоносна. Харабиха, един от боцманите на Магелан, я нарича „облак, излязъл от левия хълбок на дявола“^[1].

Сюркуф^[2] казва: „Тая буря е жива холера.“

Някогашните испански мореплаватели наричали този вид бури „невади“ — когато са придружени със сняг, и „хелади“ — когато носят град. Според тях заедно със снега от небето падали прилепи.

Снежните бури са свойствени за полярните ширини. Понякога обаче те стигат — бихме могли дори да кажем връхлитат, понеже при тях катастрофите са неминуеми, и до нашите ширини.

Както видяхме, „Матутина“, след като се отдалечи от Портланд, решително се впусна в едно голямо нощно приключение, още по-опасно поради приближаването на бурята. Тя бе предприела това рисковано пътешествие с някаква трагична смелост. Но нека подчертаем, че не ѝ липсваха предупреждения.

[1] Una nube salida del mal lado del diablo. — Б.а. ↑

[2] Сюркуф — френски корсар, живял през XVIII в., който ограбвал английски търговски кораби. ↑

II

ЗАГАТНАТИТЕ СИЛУЕТИ СЕ ОЧЕРТАВАТ

Докато урката беше в Портландския залив, морето беше доста спокойно; вълнението почти не се чувствуваше. Колкото и океанът да бе мрачен, небето още светлееше. Бризът едва докосваше кораба. Урката караше колкото може по-близо до скалистия бряг, който беше добра защита срещу вятъра.

На малкия бискайски ветроход имаше десет души — трима моряци и седем пасажери, от които две жени. При светлината на откритото море, защото по здрач в открито море още има светлина, всички лица се виждаха ясно. Впрочем хората вече и не се криеха, те не се стесняваха и всеки се движеше свободно, говореше високо, показваше лицето си, тъй като отпътуването за тях означаваше избавление.

Пъстротата на групата биеше на очи. Жените бяха на неопределена възраст; скитническият живот състарява преждевременно, а от сиромашията лицата се сбръчкват. Едната беше баска от планините. Другата, жената с едра броеница, беше ирландка. Те имаха безразличния израз, свойствен на бедняците. Още като се качиха в урката, двете се свиха една до друга върху някакви сандъци в основата на мачтата. Разговаряха; ирландският и баският, както вече казахме, са сродни езици. Косите на баската ухаеха на лук и босилек. Стопанинът на урката беше баск от Гипускоа; един от моряците беше баск от северния склон на Пиренеите, другият — баск от южния склон, тоест и двамата бяха от същата народност, макар че първият беше французин, а вторият — испанец. Баските не признават официалната родина „Mi madre se llama montaña“, „майка ми се нарича планина“, казвал мулетарят Салареус. От петимата мъже, които бяха с двете жени, един бе французин от Лангедок, един — французин от Прованс, един — генуезец; възрастният, който носеше сомбреро без дупка за лула, приличаше на германец, а петият, главатарят, беше баск от Бискароските ланди. Той именно в момента, когато детето се готвеше да се качи в урката, бе тласнал с пета дъската в морето. Този бърз и ловък здравеняк, облечен, както казахме, в дрипи, обшити с ширити,

пулчета и дрънкулки, не го сдържаше на едно място; той се навеждаше, изправяше се, шареше от единия до другия край на корабчето, сякаш се тревожеше за това, което току-що бе извършил, и за онова, което тепърва щеше да се случи.

Четиримата баски — главатарят, стопанинът на урката и двамата мъже от екипажа, говореха ту на баскски, ту на испански, ту на френски, тъй като и трите езика бяха еднакво разпространени по двата склона на Пиренеите. Впрочем освен жените всички говореха криволяво френски, който бе основата на жаргона на шайката. Още по онова време френският бе възприет за международен език като преход между злоупотребяващите със съгласни северни езици и злоупотребяващите с гласни южни езици. В Европа търговците разговаряха на френски; крадците — също. Всички си спомнят, че лондонският крадец Гибби разбираше езика на Картуш^[1].

Урката, прекрасна платноходка, се движеше бързо. Все пак обаче десет души, и то с багаж, бяха прекомерен товар за такъв малък съд.

Това, че корабът спасяваше тази шайка, не означаваше непременно, че екипажът е в съюз с нея. Достатъчно бе собственикът на урката и главатарят на бандата да са „vascongados“^[2] — баски. За тази раса взаимопомощта е дълг, който не признава изключения. Баскът, както вече казахме, не е нито испанец, нито французин; той е баск и винаги и навсякъде е длъжен да окаже помощ на друг баск. Такъв е законът на братството сред пиренейците.

През цялото време, докато урката беше в залива, макар и да се мръщеше, небето не изглеждаше дотам лошо, че да тревожи бегълците. Те бягаха, бяха спасени и се веселяха грубиянски. Един се смееше, друг пееше. Смехът им беше сух, но свободен; песента не бе благозвучна, но безгрижна.

Онзи от Лангедок викаше: „Кауканьо!“ — израз на върховно задоволство в Нарбона. Той беше донякъде моряк, понеже бе родом от крайбрежното село Грюисан по южния склон на Клап, или по-скоро морски човек, отколкото моряк, и бе свикнал да маневрира с леките салове по блатото Баж и да тегли по солените пясъци на Сент Люси мрежи, пълни с риба. Беше от онези хора, които носят червено таке, кръстят се сложно, по испански, пият вино от кози мях до дъно, до кокал оглозгват свинския бут, коленичат, когато богохулствуват, и със закани молят милост от своя светец-покровител: „Велики светецо, дай

ми каквото ти искам, ако не, ще те цапна с някой камък по главата — ou té feg'ua pic.“

При нужда той можеше да помага на екипажа. В кухничката провансалецът подклаждаше огън под чугунена тенджерка и вареше чорба.

Чорбата беше „пучеро“, в което рибата заместваше месото, а провансалецът слагаше още и нахут, късчета сланина, нарязана на кубчета, и червени пиперки — отстъпка, която любителят на рибята чорба правеше заради любителите на „оляподрида“^[3]. Една от торбите с припаси беше разтворена пред него. Той бе запалил над главата си железен фенер със стени от слюда, който се клатушкаше на една кука, закрепена за тавана на кухничката. В съседство, на друга кука, се клатушкаше земеродно рибарче, което служеше за ветропоказател. По онова време имаше народно поверие, че ако такова мъртво рибарче се окачи за човката, то винаги се обръща с гърди към страната, от която иде вятърът.

Докато готвеше чорбата, провансалецът от време на време лапваше гърлото на една манерка и отпиваше глътка „агуардиенте“. Манерката беше от онези, оплетено с лико, широки и плоски, с ушички, които се окачваха с кожен ремък от страни и навремето се наричаха „бедреници“. След всяка глътка той си припяваше по един куплет от някаква наивна селска песничка — изровен път, жив плет: между храстите, сред ливада, осветена от залязващото слънце, се виждат удължените сенки на каруца и кон; сегиз-тогиз над живия плет се мярва и изчезва край на вила, понесла камара сено. Не е нужно повече, за да се съчини песен.

Според това, което човек има на сърцето или в ума си, отпътуването е облекчение или мъка. Тук всички изглеждаха доволни с изключение на един, най-стария от шайката — човека с шапката без лула.

Този старец, който приличаше по-скоро на немец, макар лицето му да бе загубило всяка следа от народност, беше плешив и толкова сериозен, че плешивината му седеше като тонзура. Всеки път, когато минаваше пред светата Дева на носа на кораба, той повдигаше шапка и тогава по черепа му можеха да се забележат издути старчески вени. Широка изтъркана и дрипава мантия от кафяв вълнен дорчестърски плат, с която бе загърнат, само донякъде прикриваше прилепнал тесен

и закопчан до врата подрасник. Двете му ръце постоянно се събираха и с привично движение се сплитаха като за молитва. Лицето е преди всичко отражение и е погрешно да се мисли, че мисълта няма цвят. Неговото лице можеше да се нарече бледо и очевидно беше израз на едно странно душевно разположение, резултат на едно сложно цяло, съставено от противоречия, някои от които бяха устремени в посока към доброто, други — в посока към злото, и внимателният наблюдател можеше да открие едно почти човешко същество, способно да слезе по-ниско от тигъра или да се извиси над човека. Такъв душевен хаос може да съществува. Имаше нещо неразгадаемо в това лице. Неговата тайнственост стигаше до абстрактност. Ясно бе, че този човек е опознал злото във всичките му форми — и предварителното му предвкусване, и опустошението, след като го е изпитал. Неговото безстрастие, което може да беше и само привидно, издаваше двойна вкамененост — вкамененост на сърцето, свойствена за палача, и вкамененост на духа, свойствена за мандарина. И понеже чудовищността бива по свой начин пълна, с положителност можеше да се каже, че този човек е способен на всичко, дори и да се вълнува. Всеки учен е в известен смисъл труп. Този човек беше учен. Самият му вид издаваше неговата ученост, оставила своя отпечатък дори в движенията му, дори в гънките на дрехите му. Несъобразно със сериозното си изражение, вкамененото му лице понякога се сбръчкваше в подвижна гримаса, свойствена на полиглата. Но въпреки всичко то бе строго. Нямахте нищо лицемерно, но и нищо цинично в него. Лице на трагичен мечтател. Това бе човек, когото престъплението бе накарало да се замисли. Под веждите му на разбойник светеше поглед на архиепископ. Редките му сиви коси бяха бели на слепоочията. У него се чувствуваше християнинът, който с фанатизма си би могъл да надмине и турчин. Костеливите му пръсти бяха обезформени от подагра. Високото му вдървено тяло беше смешно; имаше моряшка походка. Той бавно крачеше по палубата, без да гледа никого, решителен и зловец. В зениците му се долавяше втрещеният отблясък на заслушана в мрачините душа, у която съвестта нерядко въстава.

От време на време грубият и пъргав главатар на шайката, който сновеше напред-назад из кораба, отиваше при него и му говореше на

ухото. Старецът отвърщаше с кимване на глава. Човек би рекъл, че светкавицата се съветва с нощта.

[1] Картуш — прозвище на Луи Доминик, френски бандит, главатар на разбойническа шайка, тероризирала Париж и околностите му в началото на XVIII в.; екзекутиран в Париж през 1721 г. ↑

[2] Vascongado (исп.) — баск. ↑

[3] Оля подридя (исп.) (olla podrida) — национално испанско ястие от различни видове месо, зеленчуци и подправки. ↑

III

ТРЕВОЖНИТЕ ХОРА ПО ТРЕВОЖНОТО МОРЕ

Двама души на кораба изглеждаха угрижени — старецът и стопанинът на урката, когото не бива да смесваме с главатаря на шайката. Стопанинът бе загрижен за състоянието на морето, старецът — за небето. Единият не изпускаше от очи вълните, другият следеше неотклонно облаците. Поведението на водата тревожеше стопанина; старецът сякаш се опасяваше от зенита. Той дебнеше звездите през всеки процеп в облаците.

Беше мигът, когато е още светло, но тук-там по някоя звезда слабо пронизва вечерната дрезгавина.

Хоризонтът изглеждаше странен. Мъглата се разстиляше неравномерно по него.

Откъм сушата имаше повече мъгла, а над морето — повече облаци.

Още преди да излезе от Портлан Бей, разтревожен от вълнението, стопанинът веднага предприе подробна проверка на корабното стъкмяване. Не дочака да преминат носа. Още преди това прегледа задръжниците и провери дали връзките на долните крепила са в добро състояние и здраво държат марсовите въжета. Такива предпазни мерки се взимат, когато човек смята да развива голяма скорост.

Недостатъкът на урката беше, че тя газеше с около един фута повече отпред, отколкото отзад.

Стопанинът непрекъснато шареше между пътевия и главния компас, като наблюдаваше през двата засечника неподвижните предмети на брега, за да определи по тях посоката на вятъра. Отначало се разрази бейдевинд; това, изглежда, не го разтревожи, макар да се отклоняваха с пет пункта от курса. Той гледеше по възможност лично да държи кормилото — очевидно считаше, че друг не ще може да използва силата на вятъра, тъй като в случая от кормилото зависеше скоростта на движение.

Разликата между истинския и магнитния курс е толкова по-голяма, колкото по-бързо се движи корабът, и затова изглеждаше, че

урката се извърща по посоката на вятъра повече, отколкото това бе в действителност. Нямаше бекцаг и урката не се движеше в права посока, но истинският курс личи ясно само при попътен вятър. Ако на небето се наблюдават дълги ленти от облаци, които се съединяват на хоризонта, тази точка е изходната точка на вятъра. Тази вечер обаче духаха различни ветрове и трудно можеше да се определи посоката. Затова и стопанинът се боеше от възможни заблуди.

Той въртеше кормилото внимателно и същевременно смело, държеше вятъра, като следеше за всяко отклонение, внимаваше за всяко потръпване, не оставяше кораба да се насочи към брега, наблюдаваше наклоняването му, отбелязваше и най-дребните трептения на кормилото, следеше с очи и най-незначителните подробности, поривите на вятъра; от страх да не се случи нещо непредвидено постоянно се държеше на известно разстояние от брега, покрай който се движеше корабът, и главно гледаше ъгълът между ветропоказателя и кила да бъде по-голям от ъгъла на платната, тъй като при малък пътеви компас румбът на вятъра, показван от компаса, е винаги съмнителен. Постоянно сведеният му поглед следеше всички промени на вълните.

Един път само вдигна очи към небосвода и се опита да съзре трите звезди, които очертават колчана на Орион; тези звезди се наричат Тримата влхви и една поговорка, останала от времето на някогашните испански боцмани, гласи: „Докато виждаш Тримата влхви, не си далеч от спасителя“.

В момента, когато стопанинът на урката оглеждаше небето, на другия край на кораба старецът измърмори като на себе си:

— Не се вижда дори Полярната звезда, нито Антарес^[1], макар да е червен. Никаква звезда не прозира.

Останалите не проявяваха ни най-малка загриженост.

Все пак, след като радостта им от успешното бягство премина, те усетиха, че се намират в открито море през месец януари и че духа леден вятър. Невъзможно бе да се подслонят в кабината — тя беше тясна и освен това претъпкана с багаж и бали. Багажите принадлежаха на пасажерите, а балите — на екипажа, защото урката не беше кораб за разходки, а служеше за контрабанда. Пътниците бяха принудени да се настанят на палубата, с което тези скитници бързо се примиряват. Свикнали да живеят на открито, те лесно се приготвят за нощуване.

Под звездите се чувствуват като у дома си, а студът им помага да заспят — понякога и да умрат.

Впрочем тази нощ, както вече видяхме, нямаше звезди.

В очакване на вечерята лангедокецът и генуезецът се свиха до жените край мачтата под брезентите, които моряците им хвърлиха.

Плешивият старец стоеше на носа неподвижен и сякаш не усещаше студа.

От кормилото, при което се намираше, стопанинът на урката нададе гърлен вик, напомнящ крясъка на птица, наричана в Америка „възкликател“. При този зов главатарят на бандата се приближи и стопанинът се обърна към него със следните думи:

— Etcheco jaüna!

С тези две баскски думи, които означават „планински орачо“, древните кантабрийци започват тържествен разговор, изискващ сериозно внимание.

После стопанинът посочи с пръст стареца и разговорът продължи на испански, само че доста изкълчен, защото те говореха на диалекта на испанските планинци. Ето въпросите и отговорите:

— Планински орачо, кой е този човек?

— Човек.

— Какви езици говори?

— Всички.

— Какво знае?

— Всичко.

— Коя е родината му?

— Никоя и всички.

— Кой е неговият бог?

— Бог.

— Ти как го наричаш?

— Лудия.

— Как казваш, че го наричаш?

— Мъдреца.

— Какъв е той сред вас?

— Това, което е.

— Главатар?

— Не.

— Какво тогава?

— Душата.

Главатарят и собственикът се разделиха, всеки се върна към своите мисли и малко след това „Матутина“ излезе от залива.

Започна голямото люшкане в открито море.

Там, където нямаше пяна, водата изглеждаше мазна. В здрача вълните изотзад приличаха на локви жлъч. Тук-там някоя дълга плоска вълна, покрита със звездообразни пукнатини, напомняше стъкло, ударено с камък. Водовъртежът в центъра на всяка звезда трепкаше с фосфоресциращ блясък като отражение на изчезналата светлина в зениците на кукумявка.

„Матутина“ пресече гордо и ловко страшния прибой на Чеймбърската плитчина. Чеймбърската плитчина е прикрито препятствие при изхода от портландските води във форма на амфитеатър. Тя представлява заливче под водата с издялани от вълните стъпала, кръгла и симетрична арена, дълбока, колкото е висок Юнгфрау, но залята от вода, истински Колизей в океана, който подводният плувец съзира в призрачната прозрачност на глъбините. Тук хидрите водят сражения и морските чудовища си дават среща. Според преданията в дъното на тази гигантска фуния имало скелети на кораби, уловени и потопени от огромния паяк Кракен, наречен още риба-планина. Такива са страшните морски усой.

Призрачният живот, който се води там и който ние не познаваме, на повърхността се изявява само в леки тръпки.

През деветнадесети век Чеймбърската плитчина вече е изчезнала. Неотдавна построеният вълнолом и подводното течение, което той предизвика, подрина и разруши тази забележителна подводна архитектура, както насипът, издигнат в Кроазик през 1760 година, забави с четвърт час приливите и отливите, макар приливите и отливите да са нещо вечно. Но вечността се подчинява на човека повече, отколкото си мислим.

[1] Антарес — звезда от съзвездиято Скорпион. ↑

IV

НА СЦЕНАТА СЕ ПОЯВЯВА ОБЛАК, РАЗЛИЧЕН ОТ ДРУГИТЕ

Старецът, когото главатарят на шайката най-напред бе нарекъл Лудия, после Мъдреца, вече не се откъсваше от носа на кораба. След преминаването на Чеймбърската плитчина той разделяше вниманието си между небето и океана. Свеждаше поглед, после вдигаше очи нагоре. Взираше се предимно към североизток.

Стопанинът на урката предаде кормилото на един от моряците, прекрачи сандъка за въжа, прекоси кораба надлъж и дойде до носа.

Приблужи се до стареца, но остана малко назад, с прибрани до бедрата лакти, с разперени длани, приведена настрани глава, широко отворени очи, вдигнати вежди, с усмивка в крайчеца на устата — стойка, изразяваща любопитство, примесено с ирония и уважение.

Било, че имаше навик понякога да си говори сам, било, че почувствува присъствие, което го насърчи да говори, старецът започна да мърмори, като оглеждаше морската шир:

— Меридианът, от който се изчислява правият възход, през нашия век е очертан от четири звезди — Полярната, трона на Касиопея, главата на Андромеда и звездата Алгениб от съзвездието Пегас. Но никоя от тях не се вижда.

Редеше думите автоматично, неясно, полугласно, сякаш не си даваше труд да ги изрече. Те просто излизаха от устата му и се губеха. Монологът е дим от огъня на духа.

Стопанинът на урката го прекъсна:

— Господине...

Вероятно леко глух и унесен в мислите си, старецът продължи:

— Малко звезди, а много вятър. Вятърът винаги се отбива от пътя си, щом може да се насочи към брега. Връхлита стремглаво. Това е, защото земята е по-топла от морето. Над нея въздухът е по-лек. Студеният и тежък морски вятър се спуска към земята, за да го измести. Ето защо на голяма височина вятърът духа към сушата от всички страни. Би било добре да се кара по удължен път между изчисления и предполагаемия паралел. Когато наблюдаваната ширина

се отклонява от предполагаемата ширина с не повече от три минути на десет левги и с четири на двадесет, курсът е правилен.

Собственикът се поклони, но старецът не го забеляза. Загърнат в наметало почти като учен от Оксфорд или Гьотинген, той с нищо не промени гордата си и недружелюбна поза. Наблюдаваше морето като познавач на морската стихия и на човешката душа. Следеше вълните, но почти така, сякаш искаше да прекъсне техния вой и на свой ред да вземе думата, за да им съобщи нещо важно. Напомняше средновековен алхимик и римски авгур^[1]. Приличаше на учен, претендиращ, че е вникнал докрай в тайните на природата.

Той продължи монолога си, като навярно все пак се надяваше, че го слушат:

— Бихме могли да се борим, ако имахме кормило с колело вместо с дръжка. При скорост четири левги в час тридесет либри натиск върху колелото могат да дадат триста хиляди либри полезно действие. И повече дори, защото има случаи, когато от тегличите се получават две допълнителни въртения.

Стопанинът се поклони за втори път и рече:

— Господине...

Старецът впери поглед в него. Извърна само глава, без да помръдне тялото си.

— Наричай ме докторе.

— Господин докторе, аз съм стопанинът на кораба.

— Добре — отвърна „докторът“.

Докторът — така ще го наричаме и ние занапред, — изглежда, се съгласи да разговаря.

— Стопанино, имаш ли английски октант?

— Не.

— Без английски октант не можеш да измериш височината нито отзад, нито отпред.

— Баските — отвърна стопанинът — са измервали височината, преди да е имало англичани на тоя свят.

— Пази се от относ.

— Отпускам платната, когато трябва.

— Измери ли скоростта на кораба?

— Да.

— Кога?

— Ей сега.

— По какъв начин?

— С лаг.

— Сети ли се да следиш дървото налага?

— Да.

— Пясъчният часовник точно тридесет секунди ли тече?

— Да.

— Сигурен ли си, че пясъкът не е разширил дупката между двата съда?

— Да.

— Провери ли пясъчния часовник чрез куршум, окачен...

— На плосък конец, изтеглен от нахиснат коноп? Разбира се.

— Намаза ли с восък конца, за да не се удължи?

— Да.

— Провери ли пак лага?

— Проверих пясъчния часовник с куршум, а лага с гюле.

— Какъв е диаметърът на твоето гюле?

— Една стъпка.

— Добра тежест.

— То е старо гюле от нашата някогашна военна урка „Кае дьо Пар гран“.

— Която участвуваше в Армадата?

— Да.

— И побираше шестстотин войници, петдесет моряци и двадесет и пет топа?

— Морето, което я погълна, знае това.

— Как провери натиска на водата върху гюлето?

— С германско кантарче.

— Взе ли предвид натиска на водата върху въжето, за което е вързано гюлето?

— Да.

— Какъв е резултатът?

— Натискът на водата беше сто и седемдесет либри.

— Това означава, че корабът плува със скорост четири френски левги в час.

— Или три холандски.

— Но това е само разликата между скоростта на кораба и скоростта на морето.

— Разбира се.

— Накъде се отправяш?

— Към едно заливче, което познавам — между Лойола и Сан Себастиан.

— Веднага поemi по паралела на мястото на пристигането.

— Да. С най-малкото възможно отклонение.

— Пази се от ветровете и теченията. Вятърът усилва теченията.

— Тяхната вяра!

— Не ругай! Морето чува! Не обиждай никога. Само наблюдавай.

— Наблюдавах и наблюдавам. В момента приливът е срещу вятъра. Но ей сега, когато почне да се връща заедно с вятъра, ще ни дойде добре.

— Имаш ли карта?

— Не. За това море — нямам.

— Значи плуваш напосоки.

— Съвсем не, имам компас.

— Компасът е едното око, картата — другото.

— Едноокият също вижда.

— Как измерваш ъгъла между курса на кораба и кила?

— Имам пътеви компас, а освен това отгатвам.

— Да отгатваш, е добре, но да знаеш, е по-добре.

— И Христофор е отгатвал.

— Когато ветровете се втурнат от всички страни и розетката вземе да се върти като луда, вече не знаеш с коя юзда да хванеш вятъра. Тогава няма нито изчислен, нито поправен румб. Магаре с пътева карта струва повече, отколкото гадател с всичките му предсказания.

— Вятърът още не предвещава буря и аз не виждам причини за тревога.

— Корабите са като мухи в паяжината на морето.

— Сега-засега и водата, и вятърът са наред.

— Трепкащи черни точици по вълните — това са хората в океана.

— Не предвиждам нищо лошо за тая нощ.

— Може да попаднем в такава катраница, че мъчно ще се измъкнеш.

— Досега всичко върви добре.

Очите на доктора се втренчиха към североизток.

Стопанинът на урката продължи:

— Само да стигнем Гасконския залив, тогава отговарям за всичко. Там съм си като у дома. Зная го на пръсти моя Гасконски залив. Тоя леген често се пени, но в него са ми известни всички дълбочини, цялото дъно — тиня пред Сан Сиприано, раковини пред Сисарк, пясък при нос Пеняс; при Буко дьо Мимизан дребен камънак и аз зная цвета на всяко камъче.

Стопанинът прекъсна речта си — докторът вече не слушаше.

Докторът гледаше към североизток. Леденото му лице беше станало необичайно. То изразяваше целия ужас, който една каменна маска е в състояние да предаде. От устата му се отрони:

— Виж ти!

Очите му напълно заприличаха на очи на кукумявка — кръгли, разширени от ужас, вперени в една точка в простора.

Той добави:

— Правилно. Що се отнася до мене, съгласен съм.

Стопанинът го гледаше.

Докторът продължи, като да говореше на себе си или на някого в морската бездна:

— Казвам „да“.

Той млъкна, впери още по-внимателно очи в това, което виждаше, и продължи:

— Идва отдалеч, но знае какво прави.

Онзи отсек в небосклона, към който бяха отправени погледът и мисълта на доктора, се намираше срещу залеза и бе осветен от разлят отблясък почти като посред бял ден. Това беше просто синьо петно, ярко отделящо се от заобикалящите го парцали сивкава пара, но цветът му по-скоро напомняше олово, отколкото лазур.

Съвсем обърнат към морето и без вече да гледа стопанина, докторът вдигна показалец към тази част на небето и каза:

— Виждаш ли, стопанино?

— Какво?

— Това.

— Кое?

— Ей там.

— Синевата? Да.

— Какво е това?

— Късче небе.

— За онези, които отиват на небето — каза докторът. — Но за онези, които не са се запътили натам, е друго — и той подчерта тайнствените си думи с един ужасен поглед, зареян в мрака.

Настъпи мълчание.

Мислейки за двете определения, които главатарят на шанката бе дал за този човек, стопанинът вътрешно се запита: „Дали е луд? Или мъдрец?“

Костеливият показалец на доктора така си бе останал насочен към мътносиньото петно на хоризонта.

Стопанинът се взря по-внимателно.

— Вярно — измърмори той, — това не е небе, а облак.

— Синият облак е по-лош от черния — рече докторът. И добави: — Това е снежен облак.

— *La nube de la nieve* — преведе стопанинът, сякаш за да разбере по-добре.

— Знаеш ли какво е снежен облак? — запита докторът.

— Не.

— Ето сега ще узнаеш.

Стопанинът пак се взря в небосклона.

Докато наблюдаваше облака, той си говореше през зъби:

— Месец хали, месец дъждове, януари кашля, февруари плаче — това ни е зимата на нас, астурийците. Сняг у нас вали само по планините. Но не дай боже да падне лавина! Лавината нищо не признава, лавината е звяр.

— А снежната буря е чудовище! — рече докторът. И след малко добави: — Ето че се приближава.

После поде:

— Няколко вятъра духат едновременно. Бурен вятър от запад и един много бавен вятър от изток.

— Тоя е лицемер — рече стопанинът.

Синият облак растеше.

— Ако снегът е страшен, когато слиза от планината — продължи докторът, — помисли какво е, когато връхлети от полюса.

Очите му се бяха изцъклили. Облакът, който нарастваше на хоризонта, сякаш засенчваше лицето му.

Той продължи като насън:

— Всеки миг ни приближава до часа. Висшата воля започва да се разкрива.

Стопанинът наново си зададе въпроса: „Дали не е луд?“

— Стопанино — обърна се пак докторът към него, все така втренчил поглед в облака, — много ли си плавал по Ламанш?

Стопанинът отвърна:

— Днес ми е първи път.

Погълнат изцяло от мисълта за облака, при този отговор докторът сви рамене — както гъбата може да поеме определено количество вода, така и той вече не бе способен да изпита по-силна тревога.

— Как така? — рече.

— Господин докторе, обикновено аз пътувам само до Ирландия. Отивам от Фуентарабия до Блак Харбър или до остров Акил, който се състои от два острова. Понякога отивам и до Брейчипълт — по Уелското крайбрежие. Но никога не съм се спускал до островите Сили. Не познавам морето насам.

— Лоша работа. Опасно е да сричаш азбуката на океана! Ламанш е море, което трябва гладко да умееш да четеш. Ламанш е сфинкс. Пази се от дъното му!

— Тук имаме двадесет и пет разтега дълбочина.

— Трябва да минем на запад там са петдесет разтега, и да избягваме източната посока, където са двадесет.

— Пътем ще пуснем лот.

— Ламанш не е като другите морета. Тук приливът се изкачва на петдесет стъпки в открити води и на двадесет и пет в застояли води. Тук отливът не означава спадане и спадането не означава отлив. Аха, ти май наистина се поизплаши!

— Нощес ще пускаме лот.

— За да пуснем лот, ще трябва да спреш, а не ще можеш.

— Защо?

— Поради вятъра.

— Ще опитаме.
 — Бурята приковава като нож в ребрата.
 — Ще пускаме лота, господин докторе.
 — Ти дори не ще можеш и да се обърнеш напъряко на вятъра.
 — Да се уповаваме на бога.
 — Пази се от гнева му. Не произнасяй напърязно неговото име!
 — Ще пусна лот, ви казвам.
 — Бъди по-скромнен. Ей сега ще те зашиба вятърът.
 — Искам да кажа, че ще се опитам да пусна лота.
 — Тласъкът на вълните не ще остави оловото да слезе, конецът ще се скъса. Ах, ти наистина за пръв път минаваш по тези места!
 — За пръв път.
 — Добре, тогава слушай, стопанино.
 Той произнесе думата „слушай“ така натъртено, че стопанинът се поклони.
 — Слушам, господин докторе.
 — Обтегни платната откъм левия борт и ги прибери откъм десния.
 — Какво искате да кажете?
 — Завий в западна посока!
 — Карамба!
 — Завий на запад!
 — Невъзможно.
 — Както искаш. Казвам го заради другите. Аз приемам.
 — Но, господин докторе, на запад...
 — Да, стопанино.
 — Това значи с насрещен вятър!
 — Да, стопанино.
 — Това значи дяволско клатушкане!
 — Подбери други думи. Да, стопанино.
 — Това значи корабът да застане напъряко на вълните!
 — Да, стопанино.
 — Може да се строши мачтата.
 — Може.
 — Искате да взема курс на запад!
 — Да.
 — Не мога.

— В такъв случай разправяй се с морето както щеш.
— Би трябвало вятърът да се промени.
— Той няма да се промени цяла нощ.
— Защо?
— Това е въздушна вълна, дълга хиляда и двеста левги.
— Да караме срещу такъв вятър? Невъзможно.
— Завий на запад, ти казвам!
— Ще се опитам. Но каквото и да правим, ще се отклоним.
— Там е опасността.
— Бризът ни гони към изток.
— Не отивай на изток.
— Защо?
— Знаеш ли, стопанино, какво име носи днес за нас смъртта?
— Не.
— Нарича се изток.
— Ще карам на запад.

Този път докторът погледна стопанина, погледна го така, сякаш искаше да му набие някаква мисъл в главата. Цял се бе извърнал към него и бавно, сричка по сричка, произнесе следните думи:

— Ако тази нощ, когато бъдем сред морето, чуем биене на камбана, корабът е загубен.

Стопанинът го изгледа ужасен.

— Какво искате да кажете?

Докторът не отвърна. Оживил се за миг, погледът му отново угасна. Пак се насочи някъде навътре в него. Той сякаш не чу изненадания въпрос на стопанина. Вслушваше се само в мислите си. Устните му изговориха почти неволно тези тихи като шепот думи:

— Дошло е време черните души да се измият. Стопанинът сви в изразителна гримаса цялата долна част на лицето си към носа.

— По-скоро е луд, отколкото мъдрец — измърмори той.

И се отдалечи.

Все пак насочи кораба на запад.

Но вятърът се засилваше и морето набъбваше.

[1] Авгури — в древния Рим гадатели, които предсказвали бъдещето по полета и пеенето на птиците. ↑

V

ХАРДКВАНОНЕ

Мъглата приемаше най-различни форми и се кълбеше по всички точки на хоризонта, сякаш невидими уста се бяха заловили да надуват меховете на бурята. Облаците добиваха заплашителни очертания.

Огромният син облак се бе разстлал по целия хоризонт. Обгърна еднакво и запада, и изтока. Настъпваше срещу бриза. Такива противоречия са свойствени на ветровете.

Морето, което предния миг беше като покрито с люспи, сега заприлича на кожа. Такъв е този змей. Не беше вече крокодил, превърнал се бе в боа. Тази мръсна оловна кожа изглеждаше плътна и се бърчеше на тежки дипли. Тук-там по повърхността се образуваха водовъртежи, подобни на гнойни мехури, които се издуваха, после се пукаха. Пяната изглеждаше като струпей от проказа.

В този именно миг на урката, която изоставеното дете все още следеше с поглед, запалиха фенера.

Изтече четвърт час.

Стопанинът потърси с поглед доктора, но той вече не беше на палубата.

Щом стопанинът се отдалечи, докторът приведе недодяланата си висока снага, за да мине под навеса, и влезе в кабината. Там седна на една мачтова скоба до печката, извади от джоба си кожен дивит и голям портфейл от мешин, взе от портфейла някакъв стар, зацапан и пожълтял пергамент, сгънат на четири, разгърна го, измъкна перо от дивита, постави портфейла на коляното си, а пергамента върху портфейла и се залови да пише на opakото на този пергамент, при светлината на фенера, който светеше на готвача. Клатушкането му пречеше. Докторът дълго писа.

Докато пишеше, зърна манерката с агуардиенте, която провансалецът надигаше, колчем сложеше някоя чушка в пучерото, сякаш се съветваше с нея достатъчна ли е подправката.

Докторът обърна внимание на манерката не защото беше пълна с ракия, а защото забеляза върху нея едно име, изплетено с червено лико. В кухнята беше достатъчно светло, за да може да прочете името.

Докторът престана да пише и рече полугласно:

— Хардкваноне.

После се обърна към готвача:

— Сега забелязвам тази манерка. На Хардкваноне ли е принадлежала?

— На нашия нещастен другар Хардкваноне? — рече готвачът. — Да.

Докторът продължи:

— На Хардкваноне, фламандеца от Фландрия?

— Да.

— Който е в затвора?

— Да.

— В кулата Чатам?

— Негова е манерката — отвърна готвачът. — Той ми беше приятел. Пазя я за спомен. Кога ли ще се видим пак? Да, това беше неговата бедреница.

Докторът пак улови перото и продължи да изписва бавно, буква по буква неравни редове по пергаментата. Очевидно се мъчеше да пише много четливо. Въпреки люлеенето на кораба и треперенето на старческите му ръце той завърши онова, което искаше да напише.

И беше време. Защото морето изведнъж се разтресе.

Вълните връхлетяха устремно върху урката и хората усетиха, че започва страшният танц, с който корабите срещат бурята.

Докторът стана, приближи се до печката, като умело прегъваше колене, за да запази равновесие въпреки резките тласъци на вълните, изсуши, доколкото можа, на огъня под тенджерата редовете, които бе написала сгъна пергаментата, прибра го в портфейла и сложи портфейла и дивита в джоба си.

Печката беше един от най-остроумно измислените предмети от вътрешната уредба на урката. Беше добре изолирана и уравновесена. Все пак тенджерата се клатушкеше. Провансалецът я наглеждаше.

— Рибя чорба — рече той.

— За рибите — отвърна докторът и се върна на палубата.

VI ИЗМАМНА НАДЕЖДА

Сред нарастващата тревога докторът направи, така да се каже, преглед на положението и ако до него имаше някой, би чул следните полугласно изречени думи:

— Твърде силно напречно клатушкане и недостатъчно надлъж.

И отново погълнат от тайнствените си разсъждения, докторът пак задълба в мислите си като миньор в своята шахта.

Но това съвсем не му пречеше да наблюдава морето. Морето буди размисъл.

Подготвяше се страшно изтезание на водите, тези вечни мъченици. Огромната водна маса застана. В дълбините ѝ се навършваха невидими мрачни приготовления. Докторът гледаше онова, което ставаше пред очите му, и не изпускаше нито една подробност. Впрочем в погледа му нямаше и следа от съзерцание. Човек не съзерцава ада.

Още полуприкрито, гигантското настъпващо сътресение вече прозираше в помътнялата морска шир, в засилването на вълните и вятъра, в натежалите облаци. Няма по-логично, а наглед побезсмислено нещо от океана. Пилеенето на сили — израз на неговата мощ — е един от елементите на величавостта му. Вълните непрекъснато са „за“ или „против“. Сплотяват се, за да се разединят. Докато единият им фланг напада, другият се отдръпва. Това е несравнима гледка. Как да се опишат тези почти недействителни, редуващи се последователно падини и възвишения, тези долини и дълги люлки, тези едва надигнали се и вече хлътващи гърди? Как да се обрисова този гъсталак от пяна, през който се съзират призрачни върхове? Тук всичко е неописуемо — продънването на водите и леките им тръпки, тревогата и незабавното ѝ опровержение, светлосянката, надвисналите облаци, постоянно рушащите се заострени сводове, безспирното и безконечно разпадане, зловещият грохот, който се надига от цялото това безумие.

Бризът задуха право от север. Устремът му бе толкова благоприятен и толкова полезен за отдалечаване от Англия, че

стопанинът на „Матутина“ се реши да вдигне всички платна. Заобиколена от пяна, с издути платна, урката се носеше бясно и весело като в галоп и скачаше от вълна на вълна. Очаровани, бегълците се смееха и пляскаха с ръце, за да приветствуват бурята, вълните, ветровете, платната, скоростта, бягството, незнайното бъдеще. Докторът сякаш не ги виждаше — беше потънал в размисъл.

Изчезнала бе и последната следа от дневна светлина.

Това бе мигът, когато, застанало на скалистия бряг, детето загуби урката от погледа си. Дотогава очите му бяха вперени и сякаш приковани в нея. Каква ли роля изигра този поглед в съдбата на бегълците? Когато отдалечаващата се урка се загуби и детето вече нищо не виждаше, то тръгна на север, докато корабът се отправяше на юг.

Всичко потъна в мрака на нощта.

VII СВЕЩЕН УЖАС

Онези, които урката отнасяше, също гледаха — само че с облекчение и радост — как зад тях враждебната земя се отдалечава и смалява. Постепенно мрачната повърхност на океана започна все повече да се издува, а Портланд, Пърбек, Тайнъм, Кимъридж, двата Матравърс, дългите ленти на мъгливите скалисти брегове и осеяното с фарове крайбрежие чезнеха в мрака.

Англия се изгуби от погледите. Около бегълците остана само море.

Изведнъж нощта стана страшна.

Вече нямаше нито шир, нито простори. Небето почерня и прихлупи кораба. Започна да вали бавно сняг. Най-напред се появиха редки снежинки. Човек би казал — прелитащи души. Нищо не можеше да се различи сред вихрения вятър. Хората се почувствуваха предадени във властта на стихията. Отвред ги дебнеха уловки.

Сред такава пещерна тъмнина започва полярният смерч по нашите ширини.

Един голям мътен облак, който отдолу приличаше на хидра, тегнеше над океана и на места белезникавият му корем се опираше на вълните и образуваше нещо като пробити джобове, които всмукваха морето, изпускаха пари и се пълнеха с вода. При това всмукване тук-там по вълните се вдигаха конуси пяна.

Северният смерч врхлетя върху урката, а урката се устреми към него. Бурята и корабът се втурнаха един срещу друг, сякаш готови за разправа.

При тази първа бясна схватка нито едно платно не бе свито, нито един кливер не бе спуснат, нито една рифщерга не бе намалена — до такава степен бягството прилича на безумие. Мачтата пращеше и се огъваше назад като изплашена.

В нашето северно полукуълбо циклоните се въртят от ляво на дясно по посока на часовниковата стрелка със скорост, която понякога стига до шестдесет мили в час. Макар да бе изцяло във властта на бесния вихър, урката сякаш бе попаднала в по-спокойния централен

полукръг и се държеше само като маневрираше така, че да стои напърно на вълните и да среща досегашния вятър с носа, а връхлитащия — с десния борт, за да избягва задните и страничните удари. Тази половинчата предпазливост не би послужила за нищо, в случай че вятърът рязко променеше посоката си.

Дълбок тътен се носеше от недостижимите далечини.

Нищо не може да се сравни с рева на бездната. Той е мощният животински глас на света. Онова, което наричаме материя, е недостъпен за изследване организъм, сплав от неизмерими сили, в която понякога различаваш недоловимо количество воля, и това те кара да потръпваш. Този сляп и тъмен космос, този неразбираем Пан, навремени надава странен вик — продължителен, упорит, неспирен, по-немошен от човешка реч и по-оглушителен от гръм. Този вик е ураганът. Другите гласове — песни, мелодии, възгласи, слова — изхождат от гнездата, от мътещите в тях птички, от съвкупленията, от сватбите, от жилищата; гласът на вихъра излиза от Нищото, което е Всичко. Другите гласове изразяват душата на вселената; този изразява чудовищното в нея. Това е рев на безформеното, нечленоразделна реч на неопределеното. То е нещо патетично и ужасно. Тътени, които преговарят свръх и отвъд човека. Те се издигат, снишават, огъват, изливат се в потоци, стряскат зловещо, ту избухват нахално като фанфари до самото ухо на човека, ту гъгниво ръмжат в далечината. Шеметен глъч, приличен на реч и който в действителност е реч. Това е усилието, което светът прави, за да проговори, заекване на чудото. В този писък неясно е изразено всичко онова, което огромният туптящ мрак търпи, понася, страда, приема и отхвърля. Най-често то е лудост, по-скоро пристъп на хронична болест, отколкото целенасочено усилие. Сякаш пред очите ти безкрайността се гърчи в епилептичен припадък. Понякога едва ли не съзираш някакво настойчиво желание на стихията, някаква прищявка на хаоса да вземе надмощие над сътворението. Понякога звучи като жалба — сякаш пространството се оплаква и се оправдава, защитава каузата на вселената. В такива мигове сякаш отгатваш, че светът е във вечен спор. Слушаш, стремиш се да схванеш различните доводи, страхотните „за“ и „против“. Понякога стенанието на мрака е упорито като силогизъм. И мисълта отстъпва в дълбок смут. Тук е обяснението на митологиите и на политеизмите. Ужасът на този гигантски шепот се допълва от

свърхчовешки очертания в облаците, които чезнат в мига, когато ги съзреш — полуясни евмениди, гърди на фурии, адски химери^[1]. Няма нищо по-ужасно от тези стонове и смехове, от този притъпен грохот, от тези неразгадаеми въпроси и отговори, от тези викове за помощ, отправени към неведоми сили. Човек не знае какво да прави пред тези страшни заклинания. Огъва се под загадката на тези драконовски вопли. Какво съдържат те? Какво означават? Кого заплашват? Кого молят? Всякаква мярка е изчезнала — бездна с бездна се зоват, въздухът крещи на водата, вятърът на морето, дъждът на скалата, зенитът на надира, звездите на пяната, хаосът е отхвърлил юздите си и се носи с трясък, в който се усеща някаква тайнствена вражда срещу нечистите съвести.

Многословието на нощта не е по-малко потискащо от нейното мълчание. В него се чувства гневът на неизвестното.

Нощта е като някакво присъствие. Присъствие на кого?

Впрочем между нощта и мрачините трябва да се прави разлика. В нощта има нещо абсолютно, мрачините са множество.

В мъглата на нощната тайна преставаш да чувствуваш земята, усещаш другата действителност, пръсната, бегла, сриваща се, злокобна.

В безкрайната и неопределена сянка диша някой или може би нещо; но това живо нещо е част от нашата смърт. Когато завърши нашият земен път, когато тази сянка стане за нас светлина, животът, който е отвъд нашия живот, ще ни сграбчи. Междувременно тя сякаш ни опипва. Опитва се да сложи ръка върху нас. Нощта посяга към душите ни. И в някои ужасни и тържествени мигове ние долавяме стъпките на онова, което е отвъд гроба.

Никога близостта на неизвестното не е тъй осезаема, както при морска буря. Тогава ужасното и фантастичното се сливат, тогава древният Събирач на облаци, който всеки миг може да сложи край на човешките действия, има на разположение неведомата, безгранична, пръсната и бездушна стихия, за да измести събитието както си иска. Бурята, тази неразгадана тайна, всеки миг приема и изпълнява какви ли не привидни или действителни поръчки на волята.

През всички времена поетите са ги наричали прищевки на вълните.

Но тук няма прищявка.

Неразбираемите неща в природата, които ние наричаме прищявка, а в съдбата — случайност, са бегло доловени откъслечни прояви на закон.

[1] ... полуясни евмениди, гърди на фурии, адски химери. — Евмениди (гр. „благосклонните“, „милостивите“) — така наричали ериниите (в древногръцката митология богини на отмъщението), отнасящи се благосклонно към разкаялите се престъпници. Фурии — богини на отмъщението в древноримската митология, съответстващи на гръцките еринии. Химери — чудовища в гръцката митология. ↑

VIII NIX ET NOX^[1]

Характерно за снежната буря е, че тя е черна. Обикновено при буря земята или водата е черна, а небето белезникаво, но при снежна буря небето е черно, а океанът — светъл. Долу пана, горе мрак. Зазидан с облаци хоризонт и обвит с траурен креп зенит. Като вътрешност на катедрала при погребение, но никаква светлина не блести в тази катедрала. Никакви блуждаещи пламъчета по гребените на вълните, никакви искрици, никакво фосфоресциране; където и да погледнеш — само мрак. Тропическият циклон се различава от полярния по това, че единият възпламенява всички светлини, а другият ги загасва. Неочаквано светът се превръща в подземен свод. От този мрак се сипе прах от бледи петна, които трептят между небето и морето. Тези петна, които всъщност са снежинките, се плъзгат, блуждаят, плават. Приличат на сълзи върху саван, които са оживели и се движат. Снегът се сипе сред бесен вятър. Чернота, която се рони на белезникави трошици, бушуваща тъма, грохот на гроб, ураган в катафалка — това е снежната буря.

Долу се тресе океанът, който крие чудовищни и незначителни дълбини.

При полярния вятър, който е наситен с електричество, снежинките веднага се превръщат в градушка и въздухът се изпълва с шрапнели. Водата кипи като под картечен огън.

Няма гръмотевици. При полярните смерчове светкавицата е безмълвна. За нея може да се каже, както понякога казваме за котката, че „се ежи“. Това е заплаха на странно безмилостна полуотворена паст. Снежният смерч е сляпа и мълчалива буря. Често, когато отmine, корабите също са ослепели, а моряците онемели.

Да излезеш от такава бездна, не е лесно.

Заблуждение е обаче да се мисли, че корабокрушението е съвсем неизбежно. Датските рибари от Диско и Бейлсин, ловците на черни китове, Хърн, когато се отправял към Беринговия проток и намерил устието на Реката на медната рудница, Хъдсън, Маккензи, Ванкувър,

Рос, Дюмон д'Ървил са преживели на самия полюс най-безмилостни снежни бури и са се спасили.

В такава буря урката се бе втурнала дръзко с изопнати платна. Лудост срещу лудост. Когато Монтгомъри, при бягството си от Руан, спуснал галерата си с всички гребла срещу веригата, преграждаща Сена при Лабуи, той е проявил същото безумие.

„Матутина“ летеше. Вятърът, който издуваше платната ѝ, понякога я наклоняваше на 15 градуса спрямо морето, но добре извитият ѝ кил сякаш прилепваше към вълните. Килът устояваше на пристъпите на урагана. Фенерът осветяваше носа на кораба. Тласкан от ветровете, облакът, който влачеше своя търбух по океана, все повече стесняваше и поглъщаше морето около урката. Никаква чайка. Никаква скална лястовица. Само сняг. Около кораба оставаше малко и страшно пространство, запълнено с вълни. От тях се виждаха само три-четири, но огромни.

От време на време широка светкавица с цвят на червена мед блясваше зад тъмните облаци, струпани на хоризонта и на зенита. В огнената ѝ светлина се виждаше целият ужас на облаците. Внезапно пламване на глъбините, върху което за миг се очертаваха предният ред облаци и далечният бяг на небесния хаос, откриваше поглед към цялата бездна. На този огнен фон снежинките изглеждаха черни и човек можеше да ги вземе за тъмни пеперуди, които хвърчат в пещ. После всичко угасваше.

След като първият пристъп отмина, бурята, която все така гонеше урката, започна да стене като исо. Това бе втората фаза — фазата на зловещото замиране на грохота. Няма по-тревожно нещо от монолог на буря. Този мрачен речитатив прилича на временна почивка, която си дават тайнствените борещи се сили, и изразява нещо като дебнене в неизвестността.

Урката продължаваше безумния си бяг. Главно двете големи платна ѝ придаваха страшната скорост. Небето и морето бяха като мастило, пръските се издигаха по-високо от мачтите. Всеки миг потоци вода заливаха палубата и при всяко наклоняване на кораба ту левите, ту десните отворстия се превръщаха в зинали уста, които изригваха пяна в морето. Жените се бяха приютили в кабината, но мъжете стояха на палубата. Заслепяващият сняг се виеше като вихрушка. Към него се прибавяха и пръските на морето. Всичко бе обхванато от бяс.

В този миг главатарят на шайката стъпи на кърмовия опор, залови се с едната ръка за неподвижните въжа, дръпна с другата кърпата от главата си, размаха я към светлините на фенера и нагло, самодоволно, с надменен израз на лицето, с развята коса, опиянен от целия този мрак, извика:

— Свободни сме!

— Свободни, свободни, свободни! — повториха бегълците.

И всички мъже от шайката се хванаха за въжата и се изправиха върху палубата.

— Ура! — извика главатарят.

И шайката ревна сред бурята:

— Ура!

В мига, когато този вик се стопи сред воя на вихъра, един суров силен глас прозвуча от другия край на кораба:

— Млъкнете!

Всички извърнаха глави.

Бяха познали гласа на доктора. Тъмнината беше плътна. Докторът стоеше опрян на мачтата, с която слабото му тяло се сливаше, и те не можеха да го видят.

Гласът прозвуча отново:

— Слушайте!

Всички замълчаха.

Тогава в мрачините отчетливо се чу камбанен звън.

[1] Nix et pox (лат.) — сняг и нощ. ↑

IX

ЯРОСТНОТО МОРЕ ПРЕДУПРЕЖДАВА

Стопанинът на кораба, който държеше кормилото, избухна в смях:

— Камбана! Добре. Даваме ляво на борт. Какво означава тази камбана? Че земята е от дясната ни страна.

Спокойният и бавен глас на доктора отвърна:

— Няма земя вдясно.

— Как да няма! — викна стопанинът.

— Няма.

— Но камбанният звън иде от суша!

— Този камбанен звън иде от морето — рече докторът.

Сред смелчаците премина тръпка. Изплашените лица на двете жени се показаха в квадрата под навеса като две призовани привидения. Докторът пристъпи крачка и дългият му тъмен силует се отдели от мачтата. Звънът долиташе от дъното на нощта.

Докторът продължи:

— Посред морето, на половин път между Портланд и Ламаншкия архипелаг, има един буй, поставен за предупреждение. Тоя буй е закотвен с вериги за дъното и плава на самото равнище на водата. На него е закрепен железен триножник, на който е окачена камбана. При бурно време, когато морето се вълнува, то разтърсва буя и камбаната звъни. Сега чувате тази камбана.

Докторът млъкна, докато отmine новият, още по-силен пристъп на вятъра, почака звънът на камбаната пак да вземе надмощие и продължи:

— Чуеш ли този звън при буря, когато духа северозападен вятър, знай, че си загубен. Защо ли? Ще ви кажа. Щом чувате звъна на тази камбана, значи вятърът го носи към нас. А вятърът идва от запад, следователно подводните скали при Орини са на изток. Вие можете да чуete камбаната само защото сте между буя и скалите. Към тези именно скали ви тласка вятърът. Вие сте откъм лошата страна на буя. Ако бяхте от другата му страна, щяхте да бъдете в открито море, на сигурен път и не бихте чували камбаната. Вятърът не би носил към вас

нейния звън. Бихте минали край самия буй, без да разберете. Ние сме се отклонили от пътя. Този звън бие тревога. Сега мислете какво да правим!

Докато докторът говореше, попритихнала от временното отслабване на вятъра, камбаната звънеше бавно удар след удар, сякаш се вслушваше в думите на стареца. Сякаш в морските глъбини биеше заупокойна.

Всички слушаха със затаен дъх ту гласа, ту камбаната.

X

ГОЛЯМАТА ДИВАЧКА — БУРЯТА

В това време стопанинът взе рупора.

— *Cárgate todo, hombre!*^[1] Отпусни шкотите, изтегли долните въжа, сними драйферите на долните платна! Завиваме на запад! В открито море! Нос към буя! Към камбаната! Там е свободно! Всичко не е загубено.

— Опитайте — каза докторът.

Нека кажем мимоходом, че този буй с камбана е бил премахнат през 1802 година. Много стари мореплаватели още си спомнят, че са я чували. Тя предупреждавала, но малко късно.

Заповедта на стопанина бе изпълнена. Лангедокедът се присъедини към двамата моряци. Всички помагаха. Не само че отпуснаха платната, но и ги свиха; затегнаха дебелите въжа, завързаха нок-гордените и бак-гордените, на скрипците сложиха допълнителни въжа за напречни ванти, подсилиха мачтата, заковаха страничните отвори, като по този начин зазидаха кораба. Макар маневрата да бе направена в безредие, всичко бе извършено както трябва. Урката заприлича на кораб в бедствие. Но колкото повече прибираше платната си и ставаше по-малка, толкова по-устремно връхлитаха върху нея вятърът и водата. Връхлитаха почти полярни вълни.

Сякаш бе палач, който бърза, ураганът започна да разчеква кораба. За един само миг нанесе страшен удар — изтръгна марселите, помете преградите, изкърти вратите, разкъса въжетата, прекърши мачтата и всичко се разхвърча на парчета с гибелен трясък. Дебелите въжа не издържаха, макар да имаха по четири разтега възли.

Магнитното напрежение, свойствено на снежните бури, улесняваше разкъсването на въжетата. Те се късаха толкова от действието на тока, колкото и от вятъра. Веригите се изплъзнаха от макарите и престанаха да действуват. От носа до кърмата ребрата се огъваха под прекомерния натиск. Една вълна отнесе компаса заедно с кожуха му. Друга свлече лодката, прикрепена по странен астурийски обичай с дъното нагоре на бонпреса. Третата отнесе реята на бонпреса. Четвъртата най-сетне отнесе Мадоната на носа, както и фенера.

Оставаше само кормилото.

Вместо фенера на вълнореза окачиха голямо кухо гюле, пълно с пламтящи кълчища и запален катран.

Счупена на две, покрита с потръпващи дрипи, въжа, скрипци и парчета рей, мачтата заемаше цялата палуба. При падането си тя бе изкъртила част от десния борт на кораба.

Без да изпуска кормилото, стопанинът извика:

— Докато можем да управляваме с кормилото, нищо не е загубено. Корпусът държи. Бравди! Бравди! Мачтата в морето! Освободете палубата!

Екипаж и пътници бяха обхванати от треската на решителните битки. Цялата работа бе свършена с няколко удара на брадвата. Изтласкаха мачтата през борта. Разчистиха палубата.

— Сега — поде стопанинът — вземете въже и ме вържете здраво за кормилото.

Вързаха го.

Докато увиваха въжето около него, той се смееше. Извика на морето:

— Ревии, старче, реви! Виждам съм и по-лошо при нос Мачичако.

И когато целия го омотаха, той хвана кормилото с две ръце и изкрещя с онази странна веселост, която ни придава опасността:

— Всичко е наред, другари! Слава на Буглоската мадона! Курс на запад!

Надигна се огромна напречна вълна и се сгромоляса върху задната палуба. При всички бури се появява по някоя вълна-тигър; кръвожадна и решителна, тя изниква в даден момент, известно време пълзи по корем, после скача с рев и скърцане на зъби, спуска се върху загиващия кораб и го разкъсва. Планина от пяна скри цялата задница на „Матутина“ и сред тая смесица от вода и тъма се чу трясък. Когато пяната се пръсна и задницата се появи отново, вече не се виждаше нито стопанинът, нито кормилото.

Бяха пометени.

Кормилото и човекът, когото току-що бяха завързали за него, бяха изчезнали заедно с вълната в ревящата бъркотия на бурята.

Главатарят на шайката погледна втренчено в мрака и изкрещя:

— Te burlas de nosotros?^[2]

Този възмутен вик бе последван от друг:

— Да хвърлим котва! Да спасим стопанина!

Хората се втурнаха към кабестана. Пуснаха котвата. Урките имаха само по една. Накрая и нея загубиха. Дъното беше от твърда скала, а морето беснееше. Въжето се скъса като косъм.

Котвата остана на дъното.

От вълнореза бе останал само ангелът, който се взираше през далекогледа си.

От този миг нататък урката се превърна в разбита черупка. „Матутина“ бе повредена непоправимо. Корабът, който допреди малко беше крилат и почти страшен в своя бяг, сега грохна. Никаква маневра вече не бе възможна. Изранен и безжизнен, той се покоряваше на странните бесове на дрейфа. Само в морето може да се види как в един миг орелът се превръща във влечуго.

Диханието на ветровете ставаше все по-чудовищно. Бурята има страшни дробове. Тя непрекъснато сгъстява ужаса на онова, което има само един оттенък — чернотата. Камбаната сред морето биеше отчаяно, сякаш разтърсвана от жестока ръка.

„Матутина“ се клатушкеше по волята на вълните. Така се люлее коркова тапа. Корабът не плаваше, той просто се държеше над водата. Изглеждаше, че е готов всеки миг да се обърне с корема нагоре като мъртва риба. От тази гибел го спасяваше само оцелелият корпус, който отникъде не пропускаше. Нито една дъска на обковката не се бе поддала на натиска на вълните. Нямаше ни цепка, ни пролука и нито капка вода не бе проникнала в трюма. За щастие, защото помпата бе повредена и не би могла да действа.

Урката танцуваше отвратително сред бушуващите вълни. Палубата се гърчеше като диафрагма, която иска да повърне, сякаш правеше усилие да се освободи от корабокрушенците. Те стояха безжизнени, вкопчени за неподвижните въжета, за дъските, за напречната гредка, за котвения дънер, за разхвърлените въжа, за откъртените от палубата дъски, чиито гвоздеи раздираха дланите им, за изметнатите ребра, за всички жалки останки от катастрофата. От време на време се ослушваха. Звънът на камбаната затихваше. Сякаш и тя агонизираше. Дрънченето ѝ се бе превърнало в откъслечно хъркане. После и то замря. Къде се намираха? На какво разстояние от буя? Звукът на камбаната ги бе изплашил; нейното мълчание ги ужаси. Северозападният вятър може би ги тласкаше по гибелен път. Те се

чувстваха понесени от неудържимо дихание. Разбитият кораб препускаше в мрака. Няма нещо по-ужасно от такъв сляп бяг. Те чувстваха, че отвсякъде ги заобикалят бури — пред тях, под тях, над тях. Това не беше бяг, а пропадане.

Изведнъж през тежката завеса на снежната мъгла се появи руменина.

— Фар! — извикаха корабокрушенците.

[1] Cárgate todo, hombres! (Исп.) — Вдигай платната. ↑

[2] Te burlas de nosotros? (Исп.) — Подиграваш ли се с нас? ↑

XI КАСКЕТСКИЯТ ФАР

В действителност това беше Каскетската сигнална кула.

В деветнадесети век фарът е висока конусообразна сграда, на върха на която е монтирана осветителна машина, построена съгласно всички изисквания на науката. Каскетският фар в частност днес представлява тройна бяла кула с три светлини на върха. Тези три огнени камери се движат от часовникови механизми, въртящи се с такава точност, че дежурният, който ги наблюдава от открито море, неотменно прави десет крачки по палубата през време на светването и двадесет и пет крачки след изчезването на светлината. Всичко е изчислено във фокусното разстояние и във въртенето на осемстенния цилиндър, съставен от осем големи прости степенни лещи, над който и под който има две редици диоптрични халки. Това е математически изчислена система от зъбчати колела, защитена от ветровете и морето чрез десетмилиметрови стъкла; все пак понякога морските орли ги чупят, когато се спуснат към тях като големи нощни пеперуди по мярката на тези огромни фенери. Сградата, където е монтиран този механизъм и която го поддържа, е също така математически изчислена. Тук всичко е пестеливо, точно, голо, прецизно, изрядно. Фарът е цифра.

През седемнадесети век фарът е бил нещо като крайбрежно украшение на морето. Архитектурата на фаровете е била великолепна и причудлива. Претрупвали са ги с балкони, балюстради, стълбчета, кулички, еркери, ветропоказатели. Те целите са били украсени със скулптурни глави, статуи, орнаментални клонки, волути, релефи, фигури и фигурки, винетки с надписи. „Рах in bello“^[1] — гласял Едистънският фар. Нека кажем мимоходом, че тази декларация за мир невинаги е обезоръжавала океана. Уинстанли я повторил на фара, който построил на свои разноски в една дива местност пред Плимът. След като кулата на фара била завършена, той се настанил в нея и чакал да види как тя ще издържи на бурята. Бурята дошла и отнесла и фара, и Уинстанли. Тези претрупани сгради отвсякъде ловели вятъра, както натруфените генерали в сражение привличат ударите. Извън

фантазиите от камък имало и фантазии от желязо, мед, дърво. Металните части били изпъкнали, гредите издадени напред. По целия фар стърчали, прикрепени сред арабески, най-различни съоръжения, кои полезни, кои безполезни — макари, единични и двойни скрипци, противотежести, стълби, подедни кранове, спасителни прътове. На върха около пламъка красиво изработени подпори от ковано желязо поддържали големи железни свещници, със забучени вместо фитили парчета дебело въже, натопени в смола, които упорито горели и които никакъв вятър не можел да угаси. Освен това кулата била обкичена от горе до долу с флагове и флагчета, знамена и знаменца, пряпорци и ветропоказатели от тънък плат, истински вихър от багри, който се изкачвал от прът на прът, от етаж на етаж, смесвал всички възможни цветове, всички форми, всички гербове, всички сигнали, достигнал лъчистата клетка на фара, и при буря около пламъка се развихрял весел бунт от дрипи. Тази радостна светлинна игра край пропастта приличала на предизвикателство и изпълвала с дързост корабокрушенците.

Но Каскетският фар не беше построен по тая мода.

По онова време той беше стар първобитен фар, такъв, какъвто го е строил Хенри I след гибелта на „Бланш Неф“^[2] — пламтяща клада под желязна скара на върха на една канара, жарава под решетка, коси от пламък, развявани от вятъра.

Единственото подобрение, направено на този фар след дванадесети век, бе прибавянето на едно ковашко духало, задвижвано от верига с камък на края, прикрепено към клетката през 1610 година.

При тези допотопни фарове приключенията на морските птици бяха по-трагични, отколкото при днешните. Привлечени от светлината, птиците се втурваха към тях, спускаха се и падаха в жаравата, където подскачаха като черни духове, агонизиращи в този ад; понякога падаха и върху скалата край червената клетка — димящи, куци, слепи, като полуобгорели мушици около лампа.

За кораб, който може да маневрира, разполага с цялото си оборудване и се подчинява на кормчията, Каскетският фар е полезен. Той крещи: „Внимание!“ Предупреждава го за рифа. На повредения кораб той всява ужас. С парализиран и безчувствен корпус, неустойчив на бясното вълнение, беззащитен срещу напора на вятъра, риба без перки, безкрила птица, той може да върви само натам, накъдето го

тласка вятърът. Фарът му сочи опасното място, сигнализира мястото на гибелта му, осветява гроба му. Той е като свещ край ковчег.

Няма по-трагична ирония от това да осветиш неотвратимото, да предупредиш за неизбежното.

[1] Pax in bello (лат.) — мир по време на война. ↑

[2] ... след гибелта на „Бланш Неф“... — Има се предвид френският кораб „Бланш Неф“, потънал в Ламанш. ↑

XII

СХВАТКА С РИФА

Нещастниците от „Матутина“ веднага разбраха тази тайнствена насмешка. Като съзряха фара, те отначало се ободриха, после изпаднаха в отчаяние. Нищо не можеха да направят, нищо не можеха дори да се опитат да направят. Онова, което е казано за царете, може да се каже и за вълните. Човек е тяхна играчка, тяхна жертва. Принуден е да понася всичките им безумства. Северозападният вятър тласкаше урката към Каскетс и тя се покоряваше. Не можеше да се съпротивлява. Летеше към рифа. Корабокрушенците усещаха как дъното се надига; ако можеха да пуснат лот, той би показал не повече от три-четири разтега. Те слушаха глухото бучене на водата, нахлуваща в дълбоките подводни дупки на скалата. Под фара съзряха нещо като тъмна ивица между две гранитни остриета — тесния вход на ужасния малък див залив, отгатваха, че е пълен със скелети на хора и кораби. Това бе по-скоро паст на пещера, отколкото вход на пристанище. В желязната си клетка високата клада пращеше, свиреп пурпур озаряваше бурята, от срещата на пламъка с градушката мъглата помътняваше, черните облаци се бореха с червения дим като змия със змия, жарава хвърчеше на вятъра и снежинките сякаш бягаха пред устремното нападение на искрите. Отначало смътни, сега подводните скали се виждаха ясно — безразборно натрупани канари с върхове, била и стръмни склонове. Златисточервени линии очертаваха ръбовете, а по наклоните течаха кървави светлини. Колкото повече корабокрушенците се приближаваха, толкова по-високо и по-зловещо се възправяха скалите.

Едната от жените, ирландката, отчаяно прехвърляше зърната на броеницата си.

Тъй като стопанинът, който бе и кормчия, бе изчезнал, сега главатарят на шайката беше капитан. Всички баски познават както планината, така и морето. Те са безстрашни пред пропастите и изобретателни при катастрофи.

Урката се приближаваше към рифа; щяха да се блъснат. Изведнъж се озоваха толкова близо до голямата скала откъм северната

страна на Каскетс, че тя неочаквано затули фара. Вече не виждаха друго освен нея и заревото зад нея. В мъглата тя приличаше на грамадна черна жена с огнена забрадка.

Тази скала със злокобна слава се нарича Библе. Тя подpira откъм север стръмния бряг, който друга канара, Етак о Гилме, подpira откъм юг.

Главатарят погледна Библе и извика:

— Кой се пише доброволец да отнесе въже до скалата? Знае ли някой да плува?

Никакъв отговор.

Никой на кораба не умееше да плува, дори и моряците. Това е обикновено нещо за морските хора.

Една от надлъжните греди на палубата почти се бе откъртила и се клатушкаше едва закрепена за обшивката. Главатарят я сграбчи с две ръце и каза:

— Помагайте!

Откъртиха гредата. Можеха да я използват за каквото потрябва. От средство за защита тя се превърна в средство за нападение.

Беше доста дълга греда, цялата от дъбова сърцевина, здрава, яка, можеше да служи като оръдие за нападение и като опорна точка, като лост за вдигане на тежест или като стеноломна машина за разбиване на крепост.

— Готови! — викна главатарят.

Шестима подхванаха гредата, опрени на оцелялата част от мачтата. Държаха я водоравно и тя стърчеше от палубата като копие, насочено в бедрото на скалата.

Маневрата беше опасна. Да се оттласнеш от планина, е дързост. От противоудара шестимата мъже можеха да изхвъркнат във водата.

Борбата с бурята те изправя пред най-различни опасности. След бесните ветрове — подводни скали. След вихъра — гранит. Ту имаш работа с неуловимото, ту с непоклатимото.

Измина една от онези минути, през време на които косите побеляват.

Скалата и корабът щяха да се преборят.

Скалата е търпелива. Рифът чакаше.

Заприиждаха безредни вълни. Те прекратиха очакването. Подеха отдолу кораба, повдигнаха го и за миг го разлюляха, както прашката

люлее камъка.

— Дръж здраво! — провикна се главатарят. — Това там е само канара, а ние сме мъже!

Гредата стърчеше в очакване. Шестимата бяха станали едно цяло с нея. Острите ѝ клинове се впиваха в ребрата им, но те не ги усещаха.

Вълните тласнаха урката в скалата.

Сблъскаха се.

Забули ги безформен облак от пяна, който винаги прикрива крушенията.

Когато облакът се посипа в морето, когато наново се очерта разстояние между водата и скалата, шестимата мъже лежаха проснати на палубата. „Матутина“ обаче се носеше успоредно на скалата. Гредата бе издържала и бе отклонила кораба. Вълните се оттеглиха бясно и след няколко мига Каскетс остана зад урката. Сега-засега „Матутина“ се намираше извън непосредствена опасност.

Такива неща се случват. Прав удар с бонпрес в скалистия бряг е спасил Воод де Ларго при устието на Тей. В опасните места при нос Уинтъртън, под командването на капитан Хамилтън, с подобна маневра срещу страшната скала Бранодъм корабът „Ройъл Мери“ успял да се спаси от крушение, макар да бил фрегата от шотландски тип. Вълната е сила, която отстъпва тъй бързо, че маневрите с нея лесно сполучват, поне са възможни, дори при най-остри сблъсквания. В бурята има нещо животинско; ураганът е бик и човек може да го заблуди.

Тайната да избегнеш корабокрушението се състои в това да се опиташ да минеш от движение по пресечната към допирателната.

Такава именно услуга бе направила гредата на кораба. Тя бе изиграла ролята на гребло, бе заместила кормилото. Но нямаше възможност да повторят тази освободителна маневра — гредата беше паднала в морето. Силата на удара я бе изтръгнала от ръцете на мъжете отвъд борта и тя бе изчезнала във вълните. Да се открие друга греда, би означавало корпусът да рухне.

Ураганът отнесе „Матутина“. И Каскетс веднага се превърна в ненужно препятствие на хоризонта. Нищо не изглежда по-безсмислено от един риф при подобен случай. В природата, когато видимото се допълня от невидимото, се срещат едни неподвижни профили, сякаш възмутени от изпуснатата жертва.

Така изглеждаше Каскетс, докато „Матутина“ бягаше.

Фарът се отдалечи; избледня, после изчезна.

Угасването му бе печално. Мъглите забулиха помътнелия му блясък. Лъчите се стопиха сред морската безбрежност. Известно време пламъкът се колеба, бори се, после потъна, загуби формата си. Като удавник. Разжарената клада се превърна в светлинна на фитил и накрая избледня в смътно блещукане. Кръгът от разлято сияние около него се разшири. Светлината заглъхна в бездната на нощта.

Заплашителната камбана бе замлъкнала. Заплашителният фар бе изчезнал. Когато обаче двете заплахи преминаха, стана още по-страшно. И в звука, и във факела имаше нещо човешко. Без тях остана само бездната.

ХІІІ

ЛИЦЕ В ЛИЦЕ С НОЩТА

Урката се носеше сред непрогледен мрак.

Избегнала опасността на Каскетс, „Матутина“ се мятеше от вълна на вълна. Това бе отдих, но сред хаос. Блъскана направо от вятъра, въртяна на хиляди страни от водите, тя отразяваше всички бесни движения на океана. Почти не се клатеше по дължина — опасен знак за агония на корабите. Разбитите кораби се клатушкат само настрани. Киловото люшкане е конвулсия на борбата. Само кормилото може да насочи кораб срещу вятъра.

При буря, особено при снежна буря, морето и нощта накрая се сливат, смесват се и образуват една димяща маса. Сред мъгла, вихрушка, вятър, тласкана на всички посоки, без опорна точка, без ориентир, без почивка — така плаваше урката и всичко това отново и отново се повтаряше, едно пропадане след друго, никакъв видим хоризонт, дълбока черна бездна.

Бягството от Каскетс, при което бяха избегнали рифа, беше победа за корабокрушенците. Но от тази победа те бяха останали като вцепенени. Не извикаха „ура“, в открито море човек не може да повтори подобно неблагоразумие. Да хвърлиш предизвикателство там, където не можеш да хвърлиш лот, е опасно.

Отблъсквайки се от скалата, те бяха извършили нещо невъзможно. И още бяха потресени от това. Но малко по малко надеждата отново се пробуди. Така неугасими са миражите на душата. И в най-критичните мигове на бедствие в глъбините ѝ проблясва неизразимият изгрев на надеждата. Тези нещастници желаеха само едно — да повярват, че са спасени. Мислено мълвяха тази дума.

Но изведнџ в тъмнината нещо страхотно наскочи пред тях. Откъм левия борт на фона на мъглата се очерта и се изряза висока плътна отвесна маса с прави ъгли, някаква четвъртита кула сред бездната.

Те я загледаха онемели.

Вятърът ги тласкаше към нея.

Не знаеха какво е. Беше скалата Ортах.

XIV ОРТАХ

Ново премеждие. След Каскетс — Ортах. Бурята няма творческо въображение. Груба и всемогъща, тя не разнообразява похватите си.

Мракът е неизчерпаем. Неизброими са неговите уловки и предателства. Докато човекът бързо стига до края на своите възможности. Човекът се изтощава, не и бездната.

Корабокрушенците се обърнаха към главатаря — единствената им надежда. Той само сви рамене — мрачно пренебрежение на безсилието.

Ортахската скала е нещо като каменен блок сред океана. Монолит, блъскан от всички страни от вълни, тя се издига право нагоре на височина осемдесет стъпки. Вълни и кораби се разбиват в нея. Стените на този непоклатим куб се спускат отвесно сред безбройните гърчове на морето.

Нощем изглежда като огромен дръвник, положен върху гънките на черно сукно. По време на буря очаква мълнията като удар на брадва.

Но при снежен смерч няма мълнии. Вярно, че тогава корабът е като с вързани очи — всички мрачини са се омотали около него. Той е готов — като осъден. Но на мълнията, която означава бърз край, не може да се разчита.

Тъй като „Матутина“ вече беше само носена от вълните отломка, тя се насочи към тая скала така, както се бе насочила и към предишната. Нещастниците, които за миг бяха помислили, че са спасени, пак изпаднаха в отчаяние. Опасността, която бяха оставили зад себе си, отново се възправяше пред тях. От дъното на морето се надигаше втори риф. Изпитанието не бе свършило.

Скалите при Каскетс са нещо като скара за вафли с хиляди подразделения. Ортах е стена. Да се блъснеш в Каскетс, значи да бъдеш разкъсан на парчета. Да се разбиеш в Ортах, значи да бъдеш смлян.

Все пак оставаше някакъв изход.

При отвесните канари — а Ортах е отвесна канара — вълната, както и гюлето не рикошират. Тук играта е опростена. Водата настъпва,

после отстъпва. Пристига като вълна, а се връща във вид на клокочеща пяна.

В подобни случаи въпросът се поставя така: ако вълната отнесе кораба до скалата, той е загубен. Ако се върне, преди корабът да е стигнал скалата, водата го отвлича и той е спасен.

Мъчително очакване. Корабокрушенците съзираха в сумрака решителната голяма вълна, която приближаваше към тях. Докъде ли щеше да ги отвлече? Ако се блъснеше в кораба, щеше да го поеме, да го запокити в скалата и да го разбие. Ако обаче минеше под кораба...

Вълната мина под кораба.

Поеха си дъх.

Но какво щеше да се случи на връщане, след като се разбие о брега?

На връщане вълната ги отнесе.

Няколко минути по-късно „Матутина“ беше вече далеч от рифа. Ортах изчезваше, както бе изчезнал и Каскетс.

Това беше втора победа. За втори път урката бе стигнала до ръба на гибелта и се бе отдръпнала навреме.

XV

PORTENTOSUM MARE^[1]

Междувременно над плаващите напосоки клетници се бе спуснала гъста мъгла. Не знаеха къде се намират. Едва виждаха на няколко кабелта около урката. Въпреки че едра градушка ги обсипваше като с камъни и ги заставяше да навеждат глави, жените упорито отказваха да слязат в кабината. Всеки отчаян корабокрушенец иска да потъне под открито небе. Сякаш когато човек е толкова близо до смъртта, покривът му се струва като капак на ковчег.

Вълните ставаха все по-високи и къси. Това обикновено означава приближаване към теснина; при мъгла известно набръчкване на водата е признак за пролив. И действително, без да знаят, те бяха стигнали до Ориний. Между Ортах и Каскетс на запад и Орини на изток морето е прикlescено, притеснено и поради това винаги е бурно. Морето също страда. А когато страда, се гневи. Затова този ръкав е опасен.

„Матутина“ бе навлязла в него.

Представете си под водата една черупка на костенурка, голяма колкото Хайд Парк или Елисейските полета, на която всяка резка е продълговата падина, а всяка изпъкналост — риф. Такъв е западният подстъп към Орини. Морето залива и крие това лобно място за корабите. Върху черупките от подводни скали вълните се разбиват, клокочат и се пенят. При затишие — плискане, при буря — хаос.

Корабокрушенците забелязаха новата опасност, без да могат да си я обяснят. Изведнъж разбраха. Към зенита небето просветна, над морето се пръсна блед зрак и разкри откъм левия борт, на изток, дълга отвесна преграда, към която вятърът гонеше кораба. Тази преграда беше Орини.

Каква ли бе тази преграда? Те изтръпнаха. Още повече щяха да се уплашат, ако някакъв глас им бе отговорил: Орини.

Няма по-непристъпен за човека остров от Орини. Под водата и над водата той има кръвожадна стража, чийто пост е Ортах. На запад Бюру, Сотерио, Анфрок, Ниангл, Фон дю Крок, Жюмел, Грос, Кланк, Егийон, Фос Малиер, на изток Соке, Омо, Флоро, Бринбете, Келенг,

Кроклиу, Фурш, Со, Ноар Пют, Купи, Орбю. Какво представляват всички тези чудовища? Хидри? Да, от породата на рифовете.

Един от тези рифове се нарича Бю — цел, сякаш за да изрази, че всички пътешествия свършват там.

Тази грамада от скали, прикрита от водата и от нощта, се струваше на корабокрушенците като обикновена тъмна лента, нещо като черна черта на хоризонта.

Корабокрушението е връх на безпомощността. Да си близо до сушата и да не можеш да стигнеш до нея, да се люшкаш по вълните и да не можеш да плаваш, да стъпваш на нещо, което изглежда здраво, а всъщност е крехко, да си пълен с живот и същевременно пълен със смърт, да си зазидан между небето и океана, да си затворник на просторите, безкрайността да ти е килия и сред огромния устрем на ветровете и на вълните да си хванат, вързан, парализиран — такава участ смайва и възмуцава и ти сякаш чуваш зловещия смях на недосегаем враг. Силите, които те държат, са същите, които дават полет на птиците и свобода на рибите. Изглеждат нищо, а са всемогъщи. Зависим си от този въздух, който раздвижваш с дъха си, зависим си от тази вода, която можеш да загребеш с шепата си. Една чаша буря е само малко горчивина; една глътка — малко гадене, една вълна означава гибел. Песъчинката в пустинята, мехурчето пяна в океана са шеметни явления. Всемогъщието не си дава труд да крие своя атом, то превръща слабостта в сила, изпълва небитието със своето всичко. Безкрайно голямото те смазва с безкрайно малкото. Океанът те смазва с капки. Чувствуващ се негова играчка.

Играчка — каква страшна дума!

„Матутина“ се намираше малко над Орини, което за нея беше благоприятно; но течението я носеше към северния нос, а това означаваше гибел. Северозападният вятър тласкаше кораба към този северен нос, както опънат лък — стрелата.

Там, малко преди заливчето Корбле, съществува нещо, което моряците от нормандския архипелаг наричат „суиндж“ — маймуна.

Суинджът е бясно течение. Броеница от фуниевидни гърла в плитчините създава броеница от въртопи във вълните. Едва се спасиш от едно, и попадаш на друго. Така хванатият от суинджа кораб се върти от спирала на спирала, докато някоя остра скала пробие туловището му. Тогава корабът спира, задницата му се надига над водата,

предницата затъва, бездната го завърта, потъва и задницата му и водата над него се затваря. Остава локва пяна, която се разширява, и само тук-там на повърхността се виждат няколко мехурчета от задушени под водата дихания.

В целия Ламанш най-опасните три суинджа са: този в съседство с известните пясъчни плитчини Гърдлър Сандс, суинджът при Джързи — между Пиньоне и нос Ноармон — и суинджът при Орини.

Ако на борта на „Матутина“ имаше местен лоцман, той би предупредил корабокрушенците за тази нова опасност. По липса на лоцман те имаха инстинкт. При отчаяно положение човек става ясновидец. Високи вихрушки пяна летяха край брега сред бесните пориви на вятъра. Суинджът плюеше. Много ладии са се преобръщали на това опасно място. Без да знаят какво има там, корабокрушенците се приближаваха с ужас.

Как да заобиколят носа? Нямаха никаква възможност.

След Каскетс и Ортах сега изникваше високият скалист нос на Орини; сякаш наредени един след друг великани ги очакваха за гибелни двубои.

Харибда и Сцила^[2] са само две. Каскетс, Ортах и Орини са три.

С величавото еднообразие, присъщо на бездната, скалата отново закри хоризонта. Битките в океана, както и битките у Омир, са неизменно едни и същи.

Докато корабокрушенците се приближаваха, с всяка вълна и без това ужасно увеличената от мъглата скала нарастваш с по десетина лакти. Да избягнат сблъскването, изглеждаше все по-невъзможно. Те вече стигаха до суинджа. Първата струя, която ги подемеше, щеше да ги повлече. Още една вълна, и всичко щеше да е свършено.

Изведнъж урката бе отблъсната като от юмрук на титан. Вълните се надигнаха под кораба, разляха се и го отхвърлиха в пенестата си грива. При този тласък „Матутина“ се отклони от Орини.

Агонизиращата играчка отново се намери в открито море.

Откъде дойде тази помощ? От вятъра.

Ураганът бе сменил посоката си.

Вълните се бяха наиграли с тях, сега бе дошъл ред на вятъра. От Каскетс сами се бяха освободили; при Ортах вълнението им помогна; край Орини пък се намеси вятърът. От северен той неочаквано се бе сменил с южен.

Югозападният вятър бе заместил северозападният.

Течението — това е вятърът във водата; а вятърът — течението във въздуха. Тези две сили се бяха сблъскали и на вятъра бе хрумнало да измъкне жертвата от течението.

Внезапните прищевки на океана са неведоми. Те са едно постоянно „може би“. Когато човек е предоставен на тях, не бива нито да се надява, нито да се отчайва. Те правят нещо, после го развалят. Океанът се забавлява. Всички оттенъци на животинска свирепост се срещат в обширното и прикрито море, което Жан Бар^[3] нарича „големият звяр“. Между две одрасквания с нокти следва галене с лапа. Понякога бурята набързо претрупва корабокрушението; друг път го изпипва грижливо, ще речеш почти, че го милва. Морето има време. Агонизиращите разбират това.

Но нека кажем, че понякога тези отсрочки вещаят избавление. Такива случаи са редки. Но, така или иначе, агонизиращите са готови да повярват в спасението; най-малкото затишие в заплахите на бурята им стига — те сами започват да се увещават, че са въвн от опасност, и след като са се смятали за погребани, обявяват възкресението си, приемат трескаво онова, което още не притежават, решават, че нещастията им са свършили, заявяват, че са доволни, че са спасени, и заключват, че сметките им с бога са приключени. Човек не бива да прибързва с издаването на такива квитанции на Неизвестното.

Югозападният вятър започна с вихрушка — корабокрушенците имат само навъсени помощници. Вятърът сграби „Матутина“ за останалите й все още платна и стремително я понесе към открито море, както водата влече удавница за косите. Така Тиберий е освобождавал пленничките си, след като ги е изнасилвал. Вятърът се нахвърли безпощадно върху онези, които спасяваше. Помагаше им ядно. Правеше им безмилостно услуга.

При това грубо освобождаване корабът бе доразбит.

Зърна град, толкова едри и твърди, че можеха да служат за куршуми на голямокалибрена пушка, обстрелваха урката. При всяко наклоняване на кораба те се търкаляха по палубата като топчета. Заливана от всички страни, урката почти изчезваше под срутващите се вълни и под порои пяна. Всеки на кораба мислеше само за себе си.

Държаха се кой за каквото може. След всяка вълна се изненадваха, че всички са още живи. Лицата на мнозина бяха издрани

от летящите на всички страни трески.

За щастие отчаяният има здрави пестници. В ужаса си детето сграбчва със силата на великан. Тревогата превръща в стеги пръстите на жена. Изплашена девойка може да впие розовите си нокти и в желязо. Корабокрушенците се вкопчваха, държаха се, крепяха се. Но всяка вълна заплашваше да ги помете.

Изведнъж си отдъгнаха.

[1] Portentosum mare (лат.) — море на ужаса. ↑

[2] Харибда и Сцила (гр. мит.) — чудовища, станали причина за гибелта на много мореплаватели; впоследствие се превърнали в скали. ↑

[3] Жан Бар — френски моряк, живял през XVII в. Известно време служил в холандския флот, след което преминал на служба при Луи XIV и като корсар удържал множество победи срещу холандците и англичаните. ↑

XVI ЗАГАДЪЧНО ЗАТИШИЕ

Ураганът спря неочаквано.

Никакъв северозападен, никакъв югозападен вятър. Бесните фанфари на просторите замлъкнаха. Без предварително притихване, без преход смерчът се стопи в небето, сякаш се провали в бездната, сякаш въобще не бе имало буря. Вместо градушката заваля бавен сняг.

Морето стана гладко, без нито една вълна.

Такова внезапно спиране е свойствено за снежните бури. След като електричеството се изтощи, всичко се успокоява, дори вълнението, което при обикновените бури често се усеща дълго след това. Тук нищо такова — нито следа от предишната ярост на морето. Като работник след уморителен труд, вълнението незабавно задряма, което почти противоречи на законите на статиката, но съвсем не удивлява старите кормчии, защото те знаят, че от морето могат да очакват всякакви изненади.

Макар и много рядко, това се случва дори при обикновените бури. Така в наши дни по време на урагана от 27 юли 1867 година в Джързи след четиринадесет часа бесуване вятърът изведнъж утихна и настъпи пълно затишие.

След няколко минути около урката се разстилаше само дремеща вода.

Същевременно, тъй като последната фаза прилича на първата, настана дълбок мрак. Всичко, което все още се различаваше, под бурните облаци отново потъмня, бледите силуети се стопиха в неясни петна и тъмната безкрайност пак обгърна кораба от всички страни. Тази непрогледна стена, която зазиждаше „Матутина“ като в цилиндричен затвор с непрестанно скъсяващ се диаметър, стягаше кораба в своя обръч със зловещата мудност на замръзващ крайбрежен лед. На зенита — пълен мрак, същински похлупак от мъгла, непроницаема преграда. Урката сякаш бе попаднала в бездънен кладенец.

В този кладенец морето беше като локва от течено олово. Водата бе печално неподвижна. Океанът е най-неприветлив, когато прилича на

блато.

Всичко бе стихнало, успокоено, непрогледно.

Може би тишината е мълчанието на предметите.

Последните пръски се стичаха по обковката на кораба. Водоравна, палубата едва забележимо се клатушкеше. От време на време слабо изскърцваше някоя гредка. Гюлето с горящи кълчища, потопени в катран, което заместваше фенера, вече не се люшкеше на бонпреса и не пръскаше огнени капки в морето. Слабият полъх, останал все още в небето, не вдигаше шум. Гъст пухкав сняг падаше под едва забележим наклон. Не се чуваше прибой. Спокойствие и мрак.

След ожесточението и пристъпите на бурята за нещастниците, подмятани тъй дълго от морето, това спокойствие беше неизразимо блаженство. Струваше им се, че мъките им вече са свършили, че морето и небето са решили да ги спасят. Вярата им се възвърна. Яростта се бе превърнала в спокойствие. И те помислиха, че е настъпил мир. Злощастните им гърди въздъхнаха облекчено. Можеха вече да пуснат парчето въже или дъска, за което се държаха, да станат, да се изправят, да стоят на крака, да вървят, да се движат. Почувствуваха се неизказано успокоени. В глъбините на мрака има понякога такива мигове на райско блаженство — подготовка за нещо ново. Ясно бе, че наистина са се спасили от бурята, от разпенените вълни, от яростта на ветровете, че са избавени.

Сега вече всичко бе на тяхна страна. След три-четири часа слънцето щеше да изгрее, някой минаващ кораб щеше да ги забележи и да ги прибере. Най-тежкото бе минало. Завръщаха се към живота. Бяха успели да се задържат над водата до края на бурята. И това бе главното. Казваха си: „Най-сетне свърши.“

Изведнъж разбраха, че наистина е свършено.

Един от моряците, севернякът баск, на име Галдеазун, слезе в трюма да вземе някакво въже, после се качи и каза:

— Трюмът е пълен.

— С какво е пълен? — попита главатарят.

— С вода — отвърна морякът.

Главатарят извика:

— Какво значи това?

— Това значи — отвърна Галдеазун, — че след половин час ще потънем.

XVII

ПОСЛЕДНО СРЕДСТВО

В кила имаше дупка, през която влизаше вода. Кога бе пробита? Никой не можеше да каже. Дали когато се бяха блъснали в Каскетс? Или при Ортах? Или при подмятането в плитчините на запад от Орини? Най-вероятно бяха пострадали при суинджа. Там бяха застъргали дъното. Не бяха усетили удара сред гърchoвете на бурята, която ги подмяташе. При тетанус човек не усеща убождане.

Другият моряк — южнякът баск, който се наричаше Аве Мария, на свой ред слезе в трюма, върна се и рече:

— Водата в кила има два вара.

Около шест стъпки.

— След по-малко от четиридесет минути потъваме — добави Аве Мария.

Къде ли беше дупката? Тя не се виждаше. Беше под водата, която пълнеше трюма и я закриваше. В туловището на кораба имаше пукнатина, някъде под ватерлинията, доста напред под карината. Невъзможно бе да се открие. Имаха рана, а не можеха да я превържат. Впрочем водата не се изкачваше много бързо.

Главатарят извика:

— Трябва да я изпомпаме!

Галдеазун отвърна:

— Нямаме вече помпа.

— Тогава — отговори главатарят — трябва да стигнем земя.

— Къде има земя?

— Не зная.

— Нито пък аз.

— Но тя е тук някъде.

— Да.

— Нека някой ни откара дотам! — поде главатарят.

— Нямаме кормчия — каза Галдеазун.

— Ти се заеми с кормилото.

— Вече нямаме кормило.

— Да скалъпим кормило от каква и да е греда. Гвоздеи! Чук!
Бързо сечивата!

Торбата със сечива е във водата. Нямаме вече сечива.

— Да караме все пак нанякъде!

— Нямаме вече кормило.

— Къде е лодката? Да се качим на нея! Ще гребем!

— Нямаме вече лодка.

— Да подкараме кораба с гребане!

— Вече нямаме гребла.

— Тогава с платната!

— Нямаме вече платна, нито мачта.

— Да направим мачта с греда от палубата, да направим платно от брезент! Да се измъкнем оттук! Да се оставим на вятъра!

— Вече няма вятър.

И действително вятърът ги бе напуснал. Бурята си бе отишла и това затишие, което те бяха взели за свое спасение, беше тяхната гибел. Ако югозападният вятър бе продължил, той би ги тласнал шеметно към някакъв бряг, би ги прехвърлил с пълна скорост през водата, би ги отнесъл може би до някой сгоден пясъчен нанос и би ги блъснал в него, преди да са потънали. Вихърът на бурята можеше да ги отведе на суша. Без вятър не оставаше надежда. Те умираха поради липса на ураган.

Безизходността на положението ставаше явна.

Вятърът, градушката, виелицата, вихрушката са несръчни борци, които могат да бъдат победени. На бурята може да се намери слабото място. Има начини за отбиване на стихията, която постоянно се издава, прави погрешни стъпки и често удря не в целта. Но нищо не можеш да сториш против спокойствието. Няма за какво да се заловиш.

Ветровете са като нападение на казаци. Държиш ли се здраво, те се разпръсват. Затишието е като клещи на палач.

Водата бавно, но непрекъснато, неудържимо и тежко се изкачваше в трюма и колкото повече се изкачваше, толкова повече корабът потъваше. Това ставаше съвсем бавно.

Корабокрушенците от „Матутина“ усещаха как под тях действа най-непреодолимата от всички сили — притеглянето. Обхвана ги спокойната и зловеща сигурност в неумолимостта на сляпата стихия. Въздухът не трепваше, морето не помръдваше.

Неподвижността е неотвратимост. Глъбините мълчаливо ги поглъщаха. През плътната няма вода, без гняв, без страст, без да ще, без да знае, без да го е грижа, фаталният център на земята ги привличаше. Ужасът ги всмукваше сред пълно затишие. Това не беше вече зиналата паст на морето, злобно заплашителната двойна челюст на вятъра и на вълните, отвратителната усмивка на смерча, разпененият глад на прибойа. Под тези клетници бе зинала някаква черна прозявка на безкрая. Те усещаха как навлизат в спокойна бездна, която означаваше смърт. Все повече намаляваше онази част от палубата, която беше над водата — това беше всичко. Можеха да изчислят в коя минута напълно щеше да изчезне. Ставаше обратното на потъването при прилив. Не водата се изкачваше към тях, а те слизаха при нея. Сами дълбаеха гроба си. И техен гробар беше собствената им тежест.

Екзекутираха ги не хора, а присъщият на нещата закон.

Сипеше се сняг като памук и понеже разбитият кораб вече стоеше неподвижно, застилаше палубата със своя бял саван.

Трюмът все повече натежаваше. Нямахме никакво средство да спрат нахлуването на водата. Нямахме дори черпалка, която впрочем би била безполезна и неприложима, тъй като урката имаше палуба. Запалиха три-четири факела, които криво-ляво забучиха в дупки. Галдеазун донесе няколко стари кожени ведра; заловиха се да изпразват трюма, като се наредиха във верига; но кофите бяха повредени — на едни кожата беше разпрана, на други дъното пробито и водата изтичаше, докато минаваше от ръка на ръка. Смешно бе несъответствието между водата, която проникваше, и водата, която изхвърляха. Влизаше по цяла бъчва, изливаха по чаша. Нищо повече не успяха да сторят. Все едно скъперник да се мъчи да изхарчи милион стотинка по стотинка.

Главатарят рече:

— Да облекчим кораба!

По време на бурята бяха прикрепили здраво сандъците, които се намираха на палубата. Те бяха останали вързани за оцелялата долна част на мачтата. Развързаха въжата и търколиха сандъците във водата през строшения фалшборт. Един от тези сандъци принадлежеше на баската, която не можа да сдържи една въздишка:

Ох, новата ми наметка с алена подплата! Ох, горките ми чорапи от дантела като брезова кора! Ох, дългите ми сребърни обици, с които

ходех на черква на Голяма Богородица!

След като разчистиха палубата, остана кабината. Тя беше претъпкана. Вътре бяха прибрани, както си спомняме, багажите на пасажерите и денковете на моряците.

Измъкнаха багажите и ги хвърлиха през счупения парапет на борта.

Измъкнаха денковете и ги бутнаха в океана.

Изпразниха кабината. Фенерите, железните скоби, буретата, торбите, качетата и осоленото месо, тенджерата с чорбата — всичко отиде в морето.

Развинтиха и желязната печка, която отдавна бе угаснала, изтеглиха я на палубата, довлякоха я до парапета и я изхвърлиха от кораба.

Запратиха във водата колкото можаха да измъкнат дъски от вътрешната обшивка, подпорни греди, неподвижни въжа, мачти и строшени рей.

От време на време главатарят взимаше един факел, приближаваше го до цифрите на носа, показващи дълбочината на потопяване на кораба, и проверяваше докъде е стигнала водата.

XVIII ВЪРХОВЕН ИЗХОД

Облекчен от тежестта, разбитият кораб започна да потъва побавно, но все пак потъваше.

Нямаше средство, никаква мярка, която да помогне при това отчаяно положение. Бяха опитали всичко.

— Има ли още нещо за изхвърляне в морето? — извика главатарят.

Докторът, за когото никой вече не се сещаше, излезе от един ъгъл на навеса пред кабината и каза:

— Да.

— Какво? — запита главатарят.

Докторът отговори:

— Нашето престъпление.

Всички потрепераха и извикаха:

— Амин!

Изправен и блед, докторът издигна пръст към небето и каза:

— На колене.

Те се олюляха, преди да коленичат.

Докторът поде:

— Нека хвърлим в морето нашите престъпления. Те тегнат върху нас. Това именно кара кораба да потъва. Нека вече не мислим за избавление, а за спасение. Особено ни тежи нашето последно престъпление, това, което извършихме или по-скоро довършихме преди малко. Клетници, които ме слушате, богохулна дързост беше, дето изкусихме бездната, когато имахме зад себе си намерение за убийство. Да посегнеш на дете, е все едно да посегнеш на бога. Трябваше да отплаваме, знам, но това бе сигурна гибел. Предупредена от сянката на нашето злодеяние, бурята връхлетя. Така и трябваше да стане. Не съжалявайте за нищо. Там, в мрака, недалеч от нас, са пясъците на Вовил и нос Уг. Това е Франция. За нас имаше само едно възможно убежище — Испания. Франция е не по-малко опасна за нас от Англия. Избавлението ни от морето би ни отвело на бесилото. Обесени или удавени — друг избор няхаме. Бог избра вместо нас.

Нека му благодарим. Той ни дава гроб, който измива. Братя мои, това беше неизбежно. Спомнете си, че преди малко ние направихме всичко възможно, за да изпратим там горе едного, едно дете, и че в този миг, докато ви говоря, над главите ни може би витае една душа, която ни обвинява пред съдника, който ни гледа. Нека използваме тази последна отсрочка. Нека се помъчим, ако още е възможно, да поправим, доколкото зависи от нас, злото, което сторихме. Ако детето ни надживее, нека му помогнем. Ако то умре, да се опитаме да измолим неговата прошка. Нека освободим съвестите си от този товар. Нека се опитаме да направим така, че душите ни да не се погубят пред бога, защото това ще бъде страшното крушение: телата отиват на рибите, душите — на демоните. Смилете се над себе си! На колене, ви казвам. Разкаянието е ладия, която не потъва. Ако нямате компас, имате молитвата.

Вълците станаха овце. Такива преображения се извършват в мигове на отчаяние. Случвало се е тигър да лиже разпятието. Когато мрачните двери се откrehнат, да вярваш, е трудно, но да не вярваш — невъзможно! Колкото и несвършени да са опитите на човека да си изгради религия, дори когато вярата е неопределена, дори когато рамките на догмата не съвпадат с очертанията на бегло съзряната вечност, във върховната минута душата потръпва. Нещо започва след живота. Затова и агонията гнети.

Агонията е падеж. В съдбоносния миг човек чувства върху себе си смътна отговорност. Онова, което е било, хвърля своята сянка над онова, което ще бъде. Миналото се завръща и преминава в бъдещето. Известното става също такава пропаст, както неизвестното, и тези две бездни — едната, в която са нашите грехове, и другата, в която е нашето очакване — се отразяват една в друга. Това именно сливане на двете бездни плаши умирация.

Те бяха изчерпали последната си възможност за спасение в живота. И затова се обърнаха към отвъдното. Единствената надежда, която им оставаше, беше в смъртта. Те го разбраха. Мрачен проблясък, последван незабавно от нов пристъп на ужас. Онова, което човек долавя във време на агония, прилича на онова, което съзира при светлината на светкавица. Всичко, после нищо. Виждаш и после вече нищо не виждаш. След смъртта очите ни отново ще се отворят и онова, което е било само проблясък, ще се превърне в слънце.

Те извикаха на доктора:

— Ти! Ти! Само ти ни оставаш. Ще ти се подчиняваме. Какво трябва да сторим? Говори!

Докторът отвърна:

— Трябва да преминем непознатата бездна и да стигнем до другия бряг на живота, който е отвъд гроба. Тъй като аз знам най-много неща от всички ви, аз съм най-изложен на опасност. Добре правите, че оставяте да избере моста оня, който носи най-голям товар.

И добави:

— Знанието утежнява съвестта.

После додаде.

— Колко време ни остава?

Галдеазун погледна цифрите, сочещи дълбочината на потопяване, и отвърна:

— Малко повече от четвърт час.

— Добре — каза докторът.

Ниският покрив на навеса, на който той се бе облегал, представляваше нещо като маса. Докторът измъкна дивита от джоба си и взе перо, а от портфейла си извади пергаментата, върху опакото на който преди няколко часа бе изписал двадесетина криви и гъсти реда.

— Светлина — каза той.

Снегът падаше като пяна на водопад и бе угасил факлите един след друг. Останал бе само един. Аве Мария го измъкна от дупката му и застана прав до доктора с факел в ръка.

Докторът прибра портфейла в джоба си, постави върху навеса перото и мастилото, разгъна пергаментата и каза:

— Слушайте.

Тогава сред морето, застанал върху непрестанно смаляващата се палуба, която напомняше клатушкащ се ковчег, докторът започна да чете съсредоточено. Целият мрак сякаш се заслуша. Осъдените стояха с наведени глави около стареца. Пламъкът на факела подчертаваше бледността им. Онова, което докторът четеше, беше написано на английски. От време на време, когато някой от тези жалки погледи изглеждаше, че иска разяснение, докторът прекъсваше четенето и повтаряше пасажа на френски, на испански, на баскски или на италиански. Чуваха се сподавени хълцания и глухи удари в гърдите. Урката все повече потъваше.

След като свърши четенето, докторът постави разгърнатия пергамент върху навеса, взе перото и се подписа на бялото поле в края на написаното: „Доктор Гернардус Геестемунде“.

После се обърна към другите и каза:

— Елате и се подпишете.

Баската се приближи, взе перото и се подписа: „Асунсион“.

Тя подаде перото на ирландката, която бе неграмотна и сложи кръстче.

До него докторът написа „Барбара Фърмой от остров Тириф в Ебудите“.

После подаде перото на главатаря на шайката.

Главатарят се подписа „Гайбдора, каптал“.

Под главатаря се подписа генуезецът — „Джанджирате“.

Лангедокецът се подписа „Жак Катурз, наречен Нарбонеца“.

Провансалецът се подписа „Люк-Пиер Капгаруп, от каторгата Махон“.

Под тези подписи докторът сложи следната забележка:

„Тъй като стопанинът на урката бе отвлечен от вълна в морето, от тримата души екипаж остават двама и те се подписват.“

Двамата моряци сложиха имената си под тази забележка. Севернякът баск се подписа „Галдеазун“. Южнякът баск се подписа: „Аве Мария, крадец“.

После докторът рече:

— Капгаруп.

— Тук — каза провансалецът.

— У тебе ли е манерката на Хардкваноне?

— Да.

— Дай ми я.

— Тъй да бъде!

Капгаруп изпи последната глътка ракия и подаде манерката на доктора.

В туловището на кораба водата все повече се издигаше. Корабът все повече потъваше в морето.

Наклоненият край на палубата бе покрит с тънък слой вода, който пълзеше, увеличаваше се.

Всички се бяха насъбрали върху издигнатата част на палубата.

Докторът изсуши подписите на факела, сгъна пергаментата на потесни гънки от широчината на гърлото и го пхна в манерката. Извика:

— Тапата.

— Не знам къде е — каза Капгаруп.

— Ето парче въже — каза Жак Катурз.

Докторът запуши манерката с въжето и каза:

— Катран!

Галдеазун отиде към носа на кораба, натисна с парче кълчища огъня в гюлето и го загаси, откачи гюлето от вълнореза и го донесе на доктора — беше до половина пълно с кипящ катран.

Докторът потопа гърлото на манерката в катрана и го извади.

Манерката, в която бе сложен пергаментът, подписан от всички, бе запушена и запечатана с катран.

— Готово — каза докторът.

И от всички уста се понесе неясен разноезичен шепот като мрачна глъч в катакомба.

— Mea culpa!^[1]

— Asi sea!^[2]

— Aro raï!^[3]

— Амин.

Човек би помислил, че чува как зловещите гласове на Вавилон заглъхват в мрачните поради страшния отказ на небето да ги чуе.

Докторът се обърна гърбом към другарите си по престъпление и по съдба и пристъпи към парапета на палубата. Като стигна до ръба на кораба, той погледна към безкрая и каза с дълбок глас:

— Bist du bei mir?^[4]

Вероятно говореше на някакъв призрак.

Корабът потъваше.

Всички стояха замислени зад доктора. Молитвата е непреодолима сила. Те не само скланяха глави, а цели се огъваха. Имаше нещо неволно в тяхното дълбоко разкаяние. Отпуснаха се, както се отпуска платно, останало без вятър, дълбоко потресени, постепенно склчиха ръце, сведоха чела и заеха различни съкрушени пози на отчаяние и упование в бога. Светлина на святост, идваща от глъбините, озари престъпните им лица.

Докторът се върна при тях. Каквото и да беше миналото му, този старец беше величествен пред развръзката. Огромната шир, която ги

притискаше все повече, го караше да се замисли, но не го смути. Това беше човек, когото нищо не можеше да изненада. Спокойният ужас, който се четеше по лицето му, бе отпечатък на божествено прозрение.

Този остарял и вгълбен в себе си престъпник несъзнателно се държеше като жрец.

Той каза:

— Внимавайте.

Огледа за миг безбрежната шир и добави:

— Сега ще умрем.

После взе факела от ръцете на Аве Мария и го разтърси.

Пламъкът се откъсна и полетя в нощта.

Докторът запрати факела в морето.

Факелът изгасна. Изчезна всяка светлина. Остана само огромният непроницаем мрак. Сякаш се затваряше гроб.

В тъмнината прозвуча гласът на доктора:

— Да се помолим.

Всички коленичиха.

Паднаха на колене вече не в сняг, а във вода.

Оставаха им само няколко минути.

Единствен докторът стоеше прав. Снежинките се сипеха по него и го покриваха с искрящи бели сълзи. Така другите можеха да го виждат на фона на тъмнината. Човек би помислил, че той е говорещата статуя на мрачините.

Докторът се прекръсти и издигна глас, докато под краката му започна онова почти неуловимо клатушкане, което предшества мига на потъването. Той каза:

— *Pater noster qui es in coelis.*

Провансалецът повтори на френски:

— Татко наш, който си на небето.

Ирландката поде на галски — разбираше я и баската:

— *Ar nathair ata ar neamh.*

Докторът продължи:

— *Sanctificetur nomen tuum.*

— Да се свети името ти — каза провансалецът.

— *Naomhthar hainm* — каза ирландката.

— *Adveniat regnum tuum* — продължи докторът.

— Да дойде царството ти — каза провансалецът.

— Tígeadh do rioghachd — каза ирландката.

Както бяха коленичили, водата стигаше до раменете им.
Докторът поде:

— Fiat voluntas tua.

— Да бъде волята ти! — тихо произнесе провансалецът.

А ирландката и баската извикаха:

— Deuntar do thoil ar an Ilhalámb!

— Sicut in coelo, et in terra — каза докторът.

Никакъв глас не отговори.

Той сведе поглед. Всички глави бяха под водата. Никой не се бе изправил. Бяха се оставили да потънат коленичили.

Докторът взе в дясната ръка манерката, която бе поставил върху навеса, и я вдигна над главата си.

Корабът потъваше.

Докато изчезваше във водата, докторът шепнеше края на молитвата.

Гърдите му останаха за миг над водата, после главата, после само ръката, която държеше манерката, сякаш я показваше на безкрая.

Ръката изчезна. Дълбокото море се развълнува не повече от бълчва със зехтин.

Снегът продължаваше да вали.

Нещо изплува и се понесе по вълните в мрака. Беше запечатаната с катран манерка, поддържана от плетената си обвивка.

[1] Mea culpa! (лат.) — Виновен съм! ↑

[2] Así sea! (Исп.) — Така да бъде! ↑

[3] Aro raí! (Баски) — На добър час! ↑

[4] Bist du bei mir? (Нем.) — С мен ли си? ↑

КНИГА ТРЕТА

ДЕТЕТО В МРАКА

I

ЧЕС ХИЛ

На сушата бурята бушуваше с не по-малка сила, отколкото в морето.

Същата дива ярост окръжаваше изоставеното дете. Слабият и неопитният се справят както могат с разюздания несвестен гняв на слепите стихии. Мракът не разсъждава. В неодушевената природа не съществува онова чувство на милост, което ѝ приписват.

На сушата почти нямаше вятър. Студът бе сякаш неподвижен. Не падна и град. Но снегът, който се сипеше, беше страхотно плътен.

Градушката бие, наранява, оглушава, смазва; снежинките са лоши. Неумолима и нежна, снежинката върши делото си мълчаливо. Докоснеш ли я, стопява се. Тя е чиста, както лицемерът е невинен. При всичката си невинност снежинката стига до лавина, а хитреца — до престъпление.

Детето бе продължило да върви напред в мъглата. Мъглата е меко препятствие; затова и е опасна; тя едновременно отстъпва и упорствува; и мъглата като снега е пълна с предателство. Макар и несвикнало да се бори с подобни опасности, детето бе успяло да стигне до подножието на склона и бе поело по Чес Хил. Не знаеше, че се намира на провлак, от двете страни на който се простира океанът, и че ако сред тази мъгла, сред снега и тъмнината сбърка пътя, ще падне — отляво в дълбоката вода на залива, отдясно сред бурните вълни на откритото море. Без да съзнава това, то вървеше между две пропасти.

По онова време Портландският провлак беше необикновено див и суров. Днес той с нищо не напомня тогавашните си очертания.

Откакто хората се сетиха да оползотворяват портландския камък за римски цимент, цялата скала бе преобразена и първоначалният ѝ вид — променен. Тук още се срещат лиаски варовик, шисти и черен

мергел, които стърчат над конгломератните скали както зъбите от венеца. Но кирката е изкъртила и изравнила настръхналите стръмни възвишения, където някога са кацали грозни лешояди. Няма вече върхове, за да си дават среща на тях дропли и морелетници, които приличат на завистниците по това, че обичат да замърсяват върховете. Напразно бихме търсили днес високата монолитна скала, наречена Годолфин — стара уелска дума, която означава бяла орлица. Все още през лятото по тези издълбани и надупчени като гъба места берат розмарин, джоджен, див изоп, морски копър, от който се прави настройка за сърце, и онази възлеста трева, която расте в пясъка и от която се плетат рогозки. Но вече не се намира нито сива амбра, нито черен калай, нито онези три вида плочи — зелени, сини и с цвят на листа от градински чай. Изчезнали са лисиците, язовците, видрите, белките. По тези скалисти части на Портланд, като Корнуолския нос, е имало диви кози. Сега вече ги няма. В някои по-дълбоки места все още се лови камбала и сардина, но наплашените съомги вече не се изкачват по Уей между Архангеловден и Коледа, за да си хвърлят хайвера. Тук вече не се виждат, като по времето на Елизабет, онези стари непознати птици, едри като ястреби, които разцепвали ябълката на две и ядели само семето ѝ. Не се виждат и черните врани с жълти клюнове — наричани *cornish dough* на английски, *pygocorax* на латински, които коварно хвърляли върху сламените покриви запалени лозови пръчки. Не се среща вече и птицата-магьосница фулмар, преселница от Шотландския архипелаг, пръскаща от човката си мазнина, която островитяните горели в светилниците си. Надвечер сред локвите, оставени от отлива, вече не се среща легендарната птица неист, която има свински крака и мучи като теле. По тези брегове приливът вече не изхвърля мустакати морски лъвове, които имат завити уши и остри кътници и се влачат на лапи без нокти. В този днес вече неупознаем Портланд никога не е имало славеи поради липса на гори, но и соколите, лебедите и морските гъски са отлетели. Сегашните портландски овце имат тлъсто месо и тънко руно; редките овце, които са пасли преди два века солената трева, били дребни и жилави и имали груба вълна, както подобава на келтски стада, водени някога от овчари, които са се хранели с чесън, живели са по сто години и от половин миля разстояние са пробивали ризница със стрели, дълги четири педи. Занемарената земя дава остра вълна. Днешният Чес Хил по нищо не

прилича на някогашния Чес Хил — толкова коренно е променен от човека и от бесните ветрове откъм Сорлинг, които разяждат дори и камъка.

Сега по тази тясна ивица земя е прокарана железопътна линия, която стига до красиво разположени в шахматен ред нови къщи — Чезилтън. Има и гара Портланд. Вагони се движат днес там, където някога са пълзели тюлени.

Преди двеста години Портландският провлак приличаше на магарешки гръб от пясък с гръбнак от скали.

За детето опасността се промени. При слизането по склона трябваше да се пази да не се изтърколи в подножието на стръмнината; на провлака трябваше да се пази да не падне в дупка. След пропастта то се натъкна на тресавище. На морския бряг всичко е уловка. Скалата се хлъзга, пясъците са подвижни. Всяка опора е несигурна. Сякаш стъпваш по стъкло. Всичко може внезапно да поддаде под тебе и да пропаднеш в зейнала пукнатина. Океанът има многоетажни отвори, като добре обзаведена сцена.

Дългите гранитни хребети, на които се опират двата склона на провлаците, са трудно проходими. Тук мъчно се намира онова, което на сценичен език се нарича практикабли. От океана не можеш да очакваш никакво гостоприемство — нито от скалите му, нито от вълните. Само птицата и рибата са предвидени от морето. Особено голи и скалисти са провлаците. Водите ги изронват, подкопават ги от двете страни и ги свеждат до най-простия им израз. Навсякъде режещи издатини, гребени, триони, отвратителни дрипи от камък като назъбени челюсти на акула, хлъзгави мокри мъхове, сипеи от скали, завършващи в пяната. Който се реши да премине провлак, на всяка стъпка среща различни по форма каменни блокове, големи като къщи, във форма на пищялки, на плешки, на бедрени кости — отвратителна анатомия на одраната скала. Ненапразно тези крайбрежия се наричат ребра. Пешакът се оправя както може сред тези пръснати в безредие отломки. Все едно да вървиш сред скелета на някакъв огромен труп.

Представете си дете, принудено да се справи с тази херкулесовска задача.

Светлината на пладнето би му помогнала; но беше нощ; нужен му бе водач; но то беше само; тук и силата на мъж не би била излишна;

а то имаше само слаби детски сили; по липса на водач някаква пътека би му била от полза; нямаше пътека.

По инстинкт то избягваше острия хребет и следваше брега, доколкото бе възможно. Там пък се натъкна на трапища. Пред него се редуваха три вида трапища — пълни с вода, със сняг, с пясък. Последните са най-опасни. Те означават неизбежно затъване.

Да знаеш каква опасност те чака, е тревожно, но да не знаеш, е страшно. Детето се бореше с неизвестна опасност. Вървеше опипом из нещо, което можеше да бъде гроб.

Без колебание то заобикаляше скалите, избягваше пукнатините, отгатваше уловките, примиряваше се с отклоненията, но напредваше. Понеже не можеше да върви направо, вървеше упорито.

Когато се налагаше, отстъпваше енергично. Успяваше навреме да избегне отвратителната лепкавост на движещите се пясъци. Изтърсваше от време на време снега от себе си. Неведнъж затъва във вода до колене. Щом се измъкнеше от водата, мокрите му дрипи веднага замръзваха от студа на дълбоката нощ. Вървеше бързо с тези вкочанени дрехи. Все пак съобрази да запази суха и топла на гърдите си моряшката куртка. Гладът все така го мъчеше.

Изненадите, които крие бездната, са неограничени. Тук всичко е възможно, дори и спасението. Изходът е невидим, но не е изключен. Как успя детето, обгърнато от задушаващата снежна вихрушка, загубено по тоя тесен насип между двете пасти на морето, без да вижда нищо, да измине провлака — това и то само не би могло да каже. Бе се подхлъзвало, катерило, свличало, бе търсило, вървяло, упорствувало — и толкова. Такава е тайната на всички победи. След по-малко от час то усети, че почвата отново се издига; стигаше отсрещния край, излизаше от Чес Хил, стъпило бе на твърда земя.

Мостът, който днес съединява Сандфорд Касъл със Смолмаут Санд, тогава не съществуваше. Вероятно докато умно бе търсило пътя опипом, то се бе изкачило срещу Уик Риджис, където по онова време имаше един пясъчен език, истински естествен път, пресичащ Ист Флийт.

То се бе спасило от провлака, но отново се намери лице в лице с бурята, със зимата, с нощта.

Пред него отново се простираха равнини до безкрай.

Погледна към земята, за да открие някаква пътека.

Изведнъж се наведе.

Бе съзряло в снега нещо, което му заприлича на следа.

Беше действително следа, отпечатък от крак. В белотата на снега отпечатъкът личеше съвсем ясно. Детето разгледа следата. Беше от бос крак, по-малък от мъжки, по-голям от детски.

Вероятно крак на жена.

Отвъд този отпечатък имаше втори, трети. Те се следваха на разстояние една крачка и се губеха към равнината вдясно. Бяха още пресни, леко посипани със сняг. Оттук неотдавна бе минала жена.

Тази жена беше вървяла и бе поела по посока на дима, който детето бе видяло.

Втренчило очи в стъпките, детето тръгна по тях.

II ПОСЛЕДИЦА ОТ СНЕГА

Известно време вървя по тази следа. За нещастие стъпките ставаха все по-неясни. Снегът валеше гъст и ужасен. Беше мигът, когато в открито море урката агонизираше под същия сняг.

Детето се намираше в толкова отчаяно положение, както и корабът, но от различно естество: непрогледен мрак се възправяше около него като стена. То нямаше друг изход, освен да тръгне по следите, отпечатани в снега, и се улови за тях като за ръководна нишка в лабиринт.

Изведнъж, било че снегът ги бе изравнил, било поради друга причина, отпечатъците изчезнаха. Всичко пак стана равно, гладко, плоско, без ни едно петно, без ни една издатина — само бяла пелена на земята и черно було на небето.

Сякаш жената бе литнала.

Детето се наведе и затърси в изнемога. Напразно.

Когато се изправяше, му се стори, че дочува нещо неясно, нещо, което не бе дори сигурно, че чува. Приличаше на глас, на дихание, на сянка, звук по-скоро човешки, отколкото животински, по-скоро гробовен, отколкото жив. Беше шум, но като в сън.

Детето се огледа, но не видя нищо.

Пред него се разстилаше широка, гола, белезникава пустош.

То се послуша. Онова, което му се бе сторило, че чува, се бе разсеяло. Може и нищо да не бе чуло. Пак се послуша. Пълно мълчание.

В тази мъгла имаше нещо измамливо. Детето пак тръгна.

Пое напосоки, тъй като вече нямаше стъпки да го водят.

Едва се поотдалечи, шумът отново поде. Този път то вече не се съмняваше — беше чуло стенание, почти хлипане.

Детето се обърна. Огледа тъмната шир. Не видя нищо.

Звукът наново се разнесе.

Ако душите на умрелите некръстени деца можеха да викат, те биха викали така.

Не съществуваше нищо по-пронизващо, по-тъжно и по-слабо от този глас. Защото това наистина бе глас. Глас на живо същество. В него

се долавяше трепет. Но изглеждаше почти като несъзнателен стон. Сякаш човешкото страдание зовеше за помощ, но без да знае, че е страдание и че зове. Този вик — първо дихание или последна въздишка — беше еднакво близък до хъркането, което е завършек на живота, и до писъка, който е неговото начало. Някакво същество дишаше, задушаваше се, плачеше. Мрачна молба в тъмнината.

Детето се взря внимателно — пред себе си, в далечината, горе, долу. Нямаше никого. Нямаше нищо.

Ослуша се. Гласът пак прозвуча. Детето ясно го чу, напомняше блеене на агънце.

Тогава детето се изплаши и реши да бяга.

Стенанието поде — за четвърти път. Беше странно жалко и тъжно. Чувствуваше се, че след това последно усилие — по-скоро машинално, отколкото съзнателно — писъкът вероятно ще замре. Беше издъхваща молба, отправяща инстинктивно зов за помощ, витаещ в простора; беше агонизиращо заекване, отправено към някакво възможно провидение. Детето пристъпи по посока, откъдето идеше гласът.

То все така нищо не виждаше.

Пристъпи още, като се заслушваше.

Жалостният плам продължаваше. Преди едва доловим и неясен, той бе станал отчетлив и почти звънък. Детето беше съвсем близо до гласа. Но къде бе той?

То се намираше до една жалба. Трепетът на една жалба в простора минаваше край него. Едно човешко стенание в мрака — ето на какво се бе натъкнало детето. Такова поне беше неговото впечатление, макар и смътно като дълбоката мъгла, в която се бе загубило.

Докато се колебаеше между инстинкта, който го подтикваше да бяга, и инстинкта, който го караше да остане, то забеляза в снега, на няколко крачки пред себе си, купчинка с размерите на човешко тяло, малка, дълга и тясна могилка, прилична на насип край трап, нещо като гроб в бяло гробище.

В същия миг гласът пропищя.

Оттук именно излизаше.

Детето се наведе, коленичи пред могилката и започна с две ръце да я разравя.

Под снега, който то махаше, се очерта тяло и изведнъж под ръцете му, в дупката, която бе изровило, се появи едно бледо лице.

Не това лице викаше. Очите бяха затворени, устата отворена, но пълна със сняг.

Лицето бе неподвижно. То не помръдна и когато ръката на детето го докосна. Детето, чиито пръсти се бяха вкочанили, потрепери, когато усети студенината на лицето. Беше глава на жена. Разпилените коси се бяха пръснали в снега. Жената беше мъртва.

Детето пак започна да разчиства снега. Откри се вратът на мъртвата, после горната част на гърдите, където под дрипите се виждаше плътта.

Изведнъж детето усети под пръстите си слабо движение. Беше нещо мъничко, заровено в снега — то се движеше. Детето бързо разрови снега и откри жалко телце на пеленаче — слабичко, бледо от студа, още живо, голо върху голите гърди на мъртвата.

Беше момиченце.

То бе загърнато с недостатъчно дрипи и при мърдането цяло се бе разповило. Слабичките му ръчици и крачета и дъхът му бяха поразтопили снега под него и над него. Кърмачка би му дала пет-шест месеца, но то може да имаше и годинка, защото мизерията очевидно забавя растежа, а понякога води и до рахит. Когато личицето му излезе на въздух, то нададе писък като продължение на тревожния си плач. За да не може майката да чуе този плач, тя трябва да беше наистина мъртва.

Детето взе момиченцето на ръце.

Вкочанената майка беше зловеца. Лицето ѝ излъчваше призрачна светлина. Широко отворената ѝ бездиханна уста сякаш бе почнала да изрича на неясния език на сенките отговора на въпросите, отправени към мъртъвците в невидимия свят. Синкавата бледина на заледените равнини се отразяваше в това лице. Под кестенявите коси се виждаше младо чело с почти възмутено свити вежди, стиснати ноздри, затворени клепачи, залепени от скреж клепки и — от крайчеца на очите до крайчеца на устните — дълбоката бразда, която сълзите оставят. Снегът осветяваше мъртвата. Студът и гробът се допълват. Трупът е вледенен човек. В голотата на гърдите ѝ имаше нещо трогателно. Те бяха служили; отразяваха божествената повехналост на живот, даден от същество, останало без живот, и величието на

майчинството бе заместило девствената чистота. На върха на едната гърд имаше бисер. Беше замръзнала капчица мляко.

Нека веднага кажем — по тези равнини, където загубеното момче минаваше на свой ред, само преди няколко часа бе минала една просякиня, която кърмеше пеленачето си и търсеше подслон и накрая също се бе заблудила. Премръзнала, тя бе паднала под напора на бурята и не бе намерила сили да стане. Снегът я бе засипал. Тя бе притискала дъщеричката до гърдите си и бе издъхнала.

Момиченцето се бе опитало да суче от тази мраморна гърд.

Мрачно доверие, желано от природата, защото изглежда, че майката може да кърми за последен път и след като е издъхнала.

Но устата на детето не бе могла да намери гърдта, на която капката мляко, открадната от смъртта, се бе заледила, и заринатото под снега пеленаче, повече привикнало с люлката, отколкото с гроба, се бе разплакало.

Малкото изоставено момче бе чуло агонизиращото детенце.

То го бе изровило.

Бе го взело на ръце.

Когато почувствува прегръдката, момиченцето престана да плаче. Лицата на двете деца се докоснаха и лилавите устни на кърмачето се допряха до бузата на момчето като до майчината гърд.

Момиченцето почти бе стигнало мига, когато замръзналата кръв щеше да спре сърцето му. Майката вече му бе придала нещо от своята смърт; студенината на трупа е заразителна, неговата вцепененост може да се предава. Краката, ръцете, мишците, коленете на момиченцето бяха вкочанени. Момчето усети този ужасен мраз.

То имаше на гърба си една топла и суха дреха — куртката. Сложи пеленачето на гърдите на мъртвата, свали куртката, уви в нея момиченцето, прегърна го и почти голо под шибация сняг, който вятърът носеше, тръгна с малкото на ръце.

След като отново успя да намери бузата на момчето, пеленачето притисна устни към нея, стопли се и заспа. Първа целувка на тези две души в мрачината.

Майката остана да лежи, просната на снега, с лице, обърнато към нощното небе. Но в мига, когато момчето се съблече, за да увие момиченцето, може би от дъното на безкрая, където сега се намираше, майката видя това.

III

ВСЕКИ СТРАДАЛЧЕСКИ ПЪТ СЕ УСЛОЖНЯВА ОТ ЕДИН ТОВАР

Бяха изминали малко повече от четири часа, откакто урката се бе отдалечила от Портландския залив и бе изоставила момчето на брега. В тези дълги часове, през които, предоставено на себе си, то бе вървяло напред, момчето се бе натъкнало на трима души от човешкото общество, в което може би пак щеше да се върне — един мъж, една жена и едно дете. Мъжът беше човекът на хълма; жената — мъртвата в снега; детето — момиченцето, което сега носеше на ръце.

Момчето бе изтощено от умора и глад.

Напредваше по-решително откогато и да било, но с по-малко сили и с по-голям товар.

Сега бе останало почти без дрехи. Няколкото дрипи на гърба му се бяха вкочанили от скреж, режеха като стъкло и претриваха кожата му. То изстиваше, но другото дете се сгриваше. Топлината, която губеше, не беше загубена — отиваше в момиченцето. Момчето усещаше тази топлина, която за клетото пеленаче означаваше връщане към живота, и продължаваше да върви.

От време на време то се навеждаше, като добре придържаше пеленачето, загребваше шепа сняг и разтриваше краката си, за да не замръзнат.

Друг път, понеже гърлото му беше в огън, слагаше в устата си малко сняг и го смучеше; за миг залъгваше жаждата си, но я превръщаше в неутолим огън. Временно успокоение, което усилваше страданието му.

Фъртуната толкова се бе засилила, че бе станала непрогледна. Възможни са снежни потоци — така беше и сега. Същият бесен вихър шибаше брега и бунтуваше океана. Това вероятно бе мигът, когато обезумялата урка се разби в борбата с подводните скали.

Като вървеше все на изток, брулено от вятъра, момчето прекоси широки заснежени полета. То не знаеше колко е часът. Отдавна вече не съзираше пушеци. Тези сигнали бързо се пръскат в нощта. Впрочем отдавна бе минало времето, когато всички огньовете угасват. Най-сетне

не беше изключено то да се бе заблудило и да не съществуваше ни град, ни село в посоката, към която се движеше.

Въпреки съмнението то продължаваше да върви.

На два-три пъти пеленачето проплака. Тогава момчето вървешком го полюляваше, то се успокояваше и млъкваше. Най-сетне малкото заспа здрав сън. Момчето усещаше топлото му телце, докато самото то зъзнеше.

Често-често затъваше куртката около врата на пеленачето, за да не проникне през някоя пролука скреж и между дрехата и телцето му да потече стопен сняг.

Равнината беше хълмиста. В долчинките навяваният от вятъра сняг беше толкова дълбок за момчето, че то почти цяло затъваше и трябваше да върви полузарито. И то вървеше, като изтласкаше снега с колене.

След като изминеше такава долчинка, излизаше на брулени от вятъра плата, където снегът беше тънък. Там пък се натъкваше на поледица.

Топлият дъх на момиченцето докосваше бузата му, сгриваше го за миг и замръзваше в косите му, където образуваше ледени шушулки.

Момчето разбра, че положението му застрашително се е усложнило — чувствуваше, че ако падне, не ще може да се вдигне. Беше пребито от умора и оловото на мрака би го приковало о земи, а ледът би го споил живо с пръстта както издъхналата жена. То се бе спускало по склоновете на пропасти и се бе справило; бе се свличало в ями и се бе измъквало; но сега едно просто падане би означавало смърт. Една погрешна крачка би го вкарала в гроба. Не биваше да се подхлъзне. Вече не би имало сили да се изправи дори на колене.

А навсякъде около него беше хлъзгаво — всичко бе скреж и втвърден сняг.

Момиченцето, което носеше, страшно затрудняваше хода му; то не само бе една прекалено голяма за неговата умора и изтощение тежест, но му и пречеше. Заемаше и двете му ръце, а за онзи, който върви по поледица, двете ръце са като естествен и необходим прът за пазене на равновесие.

Трябваше да се справи без това средство.

И момчето вървеше, без да знае какво да прави с този товар.

Пеленачето беше капката, от която чашата на мъката му преливаше.

Момчето вървеше, на всяка крачка се олюляваше като на трамплин и без зрители вършеше чудеса на равновесие. Все пак, нека повторим отново, може би погледът на майката и погледът на бога го следваха от далечините на мрака по неговия страдалчески път.

То се олюляваше, пропадеше, пак стъпваше здраво, внимаваше за детето, запъваше го по-плътено в куртката, покриваше главата му, пак се олюляваше, продължаваше да върви, хлъзгаше се, пак се изправяше. Вятърът подло го тласкаше отдире.

По всяка вероятност бе извървяло много повече път, отколкото бе необходимо. Очевидно се намираше в равнините, където отсетне бе построен Бинкливс Фарм, между днешните Спринг Гардънс и Пърснидж Хаус. Днес чифлици и къщи, тогава целинни земи. Често за по-малко от век степта се превръща в град.

Изведнъж ледената виелица, която го заслепяваше, стихна и то забеляза недалеч от себе си група стрехи и комини, очертани от снега. Беше обратното на силует, град, нарисуван с бяло върху черния хоризонт, нещо като онова, което днес бихме нарекли негатив.

Покриви, жилища, подслон! Значи то беше някъде! Почувствува неизразимото насърчение на надеждата — подобно вълнение изпитва караулещият на заблуден кораб, когато възкликва: „Земя!“ — и ускори крачките си.

Най-сетне бе стигнало до селище и щеше да срещне живи хора! Сега нямаше от какво да се бои. В него се надигна внезапна топлина — чувството на сигурност. Свършено бе с мрака, със зимата, с бурята. Струваше му се, че всички злини са останали зад него. Малката вече не му тежеше. То почти тичаше.

Очите му бяха приковани към покривите. Там беше животът. То вече не откъсваше поглед от тях. Мъртвец би гледал така онова, което би се провидяло през капака на ковчега му. Това бяха покривите, чиито пушеци момчето бе съзряло преди.

Никакъв дим не излизаше от тях.

То бързо стигна до къщите. Пое по откритата улица на някакво предградие. По онова време вече не преграждаха улиците нощем.

Тази улица започваше с две къщи. В тях не се съзираше никаква светлина на свещ, нито на лампа, както и по цялата улица, както и в

целия град, доколкото детето можеше да види.

Къщата вдясно беше по-скоро покрив, отколкото къща. Не може да съществува нещо по-плачевно. Стените бяха от кал, покривът — от слама; имаше повече слама, отколкото зид. Един избуял стрък коприва стигаше от основата на стената до покрива. Колибата имаше само една врата, която по-скоро приличаше на пролука за котки, и един-единствен прозорец или по-право прозорче. Но и вратата, и прозорецът бяха затворени. В съседство един очевидно обитаван свинарник показваше, че и колибата е обитавана.

Къщата отляво беше широка, висока, цяла от камък, с покрив от плочи. Също така затворена. Това беше къщата на Богатия, а отсрещната — къщата на Бедняка.

Момчето не се поколеба. Упъти се към голямата къща.

Двукрилата дъбова врата с шахматно забити големи гвоздеи беше от онези, зад които се отгатва здрава арматура от железни лостове и ключалки; на нея висеше желязно чукче.

Момчето вдигна чукчето с известна мъка, защото премръзналите му ръце по-скоро приличаха на чокани. Потропа.

Не отговориха.

Потропа отново, и то два пъти.

В къщата нищо не помръдна.

Потропа трети път. Нищо.

Разбра, че хората спят или че не си правят труда да станат.

Тогава то се обърна към бедната къща.

Намери в снега един камък и чукна на ниската врата.

Никой не се обади.

То се надигна на пръсти и тропна с камъка по прозорчето, лекичко, за да не счупи стъклото, и все пак достатъчно силно, за да го чуят.

Не се обади никакъв глас, никакви стъпки не прошумоляха, никаква свещ не се запали.

То помисли, че тези хора също не искат да се събудят.

Обитателите на каменния дом и на сламената колиба бяха еднакво глухи към нещастниците.

Момчето реши да отиде по-нататък и навлезе в прохода от къщи, който се откриваше пред него. Той беше толкова тъмен, че сякаш не бе вход на град, а процеп в скалист бряг.

IV ДРУГ ВИД ПУСТИНЯ

Момчето бе влязло в Уеймът.

Тогавашният Уеймът не беше днешният уважаван и горд Уеймът. Старият Уеймът нямаше като сегашния безупречно очертан кей със статуя на Джордж III^[1] и странноприемница на негово име. Това се дължи на факта, че Джордж III още не е бил роден. Поради същата причина на склона на зеления източен хълм още не бяха нарисували с подстригана трева и оголен варовик така наречения Уайт Хорс — бял кон, дълъг цял арпан, носещ на гърба си един крал, обърнат, все в чест на Джордж III, с опашка към града. Впрочем тези почести са заслужени; Джордж III, лишен на стари години от разсъдък, какъвто Впрочем не е притежавал и на младини, не е отговорен за злополучното си царуване. Той беше невменяем. Защо тогава да не му издигат паметници?

Уеймът отпреди сто и осемдесет години беше почти толкова симетричен, колкото може да бъде симетрична разбъркана игра на клечки. В легендите Астарта понякога се разхождала по земята с торба на гръб, в която имало всякакви неща, дори и къщи с добри стопанки. Ако си въобразим колиби, безредно изтърсени от тая дяволска торба, бихме могли да добием представа за тогавашния разхвърлян Уеймът. Пък отгоре на всичко вътре имаше и стопанки. Като пример за тези къщи още стои Домът на музикантите. Куп съборетини от украсено с резба и проядено от червеи дърво — също своето рода украса, — безформени и разкривени сгради с еркери и колони, опрени една о друга, за да не ги повали морският вятър, със съвсем тясно пространство помежду им, нещо като криви и неудобни проходи, улички и кръстопътища, често наводнявани от приливите при равноденствие — къщи-старици, струпани около черквата-прабаба, — ето какво представляваше по онова време Уеймът. Древно нормандско село, изхвърлено на английския бряг.

Ако пътник влезеше в кръчмата, на чието място днес се издига странноприемница, вместо да заплати щедро двадесет и пет франка за един пържен калкан и бутилка вино, преживяваше унижението да

изяде за два петака една рибя чорба, въпреки много вкусна. Бедняшка работа!

Загубеното дете, което носеше намереното дете, пое по първата улица, после по втора, трета. То вдигаше поглед, за да търси по етажите и по покривите някой осветен прозорец, но всички къщи бяха затворени, тъмни. От време на време чукаше по вратите. Никой не се обаждаше. Хората са най-безсърдечни, когато са сгушени между два чаршафа. Шумът и друсането най-сетне събудиха момиченцето. Малкият разбра това, защото почувствува, че то суче бузата му. То не плачеше, понеже мислеше, че е в ръцете на майка си.

Момчето може би още дълго щеше да се върти и да скита из уличките на Скрамбридж, където тогава имаше повече градини, отколкото къщи, и повече огради от жив плет, отколкото жилища, но навреме пое по един проход близо до Тринити Скулс, който още съществува. Този проход го отведе на брега, където имаше първобитен кей с парапет. Отдясно то забеляза мост.

Беше мостът на Уей, който свързва Уеймът с Мелкъм Риджис, а под сводовете му Харбър се слива с Бак Уотър.

По това време селището Уеймът беше предградие, а Мелкъм Риджис — пристанищен град; днес Мелкъм Риджис е квартал на Уеймът. Предградието е погълнало града. И за това е спомогнал този именно мост. Мостовите са странни изобретения, които всмукват населението и понякога помагат за разрастването на един крайбрежен квартал за сметка на отсрещния.

Момчето се отправи към моста, който по онова време беше покрито дървено мостче. Тръгна по него.

Благодарение на покрива по настилната нямаше сняг. Босите крака на детето за миг изпитаха блаженство, докато стъпваха по сухите дъски.

След като мина моста, то се озова в Мелкъм Риджис.

Там имаше по-малко дървени и повече каменни къщи. Не беше предградие, а самият град. Мостът излизаше на една доста хубава улица — Сейнт Томас Стрийт. Момчето пое по нея. Виждаха се високи, украсени с резба стрехи и тук-там витрини на дюкяни. То пак започна да тропа по портите. Нямаше вече сили, за да вика или да крещи.

И в Мелкъм Риджис, както в Уеймът, никой не се помръдна. Ключовете бяха превъртени в ключалките. Прозорците бяха покрити с капаци като очи с клепащи. Бяха взети всички мерки против събуждането — толкова неприятно стряскане.

Сега малкият скитник бе изложен на неопределимия натиск на заспалия град. Има нещо шеметно в мълчанието на такъв парализиран мравуняк. Кошмарите на тежкия сън се смесват и се сливат в безкрайно множество, от отпуснатите човешки тела съновиденията се издигат като дим. Сънят има мрачни двойници въвн от живота. Смутната мисъл на спящите се рее над тях — жива и едновременно мъртва пара — и се слива с възможното, което витае в пространството и също е форма на мисълта. И всичко това се преплита. Така мъглата на сънищата, ту плътна, ту прозрачна, се напластява върху светилото на ума. Над затворените клепащи на очите, в които съновидението е заменило зрението, в неосезаемото се носят призрачни силуети и разпадащи се образи. Пръснати съществования тайнствено се смесват с нашия живот отвъд преградата на тази своего рода смърт — съня. Преплетени духове и души се носят из въздуха. Дори и да не спиш, усещаш как над тебе тегне тази атмосфера, изпълнена със зловещ живот. Заобикалящата те химера, отгатнатата действителност те мъчат. Будният, който върви сред фантомите на чуждия сън, несъзнателно отблъсква минаващи привидения, изпитва или му се струва, че изпитва неясен ужас от враждебни докосвания на невидимото, и всеки миг усеща смътния натиск на една неизразима среща, която се отдалечава. В това шествуване сред пръснатите сънища на нощта има нещо, което напомня преминаване през гора.

Това хората наричат необясним страх.

Детето го изпитва по-силно и от възрастния.

Потиснатостта от нощния ужас, подсилена от призрачните къщи, още повече утежняваше безнадеждното положение, в което се намираше момчето.

То влезе в Коникър Лейн и в края на уличката съгледа реката Бак Уотър, която взе за океана — вече не знаеше на коя страна се намира морето. Върна се по стъпките си, зави наляво по Мейдън Стрийт и слезе до Сейнт Олбънс Роу.

Там наслуки започна да чука по вратите на първите изпречили се къщи. Удряше с последни сили, безредно и отривисто, с прекъсвания и

почти гневни повторения. Сякаш пулсът на неговата треска тропаше по вратите.

Един глас му отвърна.

Беше гласът на часовник.

Зад него старата кула на Сейнт Никълъс отмери три удара.

После всичко отново потъна в мълчание.

Може да изглежда странно, че нито един жител дори не открехна шпионка. Но това мълчание до известна степен бе обяснимо. Трябва да кажем, че през януари 1690 година тъкмо бе затихнала една доста силна чумна епидемия в Лондон, та хората се бояха да не би да дадат подслон на някой болен скитник и затова в цялата страна гостоприемството бе намаляло. Хората дори не открехваха прозорците си, от страх да не вдъхнат миризми.

Детето преживя по-тежко студенината на хората, отколкото студа на нощта. Тя е преднамерена. Сега то усети как сърцето му се свива от отчаяние, нещо, което не бе изпитало в пустошта. Беше се върнало сред хората, а си оставаше самотно. Най-страшната мъка. Безсърдечието на пустинята нямаше тайни от него; но неумолимостта на града — това беше повече, отколкото то можеше да понесе.

Ударите на часовника, които изброи, още повече го сломиха. В подобни мигове няма нищо по-вледеняващо от биенето на часовник. То е като открито обявено безразличие. Вечността казва: „Какво ми влиза в работа!“

Детето се спря. И не е сигурно дали в този ужасен миг не се запита не ще ли е по-добре просто да легне на пътя и да умре. Но момиченцето сложи главичка на рамото му и пак заспа. Това несъзнателно доверие го накара да продължи пътя си.

Струваше му се, че всичко около него рухва, а изведнъж усети, че самият той е опора. Дълбокият зов на дълга.

Мисли като тези, а и положението, в което се намираше, не подходдаха за възрастта му. То вероятно не ги разбираше. Действуваше по инстинкт. Не си даваше ясно сметка за това, което прави.

Упъти се към Джонстън Роу.

Но вече не вървеше, а се влачеше.

Отмина вляво Сейнт Мери Стрийт и пое, криволичейки, по уличката. Когато премина между последните две къщи, с които

завършваше едната от тях, изведнъж се озова на доста широко открито място. Беше пуста, незастроена местност, където вероятно днес се намира Честърфийлдският площад. Нататък вече нямаше къщи. Вдясно се виждаше морето, почти никаква сграда наляво.

Какво да прави? Пак се намери в полето. На изток се простираха широките заснежени склонове на Райдполи. Да продължи ли пътя си? Дали да поеме напред и отново да се озове в пустошта? Или да се върне и пак да тръгне да скита по улиците? Кое от тези две мълчания да избере — безмълвното поле или глухия град? Кой от тези два отказа да предпочете?

Има котва, която се е наричала котва на милосърдието. Има и такъв поглед, поглед, който проси милосърдие. Такъв поглед хвърли наоколо си малкото отчаяно момче.

Изведнъж то долови заплаха.

[1] Джордж III — английски крал (1760–1820); поддържал активно европейската реакция в борбата ѝ срещу Френската буржоазна революция (1789). ↑

V

ПРИУМИЦИТЕ НА МИЗАНТРОПИЯТА

В мрака до ушите му стигна някакво странно и тревожно ръмжение.

Беше достатъчно, за да накара човек да отстъпи. Детето пристъпи.

Дори ревът е приятен за онзи, който е смразен от тишината.

Свирепото ръмжение успокои детето. Заплахата беше обещание — наблизо имаше живо същество, макар и звяр, и това живо същество беше будно. Момчето се отправи към мястото, откъдето долиташе ръмженето.

Зави зад близкия ъгъл и при разсеяната мъртвешка светлина на снега и морето видя някакъв предмет, който сякаш се бе прислонил до стената. Беше каруца или може би колиба. Имаше колела. Каруца беше. Но имаше и покрив — значи беше жилище. От покрива се подаваше кюнец, а от кюнеца излизаше дим. Димът беше аленочервен, което свидетелствуваше, че вътре гори доста силен огън. Пантите на задната страна сочеха мястото на вратата, а един четвъртит отвор в средите на тази врата позволяваше да се съзре светлина в колибата. Детето пристъпи.

Животното, което бе изръмжало, почувствува приближаването му. Когато момчето стигна до колибата, заплахата се превърна в ярост. Не го посрещна ръмжение, а вой. Детето чу остро чаткане на силно опъната верига и изведнъж под вратата, между задните колела, се появиха два реда остри беди зъби.

Докато между колелата се показва вълчата муцуна, през прозорчето надникна глава.

— Стой мирно! — каза главата.

И муцуната млъкна.

Главата продължи:

— Има ли някой?

Детето отговори:

— Да.

— Кой?

— Аз.

— Кой си ти? Откъде идеш?

— Уморен съм — каза детето.

— Колко е часът?

— Студено ми е.

— Какво правиш тук?

— Гладен съм.

— Всички не могат да бъдат щастливи като лордове — рече главата. — Върви си.

Главата се прибра, прозорчето се затвори.

Детето сведе чело, притисна заспалото момиченце в прегръдките си и събра всичките си сили, за да продължи пътя си. Извървя няколко крачки и се поотдалечи.

Но докато прозорчето се затваряше, вратата се отвори. Спусна се подвижна стълба. Гласът, който преди малко говореше на детето, извика ядосано от дъното на колибата:

— Хайде де, защо не влизаш?

Детето се обърна.

— Влез де! — поде гласът. — Кой ли ми праща такъв нехранимайко — гладен, измръзнал, а не влиза!

Понеже едновременно го гонеха и го канеха, детето стоеше неподвижно.

Гласът продължи:

— Казах ти се да влезеш, дяволе!

Момчето се реши и стъпи на първото стъпало.

Но под колата пак дочу ръмжене.

Момчето се дръпна. Отворената паст отново се подаде.

— Стой мирно! — викна мъжкият глас.

Муцуната се прибра. Ръмженето престана.

— Качвай се! — поде човекът.

Детето с мъка изкачи трите стъпала. Пречеше му другото дете, което, увито и стегнато в куртката, така се бе отпуснало, че от него нищо не се виждаше, приличаше на безформен вързоп.

Момчето изкачи трите стъпала, стигна на прага и се спря.

В колибата не гореше ни една свещ — вероятно беднякът пестеше.

Бараката беше осветена само от червените отблясъци на чугунената печка, в която пращеше огън от торф. Върху печката дигаха пара една паница и някакво гърне, в които по всяка вероятност имаше ядене. Носеше се вкусна миризма. Жилището беше мебелирано с един сандък, едно трикрако столче и един окачен на тавана фенер, който не бе запален. Освен това по стените бяха закрепени на подпори няколко дъски и една закачалка, на която висяха в безредие разни вещи. По тези лавици или на пирони бяха натрупани стъклени и медни съдове, една колба, едно гърне, доста подобно на съд за отделяне на восък, и други най-странни предмети, които детето не можеше да разпознае и които всъщност бяха химически уреди. Колибата беше продълговата и печката се намираше в предната ѝ част. Дори не беше стаичка, а по-скоро неголям сандък. Отвън отблясъците на снега я осветяваха по-силно, отколкото вътре печката. Предметите в бараката се очертаваха смътно. Все пак пламъците позволяваха да се разчете едрият надпис на тавана: „Урсус, философ“.

И действително детето влизаше в дома на Хомо я на Урсус. Току-що чухме единия да ръмжи, а другия — да говори.

Като стигна на прага, детето видя до печката висок, безбрад, слаб възрастен човек, облечен в нещо сиво. Той стоеше прав и плешивата му глава стигаше до тавана. Този човек не би могъл да се повдигне на пръсти — бараката му беше точно по мярка.

— Влез — каза човекът, който беше Урсус.

Детето влезе.

— Остави вързопи си там.

Детето сложи предпазливо товара си върху сандъка, понеже се боеше да не стресне пеленачето.

Човекът поде:

— Колко внимателно го поставяш! Сякаш е ковчег със свети мощи! Какво се боиш, да не съдереши дрипите си ли? Ах ти, мръсен нехранимайко! Какво се шляеш из улиците по това време? Кой си ти? Отговаряй де! Не, запрещавам ти да отговаряш. Първо най-важното: студено ти е, стопли се.

И той улови момчето за раменете и го бутна към печката.

— Ама си мокър! И измръзнал! Но може ли така да се влиза в хорските къщи! Хайде, сваляй тия гнили парцали, злосторнико!

С трескава грубост той дръпна с една ръка дрехите на детето, които се разкъсаха, а с другата откачи от пилона някаква мъжка риза и плетена дреха, от онези, които днес се наричат „kiss me quick“.

— Дръж тези дрипи!

Избра от купчината дрехи един вълнен парцал и започна да разтрива пред огъня ръцете и краката на смаяното и премаяло дете, което в този миг на блажено затопляне помисли, че вижда и докосва рая. След като го разтри, човекът избърса краката му.

— Хайде, дръгльо, нищо не ти е измръзнало! Глупав бях, че се уплаших, да не би нещо да ти е премръзнало — я задните, я предните лапи! Този път ще минеш без парализа. Облечи се.

Детето навлече ризата, а човекът му нахлузи отгоре плетената дреха.

— А сега...

Човекът премести с крак столчето, пак бутна за раменете детето да седне на него и с пръст му показва паницата, която димеше върху печката. Онова, което детето зърна в паницата, беше манна небесна — един картоф и парче сланина.

— Гладен си, яж.

Човекът взе от полицата корав къшей хляб и една желязна вилица и ги подаде на детето. То се поколеба.

— Да не би да чакаш да ти постеля маса? — рече човекът.

И сложи паницата върху коленете на детето.

— Излапай всичко!

Гладът се оказа по-силен от смайването. Детето започна да яде. Клетото, то по-скоро гълташе, отколкото ядеше. Весело хрускане изпълни колибата. Човекът мърмореше:

— Не бързай толкова, ужасна лакомийо! Ама че гладник е тоя тъпак! Такива гладни мръсници ядат наистина отвратително. Достатъчно е човек да види как яде лорд. Аз съм гледал как ядат херцози. Просто не ядат; това е то благородство. Виж, за пиене — пият. Хайде, прасе, тъпчи се!

Празен корем уши няма и затова детето малко обръщаше внимание на пороя от обидни епитети, впрочем смекчен от действията на Урсус; освен това противоречието беше в негова полза. В момента то бе заето със задоволяване на двете си неотложни нужди — да се стопли и да се нахрани — и блаженствуваше.

Урсус тихо продължаваше да нарежда като на себе си:

— Виждал съм самия крал Джеймс как вечеря в Банкетинг Хауз, където се намират великолепните картини на прочутия Рубенс; негово величество нищо не хапваше. А този голтак плюска! Плюска — дума, която напомня плюя. Ама и на мене какво ми хрумна да дойда в тоя Уеймът, седем пъти да го вземат дяволите, да го вземат дано! От тази сутрин нищо не съм продал, говорих на единия сняг, свирях на флейта за урагана, ни петак не съм сложил в джоба си и ето че вечерта пък ми се изтърсва някакъв бедняк! Отвратителна страна! Непрекъснато вода сражения, състезавам се с простаците минавачи. Те гледат да ми дават само дребни пари, аз пък гледам да им давам само прости лекове! А днес, на, нищо! Нито един идиот на кръстопътя, нито едно пени в касата! Яж, дяволско момче! Лапай, плюскай! Живеем във време, когато нищо не може да се сравни с цинизма на хрантутниците. Тлъстей за моя сметка, паразите! Тоя май не е гладен, а направо бесен. Това не е апетит, това е зверщина. Мори го вирус на бяс. Кой знае? Може и да е чумав. Чумав ли си, разбойнико? Ами ако вземе да зарази Хомо? А, не, тая няма да я бъде! Пукай, пасмина такава, само вълкът ми да не умира! Но май и аз съм гладен. Не крия, че това е неприятна история. Днес работих до късно през нощта. Случва се понякога човек да бърза. Тъкмо тази вечер аз бързах да се нахраня. Сам съм, наклаждам огън, имам един картоф, хапка сланина, капка мляко и слагам всичко това да се стопли. Казвам си: хубаво!... Въобразявам си, че ще мога да се наям. И хоп! Ето че тоя крокодил ми се изтърсва в този именно миг. И определено се настанява между храната ми и мене. И омита трапезата ми. Яж, щуко, яж, акуло! Колко реда зъби имаш в устата си? Пирувай, вълче! Не, оттеглям си думата, почит пред вълците! Изгълтай храната ми, боа такава! Днес до късно през нощта работих на празен стомах, гърлото ми съхнеше, под лъжичката ми се свиваше, червата ми се късаха, а за награда сега ще гледам друг да яде! Все едно, ще делим! За него хлябът, картофът и сланината, за мене млякото.

В този миг в колибата се разнесе жален и повлечен писък. Човекът се послуша.

— Какво, сега взе и да плачеш, а, мошенико! Защо ревеш?

Момчето се обърна. Очевидно беше, че не то крещи. Устата му беше пълна.

Плачът не преставаше.

Човекът отиде до сандъка.

— Ах, то бохчата ревяла! О, долино Йосафатова! Ето че бохчата взе да вряка! Какво ѝ е на тая твоя бохча, та така грачи?

Той разви куртката. Показа се детска главичка. Устата ѝ беше отворена и ревеше.

— Ха сега де! — рече човекът. — Това пък какво е? Още ли такива има? Няма ли най-сетне да се свършат? Кой там? На оръжие! Ефрейтор, изведете стражата! Втори изстрел! Какво си ми донесъл тук, разбойнико? Не виждаш ли, че детето е гладно? Хайде, то трябва да пие! Добре! Значи за мене и мляко няма да остане!

Той взе от някаква купчинка върху една от полиците бинт, гъба и шише и яростно измърмори:

— Проклетата страна!

После огледа детето.

— Момиче. Разбира се, личеше си по врякането. И тя мокра до кости!

И както бе направило момчето, той смъкна дрипите, с които детето беше по-скоро омотано, отколкото облечено, и го пови в някакъв стар, но чист и сух парцал от дебело платно. Бързото и грубо преобличане раздразни момиченцето.

— Вреци неумолимо! — каза той.

Откъсна със зъби дълго парче от гъбата, отцепи от бинта четвъртит къс, изнищи няколко конеца, взе гърнето с мляко от печката, напълни шишето, вкара в гърлото гъбата до половина, покри я с парчето бинт, превърза тази тапа с конеца, сложи шишето до бузата си, за да провери да не би да е много горещо, и взе под лявата си мишница изплашената бохча, която продължаваше да реве.

— Хайде, вечеряй, животинче! Дръж цицката.

И той сложи в устицата гърлото на шишето.

Малката започна жадно да пие.

Той държеше шишето под необходимия наклон и мърмореше:

— Все същите подлеци! Щом получат каквото искат, млъкват.

Захапало жадно цицката, предложена му от това сърдито провидение, момиченцето засука с такова настървение, че се закашля.

Ще се задушиш! — скара му се Урсус. — Ама че гладница!

Дръпна от устата на детето гъбата, остави го да му помине кашлицата, пак сложи шишето между устните му и рече:

— Сучи, скитнице!

В това време момчето бе оставило вилицата. Гледаше как момиченцето пие и забрави да се храни. Миг преди това, докато ядеше, погледът му изразяваше доволство; сега изразяваше признателност. То виждаше как момиченцето се съживява. Това довършване на възкресението, започнато от него, изпълваше зениците му с неописуем блясък. Урсус продължаваше ядно да мърмори през зъби. От време на време момчето вдигаше към него очи, овлажнели от неизразимото вълнение, което бедното, нагрубявано и трогнато създание изпитваше, без да може да изрази.

Урсус му кресна гневно:

— Е хайде, яж!

— А вие? — рече разтреперано детето и в очите му блеснаха сълзи. — Нищо ли няма да остане за вас?

— Казвам ти да изядеш всичко, изчадие такова! Няма да ти дойде кой знае колко много, щом дори за мене не беше достатъчно.

Момчето взе вилицата, но не продължи да яде.

— Яж! — викна Урсус. — За мене ли говорим сега? Кой ти говори за мене? Отвратителен босоног всезнайко от дружеството на голтаците, казвам ти всичко да изядеш. Ти си тука, за да ядеш, да пиеш и да спиш. Яж, иначе ще те изхвърля във заедно с тая дяволица!

При тази заплаха момчето отново започна да яде. Не беше кой знае колко трудно да довърши останалото в паницата.

Урсус измърмори:

— Тая барака не я бива! От стъклото духа.

Действително едно стъкло отпред беше строшено от друсането на колата или пък някой хлапак го бе замерил с камък. Урсус го бе закрил с хартия, която се беше отлепила. Оттам влизаше студеният вятър.

Урсус бе седнал на края на сандъка, момиченцето лежеше наполовина на ръката, наполовина на коленете му и блажено сучеше от бутилката с онази сладостна сънливост на херувимите пред божия лик и на децата пред майчината гръд.

— Напи се — рече Урсус.

И продължи:

— Върви, че дръж проповеди за въздържание!

Вятърът откъсна хартията от прозореца и тя полетя в колибата; но това не можа да смути двете деца, изцяло погълнати от усилието отново да се върнат към живота.

Докато момиченцето пиеше, а момчето ядеше, Урсус нареждаше:

— Пиянството започва още в люлката. Пък ти се мъчи колкото щеш да крещиш като епископ Тилътсън против неумереното пиене. Безобразно духа! Пък и печката ми е стара. Толкова пуши, че човек просто може да хване трихиаза. Уж огън гори, пък студът си е студ и нищо не се вижда. Това човече злоупотребява с моето гостоприемство. А аз още не съм видял лицето на тоя нахалник. В дома ми няма достатъчно удобства. Юпитер ми е свидетел, че високо ценя вкусните пиршества в добре закътани стаи. Пропуснал съм си призванието — бил съм роден за сладострастник. Най-големият мъдрец е Филоксен^[1], който искал да има врат като на жерав, за да усеща по-дълго вкуса на храната. Днес нищо не спечелих! Нищо не продадох през целия ден! Нещастие. Хора, граждани, лакеи и еснафи, ето ви лекар, ето ви лекове! Напразно, старче, не се мъчи, прибери си аптеката. Тук всички са здрави. Ама проклет град — ни до един болен! Само небето има диария. Какъв сняг! Анаксагор^[2] учи, че снегът е черен. Има право, тъй като студът е чернота, а ледът е нощ. Каква виелица! Представям си удоволствието на онези, които са по море. Ураганът е като шествие на дяволи, като крясъци на върколаци, които препускат и се премятат над нашите черепи. Цял сонм — едни с опашки, други с рога, трети с огнени езици, четвърти с нокти на крилете, пети с корем като на лорд-канцлер, шести с катуна като на академик — на всеки шум съответствува различна форма. Всеки нов повеи е нов дявол; ухото слуша, око го вижда — трясъкът има свой образ. Дявол да го вземе, разбира се, че по морето има хора. Приятели, справете се с бурята, на мене ми стига и това, че трябва да се справям с живота. Но какво, да не би да държа странноприемница? Какво взеха да ми се мъкнат пътници? От океана на световната неволя долитат капки чак до моята беднота. В колибата ми падат отвратителни пръски от голямата човешка кал. Изложен съм на лакомията на минувачите. Аз съм жертва. Жертва на умиращите от глад. Зима, тъмнина, картонена колиба, един нещастен приятел под нея, а навън буря, един картоф, шепа огън, хрантутници, вятър, който прониква през всички

цепнатини, нито пукната пара в джоба и вързопи, които отведнъж започват да реват! Отвориш ги и в тях намираш просекичетата. И това ако е живот! Добавям, че законите са потъпкани! Ах ти, скитнико, с тая твоя скитница, лукав крадльо, злонамерено изчадие, аха, ти ходиш из улиците след определения за движение час! Да знаеше само нашият добър крал, щеше да те прати тебе в някоя килия вдън земята, та да ти даде да се разбереш! Господинът се разхожда нощем с госпожицата! При петнадесет градуса студ, и то гологлав и бос! Знай, че това е забранено. Има правилници и наредби, бунтовнико! Скитниците се наказват, честните хора, които си имат къщи, ги пазят и покровителствуват, кралете са бащи на народите. Аз съм си човек с къща! Ако те бяха срещнали, щяха да те набият на площада, и с пълно право. В една добре уредена държава трябва да има ред. Сбърках, че не те предадох на стражаря. Ама такъв съм си, разбирам кое е добро, а върша зло. Ах ти, развратнико, да ми се домъкнеш в такова състояние! Не съм забелязал, че били целите в сняг, когато влязоха. Разтопил се е. И ето че сега цялата ми къща е мокра. В дома ми има наводнение! Ще трябва да изгоря невероятни количества въглища, за да пресуша това езеро. Въглища по дванадесет фартинга оката! Как ли ще се поберем тримата в тази барака? Свършено е вече, ставам гувернантка, ще трябва да се грижа за просячетата на Англия. Моя служба, задължение и функция ще бъде да възпитавам недоносчетата на голямата мръсница Мизерията, да усъвършенствувам грозотата на невръстните обесници и да обучавам млади нехранимайковци във философия! Мечият език е длетото господне. И като си помисли човек, че ако от тридесет години насам не ме дояха постоянно подобни типове, сега щях да съм богат, Хомо щеше да е охранен, щях да имам лекарски кабинет, пълен с редки предмети, хирургически инструменти колкото доктор Линакър — хирурга на Хенри VIII, най-различни животни, египетски мумии и други подобни! Щях да бъда член на Докторската колегия с право да ползвам библиотеката, построена през 1652 година от прочутия Харви^[3], и да ходя на работа в стъкления купол на събора, откъдето се вижда целият град Лондон! Щях да мога да продължа изчисленията си върху слънчевото затъмнение и да докажа, че от светилото се излъчват невидими пари. Такова е мнението на Йохан Кеплер^[4], който се е родил една година преди Вартоломеевата нощ и е бил математик на императора. Слънцето е комин, който понякога дими. Моята печка

също. Печката ми не струва повече от слънцето. Да, щях да натрупам богатство, щях да бъда друг човек, а не някакъв си там простак, който се гаври с науката по кръстопътищата. Защото народът не е достоен за нея — той просто е сбирщина от глупци, смесица от всякакви възрасти, полове, характери и положения и мъдреците от всички времена без колебание са го презирали, а най-умерените, в желанието си да бъдат справедливи, поне са мразили налудничавостта и изстъпленията му. Ах, дотегнало ми е всичко на този свят! При това положение човек не живее дълго. Бързо отминава животът. Но не, все пак е дълъг. От време на време, за да не се отчайваме, за да имаме глупостта да се съгласим да съществуваме и за да не се възползуваме от великолепните случаи да се обесим, които ни предлагат всяко въже и всеки пирон, природата се прави, че донякъде се грижи за човека. Не и тази нощ. Тая хитруша природа кара житото да расте, гроздето да зрее, славеите да пеят. От време на време някой лъч на зората или чаша джин — това е, което хората наричат щастие. Тясна шевица добро около огромния саван на злото. Платното на съдбата ни е изтъкано от дявола, а бог то е поръбил. Междувременно ти ми изяде вечерята, разбойнико!

В това време пеленачето, което Урсус продължаваше да държи на ръце, и то много нежно, макар да ругаеше, притваряше очи в знак на доволство. Урсус погледна шишето и изръмжа:

— Цялото го изпи, тая безсрамница!

Той се изправи и като прикрепяше детето с лявата си ръка, с дясната повдигна капака на сандъка и извади една мечка кожа, която наричаше, както си спомняте, „истинската“ си кожа.

Докато вършеше това, той слушаше как другото дете яде и го поглеждаше под око.

— Не ще ми е леко, ако трябва занапред да храня този растящ гладник! Все едно сам да си сложа тения в корема.

Все с едната ръка, с пестеливи движения, за да не стресне позадрямалото дете, като си помагаше с лактите, той внимателно просна кожата върху сандъка. После положи малката върху кожата откъм печката.

Остави празното стъкло на печката и извика:

— Сега пък аз съм жаден!

И погледна в гърнето. Оставаха още няколко глътки мляко. Той приближи гърнето до устните си. В момента, когато се готвеше да пие, погледът му падна върху момиченцето. Върна гърнето на печката, взе шишето, отпуши го, наля в него млякото, което беше останало — тъкмо колкото да напълни шишето, намести гъбата и отгоре ѝ овърза марлята около гърлото.

— Все пак съм гладен и жаден — поде той.

И добави:

— Като няма хляб, човек и вода пие.

Зад печката се подаваше стомна със счупено гърло.

Той я взе и я подаде на момчето:

— Искаш ли да пиеш?

Детето пи и продължи да яде.

Урсус взе стомната и я поднесе към устата си. Температурата на водата в стомната беше неравномерна поради близостта с печката. Той пое няколко глътки и се намръщи.

— Уж чиста вода! И ти си като лъжливите приятели! Топличка отгоре, студена надолу.

Междувременно момчето се бе нахранило. Паницата беше не само изпразнена, но и очистена. То замислено събра и изяде няколкото трохи хляб, пръснати в гънките на дрехата върху коленете му.

Урсус се обърна към него:

— С това обаче не всичко е свършено. Чакай сега да се разберем ние с тебе. Устата не е само за да ядем, тя ни е дадена и за да говорим. Сега, след като се стопли и натъпка, животното, внимавай, ще трябва да отговаряш на въпросите ми! Откъде идеш?

Детето отвърна:

— Не зная.

— Как така да не знаеш?

— Изоставиха ме тази вечер на брега на морето.

— Ама нехранимайко! Как се казваш? Такъв калпазанин ще да е, че родителите му са го изоставили.

— Нямам родители.

— Слушай, трябва да знаеш, че не обичам да ми разправят врели-некипели! Не може да нямаш родители, щом имаш сестра.

— Тя не ми е сестра.

— Не ти ли е сестра?

— Не.
— Каква ти е тогава?
— Това момиченце аз го намерих.
— Намери ли го?
— Да.
— Какво! Намери го и го прибра?
— Да.
— Къде? Убивам те, само да смееш да ме излъжеш!
— Върху една жена, която беше умряла в снега.
— Кога?
— Преди един час.
— Къде?
— На една левга оттука.

Веждите на Урсус се сбърчиха строго и придобиха онази форма, която у философите издава въннение.

— Мъртва! Тя поне е щастлива! Трябва да я оставим там, в снега. Там ѝ е добре. В каква посока?

— Към морето.
— Ти мина ли моста?
— Да.

Урсус отвори задното прозорче и погледна навън. Времето не се бе оправило. Валеше плътен, зловец сняг. Той затвори шпионката.

После отиде до счупеното стъкло, затыкна дупката с парцал, сложи торф в печката, разстла, доколкото можеше, мечата кожа върху сандъка, взе една голяма книга от ъгъла и я намести като възглавница, а върху нея нагласи главата на заспалото момиченце.

После се обърна към момчето:

— Лягай тук.

Детето се подчини и се изтегна до момиченцето.

Урсус зави двете деца с мечата кожа и я подгъна под краката им.

Свали от една лавица колан от ленено платно с голям джоб, в който по всяка вероятност имаше хирургически инструменти и шишенца с лекарства, и го върза на кръста си.

Откачи фенера от тавана и го запали. Беше фенер със сенник — макар да бе запален, той не освети децата.

После Урсус откряна вратата и рече:

— Излизам. Не се бойте. Ще се върна. Спете.

Свали подвижната стълба и извика:

— Хомо!

Отвърна му нежно ръмжене.

С фенер в ръка, Урсус слезе, върна стълбата, затвори вратата. Децата останаха сами.

Отвън един глас, гласът на Урсус, запита:

— Хлапе, дете ми изяде вечерята! Слушай, нали още не спиш?

— Не — отвърна момчето.

— Слушай, ако се разреве, ще й дадеш останалото мляко!

Чу се чаткане на верига, която развързват, и постепенно отдалечаващ се шум от стъпки на мъж, придружени от стъпки на животно.

Няколко мига по-късно двете деца спяха дълбоко.

Беше някакво неизразимо сливане на дихания; нещо повече от чистота — беше незнание. Брачна нощ преди пробуждането на пола. През тези тихи часове момченцето и момиченцето, голи едно до друго, преживяха ангелска близост в тъмнината. Реещите се над тях детски сънища прелитаха от единия към другия, под затворените им клепачи навярно грееше звездна светлина. Ако тук не е неуместна думата брак, те бяха съпруг и съпруга, както ангелите могат да бъдат съпрузи. Такава невинност сред такава тъмнина, такава чистота при такава прегръдка, такава предвкушване на рая са възможни само в детството и никакъв безкрай не е сравним с това величие на невръстните. От всички бездни тази е най-дълбоката. Нито чудовищният жребий на висящия на бесилото мъртвец, нито бясното настървение на океана срещу кораб в беда, нито необятната белота на снега, който покрива погребани живи тела, могат да се сравнят с трогателното зрелище на две детски усти, които божествено се докосват в съня и чието допиране дори не е целувка. Може би годеж. Може би гибел. Незнайното тегне над тях. Те са чаровни. Кой знае дали не са и застрашени? Сърцето се свива при тази мисъл. Невинността е повъзвишена от добродетелта. Те спяха. Бяха спокойни. Беше им топло. Голотата на прегърнатите им телца сливаше девствените им души. Те бяха като в гнездо, увиснало над бездна.

[1] Филоксен (V-IV в. пр.н.е.) — древногръцки писател, живял в Сиракуза, известен с остроумието си. ↑

[2] Анаксагор (V в. пр.н.е.) — древногръцки философ, непоследователен материалист. ↑

[3] Уилям Харви (1578–1657) — английски лекар, открил системата на кръвообращението. ↑

[4] Йохан Кеплер (1571–1630) — немски астроном. ↑

VI ПРОБУЖДАНЕТО

Денят започваше мрачно. Тъжна светлина проникна в колибата. Беше ледено зазоряване. Бледите му лъчи придаваха зловеща действителност на нещата, белязани с призрачност от нощта, но не събуди децата — те спяха прегърнати. В колибата беше топло. Спокойното им дишане се редуваше като шума на кротки вълни. Вън ураганът бе стихнал. Здрачната светлина бавно обхващаше хоризонта. Съзвездията гаснеха като духнати една след друга свещи. Упорствуваха само няколко едри звезди. Дълбоката песен на безкрая долиташе откъм морето.

Печката не бе съвсем загаснала. Зората постепенно преминаваше в ден. Момчето спеше по-леко от момичето — чувствуваше се нещо като пазач и страж. При един по-ярък лъч, който проникна през прозореца, то отвори очи; детският сън свършва със забрава. То остана да лежи в полудрямка, без да знае къде се намира, нито какво има до него, без да прави усилие да си припомни, загледано в тавана — представяше си разни фигури, свързвайки очертанията на буквите от надписа „Урсус, философ“, които гледаше, без да може да ги разчете, защото не знаеше да чете.

Шум на ключалка, в която пъхат ключ, го накара да изправи глава.

Вратата се отвори, подвижната стълбичка се смъкна. Урсус се връщаше. Той изкачи трите стъпала, държейки в ръка угасналия си фенер.

Същевременно се чу тропотът на четири лапи, които заизкачваха пъргаво стълбата. Беше Хомо, който следваше Урсус и също се прибираще в дома си.

Събудено, момчето трепна.

Вероятно изгладнял, вълкът бе отворил муцуна, от която се показваха ослепително белите му зъби.

Той се спря наред стълбата и опря двете си предни лапи на прага като проповедник на амвон. Подуши от разстояние сандъка, който не бе свикнал да гледа зает от такива същества. В рамката на

вратата вълчето му туловище се очертаваше черно на утринната светлина. Най-сетне Хомо се реши и влезе.

Като видя вълка в колибата, момчето се измъкна от мечата кожа, стана и се изправи пред малката, която го сякаш спеше още по-дълбоко.

Урсус тъкмо бе закачил фенера на гвоздея на тавана. Мълчалив и замислен, той бавно развърза колана с инструментите и го сложи на лавицата. Не поглеждаше нищо и сякаш нищо не виждаше. Очите му бяха като стъклени. Нещо дълбоко вълнуваше съзнанието му. Най-сетне мисълта му се изля както обикновено в буен поток от думи. Той извика:

— Наистина щастливка! Мъртва, съвсем мъртва.

Клекна, за да сложи лопата ситен торф в печката, и докато бъркаше с дилафа, мърмореше:

— Едва успях да я намеря. Някаква зла сила я бе зарила на две стъпки под снега. Без Хомо, който вижда толкова ясно с носа си, колкото Христофор Колумб е виждал с ума си, още щях да газя снега и да си играя на криеница със смъртта. Диоген е взел фенера си, за да търси човека, а аз, за да търся жена. Той намерил сарказъм, аз намерих скръб. Колко беше студена! Пипнах ръката ѝ — камък. Какво мълчание в очите ѝ! Как може човек да бъде толкова глупав, че да умре, оставяйки след себе си дете! Сега няма да ни е лесно да се поберем тримата в тая кутия! Ама че беда! Ето че вече си имам домочадие — дъщеря и син!

Докато Урсус говореше, Хомо се беше настанил до печката. Ръчичката на момиченцето висеше между печката и сандъка. Вълкът започна да я ближе.

Той я ближеше толкова внимателно, че детето не се събуди.

Урсус се обърна.

— Добре, Хомо. Аз ще бъда бащата, а ти ще бъдеш чичото.

После отново се зае с философското си занимание — кладеше огъня, без да прекъсва монолога си.

— Осиновяване. Решено. Впрочем Хомо е съгласен.

Изправи се.

— Бих искал да знам кой е отговорен за тази смърт. Дали хората, или...

Очите му се плъзнаха нагоре, някъде високо, и той едва чуто прошепна:

— Ти?...

После челото му се сведе под някаква тежест и той отново поде:

— Нощта си е дала труд да убие тази жена.

Когато пак вдигна глава, погледът му се спря върху лицето на момчето, което се беше събудило и го слушаше. Урсус го запита грубо:

— Какво се смееш?

Момчето отвърна:

— Не се смея.

Урсус се сепна, няколко мига го гледа втренчено и мълчаливо и рече:

— Тогава си страшен.

През нощта вътрешността на колибата беше толкова слабо осветена, че Урсус още не бе видял лицето на момчето. Сега зарите на деня му го разкриха.

Той сложи ръце върху раменете на детето, започна да разглежда с все по-тревожно внимание лицето му и извика:

— Не се смей де!

— Аз не се смея — каза детето.

Урсус потръпна от главата до нозете.

— Смееш се, ти казвам.

После го прегърна, разтърси го колкото със съжаление, толкова и с гняв и попита грубо:

— Кой те нареди така?

Детето отвърна:

— Не разбирам какво искате да кажете.

Урсус поде:

— Откога ти е тоя смях?

— Винаги съм си бил такъв — рече детето.

Урсус се извърна към сандъка и измърмори полугласно:

— Мислех, че тия работи вече не се вършат.

Взе изпод главата на момиченцето — много внимателно, за да не го събуди — книгата, която бе сложил вместо възглавница, и пошепна:

— Да видим у Конкуест.

Беше голяма книга, подвързана с мек пергамент. Той я прелисти с палец, спря на една страница, разтвори книгата на печката и прочете:

— „De denasatis.“^[1] Това е — рече.

И продължи:

— „Bucca fissa usque ad aures, genzivis denudatis, nasoque murdridato, masca eris, et ridebis semper.“^[2] Точно това.

После сложи книгата на една от лавиците, мърморейки:

— Задълбочаването в тая история не ще да е здравословно. Да останем на повърхността. Смей се, момчето ми.

Момиченцето се разбуди и поздрави с плач.

— Хайде, кърмачко, дай й да суче! — рече Урсус.

Малката бе седнала. Урсус взе шишето от печката и й го подаде.

В този миг слънцето изгряваше. Беше на самата линия на хоризонта. Червените му лъчи влизаха през стъклото и биеха право в лицето на момиченцето. Зениците на детето, устремени към слънцето, отразяваха като две огледала пурпурната топка. Зениците бяха неподвижни, клепачите също.

— Я гледай — рече Урсус, — тя е сляпа.

[1] „De denasatis.“ (лат.) — „За хората, лишени от нос.“ ↑

[2] „Bucca fissa usque ad aures, genzivis denudatis, nasoque murdridato, misca eris, et ridebis semper.“ (лат.) — „С разцепена до ушите уста, с оголени венци, с обезобразен нос — маска, която вечно се смее, това ще си ти.“ ↑

ЧАСТ ВТОРА
ПО ЗАПОВЕД НА КРАЛЯ

КНИГА ПЪРВА

МИНАЛОТО НЕ УМИРА В ХОРАТА СЕ ОТРАЗЯВА

ЧОВЕКЪТ

I

ЛОРД КЛАНЧАРЛИ

1

По това време имаше един човек, останал само като спомен.

Този човек беше лорд Линъс Кланчарли. Барон Линъс Кланчарли, съвременник на Кромуел, беше един от перовете на Англия — бързаше да прибавим, малцина на брой, — които се бяха присъединили към републиката. Това тяхно поведение можеше да има свое основание и в краен случай да е обяснимо, тъй като републиката бе възтържествувала временно. Беше съвсем естествено лорд Кланчарли да бъде на страната на републиката дотогава, докато републиката имаше надмощие. Но и след приключването на революцията и падането на парламентарното правителство лорд Кланчарли си бе останал републиканец. За благородния патриций не беше никак трудно да заеме мястото си във възстановената Горна камара, тъй като при реставрацията разкаялите се винаги се посрещат добре, а Чарлс II^[1] беше великодушен спрямо онези, които се връщаха към него. Но лорд Кланчарли не бе разбрал какво дължи на събитията. Докато нацията обсипваше с приветствия краля, който отново поемаше властта над Англия, докато мнозинството произнасяше своята присъда, докато народът скланяше глава пред монархията, докато династията се съвземаше сред славното и тържествуващо разкаяние, в момента, когато миналото се превръщаше в бъдеще, а бъдещето ставаше минало, този лорд бе останал отцепник. Той се бе отвърнал от всеобщото ликуване, доброволно бе станал изгнаник и пред възможността да бъде пер бе предпочел да бъде заточеник. Така бяха

изминали години, той бе остарял с верността си към мъртвата република. Затова и бе гледан с насмешка, която, естествено, съпътствува този вид детинщина.

Беше се оттеглил в Швейцария. Живееше в някаква висока полуразрушена сграда на брега на Женевското езеро. Бе избрал това жилище в най-дивото кътче край езерото, между Шийон, където е бил заточен Бонивар, и Веве, където е гробът на Лъдлоу^[2]. Окръжаваха го суровите, сумрачни Алпи, брулени от ветрове и забулени в мъгли. И лорд Кланчарли живееше там сред големите сенки, които хвърлят планините. Рядко го срещаше минувач. Този човек живееше извън родината си и почти извън своя век. По онова време тези, които бяха в течение на събитията и ги проумяваха, нямаха никакво оправдание за такова упорство. Англия беше щастлива. Реставрацията е като помирение между съпрузи; владетелят и нацията престават да спят отделно и няма нищо по-приятно и по-радостно от това. Великобритания сияеше от щастие. Да имаш крал, е вече много, а на всичкото отгоре тя имаше очарователен крал. Чарлс II беше любезен, обичаше удоволствията, умееше да управлява и бе най-велик след Луи XIV; беше истински благородник и джентълмен. Поданиците му се възхищаваха от него. Той бе обявил война на ХанOVER, причините за която сигурно му бяха известни, но единствено на него. Беше продал Дюнкерк на Франция^[3], което представляваше операция от обсега на висшата политика. Демократичните перове, за които Чембърлейн казва: „Проклетата република зарази с отвратителния си дъх мнозина измежду най-високопоставените благородници“, бяха имали благоразумието да се примирят с новосъздаденото положение, да тръгнат в крак с времето си и да заемат отново местата си в благородната Камара. За целта бе достатъчно да положат клетва за вярност пред краля. Когато човек си помислеше за всички тези факти, за това прекрасно царуване, за този чудесен крал, за светлите принцове, върнати по божие милосърдие на любещите ги народи, когато си кажеше, че видни личности като Мънк^[4] и по-късно Джефрис се бяха присъединили към престола и бяха справедливо възнаградени за своята лоялност и усърдие с най-добре платени длъжности, нещо, за което лорд Кланчарли не можеше да не знае, че само от него зависеше да заеме с чест мястото си сред тях; че благодарение на своя крал Англия се бе изкачила до върха на

благополучието, че Лондон представляваше същински празничен панаир, че всички благоденствуваха и бяха изпълнени с възторг, че кралският двор бе елегантен, весел и разкошен, и в същото време случайно зърнеше, далеч от целия този блясък, в зловещ полумрак, приличен на здрача при настъпването на нощта, този старец, облечен като човек от народа, блед, разсеян, прегърбен, насочил вероятно вече поглед към гроба, застанал край езерото, без да обръща внимание на бурята и на зимата или вървящ като наслуки, с втренчени очи и развети от вечерния вятър коси, мълчалив, самотен, замислен — трудно бе да не се усмихне.

Този старец олицетворяваше безумието.

Когато човек мислеше за лорд Кланчарли, за онова, което той можеше да бъде, и онова, което беше, усмивката означаваше по-скоро снизхождение. Някои му се надсмиваха открито. Други негодуваха.

И можем да разберем защо сериозните хора се възмущаваха от неговото нахалство да търси усамотение.

Едно смекчаващо обстоятелство — лорд Кланчарли никога не се бе отличавал с особен ум. По това всички бяха съгласни.

[1] Чарлс II Стюарт — английски крал (1660–1685), син на Чарлс I; по време на Английската буржоазна революция намерил убежище при френския двор. Бил възцарен на престола от буржоазията и онази част от аристокрацията, която се стремяла да възстанови монархията от страх пред задълбочаване на революцията. ↑

[2] ... между Шийон, дето е бил заточен Бонивар, и Веве, където е гробът на Лъдлоу. — Шийон — става дума за замъка Шийон, построен на скала сред Женевското езеро. През XVI в. подземието му служело за затвор. От 1530 до 1536 г. тук бил заточен швейцарският републиканец Франсоа Боливар (1493–1570). Веве — град в Швейцария. Едмънд Лъдлоу (1620–1693) — деец на Английската буржоазна революция през XVII в.; след нейния неуспех избягал в Швейцария, където живял до смъртта си. ↑

[3] Беше продал Дюнкерк на Франция... — През 1662 г. Чарлс II, който бил сключил тайно споразумение с френския крал Луи XVI, продал на Франция морската крепост Дюнкерк, опорна точка на англичаните в Северна Франция. ↑

[4] Джордж Мънк (1608–1669) — английски генерал, близък съратник на Кромвел, политически авантюрист; през 1660 г. помогнал за реставрацията на Стюартите в Англия. ↑

Неприятно е да гледаш как някои хора упорствуват. Никой не обича такива Регулуси^[1] и затова обществото гледа на тях с известна ирония.

Това упорство прилича на упрек и хората с право му се надсмиват.

Освен това дали наистина такова упорство, такава суровост е добродетел? Дали в такова крайно извяване на себеотрицание и на чест няма твърде голяма доза показност? То е по-скоро парадиране, отколкото каквото и да било друго. Защо да се прекалява с усамотяването, с изгнанието? Правило за мъдрия е да не прекалява. Правете опозиция, щом сте решили, порицавайте, ако щете, но прилично и без да преставате да викате: „Да живее кралят!“ Истинската добродетел се изразява в това да си разумен. Кое е паднало, е трябвало да падне, което е преуспяло, е трябвало да преуспее. Провидението си има свои съображения. То увенчава онзи, който заслужава. Нима искате да знаете повече от него? Когато обстоятелствата са си казали думата, когато един режим е заменил друг, когато равностойката между справедливото и несправедливото е приключила — за едното с провал, за другото с победа, никакво съмнение не остава, порядъчният човек се присъединява към победителя и без да позволи да бъде разколебан от мисълта, че това ще бъде полезно за имота и за семейството му, интересувайки се само за общественото благо, той се поставя изцяло в услуга на новата власт.

Какво ще стане с държавата, ако никой не се съгласи да ѝ служи? Нима всичко трябва да спре? Добрият гражданин е длъжен да пази мястото си. Трябва да умее да жертвува тайните си предпочитания. Все някой трябва да заема длъжностите. Все някой трябва да се жертвува. Да си верен на обществените длъжности, е своего рода вяност. Ако чиновниците се откажат да служат, то значи държавата да се парализира. Вие се самозаточавате? Жалко. Та пример ли е това? Каква суета! Или пък предизвикателство? Тогава каква дързост! Какво толкова си въобразявате? Знайте, че ние не сме по-долу от вас. Но ние не дезертираме. Ако искаме, и ние можем да бъдем непримирими и неусмирими, бихме могли да направим и по-страшни неща от вас. Но

предпочитаме да бъдем разумни. Мислите, че само защото съм Трималхион, аз не съм способен да бъда Катон ли?^[2] Хайде де!...

[1] Регул — римски консул, известен със своята безкористност. ↑

[2] ... само защото съм Трималхион, аз не съм способен да бъда Катон... — Трималхион — герой от романа „Сатирикон“ на Петроний; нарицателно за богат човек, който се отдава на разгул. Катон — става дума за Марк Порции Катон Старши (II-III в. пр.н.е.) — римски държавник. Името му е нарицателно за човек, известен със суровия си начин на живот и строгите си принципи. ↑

Никога положението не е било по-ясно и по-определено, отколкото през 1660 година. Никога линията на поведение за всеки разумен човек не е била по-недвуусмислено очертана.

Англия се бе отървала от Кромвел. По време на републиката бяха станали много нередности. Бяха положени основите на британското надмощие; с помощта на Тридесетгодишната война Германия бе подчинена, с помощта на Фрондата^[1] Франция бе омаломощена, с помощта на херцог Браганса господството на Испания бе подронено. Кромвел бе укротил Мазарини^[2] и в договорите протекторът на Англия се подписваше над краля на Франция; обединените провинции бяха заставени да платят осем милиона контрибуции; Алжир и Тунис получиха добър урок, Ямайка бе покорена, на Лисабон бе нанесено поражение, раздухано бе френското съперничество за Барселона, а в Неапол — въстанието на Мазаниело^[3], Португалия бе заставена да се присъедини към Англия; от Гибралтар до Кандия африканското крайбрежие бе прочистено, положени бяха основите на английското морско господство под двете му форми — военно надмощие и търговия, на 10 август 1653 година човекът, спечелил тридесет и три битки, старият адмирал, който се наричаше „Дядо на моряците“, прочутият Мартин Хаперц Тромп^[4], победителят на испанската флота, бе разбит от английската флота; испанската флота загуби Атлантика, холандската — Тихия океан, а венецианците — Средиземноморието; с навигационния акт^[5] бреговете на всички морета минаха под английско господство, а чрез тях — и целият свят; в открито море холандското знаме смирено приветствуваше английското; в лицето на своя посланик Мансини Франция коленичеше пред Оливър Кромвел; същият този Кромвел си играеше с Кале и с Дюнкерк като с топки; континентът трепереше, Англия диктуваше мира, решаваше войните, знамето ѝ се развяваше по всички върхове; един-единствен полк от тъй наречените железни ризници на протектора всяваше на Европа ужас, като цяла армия; Кромвел казваше: „Желая английската република да бъде зачитана така, както е била зачитана римската република“; не бе останало нищо свято; словото беше свободно, свободен бе и печатът; хората говореха наред с улицата каквото си щяха; печатаха без контрол,

без цензура каквото си искаха, престолите се клатеха; целият европейски монархичен строй, част от който бяха Стюартите, бе подкопан. И ето че най-сетне Англия се бе освободила от този омразен режим и бе получила прошка.

Снизходителният Чарлс II дари Бредската декларация^[6]. Той позволи на Англия да забрави времето, когато синът на един пивовар от Хънтингдън се бе качил на главата на Луи XIV. Англия се разкайваше за греховете си и си отдъхваше. Както преди малко казахме, сърцата ликуваха, а към общата радост се прибавяха и бесилките на цареубийците. Реставрацията е като усмивка, но някоя и друга бесилка не пречи — нали трябва обществената съвест да бъде успокоена. Духът на непокорство бе разпръснат, предаността към престола се възстановяваше. За всекиго единствена амбиция ставаше да бъде добър поданик. Хората се бяха освестили от лудостта на политиката. Те осмиваха революцията, републиката и онези странни времена, когато на устата им имаше само големи думи — Право, Свобода, Прогрес. Сега се подиграваха на тяхната надутост. Връщането към здравия разум бе достойно за възхищение. Англия бе сънувала. Какво щастие, че вече се бе освободила от тези заблуждения! Има ли нещо по-безсмислено от тях? Че докъде ще се стигне, ако първият срещнат има права? Нима можем да си представим, че всеки ще съумее да управлява? И на какво би приличала една държава, ръководена от гражданите си? Гражданите са впряг, а впрягът не е кочияш. Да се поставят въпросите на гласуване, значи да се оставят да ги нося вятърът. Нима искате държавите да плуват като облаци? Безредието не може да построи ред. Ако хаосът е архитект, сградата ще бъде вавилонска кула. Освен това каква тирания е тази така наречена свобода! Аз искам да се забавлявам, а не да управлявам. Да гласувам, ми досажда, искам да танцувам. Какво благо е да имаш владетел, който поема цялата тежест върху себе си! Разбира се, че кралят е благороден, щом си дава толкова труд заради нас! Освен това той е бил обучен в тези неща и знае как да се справя с тях. Това му е работата. Мирът, войната, законодателството, финансите — какво ти разбира народът от тях? Естествено, народът трябва да плаща, естествено, народът трябва да служи, но това му стига. Той има свой дял в политиката; от него произхождат двата стълба на държавата — армията и бюджетът. Да си плаща данъците и да служи във войската —

това малко ли е? Какво друго му трябва? Тоя е военната ръка, той е финансовата ръка. Великолепна роля. Друг царува вместо него. И той, естествено, трябва да плаща за тази услуга. Данъците и цивилната листа^[7] — това са заплатите, които народите плащат на своите владетели за труда им. Народът дава кръвта и парите си, в замяна на което го ръководят. Да иска сам да се управлява — каква странна мисъл! На него му е нужен водач. Понеже е невеж, народът е сляп. Нима слепците нямат куче? Само че вместо куче народите имат лъв, крал, който се съгласява да играе ролята на куче. Каква добрина! Но защо народът е невеж? Защото така трябва. Невежеството е пазител на добродетелта. Там, където няма перспективи, няма и амбиции. Невежият живее в полезен мрак, който ограничава погледа и същевременно ограничава възжеланията. Там е коренът на невежеството. Който чете — мисли, а който мисли — разсъждава. Да не разсъждаваш — това е твой дълг; това е и щастието ти. Тези истини са безспорни. Обществото се крепи на тях.

Така в Англия се възстановиха свещените социални догми. Така нацията си възвърна загубената чест. Същевременно се отбелязваше и връщане към добрата литература. „Драйдън^[8] е най-големият поет на Англия и на века“ — казваше Атьърбъри, преводачът на „Ахитофел“. Това бе времето, когато господин Юе, епископ на Авранш, пишеше на Сомез, който бе удостоил автора на „Изгубеният рай“ с честта да го оспори и наругае: „Как можете да се занимавате с такова нищожество като тоя Милтън?“ Всичко се възраждаше. Всичко си идваше на мястото. Драйдън горе, Шекспир долу, Чарлс II на престола, Кромвел на позорния стълб. Англия се съвземаше от срама и от безчинствата на миналото. Голямо щастие е за народите, когато монархията възстанови добрия ред в страната и добрия вкус в литературата.

Трудно е човек да си представи, че някой може да подценява такива благодеяния. Нима не е отвратително да обърнеш гръб на Чарлс II, да се отплатиш с неблагодарност за великодушието, което той бе проявил с възвръщането си на престола? Лорд Линъс Кланчарли бе наскърбил по този начин порядъчните хора. Какво заблуждение — да се сърдиш, задето родината ти плува в щастие!

Знае се, че през 1650 година парламентът бе дал нова редакция на клетвата на своите членове: „Обещавам да бъда верен на републиката, без крал, без владетел, без господар!“ Под предлог, че е

положил тази чудовищна клетва, лорд Кланчарли живееше вън от кралството и въпреки всеобщото щастие смяташе, че има право да тъгува. Той подхранваше у себе си мрачното уважение към нещо, което вече не съществуваше странна привързаност към безвъзвратно изчезналото.

Невъзможно беше да го извинят. И най-доброжелателно настроените го изоставиха. Приятелите му дълго му бяха правили честта да мислят, че той се е включил в редовете на републиканците само за да види по-отблизо слабостите в бронята на републиката и да може по-сигурно да я удари, когато му дойде времето, в името на свещената кауза на краля. Такова изчакване на удобен момент, за да убие врага из засада, е естествено за верноподаника. Бяха се надявали, че лорд Кланчарли ще постъпи именно така, защото бяха склонни да го виждат в благоприятна светлина. Но пред странното му упорство в полза на републиката хората бяха принудени да се откажат от доброто си мнение за него. Лорд Кланчарли явно бе убеден в своята правота и следователно беше глупак.

Снизходителните обясняваха поведението му било с детинско заинатяване, било със старческа упоритост.

Строгите, справедливите отиваха по-далеч. Те заклеимяваха отстъпника. Тъпоумието е допустимо, но си има граници. Човек може да бъде тъпак, но не бива да бъде бунтовник. И в края на краищата какво пък толкова представляваше този лорд Кланчарли? Един беглец-предател. Той бе изоставил собствения си лагер, аристокрацията, за да премине в противния лагер — народа. Този верен човек беше всъщност предател. Истина е, че бе „предател“ по отношение на по-силния и верен на по-слабия; истина е, че лагерът, от който се бе отрекъл, беше лагерът на победителите, а оня, към който се бе присъединил, беше лагерът на победените; истина е, че това предателство му бе отнело всичко — политически привилегии, домашно огнище, перство и родина, а му носеше само насмешки и единствената полза от него му беше заточението. Но какво доказваше това? Че той е глупак. По това спор нямаше.

Предател и глупак едновременно — има ги такива.

Човек може да е глупак колкото си ще, но при условие да не дава лош пример. От глупаците се иска само да бъдат честни и в такъв случай могат да твърдят, че са основа на монархистите.

Ограничеността на този Кланчарли беше невъобразима. Той си бе останал заслепен от революционната фантазмагория. Полъгал се бе по републиката и остана излъган. Той обиждаше отечеството. Поведението му беше чисто вероломство! Да отсъствуваш, значи да проявяваш незачитане. Той странеше от общественото щастие като от чума. Самоволното му отлъчване беше протест срещу щастието на народа. Той считаше кралската власт за зараза. Гледаше на всеобщата монархическа радост като на лазарет, на който той беше черното знаме. Какво? Да стои такъв мрачен пред наново възстановения ред, пред възправилата се нация, пред възтържествувалата религия! Да хвърля сянка над спокойствието! Да недоволствува от задоволството на Англия! Да бъде тъмна точка сред обширното синьо небе! Да прилича на заплаха! Да се опълчва срещу откритото желание на нацията! Да отказва своето „да“ въпреки всеобщото съгласие! Ако не беше смешно, всичко това би било отвратително! Този Кланчарли не бе разбрал, че е допустимо човек да е бил заблуден от Кромвел, но че трябва да се завърне заедно с Мънк. Вземете пример от Мънк. Той командува армията на републиката. Още в изгнание, уведомен за честността му, Чарлс II му пише. Мънк, който съгласува добродетелта с хитрите ходове, отначало се прикрива, после изведнъж повежда войската, сваля отцепническия парламент и възстановява краля. Така Мънк получава титлата херцог Албимарл, чествуват го като спасител на народа, забогатява, прославя епохата си за вечни времена, става кавалер на Ордена на жартиерата и може да очаква, че ще бъде погребан в Уестминстър. Така се прославя истински верният англичанин. Лорд Кланчарли не бе съумял да се издигне до такова разбиране за дълг. Предпочете надутото бездействие на изгнанието. Задоволяваше се с празни приказки. Този човек бе осакатен от гордостта си. В края на краищата думите „съвест“, „достоинство“, „чест“ и тям подобни са си само думи. Трябва да се гледа същината.

А тази същина лорд Кланчарли не я бе видял. Проявяваше своего рода духовно късогледство, понеже искаше, преди да предприеме някакво действие, да го разгледа по-отблизо, за да усети миризмата му. Оттам произлизаха и глупавите му предубеждения. Прекалената съвест се превръща в недъг. Човек със скрупули прилича на безрък, който трябва да грабне скипър, на евнух, който трябва да обладае съдбата. Не се доверявайте на скрупулите. Кой знае къде ще ви

изведат. Неразумната вярност води надолу като стълба в подземие. Стъпало след стъпало — докато накрая се озовеш в мрака. Ловките успяват да се измъкнат, но наивниците там си и остават. Не бива лекомислено да допускаме съвестта ни да поеме по стръмнините. Така човек постепенно стига до крайностите на политическата непримиримост. Тогава е загубен. Тъкмо такава бе съдбата на лорд Кланчарли.

В края на краищата принципите са бездна.

Той се разхождаше с ръце на гърба край Женевското езеро — хубава кариера, няма що!

Понякога в Лондон ставаше дума за отсъстващия. За общественото мнение той беше нещо като подсъдим. Изказваха се „за“ и „против“ него. След като се изредиха всички възможни мнения, остана му име на глупак.

Много бивши усърдни защитници на републиката се бяха присъединили към Стюартите. За което трябва да бъдат похвалени. Разбира се, те донякъде го клеветяха. Упорствувашите са неприятни на по-гъвкавите. Разумните хора, ползуващи се с уважение и с добро положение при двора, раздразнени от неприятното му поведение, често казваха: „Той не се присъедини към краля, защото не му е била обещана достатъчно голяма сума“ и прочие или: „Искал е длъжността кралски канцлер, но кралят я даде на лорд Хайд“ и прочие. Един от бившите му „приятели“ дори стигна дотам, че прошепваше: „Той лично ми каза това.“ Понякога, колкото и усамотено да живееше, лорд Линъс Кланчарли научаваше по нещо от тези приказки — от изгнаници, които срещаше, от стари цареубийци като Андрю Бротън, който живееше в Лозана. Кланчарли се ограничаваше с леко свиване на раменете — признак на дълбоко затыпяване.

Веднъж той допълни свиването на раменете с няколко думи, изречени полугласно:

— Съжалявам хората, които мислят така.

[1] Фрондата — социално-политическо движение сред френската феодална аристокрация през XVII в., насочено срещу абсолютизма. ↑

[2] Жюл Мазарини (1602–1661) — първи министър, управлявал фактически Франция в годините на малолетието на Луи XIV. По време на протектората на Кромвел бил принуден да възстанови

дипломатическите отношения с Англия, за да опази търговските интереси на френската буржоазия. ↑

[3] Въстанието на Мазаниело — под предводителството на Томазо Мазаниело в Неапол през 1647 г. избухнало въстание срещу испанските поробители. ↑

[4] Мартин Хаперц Тромп (1597–1653) — холандски адмирал; след редица победи над испанския и английския флот бил разбит от англичаните при Дюнкерк през 1653 г. ↑

[5] Навигационният акт — съгласно обнародвания от парламента през 1651 г. акт предназначения за Англия стоки трябвало да се доставят само на английски кораби или на кораби, принадлежащи на страните, където са произведени; посредством този акт бил нанесен удар по посредническата търговия на Холандия. ↑

[6] Бредската декларация — подписана от Чарлс II през 1660 г., преди възкачването му на английския престол, в холандския град Бред; в нея се съдържало обещание да бъдат съхранени някои от завоеванията на революцията. ↑

[7] Цивилна листа — при конституционната монархия парична сума, ежегодно определяна от парламента за лично ползуване на краля. ↑

[8] Джон Драйдън (1631–1700) — драматург и поет, теоретик на английския класицизъм, изразител на вкусовете и настроенията на английската аристокрация от епохата на Реставрацията. В поемата си „Авесалом и Ахитофел“, написана под формата на библейска алегория, осмял противниците на Стюартите. ↑

Добродушният Чарлс II се отнесе към него с пренебрежение. По време на царуването на Чарлс II Англия преживяваше нещо повече от щастие — истинско ликуване. Реставрацията е като почистване на потъмняла картина — цялото минало наново оживява. Добрите стари нрави се възвръщаха, красилите жени царуваха и управляваха. Ивлин^[1] е отбелязал това. В дневника му четем: „Сладострастие, оскверняване, презрение към бога. Една неделя вечер в игралната галерия видях краля с момичетата му за забавление — Портсмът, Кливланд, Мазарин и две-три други, — всички почти голи.“ В това описание се долавя известна острота; но Ивлин е бил свадлив пуританин, увлечен от републикански мечти. Той не е оценявал полезния пример, който кралете дават със своите големи вавилонски веселби; в последна сметка това подхранва лукса. Ивлин не е разбирал ползата от порока. Правилно: не изкоренявайте пороците, ако желаете да имате очарователни жени. В противен случай ще заприличате на глупаците, които унищожават гъсениците, макар да обожават пеперудите.

Чарлс II, както току-що казахме, почти не забеляза, че съществува някакъв непримирим отстъпник, наречен Кланчарли, но Джеймс II беше по-внимателен. Чарлс II управляваше малко — такъв бе нравът му; но нека отбележим, че въпреки това не управляваше зле. Понякога моряците правят халтав възел на някое въже, което трябва да удържи вятъра, и оставят самият вятър да го затегне. Такава е глупостта на урагана и на народа.

Такъв халтав възел, който много скоро се превърна в стегнат възел, беше и управлението на Чарлс II.

При Джеймс II започна затягането. Необходимо бе да се задуши всичко, останало от революцията. Джеймс II имаше похвалната амбиция да бъде деен крал. Според него царуването на Чарлс II беше само начало на реставрацията. Джеймс II искаше още по-пълно възвръщане на реда. През 1660 година той бе съжалил, задето се бяха ограничили с обесването на десетина цареубийци. Той възстанови по-пълно предишната власт. Даде превес на сериозните принципи, наложи истинска справедливост, която се поставя над прочувствените

декларации и за която са важни преди всичко интересите на обществото. В покровителствената си строгост той се наложи като баща на държавата. Повери на Джефрис везните на правосъдието, а меча — на Кърк. Кърк непрекъснато даваше назидателни примери. Този благодетелен полковник заповяда веднъж да окачат и свалят от бесилото три пъти последователно някакъв републиканец и след всяко сваляне го питаше: „Отказваш ли се от републиката?“ Но понеже злодеят все не се отричаше, накрая го обесиха. „Аз го обесих четири пъти“ — казваше доволно Кърк. Възобновяването на изтезанията е голям празник за силата на една власт. Лейди Лайл, която бе изпратила сина си да воюва против Монмът, но бе скрила у дома си двама бунтовници, бе наказана със смърт. Някакъв бунтовник, който бе имал доблестта да заяви, че една анабаптистка му дала убежище, бе помилван, а жената бе изгорена жива. Друг път Кърк накара един град да разбере, че той знае за републиканските му убеждения, като обеси деветнадесет негови жители. Напълно справедливи репресалии, разбира се, като си помисли човек, че по времето на Кромвел бяха рязали ушите и носовете на каменните светци в църквите. Джеймс II, който бе съумял да избере Джефрис и Кърк, беше владетел, проникнат от истински религиозни чувства. Той се самонаказваше, като си избираше грозни любовници, слушаше проповедите на отец Ла Коломбиер, който беше почти толкова красноречив, колкото и отец Шьомине, но по-пламенен, и който през първата половина на живота си има честта да бъде съветник на Джеймс II, а през втората — вдъхновител на Мари Алакок^[2]. Благодарение на тази силна религиозна храна по-сетне Джеймс II достойно понесе изгнаничеството и показа по време на отшелничеството си в Сен Жермен как един крал може да се издигне над злощастieto, като еднакво спокойно понасяше живеницата и разговаряше с йезуитите.

Явно е, че такъв крал беше до известна степен задължен да се позаинтересува от бунтовник като лорд Линъс Кланчарли. И понеже перството се предаваше по наследство, а заедно с него и известни права, очевидно бе, че Джеймс II не би се поколебал, ако се наложеше, да вземе някакви предпазни мерки по отношение на този лорд.

[1] Джон Ивлин (1620–1706) — английски писател, автор на дневници, в които рисува картината на съвременните нрави. ↑

[\[2\]](#) Мари Алакок — френска монахиня, живяла през втората половина на XVII в. [↑](#)

II ЛОРД ДЕЙВИД ДЪРИ МОЙР

1

Лорд Линъс Кланчарли невинна е бил стар и изгнаник. И той бе имал младини и буйни страсти. От Харисън и от Прайд се знае, че на млади години Кромвел обичал жените и удоволствията, нещо, което — и това е вече друг аспект на любовните истории — понякога издава бунтовника. Нямай вяра на разпасан пояс. Или както казвали римляните: „Male praecinctum juvenem cavete.“^[1]

Както Кромвел, и лорд Кланчарли бе буйствувал и грешил. Знаеше се, че има едно незаконно дете — момче. Роден в дните на падането на републиката, този син се бе появил на бял свят в Англия, когато бащата вече отиваше в изгнание. Незаконороденият син на лорд Кланчарли бе израснал като паж при двора на Чарлс II. Наричаха го лорд Дейвид Дъри Мойр. Той беше лорд „по благоволение“, тъй като майка му бе от благородно потекло. Докато лорд Кланчарли се превръщаше в бухал в Швейцария, тази майка, понеже беше красива, реши да не тъгува чак толкова и за да ѝ простят прегрешението с първия ѝ див любовник, си намери втори, който безспорно беше питомен и дори роялист, тъй като беше самият крал. Тя бе любовница на Чарлс II за кратко време, колкото негово величество, очарован, задето бе отнел тази красавица на републиката, да даде на малкия лорд Дейвид — син на неговото ново завоевание, служба в охраната на кралското семейство. Така незаконороденият стана офицер, зачислен на храна в двореца, и съответно пламенен привърженик на Стюартите. Офицер от охраната, лорд Дейвид беше за известно време един от сто и седемдесетте, които имаха право да носят голяма сабя; после получи редовна парична издръжка от краля и стана един от четиридесетте, които носят позлатено широковърхо копие. И тъй като беше от групата на благородниците телохранители, учредена от Хенри VIII, освен това получи и привилегията да поднася блюдата на кралската маса. Така,

докато баща му побеляваше в изгнание, лорд Дейвид благоденствуваше в двора на Чарлс II.

След което продължи да благоденствува и при Джеймс II.

Кралят е мъртъв, да живее кралят — *non deficit alter, aureus*^[2].

При възцаряването на Йоркския херцог^[3] той получи разрешение да се нарича лорд Дейвид Дъри Мойр, по името на едно феодално владение, завещано му от неотдавна починалата му майка; владението се намираше в онази голяма шотландска гора, където се среща птицата краг, която дълбае с човка гнездо в дъбовите стволове.

[1] „*Male praecinctum juvenem cavete.*“ (лат.) — „Пазете се от лошо препасания юноша.“ Предупреждение на Сула към съвременниците му, отнасящо се до Гай Юлин Цезар. ↑

[2] *Non deficit alter, aureus.* (лат.) — На мястото на откъртената вейка ще израсте друга, също златна. (Вергилий, „Енеида“) ↑

[3] Йоркският херцог — титла на крал Джеймс II в качеството му на наследник на престола. ↑

Джеймс II беше крал, а имаше претенцията да е и генерал. Той обичаше да се огражда с млади офицери. И се появяваше на публични места на кон, с шлем и броня, а под шлема му се подаваха и се разстилаха над бронята къдрите на голяма перука; нещо като конна статуя на войната в цялото й безсмислие. Той обикна изящния млад лорд Дейвид. Беше благодарен на този роялист, че е син на републиканец; отхвърлен баща не вреди на една започваща дворцова кариера. Кралят даде служба на лорд Дейвид в спалнята си с хиляда лири заплата.

Това беше значително повишение. Благородниците на служба в спалнята на краля обикновено спят на походно легло недалеч от краля. Те са дванадесет души и се редуват.

След като зае тази служба, лорд Дейвид стана и началник на кралския овесник — отпускате овеса за конете и получаваха двеста и шестдесет лири заплата. Под негово разпореждане бяха петимата кралски конни лакеи, петимата кралски коняри, дванадесетте кралски пеши лакеи и четиримата носачи на кралската носилка. Той отговаряше за шестте състезателни коня, които кралят поддържаше в Хеймаркет и които струват на негово величество по шестстотин лири годишно. Той се разпореждаше в кралската гардеробна, която доставя церемониалните облекла на кавалерите на Ордена на жартиерата. Пазителят на черния жезъл, който принадлежи на краля, му се кланяше доземи. По времето на Джеймс II тази длъжност се заемаше от рицаря Дюпа, Лорд Дейвид се ползуваше с уважението на писаря на короната господин Бейкър и на писаря на парламента господин Браун. Английският двор беше образец не само на великолепието, но и на гостоприемство. Лорд Дейвид беше един от дванадесетте, които председателствуваха пиршествата и приемите. Той имаше честта да стои прав зад краля в дните на приношението, когато владетелят дарява църквата със златен безант — *byzantium*, в дните на огърлието, когато владетелят носи огърлието на своя орден, в дните на причестяването, когато само владетелят и принцовете получават светите дарове. На Страстния четвъртък той въвеждаше при краля дванадесетте бедняци, на които кралят дава толкова сребърни петака,

колкото са годините му, и толкова шилинга, колкото са годините на царуването му. Ако кралят се разболееше, той имаше задължението да извика двамата придворни църковни грума, които са свещеници, за да помогнат на негово величество, и да не допуска до него лекарите без разрешение на държавния съвет. Освен това той беше и подполковник от шотландски полк към кралската гвардия, който изпълнява шотландския марш.

В качеството си на такъв той взе участие в много сражения, и то с чест и слава, защото беше смел воин. Беше храбър, строен, красив, щедър, внушителен по вид и обноски. Външността напълно съответствуваше на положението му. Беше висок както на ръст, така и по произхождение.

По едно време едва не го назначиха за groom of the stole, което щеше да му даде привилегията да помага на краля да си облича ризата. Но за това трябваше да е принц или пер.

А да се създаде нов пер, е нещо много. То означава да се създаде нова перия, което предизвиква завист. Това би било благоволение; а благоволението създава на краля един приятел и сто неприятели, пък и приятелят обикновено се отплаща с неблагодарност. По политически съображения Джеймс II трудно създаваше перни, но охотно ги прехвърляше. Прехвърлянето на перия не внася смут. Просто едно име се предава. От това лордовете не се засягат.

Кралят нямаше нищо против да въведе лорд Дейвид Дъри Мойр в Горната камара, стига това да станеше посредством някоя иззета перия. Негово величество охотно търсеше случай да превърне Дейвид Дъри Мойр от лорд по благоволение в лорд по право.

Такъв случай се представи.

Веднъж дойде вест, че на отсъстващия стар лорд Линъс Кланчарли са се случили редица неща, главното от които бе, че е умрял. Това е доброто на смъртта, че кара хората да заговорят за човека. Заразказваха всичко, което знаеха или мислеха, че знаят за последните години на лорд Линъс — по всяка вероятност предположения и басни. Ако се вярваше на тези приказки, сигурно доста неточни, към края на живота си лорд Кланчарли дотолкова се увлякъл в републиканските си убеждения, че със странното си вироглавство на изгнаник стигнал дотам, че се оженил за Ан Брадшо, дъщеря на един цареубиец, която също така била умряла, но — както казваха — при раждане, така че, ако всички тези истории бяха верни, това дете — момче, беше законен син и наследник на лорд Кланчарли. Тези доста неопределени истории приличаха по-скоро на слухове, отколкото на факти. За тогавашна Англия онова, което ставаше в Швейцария, беше толкова далечно, както за днешна Англия това, което става в Китай. Лорд Кланчарли уж бил на петдесет и девет години по време на женитбата и на шестдесет при раждането на сина си и бил умрял малко след това, като оставил детето пълен сирак. Всичко това, разбира се, бе възможно, но малко вероятно. Прибавяха, че детето било „красиво като слънце“, както се казва в приказките. Крал Джеймс сложи край на тези очевидно несъстоятелни слухове, като една прекрасна утрин обяви лорд Дейвид Дъри Мойр за единствен и окончателен наследник — „по липса на законородено дете“ и по кралско благоволение — на лорд Линъс Кланчарли, негов незаконен баща, „след като е била установена липсата на друго потомство“. Грамотата бе вписана в регистрите на Камарата на лордовете. С тази грамота кралят провъзгласяваше лорд Дейвид Дъри Мойр за приемник на титлите, правата и прерогативите на гореказания покоен лорд Линъс Кланчарли при единственото условие лорд Дейвид да се ожени, когато то стане на възраст, за едно момиче, което в момента беше само на няколко месеца и което кралят бе направил херцогиня още в люлката, без никой да знае точно защо. Четете впрочем — всички много добре знаеха защо. Момиченцето се наричаше херцогиня Джоузиан.

По онова време в Англия бяха на мода испанските имена. Един от незаконородените синове на Чарлс II се наричаше Карлос, граф Плимът. Вероятно е името Джоузиан да е било съставено от Жозефа и Ана. А може и да съществуваше име Джоузиан, както имаше име Джоузиъс. Един от приближените на Хенри II се е наричал Джоузиъс дю Пасаж.

На тази именно малка херцогиня кралят даваше перията Кланчарли. Тя беше переса в очакване на пер. Перът щеше да бъде нейният съпруг. Тази перия се основаваше на две феодални владения — баронията Кланчарли и баронията Хънкървил; освен това лордовете Кланчарли носеха с кралско разрешение и титлата маркиз Корлеоне Сицилийски като награда за някогашен военен подвиг. Английските перове не могат да носят чуждестранни титли; все пак има някои изключения. Така Хенри Аръндел, барон Аръндел Уордър, беше, както и лорд Клифорд, граф на Свещената империя, а лорд Каупър — принц на същата империя; херцог Хамилтън е във Франция херцог Шателро; Базил Филдинг, граф Денби, в Германия носи титлата граф Хабсбург, Лауфенбург и Райнфелден. Херцог Марлборо в Швабия беше княз Минделхайм, както и херцог Уелингтън в Белгия беше княз Ватерло, в Испания — херцог Сиудад Родриго и португалски граф Вимейра.

В Англия имаше и още има благороднически имения и обикновени имения. Земите на лордовете Кланчарли до една бяха благороднически. Тези имения, замъци, укрепени градове, аренди, лени и алоди, свързани с перията Кланчарли-Хънкървил, временно принадлежаха на лейди Джоузиан и кралят заявяваше, че веднага след като се ожени за нея, лорд Дейвид Дъри Мойр ще стане барон Кланчарли.

Освен наследството на Кланчарли лейди Джоузиан имаше и свое лично богатство. Тя притежаваше големи имоти, много от които бяха подарени на Madame sans queue^[1] от Йоркския херцог. „Мадам сан кьо“ означаваше просто Мадам^[2]. Така наричаха Хенриет Английска — херцогиня Орлеанска, първата дама във Франция след кралицата.

[1] Madame sans queue (фр.) — мадам без повече определения. ↑

[2] Мадам — титла за най-голямата дъщеря на френския крал, за дъщерята на дофина или за жената на брата на краля. ↑

След като бе благоденствувал при Чарлс и Джеймс, лорд Дейвид продължи да благоденствува и при Уилям. В привързаността си към Джеймс II не стигна дотам, че да го последва в изгнание. Продължавайки да обича своя законен крал, той има благоразумието да служи на узурпатора. Впрочем, макар и малко недисциплиниран, лорд Дейвид беше прекрасен офицер; той премина от пехотата във флотата и се отличи в бялата ескадра. В нея стана, както тогава се казваше, „капитан на лека фрегата“. Така от него излезе напълно светски човек, който стигаше твърде далеч както в елегантността, така и в пороците, беше малко нещо поет като всички, добър служител на държавата, добър слуга на владетеля, не пропускаше празненство, тържество, малък утринен прием у краля, церемония, бой, беше угодник, както се полага, и същевременно много надменен, късоглед или проницателен според обекта, почтен по природа, раболепен или нахален според случая, естествено искрен и открит, но и способен веднага да си наложи маска, много наблюдателен по отношение на доброто или лошото настроение на краля, нехаещ пред острието на сабя, винаги готов геройски и нелепо да рискува живота си по един само знак на негово величество, способен на всякакви безчинства, но на никаква неучтивост, човек на изискаността и на етиката, горд да коленичи при големите монархически тържества, храбър и весел, изискан придворен по външност, рицар по душа, съвсем млад за своите четиридесет и пет години.

Лорд Дейвид пееше френски песни — елегантна веселост, която се бе понравила на Чарлс II.

Той обичаше красноречието и изящния стил. Много се възхищаваше от прочутите празнодумства на Босюе, наречени „Надгробни слова“.

От майка си лорд Дейвид беше получил наследство едва колкото да преживява — към десет хиляди лири стерлинги, тоест двеста и петдесет хиляди франка годишна рента. Караше с дългове. В разкоша, ексцентричността и модата бе несравним. Щом някой започнеше да му подражава, той веднага измисляше нещо ново. При езда носеше

удобни ботуши от обърната телешка кожа с шпори. Никой нямаше като неговите шапки, невиждани дантели и единствени по рода си жаба.

III ХЕРЦОГИНЯ ДЖОУЗИАН

1

Към 1705 година, макар лейди Джоузиан да беше на двадесет и три години, а лорд Дейвид на четиридесет и четири, те още не бяха сключили брак, и то по съвсем основателни причини. Мразеха ли се? Съвсем не. Но щом нещо не може да убегне на човека, той няма желание да бърза. Джоузиан искаше да остане свободна. Дейвид искаше да остане млад. Струваше му се, че колкото по-късно се обвърже, толкова повече ще продължи хубавата си възраст. В онези леконравни времена мъжете не бързаха с женитбата; косите им започваха да сивеят, а те си оставаха контета; прибягваха до помощта на перуките, а по-сетне — на пудрата. На петдесет и пет години лорд Чарлс Джерард, барон Джерард от Бромлейските Джерардовци, занимаваше дял Лондон със своите приключения. Красивата и млада херцогиня Бъкингам, графиня Ковънтри, правеше какви ли не лудости от любов към шестдесет и седем годишния красавец Томас Беласайз, виконт Фалкъмбърг. Цитираха се прочутите стихове на седемдесетгодишния Корней, посветени на една двадесетгодишна жена: „Маркизо, ако моето лице...“ Жените също имаха успехи в есента на живота си — за това свидетелствуват Нинон и Марион^[1]. Такива бяха образците.

Джоузиан и Дейвид флиртуваха по особен начин. Не се обичаха, но си допадаха. Достатъчно им бе да се виждат. Защо да бързат да прекратяват това положение? Тогавашните романи насърчаваха влюбените и годениците към този род стаж, който се смяташе за много изящен. Освен това Джоузиан знаеше, че е незаконородена, чувствуваше се принцеса и гледаше отвисоко на всякакъв вид спогодби. Лорд Дейвид ѝ се харесваше. Лорд Дейвид беше красив, но това беше само допълнение. Тя го намираше изящен.

Изяществото е най-главното. Изящният и блестящ Калибан оставя назад бедния Ариел^[2]. Лорд Дейвид беше и красив — толкова

по-добре. Има опасност красивите да бъдат безлични; той не беше безличен. Занимаваше се с бокс, правеше облози и дългове. Джоузиан се гордееше с конете и кучетата му, със загубите му на комар, с любовниците му. От своя страна лорд Дейвид беше очарован от херцогиня Джоузиан — безупречна девойка, но без предразсъдъци, горда, недостъпна и смела. Пишеше за нея сонети, които Джоузиан понякога четеше. В тези сонети той твърдеше, че да притежава Джоузиан, за него ще бъде като да се изкачи до звездите. Кое то не му пречеше постоянно да отлага това изкачване за следващата година. Той се намираше в преддверието на сърцето на Джоузиан и това беше достатъчно и за двамата. В кралския двор се възхищаваха от съвършената изтънченост на техните отношения. Лейди Джоузиан казваше:

— Досадно е, че съм принудена да се омъжа за лорд Дейвид, аз само бих искала да съм влюбена в него!

Джоузиан беше олицетворение на плътта. Тя имаше съвършено тяло. Беше много висока, прекалено висока. Русите ѝ коси имаха пурпурен оттенък. Беше пълна, свежа, румена, необикновено смела и духовита. Имаше много изразителни очи. Нямаше любовник; нито пък свенливост. Беше се затворила в гордостта си. Не искаше и да знае за мъжете. Само някой бог можеше да бъде достоен за нея; или някое чудовище. Ако добродетелта се състои в недостъпност, Джоузиан притежаваше цялата възможна добродетел — без никаква невинност. Нямаше похождения — от надменност; но не би се сърдила, ако ѝ се припишеха, стига само да бъдеха странни и достойни за нейната особа. Малко държеше на репутацията си и много на славата си. Да изглежда лесна, а да е недостъпна — това се казва изкуство! Джоузиан съзнаваше своето величие и своето обаяние. Хубостта ѝ не беше обикновена — тя не очароваше, а грабваше. Джоузиан стъпваше по сърца. Беше напълно земна. Ако ѝ кажеха, че в гърдите ѝ бие сърце, тя би останала толкова изненадана, колкото ако ѝ кажеха, че има криле на гърба си. Водеше разговори за Лок. Беше образована. Подозираха, че знае арабски.

Да бъдеш плът и да бъдеш жена, са две различни неща. Джоузиан бе лишена от типично женствени слабости, като например съжалението, което толкова лесно се превръща в любов. Не че беше безчувствена. Древното сравнение на плътта с мрамора е напълно

погрешно. Красотата на плътта се състои именно в това, че не е мрамор; че тупти, че трепти, че се изчервява, че кърви; че е твърда, без да е корава; че е бяла, без да е студена; че изпитва наслада и болка; че е жива, докато мраморът е мъртъв. Когато е необикновено красива, плътта почти има право да се разголва; тя така заслепява, че сякаш е покрита с було. Онзи, който би видял Джоузиан гола, би възприел формите ѝ само като през някакво сияние. Тя на драго сърце би се показала гола пред някой сатир или евнух. Имаше самоувереността на богиня. Би ѝ било забавно да превърне голотата си в мъчение, да си поиграе с някой Тантал. Кралят я бе направил херцогиня, а Юпитер — нереида. И странният ѝ блясък се дължеше на тази двойна светлина. Пред нея човек се чувствуваше като езичник и лакей. Тя бе рожба на страстта и на океана. Сякаш излизаше от пяната. Съдбата поначало ѝ бе отредила да плува по течението, но във великолепието на кралската среда. Тя съчетаваше в себе си свойствата на вълната, на случайността, на аристократизма и на бурята. Беше образована и учена. Никога страст не бе я докосвала, а тя бе изучила всички страсти. Осъществяването им я отвращаваше и привличаше. Би забила нож в гърдите си само след падението — като Лукреция. Тази девственица криеше във въображението си всички видове разврат. В тази Диана се таеше Астарта^[3]. Горда с високото си потекло, тя се държеше предизвикателно и недостъпно. Но можеше да ѝ се стори забавно сама да си уреди някакво падение. Живееше сред слава, оградена с ореол, но не би имала нищо против да слезе от своя пиедестал и може би дори би го сторила с любопитство. Беше малко тежка за облака, върху който се носеше. Грехът привлича. Безогледността на принцовете им позволява да си правят опити и една херцогиня може да се забавлява с онова, което за обикновената жена би означавало позор. По всичко — по рождение, красота, ирония, просветеност — Джоузиан бе почти кралица. Тя бе изпитала моментно влечение по Луи дьо Бюфлер, който можеше да счупи подкова в шепата си. Съжаляваше, че Херкулес е мъртъв. Живееше в някакво очакване на сладострастна и възвишена любов.

В морално отношение Джоузиан напомняше стиха от „Посланието до Пизон и двамата му синове“^[4]: Desinit in piscem^[5].

Красиво женско тяло завършва като хидра.

Имаше благородна осанка, великолепна гръд, която равномерно се повдигаше от туптенето на царственото и сърце, жив и ясен поглед, чисто и надменно лице. Но може би в дълбочината на тези бистри води за миг да се съзираше някакво свръхестествено продължение — гъвкава и безобразна опашка на змеица. Горда добродетел, завършваща с порок в дъното на бляновете.

[1] Нинон и Марион — става дума за френските куртизанки от XVII в. Нинон дьо Ланкло и Марион Дьолорм. ↑

[2] Изящният и блестящ Калибан оставя назад бедния Ариел. — Калибан, Ариел — алегорични образи от Шекспировата драма „Буря“. Уродливият Калибан възплъщава тъмните сили на природата, а одухотвореният Ариел — светлото начало. ↑

[3] Астарта — финикийска богиня на плодородието и чувствената любов. ↑

[4] „Послание до Пизон и двамата му синове“ — произведение от римския поет Хораций. ↑

[5] Desinit in piscem (лат.) — завършва с опашка на риба. ↑

При това беше и превзета.

Такава беше модата.

Да си припомним Елизабет^[1].

Елизабет е тип, който в Англия владя три века — шестнадесети, седемнадесети и осемнадесети. Елизабет е нещо повече от англичанка. Тя е англиканка. Оттук произлиза и дълбокото уважение на епископската църква към тази кралица, уважение, споделено и от католическата църква, която го примесваше с отлъчване. В устата на папа Сикст V, когато анатемосваше Елизабет, проклятието напомняше мадригал. „Un gran cervello di principessa“^[2] — каза той. Мери Стюарт^[3], по-малко заета с църковните, отколкото с женските въпроси, недотам уважаваше сестра си Елизабет и ѝ пишеше като кралица на кралица и като кокетка на лицемерно добродетелна жена: „Вашето странене от брака се дължи на това, че вие не желаете да загубите свободата да имате любовници.“ Мери Стюарт си играеше с ветрилото, Елизабет — с брадвата. Неравни оръжия. Впрочем двете си съперничеха в областта на литературата. Мери Стюарт пишеше френски стихове, Елизабет превеждаше Хораций. Грозната Елизабет се смяташе за красива, обичаше четиристишията и акростиховете, изискваше ключовете на градовете да ѝ се поднасят от купидони, кипреше се по италиански и въртеше очи по испански, имаше в гардероба си три хиляди рокли и тоалети, в това число и много костюми на Минерва и на Амфитрита, ценеше ирландците заради широките им рамене, носеше фусти, общити със сърма и златни пулчета, обожаваше розите, псуваше, кълнеше, тропаше с крака, налагаше с юмруци придворните си дами, пращаше Дъдли по дяволите, биеше канцлера Бърли (а той, старото говедо, плачеше), плюеше Матю, дърпаше Хатън за яката, удряше плесници на Есекс, показваше бедрата си на Басомпиер^[4] и беше девственица.

Тя направи за Басомпиер същото, което Савската царица бе направила за Соломон. Следователно бе в реда на нещата, щом Светото писание бе създало прецедент. Всичко библейско може да бъде и английско. Библейският прецедент стига дори дотам, че прави дете, което се нарича Авнеахем или Мелилехет, тоест „син на мъдреца“.

Защо не и такива нрави? Цинизмът не е по-лош от лицемерието.

Днес Англия, която има свой Лойола в лицето на Уезли^[5], донякъде се стеснява от това минало. Неприятно ѝ е, но се гордее с него.

При тези нрави съществуваше и вкус към отвратителното, особено у жените, и по-специално у красивите жени. Какъв смисъл да е красива, щом няма джудже? За какво ѝ е да е кралица, ако някой урод не ѝ говори на „ти“? Мери Стюарт проявявала благосклонност към гърбавия Рицио^[6]. Мария-Тереса, кралица на Испания, е била „малко интимна“ с един мавър. Оттам и „черната абатка“. В алковите на „големия век“ гърбицата е била на почит. Пример за това е маршал Люксембургски.

А преди него — Конде, „това толкова красиво мъжле“.

Но и самите красавици можели спокойно да имат физически недостатъци. То било в реда на нещата. Ан Болейн^[7] имала една гърда по-голяма от другата, шест пръста на едната ръка и един щръкнал зъб. Лавалиер^[8] била кривокрака. Въпреки това Хенри VIII бил безумно влюбен в нея, а Луи XIV просто я обожавал.

В морално отношение се срещали същите странности. Почти нямало жена от висшите слоеве, която да не представлявала патологичен случай. У тия Агнеси се таели Мелюзини. Денем били жени, нощем вампири. Ходели на лобните места да целуват забучените на железни колове прясно отрязани глави. Маргъорит дьо Валоа^[9], предшественица на превзетите дами, носела на кръста си кутии, защити под полите ѝ и заключени о кофари, в които държали сърцата на мъртвите си любовници. Под такава пола се е крил Анри IV.

През осемнадесети век херцогиня Дьо Бери^[10], дъщеря на регента, е съчетала чертите на всички тези жени в един безсрамен и царствен тип.

Наред с това хубавиците знаели латински. От шестнадесети век това станало един от женските чарове. Джейн Грей стигнала в изискаността си дотам, че изучила староеврейски.

Херцогиня Джоузиан се увличаше по латинския. Освен това още една черта на доброто ѝ възпитание — тя беше католичка. Тайно, разбира се, и по-скоро като чичо си Чарлс II, отколкото като баща си Джеймс II. Заради своя католицизъм Джеймс бе загубил кралския си трон, а Джоузиан не желал да рискува перията си. Ето защо тя беше

католичка между своите изтънчени близки, но външно си беше протестантка. За простосмъртните.

Такова отношение към религията е приятно; човек се радва на всички облаги, свързани с официалната епископска църква, а по-сетне умира, както Гроциус, в лоното на католицизма и се ползува от славата, че отец Пето му е отслужил литургия.

Макар и пълна и цъфтяща от здраве, Джоузиан беше, нека повторим това, съвършено превзета дама.

Понякога навикът ѝ да провлича унесено и сладостно края на изреченията напомняше меките движения на пристъпваща в джунгла тигрица.

Ползата от превзетостта е, че тя ни отделя от човешкия род. Не му правим честта да бъдем част от него.

Преди всичко трябва човешкият род да се държи на разстояние — това е най-важното.

А по липса на Олимп можем да се задоволим и с Отел Рамбуйе^[11].

Юнона се превръща в Араминта. Непризнатата божественост създава маниерниченето. По липса на гръмотевици добра работа върши и наглостта. Храмът се свежда до будоар. Щом не могат да бъдат богини, тези дами стават идоли.

Освен това в превзетостта има нещо педантично, което се нрави на жените.

Кокетната и педантът са съседи. Свързва ги надутостта.

Изтънчеността се поражда от чувствеността. Лакомият се прави на деликатен. Гримасата на отвращение подобава на алчния.

Освен това слабата женска страна се чувства защитена сред цялата тази галантна каузистика, която у превзетите жени замества скрупулите. Тя е нещо като ров пред обсадена крепост. Всяка превзета жена се прави на отвратена. Това предпазва.

Ще се съгласи, но междувременно презира. И очаква. Дълбоката същност на Джоузиан беше тревожна. Тя до такава степен се чувствуваше склонна към безсрамие, че се държеше като светица. Отпорът, който даваме от гордост на пороците си, води към обратните пороци. Прекаленото усилие, което Джоузиан полагаше, за да бъде девствена, я правеше лицемерно добродетелна. Прекаленото предпазване издава тайно желание за атака. Недостъпният не е строг.

Тя нахално се затваряше в изключителното си положение и произход, а същевременно, както казахме, навярно обмисляше някакъв внезапен изблик.

Беше в зората на осемнадесети век. Англия копираше Франция от времето на регентството. Уолпл^[12] и Дюбоа^[13] са сродни. Марлборо^[14] се биеше против бившия крал Джеймс II, комуто, казваха, бил продал сестра си Чърчил. Болингбрук^[15] беше във възход, а Ришельо изгряваше. Известно смесване на обществените слоеве създаваше добра почва за леконравие; пороците приравняваха хората. По-късно същата роля изиграха идеите. Развратът — тази аристократическа прелюдия — постави началото на нещо, което трябваше да бъде завършено от революцията. Не беше далеч времето, когато Желиот седеше публично посред бял ден върху леглото на маркиза Д'Епине. Вярно е, че вековете отекват един в друг — шестнадесети век бе видял нощната шапчица на Смитън върху възглавницата на Ан Болейн.

Ако е истина, че жена означава прегрешение, както твърди не знам кой вселенски събор, никога жената не е била повече жена, отколкото през онези времена. Никога, прикривайки крехкостта си със своя чар и слабостта си със своето всемогъщество, тя не е изисквала по-властно да бъде оправдана. Да направи забранения плод позволен — това е падението на Ева. Но да направи позволения плод забранен — това е нейното тържество. Краят. През осемнадесети век жената се заключава от мъжа си, а се затваря в рая със сатаната. Адам остава отвън.

[1] Елизабет I Тюдор — английска кралица (1558–1603). Възстановила англиканската църква, отменена при Мери Тюдор. По време на царуването ѝ Англия водила успешна война срещу Испания, оспорвайки ѝ колониалното и морско първенство. ↑

[2] *Un gran cervello di principessa* (ит.) — принцеса с голям ум. ↑

[3] Мери Стюарт — шотландска кралица (1560–1567). Опирайки се на английските католици, на католическа Испания и на папата, претендирала за английския престол. Била хвърлена в затвора и екзекутирана по заповед на Елизабет I. ↑

[4] Франсоа Басомпиер (1579–1646) — френски маршал и дипломат; през 1626 г. бил посланик при английския двор. ↑

[5] Джон Уезли (1703–1791) — английски богослов, религиозен реформатор, основател на методизма. ↑

[6] Дейвид Рицио (1533–1566) — фаворит на Мери Стюарт. ↑

[7] Ан Болейн (1507–1536) — кралица на Англия, втората жена на Хенри VIII. ↑

[8] Франсоаз дьо Лавалиер (1644–1710) — фаворитка на Луи XIV. ↑

[9] Маргьорит дьо Валоа (1552–1616) — първата жена на френския крал Анри IV. ↑

[10] Херцогиня Дьо Бери (1695–1719) — съпруга на Шарл дьо Франс, херцог Дьо Бери; останала вдовица на деветнадесет години, тя се прочула с остроумието и с покварата си. ↑

[11] Отел Рамбуйе — литературен салон, основан в началото на XVII в. от маркиза Дьо Рамбуйе. ↑

[12] Граф Робърт Уолпл (1676–1745) — английски държавник, лидер на партията на вигите, от 1721 до 1742 г. — министър-председател. ↑

[13] Гийом Дюбоа (1656–1723) — френски кардинал и държавник, упражнявал силно влияние върху регента на Франция Филип Орлеански по време на малолетието на Луи XV. ↑

[14] Джон Чърчил Марлборо (1650–1722) — английски пълководец и дипломат, издигнал се благодарение на връзката на сестра си Арабела с йоркския херцог, бъдещия крал Джеймс II. През 1688 г. преминал на страната на Уилям, принц Орански, и се сражавал срещу Джеймс II. ↑

[15] Хенри Болингбрук (1678–1751) — английски държавник и писател. ↑

Всички инстинкти на Джоузиан я тласкаха по-скоро да се отдаде като любовница, отколкото като съпруга. Да се отдаде като любовница — в това за нея имаше нещо литературно, напомняше Меналк и Амарилис и беше едва ли не проява на ученост.

Като се изключи привлекателността на грозотата заради самата грозота, госпожица Дьо Скюдери не е имала друга причина да се отдаде на Пелисон^[1].

Всевластна девица и покорна жена — такива са били старите английски обичаи. Джоузиан, доколкото можеше, отдалечаваше часа на своето покоряване. Това, че в края на краищата тя трябваше да се омъжи за лорд Дейвид, понеже кралската приумица го изискваше, беше, разбира се, една необходимост. Но колко жалко! Джоузиан приемаше и отблъскваше лорд Дейвид. Между тях съществуваше мълчаливо споразумение да не сключват брак и да не скъсват. Те протакаха. Тоя начин да се обичат двама души, правейки една крачка напред и две назад, е отразен в танците от онази епоха — в менуета и гавота. В съпружеството хората просто не виреят; то прави да повехнат панделките по дрехите, състарява. Бракът е убийствено ясно разрешение. Да се отдаде жена посредством нотариус — каква безвкусица! Грубостта на брака създава окончателни положения, унищожава волята, убива избора, има свой синтаксис като граматиката, заменя вдъхновението с правопис, превръща любовта в диктовка, лишава живота от тайнственост, разбулва периодическите и неизбежни функции, сваля от облаците образа на жената по риза, дава унизителни права на този, който ги изпълнява, както и на този, който ги понася, накланя везните на една страна и по този начин разстройва очарователното равновесие между силния и могъщия пол, между силата и красотата и превръща мъжа в господар, а жената — в прислужница, докато извън брака те са роб и кралица. Да се превърне леглото в такава проза, че да стане прилично — нима можем да си представим по-грубо нещо? Нима не е глупаво да се отнеме на любовта целият ѝ вкус на прегрешение?

Лорд Дейвид узряваше. Четиридесет години — времето вече не чака. Но той не си даваше сметка за това. Вярно е, че все още

изглеждаше на тридесет. Намираше по-забавно да желае Джоузиан, отколкото да я притежава. Притежаваше други; той имаше много жени. Джоузиан от своя страна имаше своите блянове.

А бляновете бяха по-лоши.

Херцогиня Джоузиан имаше една особеност, която впрочем се среща по-често, отколкото хората мислят — едното ѝ око беше синьо, а другото черно. Те изразяваха любов и омраза, щастие и нещастие. Денят и нощта се смесваха в нейния поглед.

Стремежът ѝ беше да покаже, че е способна на невъзможното.

Един ден тя бе казала на Суифт:

— Вие си въобразявате, че вашето презрение съществува.

Това „вие“ обхващаше целия човешки род:

Тя беше привърженица на папата, но повърхностно. Католицизмът ѝ не надхвърляше границите на благоприличието. Днес той би съответствувал на пюзеизма^[2]. Носеше тежки рокли от кадифе, сатен или моаре, извезани със злато и сребро; полите ѝ имаха до петнадесет-шестнадесет лакътя широчина; на кръста бяха целите извезани с фльонги от бисери, редуващи се с фльонги от скъпоценни камъни. Прекаляваше с обшивките. Понякога носеше сукнена дреха, покрита с галони, като бакалавър. Яздеше на мъжко седло, въпреки че в Англия женските седла бяха въведени още от четиринадесети век от Ан, жената на Ричард II. Миеше лицето, ръцете, раменете и гърдите си с разтопен в белтък небетшекер по кастилски обичай. Когато ѝ кажеха нещо остроумно, тя отвърщаше със странно дълбок и нежен смях.

Впрочем у нея нямаше никаква злоба. Беше по-скоро добра.

[1] ... госпожица Дьо Скюдери не е имала друга причина да се отдаде на Пелисон. — Мадлен дьо Скюдери (1607–1701) — френска писателка, авторка на прецизни романи. Пол Пелисон (1624–1693) — писател и поет, близък приятел на Мадлен дьо Скюдери. Бил обезобразен от едра шарка. ↑

[2] Пюзеизъм — по името на Едуард Пюзи (1800–1882), английски богослов, един от лидерите на Оксфордското движение, възникнало през първата половина на XIX в., което проповядвало реформи в англиканската църква, сближаващи я с католическата. ↑

IV

MAGISTER ELEGANTiarum^[1]

Естествено, Джоузиан се отегчаваше.

Лорд Дейвид Дъри Мойр държеше първенство във веселия лондонски живот. От първия до последния всички благородници го уважаваха.

Нека отбележим един от подвизите му — той имаше смелостта да носи собствените си коси. Реакцията против перуките започваше. Както през 1824 година Йожен Дъвериа^[2] пръв се осмели да си пусне брада, така през 1702 година Прайс Девъру се осмели да се появи публично с естествената си коса, замаскирана със сложна фризура. Да рискуваш да покажеш косата си, почти означаваше да рискуваш главата си. Възмущението бе всеобщо, макар Прайс Девъру да бе виконт Херифорд и пер на Англия. Срещу него се нахвърлиха с обиди и наистина си го заслужаваше. Сред най-голямата глъчка изведнъж се появи лорд Дейвид, също без перука. Такива неща предвещават края на дадено общество. Лорд Дейвид бе заклемен повече и от виконт Херифорд. Но не отстъпи. Прайс Девъру беше първият, Дейвид Дъри Мойр бе вторият. Понякога е по-трудно да бъдеш втори, отколкото първи. За това е необходимо по-малко талант, но повече смелост. Опиянен от нововъведението си, първият може да не си даде сметка за опасността; докато вторият вижда пропастта и се втурва към нея. И все пак лорд Дейвид Дъри Мойр пое този риск. По-късно се появиха подражатели и след тези двама революционери мнозина започнаха да се кичат със собствените си коси, а пудрата дойде като смекчаващо вината обстоятелство.

За да доизясним мимоходом тази важна точка от историята, нека да кажем, че истинското първенство във войната против перуката се пада на една кралица, Христина Шведска, която се обличала с мъжки дрехи и от 1680 година започнала да се показва със собствените си кестеняви коси, напудрени и нефризирани, рошава, както я е майка родила. Освен това тя имала и „няколко косъма на брадата си“ — както казва Мисон.

От своя страна папата с вулата си от март 1694 година малко принизи перуката, като я свали от главите на епископите и свещениците и нареди църковниците да си пуснат коси.

И така лорд Дейвид не носеше перука и ходеше обут в ботуши от телешка кожа.

Тези подвизи му осигуряваха възхищението на публиката. Нямаше клуб, на който той да не стоеше начело, нямаше боксов мач, на който да не бе поканен за рефер. Рефер значи съдия.

Той бе съставил уставите на много хайлайфни клубове; бе основал елегантни игрални домове, един от които, „Лейди Гини“, съществуваше в Пал Мал чак до 1772 година. „Лейди Гини“ беше клуб, в който се стичаха всички млади лордове. Играеха там на комар. Най-малката ставка беше фишек от петдесет гвинеи и на игралната маса никога нямаше по-малко от двадесет хиляди гвинеи. До всеки играч бе поставена висока масичка, на която слагаха чашата с чай и позлатена дървена паничка за фишеците с гвинеи. Както слугите, когато лъскаат ножовете, тук играчите носеха кожени ръкавели, които предпазваха дантелите им, кожени пластрони, които закриваха яките им, и сламени шапки с широка периферия, украсени с цветя, за да не пречи на очите им силната светлина на лампите и да не развалят фризуриите си. Освен това шапките прикриваха вълнението им, особено когато се играеше на „тридесет и едно“. Дрехите се обличат наопаки, за късмет.

Лорд Дейвид беше член на клуб „Бифтек“, на клуб „Сърли“ и на „Сплит Фардинг Клъб“ („Клуб на намръщените“ и клуб „Брой стотинките“), на „Скрепеният навеки възел“ („Сийлд Нот“), клуб на роялистите, и на клуба „Мартинъс Скриблиърс“^[3], основан от Суифт на мястото на клуба „Рота“, основан от Милтън.

Макар да бе красив, членуваше и в „Клуба на грозниците“. Този клуб бе посветен на грозотата. Членовете му се задължаваха да се бият не за някоя красива жена, а за някой грозен мъж. Клубната зала бе украсена с портрети на уродливи хора — Терсит, Трибуле, Дънс, Хюдибрас, Скарон^[4]; върху камината бе поставен бюст на Езоп между двама еднооки — Коклес и Камоинш^[5]; Коклес беше сляп с лявото око, Камоинш — с дясното; и двамата бяха обърнати към зрителите откъм сляпата си страна, така че тези два слепи профила се гледаха един друг. В деня, когато красивата госпожа Бизар заболя от едра

шарка, „Клубът на грозниците“ вдигна тост за нея. Този клуб процъфтяваше чак до началото на деветнадесети век; той изпрати на Мирабо^[6] диплом за почетен член.

След връщането на Чарлс II на власт революционните клубове бяха закрити. В уличката, съседна на Мурфийлдс, сринаха със земята кръчмата, където се помещаваше „Калфс Хед Клъб“ — „Клубът на телешката глава“, наречен така, защото през януари 1649 година, деня, в който на ешафода потече кръвта на Чарлс I, тук бяха пили в телешки череп червено вино за здравето на Кромвел.

На мястото на републиканските клубове се появиха монархически.

В тях хората се забавляваха прилично.

Такъв беше клубът, наречен „Ши Ромпс“. Членовете му хващаха от улицата някоя обикновена жена, по възможност не толкова стара и грозна, натикваха я силом в клуба и я караха да ходи на ръце, с краката нагоре, при което обърнатите ѝ поли закриваха лицето ѝ. Ако жената се опънеше, понашибваха я с камшик по местата, които вече не бяха закрити. Тя си беше крива. Конярите в тоя своего рода манеж се наричаха „скачачи“.

Имаше друг клуб, наречен „Клуб на горещите светкавици“ или метафорично „Весели танци“. В него караха негри да танцуват с бели жени перуански танци и по-специално „мозамала“ — „лошо момиче“, — при който в кулминационната точка танцьорката сяда върху куп трици и като стане, оставя конфузен отпечатък. В същия клуб се даваха живи картини по стиха на Лукреций:

Tunc Venus in silvis jungebat corpora amantium.^[7]

Имаше и „Хелфайър Клъб“ — „Клуб на адските пламъци“, където главното забавление бе да се богохулствува. Състезаваха се в тази насока. Ада спечелваше онзи, който кажеше най-обидното нещо за бога.

Имаше и „Клуб на ударите с глава“, наречен така, защото в него нанасяха на хората удари с глава. Намираха някой хамалин с широки гърди и глуповат израз, черпеха го, а при случай и силом го наливаха с

кана портър, срещу което той трябваше да се съгласи да го блъснат четири пъти с глава в гърдите. И се обзалагаха помежду си дали той ще издържи. Веднъж някакъв едър простак от Уелс на име Гоганджърд издъхна на третия удар. Това вече изглеждаше сериозно. Направено бе разследване и комисията издаде следната присъда: „Умрял от разрив на сърцето вследствие на преливане.“ Гоганджърд наистина бе изпил каната с портър.

Имаше и един така наречен „Фън Клъб“. Думата „fun“, както „cant“, както „humour“, е непреведима. „Фън“ е по отношение на шегата това, което пиперът е по отношение на солта. Да влезеш в някоя къща и да строшиш скъпо огледало, да издереш семейните портрети, да отровиш кучето, да пуснеш котката в кафеза с птици — това се нарича „да измайсториш един фън“. Да изпратиш фалшива скръбна вест, поради която роднините да сложат траур — това също е „фън“. На такъв „фън“ се дължи четвъртитата дупка в една картина на Холбайн в Хамптън Корт. За любителите на този род шеги би било гордост, ако счупването на ръката на Венера Милоска се дължеше на някой „фън“. По времето на Джеймс II един млад лорд милионер, който подпали някаква къщурка, накара цял Лондон да се залива от смях и бе обявен за „крал на фъна“. Нещастните обитатели на къщурката бяха избягали по ризи. Членовете на „Фън Клъб“, до един от висшата аристокрация, се шляеха из Лондон, когато обикновените граждани спяха, къртеха панти на кепенци, прерязваха тръби на помпи, пробиваха водохранилища, откачваха фирми, унищожаваха посеви, гасяха фенери, престъргваха с трион подпорни греди на къщи, чупеха прозорци, и то главно в бедняшките квартали. Богатите постъпваха така с бедняци. Затова и никой не можеше да се оплаче. Впрочем всичко беше само комедия. Тези нрави не са изчезнали. На разни места в Англия или из английските владения, в Гърнзи например, от време на време нощем някой обръща къщата ви наопаки, счупва оградата, изкъртва чукчето от портата и прочие. Да бяха бедняци, щяха да ги пращат на каторга; но това са все прелестни младежи.

Най-видният клуб се председателствуваше от император, който носеше полумесец на челото. Този клуб се наричаше „Великият мохок“. „Мохокът“^[8] бе нещо повече от фън. Неговата програма беше да прави зло заради самото зло. Клубът „Мохок“ имаше тази

грандиозна цел: да вреди. За изпълнението на тази цел всички средства бяха допустими. Да вреди на всяка цена, независимо кога, на кого и как — такова бе задължението му. Всеки член на „Мохок Клъб“ трябваше да има някакъв талант. Един беше „танцмайстор“ — тоест караше селяндурите да подскачат, като бодеше прасците им със саби. Други умееха да „изпотяват“, тоест импровизираха около някой голтак хоро от шест-седем благородници с рапири в ръце; заобиколен от всички страни, голтакът не можеше да не обръща гръб на някого; благородникът, към когото човекът се намираше гръбом, го наказваше за това с удар, който го заставяше цял да се извърне; нов удар с острие в хълбоците предупреждаваше човека, че е загърбил друг благородник, и така нататък, като всеки на свой ред забиваше рапирата си в тялото му; когато човекът, затворен в този кръг от остриета, беше целият окървавен и достатъчно се бе въртял, накарваха лакеи да го наложат с тояги, за разнообразие. Други пък „биеха лъв“, тоест спираха със смях някой минувач, смазваха носа му с юмрук и забиваха палци в очите му. Ако му извадеха очите, плащаха му.

Такива бяха в началото на осемнадесети век развлеченията на охолните лондонски безделници. Парижките безделници си имаха други развлечения. Господин Дьо Шароле застрелял с пушка някакъв обикновен гражданин, който стоял на прага на къщата си. Младежта винаги е обичала да се забавлява.

Лорд Дейвид Дъри Мойр внасяше в тези увеселителни заведения своя щедър и либерален дух. И той като другите весело подпалваше някоя сламена или дървена колиба и попрежуряше обитателите ѝ, но след това им построяваше каменна къща. Веднъж накара две жени да танцуват на ръце в „Ши Ромпс Клъб“. Едната беше мома и той ѝ даде зестра; другата беше омъжена и той назначи мъжа ѝ капелан.

Боевете с петли му дължат похвални усъвършенствувания. Чудно бе да гледаш как лорд Дейвид приготвя някой петел за бой. Петлите се хващат за перата така, както мъжете се хващат за косите. Затова лорд Дейвид оголваше своя петел доколкото можеше. С ножица му изрязваше перата на опашката и всички пера на врата от главата до раменете. „Толкова по-малко ще остане за човката на неприятеля“ — казваше той. После разтваряше крилата на петела и подрязваше като острие всяко перо поотделно, така че крилата ставаха сякаш покрити с шипове. „Това е за очите на врага“ — казваше лорд Дейвид. После

изстъргваше краката му с ножче, подостряше ноктите му, прикрепяше на задните му шипове остри и режещи стоманени шпори, плюеше на главата му, плюеше на врата му, цял го намазваше с плюнка, както атлетите се натриват с масло, и го пускаше в този страшен вид, като викаше:

— Ето как се прави от петел орел и как домашна птица става страшен звяр!

Лорд Дейвид присъствуваше на боксови мачове и беше живият им правилник. При големи състезания се разпореждаше за поставянето на колчетата и за опъването на въжетата, определяше колко стъпки ще бъде широк и дълъг рингът. Ако беше секундант, неотлъчно следеше своя боксьор с бутилка в едната ръка и с гъба в другата, викаше му: „Strike fair“^[9], подсказваше му разни хитрости, съветваше го по време на боя, изтриваше кръвта му, а когато го събореха, го вдигаше, взимаше го на коленете си, поставяше гърлото на бутилката между зъбите му, напълваше устата си с вода и му пръскаше ситни капчици в очите и ушите, което може да съживи и умиращ. Ако пък беше съдия, той следеше за редовността на ударите, забраняваше на когото и да било освен на секундантите да помага на състезателите, обявяваше за победен шампиона, който не заставаще точно пред противника, следеше времето на рундовете да не надхвърля половин минута, не допускаше бутинга, като осъждаше оня, който удря с глава, не разрешаваше да се бие паднал на земята противник. Цялото това знание съвсем не го правеше педант и не се отразяваше на непринуденото му държане в обществото.

Когато той биваше съдия на боксов мач, обгорелите, пъпчиви и космати привърженици на единия или другия противник никога не си позволяваха да прескачат оградата, да влизат в ринга, да късат въжетата, да изтръгват колчетата и грубо да се намесват в борбата, за да се притекат на помощ на своя губещ сили боксьор и да наклонят везните на победата. Лорд Дейвид беше един от малцината съдии, на които никой не смееше да вдигне ръка.

Никой не умееше да тренира като него. Боксьорът, когото той се наемеше да обучава, бе сигурен, че ще победи. Лорд Дейвид избираше някой Херкулес, едър като скала, висок като кула, и го гледаше като свое дете. Главното беше да накара тази канара да мине от защита към нападение. А в това той беше майстор. Щом осиноवेशе такъв циклоп,

той вече не се отлъчваше от него. Ставаше му бавачка. Мереше му виното и месото, определяше му колко да спи. Той именно установи чудесния за атлета режим, подет впоследствие от Морли: сутрин — сурово яйце и чашка шери, на обяд — парче недопечен овчи бут и чай, в четири часа — препечен хляб и чай, вечер — светъл ейл и препечен хляб. След това събличаше момъка, масажираше го и го слагаше да спи. На улицата не го изпускаше от очи, отстраняваше всички опасности — изтървани коне, колела на коли, пияни войници, хубави момичета. Бдеше над добродетелта му. Тези майчински грижи непрекъснато донасяха някакво ново усъвършенствуване в обучението на покровителствувания от него мъж. Показваше му удара, който чупи зъбите, и удара с палец, който пръска окото. Човек не можеше да си представи нищо по-трогателно.

По този начин той се подготвяше за политическия живот, към който по-късно трябваше да бъде призван. Не се става лесно завършен благородник.

Лорд Дейвид Дъри Мойр страстно обичаше уличните зрелища, парадните подиуми, бараките със странни животни, цирковите палатки, клоуните, шутовете, смешниците, фарсовете под открито небе и панаирджийските чудеса. Истински аристократ е онзи, който обича да се смесва с простолюдието. Ето защо лорд Дейвид посещаваше кръчмите и просяшките ханове на Лондон и на Петте пристанища. За да може при случай, без да компрометира службата си в Бялата ескадра, да се сбие с някой моряк или калафатник, когато отиваше в тези съмнителни места, той се обличаше като моряк. Когато се предреждаше така, му беше по-удобно да не носи перука, защото дори и по времето на Луи XIV народът си бе запазил косите, както лъвът гривата си. В такъв вид лорд Дейвид се чувствуваше свободен. Хората от простолюдието, които срещаше в навалищата и с които се смесваше, високо го уважаваха и не знаеха, че е лорд. Наричаха го Том-Джим-Джак. Беше популярен под това име и твърде известен сред измета. Той майсторски се правеше на човек от тяхната черга. При случай си служеше с юмруците. Лейди Джоузиан познаваше и високо ценеше тази страна на елегантния му живот.

[1] *Magister elegantiarum* (лат.) — законодател на изящното. ↑

[2] Йожен Дъвериа (1805–1855) — френски художник. ↑

[3] „Мартинъс Скриблиъръс“ — хумористичен кръжец, основан през 1814 г. от Поуп, Суифт и др., който имал за цел да пародира трудовете на литературните и псевдонаучните „драскачи“. ↑

[4] Клубната зала бе украсена с портрети на уродливи хора — Терсит — герой от „Илиада“ на Омир, отвратителен гърбушко. Джон Дънс Скот — шотландски философ от XIII в. Хюдибрас — герой от едноименната сатирична поема на Бътлър, английски сатирик от XVII в. Пол Скарон (1610–1660) — френски писател, уродлив по рождение.

↑

[5] ... между двама еднооки — Коклес и Камоинш... — Хораций Коклес — легендарен римски герой. Луиш ди Камоинш. (1524–1580) — велик португалски поет, автор на епическата поема „Лузиади“. ↑

[6] Оноре Габриел Рикети, граф Мирабо (1749–1791) — деец на Френската буржоазна революция от 1789 г.; заради безобразната му външност съвременниците му го наричали „чудовище“. ↑

[7] Tunc Venus in silvis jungebat corpora amantum. (лат.) — Там Венера в горите съединяваше телата на влюбените. ↑

[8] Мохок (от англ. mohock) — през XVIII в. в Лондон: член на група аристократични безделници, които нападали нощем хора по улиците. ↑

[9] Strike fair! (Англ.) — Удряй здраво! ↑

V КРАЛИЦА АН

1

Над тази двойка беше Ан^[1], кралицата на Англия.

Ан беше най-обикновена жена. Весела, благосклонна, почти величествена. Никое от качества ѝ не стигаше до добродетел, никое от несъвършенствата ѝ не стигаше до зло. Пълнотата ѝ беше подпухналост, хитростта ѝ — тромава, добротата ѝ — глупава. Беше упорита и мека. Като съпруга беше невярна и вярна, тъй като имаше любимци, на които отдаваше сърцето си, и съпруг, за когото пазеше леглото си. Като християнка беше еретичка и същевременно църковница. Имаше едно хубаво нещо — силен врат като на Ниоба. Всичко останало у нея беше несполучливо. Беше кокетка, но неумела и същевременно порядъчна. Кожата ѝ беше бяла и гладка и тя много я излагаше на показ. От нея е произлязла модата да се носи стегнат гердан от едри бисери. Имаше тясно чело, чувствени устни, месести бузи, изпъкнали очи, лошо зрение. Късогледството се простираше и върху ума ѝ. Освен някои макар и редки изблици на сърдечност, почти толкова неприятни, колкото и гневът ѝ, тя живееше в постоянно състояние на мълчаливо мърморене и на свъсено мълчание. Полуизричаше думите си, които човек трябваше да отгатва. Тя беше смесица от добродушна жена и зла дяволица. Обичаше неочакваността, което е дълбоко женско качество. Ан беше едва усъвършенствувано издание на най-обикновена Ева. И на това именно недодялано същество се бе паднало щастието да седи на престол. Освен това пиеше. Мъжът ѝ беше датчанин, и то расов.

Ан беше тори, а управляваше чрез вигите. По женски, безразсъдно. Имаше пристъпи на бесен гняв. Тогава чупеше. Човек не може да си представи по-неумело боравене с държавните работи. Тя просто изпускаше събитията на земята. Цялата ѝ политика беше спукана. Умееше да прави големи катастрофи от незначителни поводи.

Когато я прихванеше да прояви властта си, наричаше това „да удари с ръжен“.

С дълбоко замечтан вид изричаше думи като например:

— Никой пер не може да носи шапка в присъствието на краля с изключение на Корси, барон Кинсейл, пер ирландски.

Казваше също:

— Ще бъде несправедливо мъжът ми да не е лорд-адмирал, щом баща ми е бил лорд-адмирал.

И направи Джордж Датски върховен адмирал на Англия, „and of all Her Majesty’s Plantations“^[2]. От нея като пот непрекъснато се излъчваше лошо настроение. Тя не изразяваше мисълта си, а я изпускаше. В тази гъска имаше някакъв сфинкс.

Тя съвсем не мразеше „фъна“ — тази закачлива и злосторна шегга. Да можеше да направи Аполон гърбав — щеше да е най-голямата ѝ радост. Но би го оставила бог. Понеже беше добра, тя се стремеше да не отчайва никого, а отегчаваше всички. Често говореше без заобикалки и едва ли не псуваше — като Елизабет. От време на време изваждаше от един мъжки джоб в полите си малка кръгла кутия от ковано сребро, върху която бе нарисуван портретът ѝ в профил, между двете букви К. А., отваряше я и с върха на пръста си взимаше малко помада, с която си начервяваше устните. И след като по такъв начин разкрасеше устата си, се смееше. Много обичаше да яде зенландски плоски медени питки. Гордееше се с пълнотата си.

Преди всичко пуританка, тя все пак с удоволствие би се увличала по представления. По едно време ѝ хрумна да създаде Музикална академия по примера на френската. През 1700 година един французин, на име Фортъорош, поиска да построи в Париж „Кралски цирк“, който щеше да струва четиристотин хиляди лири, но Д’Аржансон се противопостави; тогава този Фортъорош пристигна в Англия и почти съблазни кралица Ан с предложението си да построи в Лондон театър с машини, по-красив от този на френския крал и с „четвърто подземие“. Като Луи XIV, и тя обичаше каляската ѝ да препуска. Сменявайки конете, успяваше понякога да измине за по-малко от час пътя от Уиндзор до Лондон.

[1] Кралица Ан — дъщеря на Джеймс II, наследила английския престол след смъртта на Уилям, принц Орански. При нейното царуване

(1702–1714) Англия и Шотландия били обединени в едно кралство — Великобритания (1707). [↑](#)

[\[2\]](#) „And of all Her Majesty’s Plantations.“ (Англ.) — „И на всички владения на нейно величество.“ [↑](#)

По времето на Ан никакви събрания не можеха да се състоят без разрешението на двама мирови съдии. Ако се съберяха дванадесет души, макар и за да ядат стриди и да пият портър, те вършеха предателство.

При нейното царуване, което все пак беше относително благодушно, насилственият набор за флотата се извършваше с крайна безогледност. Печално доказателство, че англичанинът е по-скоро поданик, отколкото гражданин. От векове кралете на Англия действаха като тирани в противоречие с всички стари харти на свободите^[1]. Което даваше повод на Франция да злорадствува и да негодува. Но злорадството ѝ бе донякъде неоправдано, понеже тя заместваше английския насилствен набор за флотата с насилствен набор за войската. Във всички големи градове на Франция всеки читав човек, тръгнал из улиците по своя работа, бе изложен на опасността да бъде натикан от набирачите на войници в една къща, наречена „пещ“. Там те го затваряха заедно с други като него, подбираха годните за служба и ги продаваха на офицерите. През 1695 година в Париж имаше тридесет такива „пещи“.

Законите срещу Ирландия, издадени от кралица Ан, бяха жестоки.

Ан бе родена през 1664 година, две години преди Лондонския пожар. Основавайки се на този факт, астролозите (по онова време още имаше астролози и доказателство за това е, че Луи XIV се е родил в присъствието на астролог и е бил повит в хороскоп) бяха предсказали, че бидейки „по-голямата сестра на огъня“, тя ще стане кралица. И Ан наистина стана кралица благодарение на астрологията и на революцията от 1688 година^[2]. Унизително ѝ беше, че я е кръстил някакъв си Гилбърт, Кентърбърийски епископ. В Англия не беше възможно да си кръщелник на папата. Обикновен примат е не особено блестящ кръстник. Ан бе принудена да се задоволи с него. Нейна си бе вината. Защо беше протестантка?

Дания бе заплатила за девствеността ѝ — „virginitas empta“^[3], както казват старите харти, шест хиляди двеста и петдесет лири

стерлинги рента, която се набираше от съдебния окръг Уординбърг и от остров Фемарн.

Ан следваше не по убеждение, а по навик традициите на Уилям. По време на нейното царуване, родено от революция, англичаните имаха толкова свобода, колкото можеше да се побере между Лондонската кула, където затваряха ораторите, и позорния стълб, отреден за писателите. Ан говореше малко датски — за интимните разговори с мъжа си, малко френски — за интимните разговори с Болингбрук. Едва си кълчеше езика, но в Англия беше на мода да се говори на френски, особено в двореца. Духовитости можеха да се казват само на френски. Ан много се грижеше за монетите, особено за медните монети, които са дребни и популярни; държеше да бъде добре представена върху тях. По време на нейното царуване сякоха шест фартинга. На опакото на първите три тя заповяда да изобразят просто един престол, на опакото на четвъртия пожела да има триумфална колесница, а на опакото на шестия — богиня с меч в едната ръка и маслиново клонче в другата и надпис „Bello et pace“^[4]. Дъщеря на Джеймс II, който беше наивен и жесток, тя бе брутална.

И същевременно в дъното на душата си беше мека. Противоречие, което е само привидно. Гневът я преобразяваше. Нагрейте захар и тя почва да ври.

Ан беше популярна. Англия обича кралстващите жени. Защо? Защото Франция ги изключва. И това вече е достатъчна причина. Възможно е дори да няма други. За английските историци Елизабет е олицетворение на величието, Ан — на добротата. И така да е. Но в тези женски дарувания няма нищо изтънчено. Всичко в тях е грубо. Грубо величие и груба доброта. Що се отнася до тяхната неопетнена добродетел, а Англия много държи на нея, ние не ще я оспорваме. Елизабет е девственица, укротявана от Есекс^[5], а Ан съпруга, допълнена от Болингбрук.

[1] ... е противоречие с всички стари харти на свободите. — Има се предвид Великата харта на свободите, издадена през 1215 г. от английския крал Джон Безземления под давление на феодалите, която ограничавала властта на краля в тяхна полза. ↑

[2] ... стана кралица благодарение на... революцията от 1688 година. — Става дума за държавния преврат или така наречената

„безкръвна“ революция от 1688 г., в резултат на която през 1688 г. била окончателно ликвидирана феодалната монархия. Джеймс II бил свален; буржоазията в съюз с поземлената аристокрация издигнала на престола Уилям, принц Орански. ↑

[3] *Virginitas empta* (лат.) — откупена девственост. ↑

[4] *Bello et pace* (лат.) — във война и в мир. ↑

[5] Робърт Есекс (1567–1601) — фаворит на английската кралица Елизабет I. ↑

Народите имат идиотския навик да приписват на краля онова, което сами вършат. Те се бият. А кой печели славата? Кралят. Те плащат. А кой е разточителен? Кралят. И народите го обичат, задето е толкова богат. Кралят получава от бедните по жълтица, а връща на бедните по годоган. Колко е щедър! Колосът-пиедестал се възхищава от пигмея, когото носи на плещите си. Колко е голям тоя педя-човек! Нали е на гърба ми. Има един чудесен начин джуджето да стане по-голямо от великана — достатъчно е да се качи на раменете му. Но странното е, че великанът се оставя да го яхат, а че се и възхищава от величието на джуджето, това вече е глупаво. Човешка наивност.

Конната статуя, запазена само за кралете, много добре представя кралската власт. Конят е народът. Само че този кон бавно се преобразява. В началото е магаре, накрая — лъв. Тогава той хвърля конника си на земята и така се дойде в Англия до 1642 година, а във Франция — до 1789-та; а понякога го изяжда и така в Англия се стигна до 1649 година, а във Франция — до 1793-та^[1].

Странно е, че понякога лъвът може пак да се превърне в магаре, но се случва. Тъкмо това се наблюдаваше в Англия. Народът отново си беше сложил самара на роялисткото идолопоклонничество. Кралица Ан, както вече казахме, беше популярна. Какво правеше тя, за да постигне това? Нищо. А да не прави нищо, е единственото, което се иска от английския крал. За това, че не върши нищо, той получава по тридесетина милиона годишно. През 1705 година Англия, която имаше само тринадесет военни кораба по времето на Елизабет и тридесет и шест при Джеймс I, вече притежаваше сто и петдесет. Англичаните имаха три армии — пет хиляди войници в Каталония, десет хиляди в Португалия, петдесет хиляди във Фландрия, и освен това плащаха четиридесет милиона годишно на монархическа и дипломатическа Европа, която английският народ винаги е издържал като публична жена. Когато парламентът гласува един патриотичен заем от тридесет и четири милиона за пожизнени ренти, хората просто се трупаха пред хазната, за да се включат в подписката. Англия бе изпратила ескадра в Източна Индия и друга на испанския бряг, начело с адмирал Лийк, и освен това четиристотин резервни кораба начело с адмирал Шоуъл.

Англия току-що си бе присвоила Шотландия. Беше периодът между Хохщет и Рамийи и едната победа позволяваше да се предвиди другата. При Хохщет Англия бе заловила като в мрежа двадесет и седем батальона и четири драгунски полка и бе отнела сто левги територия на Франция, която стремглаво отстъпваше от Дунав до Рейн. Англия простираше ръка към Сардиния и Балеарите. Бе довела като победителка в своите пристанища десет испански линейни кораба и много галиони, натоварени със злато, Хъдсъновият залив и пролив вече бяха наполовина изоставени от Луи XIV — чувствуваше се, че той ще отстъпи и Акадия, Свети Христофор и Нова земя и че ще бъде твърде щастлив, ако Англия се съгласи да търпи френския крал да лови моруна на Бретонския нос. Англия се готвеше да му наложи срама сам да събори укрепленията при Дюнкерк. Междувременно тя бе окупираа Гибралтар и заемаше Барселона. Колко велики дела бяха извършени! Как да не се възхищава човек, че кралица Ан си бе дала труда да живее тъкмо в това време?

От известна гледна точка царуването на Ан изглежда като отражение на царуването на Луи XIV. Попаднала за известно време заедно с този крал на срещата, която ние наричаме история, Ан представлява негово смътно подобие.

Като него, и тя си играе на велико царуване — и тя си има паметници, изкуства, победи, капитани, литератори, фонд за издръжка на забележителни личности, галерия за шедьоври. Дворът ѝ също така я следва, има тържествен вид, орден и марш. Той се състои от всички величия на Версай в умален вид, а те и без това не са чак толкова големи. Но пропорциите са спазени. Като прибавим и „God save the queen“^[2], който при това положение може да бъде заимствуван от Люли, общата илюзия става пълна. Не липсва нито едно лице. Кристофър Рен е доста приемлив Мансар, Сомърс струва колкото Ламоаньон. Ан си има свой Расин в лицето на Драйдън, свой Боало, представен от Поуп, свой Колбер — Годолфин, свой Лувоа^[3] — Пембрук, и свой Тюрен — Марлборо. Само поувеличете перуките и намалете челата. Всичко това е тържествено и помпозно и някогашният Уиндзор почти не отстъпва на Марли^[4]. Но тук всичко е от женски род и Аниният отец Телие се нарича Сара Дженингс. Впрочем в литературата вече се очертава някакъв зачатък на ирония, която петдесет години по-късно ще се превърне във философия —

протестантският Тартюф е разобличен от Суифт така, както католическият Тартюф е разобличен от Молиер. Въпреки че по онова време се кара с Франция и я побеждава, Англия ѝ подражава и се учи от нея; фасадата на Англия е осветена от френска светлина. Жалко, че царуването на Ан продължи само дванадесет години, иначе англичаните не биха чакали много да ги молят, за да казват „векът на Ан“, така както ние казваме „векът на Луи Четиринадесети“. Ан се появи на хоризонта през 1702 година, когато Луи XIV вече залязваше. Една от странностите на историята е, че изгряването на това бледо светило съвпада със залеза на пурпурното светило и че по времето, когато Франция има своя крал-слънце, Англия има своята кралица-луна.

Подробност, която заслужава да се отбележи: макар двете страни да водеха война, Луи XIV беше предмет на голямо възхищение в Англия. „Такъв именно крал е нужен на Франция“ — казваха англичаните. Любовта на англичаните към свободата им се допълва от известно приемане на робството за чуждите народи. Тази благосклонност към веригите, които оковават съседа, понякога стига до възторг към съседния деспот.

Така че, общо взето, Ан направи народа си „щастлив“, както казва на три пъти с очарователна настойчивост, на шеста и на девета страница в посвещението си и на трета страница в увода си френският преводач на книгата на Бивърел.

[1] ... така в Англия се стигна до 1649 година, а във Франция — до 1793-а. — През 1649 г. английската буржоазия под влияние на народните маси праща на смърт Чарлс I; през 1793 г. бил гилотиниран френският крал Луи XVI. ↑

[2] „God save the queen“ (англ.) — „Боже, пази кралицата“ — английски национален химн. ↑

[3] Кристофър Рен (1632–1723) — английски архитект, Франсоа Мансар (1598 — 1666) — френски архитект с голям принос в архитектурата на класицизма. Джон Сомърс (1651–1716) — английски държавник, един от лидерите на вигите. Гийом дьо Ламоаньон (1617–1677) — председател на парламента при Луи XV. Никола Боало (1636–1711) — френски поет, теоретик на класицизма. Александър Поуп (1688–1744) — английски поет, теоретик на класицизма. Жан-

Батист Колбер (1619–1683) — министър на финансите при Луи XIV, фактически ръководил външната и вътрешната политика на Франция през втората половина на XVII в. Сидни Годолфин (1645–1712) — пръв ковчежник при английската кралица Ан Стюарт. Франсоадьо Лувоа (1639–1691) — военен министър на Луи XIV. ↑

[4] ... Уиндзор почти не отстъпва на Марли. — Уиндзор — дворец на английските крале на брега на Темза. Марли — дворец на френските крале близо до Версан. ↑

Кралица Ан имаше донякъде зъб на херцогиня Джоузиан, и то по две причини:

Първо — защото намираше херцогиня Джоузиан красива.

Второ — защото намираше красив годеника на херцогиня Джоузиан.

Две причини са достатъчни, за да породят ревност у обикновената жена. За кралица стига и една.

Нека прибавим: тя се сърдеше на Джоузиан, задето ѝ беше сестра.

Ан не обичаше жените да са красиви. Смяташе това за противно на добрите нрави.

Що се отнася до самата нея — тя беше грозна.

Макар и не по собствено желание.

Част от религиозността ѝ се дължеше на тази грозота.

Красива и учена, Джоузиан дразнеше кралицата.

За грозна кралица една красива херцогиня не е приятна сестра.

Друга причина да недоволствува от сестра си беше „неподходящият“ произход на Джоузиан.

Ан беше дъщеря на Ан Хайд, обикновена лейди, законно, но неохотно взета за съпруга от Джеймс II до времето, когато той беше Йоркски херцог. Понеже във вените ѝ течеше тази нисша кръв, Ан се чувствуваше само наполовина от кралски род и Джоузиан, дошла по съвсем нереден начин на бял свят, подчертаваше по-дребната, но съществена нередност в произхода на кралицата. Дъщерята на неравния брак гледаше с неудоволствие край себе си дъщерята на незаконната връзка. Всичко това налагаше някакво неприятно сравнение, но в ущърб на кралицата. Джоузиан имаше право да каже на Ан: „Моята майка струва не по-малко от вашата.“ В двора не отваряха дума по въпроса, но очевидно така мислеха. Това бе досадно за нейно кралско величество. Кому бе нужна тази Джоузиан? Какво ѝ бе хрумнало да се ражда? Изобщо необходима ли бе някаква си Джоузиан? Известни роднински връзки са унижителни.

Все пак Ан се държеше добре с Джоузиан.

Може би дори би могла да я обича, ако не ѝ беше сестра.

VI БАРКИЛФЕДРО

Полезно е човек да знае действията на ближните си и е мъдро да упражнява известен надзор над тях.

Джоузиан малко шпионираше лорд Дейвид посредством един свой човек, в когото имаше пълно доверие и който се наричаше Баркилфедро.

Лорд Дейвид дискретно следеше Джоузиан чрез един свой човек, в когото беше напълно сигурен и който се наричаше Баркилфедро.

От своя страна кралица Ан караше да я държат в течение на действията на херцогиня Джоузиан — нейната незаконородена сестра, и на лорд Дейвид — бъдещия ѝ зет до незаконна линия, чрез един свой човек, на когото тя напълно разчиташе и който се наричаше Баркилфедро.

Този Баркилфедро имаше подръка следните три клавиша; Джоузиан, лорд Дейвид, кралицата. Един мъж между две жени. Колко възможни вариации! Какво преплитане на чувства!

Баркилфедро невинно беше заемал такова изгодно положение — да шепне на три уши.

Той беше някогашен слуга на Йоркския херцог. Беше се стремил да стане свещенослужещ, но не бе успял. Йоркският херцог, княз английски и римски, съчетание на кралския папизъм и официалното англиканство, имаше един католишки и един протестантски дом и можеше да издигне Баркилфедро в едната или в другата йерархия; но не го счете за достатъчно ревностен католик, та да го направи придворен свещеник, нито пък за достатъчно верен протестант, та да го направи капелан. Така Баркилфедро се намери между две вероизповедания и духом на земята.

Това не е лошо положение за някои пълзящи души.

Има пътища, по които може да се мине само пълзешком.

Баркилфедро бе прекарал голяма част от живота си в скромното, но доходно положение на слуга. Положението на слуга е нещо, но той желаше и власт. И може би щеше да я постигне, ако Джеймс II не бе паднал. Трябваше да започва отначало. Не му провървя и при свъсения

Уилям III, проявяващ в управлението си благонравна страхливост, която считаше за честност. След като покровителят му Джеймс бе свален от престола, Баркилфедро не изпадна веднага в беда. След падането на даден владетел остава нещо, което няма как да се определи, но то още известно време поддържа неговите хрантутници. Така, след като дървото се изкорени, листата му запазват свежестта си два-три дни, после изведнъж пожълтяват и изсъхват; същото става и с кралските хора.

Благодарение на това своеобразно балсамиране, което се нарича наследствено право на престола, владетелят от своя страна, макар и паднал и отхвърлен, продължава да живее и да се консервира. Не става обаче същото и с хората му, които са много по-мъртви от краля. Там някъде кралят става мумия, тук придворният му се превръща в призрак. Да бъдеш сянка на друга сянка, значи да бъдеш олицетворение на изтощението. Така Баркилфедро изпосталя. И тогава стана литератор.

Но не го пускаха дори в кухните. Понякога не знаеше къде да легне да спи. „Кой ще ме скрие от звездите?“ — казваше той. И се бореше. Притежаваше цялото необикновено търпение на човек, изпаднал в отчаяно положение. Освен това имаше и дарбата на термитите — умееше да продълбае дупка от долу на горе. Служейки си с името на Джеймс II, със своите спомени, с верността си, с разнежването и прочие, той се добра до херцогиня Джоузиан.

Джоузиан прояви благосклонност към този човек, изпаднал в мизерия, и при това умен — две неща, които трогват. Тя го представи на лорд Дъри Мойр, даде му подслон при слугите, причисли го към своите хора, отнасяше се добре с него, а понякога дори му говореше на „ти“. На мода бе знатните дами да се обръщат на „ти“ към литераторите, които не възразяваха. Маркиза Дьо Майи^[1] приела Роа, когото никога преди това не била виждала, легнала в леглото си, и му каза:

— Ти ли написа „Галантната година“? Добър ден.

По-късно литераторите си върнаха. Дойде ден, когато Фабр д'Еглантин^[2] каза на херцогиня Дьо Роан:

— Ти не си ли оная Шабо?

За Беркилфедро беше успех, че му говорят на „ти“. Той беше очарован. Беше се стремил към надменното благоволение на

херцогинята.

„Лейди Джоузиан ми говори на «ти»!“ — си казваше той. И потриваше ръце.

Възползува се от това обстоятелство, за да спечели терен. Стана постоянен посетител на стаите на Джоузиан, не пречеше, не привличаше вниманието. Херцогинята така бе свикнала с него, че едва ли не си сменяше ризата в негово присъствие. Всичко това обаче беше несигурно. Баркилфедро се стремеше към някакво по-определено положение. Херцогинята беше само етап по пътя му. Ако подземният му ход не стигнеше до кралицата, значи беше работил нескорошно.

Един ден Баркилфедро каза на Джоузиан:

— Би ли желала ваша светлост да ме направи щастлив?

— Какво искаш? — запита Джоузиан.

— Длъжност.

— Ти? Длъжност?

— Да, госпожо.

— Какво ти е дошло наум да искаш длъжност? Тебе за нищо не те бива.

— Тъкмо затова.

Джоузиан се разсмя.

— Коя измежду длъжностите, за които не си годен, желаеш?

— Отпушвач на бутилките от океана.

Джоузиан се разсмя още по-весело.

— Какво е това? Ти се подиграваш.

— Не, госпожо.

— За да се позабавлявам, ще поговоря с тебе сериозно — рече херцогинята. — Какъв искаш да бъдеш? Повтори!

— Отпушвач на бутилките от океана.

— В двора всичко е възможно. Има ли такава длъжност?

— Да, госпожо.

— Продължавай. Разкажи ми и други неизвестни неща.

— Такава длъжност съществува.

— Закълни ми се в душата си, която нямаш.

— Заклевам се.

— Не ти вярвам.

— Благодаря, госпожо.

— Така че, ти искаш... Кажи пак.

— Да разпечатвам бутилките от морето.

— Ето ти работа, която няма да те преуморява. Все едно да решиш бронзов кон.

— Приблизително.

— Да не правиш нищо. Тъкмо такова място ти трябва наистина. За това те бива.

— Нали виждате, че все пак ме бива за нещо?

— Не! Ти се шегуваш. Наистина ли съществува такава служба?

Баркилфедро каза с дълбока почитателност:

— Госпожо, вие имате велик баща, крал Джеймс II, и знаменит зет — Джордж Датски, херцог Къмбърланд. Вашият баща беше, а вашият зет е лорд-адмирал на Англия.

— Това ли е новото, което си дошъл да ми съобщиш? Знам го не по-зле от тебе.

— Но ето какво ваша светлост не знае. В морето има три вида неща: онези, които са на дъното — лейгън; онези, които плуват по повърхността — флотсън; и онези, които морето изхвърля на сушата — джетсън.

— И после?

— Тези три вада неща — лейгън, флотсън и джетсън — принадлежат на лорда върховен адмирал!

— Е, и?

— Разбра ли ваша светлост?

— Не.

— Всичко, което е в морето, което потъва, изплува и се изхвърля от него, всичко това принадлежи на адмирала на Англия.

— Всичко. Добре. И после?

— С изключение на есетрата, която принадлежи на краля.

— По-скоро бих помислила, че принадлежи на Нептун — рече Джоузиан.

— Нептун е глупак. Той всичко е изпуснал. Оставил е англичаните да му го отнемат.

— Свършвай.

— Морска плячка — така се наричат тези находки.

— Нямам нищо против.

— Те са безброй. Постоянно има неща, които потъват, неща, които плуват, неща, които се изхвърля на сушата. Това е приносът на

морето. Морето плаща данък на Англия.

— Съгласна съм. Но свършвай.

— Ваша светлост разбира, че по този начин океанът създава служба.

— Къде?

— В адмиралтейството.

— Каква служба?

— Служба за морските находки.

— Е, и?

— Тази служба се разпределя между три длъжности: Лейгън, Флотсън и Джетсън, и за всяка длъжност има по едни офицер.

— И после?

— Някой кораб в открито море иска да даде известно сведение на земята — че плава на такава и такава ширина, че е срещнал морско чудовище, че съзира бряг, че се намира в опасност, че ще потъне, че е загубен и прочие. Собственикът взима една бутилка, слага в нея къс хартия, на която е написал съобщението, запечатва гърлото и хвърля бутилката в морето. Ако бутилката отиде на дъното, това се отнася до офицера Лейгън, ако плува — отнася се до офицера Флотсън, ако бъде изхвърлена на брега, отнася се до офицера Джетсън.

— И ти би искал да бъдеш офицерът Джетсън?

— Именно.

— И това ти наричаш отпушвай на бутилките от океана?

— Щом тази длъжност съществува.

— Защо искаш това именно място, а не някое от другите две?

— Защото то в момента е свободно.

— В какво се състои длъжността?

— Госпожо, през 1598 година една накатранена бутилка, намерена от някакъв рибар, който ловял змиорки в пясъчните плитчини при Епидиум Промонториум, била занесена на кралица Елизабет и пергаментът, изваден от нея, осведомил Англия, че Холандия е завзела, без да предупреди никого, една непозната страна — Нова Зембла или Нова земя, че това завземане е станало през юни 1596 година, че в тази страна хората били изяждани от мечки и че на един лист е разяснено как да се предпазват от зимата, а тоя лист е скрит в кобура на един мускет, окачен в комина на дървената къща, построена на острова и оставена от холандците, които били измрели

до един, и че този комин бил направен от едно изтърбушено буре, вкарано в покрива.

— Не разбирам много добре брътвежа ти.

— Възможно е, но Елизабет разбрала. Една страна повече за Холандия, това означавало една страна по-малко за Англия. Бутилката, която донесла известието, била сметната за нещо важно. И от този ден била издадена заповед: който намери запечатана бутилка на брега на морето веднага да я предава на адмирала на Англия под страх от обесване. Адмиралът държи един офицер, който отваря тези бутилки и осведомява — ако е необходимо — нейно величество за съдържанието им.

— Често ли пристигат такива бутилки в адмиралтейството?

— Рядко. Но това няма значение. Длъжността съществува. За оня, който я заема, има работна стая и жилище в адмиралтейството.

— И колко се плаща за бездействието му?

— Сто гвинеи годишно.

— За толкова ли ме безпокоиш?

— Стигат за преживяване.

— Бедно.

— Както подобава на човек като мене.

— Сто гвинеи е нищо.

— Онова, което на вас ви е необходимо, за да живеете една минута, на нас ни стига за цяла година. Това е предимството на бедните.

— Ще получиш тази длъжност.

Една седмица по-късно, благодарение на доброто желание, проявено от Джоузиан, благодарение на авторитета на лорд Дейвид Дъри Мойр, Баркилфедро бе вече осигурен, освободен от превратностите на съдбата, стъпил на здрава почва, и бе настанен в адмиралтейството, където получи жилище и сто гвинеи заплата.

[1] Маркиза дьо Майи — една от фаворитките на Луи XV. ↑

[2] Фабр д'Еглантин (1755–1794) — френски писател и деец на Френската революция от 1789 г. Осъден на смърт и екзекутиран заедно с Дантон. ↑

VII

БАРКИЛФЕДРО СЕ ИЗДИГА

Първото и най-неотложно нещо е да се отплатиш за доброто с неблагодарност.

И Баркилфедро не пропусна да го стори.

Понеже бе получил толкова благодеяния от Джоузиан, той, естествено, имаше само една мисъл — да ѝ отмъсти.

Нека добавим, че Джоузиан беше красива, висока, млада, богата, могъща, знатна и че Баркилфедро беше грозен, нисък, стар, беден, покровителствуван, неизвестен. Трябваше, разбира се, да си отмъсти и за това.

Може ли човек, изтъкан само от мрак, да прости някому толкова блясък?

Баркилфедро беше ирландец, отрекъл се от Ирландия, тоест от лошия вид ирландци.

Баркилфедро имаше само едно нещо в своя полза — големия си корем.

Големият корем минава за признак на доброта. Но този корем всъщност бе част от лицемерието на Баркилфедро. Защото този човек беше извънредно лош.

На каква възраст бе Баркилфедро? На никаква. На възрастта, необходима за осъществяване на проекта му в дадения момент. Беше стар, ако се съди по бръчките и сивите му коси, и млад, ако се съди по гъвкавия ум.

Беше сръчен и тромав — нещо като хипопотам-маимуна. Разбира се, беше роялист и републиканец кой знае? Може би католик; протестант положително. Вероятно за Стюартите; но сигурно за Брауншвайгската династия. Да си „за“, е сила само при условие, че си същевременно и „против“. Баркилфедро прилагаше тази мъдрост.

Длъжността „отпушвач на бутилките от океана“ не беше толкова нищожна, колкото изглеждаше по думите на Баркилфедро. Протестът на Гарсия-Фернандес в книгата му „Морски пътеводител“ против грабежа на изхвърлените от морето вещи, наречен „право на отломките“, и против разграбването на морските останки от

крайбрежните жители, протест, който днес бихме нарекли празнословие, бе направил сензация в Англия и бе довел до това подобряване на положението на корабокрушенците, че техните имущества, вещи и собственост, вместо да бъдат крадени от селяните, започнаха да се конфискуват от лорд-адмирала.

Всички останки, изхвърлени от морето на английския бряг — стоки, корабни черупки, денкове, сандъци и прочие, принадлежах на лорд-адмирала; но — и в това се разкрива значението на службата, която Баркилфедро бе пожелал — адмиралтейството обръщаше особено внимание на плуващите предмети, съдържащи послания и сведения. Корабокрушенията са голяма грижа за Англия. Тъй като навигацията е нейният живот, корабокрушенията са постоянният ѝ страх. Англия вечно се тревожи за морето. Малкото стъклено шише, което някой кораб в беда хвърля на вълните, съдържа сведение от огромна важност, ценно от всички гледни точки. Сведение за кораба, сведение за екипажа, сведение за мястото, времето и начина, по който е потънал съдът, сведение за ветровете, които са го разбили, сведение за теченията, които са донесли шишето до брега. Службата, която Баркилфедро заемаше, е съкратена преди повече от век, но тя беше наистина полезна. Последният титуляр на тази длъжност беше Уилям Хъси от Додингтън в Линкълн. Човекът, който изпълняваше тази длъжност, беше нещо като докладчик по морските въпроси. Всички затворени и запечатани съдове — бутилки, шишета, стомни и прочие, изхвърлени на английския бряг от течението, се предаваха нему; той единствен имаше право да ги отваря; той пръв узнаваме тайната на съдържанието им; той ги класираше и етикетираше в канцеларията си оттам идва и изразът „да се класира документ в канцеларията“, който още се употребява на островите в Ламанша. Вярно е, че бе предвидена една предпазна мярка. Тези съдове можеха да бъдат разпечатвани и отваряни само в присъствието на двама заклетни свидетели от адмиралтейството, които подписваха заедно с титуляря на длъжността Джетсън протокола за отварянето. Но тези свидетеля бяха задължени да пазят тайна и поради това Баркилфедро имаше известна възможност да действа по свое усмотрение. До известна степен от него зависеше да прикрие някой факт или да му даде гласност.

Тези крехки отломки далеч не бяха, както Баркилфедро бе казал на Джоузиан, редки и незначителни. Понякога стигаха до брега доста

бързо, друг път — след години, в зависимост от ветровете и теченията. Обичаят да се пускат бутилки във водата днес е почти отмрял, както и обичаят да се дават обети; но в онези религиозни времена за хората, които виждаха пред себе си смъртта, това бе единственият начин да пратят своята последна мисъл на бога и на хората и понякога такива послания от морето затрупваха адмиралтейството. Един пергамент, запазен в замъка Одлин и носещ забележки от ръката на граф Съфък, главен ковчежник на Англия по времето на Джеймс I, съобщава, че само през 1615 година петдесет и две манерки, шишенца и шишета, замазани с катран и съдържащи сведения за потъващи морски съдове, са били предадени и вписани в дневниците на лорд-адмирала.

Дворцовата длъжност е като капка зехтин във вода — непрестанно се разраства. По такъв именно начин вратарят е станал канцлер, а конярят — кралски главнокомандуващ. Чиновникът, натоварен с желаната и получена от Баркилфедро длъжност, обикновено беше доверен човек. Така бе пожелала Елизабет. В двора, като се каже „доверие“, се разбира интрига, а интригата означава повишение. В края на краищата този чиновник се превърна в доста влиятелна личност. Той бе сановник и по чин идваше непосредствено след двамата свещеници. Имаше достъп в двореца, макар и през „скромния вход“ (*humilis introitus*), та дори и до спалнята на кралицата. Защото обичаят бе той да информира кралската особа, когато случаят си заслужаваше, за находките, които често биваха твърде любопитни — предсмъртни завети, писма за вечна разлъка с родината, разкрития за пиратства и морски престъпления, дарения за короната и прочие, — да държи връзка с двореца и от време на време да дава сметка на нейно величество за разпечатването на злокобните бутилки. Канцеларията му беше нещо като тъмната стаичка на океана.

Елизабет, която обичаше да се поразговори на латински, питаше Танфилд от Коули в Бъркшир — офицера Джетсън по онова време, когато той ѝ донасяше някои от тези документи, извадени от морето: „*Quid mihi scribit Neptunus?*“ (Какво ми пише Нептун?)

Пробивът беше направен. Термитът бе порботил успешно. Баркилфедро се приближаваше до кралицата.

Това беше всичко, което той желаше.

За да преуспее?

Не. За да руши чуждия успех.

Още по-голямо щастие.

Да вредиш, е радост.

Да носиш в себе си желанието да вредиш, неясно, но неумолимо, и никога да не го губиш от очи, не всекиму е дадено. Баркилфедро бе надарен с такова постоянство.

Мисълта му притежаваше упоритостта на булдог.

Чувството за собствената му неумолимост го караше да изпитва мрачно задоволство. Щом държеше в зъбите си някоя жертва или беше сигурен, че причинява зло — повече нищо не му трябваше.

Той зъзнеше с удоволствие, стига да знаеше, че някой друг студува.

Да си зъл, е разкош. Някой, когото всички смятат за бедняк и който действително е беден, притежава цяло богатство чрез злината си и предпочита това именно богатство. Всичко зависи от задоволството, което човек извлича. Да изиграеш някому зла шега, която в края на краищата не се различава от добрата шега, струва повече от пари. Лошо е за онзи, който я понася, добро — за който я прави. Кейтсби, съучастник на Гай Фокс в паписткия заговор^[1], казваше:

— Да видя как парламентът хвърква във въздуха — това не бих отстъпил и за един милион лири стерлинги.

Какво представляваше този Баркилфедро? Най-нищожното и най-страшното същество, което можете да си представите. Завистник.

Завистта е нещо, което винаги намира пласмент в двора.

Дворът е пълен с нахалници, безделници, богати лентяи, жадни за сплетни, търсачи на теле под вола, хора, които вършат мизерии на другите, подиграни подигравчий, духовити хапльовци, които имат нужда да се разговарят с някой завистник.

Колко освежава злото, което ти говорят за другите!

Завистта е добра основа за шпионин.

Има едно дълбоко сходство между тази естествена страст — завистта, и социалната функция — шпионството. Шпионинът е ловец за чужда сметка като кучето; завистникът ловува за собствена сметка като котката.

Едно жестоко „аз“ — това всъщност е завистникът.

Други качества: Баркилфедро беше дискретен, потаен, конкретен. Нищо не издаваше, но се ядеше от собствената си омраза. Огромната низост предполага огромна суета. Онези, които

развличаше, го обичаха; останалите го ненавиждаха. Но той се чувствуваше отхвърлен от хората, които го ненавиждаха, и презиран от хората, които го обичаха. Баркилфедро се сдържаше. Всичките му обиди кипяха безшумно в собственото му враждебно примирение. И се възмущаваше — сякаш нехранимайковците имат това право. Той мълчаливо бе разкъсван от фурии. Имаше дарбата да преглъща всичко. Терзаеха го мрачни пориви на злоба, прикрити тъмни пламъци, които хората не съзираха. Този холерик умееше да премълчава. Външно беше усмихнат. Беше услужлив, внимателен, с лек характер, любезен, сговорчив. Поздравяваше всекиго и навсякъде. Един полъх го привеждаше доземи. Какъв източник на щастие е да имаш тръстика вместо гръбнак!

Такива потайни и отровни хора не се срещат толкова рядко, колкото мислим. Ние живеем заобиколени от мрачни попътножения. Защо има злосторници? Тревожен въпрос. Мечтателят непрекъснато си го задава, мислителят никога не успява да го разреши. Затова именно очите на философите са винаги тъжни — устремени към мрачната грамада, която предоставяла съдбата, от чийто връх огромният призрак на злото пуска с шепи змии над земята.

Баркилфедро имаше пълно тяло и изпито лице. Тлъст торс и костелив лик. Набраздени и къси нокти, възлести пръсти, плоски палци, остра коса, широко разстояние между слепоочията и ниско чело на убиец. Тесните очи прикриваха подлия поглед под гъсти вежди. Дълъг, остър, гърбав и мек, носът почти прилепваше върху устата. Облечен като римски император, Баркилфедро би приличал на Домициан. Граниво-жълтото му лице бе сякаш излято от някаква лепкава маса; неподвижните му бузи изглеждаха като от маджун; имаше множество упорити бръчки, тежки челюсти, плътна брадичка, гадни уши. Когато лицето му беше в покой, в профил повдигнатата му горна устна откриваше два зъба. Тези зъби сякаш ви гледаха. Зъбите могат да гледат, също както очите могат да хапят.

Търпение, умереност, сдържаност, самообладание, предпазливост, отстъпчивост, почтителност, кротост, учтивост, скромност и целомъдреност допълваха и завършваха образа на Баркилфедро. С факта, че притежава тези добродетели, той ги омърсяваше.

Баркилфедро скоро успя да си извоюва място в двора.

[1] ... съучастник на Гай Фокс в паписткия заговор... — Става дума за неуспешния опит на група реакционери католици да взривят зданието на английския парламент в деня на откриването на сесията през 1605 г. с цел да премахнат краля и неговите приближени. Ган Фокс е един от главните участници в заговора. ↑

VIII INFERI^[1]

В двора човек може да си извоюва място по два начина: в облаците — и става величие, в калта — и става могъщ.

В първия случай се числи към Олимп. Във втория — към гардеробната.

Онзи, който е на Олимп, има на разположение само мълнията; който е в гардеробната — има полицията.

Гардеробната крие всички инструменти на властта, но тя е предателско място и понякога в нея хитрецът може да намери и наказанието си. Както Хелиогабал^[2]. И тогава гардеробната се нарича отходно място.

Но обикновено тя не е толкова трагична. В гардеробната Алберони се любува на Вандом^[3]. Тя често е мястото, където кралските особи дават аудиенции. Тя изпълнява ролята на тронна зала. В нея Луи XIV приема Бургундската херцогиня, а Филип V се среща с кралицата. В гардеробната идва и свещеникът — понякога тя е клон на изповедалнята.

Така в дворовете има кариери, които се изграждат безшумно. И те не са най-незначителните.

Ако искате да бъдете велик при Луи XIV, бъдете Пиер Роански, маршал на Франция; ако искате обаче да бъдете влиятелен, бъдете Оливие льо Ден, бръснар. Ако желаете да бъдете знатен при Мария Медичи, бъдете канцлерът Сийри, ако желаете обаче да имате власт, бъдете камериерката Анон. Ако държите да бъдете известен при Луи XV, бъдете министър от Шоазьол, но ако искате да сте опасен, бъдете лакеят Льобел. Като се има предвид характерът на Луи XIV, Бонтан, който реди леглото му, е по-могъщ, отколкото Лувоа, който се разпорежда с армиите му, и от Тюрен, който завоюва победите му. Отнемете на Ришельо отец Жозеф, и от Ришельо почти нищо не ще остане. Ще му отнемете тайнствеността. Червеният кардинал е величествен, сивият кардинал е страшен. Каква сила притежава

червеят! Всички Нарваесовци заедно с всички О'Донъловци свършват по-малко работа от една сестра Патрочино.

Необходимо условие обаче, за да придобие човек тази мощ, е да бъде нищожен. Ако желаете да я запазите, останете си незабележим. Бъдете нищожество. Змия в покой, навита на кълбо, представлява едновременно безкрайност и нула.

Една такава змийска щастлива съдба се бе паднала и на Баркилфедро.

Той бе допълзлял там, където бе желал.

Пълзящите животни проникват навсякъде. Луи XIV имал дървеници в леглото си и йезуити в политиката си.

В това няма нищо несъвместимо.

На този свят всичко е като махало. Движението в чужда орбита е променливо. Единият полюс се стреми към другия. Франсоа I се нуждае от Трибуле; Луи XV се нуждае от Лъобел^[4]. Съществува някакъв дълбок афинитет между твърде високото и твърде ниското.

Ръководи низостта. И това е естествено. Държи конците онзи, който е отдолу.

Няма по-изгодно положение.

Ставаш око на онзи, който те слуша.

Окото на властта.

Разпореждаш се с ухото на краля.

Да имаш на разположение ухото на краля, значи по своя воля да можеш да вдигаш и слагаш резето на кралската съвест и да вкарваш там каквото си искаш.

Умът на краля става твой шкаф. А ако си вехтошар става твоята торба. Ушите на кралете не им принадлежат. Поради това, общо взето, тези нещастници не са и дотам отговорни. Който не владее собствената си мисъл, не владее и действията си. Кралят обикновено се подчинява.

Кому?

На нечия зла душа, която бръмчи на ухото му. Мрачна муха от бездната.

Това бръмчене командува. Царуването става диктовка.

Високият глас е владетелят. Ниският глас е истинският господар.

Онези, които в дадено царуване умеят да различат този шепот и да доловят какво именно той подсказва на краля, са истинските историци.

[1] Inferi (лат.) — преизподня. ↑

[2] Хелиогабал — римски император, (204–222), известен със своята жестокост. Убит от преторианците. ↑

[3] Алберони се любува на Вандом. — Джулио Алберони (1664–1752) — испански политик, дипломат и авантюрист от италиански произход; изпратен от Испания по време на „войната за испанското наследство“ с дипломатическо поръчение във Франция; ползувал се с доверието на херцог Дьо Вандом и с негова помощ направил блестяща кариера във френския двор. ↑

[4] Льобел — камериер на Луи XV. ↑

IX

ОМРАЗАТА Е ТОЛКОВА СИЛНА, КОЛКОТО И ОБИЧТА

Кралица Ан имаше около себе си няколко такива ниски гласа. Баркилфедро беше един от тях.

Освен кралицата той обработваше, държеше под свое влияние и тайно срещаше лейди Джоузиан и лорд Дейвид. Както вече казахме, той шушнеше на три уши. На едно ухо повече, отколкото Данжо^[1]. Данжо е шепнел само на две уши по времето, когато Луи XIV бил влюбен в балдъзата си Анриет и Анриет била влюбена в зет си Луи XIV, а Данжо бил секретар на Луи XIV тайно от Анриет и на Анриет тайно от Луи и застанал по този начин между двете влюбени марионетки, той задавал въпросите и сам им отговарял.

Баркилфедро беше толкова усмихнат, толкова отстъпчив, толкова неспособен да поеме защитата на когото и да било, толкова малко предан всъщност, толкова грозен, толкова зъл, че бе съвсем естествено една кралска особа да не може без него. След като Ан откри Баркилфедро, тя вече не пожела да има друг ласкател. Той я ласкаеше така, както е бил ласкан Луи Велики — като бодеше другите. „Тъй като кралят е невежа — казва госпожа Дьо Моншьоврьой^[2], — човек е длъжен да ругае учените.“

Да умееш от време на време да подлутяваш убождането, това е върхът на изкуството. Нерон обичал да гледа как работи Локуста^[3].

Кралските дворци не са непристъпни. Тези мадрепори имат вътрешни канали, които гризачът, наречен придворен, бързо открива, използва, изследва и при случай обира. Достатъчно е да намери някакъв повод да влезе. Баркилфедро имаше такъв предлог — длъжността, която изпълняваше, и за много кратко време стана при кралицата онова, което беше при херцогиня Джоузиан — необходимото домашно животно. Една дума, която той веднъж изпусна уж случайно, веднага му изясни същността на кралицата. Той разбра какво представлява добротата на нейно величество. Кралицата много обичаше своя лорд-сенешал Уилям Кавендиш, херцог Девъншир, който беше тъпак. Този лорд, който притежаваше всички дипломи на Оксфорд, а не знаеше правописа, една прекрасна утрин има глупостта

да умре. Голямо неблагоприятие е за придворния да умре, защото никой вече не се стеснява да злослови за него. В присъствие на Баркилфедро кралицата се завайка и накрая извика с въздишка:

— Жалко, че този толкова добродетелен човек беше доста глупав!

— Dieu veuille avoir son âne!^[4] — промълви Баркилфедро полугласно на френски.

Кралицата се усмихна и Баркилфедро си взе бележка.

Той заключи: „Хапливостта се нрави.“

Злобата му можеше да бъде пусната на свобода.

От този ден той започна да навира любопитството си навсякъде; също и злобата си. Оставяха го да прави каквото си иска — до такава степен се бояха от него. Онзи, който размива краля, кара всички други да треперят.

Стана могъщ смешник.

Всеки ден подмолно напредваше по крачка. Имаха нужда от Баркилфедро. Мнозина влиятелни лица го удостояваха с доверието си до такава степен, че при случай го натоварваха с някоя срамна поръчка.

Дворът представлява цяла система от зъбчати колела. Баркилфедро се превърна в неин двигател. Не сте ли забелязвали колко е малко задвижващото колело в някои механизми?

Джоузиан например, която използваше, както вече казахме, шпионския талант на Баркилфедро, имаше такова доверие в него, че не се бе поколебала да му връчи един от тайните ключове на покоите си и той можеше да влиза при нея по всяко време. Такова пълно доверяване на интимния живот беше на мода през седемнадесети век. Наричаше се: да дадеш някому ключ. Джоузиан бе дала два такива тайни ключа — лорд Дейвид имаше единия, Баркилфедро — другия.

Впрочем да се влиза направо в чужда спалня, според старите обичаи беше нещо съвсем естествено. Това бе причина за неочаквани открития. Ла Ферте веднъж дръпнал внезапно завесите на леглото на госпожица Лафон и в него намерил черния мускетар Сенсон и прочие, и прочие.

Баркилфедро имаше дарбата да надушва тайни, които дават власт и сила на малките над големите. Движеше се в мрака лъкатушно, тихо и умело. Като всеки съвършен шпионин той съчетаваше жестокосърдечието на палач с търпението на микрограф. Беше роден

за царедворец. Царедворецът живее главно нощем и се движи сред мрака, наречен всемогъщество. Той носи забулен фенер в ръка. Осветява точката, която желае, а сам остава в тъмнина. Онова, което търси с този фенер, не е човек, а звяр. И намира краля.

Кралете не обичат, когато хората около тях се стремят да изглеждат големи. Иронията спрямо всичко, което те не са, ги очарова. Талантът на Баркилфедро се състоеше в постоянното омаловажаване на лордовете и принцовете — така кралското величие изпъкваше.

Тайният ключ, поверен на Баркилфедро, фактически беше двоен, понеже имаше по един обреза на всеки край, така че можеше да отваря покоите на Джоузиан и в двете й любими резиденции — Хънкървил Хаус в Лондон и Корлеоне Лодж в Уиндзор. Тези два дома бяха част от наследството Кланчарли. Хънкървил Хаус се намиреше в съседство с Олдгейт — градската врата, през която се идваше от Харидж в Лондон и на която имаше статуя на Чарлс II с оцветено изваяние на ангел над главата и фигури на лъв и еднорог под нозете му. От Хънкървил Хаус, когато духаше източен вятър, се чуваха камбаните на Сейнт Мерилебън. Корлеоне Лодж беше флорентински дворец от тухли и камък с мраморна колонада, построен върху подпори на края на дървения мост в Уиндзор, и имаше един от най-великолепните парадни дворове в Англия.

В този дворец, който се намиреше в съседство с Уиндзорския замък, Джоузиан беше подръка на кралицата. Въпреки това в него Джоузиан се чувствуваше добре.

Влиянието на Баркилфедро над кралицата външно не се долавяше, но имаше здрав корен. Нищо не се изкоренява по-трудно от тези дворцови бурени; те се залавят много надълбоко и няма какво да хванеш, за да ги изтръгнеш. Да изплевиш Роклор, Трибуле или Бръмел^[5], е почти невъзможно.

От ден на ден благосклонността на кралица Ан към Баркилфедро все повече растеше.

Сара Дженингс е позната; никой не знае Баркилфедро — благоволенieto, с което се ползуваше, си остана неизвестно. Името Баркилфедро не стигна до историята. Не всички къртици хваща ловецът.

Баркилфедро, бивш кандидат за свещеническо звание, бе учил от всичко по малко. От беглото докосване до всичко резултатът е нищо.

Човек може да стане жертва на *omnis res scibilis*^[6]. Нещастieto на цял род учени, които може да се нарекат безплодни, се състои в това, че главата им е като бъчвата на Данаидите. Всичко, което Баркилфедро бе налял в мозъка си, беше изтекло.

Умът, както и природата, не търпи пустота. В пустотата природата поставя любовта, мозъкът често я запълва с омраза. Омразата е занимание.

Съществува омраза заради самата омраза. Изкуство заради изкуство се среща в природата по-често, отколкото ние мислим.

Човек мрази. Нали все трябва да прави нещо.

Безсмислена омраза, каква ужасна дума! Тя означава омраза, която представлява собственото си възнаграждение.

Мечката може да живее, като си ближе лапата.

Но не безкрайно. Лапата все пак трябва да бъде подхранвана. Трябва да сложиш нещо в нея.

Неопределената омраза е приятна, но само за известно време. Накрая все пак трябва да намериш някакъв обект. Враждебността към всичко живо изтощава както всяко самотно удоволствие. Омразата без обект прилича на стрелба без мишена. Играта става интересна, когато се намери сърце, в което да се целиш.

Не може да мразиш заради едната чест. Тук трябва някаква подправка мъж или жена, които да унижиш.

Тая услуга — да направи играта интересна, да достави цел, да даде мишена на омразата, за да я направи увлекателна, да раздразни ловеца, като му предостави жива плячка, да накара залегналия на гюме да очаква топлата и димяща кръв, която ще потече, да радва птицеловеца с мнимата лековерност на бързокрилата чучулига, да бъде нищо неподозиращо животно, дебнато от дух-убиец, — тази прелестна и ужасна услуга, която онзи, който я върши, сам не съзнава, Джоузиан правеше на Баркилфедро.

Мисълта е куршум. Още от първия ден Баркилфедро бе започнал да се цели в Джоузиан с лошите намерения, загнездили се в ума му. Намерението и огнестрелното оръжие си приличат. Баркилфедро бе заел позиция, насочил към херцогинята цялата си тайна злоба. Изненадва ли ви това? А какво ви е направила птицата, та стреляте по нея? Стреляте, за да я изядете, казвате вие. Баркилфедро също.

Джоузиан почти не можеше да бъде засегната в сърцето. Място, което крие загадка, е трудно уязвимо. Но тя можеше да бъде засегната в главата, тоест в гордостта си.

Откъм тази именно страна тя се мислеше силна, а беше слаба.

Баркилфедро бе разбрал това.

Ако Джоузиан можеше да прозре в мрака на Баркилфедро, ако можеше да разбере какво се таи зад неговата усмивка, тази горда, толкова високопоставена жена вероятно би потреперала. Щастие за нейните нощи беше, че тя и не подозираше какво се крие в този човек.

Неочакваното изниква неизвестно откъде. Дълбоките подмоли на живота са опасни. Няма дребна омраза. Омразата винаги е огромна. Тя запазва размерите си и у най-дребното същество и си остава чудовищна. Една омраза означава цялата възможна омраза. Слон, мразен от мравка, е в опасност.

Още преди да бе нанесъл удара си, Баркилфедро с радост предвкушаваше злото, което се готвеше да извърши. Той още не знаеше какво ще направи против Джоузиан. Но беше решен да стори нещо. Такова решение бе вече много.

Да унищожи Джоузиан, би било прекалено голям успех. Той съвсем не се надяваше на него. Но да я оскърби, да я унизи, да ѝ причини мъка, да накара тези великолепни очи да се зачервят от ядни сълзи — това щеше да бъде постижение. И той беше сигурен, че ще успее. Упорит, прилежен, верен на чуждата болка, непоклатим — ненапразно природата го бе създала такъв. Разчиташе, че ще намери уязвимата точка в златната броня на Джоузиан и че ще пусне кръв на тази олимпийка. Каква полза, питаме пак, можеше да му донесе това? Огромна полза. Да направи зло на онзи, който му е направил добро.

Какво е завистникът? Неблагодарник. Той ненавижда светлината, която блести и го огрява. Така Зоил^[7] ненавижда Омир.

Да подложи Джоузиан на онова, което днес наричаме вивисекция, да гледа как тя се гърчи на анатомическата му маса, спокойно да я реже жива с какъвто и да било инструмент, умело да я разкъсва, докато тя вие от болка — тази мечта изпълваше Баркилфедро със сладост.

Щеше да е доволен, ако за да постигне този резултат, би трябвало и той да пострада. Човек може да се хване в собствените си клещи. Свивайки ножа си, може да си отрежете пръста. Но какво значение има

това! Безразлично му беше дали ще си причини болка, докато изтезава Джоузиан. Палачът, който улавя нажеженото желязо, не гледа дали ще се опари. Понеже другият страда повече, той нищо не усеща. Когато гледаш как оня, когото изтезаваш, се гърчи, собствената ти болка се притъпява.

Вреди, и да става какво ще.

Човек, който крои зло някому, поема мрачна отговорност. Излага себе си на опасността, която готви на другия — до такава степен двамата са свързани в едно цяло, че може и заедно да се провалят. Но това съвсем не спира истински злия човек. Онова, което за жертвата е мъка, за него е радост. Разкъсването на живата плът приятно го гъделичка. Злият човек може да разцъфти само сред ужас. Мъчението му доставя блаженство. Херцог Алба^[8] си греел ръцете на кладите. Огънят е страдание, отражението му — удоволствие. Изтръпваш при мисълта, че фактите могат до такава степен да променят значението си. Непознаваема е тъмната страна на човешката душа. „Сладостно мъчение“ — този израз се среща у Боден^[9] и може да изразява три неща: стремеж към измъчване, страданието на измъчвания, насладата на мъчителя. Честолюбие, алчност — тези думи означават, че някой става жертва на някого, който се чувства удовлетворен от това. Тъжно е, че надеждата може да се проявява в такава изкълчена форма. Да таиш злоба срещу някого, означава да му желаеш злото. Защо да не го гониш за добро? Дали защото нашата воля клони главно към злото? Една от най-тежките задачи на справедливия е непрекъснато да изтръгва от душата си трудно изкоренимото зложелателство. Почти всичките ни амбиции, ако се разгледат по-отблизо, съдържат нещо, което не можем да признаем. За напълно злия човек — а това отвратително съвършенство съществува — „толкова по-зле за другите“ означава „толкова по-добре за мене“. Дебри на човешката душа.

Джоузиан изпитваше онова чувство на пълна сигурност, което се дължи на безогледната гордост, съставена от презрение към всичко. Необикновена е способността на жените да презират. Неосъзнато, неволно и самоуверено презрение — това беше Джоузиан. За нея Баркилфедро беше почти предмет. Много щеше да се изненада, ако някой ѝ кажеше, че Баркилфедро наистина съществува.

Тя сновеше нагоре-надолу, смееше се в присъствието на този човек, който я наблюдаваше под око.

А той я гледаше замислено и дебнеше удобен случай.

Колкото повече чакаше, толкова повече нарастваше решението му да помрачи по какъвто и да било начин живота на тази жена.

Безпощадна засада.

Впрочем за себе си той намираше прекрасни доводи. Не бива да мислим, че мошениците не се уважават. В горделиви вътрешни монолози те се оправдават и гледат на всичко съвсем отвисоко. Какво? Тази Джоузиан му бе направила милостиня! Бе му подхвърлила като на просяк няколко монети от огромното си богатство! Бе го вързала и приковала за една тъпа длъжност! Ако той, Баркилфедро, човек с почти свещенически сан, с разнообразни и широки възможности, учен мъж, който би могъл да стане и преподавател, беше длъжен да се занимава с описване на счупени шишета, годни само да си стърже с тях струпеите Йов, ако той губеше времето си в някаква глупава канцелария да отваря с най-голяма сериозност идиотски бутилки, облепени с всякакви морски мръсотии, и да разчита плесенясали пергаменти, гадни драсканици, мизерии завещания и разни други нечетливи глупости, за всичко бе виновна все тази същата Джоузиан! Какво? И тая никаквица му говори на „ти“!

А той да не си отмъсти!

И да не накаже това изчадие!

Че как! Та нима вече няма правда на земята!

[1] Маркиз Филип Данжо дьо Курсийон (1638–1720) — придворен на Луи XIV, интригант и сводник. ↑

[2] Маркиза Дьо Маншьоврьой — придворна дама при Луи XIV. ↑

[3] Нерон обичал да гледа как работи Локуста. — Локуста (I в.) — професионална отровителка; с нейна помощ римският император Нерон премахвал своите противници. ↑

[4] Dieu veuille avoir son âne! (Фр.) — Бог да прости това магаре! Игра на думи ↑

[5] Да изплевиш Роклор... или Бръмел... — Гастон Роклоп (1617–1683) — френски генерал, известен в двора на Луи XIV с шутовското си поведение. Приписвали му авторството на сборник непристойни анекдоти. Джордж Брайъп Бръмел (1778–1840) — прочут английски денди. ↑

[6] Omnis res scibilis (лат.) — всичко е познаваемо. ↑

[7] Така Зоил ненавижда Омир. — Зоил (IV в. пр.н.е.) — гръцки граматик и ритор, жлъчен критик на Омир. ↑

[8] Фернандо Алварес, херцог Алба (1507–1582) — испански държавник и пълководец; като наместник в Нидерландия (1567–1578) с фанатична жестокост се опитвал да потуши нидерландската буржоазия революция. ↑

[9] Жан Боден (1530–1596) — френски икономист и философ, теоретик на абсолютизма. ↑

X

ПЛАМЪЦИ, КОИТО ЩЯХА ДА СЕ ВИЖДАТ, АКО ЧОВЕК БЕШЕ ПРОЗРАЧЕН

Какво! Тази налудничава жена, тази замаяна сладострастница, девственица от немай-къде, още невръчено парче месо, тази нахалница с херцогска корона, тази престорена Диана, която само от надменност още не се е отдала на първия срещнат — тъй поне казват и може да е вярно, приемам, но то е поради липса на удобен случай, — тази незаконна щерка на един крал простак, който не бе успял да се задържи на мястото си, тази случайно произведена херцогиня, която използва положението си на знатна дама, за да се прави на богиня, и която, ако беше бедна, щеше да е уличница, тази мнима лейди, крадла на богатствата на един изгнаник, тази високомерна отрепка бе имала безочieto един ден, когато той, Баркилфедро, нямаше какво да яде и бе останал без подслон, да го сложи на края на трапезата си и да го бутне в една дупка в отвратителния си дворец, без да се позаинтересува къде — на тавана ли, в избата ли, все едно — някъде, където на него му беше малко по-добре, отколкото на слугите, малко по-зле, отколкото на конете! Тя се бе възползвала от бедственото положение, в което се намираше той, Баркилфедро, побързала бе да му окаже предателска услуга, както обикновено постъпват богатите, за да унижат бедните и да ги привържат към себе си, както се връзват кученца с каиш! И какво толкова й струваше тази услуга? Услугата се цени по това, колко наистина струва. А тя имаше колкото щещ излишни стаи в своя дом. Да помогне на Баркилфедро! Кой знае какво голямо усилие бе извършила! Беше ли се лишила поне от една лъжица костенурчена супа? Беше ли пожертвувала макар и частица от излишъка на преливащото си омразно богатство? Не! Към този излишък тя бе прибавила и суетата, лукса, че е извършила едно добро дело, и се кичеше с него като с пръстен на пръста: бе помогнала на един умен човек, бе взела под свое покровителство едно духовно лице! Така тя можеше да си придава важност и да разправя: „Аз щедро пръскам благодеяния, храня писатели.“ Може да си играе на покровителка: „Какво щастие за този клетник, че ме среща! Каква приятелка на

изкуствата съм аз!“ И всичко това, защото му бе дала едно съгъваемо легло в някаква дупка на тавана! Колкото до мястото в адмиралтейството, то се знае, Баркилфедро го дължеше на Джоузиан. Хубава служба, няма що! Джоузиан беше направила от Баркилфедро това, което той бе сега. Беше го създала, да. Беше създала едно нищо. По-малко от нищо. На тази жалка длъжност той се чувствуваше принизен, потиснат, обезличен. Какво толкова дължи на Джоузиан? Трябваше ли гърбавият да е признателен на майка си, че го е създала крив? Такива са те, тия привилегировани, преситени хора, тия парвенюта, галеници на мръсната мащеха съдба! А той, талантливият Баркилфедро, бе принуден да дава път по стълбите, да поздравява лакей, да се катери вечер на не знам кой етаж и да любезничи, да угодничи, да се умилква почтително и винаги да се хили с израз на най-дълбоко уважение! Та как да не скърца със зъби от яд? А в това време тя си кичи шията с бисери и си играе на влюбена със своя тъп лорд Дейвид Дъри Мойр, безсрамницата!

Никога не позволявайте на хората да ви направят услуга. Ще злоупотребят. Не допускате благодетели до себе си, когато сте в беда, защото ще искат да ви помогнат. Ще ви направят благодеяние. Понеже той бе останал без хляб, тази жена бе счела това като задоволителен предлог, за да му даде да яде! Оттогава той ѝ бе станал слуга! Премалее ти на стомаха — и те обвържат за цял живот! Да си задължен някому, значи да си зависим. Щастливците, които имат власт, се възползват от мига на малодушие, когато си протегнал ръка, за да ти пуснат един петак и да те направят свой роб, и то роб от най-долен вид, роб на една милостиня, роб, принуден да обича! Какъв позор! Какво нахалство! Каква уловка за гордостта ти! И от този миг всичко е свършено: ти си навеки осъден да смяташ благодетеля си за добър, а благодетелката си за красива, да се държиш настрана като подчинен, да одобряваш, да ръкопляскаш, да се възхищаваш, да ласкаеш, да се принизяваш, да ти излязат мазоли от коленичене, да лееш сладки думи, докато те разяжда гняв, докато на гърлото ти засядат яростни викове, а в тебе се надигат повече бесни вълни и повече горчива пяна, отколкото има в океана.

Ето как богатите хващат бедняка в плен.

Лепкавото благодеяние, което те ти правят, те кара да затънеш в кал за цял живот.

Получената милостиня е нещо непоправимо. Благодарността означава парализа. Благоедействието те обхваща с отвратителните си лигави пипала и ти отнема свободата на движение. Омразните, плуващи в разкош същества, чието съжаление се е изляло върху тебе, знаят това. Свършено е. Ти си тяхна вещ. Те са те купили. За колко? За един кокал, който са измъкнали от устата на кучето си, за да ти го подхвърлят. И са ти заправили този кокал по главата. Ударили са те толкова, колкото и са ти помогнали. Няма значение, нали си оглозгал кокала? Получил си място в кучкарника. Трябва значи да благодариш. Завинаги да им бъдеш благодарен. Обожавай господаря си! Стои на колене пред него вовеки веков! Благоедействието съдържа една недомлъвка — че ти доброволно се поставяш в положение на подчинен. Благодетелите ти изискват от тебе да се чувствуваш като нищожество, а към тях да се отнасяш като към богове. Унижението ти ги възвеличава. Колкото повече ти се прегъваш, толкова повече те се изправят. В мекия им глас винаги има нотка на наглост. Всички събития в тяхното семейство — сватби, кръщавки, бременността на женската, раждането на кутретата, — всичко те засяга. Роди им се вълче, добре — пишеш сонет. Щом си поет, ще се влачиш по корем. Как може да не им сваляш звездите! За малко да те накарат да доизносваш старите им обуца!

— Какъв е този нов човек у вас, мила? Колко е грозен! Що за птица е?

— Не знам, някакъв драскач, когото храня.

Така се разговарят тези пуйки. Без дори да понижават глас. Ти чуваш и по навик пак оставаш любезен. Впрочем, ако се разболееш, господарите ще ти пратят лекар. Не своя. В такъв случай се осведомяват за тебе. Понеже са от друга недосегаема порода, те са приветливи. Високото им положение ги прави любезни — те знаят, че е невъзможно да бъдеш на равна нога с тях. Толкова голяма е надменността им, че са учтиви. На трапезата ти кимват. Понякога имат представа как се пише името ти. Карат те да съзнаваш, че са твои покровители само с това, че най-непреднамерено те засягат в болните ти и чувствителни точки. Те се отнасят толкова добре с тебе!

Има ли нещо по-отвратително?

Разбира се, че наказанието на Джоузиан не можеше повече да се отлага. Трябваше да ѝ се даде да разбере с кого има работа! О, господа

богаташи, понеже не можете да изяждате всичко, понеже изобилието би ви докарало разстройство — нали стомасите ви са малки — впрочем същите като нашите — и понеже най-сетне е по-добре остатъците да се раздават, отколкото да се губят, вие подхвърляте оглозганите кокали на бедняците, сякаш вършите кой знае какво благодеяние! О, вие ни давате парче хляб, давате ни подслон, давате ни дрехи, давате ни служби и вашата дързост, лудост, жестокост, тъпота и глупост стигат дотам, че ни смятате за свои длъжници! Хлябът ви е хляб за роби, подслонът ви е стая за слуги, дрехите — лакейска ливрея, службата — подигравка, която се заплаща наистина, но и затъпява! Ах, вие си мислите, че имате право да ни позорите с това ваше жилище и с тая храна, въобразявате си, че сме ви длъжници и разчитате на признателност! Добре! Ние ще ви изядем отвътре! Жива ще ви изкормим, красива госпожо, и ще ви разкъсаме, и ще прережем със зъби връзките на сърцето ви!

О, тази Джоузиан! Не е ли чудовищно всичко това? Каква заслуга има тя? Голямото ѝ постижение е, че се е появила на бял свят като свидетелство за глупостта на баща си и за позора на майка си и че ни прави милостта да съществува. И затова, че благоволява да представлява обществен скандал, ѝ плащат милиони, тя притежава земи и замъци, ловни паркове, езера, гори и не знам какво още! И се прави на невинна! За нея пишат стихове! А той, Баркилфедро, който е учил и работил, старал се е, навирал си е дебели книги пред очите и в мозъка, врял е и е кипял в науката, човек с грамаден ум, който прекрасно би командувал армии и стига да иска, би могъл да пише трагедии като Отуей и Драйдън, той, който е създаден за император, бе принуден да приеме тази никаквица да го спаси от гладна смърт! Възможно ли е богатшите, тези гадни избраници на случайността, да стигнат по-далеч в узурпаторството! Правят се на великодушни към нас, покровителствуват ни, усмихват ни се, докато ние сме готови да изпием кръвта им и след това да си оближем устните! Каква по-чудовищна несправедливост от това една долна придворна да има отвратителната власт да бъде благодетелка, докато един издигнат човек е осъден да събира трохите, падащи от такава ръка? И какво е това общество, щом до такава степен се основава на неравенството и неправдата! Не си ли заслужава да грабнеш всичко закуп и да го метнеш към тавана — и покривката, и пира, и оргията, и опиянението,

и пианството, и сътрапезниците, и тия, които се разполагат с двамата лакеи на трапезата, и онези, които пълзят на четири крака под нея, и нахалниците, които дават, и идиотите, които приемат — и всичко това да изплюеш в лицето на господата и да запокитиш цялата земя на небето! Но засега нека забием нокти в Джоузиан!

Такива мисли изпълваха главата на Баркилфедро. Такъв вой се надигаше в душата му. Завистникът обикновено се оправдава, като смесва личната си обида с общественото зло. Всички свирепи форми на ужасната ненавист се въртяха в жестокия му ум. На старите географски карти от петнадесети век в един ъгъл е оставено широко безименно и безформено петно, върху което са написани трите думи: *Nie sunt leones*. Такова мрачно кътче има и у човека. Страстите бродят и реват някъде в нас и за една тъмна страна на нашата душа също може да се каже: „Тук има лъвовете.“

Но дали всички тези диви мисли бяха съвсем нелепи? Бяха ли лишени от всяка логика? Трябва да признаем, че не.

Страшно е да си помислиш, че разсъдъкът, който носиш в себе си, не се покрива със справедливостта. Разсъдъкът е относителен. Справедливостта е безусловна. Размислете върху разликата между правосъдието и правдата.

Злите хора умело потъпкват съвестта. Съществува някаква гимнастика на лъжата. Софистът е фалшификатор и при нужда упражнява насилие върху здравия смисъл. Има една много гъвкава, много неумолима и много ловка логика, която е в услуга на злото и умело бие истината в тъмното. Зловещи юмручни удари, които сатаната нанася на бога.

Понякога единственото постижение на софиста, от когото се възхищават нищожествата, е, че успява да нарани човешката съвест.

Смуцаващото беше, че Баркилфедро предчувствуваше провал. Той се готвеше да положи огромен труд, за да нанесе в края на краищата, както поне се боеше, незначителна вреда. Да си пълен с разяждаща злоба, да притежаваш стоманена воля, омраза, твърда като диамант, пламенно влечение към катастрофи, а да не можеш да изпепелиш, да обезглавиш, да унищожиш! Да си това, което беше Баркилфедро, разрушителна сила, всепоглъщаща враждебност, гризач на чуждото щастие, да си създаден — понеже все пак има някакъв създател — дявол или бог, все едно! — да си създаден от главата до

петите като Баркилфедро, а да нанесеш може би само някаква драскотина! Нима е възможно такова нещо! Баркилфедро да не улучи! Да си оръдие за мятане на скали, а да вложиш всичката си сила само за да направиш на една разглежена жена цицина на челото! Да си катапулта, а само да одраскаш по носа! Да положиш сизифов труд, а да получиш резултат колкото една мравка! Да излееш цялата си омраза почти за нищо! Нима това не е унижително, когато се чувствуваш машина за зло, способна да направи на пух и прах целия свят? Да пуснеш в движение цяла система от зъбчати колела, да произведеш в тъмнината грохот като машината на Марли, за да щипнеш — може би — върха на едно розово пръстче! Да обръщаш и преобръщаш скали, за да успееш — може би — да понабраздиш гладката повърхност на кралския двор! Бог има манията да пръска силите без сметка. Срине цяла планина, за да преобърне една къртичина.

Освен това кралският двор е по-особено бойно поле; там най-опасното е да се прицелиш във врага, а да не го улучиш. На първо място по такъв начин ти се разкриваш пред своя неприятел и го раздразваш; освен това — и то е най-главното — господарят остава недоволен. Кралете не обичат неумелите! Никакви контузии, никакви синини. Можеш да изколиш всички, но не разкъравявай ничий нос! Който убива, е ловък, който ранява, е простак. Кралете не обичат да бъдат осакатявани слугите им. Те ще ти се разсърдят, ако им повредиш някоя порцеланова ваза на камината или някой придворен от свитата. Дворът трябва да е чист. Троши и заменяй! Така може!

Това впрочем прекрасно се съгласува със склонността към злословие, с която се отличават владетелите. Колкото щеш злослови, но не върши зло! Или ако вършиш, действуй решително!

Коли, но не одрасквай! Освен с отровна игла — смекчаващо вината обстоятелство. Такъв беше, нека си припомним, и случаят с Баркилфедро.

Ненавиждащият пигмей е стъкленица, в която е затворен духът на Соломон. Микроскопична стъкленица, дух. Чудовищно сгъстен, той очаква часа, когато ще се разрасне до исполински размери. Разсейва досадата, като обмисля взрива. Съдържанието е по-голямо от съдържащото. Стаен великан, какво странно нещо! Червейче, в което има цяла хидра! Да бъде кутия, пълна с такива ужасни изненади, да крие в себе си един Левиатан — за джуджето това е мъчение и наслада.

Така че нищо не можеше да накара Баркилфедро да изпусне жертвата си. Той чакаше своя час. Щеше ли този час да дойде? Все едно. Той го чакаше. Самолюбието допринася за изострянето на голямата злоба. Да подринеш и да подкопаеш положението на някой придворен, който е над тебе, да го взривиш с опасност за самия тебе, колкото и да си подмолен и прикрит, нека подчертаем, е забавно. Такава игра увлича като епическа поема, която сам съчиняваш. Да си много дребен, да нападаш някое голямо величие, е подвиг. Прекрасно е да си бълха в гривата на лъв.

Гордият звяр усеща ухапването и изразходва огромната си ярост против атома. Той по-малко би се разтревожил от среща с тигър. И ето че ролите се разменят. Унизеният лъв търпи в тялото си жилото на насекомото и бълхата може да каже: „У мене тече лъвска кръв.“

Но всичко това само донякъде успокояваше горделивия Баркилфедро, беше само временна утеха. Да дразниш, е все пак нещо, но да мъчиш, е още по-хубаво. Една неприятна мисъл преследваше Баркилфедро: навярно той щеше да успее само да поожули кожата на Джоузиан. Какво повече можеше да направи един толкова нищожен човек на една толкова блестяща дама? Някакво си одраскване — че какво е това за оня, който жадува за кървящата плът на живо одрано тяло, за воя на жена, останала не само гола, но лишена и от последната си риза — кожата! Ужасно е да си безсилен, когато тайш такива желания! Уви! Нищо не е свършено на този свят.

Но в края на краищата той се примиряваше. Понеже нямаше друга възможност, мечтаеше за половината от мечтата си. В края на краищата да изиграеш лоша шега, все пак е цел.

Какъв необикновен човек е оня, който отмъщава за направеното му благодеяние! Баркилфедро беше именно такъв великан. Обикновено неблагодарността се изразява в забрава; у този избраник на злото тя се изразяваше в ярост. Простият неблагодарник е гърне, пълно с пепел. С какво бе изпълнен Баркилфедро? С огън. Той беше пещ, иззидана от омраза, от гняв, от мълчание, от враждебност, пещ, която чакаше Джоузиан, за да я изпепели. Никога мъж не бе мразил до такава степен жена без основание. Какъв ужас! Тя бе едничката му грижа, причина за безсънните му нощи, за цялата му досада, за всичкия му бяс.

Може да беше и малко влюбен в нея.

XI

БАРКИЛФЕДРО В ЗАСАДА

Да намери уязвимото място на Джоузиан и да я удари — това беше поради всичко, което казахме преди малко, непреклонното желание на Баркилфедро.

Но да желаеш, не стига — трябва и да можеш.

Как точно да постъпи?

Това беше въпросът.

Обикновените негодници грижливо изготвят сценария на мръсотията, която искат да извършат. Те не се чувствуват достатъчно способни да хванат първия удобен случай, да го овладеят с добро или със сила и да го накарат да им служи. Оттам и предварителните им комбинации, които истинските злосторници презират. Истинските злосторници имат една-единствена даденост в своя полза — злината си; те се въоръжават с каквото сварят, подготвят се за всякакви изненади и като Баркилфедро просто дебнат удобния момент. Те знаят, че предварително изработеният план рискува да се окаже непригоден за представилото се обстоятелство. По този начин човек не овладява възможното и не успява да направи с него каквото желае. Със съдбата не се водят предварителни преговори. Бъдещето не е в наши ръце. Случайността е доста своеволна.

Ето защо те я дебнат, за да искат съдействието ѝ без уговорки, властно и незабавно. Никакъв план, чертеж или макет — няма готова обувка, която да приляга на неочакваното. И се гмурват в мрака. Да можеш бързо и незабавно да използваш всеки удобен случай, е способност, с която се отличава умелият злосторник и която издига негодника до величието на демон. Гений е онзи, който може да се разпорежда със съдбата.

Истинският злосторник грабва първия камък, който му падне, и удря като с прашка.

Способните престъпници разчитат на непредвиденото, този неволен помощник в толкова престъпления.

Хващаш случая и го заставляш да ти служи — това е единственото правило, единствената „поетика“ за този род талант.

А докато чакаш, проучваш с кого имаш работа. Изследваш терена.

За Баркилфедро теренът беше кралица Ан.

Баркилфедро се приближаваше до кралицата.

Вече беше толкова близо, че понякога почти чуваше монолозите на нейно величество.

Случваше се да присъствува, без да му обръщат внимание, на разговорите между двете сестри. Не му забраняваха да подхвърля по някоя дума. Той използваше това обстоятелство, за да се самоунижава, с цел да вдъхне доверие.

Така един ден в градината на Хамптън Корт, застанал зад херцогинята, която пък стоеше зад кралицата, той чу как Ан, приспособявайки се тромаво към модата, говори сентенции.

— Животните са щастливи — каза кралицата, — за тях няма опасност да отидат в ада.

— Те са си там — отвърна Джоузиан.

Отговорът изведнъж заместваше религията с философия и не се понарави на кралицата. Ами ако случайно беше дълбокомислен! Ан се почувствува засегната.

— Мила моя — каза тя на Джоузиан, — ние говорим за ада като глупачки. Да попитаме Баркилфедро какво е адът. Той трябва да знае тези неща.

— В качеството на дявол ли? — попита Джоузиан.

— В качеството на животно — отговори Баркилфедро и се поклони.

— Госпожо — каза кралицата на Джоузиан, — той има повече ум от нас.

За човек като Баркилфедро да бъде приближен на кралицата, означаваше да я държи. Той можеше да каже: „Тя ми е в ръцете.“ Сега трябваше да открие как би могъл да си послужи с нея.

Той се бе настанил в двора. Да заемеш удобна позиция, е прекрасно. Подходящият случай не можеше да му убегне. Няколко пъти вече бе накарал кралицата да се усмихва злобно. Това значеше, че има позволително за ловуване.

Но дали не съществуваше и забранен дивеч? Дали неговото позволително му даваше право да строши крилото или лапата на собствената сестра на нейно величество?

Първото, което трябваше да си изясни, беше доколко кралицата обича сестра си.

Една погрешна стъпка можеше всичко да провали. Баркилфедро наблюдаваше.

Преди да започне играта, играчът разглежда картите си. Колко коза има в ръка? Баркилфедро започна с възрастта на двете жени: Джоузиан беше на двадесет и три години; Ан — на четиридесет и една. Това — добре. Имаше карта.

Моментът, когато жената престава да брой пролетите и започва да брой зимите, е тягостен и поражда глуха враждебност против времето, което тя носи у себе си. Младите, цветущи красавици, благоухание за другите, за нея са бодли, тя се чувства наранена от тези рози. Сякаш са ограбили нейната свежест и като че красотата ѝ намалява само защото другите жени се разхубавяват.

За Баркилфедро беше добре дошло да използва това скрито раздражение, да издълбае по-дълбоки бръчки върху лицето на четиридесетгодишната жена, която бе кралица.

Завистта отлично умее да възбужда ревността, както плъхът — да накара крокодила да излезе от леговището си.

Баркилфедро следеше Ан с поглед.

Той виждаше дълбоко в нея, както се вижда през застояла вода. Блатото има своя особена прозрачност. В мръсната вода се съзират пороци, в мътната — нелепости. Ан беше мътна вода.

Зародиши на чувства и личинки на мисли се движеха в този тъп мозък.

Всичко това беше доста неясно, едва очертано. Но все пак съществуваше, макар и безформено. Кралицата мислеше, кралицата желаше едно или друго. Не бе лесно да се определи какво именно. Смътните изменения, които се извършват в застоялата вода, мъчно се поддават на изучаване.

Обикновено мрачна, кралицата понякога имаше глупави и неочаквани изблици. Тях именно трябваше да изчаква Баркилфедро. Трябваше да я издебне.

Какво желаше в дълбочината на съзнанието си кралица Ан на Джоузиан? Добро или зло?

Въпрос. Баркилфедро си го зададе.

Можеше да действа едва след като разреши този въпрос.

Различни случайности помогнаха на Баркилфедро. Но главно упоритото дебнене.

Чрез мъжа си Ан беше далечна роднина с новата пруска кралица, съпруга на краля със стоте камерхери, която ѝ бе изпратила своя портрет, нарисуван върху емайл по способа на Тюрке дьо Майерн. Пруската кралица също имаше по-млада незаконна сестра, баронеса Дрика.

Един ден в присъствието на Баркилфедро Ан зададе на пруския посланик няколко въпроса относно тази Дрика.

— Казват, че била богата?

— Много богата — отвърна посланикът.

— Има ли дворци?

— По-великолепни от дворците на сестра си кралицата.

— За кого трябва да се омъжи?

— За един знатен благородник, граф Гормо.

— Красив ли е?

— Очарователен.

— Тя млада ли е?

— Съвсем млада.

— Красива колкото кралицата?

Посланикът понижи глас и отвърна:

— По-красива.

— Това е нахалство! — прошепна Баркилфедро. Кралицата помълча за миг, после възкликна:

— Ах, тези незаконни дъщери!

Баркилфедро си отбеляза множественото число. Друг път на излизане от църква Баркилфедро бе застанал съвсем близо до кралицата, зад двамата църковнослужители на входа на параклиса, когато лорд Дейвид Дъри Мойр прекоси редиците на жените и произведе силно впечатление с хубавата си външност. При минаването му избухваха шумни възкличания:

— Колко е елегантен!

— Колко е изящен!

— Какъв величествен вид има!

— Колко е красив!

— Колко неприятно! — измърмори кралицата. Баркилфедро чу. Вече беше наясно.

Можеше да засегне херцогинята, без да предизвика неодобрението на кралицата.

Първият въпрос бе разрешен.

Оставаше вторият.

Как да навреди на херцогинята?

Какво средство можеше да му даде неговата жалка служба за постигането на такава трудна цел?

Очевидно никакво.

XII

ШОТЛАНДИЯ, ИРЛАНДИЯ И АНГЛИЯ

Нека споменем една подробност: Джоузиан имаше „тайна кутия“.

Това беше естествено, понеже, макар и незаконородена, тя беше сестра на владетелката и следователно — особа от кралска кръв.

Какво означаваше „да имаш тайна кутия“?

Виконтът Сейнт Джон — четете Болингбрук — бе писал на Томас Ленард, граф Съсекс: „Две неща правят човека важен. В Англия «tour», във Франция — «pour»“.

„Pour“ във Франция означаваше следното: когато кралят пътуваше, вечер, при пристигане в мястото за нощуване, двороначалникът определяше квартирите на лицата, които придружаваха негово величество. Някои от благородниците имаха една огромна привилегия — „Имаха «pour»“, — казва Историческият вестник от 1694 година на страница 6, което ще рече, че двороначалникът поставя думата „pour“ (за) пред името им, например „За господин принц Дьо Субиз“, а когато отбелязва квартирата на лице, което не е от кралска кръв, не поставя никакво „pour“, а само името му — например: „херцог Дьо Жевр“, „херцог Дьо Мазарен“ и прочие. „За“ на някоя врата означаваше, че квартирата е за лице от кралска кръв или за фаворит. Фаворитът е повече и от принц. Това „за“ беше кралско отличие, както синята лента или перството.

Да имаш тайна кутия или „tour“ в Англия, беше не толкова ласкателно, но по-полезно отличие. Беше знак за истинска близост с царстващата особа. Когато някой, по рождение или по благоволение, се намираще в положение да получава направо съобщения от владетеля, в стената на спалнята му имаше въртяща се кутия, към която беше прикрепено звънче. Звънчето издрънкваше, кутията се отваряше и в нея се появяваше кралско писмо върху златен поднос или върху кадифена възглавничка, после кутията пак се затваряше. Беше нещо интимно и в същото време тържествено. Тайнственост във всекидневието. Кутията не служеше за нищо друго. Звънът съобщаваше за пристигането на известие от владетеля. Не се виждаше

кой го донася. Впрочем това правеше просто някой паж на кралицата или на краля. Лестър^[1] имал кутия при царуването на Елизабет, а Бъкингам^[2] при царуването на Джеймс I. Джоузиан имаше такава кутия при царуването на Ан, макар че не беше дотам фаворитка. Да имаш тайна кутия, беше като да си в непосредствена връзка с небето и от време на време бог да ти праща писмо по свой пощаджия. Нямаше по-желано отличие. Но и никоя привилегия не заробваше така. Тя превръщаше човека още повече в слуга. В кралския двор, което те въздига, те и унижава. Изразът „имам тайна кутия“ се казваше на френски, вероятно защото и тази подробност в английския етикет произлизаше от някоя старинна френска измишльотина.

Лейди Джоузиан, девственица-переса, както Елизабет е била девственица-кралица, живееше в града или на село, според сезона, почти на кралска нога, и държеше нещо като собствен двор, в който лорд Дейвид беше придворен наред с мнозина други. Понеже не бяха още женени, лорд Дейвид и лейди Джоузиан можеха, без да стават за подигравка, да се показват заедно пред хора. И те охотно го правеха. На представления или на конни състезания често отиваха с една каляска и седяха в една ложа. Макар женитбата, която им бе позволена и дори наложена, да не ги влечеше, беше им приятно да се виждат. Свободата, допускана в отношенията между „годеници“, има граница, която лесно може да се прехвърли. Но те се въздържаха, понеже такава естествено нещо би било признак на лош вкус.

По онова време най-интересните боксови мачове ставаха в Ламбет, енория, в която се намира дворецът на Кентърбърийския архиепископ, макар тамошният въздух да е вреден за здравето и неговата богата библиотека — отворена в определени часове за порядъчните люде.

Веднъж през зимата в една оградена ливада там се състоя борба между двама мъже, на която лорд Дейвид заведе и Джоузиан. Тя бе запитала:

— Допускат ли жени?

А Дейвид бе отговорил:

— *Sunt faeminae magnates*. (Кое в свободен превод означаваше: „Не се допускат простите гражданки!“ А в буквален превод: „Има знатни дами.“)

Херцогините имат достъп навсякъде. Затова лейди Джоузиан гледа боксовия мач.

Само че лейди Джоузиан се облече като мъж — нещо съвсем естествено по онова време. Жените обикновено пътуваха с мъжки дрехи. Рядко се случваше измежду шестимата пътници в пощенската кола от Уиндзор да няма една-две жени облечени като мъже. Това беше признак на принадлежност към благородничеството.

Понеже беше придружен от жена, лорд Дейвид не можеше да участва в мача и трябваше да остане прост зрител.

Лейди Джоузиан издаваше ранга си с това, че гледаше с лорнет, което правеха само знатните.

„Благородната среща“ се председателствуваше от лорд Джърмейн, праядо или прачичо на оня лорд Джърмейн, който към края на осемнадесети век избяга като полковник от едно полесражение, после стана военен министър и се отърва от вражеските куршуми само за да попадне под още по-лош картеч — сарказмите на Шеридан^[3]. Мнозина благородници залагаха: Хари Белю Карлтън, претендент за угасналата перия Бела Акуа, против Хенри, лорд Хайд, член на парламента от градеца Дънхайвъд, наречен още Лонстън; достопочтеният Перигрин Бърти, член на парламента от градеца Труър, против сър Томас Коулпепър, член на парламента от Мейдстън; земевладелецът Ламирбо от граничната провинция Лодиан против Самюъл Трефюзис от градчето Пенрин; сър Бартоломю Грейсдю от градчето Сейнт Ивс, против високопочтения Чарлс Бодвил, който се нарича лорд Робъртс и е *custos rotulorum*^[4] на графство Корнуел; и много други.

Боксьорите бяха един ирландец от Типърери, кръстен на родната си планина Фелъм ге Мадан, и един шотландец на име Хелмсгейл.

Така че се противопоставяха две национални гордости. Щяха да се бият Ирландия и Шотландия. Ерин щеше да срещне с юмруци Гейджотъл. Затова и облозите надхвърляха четиридесет гвинеи, без да се броят твърдите ставки.

Двамата борци бяха голи, с доста къси гащета, закрепени на хълбоците, и с високи, вързани на глезените обувки с подковани подметки.

Хелмсгейл, шотландецът, беше дребен, едва деветнадесет годишен, но на челото му вече имаше белези от рани; ето защо за него

залагаха две и една трета. Предния месец той бе строшил едно ребро и бе извадил очите на боксьора Сикскмайлсуотър и с това се обясняваше възхищението, с което го посрещаха. Тези, които бяха заложили за него тогава, бяха спечелили дванадесет хиляди лири стерлинги. Освен шевовите на челото си Хелмсгейл имаше и белег от разбиване на челюстта. Той беше бърз и ловък. На ръст беше колкото ниска жена, стегнат, набит, в дребната му снага имаше нещо заплашително; всяка частица от тестото, от което бе измесен, всяко мускулче бе насочено към една цел — юмручния бой. В твърдия му, лъскав, тъмен като бронз торс имаше някаква набитост. Когато се усмихнеше, цъфваха дупките на три избити зъба.

Неговият противник беше грамаден и широк — следователно слаб.

Беше човек на четиридесет години. Висок шест стъпки, с гърди като на хипопотам и кротък израз. С юмрука си можеше да пробие корабна палуба, но не знаеше как да удря. Ирландецът Фелъм ге Мадан беше преди всичко удобна мишена и, изглежда, участвуваше в боксовите мачове по-скоро за да получава, отколкото да нанася удари. Но се чувствуваше, че ще издържи дълго. Беше нещо като недопечен ростбиф, който трудно се отхапва и не може да се дъвче. Той беше това, което на местен жаргон се нарича „сурово месо“ — „raw flesh“. На всичко отгоре беше кривоглед и изглеждаше примирен с участието си.

Тези двама мъже бяха прекарвали нощта един до друг в същото легло. Бяха пили по три пръста порто от същата чаша.

И единият, и другият имаха своя група поддръжници, хора със сурови лица, които при нужда заплашваха съдиите. В групата, която беше за Хелмсгейл, личаха Джон Громън, известен с това, че можеше да носи цял вол на гърба си, и някой си Джон Брей, който един ден бе вдигнал на раменете си десет крини брашно по петнадесет галона всяка, заедно с мелничаря, и с този товар бе извървял повече от двеста крачки. На страната на Фелъм ге Мадан беше лорд Хайд; той бе довел от Лонстън някой си Килтър, който живеел в Зеления замък и хвърлял през рамо десеткилограмов камък по-високо от най-високата кула на замъка. Тези трима мъже — Килтър, Брей и Громейн — бяха от Корнуол, което прави чест на графството.

Имаше и други поддръжници — недодялани простаци, широкоплещести и кривокраки, с едри възлести ръце и тъпи лица,

облечени в дрипи. Почти всички бяха престъпници рецидивисти и не се бояха от нищо.

Мнозина от тях чудесно умееха да напиват полицаите. Всеки занаят си иска определени дарби.

Избраната ливада беше отвъд Мечата градина, където някога са се устройвали боеве с мечки, бикове и кучета, отвъд последните новостроящи се сгради при развалините на манастира „Сейнт Мери Оувър Рай“, разрушен от Хенри VIII^[5]. Северен вятър и скреж, ситен дъжд, който веднага образуваше поледица — такова беше времето. Сред присъстващите благородници лесно се разпознаваха главите на семейства, тъй като бяха разтворили чадърите си.

От страна на Фелъм ге Мадан съдия беше полковник Мънкрейф, а менажер — Килтър.

От страна на Хелмсгейл съдия беше достопочтеният Пю Бомарис, а менажер — лорд Дезъртъм, който е от Килкъри.

Двамата боксьори стояха известно време неподвижно в ринга, докато се сверяваха часовниците. После се приближиха един към друг и си подадоха ръка.

Фелъм ге Мадан каза на Хелмсгейл:

— По-добре да си бях отишъл у дома.

Хелмсгейл отвърна почтително:

— Не може да се оставят господа благородниците да си отидат току-така, щом са си направили труда да дойдат.

Бяха голи и им беше студено. Фелъм ге Мадан трепереше. Зъбите му тракаха.

Доктор Елинон Шарп, племенник на Йоркския архиепископ, им извика:

— Ступайте се, хапльовци, ще се сгреете!

Тези любезни думи ги размразиха.

Те се спуснаха един срещу друг.

Но не бяха разярени. Отбелязани бяха три вяли схватки.

Преподобният доктор Гъмдрейт, един от четиридесетте спомоществатели на „Ол Соулс Коледж“, извика:

— Дайте им джин!

Но двамата рефери и двамата менажери отсъдиха, че не бива да се нарушава правилникът, макар да беше много студено.

Чу се вик:

— First blood!

Зрителите искаха „първата кръв“. Отново ги поставиха един срещу друг.

Те се спогледаха, приближиха се, протегнаха ръце, допряха юмруците си, после се отдръпнаха. Изведнъж Хелмсгейл, дребосъкът, подскочи.

Започна истинският бой.

Фелъм ге Мадан бе ударен право в челото, между двете вежди. Цялото му лице се обля в кръв. Тълпата извика:

— Хелмсгейл взе да точи вино!

Чуха се ръкопляскания. Фелъм ге Мадан развъртя ръцете си като криле на мелница и започна да блъска с юмруци.

Достопочтеният Перигрин Бърти каза:

— Заслепен е. Но още не е сляп.

Тогава Хелмсгейл чу как от всички страни избухна вик на насърчение:

— Bung his peepers!^[6]

Общо взето, двамата боксьори бяха наистина добре подбрани и макар времето да не беше благоприятно, разбра се, че мачът ще излезе сполучлив. Огромният почти като великан Фелъм ге Мадан плащаше за преимуществото си — движеше се тежко. Ръцете му бяха като боздугани, но тялото му бе неповратливо. Дребосъкът тичаше, удряше, подскачаше, скърцаше със зъби, удвояваше силата си с бързина, знаеше хватки. От едната страна — първобитен, див, необработен, невежествен юмрук, от другата — цивилизован юмрук. Хелмсгейл се биеше колкото с мускули, толкова и с нерви, колкото със сила, толкова и със злоба; Фелъм ге Мадан беше като въл касарин, зашеметен, преди да е могъл да нанесе своя удар. Умението се състезаваше с природата. Освирепелият — с варварина.

Ясно беше, че варваринът ще бъде победен. Но не толкова бързо. В това се състоеше интересът на зрелището.

Един дребосък се бореше с една човешка грамада. И шансът бе на страната на малкия. Котката побеждава кучето. Голиатовците винаги падат от давидовците.

Върху борците се сипеше град от възкличания:

— Bravo, Helmsgail! Good! Well done, highlander!^[7]

— Now, Phelem!^[8]

И приятелите на Хелмсгейл му повтаряха благосклонното си насърчение:

— Избий му зъркелите!

Хелмсгейл направи нещо по-добро. Наведе се внезапно, изправи се с гъвкавостта на влечуго и удари Фелъм ге Мадан под лъжичката. Великанът се олюля.

— Неправилен удар! — извика виконт Барнард.

Фелъм ге Мадан се отпусна върху коляното на Килтър и каза:

— Започвам да се стоплям.

Лорд Дезъртъм се посъветва с реферите и заяви:

— Пет минути почивка.

Фелъм ге Мадан беше готов да припадне. Килтър избърса с вълнен парцал кръвта от очите и потта от тялото му и пхна гърлото на една бутилка в устата му. Беше единадесетата схватка. Фелъм ге Мадан бе ударен не само в челото; гърдите му бяха цели насинени, коремът му подут, темето изранено. Хелмсгейл бе невредим.

Благородниците шумно негодуваха.

Лорд Барнард повтаряше:

— Неправилен удар.

— Обзалаганията трябва да се анулират — каза земевладелецът Ламирбо.

— Аз си искам парите — додаде сър Томас Коулпепър.

А достопочтеният член на парламента от градчето Сейнт Ивс, сър Бартоломю Грейсдю, добави:

— Да ми върнат петстотинте гвинеи. Аз си отивам.

— Прекратете мача! — завикаха зрителите.

Но Фелъм ге Мадан се изправи — олюляваше се почти като пиян и каза:

— Да продължим мача, но при едно условие. И аз да имам право да нанеса един неправилен удар!

От всички страни извикаха:

— Прието!

Хелмсгейл сви рамене.

След като изтекоха петте минути, мачът продължи.

Борбата беше агония за Фелъм ге Мадан, а за Хелмсгейл — игра.

Ето какво значи наука! Дребосъкът успя да постави големия в чънсъри, тоест изведнъж сграби с лявата си ръка, извита като стоманен

полумесец, едрата глава на Фелъм ге Мадан, стегна го под мишницата си с превит врат и наведен тил и с десния юмрук започна спокойно да смазва лицето му, нанасяше му един след друг удари като чук върху гвоздей, само че от долу на горе. Когато най-после го пусна и Фелъм ге Мадан изправи глава, той вече нямаше лице.

Носът, очите и устата му бяха заприличали на черна гъба, напоена с кръв. Той се изхрачи. Всички видяха как на земята паднаха четири зъба.

После се строполи. Килтър пое главата му на коляното си.

Хелмсгейл едва бе пострадал. Имаше няколко незначителни синини и една драскотина на ключицата.

Никой вече не усещаше студа. Залагаха шестнадесет и четвърт за Хелмсгейл против Фелъм ге Мадан.

Хари Карлтън извика:

— Няма вече Фелъм ге Мадан! Аз залагам на Хелмсгейл своето перство Бела Акуа и титлата си лорд Белю срещу една стара перука на Кентърбърийския архиепископ!

— Дай си мутрата! — каза Килтър на Фелъм ге Мадан и като пхна кървавия вълнен парцал в бутилката, изми лицето му с джин. Видя се устата на Фелъм ге Мадан. Той отвори единия си клепач. Слепоочията му изглеждаха пукнати.

— Още една схватка, приятелю! — каза Килтър. И прибави: — За честа на долния град.

Уелсците и ирландците си разбират езика; обаче Фелъм ге Мадан не даде знак, от който да можеше да се съди, че в съзнанието му е останало нещо.

Подкрепян от Килтър, Фелъм ге Мадан се изправи. Беше двадесет и петата схватка. По начина, по който го този циклоп — понеже му бе останало здраво само едното око — зае позиция, всички разбраха, че това е краят; нямаше съмнение, че той е загубен. Фелъм ге Мадан вдигна ръка за защита над брадата си: неловкост на умиращ човек. Едва запотен, Хелмсгейл извика:

Аз залагам за себе си. Хиляда срещу едно.

Хелмсгейл вдигна ръка и удари, но за обща изненада паднаха и двамата. Чу се весело ръмжене.

Фелъм ге Мадан изразяваше задоволството си.

Той се бе възползувал от страшния удар, който Хелмсгейл му бе нанесъл по черепа, за да го цапне, противно на правилата, в пъпа.

Проснат на земята, Хелмсгейл хъркаше.

Съдиите го погледнаха и казаха:

— Върна му го.

Всички започнаха да ръкопляска, дори и онези, които губеха.

Фелъм ге Мадан се бе отплатил с неправилен удар за неправиления удар и това бе напълно законно.

Отнесоха Хелмсгейл на носилка. Мнението беше, че той вече не ще се оправи. Лорд Робъртс извика:

— Печеля хиляда и двеста гвинеи.

Фелъм ге Мадан очевидно беше осакатен за цял живот.

На излизане Джоузиан улови лорд Дейвид под ръка, което се допуска между годеници. Каза:

— Беше много хубаво. Но...

— Мислех, че ще разсее скуката ми. Но не...

— Но какво?

Лорд Дейвид се спря, погледна Джоузиан, затвори уста, изду бузи и поклати глава, което означава: „Внимание!“, и каза на херцогинята:

— За скуката има само един цяр.

— Кой?

— Гуинплейн.

Херцогинята попита:

— Какво е това Гуинплейн?

[1] Робърт Лестър (1531–1558) — фаворит на Елизабет I. ↑

[2] Джордж Бъкингам (1592–1628) — английски генерал. Фаворит на Джеймс I и на Чарлс I. ↑

[3] ... сарказмите на Шеридан. — Английският драматург сатирик Ричард Шеридан (1751–1816) бил политически деец и принадлежал към радикалното крило на партията на вигите. ↑

[4] Custos rotulorum (лат.) — мирови съдия. ↑

[5] ... развалините на манастира „Сейнт Мери Оувър Рай“, разрушен от Хенри VIII. — Борейки се с папската власт в Англия, английският крал Хенри VIII (1509–1547) се обявил за глава на

англиканската църква, закрил манастирите и конфискувал църковните земи. ↑

[6] Bung his peepers! (Англ.) — Избоди му зъркелите! ↑

[7] Браво, Хелмсгейл! Добре! Браво, планинецо! — Б.а. ↑

[8] Хайде сега ти, Фелъм! — Б.а. ↑

КНИГА ВТОРА ГУИНПЛЕЙН И ДЕА

I

КЪДЕТО ВИЖДАМЕ ЛИЦЕТО НА ОНЗИ, КОГОТО ДОСЕГА ПОЗНАВАХМЕ САМО ПО ДЕЛАТА МУ

Природата щедро бе обсипала Гуинплейн с дарове. Беше му дала уста, която се отваряше до ушите, уши, които се прихлупваха до очите, безформен нос, създаден, за да се клатушкат отгоре му очила на палячо, и лице, което човек не можеше да гледа, без да се разсмее.

Както казахме, природата бе отрупала Гуинплейн с даровете си. Но дали беше природата?

Не й ли бе помогнал някой?

Очи като цепки, зеещ отвор за уста, чип израстък с две дупки на мястото на ноздрите, всичко това върху едно сплескано лице, и като резултат — смях. Природата положително не създава от само себе си такива завършени произведения.

Но дали смехът всякога означава радост?

Ако при среща с този палячо — понеже той беше палячо — човек оставеше да се разсее първото впечатление на веселост и се взреше по-внимателно в лицето му, той би разпознал следите на изкусна обработка. Подобно лице не е случайно, а нарочно създадено. Такова съвършенство не е естествено. Ние не можем да създадем хубостта си, но грозота — можем. От един хотентотски профил не ще направиш римски профил, но от един гръцки нос можеш да направиш нос на калмик. Достатъчно е да се смачка основата на носа и да се сплескат ноздрите. Средновековният простонароден латински ненапразно е създал глагола *denasare*^[1]. Дали Гуинплейн като дете е бил дотолкова достоен за внимание, че някой се бе заел да промени лицето му? Защо не? Макар само за да го показва и да събира парса. По всичко личеше, че над това лице бяха работили изкусни

преработвания на деца. Явно беше, че някаква остроумна, а вероятно и тайна наука, която е представлявала по отношение на хирургията това, което алхимията е била по отношение на химията, е обработила с умение това лице, и то положително в най-ранна възраст, и е създала преднамерено този именно образ. Ловка в рязането, упойките и превързането наука бе разцепила устата, раздалечила устните, оголила венците, разтегнала ушите, съединила хрущялите, разместила веждите и бузите, разширила мускула на скулите, заличила бе шевовите и белезите, обтегнала бе отново кожата над оперираните мускули и бе превърнала лицето в застинала гримаса на смеха. Така изпод ръцете на изкусния ваятел бе излязла тази маска — Гуинплейн.

Човек не се ражда такъв.

Във всеки случай Гуинплейн беше великолепно постижение. Гуинплейн беше дар на провидението за човешката тъга. На кое провидение? Нима съществува демонично провидение така, както съществува божествено провидение? Ние задаваме въпроса, без да го разрешаваме.

Гуинплейн беше циркаджия. Той играеше пред публика. И беше непостижим. Той изцеряваше ипохондриците само като се появеше. Хората в траур трябваше да го избягват от приличие, защото от пръв поглед неволно избухваха в смях. Един ден дойде палачът и Гуинплейн го разсмя. Щом видеха Гуинплейн, хората се хващаха за корема; щом заговореше, започваха да се търкалят по земята. Той беше като противоположен полюс на скръбта. Сплинът е едната крайност, Гуинплейн беше другата.

Затова и бързо бе успял, по панаири и площади, да си спечели слава на урод.

Гуинплейн разсмиваше със своя смях. Но сам той не се смееше. Смееше се лицето му, не и мисълта му. Невероятното му лице, създадено от случайността или от някакво странно изкуство, се смееше от само себе си, без участието на Гуинплейн. Изразът му не беше в зависимост от неговата същина. Той не можеше да снее от челото, от бузите, от веждите, от устата си този замръзнал кикот, за който не беше отговорен — друг го бе изобразил веднъж завинаги върху лицето му. Беше някаква автоматична усмивка, толкова позаразителна поради това, че бе скована. Никой не можеше да устои пред тази озъбена уста. Две сгърчвания на устните са заразителни —

смехът и прозявката. Поради тайнствената операция, направена вероятно през детските години на Гуинплейн, всички черти на лицето му допринасяха за тази озъбена усмивка, целият му израз бе съсредоточен в нея, както спиците на колелото се събират в главината; всички вълнения, от какъвто и характер да бяха, увеличаваха този странен израз на радост или по-право го подчертаваха. Учудването, страданието, гневът, жалостта само можеха да подсилят неговата захилена гримаса; дори и да заплачеше, лицето му щеше да продължи да се смее. Каквото и да стореше, каквото и да поискаше, каквото и да помислеше Гуинплейн, щом се появеше и вдигнеше глава, публиката, ако имаше пред него публика, избухваше в неудържим смях.

Представете си весела глава на Медуза^[2].

Всичко в съзнанието на хората отстъпваше пред това изненадващо лице и те се заливаха в смях.

Някога древното изкуство е украсявало фронтоните на гръцките театри със засмяна бронзова маска. Наричали я Комедия. Бронзовото изображение сякаш се смеело и разсмивало и зрителите, а всъщност било замислено. Пародия, граничеща с безумие, ирония, стигаща до мъдрост, се съсредоточавали и сливали в този образ; върху невъзмутимото чело били събрани всички грижи, разочарования, отвращения и скърби и изразявали като зловещ резултат веселост, едното ъгълче на устните било повдигнато за подигравка към човешкия род, а другото — за кощунство към боговете; хората съпоставяли с този образец на идеалния сарказъм частицата ирония, която всеки носи в себе си; а винаги различната тълпа, която се трупала пред този замръзнал смях, се захласвала пред гробовно застиналия кикот. Ако поставим мрачната мъртва маска на античната комедия на жив човек, може почти да се получи това, което беше Гуинплейн.

Той носеше на плещите си тази злокобна глава с лице, застинало в неумолим кикот. Какъв тежък товар за плещите на човек е вечният смях!

Вечен смях. Нека се разберем и обясним. Ако се вярва на манихейците, понякога и абсолютното се огъва, и сам бог проявява колебание. Да се разберем също и относно волята. Ние не допускаме, че тя може да бъде свършено безсилна. Всеки живот прилича на писмо, чието съдържание се променя от послеписа. За Гуинплейн

послеписът беше следният: с усилие на волята, като съсредоточеше цялото си внимание при условие никакво вълнение да не го разсее и да не отклони насочеността му, той можеше да успее временно да свали от лицето си вечната си озъбена усмивка, която в такъв случай се заместваше от някакво трагично було. Тогава хората преставаха да се смеят и потрепераха.

Но нека кажем, че Гуинплейн почти никога не правеше усилие, понеже то му струваше болезнена умора и непоносимо напрежение. Впрочем и най-малкото разсейване, и най-малкото вълнение бе достатъчно, за да се появи отново върху лицето му, неумолим като прилив, прогоненият за миг смях, и толкова по-силно, колкото по-силно бе вълнението, независимо от характера му.

Като се изключи тази възможност, Гуинплейн се смееше вечно.

Щом видеха Гуинплейн, хората започваха да се смеят. После извърщаха очи. Жените особено изпитваха ужас от него. Този човек беше страшен. Неволният кикот беше нещо като данък: плащаха го весело, но почти несъзнателно. А след това, щом смехът застинеше, за жените Гуинплейн ставаше непоносим, невъзможен за гледане.

Впрочем той беше висок, строен, гъвкав, без никакъв недъг, ако се изключи лицето му. Това беше още едно указание в полза на предположението, че Гуинплейн бе по-скоро творение на изкуствеността, отколкото дело на природата. При такова красиво тяло Гуинплейн вероятно бе имал някога и красиво лице. При раждането си той ще да е бил като всички деца. Бяха оставили тялото му непокътнато — само лицето беше преправено. Гуинплейн беше съзнателно преобразен.

Във всеки случай това беше най-правдоподобното обяснение.

Оставили му бяха зъбите. Зъбите са необходими за смеха. Те се запазват и на мъртвешкия череп.

Операцията, на която ще да е бил подложен, трябва да е била ужасна. Той не помнеше нищо, но това съвсем не доказваше, че тя не е била направена. Такова хирургическо прекрояване е могло да се извърши успешно само ако детето е било съвсем малко и следователно недотам е съзнавало какво става с него и лесно е приемало раната си за болест. Освен това, както вече казахме, още в онези времена са били известни средства за приспиване на пациента и за обезболяване. Само че тогава са ги наричали магия, днес ги наричат анестезия.

Освен лицето онези, които го бяха отгледали, му бяха дали тренировка на гимнастик и атлет: ставите му, гъвкави като на клоун, имаха способността да се извиват на всички страни, така че ръцете и краката му се движеха и напред, и назад, като врата с двустранни панти. Нищо не бе пропуснато в подготовката му за акробат.

Косите му завинаги бяха боядисани в охра; тайна, която наново бе открита в наши дни. Красивите жени я използват: това, което някога е загрозявало, днес се прилага за разхубавяване. Гуинплейн имаше жълти коси. Боята, очевидно вредна за косите, ги бе направила сплъстени и твърди. Този щръкнал червеникав перчем, който приличаше по-скоро на грива, отколкото на коса, растеше и покриваше широк череп, създаден за размисъл. Операцията, която бе отнела хармонията на лицето и разкривила мускулите му, не бе засегнала костите. Лицевият тъгъл на Гуинплейн изненадваше със силата си. Зад този смях се криеше душа, която, както всички нас, мечтаеше.

Впрочем за Гуинплейн смехът беше истински талант. Той не можеше да го възпре и извличаше полза от него. Чрез него си печелеше хляба.

Гуинплейн — без съмнение читателите вече са се догадили — беше същото дете, което бе изоставено една зимна вечер на Портландския бряг и бе намерило подслон в една бедна колибка на колела в Уеймът.

[1] Denasare (лат.) — лишавам от нос. ↑

[2] Представете си весела глава на Медуза — Медуза — в гръцката митология една от трите горгони, която превръщала в камък всеки, който я погледнел. ↑

II ДЕА

Детето беше станало мъж. Петнадесет години бяха изтекли оттогава. Беше 1705 година. Гуинплейн навършваше двадесет и пет години.

Урсус беше задържал при себе си двете деца. Заедно бяха образували пътуваща трупа.

Урсус и Хомо бяха остарели. Урсус беше съвсем оплешивял. Косъмът на вълка бе посивял. Пределната възраст на вълците не е определена като пределната възраст на кучетата. Според Молен някои вълци живеят до осемдесет години, като например малкия купара, *caviae vogus*, смрадливия вълк, *canis pubilus*, за който споменава Сей.

Момиченцето, намерено върху мъртвата жена, сега беше висока шестнадесетгодишна девойка, бледа, с кестеняви коси, тънка, крехка, толкова нежна, че сякаш трептеше и можеше всеки миг да бъде прекършена, възхитително красива, с лъчисти очи, сляпа.

Фаталната зимна нощ, която бе повалила просякинята и нейното дете в снега, бе извършила двойно зло. Тя бе убила майката и ослепила дъщерята.

Болестта завинаги бе парализирала зениците на момиченцето, станало на свой ред жена. Тъжно отпуснатите ъгълчета на устните изразяваха горчиво разочарование върху това лице, непроницаемо за светлината. Страшното беше, че големите светли очи, макар и угаснали за девойката, сияеха за другите като тайнствени запалени светилници, които озаряваха само външността. Тя живееше в мрак, а излъчваше светлина. Мъртвите ѝ очи блестяха. Пленница на тъмите, тя озаряваше непрогледната тъма, сред която живееше. От дъното на своя вечен мрак, иззад черната стена, която се нарича слепота, тя пращаше лъчи. Не виждаше слънцето, но другите виждаха в нея душата му.

Мъртвият ѝ поглед бе неподвижен като синева.

Беше въплъщение на нощта, а от този мрак, с който бе свързана завинаги, тя грееше като звезда.

Побъркан на латински имена, Урсус я бе кръстил Деа. Беше се посъветвал със своя вълк. Казал му бе:

— Ти представяш човека, аз представям звяра, ние сме земният свят. Момиченцето ще представя небесния мир. Толкова слабост се равнява на всемогъщество. Така в колибата си ще имаме цялата вселена — човек, звяр и божество.

Вълкът не бе направил никакво възражение.

Ето как намереното дете бе наречено Деа.

Колкото до Гуинплейн, не се наложи Урсус да му измисля име. На сутринта, когато бе забелязал обезобразяването на момченцето и слепотата на момиченцето, той бе попитал:

— Момче, как се казваш?

А момчето бе отговорило:

— Наричат ме Гуинплейн.

— Бъди си Гуинплейн — бе казал Урсус.

Деа помагаше на Гуинплейн при упражненията му.

Ако човешката злочестина можеше да бъде сведена до своя най-прост израз, той би бил олицетворен от Гуинплейн и Деа. Всеки от тях сякаш представяше едно от отделенията на гробовния мрак: Гуинплейн ужаса, Деа — тъмнината. Сякаш бяха съставени от двете злокобни страни на нощта. Деа носеше ужаса в себе си. Гуинплейн — върху лицето си. Деа беше като видение, Гуинплейн — като призрак. Деа бе обкръжена от мрак, Гуинплейн — от нещо по-страшно. Виждащият Гуинплейн имаше една жестока възможност, която не съществуваше за сляпата Деа — да се сравнява с другите хора. Но при положението, в което се намираше Гуинплейн, ако приемем, че той се стремеше да го осъзнае, да се сравнява, означаваше да престане да разбира сам себе си. Да имаш като Деа празен поглед, в който светът не се отразява, е върховна мъка, по-малка обаче от мъката да бъдеш сам за себе си загадка, да чувствуваш, че нещо ти липсва, нещо, което си самият ти, да виждаш света, а да не знаеш себе си. Деа имаше було — тъмнината, Гуинплейн имаше маска — своето лице. Нещо неизразимо с думи: Гуинплейн беше маскиран със собствената си плът. Той не знаеше какво е истинското му лице — то беше заличено. Бяха му наложили едно лъжливо „аз“. За лице той имаше останка от нещо изчезнало. Главата му живееше, лицето му бе мъртво. Гуинплейн не си спомняше да го бе виждал. За Деа, както и за Гуинплейн, хората бяха един външен далечен факт. Тя беше сама и той беше сам. Уединението на Деа беше страшно — тя не виждаше нищо; самотността на

Гуинплейн беше зловеща — той всичко виждаше. За Деа представите за света бяха ограничени в рамките на слуха и осезанието; действителността беше стеснена, смалена, без продължения; за нея не съществуваше нищо безкрайно освен мрака. Животът за Гуинплейн се състоеше в тази вечна тълпа пред него и вън от него. Деа беше изгнаница от света на светлината; Гуинплейн беше заточен извън живота. Разбира се, и двамата бяха нещастници. Бяха стигнали до дъното на злочестината. И той, и тя. Ако ги видеше човек, който умее да наблюдава, и се замислеше над тяхната съдба, би изпитал безмерна жалост. В какво ли страдание им бе съдено да живеят? Очевидно над тези две човешки същества тежеше някаква прокоба и никога фаталността не е превръщала по-сполучливо съдбата на две смеем невинни същества в мъка, а живота в ад.

А те биха като в рай.

Те се обичаха.

Гуинплейн обожаваше Деа. Деа боготвореше Гуинплейн.

— Ти си толкова красив! — му казваше тя.

III

OCULOS NON HABET, ET VIDET^[1]

Една жена в света виждаше Гуинплейн — тази сляпа девойка.

Какво бе сторил Гуинплейн за нея, тя знаеше, че Урсус, на когото Гуинплейн бе разказал за своето тежко пътуване от Портланд до Уеймът и за мъките, които бе преживял, след като го бяха изоставили.

Тя знаеше, че когато е била съвсем малка, когато е издъхвала върху своята издъхнала майка и е сукала от труп, едно малко по-голямо от нея създание я е прибрало; че това създание, отхвърлено и едва ли не погубено от жестоки хора, е чуло нейния вик; че тогава, когато всички са били глухи към самото него, то не е останало глухо към нея; че това момче, макар и самотно, слабо, захвърлено, без опора в света, загубено сред пустошта и изтощено до изнемога, я е приело от ръцете на нощта и се е нагърбило да носи друго дете; че макар и да не е очаквало нищо от тайнствената подялба на блага, наречена съдба, то се е нагърбило с една чужда участ; че макар самото то да е било олицетворение на бедността, на тревогата и мъката, е приело ролята на провидение; че докато небето се затваряло за него, то е отворило сърцето си; че макар да е било загубено, то я е спасило; че макар само да не е имало ни покрив, ни подслон, то е станало прибежище, станало е за нея майка и кърмачка; че макар да е било само в света, то е отвърнало на собственото си изоставяне с осиновяване; че от дъното на мрака то е дало този пример; че сякаш ненамирайки собственото си бreme достатъчно тежко, на всичко отгоре то е поело върху плещите си чуждото нещастие; че на тази земя, на която нищо не му е било отредено, то е открило дълга; че в положение, при което всеки би отстъпил назад, то ѝ се е притекло на помощ; че е пъхнало ръка в отвора на гроба и е измъкнало оттам нея, Деа; че макар да е било полуголо, то ѝ е дало последната си дрипа, за да не мръзне тя; че докато само е умирало от глад, то е гледало да даде на нея да пие и яде; че заради малкото момиченце момченцето се е преборило със смъртта под всичките ѝ форми — със зимата и снега, със самотата и ужаса, със студа, глада и жаждата, с бурята; че заради нея, заради Деа, този

десетгодишен титан е водил сражение с огромния нощен мрак. Тя знаеше, че той е направил това като дете и че сега, когато вече бе мъж, за нея, слабата, той е сила, за нея, бедната — богатство, за нея, болната — изцеление, за нея, сляпата — зрение. През плътната неведома преграда, която я отделяше от живота, тя ясно чувствуваше неговата преданост, пожертвователност и смелост. В света на нематериалното героизмът изпъква. Тя долавяше неговото възвишено очертание; сред неизмеримата абстрактност, в която живееше неосветената от слънцето ѝ мисъл, тя съзираше тайнствения контур на добродетелта. Деа черпеше единствените си впечатления за действителността от някакви смътни, движещи се около нея предмети и като всички слепи живееше с тревожната неподвижност на своята пасивност, в страх от дебнеща опасност и с чувство за собствената си безпомощност, но знаеше, че над нея бди Гуинплейн. Гуинплейн, който никога не охладняваше, винаги беше край нея, никога не се губеше, нежният и мил Гуинплейн, винаги готов да ѝ помогне. Деа тръпнеше от увереност и признателност, тревогата и се разсейваше и се превръщаше в унес и с изпълнени с мрак очи тя съзерцаваше в зенита над своята бездна дълбокото сияние на тази доброта.

В света на идеалното доброта е слънце и Гуинплейн заслепяваше Деа.

За тълпата, която има твърде много глави, за да мисли, и твърде много очи, за да вижда, за тълпата, която сама по себе си е повърхностна и се спира на повърхността, Гуинплейн беше клоун, шут, акробат, палячо, нещо малко повече и малко по-малко от животно. Тълпата познаваше само лицето му.

За Деа Гуинплейн беше спасител, който я бе намерил в гроба и я бе изнесъл оттам, утешител, който правеше живота ѝ възможен, освободител, чиято ръка тя чувствуваше в своята из лабиринта на слепотата; Гуинплейн бе нейният брат, приятел, водач, опора, нейното небесно подобие, крилат и лъчезарен съпруг, и докато тълпата виждаше в него чудовище, тя го виждаше като архангел.

Защото сляпата Деа съзираше душата му.

[1] Oculos non habet, et videt. (лат.) — Няма очи, а вижда. ↑

IV

ВЛЮБЕНИ ПО МЯРКА

Като философ Урсус разбираше това. Той одобряваше възторженото чувство на Деа.

Казваше:

— Слепият вижда невидимото.

И още:

— Съзнанието е зрение.

Поглеждаше Гуинплейн и промърморваше:

— Получудовище и полубог.

Гуинплейн също бе опиянен от Деа. Има невидимо око — духът, и видимо око — зеницата. Той я виждаше с видимото око. Възхищението на Деа бе идеално, възхищението на Гуинплейн беше реално. Гуинплейн не беше грозен, а страшен; той виждаше пред себе си своята противоположност. Колкото той бе страшен, толкова Деа бе пленителна. Той олицетворяваше ужаса, Деа — нежността. Деа беше като мечта. Приличаше на блян, облечен в малко плът. В цялото ѝ същество, във въздушното ѝ телосложение, в тънката ѝ стройна снага, гъвкава като тръстика, в може би невидимо окрилените ѝ рамене, в едва очертаната ѝ закръгленост, която издаваше нейния пол, но се долавяше по-скоро с душата, отколкото със сетивата, в нейната почти прозрачна белота, във величествената неподвижност на небесния ѝ поглед, божествено затворен за земните неща, в свещената невинност на усмивката ѝ имаше нещо сродно с ангелите. Тя почти не бе жена.

Както казахме, Гуинплейн сравняваше себе си с другите хора, сравняваше и Деа.

Такова, каквото бе, съществуването му се дължеше на някакво невероятно стечение на обстоятелствата. То бе пресечната точка на един лъч отдолу и друг отгоре, на черния лъч и на белия лъч. Две човки могат едновременно да кълват от един и същ залък — човката на злото и човката на доброто; едната хапе, другата целува. Гуинплейн беше такъв залък — нараняван и гален атом. Той бе дело на злата съдба и на провидението.

Нещастieto го бе докоснало с пръст, щастието — също. Две противоположни предопределения образуваха странната му съдба. Върху него лежеше анатема и благословия. Той беше прокълнат избраник. Кой беше той? И сам не знаеше. Когато се погледнеше, виждаше един непознат. Но този непознат беше чудовищен. Гуинплейн живееше като обезглавен, с лице, което не бе негово. Страшно лице, тъй страшно, че забавляваше другите. То предизвикваше и ужас, и смях. Беше пъклено комично. Човешкият образ бе изчезнал и на повърхността бе останала някаква кривяща се животинска маска. Никога не се е виждало по-пълно отсъствие на човешките черти върху човешко лице, никога не е съществувала по-пълна пародия, никога по-ужасен образ не е застивал в по-кошмарен смях, никога до такава степен в лицето на мъж не е било събрано всичко, което може да отблъсне жената. Прикрито и оклеветено от това лице, нещастното сърце изглеждаше завинаги осъдено на самотност под тази външност като под надгробна плоча. И все пак не! Както нехайната злоба се бе изляла без остатък, така и невидимата доброта на свой ред щедро бе изсипала своите дарове. Тя бе привдигнала сломения нещастник и наред с всичко, което отблъскваше, бе вложила в него и магнита, който привлича; бе тласнала една душа да литне с целия устрем на крилата си към изоставения; бе натоварила гълъбицата да утеши поражения от гръм; бе накарала красотата да обожаваше обезобразения.

Затова красавицата не биваше да вижда разкривеното му лице. За такова щастие бе необходимо такова нещастие. Провидението бе направило Деа сляпа.

Гуинплейн чувствуваше смътно, че е изкупителна жертва. Защо бе това преследване? Той не знаеше. Какво трябваше да изкупва? Също не знаеше. Над позора му бе засиял ореол — това бе едничкото, което той знаеше.

Когато Гуинплейн бе пораснал достатъчно, за да може да разбира, Урсус му бе прочел и обяснил написаното от доктор Конкуест за „De denasatis“ и от друг фолиант, от Хуго Плагон, пасажа „Nares habens mutilas“^[1], но благоразумно бе избягнал да прави „хипотези“ и да вади заключения. Възможни бяха различни предположения, отгатваше се вероятността да е било извършено насилие над Гуинплейн през неговото детство. Но за Гуинплейн едно беше ясно — резултатът. Съдено му беше да живее с това клеймо. Защо бе това

клеймо? Неизвестно. Около Гуинплейн цареше мълчание и самота. Всички предположения, които можеха да се направят във връзка с тази трагична действителност, бяха несигурни, с изключение на ужасния факт; нищо не бе положително. И ето че в тази безизходица Деа идваше като небесна посредница между Гуинплейн и отчаянието. Трогнат и вътрешно съгрят, той долавяше нежността на тази прелестна девойка, отправена към неговия ужас, и райска изненада смекчаваше драконовското му лице. Създаден, за да буди страх, той бе получил удивителния дар да стане предмет на идеално възхищение и обожание за едно лъчезарно създание и макар да бе чудовище, усещаше съзерцанието на една звезда, отправена към него.

Гуинплейн и Деа бяха двойка. Тези две пламенни сърца се обожаваша. Едно гнездо и две птички — такава беше тяхната история. Те се бяха приобщили към всевластния закон, според който хората се привличат, търсят се и се намират.

Така омразата бе останала измамена. Зложелателят е на Гуинплейн, които и да бяха те, не бяха постигнали целта си със своето загадъчно ожесточение срещу него. Те бяха искали да го направят окаяник, а бяха го направили щастлив. Предварително го бяха сгодили за една целителна рана. Бяха предопределили да му бъде утеха една скръб. Клещите на палача постепенно се бяха превърнали в женска ръка. Гуинплейн беше ужасен, но изкуствено ужасен, направен такъв от ръка на човек. Надявали се бяха завинаги да го отделят на първо място от семейството му, ако той въобще имаше семейство, след това от човечеството. Още в детинските му години го бяха превърнали в развалина, но природата бе поправила тази развалина, както поправя всички развалини. Природата бе утешила този самотник, както утешава всички самотници. Природата се притичва на помощ на всички изоставени. Тя е всеотдайна към онези, които са лишени от всичко. Тя покрива с цветове и зеленина всички съсипии. Тя има бръшлян за камъните, а за хората — любов.

Дълбоко великодушие на незнайните сили.

[1] Nares habens mutilas. (лат.) — Който има обезобразени ноздри.

V СИНЕВИНА СРЕД МРАКА

Така тези нещастници живееха един чрез друг — Деа имаше опора, Гуинплейн — едно сърце, което го приема.

Сиротното сляпо момиче намираше подкрепа в обезобразения сирак.

Две самоти се бяха свързали.

Неизразимо чувство на благодарност се излъчваше от тези нещастници. Те бяха признателни.

Кому?

На тайнствената необятност.

Да изпитваш признателност, е достатъчно. Тя има криле и отива там, където трябва да отиде. Молитвата ни знае по-добре от нас накъде трябва да литне.

Колко хора са мислили, че са се молили на Юпитер, а всъщност са се молили на Йехова! Колко много вярващи в талисмани биват чути от безкрая! Колко атеисти не забелязват, че самата им доброта и печал са молитва, отправена към бога!

Гуинплейн и Деа бяха признателни.

Грозотата е отлъчване. Слепотата — пропаст. Отлъченият беше приет, пропастта беше станала обитаема.

Гуинплейн виждаше как сред сияйна светлина, по волята на съдбата, която приличаше на осъществен блян, към него слиза бял облак от красота в образа на жена, лъчезарно видение с туптящо сърце, и този призрак, почти облак и все пак жена, го прегръщаше, и това сърце го приемаше. Гуинплейн вече не беше безобразен, понеже бе любим. Една роза бе поискала да се омъжи за гъсеницата, понеже предчувствуваше, че в гъсеницата се крие божествена пеперуда. Отхвърленият Гуинплейн беше станал избраник.

Важното е човек да има онова, което му е необходимо. Гуинплейн го имаше, Деа — също.

Облечено и сякаш възвисено, унижението на обезобразения преминаваше в опиянение, в очарование, във вяра; а в тъмнината към мрачното колебание на сляпата една ръка се протягаше за подкрепа.

Две мъки се стапяха една в друга и се възнасяха в някакъв идеален свят. Две затворени в себе си същества намираха път едно към друго. Двама недъгави се съчетаваха, за да се допълнят, съединяваха се чрез това, което им липсваше. Именно това, с което единият бе богат, не достигаше на другия. Нещастieto на единия беше съкровище за другия. Ако Деа не беше сляпа, щеше ли да избере Гуинплейн? Ако Гуинплейн не беше обезобразен, щеше ли да предпочете Деа? Вероятно тя не би искала грозника, както и той не би искал недъгавата. Какво щастие за Деа, че Гуинплейн беше отвратителен! Каква щастлива случайност за Гуинплейн, че Деа беше сляпа! Ако провидението не ги беше притъкмило така един за друг, тяхната връзка би била невъзможна. В основата на тяхната любов имаше една голяма нужда на единия от другия. Гуинплейн беше избавление за Деа, Деа беше избавление за Гуинплейн. Две злочестини се бяха срещнали и си бяха прилегнали. Прегръдка на осъдени в бездната. Не можеше да съществува нещо по-неразривно, по-отчаяно, по-сладостно. Гуинплейн постоянно си мислеше:

„Какво ли щях да съм без нея!“

Деа постоянно си мислеше:

„Какво ли щях да съм без него!“

Двама изгнаници бяха намерили отечество; две неизлечими болки — клеймото на Гуинплейн и слепотата на Деа — се бяха слели в радост. Те бяха всичко един за друг и нищо вън от тях не съществуваше. Да си говорят, бе за тях наслада, да бъдат заедно — блаженство. Те до такава степен се разбираха без думи, че мечтите им се сливаха и у двамата възникваха едновременно едни и същи мисли. Когато чуеше стъпките на Гуинплейн, на Деа се струваше, че небесната слава ходи по земята. Те се притискаха един до друг в някакъв звезден полумрак, изпълнен с благоухания, със сияния, с музика, с лъчисти форми, с блянове. Принадлежаха си един на друг, знаеха, че завинаги ще бъдат заедно в същата радост, в същия унес. И нямаше нищо по-странно от рая, който си бяха създали тези двама прокълнати.

Те бяха неизразимо щастливи.

От своя ад те бяха направили небе такава е твоята сила, любов!

Деа чуваше смеха на Гуинплейн. А Гуинплейн виждаше усмивката на Деа.

Идеалното блаженство бе намерено, съвършената радост от живота бе постигната, тайнствената задача на щастието бе разрешена. И то от кого? От двама нещастници.

За Гуинплейн Деа беше сияние. За Деа Гуинплейн беше божествено присъствие.

Такова присъствие е дълбока загадка, която обожествява незримото и поражда друга загадка — вярата. Само тя във всички религии е неотменна, но и това е достатъчно. Хората не виждат огромното същество, към което се стремят, но го чувствуват.

Гуинплейн беше божество за Деа.

Понякога в унеса на своята любов тя коленичеше пред него както красива жрица, която обожаваше усмихнат идол в индийска пагода.

Представете си бездна, сред бездната оазис от светлина, а в оазиса тези две отхвърлени от живота същества, обаяни едно от друго.

Нищо не можеше да се сравни по чистота с тази любов. Деа не знаеше какво е целувка, макар може би да я желаше, защото и слепите, особено ако са жени, имат свои мечти и невинаги им се противопоставят, колко го и да изтръпват при приближаването на неизвестното. Що се отнася до Гуинплейн, напирашката в него младост го правеше замислен; той ставаше толкова по-стеснителен, колкото по-опиянен се чувствуваше. Би могъл да си позволи всичко спрямо тази другарка от най-ранна възраст, невежа по отношение на греха, както по отношение на светлината, с тази сляпа, която виждаше само едно — че го обожаваше. Но той би сметнал, че краде онова, което тя би му дала. Затова с тъжно примирение се задоволяваше да обича чисто като ангел и чувството за собствената му грозота се превръщаше във величаво целомъдрие.

Тези щастливци живеяха в някакъв идеален свят. Там те бяха съпрузи отдалеч, като звезди. Сред тази синева те бяха свързани с тайнствени токове, които в безкрайността носят името притегляне, а на земята пол. Те се целуваха с душите си.

Винаги бяха живели един край друг. Открай време се знаеха така. Детинството на Деа бе съвпаднало с юношеството на Гуинплейн. Бяха израснали рамо до рамо. Дълго бяха спали в едно легло, понеже в бараката нямаше кой знае колко място за спане. Те лягаха на сандъка, Урсус на пода — така я караха. После един хубав ден — Деа беше още

малка — Гуинплейн усети, че е голям, и срамът дойде от страна на мъжа. Той каза на Урсус:

— И аз искам да спя на земята.

И вечерта се изтегна до Урсус върху мечата кожа. Тогава Деа се разплака, поиска пак да спи с другаря си. Но Гуинплейн бе станал неспокоен, понеже у него се зараждаше любов, и не отстъпи. И започна да спи на пода до Урсус. Лете, при хубаво време, спеше навън с Хомо. До тринадесетата си година Деа не се помиря. Вечер често казваше:

— Гуинплейн, ела при мене, по-лесно ще заспя.

Да има някой при нея, ѝ бе необходимо за детския ѝ сън. Голотата означава да съзнаваш, че си гол. За нея голотата не съществуваше. Невинност като в Аркадия или в Отаити. Близостта на непресторената Деа правеше Гуинплейн саможив. Случваше се, когато Деа почти беше станала девойка, мъничка Ева, да вика Гуинплейн, докато решеше дългите си коси, седнала на леглото си с разтворена и полусмъкната риза, която очертаваше започналата да се оформя женска снага. Гуинплейн почервенияваше, навеждаше очи, не знаеше къде да се дене пред тази неосъзната плът, измърморваше нещо, извърщаше глава, изплашваше се и си отиваше. Този мрачен Дафнис бягаше от тази затънала в тъмнина Хлом.

Такава идилия бе разцъфнала от една трагедия.

Урсус им говореше:

— Обожавайте се, глупаци с глупаци!

VI

УРСУС НАСТАВНИК, УРСУС НАСТОЙНИК

Урсус прибавяше:

— Някой ден ще взема да им изиграя една лоша шега.

Ще ги ожения.

Урсус развиваше пред Гуинплейн теорията си за любовта. Казваше му:

— Любовта... Знаеш ли как господ подпалва тоя огън? Слага жената долу, дявола по средата, мъжа върху дявола. Достатъчно е една клечка кибрит, тоест един поглед, и всичко пламва.

— Не е нужен поглед — отвърщаше Гуинплейн, мислейки за Деа.

А Урсус възразяваше:

— Глупак! Нима душите имат нужда от очи, за да се виждат?

Случваше се Урсус да изпадне в добродушно настроение. А Гуинплейн понякога така се захласваше по Деа, че ставаше мрачен и в такива мигове се пазеше да не се издаде пред Урсус. Един ден Урсус му каза:

— Е, ти не се стеснявай! Влюбеният петел не се крие.

— Но орелът се крие — отвърна Гуинплейн.

Друг път Урсус си говореше сам:

— Благоразумно е да се турят пръти в колелата на Венерината колесница. Прекаляват с тая тяхна любов. Това може да има и отрицателни страни. Ще трябва да осуеят пожара. Да поукротят тези сърца.

И Урсус се заемаше да говори на Гуинплейн, когато Деа спеше, и на Деа зад гърба на Гуинплейн, като прибягваше до предупреждения от този род:

— Деа, не бива толкова да се привързваш към Гуинплейн! Опасно е човек да живее чрез другото. Егоизмът е добра основа за щастието. Жените не разбират мъжете. И в края на краищата Гуинплейн може да се възголеми. Той има такъв успех! Не можеш да си представиш какъв голям успех има!

— Гуинплейн, хора, които не са си lika-прилика, не стигат до добър край. Ти трябва да се позамислиш... толкова грозота от една страна, такава хубост от друга. Поукроти си чувствата, мое момче, не се пали толкова по Деа! Сериозно ли вярваш, че си създаден за нея? Я погледни своята грозота и нейното съвършенство! Виж разликата между себе си и нея. Тази Деа има всичко! Каква бяла кожа, какви коси, устни като ягоди! А краката ѝ! Да не говорим за ръцете! Раменете ѝ са прелестно очертани, лицето ѝ е връх на красотата. Когато върви, от нея се излъчва светлина. А как само говори — сериозно и с такъв очарователен глас! И при това не забравяй, че тя е жена! Не е толкова глупава, та да бъде ангел. Тя е съвършената красота. Помисли за всичко, което ти казвам, за да отрезнееш.

Последствието беше, че любовта на Деа и Гуинплейн се удвояваше. А Урсус се удивляваше на своя неуспех като човек, който би рекъл:

— Чудно, колкото и да наливам масло в огъня, все не мога да го угася!

Всъщност наистина ли искаше да угаси, или дори да поохлади увлечението им? Не, разбира се. Сам би се почувствувал измамен, ако успееше. Всъщност беше очарован от тази любов, която за тях бе пламък, а за него — топлина.

Но нали все трябва да подразним малко онова, което ни очарова? Това именно дразнене хората наричат мъдрост.

Урсус се беше грижил за Гуинплейн и за Деа почти като баща и като майка. Карайки се и мърморейки, той ги бе отгледал и отхранил. След като ги осинови, колата му стана по-тежка и той по-често трябваше да се впряга наред с Хомо, за да я влачи.

Трябва да кажем, че след като минаха първите няколко години и Гуинплейн поизрасна, а Урсус съвсем остаря, дойде ред и Гуинплейн да влачи Урсус.

Като видя, че Гуинплейн вече става голям, Урсус му предрече:

— С тази грозота са ти дали цяло богатство в ръцете.

По време на своите скитания семейството, което се състоеше от един старец, две деца и един вълк, все повече се сплотяваше.

Неуседналият живот не бе попречил на възпитанието на децата.

— Да скиташ, значи да растеш — казваше Урсус.

Гуинплейн очевидно бе преправен, за да бъде „показван по панаирите“. И Урсус го подготви за циркаджия, като натъпка в главата на този циркаджия колкото можеше повече знания и мъдрост. Втренчил поглед в ужасяващата маска на Гуинплейн, Урсус мърмореше:

— Дали са му добра основа.

Затова и го бе дооформил с всички възможни украшения на философията и на науката.

Той често повтаряше на Гуинплейн:

— Бъди философ. Да си мъдър, значи да си неуязвим. Аз например никога не съм плакал. Благодарение на моята мъдрост. Мислиш ли, че ако съм искал да плача, ми е липсвал подходящ случай?

В своите монолози пред вълка Урсус казваше:

— Научих Гуинплейн на всичко, включително и на латински, а Деа на нищо, защото музиката не е нищо.

Той беше научил и двамата да пеят. Сам умееше добре да свири на „житна свирка“ — малка флейта от онова време. И свиреше приятно, както и на вивула — нещо като просяшка гусла, както впрочем я нарича и Бертран Дюгеклен в своите записки — „просяшки инструмент“; всъщност тя е в основата на днешната симфонична музика. Музикалните им изпълнения привличаха народа.

Урсус показваше на тълпата своята вивула и казваше:

— На латински — органиструм.

Той бе научил Деа и Гуинплейн да пеят по метода на Орфей и на Ежид Беншоа. Често му се бе случвало да прекъсне урока и възторжено да извика:

— Орфей — музикантът на Гърция! Беншоа — музикантът на Пикардия.

Тези допълнения към и без това грижливото им обучение не привличаха вниманието на децата дотолкова, че да им пречат да се обожават. Те бяха израснали със слети сърца, така както се сплитат клоните на две посадени едно до друго дръвчета, след като станат големи.

— Нищо — шепнеше Урсус, — аз ще ги оженя.

И измърморваше на себе си:

— Досаждат ми с тая любов.

Миналото, поне доколкото те бяха имали минало, съвсем не съществуваше за Гуинплейн и за Деа. За него те знаеха това, което Урсус им бе казал. Наричаха Урсус „татко“.

Гуинплейн си спомняше от детството си само някакво преминаване на демони над люлката му. Останало му бе впечатление, като да го бяха тъпкали разкривени крака в тъмнината. Дали нарочно или неволно? Той не знаеше. Това, което си спомняше ясно и с най-малки подробности, беше трагичното приключение на изоставянето му. Намирането на Деа превръщаше за него тази нощ в светла дата.

Спомените на Деа бяха още по-мъгляви. Всичко това се бе случило, когато тя бе толкова малка, че не бе оставило в съзнанието ѝ почти никаква следа. Тя ся спомняше за майка си като за нещо студено. Виждала ли бе слънцето? Може би. Мъчеше се отново да потопи ума си в изчезналото време, останало зад нея. Слънцето ли? Какво бе то? Припомняше си нещо лъчисто и топло, което Гуинплейн бе заместил.

Те си говореха тихо за разни неща. Известно е, че най-важното нещо на този свят е гугукането.

Деа казваше на Гуинплейн:

— Светло е, когато ти говориш.

Един ден Гуинплейн не можа да се сдържи, като видя през муселинения ръкав ръката на Деа, и докосна с устни прозрачния плат. Безобразна уста, неземна целувка. Деа изпита дълбоко очарование. Цяла поруменя. Целувката на чудовището разля зората върху прекрасното чело, потънало в мрак. В това време Гуинплейн се задъхваше като обзет от ужас и не можеше да отдели погледа си от бялата плът, която се виждаше през отворената дрешка на Деа.

Деа повдигна ръкава, протегна голата си ръка на Гуинплейн и каза:

— Още!

Гуинплейн се спаси с бягство.

На другия ден същата игра се поднови с други варианти. Небесно подхлъзване в сладката бездна на любовта.

Това са неща, които бог, в качеството си на стар философ, гледа с усмивка.

VII

СЛЕПОТАТА ДАВА УРОЦИ ПО ПРОЗОРЛИВОСТ

Понякога Гуинплейн се упрекваше. От щастието си той правеше трудно разрешим вътрешен проблем. Втълпяваше си, че да позволява да го обича жена, която не може да го види, значи да я мами. Какво би казала тя, ако очите ѝ изведнъж се отвореха? Как би я отблъснало това, което я привличаше! Как би се отдръпнала от своя страшен магнит! Как би изпищяла! Как би закрила лицето си с ръце! Как би побягнала! Преследваше го мъчително угризение. Той си казваше, че няма право на любов, понеже е чудовище, хидра, боготворена от небесно светило, и че негов дълг е да осветли тази сляпа звезда.

Веднъж каза на Деа:

— Знаеш ли, аз съм много грозен.

— Знам, че си прекрасен — отвърна тя.

Гуинплейн продължи:

— Когато чуваш хората да се смеят, те на мен се смеят, понеже съм ужасен.

— Обичам те — каза Деа и след кратко мълчание добави: — Аз бях в смъртта, ти ме върна в живота. Когато ти си тук, все едно, че небето е до мене. Дай ми ръката си, за да докосна бога.

Ръцете им се потърсиха и се сплетоха; и погълнати от пълнотата на своята любов, те не си казаха нито дума повече.

Урсус ги гледаше сърдито. На другия ден, когато бяха тримата заедно, той измърмори:

— Впрочем и Деа е грозна.

Думата не постигна целта си — Деа и Гуинплейн не слушаха. Погълнати един от друг, те рядко обръщаха внимание на Урсусовите проповеди. Дълбокомислието му отиваше напразно.

В случая обаче предпазната мярка, която Урсус взимаше със своето „Деа също е грозна“, показваше, че този учен човек имаше известно познание за жената. Безспорно е, че Гуинплейн от честност бе извършил неблагоприятно. Казани на всяка друга жена и на всяка друга сляпа, думите „аз съм грозен“ биха имали опасни последствия. Да си сляп и влюбен, значи да си двойно сляп. В такова състояние

човек мечтае, а мечтите се подхранват с илюзии; да лишиш любовта от илюзии, значи да ѝ отнемеш хляба. Всеки възторг допринася за изграждането ѝ; както физическото, така и моралното възхищение. Впрочем на жената никога не бива да се казват трудни за разбиране думи. Тя се опитва да си ги разясни и мислите ѝ често взимат погрешна насока. Когато в разсъжденията се намести загадка, тя причинява пакост. Сътресението от една случайно подхвърлена дума може да разедини нещо, което е било споено. Понякога се случва, незнайно как, сърцето неусетно да се изпразни, понеже е получило невидимия удар от необмислено казана дума. Влюбеният забелязва някакво спадане в блаженството си. Няма нищо по-опасно от това бавно изтичане на чувството като от пукнат съд.

За щастие Деа не бе направена от такава глина. Тестото, от което са замесени, общо взето, жените, съвсем не бе използвано за нея. Деа бе рядко създание. Тялото ѝ бе крехко, не и сърцето. Основата на нейното същество беше божественото постоянство в любовта.

Следата, която оставиха в нея думите на Гуинплейн, се сведе до това, че я накара един ден да каже:

— Какво значи човек да е грозен? Значи да върши зло. Гуинплейн върши само добро. Той е красив.

После, под същата въпросителна форма, свойствена на децата и на слепите, тя продължи:

— Да виждаш? Какво наричате вие да виждаш? Аз не виждам, а знам. Изглежда, че виждането крие.

— Какво искаш да кажеш? — попита Гуинплейн.

Деа отвърна:

— Виждането е нещо, което скрива истината.

— Не — каза Гуинплейн.

— Разбира се, че скрива — отвърна Деа, — ти нали казваш, че си грозен!

После поразмисли и добави:

— Лъжец!

И Гуинплейн изпита радостта, че си е признал, а не са му повярвали. Съвестта му беше спокойна, любовта му — също.

Така бяха стигнали — тя до шестнадесетата, той близо до двадесет и петата година.

Те не бяха, както казваме сега, „отишли по-далеч“, отколкото в първия ден, макар, както читателят си спомня, да бяха прекарали първата си брачна нощ още когато тя беше на девет месеца, а той на десет години. В любовта им намираше продължение някакво свято детство — случва се закъснелият славей да продължи нощната си песен чак до зори.

Милувките им почти не отиваха по-далеч от стискане на ръцете, рядко до докосване на оголено рамо. Сричащата любовна наслада им бе достатъчна.

Двадесет и пет години, шестнадесет години... Една утрин Урсус, който не забравяше намерението си „да им изиграе лоша шега“, каза:

— Скоро ще трябва да си изберете религия.

— Защо? — попита Гуинплейн.

— За да се ожените.

— Но ние сме вече женени — отвърна Деа.

Деа нямаше представа как хората могат да бъдат мъж и жена повече, отколкото те бяха с Гуинплейн.

Всъщност Урсус нямаше нищо против тяхното въображаемо и девствено задоволство, против това наивно удовлетворяване на една душа от друга; безбрачието, приемано като женитба, дори му допадаше. Той им говореше по този въпрос просто защото трябваше да се говори. Но като лекар намираше Деа ако не твърде млада, то поне твърде нежна и крехка за това, което той наричаше „плътски брак“.

Излишно бе да се прибързва.

Впрочем нима те не бяха женени? Ако въобще съществуваше неразрушимата връзка, не беше ли тя именно връзката между Гуинплейн и Деа? Удивителното бе, че те бяха тъй възхитително съединени тъкмо от нещастиято. И сякаш тази първа връзка не беше достатъчна, към нея се бе добавила и любовта, за да ги обгърне и затегне. Как може да се счупи желязна верига, подсилена с възел от цветя?

Те бяха наистина неразлъчни.

Деа имаше красота, Гуинплейн имаше светлина. Всеки даваше своята зестра. И те образуваха нещо повече от двойка, те съставяха едно цяло, делеше ги само свещената преграда на невинността.

Но колкото Гуинплейн да бленуваше, колкото и да бе погълнат от възхищението си към Деа и от дълбоката си любов, той беше мъж.

Съдбовните закони никога не могат да се избегнат. Като цялата безкрайна природа и той бе подложен на неясните кипежи, вложени в нас от създателя. Те именно го караха понякога, когато играеше пред публика, да поглежда жените в тълпата. Но той веднага отвръщаше виновно поглед, разкайваше се в душата си и бързаше да се затвори в себе си.

Нека добавим, че не получавахе насърчение. Върху лицето на всички жени, които виждаше, той четеше погнуса, антипатия, отвращение, отказ. Ясно бе, за него не можеше да има друга жена освен Деа и това му помагаше в разкаянието.

VIII

НЕ САМО ЩАСТИЕ, НО И БЛАГОДЕНСТВИЕ

Колко верни неща има в приказките! Обгаряне като от докосването на невидим дявол — това е угризението на съвестта ни заради някоя лоша мисъл.

У Гуинплейн лошата мисъл никога не успяваше да разцъфти и той нямаше угризения на съвестта. Но понякога изпитваше съжаление.

Смътни мъглявини на съзнанието.

Какво беше това? Нищо.

Щастието им беше пълно. Още по-пълно и поради това, че те вече не бяха бедни.

Между 1689 и 1704 година положението им се бе напълно променило.

Случваше се през тази 1704 година един тежък и широк фургон, теглен от два силни коня, да влиза на мръкване в този или онзи приморски градец. Напомняше обърнат кораб върху четири колела, така че килът служеше за покрив, а палубата за под. Колелата бяха еднакво високи и като колела на тежкотоварна каруца. Колелата, окът и самият фургон бяха боядисани в зелено, с постепенно преливане на оттенъците — от бутилковозелените колела до ябълковозеления покрив. Със зеления си цвят колата се бе наложила на вниманието и вече я знаеха навсякъде, където ставаха панаири. Наричаха я „Green box“, което ще рече „Зелен сандък“. Зеленият сандък имаше само два прозореца, по един от всяка страна, а отзад — врата с подвижна стълбичка. От покрива през тръба, боядисана също в зелено като всичко останало, излизаше дим. Тази подвижна къща винаги беше прясно измазана и измита. От предната страна, над задниците на конете, върху прикрепена към фургона капра, до която се достигаше през прозореца, наред с един старец, хванал поводите, за да управлява добичетата, седяха две брехенки, тоест циганки, облечени като богини, и свиреха с тръби. Смаяните граждани не сваляха очи от гордо полюляващата се конструкция и гласно се възхищаваха от нея.

Това беше старото предприятие на Урсус, но разраснало се вследствие на успеха и произведено от естрада в театър.

Едно животно, ни куче, ни вълк, бе привързано с верига под фургона. Беше Хомо.

Старият каруцар, който караше конете, беше самият философ.

Как се бе превърнала неговата жалка каручка в олимпийска колесница?

Ето как: Гуинплейн бе станал знаменит.

С верен усет за това, което сред хората се нарича успех, навремето Урсус бе казал на Гуинплейн: „Дали са ти богатство в ръцете.“

Урсус, както читателите си спомнят, бе направил Гуинплейн свой ученик. Неизвестни хора бяха обработили лицето; той бе разработил ума и зад тъй сполучливата маска бе вложил колкото можеше мисъл. Щом детето поизрасна и Урсус го счете достойно да излезе на сцената, тоест върху предната част на бараката, той му даде роля. Впечатлението от появяването на Гуинплейн беше необикновено. Минувачите го посрещнаха с възхищение. Никога не бяха виждали нещо, което да може да се сравни с този изненадващ подражател на смеха. Не знаеха как се бе получил неговият необикновен заразителен кикот; едни го мислеха за естествен, други заявяваха, че е изкуствен, и понеже предположенията съвпадаха с действителността, навсякъде — по кръстопътища, по пазари, по всички панаири и празненства — тълпата се трупаше да гледа Гуинплейн. Благодарение на този great attraction^[1] в бедната кесия на пътуващата трупа бяха започнали да ваят най-напред петаци, после едри грошове и накрая шилинги. След като задоволяха любопитството на едно населено място, те се отправяха към друго. От търкаляне камъкът не завъжда мъх, но подвижната колибка тъкмо така забогатя. От година на година, от град на град, колкото повече Гуинплейн растеше и погрозняваше, толкова повече се трупаше богатството, предречено от Урсус.

— Каква голяма услуга са ти направили, моето момче! — казваше Урсус.

„Богатството“ бе позволило на Урсус, който бе станал уредник на Гуинплейновите успехи, да построи колата на мечтите си — фургон, достатъчно обширен, за да пренася цял театър, и да сее знание и изкуство по кръстопътищата. Освен това Урсус можа да попълни трупата, състояща се от него, Хомо, Гуинплейн и Деа, с два коня и две жени, които в трупата бяха едновременно богини, както казахме по-

горе, и слугини. По онова време всяка циркаджийска барака държеше да има митологически надпис на своя фронтон.

— Ние сме странствуващ храм — казваше Урсус.

Двете циганки, които философът бе подбрал сред разнородното скитническо население на градове и предградия, бяха грозни и млади и се наричаха, по желание на Урсус, Феба и Венера. Четете „Фиби“ и „Винос“, защото е редно да се съобразяваме с английското произношение.

Фиби готвеше, Винос чистеше храма.

А в дните, когато имаше представление, те обличаха Деа.

Вън от времето, което за циркаджиите и за владетелите е „появяване сред обществото“. Деа носеше, също като Фиби и Винос, флорентинска пола от басма на цветя и елече без ръкави, за да не спъва движенията на ръцете ѝ. Урсус и Гуинплейн ходеха с елечи и кожени панталони и бяха обути във високи ботуши като на моряците от военния флот. При работа и упражнения Гуинплейн носеше и кожена яка, която покриваше шията и раменете му. Той се грижеше за конете. Урсус и Хомо се грижеха един за друг.

Деа толкова бе привикнала със Зеления сандък, че ходеше напред-назад в подвижната къща почти безпрепятствено, сякаш виждаше.

Окото, което би могло да надзърне във вътрешното устройство и разпределението на този дом на колела, би забелязало в един ъгъл старата колибка на Урсус, прикрепена за стените, неподвижна върху четирите си колела — тя бе пенсионирана, бе получила разрешение да ръждясва, завинаги освободена от возене, както и Хомо бе освободен от теглене.

Наместена в десния ъгъл до задната врата, колибката служеше за спалня и гардеробна на Урсус и Гуинплейн. Сега в нея имаше две легла. В срещуположния ъгъл беше кухнята.

В никой кораб наредбата не е по-пестелива и по-точно изчислена, отколкото вътрешното разпределение на Зеления сандък. Тук всичко си имаше определено място, всичко бе подредено, предвидено, обмислено.

Колата имаше три отделения. Те се свързваха с отвори, в които вратите бяха донякъде заместени от завеси. Задното отделение беше за мъжете, предното беше спалнята на жените, а средното, което

разделяше двата пола, беше сцената. Музикалните инструменти и театралните принадлежности се държаха в кухнята. Под извития покрив имаше двоен таван от дъски, където се прибираха декорите, а като се отвореше капакът му, се виждаха лампите за магическите светлинни ефекти.

Урсус беше поетът на тези магически ефекти. Той съчиняваше и пиесите.

Той имаше разнообразни дарби и представяше много особени фокуси. Освен че умееше да издава разни гласове, той правеше и други най-неочаквани неща — сблъскване на светлина с мрак, появяване по желание на цифри и думи върху екран или на образи, които се стапяха в полумрака, с една дума, редица необясними явления. И вършеше всичко това с вид на дълбока съсредоточеност, без да обръща внимание на удивената публика.

Един ден Гуинплейн му каза:

— Татко, вие приличате на магьосник.

А Урсус отговори:

— Може би, защото наистина съм магьосник.

Зеленият сандък, построен по изкусно обмисления план на Урсус, се отличаваше с едно остроумно приспособление: средната част на външната лява стена, между предните и задните колела, се държеше на панти и можеше да се спуска и вдига с помощта на вериги и скрипци като подвижен мост. Когато се спускаше, тя освобождаваше прикрепените към нея три подпорни сгъваеми пръта, които заемаха отвесно положение и опираха в земята като крака на маса. По този начин те поддържаха над нивото на улицата спуснатата хоризонтално преграда и се получаваше нещо като естрада. Едновременно се откриваше сцената, разширена от преградата, която образуваше авансцена. Така отворът напълно приличаше на адска врата, както казваха пуританските улични проповедници, които ужасено се отвърщаха от нея. Вероятно и Солон^[2] е осъдил Теспис^[3] на бой с тояга заради някое нечестиво изобретение от този род.

Впрочем делото на Теспис е траяло по-дълго, отколкото мислим. Театърът-кола съществува и днес. Върху такива именно театри през шестнадесети и седемнадесети век в Англия са се играли балетите и баладите на Амнър и Пилкингтън, във Франция — пасторалите на Жилбер Колен, във Фландрия по време на съборите са се представяли

двойните хорове на Клемент, наречен „лъжепапа“, в Германия — „Адам и Ева“ от Тайлес, в Италия — венецианските интермедии на Анимуча и на Ка Фосис, идилията на Джезуалдо, принц Венузки, „Сатирът“ на Лаура Гуидичони, „Отчаянието на Филена“, „Смъртта на Уголино“ от Винченцо Галилей, баща на астронома, като Винченцо Галилей сам изпълнявал песните си и си акомпанирал на виола да гамба, и всички първи опити за италианска опера, които след 1580 година заменят мадригалния жанр със свободно вдъхновение.

Боядисаната в цвета на надеждата кола, която носеше Урсус, Гуинплейн и цялото им богатство и пред която Фиби и Винос тръбяха като две вестителки на славата, се числеше към този бохемски и литературен живот. Теспис не би отрекъл Урсус, както и Конгрив^[4] не би отрекъл Гуинплейн.

Когато стигнеха на някой селски или градски площад, през паузите в изпълнението на Фиби и Винос, Урсус тълкуваше музиката на тръбите с поучителни забележки.

— Тази симфония е грегорианска — провикваше се той. — Господа граждани, грегорианската черковна музика, която представлява голям напредък, се е сблъскала в Италия с амброзианския канон, а в Испания — с мосарабския^[5], и е възтържествувала с голяма мъка.

След като Зеленият сандък спреше на някое избрано от Урсус място, привечер авансцената се спускаше, театърът се отваряше и представлението започваше.

Декорът изобразяваше пейзаж, нарисуван от Урсус, който не умееше да рисува, така че при нужда пейзажът можеше да представя и подземие.

Пердето, което сега наричаме завеса, беше от копринен плат на квадрати в контрастиращи тонове.

И в пек, и в дъжд публиката беше отвън, на улицата, на площада, наредена в полукръг пред театъра, поради което навремето дъждът бе по-малко желателен за театрите, отколкото днес. Когато бе възможно, представленията се даваха в двора на някоя странноприемница и в такъв случай имаше толкова реда ложи, колкото и етажи с прозорци. Така театърът беше по-закътан и публиката плащаше повече.

Урсус участвуваше във всичко: в съчиняването на пиесите и в представянето им, в кухнята, в оркестъра. Винос биеше кимвала, като

чудесно си служеше с пръчките, а Фиби дрънкаше на мораш — един вид китара. Вълкът бе произведен в чин реквизит. Той бе неразделна част от групата и при случай изпълняваше малки роли. Често, когато Урсус и Хомо се появяха заедно на сцената — Урсус със своята добре изпъната мечка кожа, Хомо в своята още по-добре прилепнала вълча кожа, — хората не можеха да разберат кой от двамата е животното и това ласкаеше Урсус.

[1] Great attraction (англ.) — голям номер. ↑

[2] Солон (VII-VI в. пр.н.е.) — древногръцки законодател. ↑

[3] Теспис — съвременник на Солон, гръцки актьор и поет, считан за основоположник на гръцката трагедия. ↑

[4] Уилям Конгрив (1670–1729) — английски драматург, автор на сатирични комедии. ↑

[5] Мосарабски канон — църковна музика на мосарабите, отличаваща се от музиката на римокатолическото богослужение. Мосарабите са християни, които живеели в завоюваните от арабите територии на Испания. ↑

IX

СЪЧИНИТЕЛСТВА, КОИТО ЛИШЕНИТЕ ОТ ВКУС НАРИЧАТ ПОЕЗИЯ

Пиесите на Урсус бяха интерлюдии — произведения, днес поизлезли от мода. Една от тези пиеси, която не е стигнала до нас, беше озаглавена „Урсус Рурсус“. В нея той вероятно е изпълнявал главната роля. Мнимо напускане на сцената, последвано от появяване — такъв ще да е бил нейният скромен и похвален сюжет.

Понякога заглавията на Урсусовите интерлюдии бяха латински, както се вижда от споменатата пиеса, а стиховете — на испански и римувани, както почти всички кастилски сонети навремето. Това ни най-малко не смущаваше народа. Испанският език тогава беше много разпространен и английските моряци говореха кастилски, тъй както римските войници са говорили картагенски. Виж у Плавт. Впрочем на представление, както и на литургия, латинският или друг чужд език не затрудняваше присъстващите. Те оправяха положението, като весело прибавяха познати думи. В нашата стара галска Франция особено е бил разпространен този род набожност. В църква по време на „Immolatus“^[1] верующите пеели „Ще се веселя“, а при „Sanctus“^[2] — „Целуни ме, мила“. Едва Трентският събор сложил край на тези волности.

Урсус бе съчинил специално за Гуинплейн една интерлюдия, от която беше доволен. Това бе голямата му творба. В нея бе вложил цялото си същество. Да се изяви напълно в произведението си, е тържество за всеки творец. Жабата, която създава жабче, създава шедьовър. Съмнявате ли се? Опитайте се да направите същото.

Като едноименник на мечката, Урсус много старателно бе изблизал своето произведение. Меченцето му бе озаглавено „Победеният хаос“.

Ето какво представляваше.

Нощ. Когато завесата се вдигаше, струпаната пред Зеления сандък тълпа виждаше само мрак. Сред този мрак смътно се различаваха три фигури, които пълзяха по земята — вълк, мечка и човек. Вълкът беше вълкът, Урсус беше мечката, Гуинплейн беше

човекът. Вълкът и мечката представляваха жестоките природни сили, несъзнателната хищност, дивата безпросветност. Двата звяра се нахвърляха срещу Гуинплейн — това символизираше борбата на хаоса срещу човека. Лицата не се виждаха. Покрит със саван, с надвиснали над лицето гъсти коси, Гуинплейн се мъчеше да се освободи. Впрочем всичко ставаше сред мрак. Мечката ръмжеше, вълкът скърцаше със зъби, човекът крещеше. Човекът беше отдолу, двата звяра го притискаха. Той викаше за помощ и подкрепа и отправяше отчаян зов към неизвестното. Хъркаше. Зрителите присъствуваха на агонията на първобитния, още едва отличаващ се от зверовете човек. Беше зловещо. Тълпата гледаше задъхана. Още миг, и зверовете щяха да възтържествуват, а хаосът щеше да погълне човека. Борба, викове, ръмжене и изведнъж — мълчание. Песен в тъмнината. Преминал бе полъх, долиташе глас. Тайнствена музика се понасяше в съпровод на песента от невидимото и внезапно, неизвестно откъде и как, се появяваше нещо бяло. То постепенно се превръщаше в светлина, светлината ставаше жена. Тази жена беше духът. Спокойна, чиста, прекрасна, чудно ведра и нежна, Деа се появяваше, обкръжена от сияние, като силует, изтъкан от светлина сред блясъка на зората. Тя беше гласът. Лек, дълбок, неописуем глас. Тя постепенно изпъкваше в лъчите на тази зора и пееше. Беше като песен на ангел или химн на птица. При нейното появяване, стреснат от светлината, човекът се изправяше и стоварваше юмруци върху зверовете, повалени на земята.

Тогава видението се плъзгаше по необясним за публиката начин — от което тя изпадаше във възторг — и запяваше на доста добър за присъстващите английски моряци испански следните стихове:

*Ora! llora!
De palabra Nace razón,
Da luz el son.*^[3]

После поглеждаше надолу, сякаш виждаше бездна, и подемаше:

*Noche quítate de allí
El alba canta hallali.*^[4]

Докато тя пееше, човекът постепенно се изправяше, тялото му се откъсваше от земята, ръцете му се издигаха към видението, а коленете му притискаха двата неподвижни и като ударени от гръм звяра. Видението продължаваше, обърнато към него:

*Es menester a cielos ir,
Y tu que llorabas reir.*^[5]

И като се приближаваше с величествеността на небесно светило, видението пееше:

*Gebra barzon!
Dexa, monstro,
A tu negro
Caparazon.*^[6]

И слагаше ръка върху челото му.

Тогава се разнасяше друг глас, по-дълбок и затова още по-сладък, трогателен и възторжен, едновременно нежен и плах: човекът отвърщаше на звездната песен. Гуинплейн, все още коленичил в мрака върху победените зверове, свел глава под милувките на Деа, пееше:

*O ven! ama!
Eres alma,
Soy corazon.*^[7]

И внезапно сред мрака сноп светлина удряше Гуинплейн право в лицето.

И от тъмнината изникваше ухиленото чудовище.

Не може да се опише смайването на тълпата. Сякаш изгряваше слънце от смях. Смахът се ражда от неочакваното, а нищо не можеше

да бъде по-неочаквано от тази развръзка. Никакъв ефект не би могъл да се сравни с този на блискалата върху смешната и ужасна маска светлина. Всички наоколо се заливаха от смях: навсякъде — горе, долу, отпред, в дъното, мъжете, жените, плешивите старци, розовите лица на децата, добрите, лошите, веселите, тъжните, всички, дори минувачите по улицата, макар да не виждаха, се смееха, като чуваха този смях. И смехът завършваше с ръкопляскания и тропане с крака. След спускането на завесата зрителите бясно викаха Гуинплейн пак да излезе. Успехът бе огромен. „Гледахте ли «Победеният хаос»?“ Хората се трупаха заради Гуинплейн. Безгрижните идеха да се посмеят, мрачните идеха да се посмеят, нечистите съвести идеха да се посмеят. Смехът беше толкова неудържим, че понякога изглеждаше болезнен. Но ако има чума, от която човек не бяга, това е заразата на веселието. Впрочем успехът се ограничаваше сред простолудите. Голяма тъпна значи беден народ. „Победеният хаос“ можеше да се види срещу едно пени. Знатните не ходят там, където се влиза за петак.

Урсус съвсем не беше безразличен към това свое произведение, което дълго време бе мтил.

— Това е в стила на оня, Шекспир — казваше скромно той.

Съпоставката с Деа допълваше неизразимото впечатление, произвеждана от Гуинплейн. Нейният светъл образ край този урод предизвикваше впечатление, което би могло да се нарече божествено удивление. Народът гледаше Деа с някакъв тайнствен трепет. В нея се долавяше неизразимото величие на девственица и на жрица, която не забелязва хората, но познава бога. Виждаха, че е сляпа, но чувстваха, че има прозрение. Тя наглеждаше, като да е застанала на прага на свръхестественото. Сякаш беше озарена наполовина от нашата светлина и наполовина от другото сияние. Тя бе дошла, за да работи на земята и да работи по начина, по който работи небето — с лъчите на зората. Срещаше хидра, а я превръщаше в душа. Приличаше на творческа сила, доволна и смаяна от своето творение. Върху прелестно смутеното ѝ лице като че се четеше волята и изненадата от сътвореното. Чувствуваше се, че тя обича своето чудовище. Знаеше ли, че е чудовище? Да, понеже го докосваше. Не, понеже го приемаше. Смесването на мрака със светлината оставяше в съзнанието на зрителя впечатление на светлосянка, в която се очертаваха безкрайни перспективи. Как божеството се слива с несъвършеното, по какъв

начин се извършва проникването на душата в материята, как слънчевият лъч действа като пъпна връв, как обезобразеният се преобразява, как отвратителното се превръща в небесно — всички тези смътно доловени тайни прибавяха почти космическо вълнение към конвулсивния кикот, предизвикан от Гуинплейн. Без да стигат до същността — понеже зрителят не обича да се мори с дълбок размисъл, а странната пиеса беше забулена като превъплъщение, — всички долавяха нещо отвъд онова, което виждаха.

Що се отнася до Деа, тя изпитваше нещо, неизразимо за човешката реч. Тя усещаше, че е заобиколена от тълпа, а не знаеше какво е тълпа. Чуваше глъчка — и толкова. За нея тълпата беше само лъх; и всъщност е така. Поколенията са лъх, който отминава. Човекът диша — вдишва и издишва. Сред тълпата Деа се чувствуваше сама и потръпваше, като да бе надвесена над пропаст. Обзета от смущението на невинно изпадналия в беда, готов да обвини за това неизвестното, разтревожена от възможното пропадане в бездната, Деа все пак успяваше да запази спокойствие и да овладее смътната тревога пред надвисналата опасност, но вътрешно тръпнеше от своята самотност; и изведнъж отново намираще своята сигурност и опора, отново улавяше своята спасителна нишка в тъмната вселена — слагаше ръка върху мощната глава на Гуинплейн. Нечувана радост! Тя притискаше с розовите си пръсти гъстите му сплъстени коси. Докосването на вълна събужда някакво чувство на нежност. Деа докосваше овца, но знаеше, че това е лъв. Цялото ѝ сърце се топеше от неизразима любов. Тя се чувствуваше във от опасност — бе намерила своя спасител. Публиката мислеше, че вижда обратното. За публиката спасеният беше Гуинплейн, а спасителката — Деа. „Няма значение“ — мислеше Урсус, за когото бе ясно какво става в сърцето на Деа. И успокоена, утешена, възхитена, Деа боготвореше ангела, докато народът виждаше чудовище, и очарован също, но в обратния смисъл, избухваше неудържимо в прометеевски смях.

Истинската любов никога не се насища. Понеже е изцяло духовна, тя не може да се охлади. Жарта се покрива с пепел, не и звездата. Всяка вечер Деа отново преживяваше сладостни впечатления и беше готова да плаче от нежност, докато хората около нея се превиваха от смях. Те бяха само весели; тя бе щастлива.

Впрочем Урсус не бе целил да постигне това впечатление на веселост, което се дължеше на необикновеното и смайващо лице на Гуинплейн. Той би предпочел повече усмивки и по-малко смях, по-литературно възхищение. Но триумфът утешава. Всяка вечер Урсус се помиряваше с необикновения си успех, пресмяташе на колко шилинга възлизат купчинките фартинги и на колко лири възлизат купчинките шилинги. Освен това той си казваше, че в края на краищата, след като смехът премине, „Победеният хаос“ стига до умовете и оставя нещо в тях. И може би не се мамеше напълно — произведението доузрява в самата публика. Истината е, че простолюдието, което внимателно следеше вълка, мечката, човека, после музиката, укротения от хармонията рев, разпръснатата от зората тъма, песента, която излъчваше светлина, приемаше със смътна и дълбока симпатия, дори с известно нежно уважение драмата-поема „Победеният хаос“, символ на победата на духа над материята, като извор на радост за човека.

Такива бяха грубите удоволствия на народа.

Те му стигаха. Народът не можеше да посещава като висшите класи „благородни мачове“, нито беше в състояние да залага като тях по хиляда жълтици за Хелмсгейл против Фелъм ге Мадан.

[1] Immolatus (лат.) — принесен в жертва. ↑

[2] Sanctus (лат.) — свети боже. ↑

[3] Моли се! Плачи! От словото се ражда разумът. Песента дарява светлина (исп.). — Б.а. ↑

[4] Махни се нощ. Зората пее победна песен (исп.). — Б.а. ↑

[5] Трябва да отидеш на небето и да се смееш, ти, който плачеше (исп.). — Б.а. ↑

[6] Сломи игото! Напусни, чудовище, своята черна черупка (исп.). — Б.а. ↑

[7] О, ела! Люби! Ти си душа, аз съм сърце (исп.). — Б.а. ↑

X

КАК ГЛЕДАШЕ НА НЕЩАТА И НА ХОРАТА ОТХВЪРЛЕНИЯТ ОТ ЖИВОТА

Човек винаги мисли как да си отмъсти за удоволствието, което му доставят. Оттам произлиза презрението към актьорите.

Това същество ме очарова, развлича, разсейва, поучава, възхищава, утешава, представя ми идеалното, то ми е приятно и полезно. С какво зло мога да му заплатя? С унижение. Пренебрежението е плесница от разстояние. Да му зашлемим плесница! То ми се нрави, следователно е нищожно. Служи ми, следователно аз го мразя. Къде има камък, да го ударя? Свещенико, дай своя камък! Философе, дай и ти своя! Босюе, отлъчи го от църквата! Русо, обругай го! Ораторе, изплюй върху него камъчетата от устата си!^[1] Мечко, цапни го с камъка си! Да умъртвим дървото с камъни, да натъртим плода и да го изядем! „Браво!“ и „Долу!“. Щом декламира стиховете на поетите, значи е чумав. Шут с шут! Да го сложим в оковите на успеха му! Да превърнем тържеството му в освиркване. Нека събира тълпи, а да стои в самота! Ето как богатите класи, наречени „висши класи“, са измислили ръкопляскането като начин за изолиране на актьора.

Простолюдието не е толкова жестоко. То съвсем не мразеше Гуинплейн. Не го и презираше. Само че най-нищожният калафатник от най-нищожния екипаж на най-нищожното корабче в най-незначителното пристанище на Англия смяташе, че стои неизмеримо по-високо от този, който забавлява „папачта“, и считаше, че калафатникът стои толкова над циркаджията, колкото лордът над калафатника.

Така че както всички актьори Гуинплейн получаваше ръкопляскания, но си оставаше самотен. Впрочем на земята успехът е престъпление и се изкупва. Всяко нещо си има лице и опako.

За Гуинплейн нямаше опako, в смисъл че и двете страни на неговия успех му бяха приятни. Той беше доволен от ръкоплясканията и се радваше, че хората го оставят на мира. Ръкоплясканията му носеха богатство, усамотението беше щастие за него.

За ниските слоеве на обществото да си богат, значи да не си в крайна нужда. Значи дрехите ти да не са скъсани, огнището — студено, стомахът — празен. Значи да ядеш колкото ти се яде и да пиеш колкото ти се пие. Значи да имаш всичко необходимо, включително и някоя излишна пара за бедняците. В този смисъл Гуинплейн беше достатъчно богат, за да се чувства независим.

А душата му плуваше в изобилие — преливаше от любов. Какво можеше да желае?

Той не желаше нищо.

Да се махне грозотата му — изглеждаше, че такова предложение би могло да му се направи. Но той би го отхвърлил. Положително не би пожелал да смене тази маска и да си върне своето лице, да стане такъв, какъвто може да е бил — красив и очарователен! Как в такъв случай щеше да храни Деа? Какво щеше да стане с бедната кротка сляпа, която го обичаше? Без маската на смях, която правеше от него единствен по рода си клоун, той щеше да е циркаджия като всички други циркаджии, най-обикновен еквилибрист, принуден да събира петачетата из калдъръма, и Деа може би не щеше да има хляб всеки ден! Изпълнен с дълбока и нежна гордост, той се чувствуваше покровител на небесното беззащитно създание. Тъмнина, Самота, Бедност, Немощ, Незнание, Глад и Жажда — седемте зинали пасти на нищетата я ограждаха, а той, като свети Георги, побеждаваше този змей. И тържествуваше над нищетата. Как? С грозотата си. Благодарение на грозотата си той беше полезен, милосърден, побеждаваше и бе прочут. Достатъчно бе да се покаже, и парите започваха да ваят. Той беше господар на тълпите, установяваше, че има власт над тях. Чувствуваше сили да направи всичко за Деа. Задоволяваше нуждите ѝ, изпълняваше нейните искания, желания, прищевки, доколкото една сляпа можеше да ги има. Както вече посочихме, Гуинплейн и Деа бяха провидение един за друг. Той чувствуваше, че се издига на нейните крила, тя чувствуваше, че той я носи на ръце. Да покровителствуваш оня, който те обича, да даваш необходимото на оня, който ти дава звездите — има ли нещо по-сладостно? Гуинплейн притежаваше това върховно блаженство. И го дължеше на своята грозота. Тази грозота го доставяше над всичко. Чрез нея той печелеше прехраната си и прехраната на другите; тя му даваше независимост, свобода, известност, вътрешно задоволство,

гордост, правеше го недосегаем. Превратностите вече не можеха да сторят нищо против него, след като му бяха нанесли удара, който бе изчерпал цялата им сила и се бе превърнал в тържество за него. Долината на нещастieto беше станала връх на блаженството. Гуинплейн беше пленник на своята грозота, но заедно с Деа. Все едно, както казахме, че бе затворник в рая. Между тях и света на живите имаше стена. Толкова по-добре. Тази стена ги ограждаше, но ги и пазеше. Какво можеше някой да стори на Деа или на Гуинплейн, когато животът ги бе обкръжил с такава защита? Да му отнеме успеха? Невъзможно. Би трябвало да му отнеме лицето. Да му отнеме любовта? Невъзможно. Деа не го виждаше и слепотата ѝ бе божествено неизцелима.

Какво неудобство представляваше за Гуинплейн неговата грозота? Никакво. Какви предимства имаше? Всички. Той бе обичан въпреки нея, а може би и заради нея. Недъгът и грозотата инстинктивно се бяха сближили и съединили. Да ги любим — нима това не е всичко? Гуинплейн мислеше само с признателност за своята грозота. За него това клеймо беше благословия. И той с радост чувствуваше, че то е неизлечимо и вечно. Какво щастие, че това благодеяние беше непоправимо! Докато има кръстовища и панаири, пътища, по които да вървят напред, народ долу и небе горе, те ще са сигурни, че ще преживяват, Деа от нищо не ще бъде лишена и те ще се обичат! Гуинплейн не би разменил лицето си с Аполон. Щастieto му се дължеше на това, че е чудовище.

Ето защо казахме в началото, че съдбата го бе дарила щедро. Прокълнатият се оказа неин любимец.

Той беше толкова щастлив, че понякога дори изпитваше съжаление към останалите. В него имаше излишък от милост. Впрочем, доколкото се заглеждаше в другите жени, правеше го по инстинкт, понеже никой не е напълно последователен и понеже природата не е отвлечено понятие; той беше щастлив, че е зазидан, но от време на време надничаше над стената. И след като направеше сравнение, с още по-голяма радост се завръщаше в самотата си с Деа.

Та какво виждаше наоколо си? Скитническият живот всеки ден му показваше все нови и нови човешки образци, но какво представляваха те? Вечно различни хора, вечно същата тълпа. Вечно нови лица и вечно същите нещастия. Смесица от пропаднали

съществування. Всяка вечер всички обществени бедствия наобикаляха неговото щастие.

Зеленият сандък се ползуваше с известност.

Ниската цена привлича нисшата класа. При него идеха слабите, бедните, дребните хорица. Отиваха при Гуинплейн, както отиваха да се напият. Купуваха си за две пари забрава. От висотата на своя подиум Гуинплейн оглеждаше безпросветния народ. Пред съзнанието му се редяха всички възплъщения на безкрайната мизерия. Лицето на човека е отражение на неговото съзнание и на живота му и представлява резултата на множество тайнствени въздействия. Няма страдание, няма гняв, няма безчестие, няма отчаяние, чиито белези Гуинплейн да не бе виждал. Тези детски уста не бяха яли. Този мъж беше баща, тази жена беше майка — зад тях се отгатваха осъдени на гибел семейства. Дадено лице носеше белега на порочно минало и на престъпно настояще и причината за това беше ясна: невежеството и сиромашията. На друго личеше отпечатъкът на първоначална доброта, заличена от обществените язви и превърната в омраза. Върху челото на стара жена се виждаха следите на глада, върху челото на момиче се виждаше клеймото на проституцията. Същият факт, който предлага на младата изход, но в по-мрачен вид, е отпечатан върху друго лице. В тази тълпа имаше ръце, но нямаше сечива; тези хора искаха да работят, но работа липсваше. Понякога до работника седнаше войник, понякога — инвалид, и Гуинплейн съзираше призрака на войната. Тук Гуинплейн четеше безработица, там експлоатация, другаде — робство. Върху някои чела откриваше признаци на оскотяване, на бавно връщане на човека към звяра, което в низините на обществото се дължи на неосъзнатата угнетеност от щастieto на върхушката. В тези мрачини за Гуинплейн имаше един отдушник. Той и Деа получаваха щастие през един процеп в страданието. Всичко останало беше ад. Гуинплейн чувствуваше как над него несъзнателно тъпчат могъщите, охолните, знатните, великите, избраниците на случайността; долу различаваше купчината бледи лица на онеправданите. Себе си и Деа, с тяхното тъй мъничко и тъй огромно щастие, той виждаше някъде между два свята; отгоре — разхождащият се, свободен, весел, танцуващ свят, който не гледа къде стъпва; отгоре — светът, който мачка; отдолу — народът, когото мачкат. Нещо неизбежно, което разкрива едно дълбоко обществено зло — блясъкът смазва безпросветното! Гуинплейн

установяваше това печално положение. Какво? Значи такова унижително нещо е животът? Значи човекът е принуден да се влечи така в праха и в тинята? Такава гадост, такова отричане от човешкото достойнство, такова падение, че ти се иска да стъпиш отгоре му! Та на каква пеперуда е гъсеница този земен живот? Какво? Пред тази гладна и невежествена тълпа, навсякъде, пред всички трябва да се постави въпросителният знак — престъпление или позор? Значи непреклонността на законите поражда размекването на съвестта! Значи няма дете, което да не расте за унижение! Няма девойка, която да не съзрява за продан! Нито една роза, която да не се ражда, за да бъде олигавена! Понякога очите му с трепетно любопитство се стремяха да проникнат до дъното на този мрак, където агонизираха толкова безполезни усилия и се бореха толкова слабоволия — разстроени от обществото семейства, изкълчени от законите нрави, гангрениясали от наказанията язви, проядени от данъците бедняшки съществування, затыпени от невежеството умове, потъващи салове, отрупани с изгладнели нещастници, войни, глад, предсмъртни хъркания, викове, смърт; и той изпитваше неясно сепване пред тази потресающа всеобща мъка. Обхващаше с поглед като в някакво видение цялата тази пяна от нещастие, която се носеше над мрачната човешка тълпа. Той лично се намираше в пристанище и гледаше как всичко около него потъва. Понякога хващаше с две ръце обезобразената си глава и потъваше в размисъл.

Какво безумие е да бъдеш щастлив! Как мечтаеш! Идваха му най-различни мисли. Мозъкът му стигаше до абсурди. Понеже някога бе помогнал на едно дете, сега изпитваше безразсъдното желание да помогне на целия свят. Понякога облаци от мечти закриваха действителността, в която се намираше, и той губеше чувството за мярка до такава степен, че си казваше:

— Какво би могло да се направи за бедния народ?

Понякога дотам се забравяше, че изричаше това на висок глас. Тогава Урсус свиваше рамене и го гледаше втренчено. А Гуинплейн продължаваше да мечтае:

— О, само да имах власт, как бих помагал на нещастните! Но какво съм аз? Един атом. Какво мога да направя? Нищо!

Той се мамеше. Правеше много за нещастните — размиваше ги.

А да разсмееш някого, както вече казахме, значи да го накараш да забрави.

Какъв благодетел е онзи, който раздава заборава!

[1] Ораторе, изплюй върху него камъчетата от устата си! — Алюзия за атинския оратор Демостен (IV в. пр.н.е.), който според преданието се упражнявал да произнася речи, като държал в устата си малки камъчета. ↑

XI

ГУИНПЛЕЙН Е ЗА СПРАВЕДЛИВОСТТА, УРСУС Е ЗА ИСТИНАТА

Философът е донякъде шпионин. Свикнал да следи чуждите мечтания, Урсус изучаваше ученика си. Нашите вътрешни монолози оставят върху лицата ни отражение, което за физиономиста е съвършено ясно. Ето защо онова, което ставаше у Гуинплейн, не убягваше от окоето на Урсус. Един ден, когато Гуинплейн бе потънал в размисъл, Урсус го дръпна за елека и му викна:

— Ти май се занимаваш с наблюдения, глупако с глупак! Пази се, това не е твоя работа. Работата ти е една — да обичаш Деа. Ти имаш двоен късмет: първо — че тълпата гледа мутрата ти, второ — че Деа не я вижда. Нямах право на толкова щастие. Никоя жена, която види устата ти, не би се съгласила да я целунеш. А тая уста, която създава щастието ти, и това лице, което ти дава богатството, не са твои. Ти не си бил роден с такова лице. Взел си го от дъното на пъкъла. Откраднал си маската на дявола. Ти си отвратителен, задоволи се с тоя дубеш. В нашия свят, който си е много добре уреден, има щастливци по право и щастливци по късмет. На тебе ти се е паднал късметът. Живееш в подземие, където е затворена и една звезда. Клетата звезда е твоя. Не се опитвай да излезеш от подземието и си вази звездата, паяко! В паяжината си имат скъпоценния камък на Венера. Благоволи да не придириаш повече. Гледам, че нещо си се замислил, а това е глупаво. Слушай, ще ти кажа на езика на истинската поезия: нека Деа яде повечко говежди пържоли и овнешки котлети и след шест месеца ще се налее като туркиня, ожени се за нея, без много да му мислиш, и ѝ направи едно, две, три деца, цяла сюррия, ако щеш. Ето кое аз наричам да си философ. С такава философия човек е щастлив, а това съвсем не е глупаво. Да имаш дечурлига, ето ти истинска мечта! Народи си сополанчета, чисти ги, секни ги, приспивай ги, цапай ги и ги мий, я всичко това да пъпли около тебе; ако се смеят — добре; ако реват — още по-добре. Който крещи, значи е жив. Гледай ги как сучат на шест месеца, как пълзят на годинка, как ходят — на две, как избухват на петнадесет и любят на двадесет. Който има тази радост, все едно, че

има всичко. Аз изпуснах това и станах говедо. Добрият бог, който съчинява хубави поеми и е първият литератор, е диктувал на своя помощник Мойсей: „Множете се!“ Така е в Писанието. Множи се, животно! А пък светът си е какъвто си е. И без тебе си върви зле! Не бери грижа за него! Не се занимавай с другите. Остави хоризонтите на мира! Актьорът е създаден, за да бъде гледан, не да гледа. Знаеш ли какво има навън? Щастливци по право. А ти, пак ти казвам, си щастливец по късмет. Ти си крадец на щастие, на което собственици са те. По закон. А ти си натрапник в незаконно съжителство с щастливата съдба. Какво повече искаш от това, което имаш? Шибълет да ми е на помощ, но това момче е цял дръвник! Та да се множиш чрез Деа, е доста приятно! Такъв късмет прилича на мошеничество. На този свят щастливците по небесна привилегия не са особено доволни, когато хора, стоящи по-ниско от тях, си позволяват да бъдат тъй радостни. Ако те попитат: „С какво право си щастлив?“ — ти не би могъл да им отговориш. Ти нямаш разрешително, а те имат. Юпитер, аллах, Вишну, Саваот, все едно кои им е дал виза за щастие. Бой се от тях! Не се меси в техните работи, за да не се месят и те в твоите. Знаеш ли, клетнико, какво е щастливец по право? Това е страшно същество, това е лордът. Ах! Лордът! Преди да се появи на света, той положително е правил кой знае какви сплетни с дявола, за да влезе в живота тъкмо през тази врата! Колко ли труд му е струвало да се роди! Това е единственото усилие, което е направил, но — справедливи небеса! — то никак не е малко! Лесно ли е да накараш съдбата, тази сляпа тъпачка, да те направи още от люлката господар на хората, да подкупиш тази касиерка, та да ти даде най-доброто място в театъра? Прочети написаното в каручката, която съм пенсионирал, прочети го, то е съкратено издание на цялата ми мъдрост, и ще видиш какво значи лорд. Лордът е човек, който има всичко и който е всичко. Лордът е човек, който надхвърля човешката си природа; лордът е човек, който на младини има правата на старец, а на старини има успехите на младеж. Макар и порочен, той се ползува с уважението на порядъчните хора; макар и страхливец, командува храбреци, макар и безделник, използва плодовете на труда, макар и невежа, има диплома от Кеймбридж и Оксфорд, макар и глупак, предизвиква възторга на поетите, макар и грозен, жените му се усмихват. Той е Терсит с шлема на Ахил, заек в кожа на лъв. Не разбирай зле думите ми. Аз не казвам,

че лордът е непременно невежа, страхливец, грозен, глупав и стар. Казвам само, че той може да бъде всичко това, без то да му пречи. Напротив. Лордовете са властелини. Кралят на Англия е само един лорд, благородник пръв сред благородниците — нищо повече, а то не е малко. Навремето кралете са се наричали лордове: лордът на Дания, лордът на Ирландия, лордът на Островите. Лордът на Норвегия е започнал да се нарича крал едва преди триста години. Свети Телесфор нарича Лусиъс, най-стария крал на Англия, „милорд Лусиъс“. Лордовете са перове, което значи равни. На кого? На краля. Аз не правя грешката да смесвам лордовете с парламента, Народното събрание, което саксонците, преди да бъдат завоювани, са наричали „витенагемот“, след което нормандците са го нарекли „парлиаментум“. Постепенно народът е бил изхвърлен от него. В кралските укази за свикване на общините навремето е пишело *ad consilium impendendum*^[1], днес пише *ad consentiendum*^[2]. Общините имат право да се съгласяват. Свободата им се състои в това да казват „да“. Перовете могат да казват „не“. И доказателството е, че те са казвали „не“. Перовете могат да отрежат главата на краля, не и народът. С обезглавяването на Чарлс I бяха погазени не правата на краля, а на перовете, и Кромуел напълно справедливо бе поруган посмъртно. Лордовете държат властта. Защо? Защото държат богатството. Кой е прелиствал „Doomsday Book“^[3] — „Книгата на Страшния съд“? Тя е доказателство, че лордовете владеят Англия, тя е опис на имотното състояние на английските поданици, направен по времето на Уилям Завоевателя, и я пази хранителят на държавната хазна. За препис от нея се плаща по четири петака на ред. Струва си. Знаеш ли, че аз съм бил домашен лекар на един лорд, който се наричаше Мармадюк и имаше деветстотин хиляди френски франка рента годишно? С него ли ще се мериш ти, глупако с глупак? Знаеш ли, че само със зайците, отглеждани в специалните ливади на граф Линдзи, може да се изхрани всичкият измет от Петте пристанища? Но я се опитай да припариш! Няма прошка — браконьерите се бесят. Сам видях как окачиха на бесилото един баща на шест деца заради две дълги космати уши, които се подаваха от ловджийската му чанта. Такива са благородниците. Заекът на лорда е повече от божия човек. Господарите съществуват, чуваш ли, вагабонтино, и ние сме длъжни да приемаме този факт. Пък и да не го приемаме, на тях какво им става? Къде се е чуло и видяло

народ да протестира! Сам Плавт не би могъл да измисли такава смешка. Ти представяш ли си някой философ да почне да съветва жалката паплач да протестира за това, че лордовете се разполагат нашироко и ѝ тежат? Все едно да караш гъсеница да кори слон, задето си е сложил крака отгоре ѝ. Веднъж видях как един хипопотам настъпи една къртичина — смаза всичко живо. Не беше виновен — огромният добродушен мастодонт дори не знаеше, че съществуват къртици. Слушай, драги, къртици, мачкани с крака, това е то човешкият род. Закономерно явление. А мислиш ли, че и самата къртица никого не мачка? Тя е мастодонт за червейчето, то пък е мастодонт за еноклетъчните. Но няма какво да задълбаваме. Така е, момчето ми, каляските съществуват. Вътре седи лордът, народът е под колелата, а умният се отдръпва. Отстрани се и ти и я пусни да мине. Мене да питаш — аз обичам лордовете. Но ги отбягвам. Живял съм у един. Това ми е достатъчно за обогатяване на спомените ми. Като сега виждам замъка му — сияние сред облак. Моите впечатления са обърнати към миналото. Няма нищо по-възхитително от величествения Мармадюк Лодж с неговата прекрасна съразмерност, богати доходи, украшения и допълнителни сгради. Впрочем къщите и дворците на лордовете са сбор от всичко най-богато и великолепно, което съществува в това цветущо кралство. Обичам нашите аристократи. Благодаря им, че са богати, могъщи и процъфтяващи. Аз, който съм обвит в мрак, гледам с интерес и удоволствие късчето небесен лазур, наречено лорд. В Мармадюк Лодж се влизаше през един извънредно обширен двор, който образуваше правоъгълник, разделен на осем квадрата, оградени с балюстради, между които минаваха широки алеи; по средата имаше великолепен шестоъгълен водоскок с два басейна, покрит с изящен като дантела купол, поддържан от шест колони. Там се запознах с един учен французин, господин абат Дю Кро от доминиканския манастир на улица Сен Жак. В Мармадюк Лодж се намираше половината библиотека на Ерпениус^[4]. Другата половина е в богословския факултет на Кеймбридж. Докато бях там, четях разни книги, седнал под богато украсената порта. Обикновено незначителен брой любознателни пътешественици виждат тези неща. Знаеш ли ти, смешно момче, че негово сиятелство Уилям Норт, който е лорд Грей Ростън, и в Камарата седи четиринадесети поред на скамейката на бароните, има в собствената си планина повече високостеблени

дървета, отколкото ти имаш косми на отвратителната си тиква? Знаеш ли, че лорд Норис Райкот, който е и граф Абингдън, има една четвъртита кула, висока двеста стъпки, с девиз „*Virtus ariete fortior*“, което на пръв поглед означава „Добродетелта е по-силна от овен“, но всъщност значи, глупако, „Храбростта е по-силна от стенобитна машина“. Да, аз почитам, приемам, уважавам нашите властелини и се прекланям пред тях. Кой друг, ако не лордовете, заедно с негово кралско величество, се трудят за спечелването и запазването на придобивките на нацията? Тяхната дълбока мъдрост блясва при затруднителни обстоятелства. Как тогава те да нямат навсякъде първенство? Имат го. Ония, които в Германия се наричат князе, а в Испания грандове, в Англия и Франция се наричат перове. Понеже с право се е смятало, че животът на земята е доста тежък, бог разбрал къде е болката и пожелал да докаже, че може да направи и щастливи хората създал лордовете, за да задоволи философите. С това си творение той поправя другото и излиза от затруднение. Прилично измъкване от неудобно положение. Първенците са си на първо място. Когато говори за себе си, перът казва „*nos*“^[5]. Перът е множествено число. Кралят нарича перовете *consanguinei nostri*^[6]. Перовете са създали сума мъдри закони, между другото и закона, който осъжда на смърт човек, ако отсече тригодишна топола. Те стоят толкова над останалите хора, че имат свой собствен език. В хералдиката черният цвят, който се нарича „пясък“ върху герба на обикновения благородник, се обозначава с думата „сатурн“ върху герба на принц и с думата „диамант“ върху герба на пер. Диамантен прах, звездна нощ — ето какво е черното за щастливците. И между самите благородници съществуват тънки различия. Един барон не може да се мие заедно с виконт, без да му иска разрешение. Това са прекрасни неща, които опазват нациите. Колко хубаво е за един народ да има двадесет и пет херцози, пет маркизи и седемдесет и шест графове, девет виконти и шестдесет и един барони или общо сто седемдесет и шест перове, от които едни са „светлости“, други — „сиятелства“! Голяма работа, ако тук-там срещнеш и някоя дрипа! Не може всичко да е от злато. Дрипата си е дрипа, но нали има и пурпур? Едно — за друго. От нищо нещо не става. Вярно, има сиромаси. Че какво от това? Те заплащат за щастието на богатите. Та, дявол да го вземе, нашите лордове са нашата слава! Само ловджийските кучета на Чарлс Мохън, барон Мохън,

струват колкото болницата за прокажени и Мургейт и колкото детската болница на името Христово, основана в 1553 година от Едуард VI. Томас Осбърн, херцог Лийдс, харчи годишно само за ливреи по пет хиляди златни гвинеи. Всеки испански гранд има по един опекун, назначаван от краля, за да го предпазва от разорение. Това е направо подлост! Нашите английски лордове са екстравагантни и щедри. Аз уважавам това им качество. Да не злословим като завистниците! Благодарен съм за всяка прекрасна гледка, край която минавам. Блясъкът не е мой, но отражението му пада върху мене. Ще кажеш, че пада върху язвата ми. Върви по дяволите! Аз съм Йов, щастлив, че може да съзерцава Трималхиой. О, колко прекрасна е лъчезарната планета там горе! Не е малко да съзерцаваш лунния блясък. Да се премахнат лордовете! Дори и Орест не би се осмелил да поддържа такова мнение, колкото и да е бил безразсъден. Да кажеш, че лордовете са вредни или безполезни, е все едно да кажеш, че трябва да се разклатят устоите на държавите и че хората не са създадени, за да живеят като стада — да пасат трева и да ги хапят кучетата. Овцата яде трева, овчарят дои овцата. Какво по-справедливо от това? Всеки си намира майстора. Мене ми е все едно — аз съм философ и държа за живота колкото муха. Животът е временно убежище. Само като си помисля, че Хенри Боус Хауард, граф Бъркшир, има в конюшните си двадесет и четири празнични каляски, една от които е със сребърна, а другата със златна сбруя! Господи, много добре знам, че не всеки има по двадесет и четири празнични каляски, но какво да приказваме... Голяма работа, че една нощ си бил мръзнал! Да не си само ти? И други мръзнат и гладуват. Знаеш ли, че ако не беше този студ, Деа нямаше да бъде сляпа, а ако Деа не беше сляпа, нямаше да те обича! Мисли, простако! Освен това, ако всички хора по земята започнат да се оплакват, хубава врява ще се вдигне. Мълчание — това е правилото. Аз съм убеден, че господ нарежда на осъдените на вечни мъки да мълчат, иначе той ще трябва непрекъснато да слуша викове и все едно, че ще е в ада. За щастието на Олимп е заплатено с мълчанието на Коцит^[7]. Така че, мълчи, народе. Аз правя нещо още по-добро — одобрявам и се възхищавам. Преди малко ти изброих лордовете, но към тях трябва да се прибавят още двама архиепископи и двадесет и четирима епископи! Наистина изпадам в умиление, като си помисля за всички тези хора. Помня, че гледах у събирача на десетъка за преподобния декан на

Рафо, който декан се числи и към аристокрацията, и към църквата, един грамаден купен най-хубаво жито, събрано от селяните в околността, което деканът не си бе дал труд да отглежда. Така му оставаше време да се моли на бога. Знаеш ли, че лорд Мармадюк, моят господар, беше лорд-ковчежник за цяла Ирландия и главен интендант на кралското владение Неърсбъро в графство Йорк? Знаеш ли, че лордът главен шамбелан, която длъжност се предава по наследство в семейството на херцозите Анкастър, облича краля в деня на коронясването и за труда си получава седемдесет и пет аршина кърмъзено кадифе, а освен това и леглото, на което е спал кралят, и че пазителят на черния жезъл е негов представител? Аз много бих искал да видя какво ще противопоставиш на факта, че първият по време виконт на Англия е лорд Робърт Брент, получил титлата си от Хенри V. Всяка титла на лорд показва право на владение върху някоя земя, с изключение на титлата на графовете Ривърс, които се наричат със своето фамилно име. Колко прекрасно е правото на лордовете да налагат данъци на останалите хора и да събират, както например в настоящия момент, по четири шилинга на лира стерлинга доход, което ще продължи още една година, и всичките тези чудесни налози върху дестилираните спиртни напитки, върху виното и бирата, върху броя и вместимостта на бъчвите, върху ябълковото вино и крушовата ракия, върху сладките вина, върху слада и ечемичния булгур, върху каменните въглища и стотици други неща! Да се преклоним пред съществуващото! Самото духовенство е зависимо от лордовете. Епископът на Ман е подвластен на граф Дерби. Лордовете си имат собствени кръвожадни зверове, които изобразяват на гербовете си. И понеже не им стигат сътворените от бога, измислят си нови. Те са създали хералдическия глиган, който стои толкова над обикновения глиган, колкото глиганът стои над свинята и велможата над свещеника. Те са създали грифона, който е орел спрямо лъвовете и лъв спрямо орлите и плаши лъвовете с крилата си, а орлите с гривата си. Те имат змейове, еднорози, саламандри, тараски, дракони, крилати коне. Всичко това за нас е ужас, а за тях украшение и накит. Те имат цял зверилник, наричан герб, в който реват незнайни чудовища. Никои дебри не крият по-странни изненади от тяхната гордост. Суетата им е пълна с призраци, въоръжени с шлемове, с ризници, с шпори, с имперския жезъл, които се разхождат из нея като сред тържествен мрак

и говорят с дълбок глас: „Ние сме прадедите!“ Бръмбарите гризат корените, рицарските доспехи подяждат народа. Защо не? Да не вземем да променяме законите я? Благородниците са част от реда. Знаеш ли, че в Шотландия има един херцог, който може да препуска тридесет левги, без да излезе от имението си? Знаеш ли, че лорд-архиепископът на Кентърбъри има един милион френски франка доход? Знаеш ли, че негово величество получава годишно седемстотин хиляди лири стерлинги от цивилната листа, без да се броят замъците, горите, имененията, феодалните владения, васалните имоти, алодите, църковните доходи, десетъците и натуралните данъци, конфискациите и глобите, които надминават един милион лири стерлинги? Който не е доволен, значи е много придирчив.

— Да — промълви замислено Гуинплейн, — адът на бедните създава рая на богатите.

[1] Ad consilium impendendum (лат.) — за предстоящото съвещание. ↑

[2] Ad consentiendum (лат.) — за съгласуване. ↑

[3] „Doomsday Book“ (англ.) — опис на английските земи, направен през 1086 г. при управлението на Уилям I с цел закрепостяването на селяните. ↑

[4] Томас Ерпениус (1584–1624) — холандски учен ориенталист.

↑

[5] Nos (лат.) — ние. ↑

[6] Consanguinei nostri (лат.) — хора от нашата кръв. ↑

[7] Коцит (мит.) — река в ада, която заобикаляла Тартзра с горчивите си и кални води. ↑

XII

УРСУС-ПОЕТЪТ УВЛИЧА УРСУС-ФИЛОСОФА

В това време влезе Деа. Той я погледна и всичко друго изчезна. Такава е любовта: за миг може да си обзет от някакви натрапчиви мисли, но дойде жената, която обичаш, и изведнъж разпръсва всичко несвързано с нея, без да подозира, че може би заличава у тебе цял един свят.

Нека кажем тук една подробност. В „Победеният хаос“ една дума — *monstro*^[1], отправена към Гуинплейн, не се нравеше на Деа. Но като всички по онова време тя имаше известни познания по испански и понякога си позволяваше едно дребно своеволие — заменяше тая дума с „*quiere*“, което значи „обичам“. Урсус търпеше тези промени в текста не без известно недоволство. Той на драго сърце би казал на Деа, както днес Моесар казва на Визо:

— Ти не уважавааш репертоара.

„Човекът, който се смее“ беше прякорът, под който Гуинплейн се прочу. Името му, Гуинплейн, почти никой не знаеше — то бе изчезнало под това прозвище, както лицето му под ухилената гримаса. Известността му беше маска като образа му.

Между това името му се четеше върху един широк надпис, закован на предната страна на Зеления сандък, който предлагаше на вниманието на публиката следното Урсусово съчинение:

Тук ще вадите Гуинплейн, изоставен през нощта на
29 януари 1690 година на десетгодишна възраст от злодеи
компрачикоси на морския бряг в Портланд, станал вече
голям и наричан днес **ЧОВЕКЪТ, КОЙТО СЕ СМЕЕ**

Тези циркаджии живееха едновременно като прокажени в лепрозорий и като блажени на някаква Атлантида. Всеки ден рязко преминаваха от шумната панаирджийска сцена към най-пълно усамотение. Всяка вечер напускаха този свят. Сякаш бяха мъртъвци,

които си отиваха, за да се преродят на следния ден. Актьорът е фар, който се върти — появи се, после изчезне, — и със своя проблясващ живот има за публиката почти само призрачно съществуване.

След представлението идваше доброволното заточение. Веднага щом завесата се спуснеше, докато зрителите още се разотиваха и виковете на задоволената тълпа глъхнеха по улиците, Зеленият сандък издигаше подвижната си стена, като да беше мост на крепост, и връзката с човешкия род се прекъсваше. От една страна — вселената, от друга — една барака; в тази барака бяха свободата, спокойната съвест, смелостта, предаността, невинността, щастието, любовта — събрани в съзвездие.

Зрящата слепота и любимата грозота сядаха една до друга и сплели ръце, допрели чела, опиянени, разговаряха тихо.

Средното отделение изпълняваше двойна служба: за публиката беше театър, за актьорите — трапезария.

Урсус, който не пропускаше случай да направи някакво сравнение, се позоваваше на разнородното предназначение на средното отделение в Зеления сандък, за да го уподоби на „арадаш“ в абисинска колиба.

Урсус преброяваше печалбата, после сядаха да вечерят. Любовта във всичко намира нещо идеално. Когато двама влюбени ядат и пият заедно, най-беглото докосване е сладостно и превръща залька в целувка. Двамата пият ейл или вино от същата чаша, сякаш две нежни птички пият роса от същата лилия. Гуинплейн сипваше ядене на Деа, режеше ѝ храната на парченца, наливаше ѝ да пие, приближаваше се до нея повече, отколкото бе необходимо.

— Хм! — изръмжаваше Урсус и се извръщаше, за да скрие неволната си усмивка.

Вълкът вечеряше под масата, без да обръща внимание на друго освен на кокала си.

Винос и Фиби споделяха вечерята, но не притесняваха с присъствието си. Тези две полудиви скитнички седяха настрана и се разговаряха помежду си на цигански.

После Деа се прибираше в женското отделение заедно с Фиби и Винос. Урсус отиваше да върже Хомо под Зеления сандък, а Гуинплейн се заемаше с конете и като Омиров герой или паладин на Карл Велики от любовник се превръщаше в коняр. В полунощ всички

вече спяха с изключение на вълка, който, проникнат от чувството за своята отговорност, от време на време поотваряше едното си око.

На другия ден, щом се събудеха, всички пак се събираха; закусваха заедно, обикновено шунка и чай — в Англия чаят се употребява от 1678 година. После Деа по испански обичай и по съвета на Урсус, който я намираше слабичка, поспиваше няколко часа, докато Урсус и Гуинплейн вършеха всички дребни работи във фургона и навън, които скитническият живот налага.

Гуинплейн рядко се отлъчваше от Зеления сандък, освен когато се намираха по пътищата или в усамотени места. В градовете излизаше на улицата само нощем, като си нахлупваше широкопола шапка, за да не се вижда лицето му.

С открито лице се показваше само на сцената.

Впрочем Зеленият сандък рядко посещаваше градовете, така че на двадесет и четири години Гуинплейн не бе виждал по-голям град от Петте пристанища. Междувременно славата му растеше. Тя започваше да надхвърля рамките на простолюдието и да прониква сред по-висшите класи. Между редовните посетители на панаирите и любителите на странни и чудати неща се знаеше, че някакъв скитник с необикновена маска се явява днес на едно, утре на друго място. Говореха за него, търсеха го, питаха се:

— Къде е?

Човекът, който се смее, наистина ставаше знаменитост. А известен отблясък от неговата слава падаше и върху „Победеният хаос“.

До такава степен, че един ден, обзет от тщеславие, Урсус каза:

— Трябва да отидем в Лондон.

[1] Monstro (исп.) — чудовище. ↑

КНИГА ТРЕТА

ПРОПУКВАНЕТО ЗАПОЧВА

I

СТРАННОПРИЕМНИЦА „ТАДКАСТЪР“

По онова време Лондон имаше само един мост, Лондонският мост с къщи от двете му страни. Този мост свързваше Лондон със Саутуърк — предградие с тесни улици и улички, застлани с речни камъни от Темза, със струпани сгради и също като в града, с нахвърлени безредно дървени постройки, къщи и колиби, които представляваха добър запалителен материал. Пожарът от 1666 година доказва това.

Саутуърк тогава се произнасяше „Саудрик“, а днес произнасят нещо като „Саусуърк“. Впрочем един прекрасен способ да се изговорят английските имена е въобще да не се изговарят. Така вместо Саутхамптън казвайте „Стпнтн“.

Беше времето, когато „Chatham“ се произнасяше „je t'aime“^[1].

Тогавашният Саутуърк приличаше на днешния Саутуърк, колкото Вожирар^[2] прилича на Марсилия. Беше градче, сега е град. Пристанището му обаче беше много оживено. В дълга стара стена, строена сякаш от циклопи, на брега на Темза бяха въздани железни халки, за които привързваха теглените от коне корабчета. Стената се наричаше Ефрокска стена или Ефрок Стоун. По времето на саксонците Йорк се наричал Ефрок. Преданието разказваше, че един херцог Ефрок се удавил в подножието на тази стена. И наистина там водата беше достатъчно дълбока за херцог. Дори при отлив стигаше до шест разтега. Този чудесен малък пристан привличаше морските съдове, затова старият холандски широкодънен кораб „Вограат“ пускаше котва в Ефрок Стоун.

Един път седмично „Вограат“ правеше директен рейс Лондон-Ротердам и Ротердам-Лондон. Други кораби заминаваха два пъти на ден за Детфорд, за Гринидж или за Грейвзенд, като слизаха с отлива и

се качваха с прилива. Макар пътят до Грейвзенд да беше двадесет мили, те го минаваха за шест часа.

„Вограат“ беше кораб, какъвто днес може да се види само в морските музеи. С широкото си дъно той донякъде напомняше джонка. По онова време Франция подражаваше на Гърция, а Холандия — на Китай. Тежкият двумачтов „Вограат“ с водонепроницаеми отвесни преградни стени имаше в средата много дълбок хамбар, а на носа и на кърмата по една палуба, без фалшбордове, както при днешните железни кораби с кули. Това устройство имаше предимството при бурно време да намалява тласъка на водата върху кораба, но за сметка на това екипажът бе изложен на вълните поради липсата на ограда. При падане човек нямаше за какво да се задържи. И поради честите нещастни случаи този тип кораби бяха изоставени. „Вограат“ пътуваше до Холандия, без да спира дори в Грейвзенд.

Покрай цялото подножие на Ефрок Стоун минаваше стар каменен корниз, отчасти издялан в скалата, отчасти иззидан, което улесняваше достъпа до привързаните за стената кораби както при прилив, така и при отлив. На равни разстояния в стената бяха изсечени стълби. Тя бележеше южния край на Саутуърк. Един насип позволяваше на минувачите да се облакътят върху горната част на Ефрок Стоун като върху парапет на кей. Оттам се виждаше Темза. Оттатък реката беше крайт на Лондон. По-далеч се простираше голо поле.

Над Ефрок Стоун, при завоя на Темза, почти срещу двореца Сейнт Джеймс, зад Ламбет Хаус, недалеч от крайбрежния път, наричан тогава Фоксхол, между една грънчарница, където правеха порцеланови съдове, и една стъкларница, където правеха писани бутилки, се намираше едно от онези широки незастроени пространства, обрасли с трева, които едно време във Франция се наричаха „разходки“, а в Англия „bowling green“. От „боулинг грийн“ — морава за игра на кегли — ние сме направили „буленгрин“. Днес хората имат такива полянки в къщите си; само че от сукно вместо от трева и ги слагат на маса; наричат ги билиард.

Впрочем не е ясно защо, имайки булевард (от boulevart), което е същата дума като bowling green, ние сме заимствували boulingrin. За учудване е, че сериозна особа, каквато е речникът, си позволява такива излишни луксове.

Боулинг грийнът на Саутуърк се наричаше Таринзо Фийлд, защото някога си принадлежал на бароните Хейстингс, които са барони Таринзо и Моклайн. От лордовете Хейстингс Таринзово поле минало у лордовете Тадкастър, които го превърнали в доходно място за игри, тъй както по-сетне един орлеански херцог направил с Пале Роял. По-късно Таринзово поле станало голо пасище, собственост на енорията.

Таринзово поле беше нещо като постоянно място за панаири, пълно с фокусници, еквилибристи, акробати и оркестри върху дървени естради, между които непрекъснато сновяха глупци, дошли „да видят дявола“, както казваше архиепископ Шарп. „Да гледаш дявола“, значи да присъствуваш на представление.

Към този празничен през цялата година площад гледаха няколко кръчми, които и отнемаха, и пращаха публика на панаирджийските театри и благодарение на тях преуспяваха. Тези кръчми бяха прости барачки, отворени само денем. Вечерно време кръчмарят слагаше ключа на кръчмата в джоба си и си отиваше. Само една от тях беше истинска постройка. В целия боулинг грийн нямаше други жилища, тъй като панаирните бараки можеха всеки миг да изчезнат, защото циркаджиите са скитници и не се застояват на едно място. Те са хора без корен.

Тази кръчма, наречена „Тадкастър“ по името на някогашните владетели на полето, беше по-скоро хан, отколкото кръчма, и по-скоро странноприемница, отколкото хан. Тя имаше широка порта за каляски и доста голям двор.

Широката порта, която водеше от двора към площада, беше официалната врата на странноприемницата „Тадкастър“, а до нея имаше и една неофициална врата, през която се влизаше. Неофициална обикновено значи предпочитана. Ниската врата беше единствената, през която хората минаваха. Тя водеше направо в кръчмата, която беше широко, опушено, ниско помещение с няколко маси. Точно над вратата на първия етаж се намираше прозорец, на чиито железа беше прикрепен и окачен надписът на странноприемницата. Винаги залостена и заключена, голямата порта стоеше затворена.

За да се влезе в двора, трябваше да се мине през кръчмата.

В странноприемницата „Тадкастър“ освен стопанина имаше и едно момче. Стопанинът се наричаше чичо Никълъс. Момчето се

наричаше Говикъм. Чичо Никълъс — всъщност Никола, което при английското произношение става Никълъс — беше вдовец, скъперник, страхливец и почиташе законите. Имаше рунтави вежди и ръце. Колкото се отнася до четиринадесетгодишното момче, което наливаше на посетителите да пият и отговаряше на името Говикъм, то представляваше просто една голяма весела глава с престилка. Беше ниско остригано, което е знак за подчинено положение.

Спеше на долния етаж, в един килер, където преди бяха държали куче.

Вместо прозорец килерът имаше кръгъл отвор, който гледаше към боулинг грийна.

[1] Je t'aime (фр.). — Обичам те. ↑

[2] Вожирар — някога село и предградие на Париж; от средата на XIX в. — един от районите на Париж. ↑

II

КРАСНОРЕЧИЕ ПОД ОТКРИТО НЕБЕ

Една вечер, когато духаше силен вятър и беше доста студено, та минувачите имаха всички основания да бързат, някакъв човек вървеше из Таринзово поле и като стигна до оградата на странноприемницата „Тадкастър“, изведнъж се спря. Беше през последните месеци на зимата 1704–1705 година. Човекът, чиито дрехи показваха, че е моряк, имаше прилична външност и стройно тяло, което е наложително за придворните и не е забранено за хората от народа. Защо се бе спрял? За да слуша. Какво слушаше? Един глас, който навярно говореше в някакъв двор отвъд стената, малко старчески глас, но толкова висок, че стигаше чак до минувачите по улицата. В същото време откъм двора, където старецът държеше словото си, се чуваше шум на тълпа. Гласът казваше:

— Лондончани и лондончанки, ето ме и мене. Аз сърдечно ви поздравявам, задето сте англичани. Вие сте велик народ. Нещо повече — вие сте велико простолюдие. Вашите юмруци са по-добри и от вашите саби. Вие имате апетит. Вие сте нацията, която поглъща всички други. Величаво дело. Със своята способност да поглъща света Англия заема съвсем особено място. По своята политика и философия, по начина да ръководи колонии, народи и промишлености, по своята воля да прави на другите злото, което за вас представлява изгода, вие сте неподражаеми и удивителни. Иде времето, когато на земята ще има два надписа. Върху единия ще се чете: „за хората“, върху другия ще се чете: „за англичани“. Това установявам за ваша гордост аз, който нито съм англичанин, нито човек, понеже имам честта да бъда мечка. Освен това съм и доктор. Двете си подхождат. Джентълмени, аз преподавам. Какво? Два вида неща — онези, които зная, и онези, които не зная. Продавам лекарства и давам идеи. Приближете се и слушайте. Науката ви кани. Отворете ушите си. Ако са малки, те ще задържат малко истина; ако са големи, в тях ще влязат много глупости. Прочее внимавайте. Аз преподавам науката псевдодоксия епидемика. Имам един другар, който кара хората да се смеят. Аз ги карам да мислят. Ние живеем в същия сандък, понеже и смехът, и знанието са еднакво

благородни. Когато питали Демокрит: „Как се просвещавате?“, той отговарял: „Като се смея.“ Мене ако ме питате: „Защо се смеете?“, ще отговоря: „Защото знам.“ Впрочем аз не се смея. Аз съм поправач на обществените грешки. Предприемам прочистване на вашите умове. Те са нечисти. Бог позволява народът да се мами и да бъде мамен. Не бива да изпитваме глупаво стеснение. Аз открито признавам, че вярвам в бога дори когато той греша. Само че, когато виждам нечистотии — а грешките са нечистотии, — аз ги измитам. Как знам това, което знам? То си е моя работа. Всеки взема знание откъдето може. Лактанций^[1] задавал въпроси на една бронзова глава на Вергилий, която му отговаряла; Силвестър II^[2] разговарял с птиците. Дали птиците са говорили? Или пък папата е чуруликал? Въпроси. Мъртвото дете на равина Елеазар приказвало със свети Августин. Между нас да си остане, но всички тези факти ми се струват съмнителни, с изключение на последния. Мъртвото дете е говорило, тъй да бъде; но то имало под езика си златна пластинка, върху която били изписани разни зодии. Значи е шмекерувало. Фактът се обяснява. Виждате колко съм умерен. Аз отделям истината от лъжата. Ето например и други погрешни разбирания, които вие като хорица от народа вероятно споделяте и от които аз желая да ви освободя. Диоскорид^[3] вярвал, че в растението буника има някакъв бог, Хризип^[4] — в медуницата, Йосиф^[5] — в палмовия корен, Омир — в чесъна. Всички те са се мамели. В тези треви има не бог, а демон. Проверил съм. Не е вярно, че змията, която изкусила Ева, имала човешко лице като Кадъм^[6]. Гарсиас де Хорто, Кадамосто^[7] и Жан Юго, архиепископ на Трев, отричат, че е достатъчно да прережеш дърво, за да уловиш слон. Аз съм склонен да приема тяхното мнение. Граждани, погрешните разбирания са дело на Луцифер. При царуването на такъв е неизбежно да се появят метеори от пагубни заблуди. Народе, Клавдий Пулхер^[8] не е умрял поради отказа на билетата да излязат от курника; истината е, че предвиждайки смъртта на Клавдий Пулхер, Луцифер се е погрижил да накара тези животни да не ядат. Това, че Велзевул даде на император Веспасиан способността да изцелява сакатите и да връща зрението на слепите само като ги докосва, беше похвална сама по себе си постъпка, но намерението му бе греховно. Джентълмени, пазете се от лъжеучени, които използват корена на орловата папрат и бялата змийска трева и

правят мехлем за очи от мед и от кръв на петел. Научете се да прозирате измамите. Съвсем не е точно да се твърди, че Орион е роден от някаква си естествена нужда на Юпитер; истината е, че Меркурий е създал тази звезда по такъв начин. Не е вярно, че Адам е имал пъп. Когато свети Георги убил змей, до него не е стояла дъщерята на никакъв светия. Свети Йероним не е имал на камината в кабинета си часовник; първо — защото е живял в пещера и не е имал кабинет; второ — защото не е имал камина; трето — защото тогава още не са съществували часовници. Да проверяваме. Винаги да проверяваме. О, благородни слушатели, ако ви кажат, че щом някой помирише диланка, в мозъка му се ражда гущер, че при разложението волът се превръща в пчели, а конят — в стършели, че мъртвият човек тежи повече от живия, че смарагдът се стапя в овнешка кръв, че ако видим гъсеница, муха и паяк заедно на едно дърво, това е предсказание за глад, война и чума, че епилепсията се лекува с червей, който се намира в главата на сръндака, не вярвайте, това са заблуди. Но аз ще ви кажа някои истини: кожата на тюлен предпазва от гръмотевица; жабата се храни с пръст, поради което в главата ѝ израства камък; ерихонската роза цъфти на Бъдни вечер; змиите не понасят ясенова сянка; слонът няма стави и е принуден да спи прав, опрян на дърво; ако насадите жаба на яйце от петел, ще получите скорпион, който ще ви роди саламандър; слепецът проглежда, ако сложи едната си ръка върху лявата страна на олтара, другата на очите си; девствеността не изключва забременяването. Добри хора, натъпчете си в главите тези очевидни неща. Пък след това, ако щете, вярвайте в бога по два начина — или както жадният вярва в портокала, или както магарето вярва в камшика. А сега ще ви представя моя персонал.

В този миг един доста силен повей разклати рамките и капациите на прозорците на странноприемницата, около която нямаше други постройки. Шумът проехтя като продължителен небесен шепот. Ораторът спря за миг, после гласът му надделя:

— Прекъсват ме. Тъй да бъде. Говори, аквилоне. Джентълмени, аз не се сърдя. Вятърът е приказлив като всички самотници. Там горе няма с кого да си поговори. Затова се е разбъбрил. Да си дойда на думата. Тук вие виждате сдружени артисти. Ние сме четирима. A l'uro grīncīrium — започвам с моя приятел; той е вълк и не крие това. Вижете го. Той е образован, сериозен и проникателен. Провидението ще да е

възнамерявало да направи от него университетски доктор; но за тази цел трябва да си малко нещо глупав, а той не е. Прибавям, че той няма предразсъдъци и съвсем не е аристократ. Той, който има право на вълчица, при случай е готов да поговори и с кучка. Навярно неговите наследници, ако има такива, грациозно съчетават лая на майка си с виенето на баща си. Защото той вие. С хората трябва да виеш. Но понякога и лае — от снизхождение към цивилизацията. Проявява великодушие. Хомо е усъвършенствувано куче. Да почитаме кучето! Кучето е особено животно! То се поти с езика, а се усмихва с опашката. Джентълмени, по мъдрост Хомо може да се сравни с мексиканския гол вълк, възхитителния „ксолоицениски“, и го надминава по сърдечност. Ще добавя още, че е смирен. У него има скромност на вълк, който е полезен на човеците. Той проявява мълчаливо своята услужливост и милосърдие. Лявата му лапа не знае за доброто, което дясната върши. Такива са заслугите му. За този другия, моя втори приятел, казвам само едно: той е чудовище. Ще останете възхитени от него. Навремето е бил изоставен от пирати на брега на дивия океан. А тази тук е сляпа. Но дали тя е някакво изключение? Не. Всички ние сме слепи. Скъперникът е сляп — той вижда златото, а не вижда богатството. Разсипникът е сляп — вижда началото, а не вижда края. Кокетката е сляпа — не вижда бръчките си. Ученият е сляп — не вижда невежеството си. Порядъчният човек е сляп — не вижда мошеника. Мошеникът е сляп — не вижда бога. Бог е сляп — в деня, когато е сътворил света, той не с видял, че дяволът се е промъкнал в него. Аз също съм сляп — говоря, а не виждам, че вие сте глухи. Сляпата, която ни придружава, е тайнствена жрица. Веста би й доверила главнята си. В характера и има меки светлосенки, като във вълната на овца. Без да твърдя, мисля, че тя с дъщеря на крал. На мъдреца е свойствена похвална недоверчивост. Колкото се отнася до мене, аз умувам и лекувам. Мисля и превързвам рани. *Chirurgus sum.*^[9] Церя трески, зарази и чуми. Почти всички наши възпаления и страдания са нещо като естествен дренаж и ако се лекуват правилно, ни избавят от други болки, които биха били по-тежки. При все това не ви съветвам да имате антракс, другояче казано, синя пъпка. Това е глупава болест, която не служи за нищо. От нея се умира — и нищо повече. Аз не съм нито невежа, нито простак. Почитам красноречието и поезията и поддържам близки, макар и съвсем невинни отношения с

тези богини. Ще завърша с един съвет. Благородни господа и госпожи, насаждайте в себе си всичко, което дава светлина — добродетелта, скромността, честността, справедливостта и любовта. Така всеки може да има тук, на земята, по една малка саксия с цветя на прозореца си. Милорди и господа, аз свърших. Сега ще започне представлението.

Човекът, навярно моряк, който слушаше отвън, влезе в ниската зала на странноприемницата, прекоси я, плати дребната сума, която му поискаха, озова се в някакъв двор, пълен със зрители, забеляза в дъното на двора широко разтворена барака на колела и видя на сцената един старец, облечен в меча кожа, един момък, който сякаш носеше маска, една сляпа девойка и един вълк.

— Ей богу, какви чудесни хора! — възкликна той.

[1] Лактанций (III-IV в.) — римски писател, християнски апологет. Твърдял, че римският поет Вергилий е предвестник на християнството. ↑

[2] Силвестър II — римски папа от 999 до 1003 г. Автор на богословски съчинения. ↑

[3] Диоскорид (I в.) — древногръцки лекар; съчиненията му послужили за основа на средновековната медицина. ↑

[4] Хризип (III в. пр.н.е.) — древногръцки философ, основател на стоическата школа. ↑

[5] Йосиф Флавий (I в.) — древноеврейски историк. ↑

[6] Кадъм — митичен основател на гръцкия град Тива. ↑

[7] Алвизе Кадамосто (1432–1488) — венециански пътешественик. ↑

[8] Клавдий Пулхер (III в. пр.н.е.) — римски консул. Командувал флотата по време на първата Пуническа война, според преданието той влязъл в сражение въпреки неблагоприятните предсказания на жреците и претърпял поражение. ↑

[9] Chirurgus sum. (лат.) — Аз съм хирург. ↑

III

МИНУВАЧЪТ ОТНОВО СЕ ПОЯВЯВА

Зеленият сандък — читателят рече го е познал — беше пристигнал в Лондон и се бе установил в Саутуърк. Урсус бе привлечен от боулинг грийна, който имаше това предимство, че панаирът там не се закриваше дори и през зимата.

За Урсус беше приятно да види катедралата „Свети Павел“.

Общо взето, Лондон е град, в който има нещо хубаво. Да се посвети катедрала на свети Павел, се иска смелост. Истинският катедрален светец е свети Петър. Подозира се, че свети Павел е имал в излишък въображение, а в религията въображение значи ерес. Свети Павел е светия само при смекчаващи вината обстоятелства. Той е влязъл в рая през входа за артисти.

Катедралата е като фирма. Свети Петър сочи града на догмата — Рим. Свети Павел сочи града на схизмата — Лондон.

Урсус, чиято философия имаше толкова големи ръце, че обхващаше всичко, можеше да оцени тези отсенки и не е чудно влечението му към Лондон да се дължеше на известна негова склонност към свети Павел.

Урсус бе спрял своя избор на големия двор в странноприемницата „Тадкастър“. Зеленият сандък сякаш бе създаден точно за този двор. Това беше готов театър. Дворът беше квадратен и застроен от трите страни; срещу етажите на сградата имаше стена, на която опряха Зеления сандък, след като го вкараха през широката порта. Голям покрит чардак, поддържан от греди, на който се излизаше от стаите на първия етаж, съединяваше трите стени на фасадата откъм двора и образуваше две чупки под прав ъгъл. Прозорците на долния етаж се превърнаха в ложи, застланият с калдъръм двор — в партер, а чардакът — в балкон. Поставен до противоположната стена, Зеленият сандък имаше пред себе си зала, много подобна на театър „Глобус“, където бяха играни „Отело“, „Крал Лир“ и „Буря“.

В един притулен ъгъл зад Зеления сандък имаше конюшня.

Урсус се беше уговорил с кръчмаря чичо Никълъс, който поради уважението си към законите допусна вълка само срещу по-високо

заплащане. Надписът „Гуинплейн — Човекът, който се смее“, бе откачен от Зеления сандък и поставен до фирмата на странноприемницата. Залата на кръчмата имаше, както знаем, една вътрешна врата, която водеше към двора. До тази врата, с помощта на едно издънено буре, бе стъкмено набързо място за „касиерката“, което се заемаше ту от Фиби, ту от Винос. Всичко беше почти както днес. Влизаш — плащаш. Под надписа „Човекът, който се смее“ бе окачена на два гвоздеа боядисана бяла дъска, на която с въглен и с големи букви бе означено заглавието на голямото Урсусово произведение — „Победеният хаос“.

В средата на чардака, точно срещу Зеления сандък, с две прегради бе отделено място „за благородници“, където се влизаше през стъклена врата.

То бе достатъчно широко, за да побере десет зрители на два реда.

— Ние сме в Лондон — бе казал Урсус. — Трябва да очакваме, че ще дойдат благородници.

Той беше накарал да сложат в тази „ложа“ най-добрите столове на странноприемницата и да поставят в средата голямо кресло, тапицирано със златисто кадифе с червени шарки, за в случай, че дойде жената на някой градски сановник.

И представленията започнаха.

Веднага надойде тълпа.

Но отделението „за благородници“ си оставаше празно.

Като се изключи това, успехът бе такъв, какъвто не се помни, откакто съществуват комедианти. Целият Саутуърк се стече да гледа Човека, който се смее.

Фокусниците и акробатите от Таринзово поле се изплашиха от Гуинплейн. Сякаш сокол бе връхлетял в клетка на кадънки и им изяждаше храната. Гуинплейн им отне цялата публика.

Освен дребните гълтачи на саби и палячовците в боулинг грийна се даваха и истински представления. Имаше един женски цирк, в който от сутрин до вечер се разнасяше чудна музика от най-различни инструменти — псалтириоми, тъпани, рабоби, звънчета, фанфари, виржинали, жиги, тромпети, гайди, немски корнети, английски рогове, свирки, флейти и флажолети. В широка кръгла палатка имаше майстори на скокове, с които нашите сегашни пиренейски бегачи Дялма, Борднав и Мейлонга не биха могли да се сравнят, макар и да

слизат от връх Пиерфит до Лимасонското плато, което почти не е спускане, а падане. Една пътуваща менажерия представяше тигър-смешник. Когато укротителят го шляпаше, той се мъчеше да налапа бича и да глътне ремъка. Но и този комик с животинска муцуна и хищни нокти бе затъмнен.

Любопитство, ръкопляскания, приходи, тълпа — всичко се насочи към Човека, който се смее. И това стана мигновено. На панаира вече сякаш нямаше друго освен Зеления сандък.

— „Победеният хаос“ е побеждаващ хаос — казваше Урсус, като си приписваше половината от успеха на Гуинплейн и теглеше чергата към себе си, както казват пътуващите актьори.

Успехът на Гуинплейн бе необикновен. Но се ограничи в квартала. Славата трудно минава по вода. Името Шекспир дойде от Англия във Франция за цели сто и тридесет години. Водата е стена и ако Волтер не бе подал ръка на Шекспир^[1], за да прескочи, нещо, за което впрочем той доста съжали впоследствие, то може би и до ден-днешен Шекспир щеше да си стои отвъд стената, в Англия, пленник на островната си слава.

Славата на Гуинплейн не мина Лондонския мост. Тя не взе размерите на известност в мащаба на големия град. Поне на първо време. Но Саутуърк може да задоволи амбицията на един клоун. Урсус казваше:

— Кесията за парса се издува просто пред очите ни, като момиче, което е прегрешило.

Играеха „Урсус Рурсус“, после „Победеният хаос“.

В антрактите Урсус оправдаваше званието си енгастримит и се проявяваше, като необикновен вантрилок. Подражаваше на всеки глас, който зрителите предложеха — песен, вик, — и то така, че смайваше дори и онзи, който се бе провикнал или бе запял. Понякога възпроизвеждаше врявата на публиката и дишаше така, сякаш в него имаше цяла тълпа. Забележителна дарба.

Освен това той ораторствуваше в стила на Цицерон, както видяхме преди малко, продаваше церове, лекуваше и дори изцеряваше болни.

Саутуърк бе заплепен.

Урсус беше доволен от ръкоплясканията на Саутуърк, не и изненадан.

— Това са някогашните тринобанти^[2] — казваше той и добавяше: — Съвсем не ги смесвам, поради техния изтънчен вкус, с атребатите, които са населявали Бъркс, с белгите, които са живели в Съмърсет, нито с паризиите, които са основали Йорк^[3].

При всяко представление дворът на странноприемницата, превърнат в партер, се изпълваше с дрипава и възторжена аудитория — лодкари, носачи на наемни носилки, корабни дърводелци, кочияши на речни корабчета, влачени от коне, моряци, които току-що бяха стъпили на суша и пръскаха заплатата си по гуляи и жени. Имаше побойници, развратници и черни гвардейци, наказани дисциплинарно да носят червената си куртка обърната откъм черната подплата и затова наричани blackguards^[4], от което ние сме направили blagueurs^[5]. Целият този народ нахлуваше от улицата в театъра, а от театъра се изливаше в кръчмата. Гаврътнатите чаши не вредяха на успеха.

Между тези хора, които е прието да се наричат „утайка“, имаше един по-висок, по-едър, по-силен, по-малко беден, по-широкоплещест, облечен като простия народ, но не дрипав, който шумно изразяваше възторга си, пробиваше си път с юмруци, носеше дявол знае каква перука, псуваше, крещеше, подхвърляше шеги, но не беше нечист и при нужда бе готов да насини някое око и да почерпи бутилка вино.

Този редовен посетител беше минувачът, чийто възхитен вик чухме преди малко.

Този познавач бе пленен от първия миг и веднага взе под свое покровителство Човека, който се смее. Той не посещаваше всички представления. Но когато дойдеше, ставаше „душата“ на публиката и тогава ръкоплясканията се превръщаха в акламации, успехът стигаше не до тавана, защото таван нямаше, но до облаците, каквито имаше. (И понякога дори тези облаци поради липсата на покрив се изливаха върху шедьовъра на Урсус.)

Така че Урсус забеляза този човек, а Гуинплейн го загледа.

В негово лице те имаха един голям неизвестен приятел!

Урсус и Гуинплейн пожелаха да се запознаят с него или поне да разберат кой е.

Една вечер зад кулисите, сиреч зад вратата на кухнята в Зеления сандък, Урсус случайно се натъкна на стопанина на странноприемницата чичо Никълъс, посочи му оня човек в тълпата и го запита:

- Познавате ли този човек?
- Разбира се.
- Какъв е?
- Моряк.
- Как се нарича? — намеси се Гуинплейн.
- Том-Джим-Джак — отвърна стопанинът.

После, докато слизаше по подвижната стълбичка на задната страна на Зеления сандък, за да се прибере в странноприемницата, чичо Никълъс процеди през зъби следната дълбока донемайкъде забележка:

— Жалко, че не е лорд! Щеше да е знаменит обесник.

Между впрочем, макар и настанена в странноприемницата, трупата от Зеления сандък с нищо не беше променила навиците си и продължаваше да страни от хората. С изключение на някоя дума, която разменяха сегиз-тогиз с кръчмаря, те не се събираха с постоянните или временните обитатели на странноприемницата и продължаваха да живеят усамотено.

Откакто бяха в Саутуърк, Гуинплейн свикна, след като представлението свършеше и хора и коне се нахранеха, докато Урсус и Деа си лягаха всеки в своето кътче, да излиза за малко на въздух в боулин грийна между единадесет часа и полунощ. Понякога едно особено настроение те кара да скиташ под звездното небе. Младостта е тайнствено очакване и затова младите обичат да ходят нощем без цел. В този час вече нямаше никого из панаира, най-много да се мерне в някой тъмен ъгъл клатушкаща се сянка на залитащ пияница. Празните кръчми бяха затворени, ниската зала в почти пустата вече странноприемница „Тадкастър“ потъваше в тъмнина и само през процепите на прозорците се процеждаше мъждукащата светлинка на някоя свещ, оставена за закъснял пияч. Замислен, доволен, замечтан, изпълнен с някакво божествено блаженство, Гуинплейн крачеше напред-назад пред полуотворената врата на кръчмата. За какво мислеше? За Деа, за нищо, за всичко, за най-съкровено. Не се отдалечаваше много от странноприемницата, сякаш някаква нишка го задържаше близо до Деа. Достатъчно му беше да походи на открито.

После се прибираше, намираще целия Зелен сандък заспал и сам заспиваше.

[1] ... ако Волтер не бе подал ръка на Шекспир... — Волтер разпространявал във Франция произведенията на Шекспир. ↑

[2] Тринобанти — едно от племената, населявали древна Британия. ↑

[3] Атребати, белги, паризии — племена, населявали в древността днешна Франция и Белгия. ↑

[4] Blackguards (англ.) — черни гвардейци. ↑

[5] Blagueurs (фр.) — шегаджии. ↑

IV

ПРОТИВОПОЛОЖНОСТИТЕ СЕ ПОБРАТИМЯВАТ В ИМЕТО НА ОМРАЗАТА

Хората не обичат чуждия успех, особено ако за тях той означава проваляне. Рядко изяжданите обожават изяждащите ги. Човекът, който се смее, решително ставаше център на внимание. Съседните циркаджии бяха възмутени. Театралният успех е като помпа — той всмуква тълпата и създава около себе си празно пространство, а отсрещното заведение изпада в паника. С нарастването на сбора на Зеления сандък, както казахме, сборът на неговите конкуренти веднага намаля. Представления, които дотогава жънеха успехи, изведнъж останаха без публика. Също както нивото на една река спада, защото водите ѝ се изливат в чуждо корито. И това се извършваше със съвършена съгласуваност — тук увеличение, там намаление. Всички театри познават тези явления, наподобяващи движението на морето: приливът към един обуславя отлив от друг. Панаирджийският мравуняк, който показваше дарбите си и приковаваше публиката с гръмогласните си фанфари по околните естради, разбра, че е разорен от Човека, който се смее, изпадна в отчаяние, но бе заслепен. Всички палячовци, всички клоуни, всички смешници завиждаха на Гуинплейн. Щастливец, с тази зверска мутра! Майките акробатки и танцувачки по въже, които имаха красиви деца, ги гледаха гневно, сочеха им Гуинплейн и казваха:

— Колко жалко, че нямаш такова лице!

Някои побесняваха, задето си харесват децата, и ги пребиваха от бой. Не една, ако знаеше тайната, бе наредила сина си „а ла Гуинплейн“. Ангелска глава, която не носи печалба, не струва нищо пред едно доходно дяволско лице. Веднъж чука как майката на едно миловидно като херувим момченце, което изпълняваше роли на Купидон, се провикна:

— Сбъркани са ни децата! Само този Гуинплейн е улучен.

И като размаха юмрук към сина си, добави:

— Да знаех кой ти е баща, щях да му устроя такава сцена!...

Гуинплейн беше като кокошката, която снасяла златни яйца. „Какъв великолепен феномен!“ — това беше единодушното мнение във всички бараки. Възхитени и раздразнени, циркаджиите гледаха Гуинплейн и скърцаха със зъби. Бесът изпада във възторг и това се нарича завист. Тогава той вие. Опитаха се да провалят „Победеният хаос“, наговориха се и всички заедно започнаха да свиркат, да ръмжат, да дюдюкат. Това даде повод на Урсус да държи пред простолудието тържествено слово в духа на Хортензий^[1], а на приятеля Том-Джим-Джак — случай да нанесе някой и друг юмручен удар за възстановяване на реда. С юмруците си Том-Джим-Джак окончателно привлече вниманието на Гуинплейн и спечели уважението на Урсус. Впрочем от разстояние — понеже трупата от Зеления сандък не търсеше връзки с околния свят и се държеше настрана от всички. А що се отнася до Том-Джим-Джак — водач на изметта, той правеше впечатление на някакъв главатар-побойник, който с никого не е свързан, с никого не е близък; появяваше се и изчезваше, подстрекаваше хората, другаруваше с всички, но нямаше нито един свой човек.

Развилнялата се омраза против Гуинплейн не се призна за победена от няколкото плесници на Том-Джим-Джак. Понеже опитът им да освиркат представлението не сполучи, циркаджиите от Таринзово поле написаха жалба. Отнесоха се до властта. Това е обикновеният път. Насъскваш тълпата срещу човека, чийто успех те дразни, после подаваш оплакване до съдията.

Към циркаджиите се присъединиха и свещениците. Човекът, който се смее, бе навредил на проповедите им. Заради него запустяха не само циркаджийските бараки, но и църквите. Храмовете на петте енории в Саутуърк бяха останали без енорияши. Хората предпочитаха Гуинплейн пред проповедите. „Победеният хаос“. Зеленият сандък, Човекът, който се смее, всички тези Ваалови нечестивости бяха взели връх над красноречието от амвона. Глас, който зове в пустиня — *vox clamantis in deserto*, — не е доволен и на драго сърце се обръща за помощ към правителството. Пасторите от петте енории се оплакаха на лондонския епископ, които пък се оплака на нейно величество.

В оплакванията си циркаджиите се позоваваха на религията. Обявиха я за оскърбена. Обвиниха Гуинплейн в магьосничество, а Урсус в безбожие.

Духовниците пък говореха в името на обществения ред. Горещо защитаваха разпоредбите на парламента, като оставяха вярата настрана. Това беше по-хитро, понеже беше времето на Лок, умрял едва преди шест месеца — на 28 октомври 1704 година, — и скептицизмът, който Болингбрук по-късно предаде на Волтер, започваше да печели почва. Трябваше да дойде Уезли, за да възстанови авторитета на Библията, както Лойола бе възстановил папската власт.

Така Зеленият сандък бе атакуван от две страни — от циркаджиите в името на петокнижието и от духовниците в името на полицейските разпоредби. От една страна, небето, от друга — правилникът за уличното движение, като духовниците държаха за уличното движение, а акробатите — за небето. Свещениците обвиняваха Зеления сандък, че пречи на движението, а панаирджиите — в богохулство.

Съществуваше ли предлог, който да им дава някакво основание? Да. Какво беше престъплението му? Че има вълк. Вълк няма право да живее в Англия. Догът може; вълкът — не. Англия допуска кучето, което лае, не и кучето, което вие. Цялата разлика между задния двор и гората. В своите молби ректорите и наместниците от петте енории на Саутуърк напомняха многобройните кралски и парламентарни статuti, които поставяха вълка извън закона. И в заключение искаха затварянето на Гуинплейн и отстраняването на вълка или поне — изгонването и на двамата. Касаело се до обществения интерес, до сигурността на минувачите и прочие. При това те се позоваваха на университетските учени. Привеждаха в подкрепа на искането си решението на Колегията на осемдесетте лондонски лекари — научно дружество, което води началото си от времето на Хенри VIII, има печат като държава, издига болните до положение на подсъдими, има право да затваря онези, които престъпват законите му и нарушават предписанията му, и между другите полезни за здравето на гражданите констатации е поставило вън от съмнение следния неоспорим за науката факт: ако някой вълк пръв види човек, човекът преграква за цял живот; освен това може да бъде ухапан.

Така че предлогът беше Хомо.

От стопанина на странноприемницата Урсус подочу за тези интриги и се разтревожи. Той се страхуваше и от ноктите на полицията, и от ноктите на правосъдието. За да се боиш от съдиите,

достатъчно е просто да се боиш; не е необходимо да си виновен. На Урсус никак не му се искаше да има вземане-даване с шерифи, съдии и съдебни следователи. Желанието му да съзерцава отблизо тези официални лица беше нищожно. Любопитството му по отношение на магистратите се равняваше на любопитството на заека към ловджийските кучета.

Той започваше да съжaliaва, че е дошъл в Лондон.

— По-доброто е враг на доброто — мърмореше той на себе си. — Смятах тази пословица за безсмислена, но съм грешил. Глупавите истини са истинските истини.

Против тези съюзени врагове — циркаджиите, поели защитата на религията, и свещениците, възмутени от името на медицината — нещастният Зелен сандък, заподозрян в магьосничество заради Гуинплейн и в бяс — заради Хомо, имаше в своя полза само едно, но то е голяма сила в Англия — инертността на градската управа. Тъкмо това нехайство по места е в основата на английската свобода. Свободата в Англия действа както морето около Англия. Тя е като морски прилив. Постепенно обичаите вземат връх над законите, поглъщайки в своята бездна ужасното законодателство. Един жесток кодекс, който още прозира под огромната свобода, това е Англия.

Циркаджиите, проповедниците, епископите, Камарата на общините, Камарата на лордовете, нейно величество и цял Лондон, и цяла Англия можеха да са против Човека, който се смее, „Победеният хаос“ и Хомо и те въпреки това да си стоят спокойно, докато Саутуърк бе на тяхна страна. Зеленият сандък беше любимото забавление на предградието, а местните власти изглеждаха равнодушни. В Англия равнодушието е равносилно на покровителство. Докато шерифът на графство Съри, към което спада Саутуърк, не предприемаше нищо, Урсус можеше да диша свободно и Хомо можеше да спи като заклан.

Ако не постигнаха целите си, тези омрази само допринасяха за успеха. Засега положението на Зеления сандък не се бе влошило. Напротив. До публиката достигаха слухове за интригите и Човекът, който се смее, ставаше още по-популярен. Тълпата усеща клеветата и взема страната на жертвата. Да си заподозрян, е добра препоръка. Народът инстинктивно взема под своя закрила онова, срещу което е настроена властта. То придобива привлекателността на забранен плод и всеки бърза да вкуси от него. Освен това в ръкопляскането, от което

някой се засяга, особено когато този някой е властта, има особена сладост. Удоволствие е да прекараш една приятна вечер и с това да изразиш съчувствието си към потиснатия и неодобрението си към потисника. Играеш ролята на покровител и в същото време се забавляваш. Нека прибавим, че останалите трупи в боулинг грийна продължаваха да дюдюкат и да съзаклятничат против Човека, който се смее. Няма нищо по-благоприятно за успеха. Враговете вдигат полезен шум — той подсилва и оживява тържеството. Приятелят по-лесно се уморява да хвали, отколкото неприятелят да ругае. Да ругаеш, не значи да навредиш. Ето кое враговете не разбират. Те не могат да не оскърбят и това е ползата от тях. Те са неспособни да мълчат, а по този начин държат публиката в напрежение. Все повече народ се трупаше да гледа „Победеният хаос“.

Урсус не споделяше дори с Гуинплейн това, което му казваше чичо Никълъс за интригите и оплакванията до висшите инстанции, за да не му създава тревоги и да не смути представленията. Ако се случеше беда, все щяха да научат за нея достатъчно рано.

[1] Хортензий (114–50 г. пр.н.е.) — римски оратор. ↑

V УОПЪНТЕЙКЪТ

В един случай обаче той помисли, че ще е по-благоразумно да се откаже от това си благоразумие и прецени, че ще е полезно да се опита да обезпокои Гуинплейн. Вярно е, че се отнасяше до нещо, което според Урсус беше още по-сериозно, отколкото заговорите на панаирджиите и духовниците. Веднъж, когато броял сбора от представлението, Гуинплейн вдигнал един фартинг, паднал на земята, взел да го разглежда и в присъствието на стопанина на странноприемницата се изказал неблагопристойно, в смисъл че фартингът представлява сиромашията на народа, а отпечатъкът под образа на Ан представя тунейдското великолепие на трона. Повторени от чичо Никълъс, думите му бяха извървели толкова път, че бяха стигнали до Урсус чрез Фиби и Винос. Урсус го втресе. Бунтовни думи. Посегателство срещу короната. Той остро смъмри Гуинплейн:

— Внимавай с тая твоя отвратителна уста! За големите има едно правило — да не вършат нищо, и едно правило за малките — да не говорят нищо. Беднякът има един приятел — мълчанието. Той може да признае само едносричната дума „да“. Едничкото му право е да признава и да се съгласява. Да — на съдията. Да — на краля. Ако им е угодно, големците ни налагат с тояги — и мене са ме налагали, — това е тяхна привилегия; и да ти строят костите, не губят нищо от величието си. Има един такъв орел, казва се осифрагос — костолом. Да почитаме скиптъра, който е първенец сред тоягите. Уважението е благоразумие, а подмазването — егоизъм. Ако оскърбиш своя крал, ти се излагаш на същата опасност, както ако някое момиче се осмели да отреже гливата на лъв. Научавам, че си дрънкар нещо за фартинга, който е същото като лиарда, и че си злословил по отношение на този августейши медал, срещу който на пазара ни отпускат половин четвъртина солена херинга. Внимавай! Вразуми се! Знай, че съществуват наказания. Проникни се от законодателните истини! Ти се намиращ в страна, където за отсичането на едно малко тригодишно дърво преспокойно можеш да отидеш на бесилото. На хулителите стягат краката в главини, в пияниците затварят в буре без дъно, за да

могат да вървят, с една дупка отгоре за главата и две дупки отстрани за ръцете, така че да не могат да легнат. Който удари някого в залата на Уестминстър, се осъжда на доживотен затвор, а имотите му се конфискуват. Ако удариш някого в кралския дворец, отсичат ти дясната ръка. Чукнеш някой нос, потече кръв, и оставаш без ръка. Уличеният в ерес от епископския съд се изгаря жив. За една нищо и никаква работа Кътбърт Симпсън е бил разчекнат на колело. Само преди три години, в 1702 година — не толкова отдавна, както виждаш, — привързаха на позорния стълб един злодей, наречен Даниел Дефо, защото се бе осмелил да напечата имената на членовете на Камарата на общините, които предния ден бяха говорили в парламента. Ако някой измени на владетеля, жив го изкормят, изтръгват сърцето му и го зашлевяват с него по двете бузи. Набий си в главата тези познания по право и правосъдие! Никога да не си позволиш да кажеш излишна дума и при най-лека заплаха да си плюеш на петите — такава храброст аз прилагам и препоръчвам. На безстрашие се учи от птиците, на бърливост — от рибите. Впрочем това ѝ е чудесното на Англия — че законодателството ѝ е много меко.

Като свърши с мъмренето, Урсус още дълго не можа да се успокои. Гуинплейн въобще не се разтревожи. У младите дързостта се дължи на липсата на опит. Все пак изглеждаше, че Гуинплейн с право остана спокоен — седмиците течаха мирно и нищо не показваше, че думите относно кралицата ще имат последствия.

Урсус — това вече ни е известно — бе лишен от апатия и като сръндак непрекъснато беше нащрек.

Един ден, скоро след като бе нахокал Гуинплейн, Урсус надзърна през прозорчето в стената, което гледаше навън, и побледня.

— Гуинплейн!

— Какво?

— Погледни.

— Къде?

— На площада.

— Какво има?

— Виждаш ли оня минувач?

— Човека, облечен в черно ли?

— Да.

— Който държи нещо като боздуган?

- Да.
- Е, та какво?
- Какво ли, Гуинплейн? Този човек е уопънтейкът.
- Какво е уопънтейк?
- Пристав на стотицата^[1].
- А какво е пристав на стотицата?
- Това е praepositus hundredi.
- Какво е praepositus hundredi?
- Един страшен офицер.
- Какво носи в ръката си?
- Айрън уепън.
- Какво е това айрън уепън?
- Едно желязо.
- Какво прави с него?
- Преди всичко се заклева над него. И затова го наричат уопънтейк.
- След това?
- След това те докосва с него.
- С кое?
- С този айрън уепън.
- Уопънтейкът те докосва с айрън уепъна ли?
- Да.
- Какво означава това?
- Това означава: „Тръгвай с мене!“
- И трябва да тръгнеш с него ли?
- Да.
- Къде?
- Знам ли?
- А той казва ли ти къде те води?
- Не.
- Но нали можеш да го запиташ?
- Не.
- Как така?
- Той не ти казва нищо, и ти не му казваш нищо.
- Но...
- Той те бутва с айрън уепъна — и край. Длъжен си да вървиш.
- Но къде?

— След него.

— Но къде?

— Където той намери за добре, Гуинплейн.

— А ако се възпротивиш?

— Обесват те.

Урсус отново подаде глава през прозорчето, пое дълбоко дъх и каза:

— Слава богу, отмина! Не е идвал за нас.

Вероятно Урсус се страхуваше повече, отколкото се полага, от възможни клюки и доноси във връзка с необмислените думи на Гуинплейн.

Чичо Никълъс, който ги бе чул, нямаше никакъв интерес да излага бедните хорица от Зеления сандък. От Човека, който се смее, той направо забогатя. „Победеният хаос“ имаше двоен успех: благодарение на него изкуството тържествуваше в Зеления сандък, а пиянство процъфтяваше в кръчмата.

[1] Стотица — стара административна единица в Англия. ↑

VI

МИШКАТА НА РАЗПИТ ПРЕД КОТКИТЕ

Урсус преживя още една доста страшна тревога. Този път въпросът се отнасяше лично до него. Бе повикан в Бишопсгейт пред една комисия, съставена от три неприятни лица. Тези три лица бяха трима доктори, официални представители на властта: единият, доктор по богословие, беше делегат на Уестминстърския доайен, другият, доктор по медицина, беше делегат на Колегията на осемдесетте, третият, доктор по история и гражданско право, беше делегат на Грешамския колеж. Тези три вещи лица *in omni re scibil*^[1] упражняваха надзор върху думите, произнасяни публично на територията на сто и тридесетте лондонски енории, на седемдесет и трите мидълсекски енории, а към тях и на петте саутуъркски енории. Това църковно съдопроизводство и днес съществува в Англия и действа строго. На 23 декември 1868 година по решение на съда на архиепископите, потвърдено с постановление на лордовете от тайния съвет, преподобният Маконъки бе осъден на порицание и да заплати съдебните разноски, задето запалил свещи на обикновена маса. Литургията не се шегува.

И така един прекрасен ден Урсус получи от докторите делегати призовка, която за щастие му бе връчена лично, така че той можа да я запази в тайна. Отзова се на поканата, без да каже никому, разтреперан при мисълта, че се е изложил до такава степен, та да бъде заподозрян, че е способен на някаква дързост. Той, който толкова препоръчваше на другите да мълчат, получи тежък урок. *Garrule, sana te ipsum*^[2].

Тримата доктори делегати заседаваха в Бишопсгейт, в дъното на една зала на долния етаж, седнали на три стола, тапицирани с черна кожа и с облегалки за ръцете, с три бюста — на Минос, Еак и Радаман^[3] в една ниша над главите им, с една маса пред тях и скамейка за подсъдимия в краката им.

Урсус бе въведен от един спокоен и строг прислужник и щом ги съгледа, мислено кръсти всеки от тях на името на адския съдия, поставен над съответното лице.

Минос, първият от тримата, специалист по богословие, му направи знак да седне на скамейката.

Урсус се поклони както му е ред, тоест до земята, и понеже знаеше, че мечките се привличат с мед, а докторите — с латински, каза, полуприведен от уважение:

— Tres faciunt capitulum^[4].

И без да повдигне глава (смирението обезоръжава), отиде и седна на скамейката.

На масата пред всеки от тримата доктори имаше по една папка с бележки, които те прелистваха.

Минос започна:

— Вие говорите публично.

— Да — отвърнат Урсус.

— С какво право?

— Аз съм философ.

— Това не ви дава право.

— Аз съм също и уличен актьор — рече Урсус.

— Това е друго.

Урсус въздъхна, но смирено.

Минос продължи:

— Като уличен актьор вие можете да говорите, но като философ трябва да мълчите.

— Ще се постарая — каза Урсус. И си помисли: „Мога да говоря, но трябва да мълча. Сложно.“

Той беше много изплашен.

Застъпникът на бога продължи:

— Вие говорите злонамерено. Оскърбявате религията. Отричате най-очевидни истини. Разпространявате възмутителни заблуди. Казали сте например, че девствеността изключва материнството.

Урсус кротко вдигна очи.

— Не съм казвал това. Казах, че материнството изключва девствеността.

Минос се замисли и измърмори:

— Действително това е обратното.

Беше същото. Но Урсус бе отбил първия удар.

За да обсъди отговора на Урсус, Минос се вгълбя в бездната на своето тъпоумие, поради което настъпи мълчание.

Специалистът по история, когото Урсус бе кръстил Радамант, прикри поражението на Минос със следния въпрос:

— Обвиняеми, вашите дързости и заблуждения са най-разнообразни. Вие сте отрekli факта, че Фарсалската битка^[5] е била загубена, защото Брут и Касий срещнали негър.

— Аз казах — промълви Урсус, — че това се е дължало още и на обстоятелството, че Цезар е бил по-добър пълководец.

Историкът премина без връзка към митологията.

— Вие сте оправдали безчестието на Актеон^[6].

— Мисля — внимателно подметна Урсус, — че един мъж не може да се счита за опозорен от това, че е видял гола жена.

— И грешите — каза строго съдията.

Радамант се върна на историята.

— По повод премеждията, постигнали кавалерията на Митридат^[7], вие сте оспорили доказаните свойства на тревите и растенията. Вие сте отрekli, че от трева като секуридуката подковите на конете падат.

— Извинете — отвърна Урсус. — Аз казах, че такива свойства има само тревата сферакавало. Не отричам силата на никоя трева.

И добави полугласно:

— И на никоя жена.

С това допълнение към отговора си Урсус искаше да си докаже, че колкото и да е неспокоен, не е объркан. Урсус беше съчетание от страхливост и самообладание.

— Подчертавам — подзе Радамант. — Вие сте заявили, че когато Сципион^[8] поискал да отвори вратите на Картаген с тревата етиопис, той е проявил невежество, тъй като тревата етиопис нямала способността да разбива ключалки.

— Аз просто казах, че той е щял да направи по-добре, ако си послужи с тревата лунария.

— Това не се знае — измърмори Радамант, засегнат на свой ред.

И историкът млъкна.

Застъпникът на богословието, Минос, който междувременно бе дошъл на себе си, започна да задава въпроси на Урсус. Бе успял да прегледа папката с бележките.

— Вие причислявате аурипимента към арсениковите производни и сте казали, че човек може да отрови някого с аурипимент. Библията

отрича това.

— Библията го отрича — въздъхна Урсус, — но арсеникът го потвърждава.

Лицето, което Урсус мислено наричаше Еак и което представляваше медицината, още не бе взело думата. Сега то се намеси в подкрепа на Урсус. Притворил надменно очи, този доктор каза отвисоко:

— Отговорът не е безсмислен.

Урсус поблагодари с най-смирена усмивка.

Минос ужасно се намръщи.

— Аз продължавам — поде Минос. — Отговаряйте. Вие сте окачествили като лъжа твърдението, че базилискът царува над змиите под името кокатрикс.

— Ваше високопреподобие — рече Урсус, — аз съвсем не съм искал да навредя на базилиска и дори казах, че той с положителност има човешка глава.

— Тъй да бъде — отвърна строго Минос, — но вие сте прибавили, че Покрий е видял базилиск с глава на сокол. Бихте ли могли да докажете това?

— Трудно — каза Урсус.

Тук той изгуби малко почва.

Минос отново си възвърна надмощието и продължи:

— Вие сте казали, че евреин, възприел християнската вяра, не мирише хубаво.

— Но аз добавих, че християнин, възприел юдейската вяра, мирише лошо.

Минос надзърна в папката с обвинения.

— Вие твърдите и разпространявате невероятни неща. Казали сте, че Елиан^[9] видял как един слон пишел мъдри мисли.

— Съвсем не, ваше високопреподобие. Аз просто казах, че Олиен^[10] чул как един хипопотам разисквал по някакъв философски въпрос.

— Вие сте заявили, че не може блюдо от буково дърво да се напълни от само себе си с всичките ястия, които човек пожелае.

— Аз казах, че за да има такова свойство, то трябва да ви е дадено от дявола.

— Дадено на мене!

— Не, на мене, преподобни! Не! На никого! На всеки!

И в себе си Урсус помисли:

„Вече не зная какво говоря.“

Но смущението му, макар и да беше силно, външно не личеше много. Урсус се бореше.

— Всичко това — възрази Минос — предполага известна вяра в дявола.

Урсус не се предаде.

— Ваше високопреподобие, аз не съм невярващ в дявола. Вярата в дявола е обратната страна на вярата в бога. Едната е доказателство за другата. Който не вярва поне малко в дявола, не вярва много в бога. Който вярва в слънцето, трябва да вярва и в сянката. Дяволът е нощта на бога. Какво е нощта? Доказателство за съществуването на деня.

Урсус импровизираше някаква невъобразима смесица от философия и религия. Минос отново се замисли и се потопи в мълчание.

Урсус пак си отдъхна.

Последва неочаквана атака. Еак, представителят на медицината, който миг преди това пренебрежително бе защитил Урсус от представителя на теологията, се притече на помощ на нападателя. Той сложи юмрук върху своята дебела и натъпкана папка и блъсна Урсус право в гърдите със следната реплика:

— Доказано е, че кристалът е сублимат на леда, а диамантът — сублимат на кристала. Установено е, че ледът се превръща в кристал за хиляда години и че кристалът се превръща в диамант за хиляда века. Вие сте отrekli това.

— Съвсем не — отвърна печално Урсус. — Аз само казах, че за хиляда години ледът има време да се стопи и че хиляда века трудно се преброяват.

Разпитът продължи, въпросите и отговорите чаткаха като шпаги.

— Вие сте отrekli, че растенията могат да говорят.

— Ни най-малко. Но за това трябва да растат под бесилото.

— Признавате ли, че мандрагората крещи?

— Не, но пее.

— Вие сте отrekli, че безименият пръст на лявата ръка има свойството да укрепва сърцето.

— Аз само казах, че е лош знак човек да кихне наляво.

— Вие сте говорили дръзко и обидно за феникса.

— Учени съдникo, аз просто казах, че когато Плутарх е писал, че мозък от феникс е лакомство, но причинява главоболие, много се е увлякъл, тъй като фениксът никога не е съществувал.

— Възмутителни слова! Кинамалкът, който вие гнездото си от канелени пръчки, ринтакът, който Парисатида^[11] употребявала за своите отвари, манукодиатът, който е райската птица, и семендата с троен клон погрешно са били смятани за феникс. Но фениксът е съществувал.

— Не възразявам.

— Вие сте магаре.

— Нямам нищо против.

— Вие сте признали, че бъзът цери остро възпаление на сливиците, по сте прибавили, че това няма нищо общо с някакъв си чудотворен израстък на корена му.

— Аз го обясних с това, че Юда се е обесил на бъзово дърво.

— Вероятно предположение — измърмори богословът Минос, доволен, че може да си върне на лекаря Еак.

Оскърбеното високомерие веднага се превръща в гняв. Еак се ожесточи.

— Скитнико, умът ви блуждае толкова, колкото и краката ви. Вие имате подозрителни и изненадващи склонности. Вие сте на ръба на магьосничеството. Вие сте свързан с непознати животни. Говорите на простолудието за неща, които съществуват само за вас и които са от неизвестно естество като например хемороуса.

— Хемороусът е усойница. Тремелий^[12] я е виждал.

Това възражение предизвика известно объркване в схващанията на раздразнения доктор Еак.

Урсус добави:

— Хемороусът е толкова истински, колкото и смрадливата хиена или цибетът, описан от Кастелус^[13].

Еак се измъкна от затруднението с решителен залп.

— Ето вашите буквални и наистина твърде сатанински думи. Слушайте.

И той зачете от папката:

— „Две растения — талагсиглата и аглафотисът — светят, когато се свечери. Те са цветя през деня, а през нощта звезди.“

Изглежда втренчено Урсус и запитва:

— Какво ще кажете?

Урсус отговори:

— Всяко растение е светило. Благоуханието е светлина.

Еак отвори на друга страница.

— Вие сте отrekli, че течността, отделяна от жлезите на видра, и бобъровият секрет са равностойни.

— Аз само казах, че по тази точка може би не бива да се доверяваме на Аеций^[14].

Еак побесня:

— Вие упражнявате медицина, така ли?

— Упражнявам се в медицината — въздъхна плахо Урсус.

— Върху живи хора ли?

— По-скоро върху живи, отколкото върху мъртви — отвърна Урсус.

Урсус възразяваше обосновано, но смирено — възхитително съчетание, в което преобладаваше лицемерието. Говореше толкова кротко, че доктор Еак почувствува нужда да го оскърби и рече грубо:

— Какво чуруликате?

Урсус се стресна и каза само:

— Чуруликането е за младите, старите стенат. Аз, уви, стена.

Еак възрази:

— Знайте следното: ако лекувате някой болен и той умре, ще бъдете наказан със смърт.

Урсус се осмели да запитва:

— А ако оздравее?

— В такъв случай — отвърна докторът, като смекчи гласа си — ще бъдете наказан със смърт.

— Не е много разнообразно — каза Урсус.

Докторът продължи:

— В случай че болният умре, се наказва магарията, в случай че оздравее — самотнението. Бесилка и в двата случая.

— Не ми бе известна тази подробност — прошепна Урсус. — Благодаря ви, че ме осведомявате. Ние не познаваме всички прелести на законодателството.

— Пазете се.

— Ще се пазя свято — каза Урсус.

— Ние знаем какво правите.
„А аз невинаги знам“ — помисли си Урсус.
— Ние бихме могли да ви хвърлим в затвора.
— Досещам се, господо.
— Вие не можете да отречете своите нарушения и своеволия.
— Като философ аз моля за прошка.
— Приписват ви разни дързости.
— Тук вече много грешат.
— Казват, че изцерявате болните.
— Аз съм жертва на клевети.

Трите чифта вежди, заплашително насочени срещу Урсус, се свъсиха; трите учени лица се приближиха и си зашепнаха. Урсус смътно си представи чифт магарешки уши над тези три облечени във власт глави. Тихото и сведущо мърморене на троицата трая няколко минути, през което време Урсус мина през всички тръпки и огньове на тревогата. Най-сетне Минос, който председателствуваше, се обърна към него и му каза разярено:

— Вървете си!

Урсус изпита приблизително същото, каквото е изпитал и Йона, когато е излизал от корема на кита^[15].

Минос продължи:

— Този път се освобождавате!

Урсус си каза:

„Друг път има да ме търсите!... Сбогом, медицино!“

И дълбоко в себе си добави:

„Отсега нататък най-грижливо ще оставям хората да мрат.“

Превит на две, той поздрави всички — докторите, бюстовете, масата и стените, заднишком се заизмъква към вратата и изчезна почти като сянка, която се стапя.

До изхода вървя бавно като невинен, а по улицата — бързо като виновен. По-близкият досег с представителите на правосъдието оставя толкова странно и мрачно впечатление, че човек има желание да бяга дори когато е оправдан.

Докато тичаше, Урсус си мърмореше:

— На косъм бях. Аз съм учен дивак, те са питомните. Титулуваните преследват обикновените учени. Лъжливата наука е като изпразнение на истинската. С нея си служат, за да погубват

философите. Философите създават софистите и с това причиняват собственото си нещастие. От курешките на дроздовете израства белият имел, от който правят клей, за да ловят дроздовете. *Turdussibi malum sacat*^[16].

Ние не представяме Урсус като много изтънчен. Той имаше нахалството да си служи с думи, които предаваха мисълта му. У него нямаше повече вкус, отколкото у Волтер.

Урсус се върна в Зеления сандък, каза на чичо Никълъс, че е закъснял, защото тръгнал подир някаква красива жена, и нито дума за премеждието си.

Само вечерта пошепна съвсем тихо на Хомо:

— Знай: аз победих триглавия Цербер.

[1] *In omni re scibili.* (лат.) — По всички предмети, достъпни за познанието. ↑

[2] *Garrule, sana te ipsum!* (лат.) — Дърдорко, лекувай се сам! ↑

[3] Минос, Еак и Радаман (мит.) — съдии в царството на мъртвите. ↑

[4] *Tres faciunt capitulum.* (лат.) — Трима образуват буквата на закона. Игра на думи с латинския израз *Tres faciunt collegium.* ↑

[5] Фарсалската битка (48 г. пр.н.е.) — сражение, в което войските на Юлий Цезар разбили войската на Помпей. ↑

[6] Актеон (мит.) — според гръцката митология юноша ловец, случайно съзрял къпещата се Диана; превърнат от нея в елен, той бил разкъсан от собствените си кучета. ↑

[7] Митридат (I в. пр.н.е.) — понтийски цар, водил редица войни, за да прогони римляните от Мала Азия. Претърпял поражение от римския пълководец Помпей. ↑

[8] Сципион Млади (II в. пр.н.е.) — римски пълководец, който удържал победа в многогодишната война срещу Картаген. ↑

[9] Елиан (II в.) — гръцки писател и оратор; някои от неговите съчинения са посветени на животните. ↑

[10] Опиан (II в.) — гръцки поет, автор на поема за риболовството. Разлика в текст и бел.: Олиен/Опиан — Бел. кор. skitnik ↑

[11] Парисатида — жена на персийския цар Дарий II (V в. пр.н.е.), която се славела с жестокост и коварство. ↑

[12] Тремелий (1510–1581) — италиански ориенталист. ↑

[13] Кастелус (1606–1685) — италиански ориенталист. ↑

[14] Аеций (IV в.) — философ и богослов, родом от Сирия. ↑

[15] Урсус изпита приблизително същото, каквото е изпитал и Йона... — Според библейското предание пророк Йона излязъл невредим от корема на кита, където престоял три денонощия. ↑

[16] *Turdussibi malum casat.* (лат.) — Дроздът сам си докарва белята. ↑

VII

КАКВО МОЖЕ ДА НАКАРА ЕДНА ЖЪЛТИЦА ДА СЕ ВРЕ МЕЖДУ ДЕБЕЛАЦИ ПЕТАЦИ?

Случи се нещо неочаквано.

Странноприемницата „Тадкастър“ все повече се превръщаше в средище на радост и смях. Нямаше по-весело сборище. Стопанинът и прислужникът му едва успяваха да наливат ейл, стаут и портър. Вечер в ниската зала всички прозорци светеха и нямаше нито една празна маса. Хората викаха, пееха, голямото като пещ старо огнище с желязна решетка, натъпкано с каменни въглища, пламтеше. Странноприемницата „Тадкастър“ беше като къща от огън и шум; сиянието ѝ изпълваше панаира.

В двора, тоест в театъра, имаше още по-голяма навалица.

Колкото зрители можеха да се наберат от предградие като Саутуърк, се струпваха на представленията на „Победеният хаос“, така че след вдигането на завесата, тоест след спускането на естрадата на Зеления сандък, не оставаше ни едно свободно място. Прозорците бяха отрупани с публика, балконът — претъпкан. В двора не се виждаше нито един камък от настилката — всичко бе покрито с лица.

Само отделението за благородници оставаше все така празно.

Така че по средата на балкона зееше черна дупка, която на уличен жаргон метафорично се нарича „пещ“. Никой. Навсякъде навалица, с изключение на това място.

Една вечер там дойде някой.

Беше събота, когато англичаните бързат да се забавляват, понеже ще скучаят през целия неделен ден. Залата беше препълнена.

Ние казваме „зала“. И Шекспир дълго време е давал представленията си в двора на един хан и го е наричал зала — „hall“.

В мига, когато пердето се отвори за пролога на „Победеният хаос“, Урсус, Хомо и Гуинплейн бяха на сцената. По навик Урсус хвърли поглед към зрителите и остана смаян.

Отделението „за благородници“ беше заето.

Една жена седеше сама в средата на ложата в креслото от утрехтско кадифе.

Беше сама, а изпълваше цялата лежа.

Някои същества излъчват сияние. Тази жена, както и Деа, имаше своя светлина, но по-друга. Деа беше бледа, тази жена беше румена. Деа беше като предвестник на зората, тази жена беше самата зора. Деа беше красива, тази жена беше великолепа. Деа беше невинността, непорочността, белотата, алабастрът; тази жена беше пурпурът в човек чувствуваше, че тя не се бои от червенината. Нейното сияние преливаше от ложата, а тя седеше в средата тържествена и неподвижна, недосегаема като идол.

Сред мръсната навалица тя блестеше като скъпоценен камък, обливаше тълпата с толкова светлина, че я потопяваше в сянка, и всички тези невзрачни лица бяха затъмнени от нея. Величественото ѝ сияние заличаваше всичко наоколо.

Всички очи бяха вперени в нея.

Том-Джим-Джак беше сред тъпкалото. Като останалите и той се губеше в ореола на тази блестяща особа.

Отначало жената отвлече вниманието на публиката от представлението и това донякъде навреди на първото впечатление от „Победеният хаос“.

Колкото и да приличаше на блян, за онези, които се намираха близо до нея, тя бе действителност. Беше истинска жена. Дори може би твърде много жена. Беше висока и вълна и величествено показваше колкото можеше повече гола плът. Носеше тежки бисерни обици с висулки със странна форма, наречени „английски ключ“. Роклята ѝ беше от сиамски муселин, извезана с матова сърма — голям лукс, защото една такава муселинена рокля навремето струваше шестстотин еку. Широка диамантена брошка закопчаваше ризата ѝ, която според похотливата мода на онова време едва прикриваше гърдите и беше от финландско платно. От същото платно Ана Австрийска имала чаршафи, които били толкова тънки, че минавали през пръстен. Жената имаше нещо като броня от рубини, някои от които бяха само полирани, и от други скъпоценни камъни, с каквито бе обшита цялата ѝ рокля. Освен това веждите ѝ бяха начернени с туш, а ръцете, лактите, раменете, брадичката, кадрите отдолу, горните клепачи, крайчецът на ушите, дланите, върховете на пръстите ѝ бяха леко гримирани и имаха някакъв червен и предизвикателен оттенък. И най-вече у нея се долавяше безогледно желание да бъде красива. И наистина беше

красива, страшно красива. Беше пантера, която може да се гали като котка. Едното ѝ око беше синьо, другото — черно.

Гуинплейн, както и Урсус, съзерцаваше непознатата.

Зеленият сандък представляваше донейде фантастично видение, „Победеният хаос“ беше по-скоро сън, отколкото пиеса, и двамата бяха свикнали публиката да гледа на тях като на видения. Сега обаче изненадата идваше от залата и те на свой ред стояха захласнати и смутени пред това видение. Смайването бе променило посоката си.

Жената ги гледаше и те я гледаха.

Поради разстоянието, което ги отделяше от нея, и лъчистата мъгла, която изпълва полумрака на театрите, подробностите се стапяха и Урсус и Гуинплейн имаха чувството, че бълнуват. Там без съмнение седеше жена, но дали не беше и химера? Те стояха като втрещени пред светлината, нахлула в техния мрак. Сякаш на земята бе слязла неznайна планета. Нещо, дошло от света на блажените. Лъчистият ореол уголемяваше образа на жената. По нея сияеха нощни блясъци като млечен път. Скъпоценните камъни приличаха на звезди. А диамантената брошка беше може би плеяда. Великолепно очертаните ѝ гърди изглеждаха свръхестествени. При вида на това звездно създание човек изпитваше мигновения леден допир на сферите на блаженстващите. От висините на някакъв рай над нищожния Зелен сандък и над неговата мизерна публика това лице се навеждаше с цялото си спокойствие, задоволяваше аристократическото си любопитство и в същото време даваше храна на любопитството на народа. Висините позволяваха на низините да ги гледат.

Урсус, Гуинплейн, Винос, Фиби, тълпата, всички тръпнеха пред този блясък с изключение на Деа, която нищо не подозираше сред вечната си нощ.

Това същество приличаше на привидение, но в него нямаше нищо от представите, които обикновено тази дума предизвиква — никаква прозрачност, никаква неопределеност, никаква неосезаемост, никаква мъглявост. Беше розов и свеж, пращящ от здраве призрак и все пак при условията, в които Урсус и Гуинплейн го гледаха, беше като нещо недействително. Охранени привидения съществуват. Наричат ги вампири. Такова здраве има всяка красива кралица, която за тълпата е също видение, а изяжда на годината по тридесет милиона сиромашка пара.

В полумрака зад жената се съзираше нейният паж, el mozo^[1], дребен, приличен на дете, бял и красив, със сериозен израз на лицето. По онова време бяха на мода много младите и много достолепните прислужници. Дрехите и обувките на пажа бяха от огненочервено кадифе, а също и шапчицата му, украсена със златни ширити и с китка пера от птица-тъкачка, което е отличителен белег за високо положение и се носи от прислугата на много високопоставените дами.

Лакеят е част от господаря и в сянката на непознатата бе невъзможно да не се забележи нейният паж — шлейфоносец. Често в паметта ни се запечатват неща, без ние да подозираме. Така закръгленото личице, сериозният вид, обшитата шапчица и китката от пера на пажа на дамата оставиха в съзнанието на Гуинплейн известна следа, за която той не си даваше сметка. Впрочем момчето не правеше нищо, за да накара да го гледат — да привличаш вниманието, е проява на незачитане. То стоеше безучастно в дъното на ложата до самата затворена врата.

Макар този мучачо-шлейфоносец да беше с нея, дамата все пак бе сама в ложата, понеже слугите не се броят.

Колкото и силно тази особа, която правеше впечатление на важна личност, да бе привлякла общото внимание върху себе си, развързката на „Победеният хаос“ все пак има по-силно въздействие. Както обикновено впечатлението бе неотразимо. Може би дори залата да бе още по-наелектризирана поради лъчезарната зрителна. Понякога и зрителят допринася за представлението. Заразителният смях на Гуинплейн възтържествува повече откогато и да било. Всички присъстващи бяха обзети от неописуем припадък на кикот, в който се различаваше звънкият господарски смях на Том-Джим-Джак.

Само непознатата жена не се засмя. Тя седеше неподвижно като статуя и гледаше представлението с очи на призрак.

Призрак, но слънчев.

След като представлението свърши, след като подвижната стена бе вдигната и Зеленият сандък си възвърна уютността на дом, Урсус отвори кесията със сбора и я изсипа върху масата. От купа едри медни петащи изведнъж се търколи една златна испанска унция.

— Тя! — извика Урсус.

И наистина сред зелениясалите петащи тази жълтица беше като непознатата сред сбирщината народ.

— Тя е платила за мястото си цяла жълтица! — поде възхитено Урсус.

В този миг стопанинът на странноприемницата влезе в Зеления сандък. Без да каже нито дума, той подаде ръката си през задния прозорец, отвори шпионката в стената, на която бе опрян Зеленият сандък, и направи знак на Урсус да надзърне — шпионката, за която бяхме споменали и преди, беше на височината на прозореца и гледаше към площада. Една колесница, впрегната във великолепни коне, с окичени с пера лакеи, които носеха факли, бързо се отдалечаваше.

Урсус почтително хвана жълтицата между палеца и показалеца си, показва я на чичо Никълъс и каза:

— Тя е богиня.

После очите му проследиха готовата да завие зад ъгъла на площада колесница, спряха се на покрива ѝ, върху който факлите на лакеите осветяваха златна корона с осем шипа, и той извика:

— Нещо повече. Тя е херцогиня.

Колесницата изчезна. Шумът от колелата ѝ стихна. Няколко мига Урсус стоя в захлас. Двата му пръста, превърнати в дарохранителница, повдигаха жълтицата, сякаш бе нафора.

После той я сложи на масата и вперил поглед в нея, заговори за „госпожата“. Стопанинът на странноприемницата му отговаряше. Била херцогиня. Да. Титлата ѝ се знаела. Но името ѝ? Не било известно. Чичо Никълъс бе видял отблизо каляската, покрита с гербове, и лакеите с ливреи, отрупани с нашивки. Коларят имал такава перука, че просто ще речеш — лорд-канцлер. Колесницата имала онази великолепна и рядко срещана форма, наричана в Испания коче-тумбон, с покрив като капак на ковчег, който прекрасно служи за подставка на корона. Пажът бил толкова дребен, че можел да сяде на стъпалото на каляската пред вратичката. Такива красиви същества се използват да носят шлейфовете на дамите; те носят и писмата им. А забелязахте ли китката му от пера на птица-тъкачка? Просто величествено! За кичене с такива пера без право се плаща глоба. Чичо Никълъс бе видял дамата и отблизо. Същинска кралица. Такова голямо богатство придава красота. И кожата става по-бяла, и погледът — по-горд, и походката — по-благородна, и изящството — по-дръзко. Нищо не може да се сравни с предизвикателната изтънченост на ръце, които не работят. Чичо Никълъс разказваше за великолепието на нейната бяла плът със

сини жилки, за шията, за раменете, за ръцете, за грижливия грим, за бисерните висящи обици, за напудрената със злато коса, за множеството скъпоценни камъни, за рубините, за диамантите й.

— Които по блясък не могат да се сравнят с очите й — измърмори Урсус.

Гуинплейн мълчеше.

Деа слушаше.

— А знаете ли най-чудното? — каза стопанинът.

— Какво? — запита Урсус.

— Аз я видях, когато се качваше в каляската.

— Е, и?

— Тя не се качи сама.

— Ами!

— Един човек се качи заедно с нея.

— Кой?

— Отгатнете.

— Кралят? — попита Урсус.

— Най-напред в момента няма крал — отсече чичо Никълъс. — Не ни управлява крал. Отгатнете кой се качи в каляската на херцогинята!

— Юпитер — рече Урсус.

Стопанинът отговоря:

— Том-Джим-Джак.

Гуинплейн, който не бе произнесъл нито дума, прекъсна мълчанието си.

— Том-Джим-Джак?! — извика той.

За миг всички млъкнаха от изненада, само чуха как Деа прошепна:

— Не може ли да се попречи на тази жена да идва тук?

[1] El mozo (исп.) — слуга. ↑

VIII ПРИЗНАЦИ НА ОТРАВЯНЕ

„Видението“ вече не се мярна.

Не се мярна в залата, но се мяркаше в ума на Гуинплейн.

Гуинплейн бе донякъде смутен.

Стори му се, че за пръв път в живота си е видял жена.

И веднага се отдаде на по-особени мисли, което беше почти грях. Трябва да се пазим от мечтанията, които ни обземат въпреки волята ни. Мечтанието е тайнствено и неуловимо, като благоухание. За мисълта то е същото, което ароматът е за туберозата. Понякога то е продължение на някоя отровна мисъл и напоява цялото ни същество като дим. Човек може да се отрови от мечтания като от мириса на някои цветя. Опияняващо сладостно и зловещо самоубийство.

Лошите мисли — това е то самоубийството на душата, отравянето. Мечтанието те привлича, подвежда, излъгва, оплита, после те превръща в свой съучастник, свой съдружник в измамването на съвестта. То те омайва. После те развъртава. За мечтанието може да се каже същото, което се казва за комара. Отначало те мамят, накрая сам ставаш измамник.

Гуинплейн започна да мечтае.

Никога не беше видял жената.

Бе виждал сянката ѝ във всички жени от народа, а душата ѝ — в Деа.

Сега видя нейното възплъщение.

Топла и жива кожа, под която се чувствуваше, че тече страстна кръв, очертания, изваяни като мрамор и гъвкави като вълна, надменно и безстрастно лице — смесица от отказ и привличане, отразена в сиянието на косите с цвят на пожар, елегантен накит, който трептеше и възбуждаше сладострастна тръпка, полуприкрита плът, издаваща високомерно желание отдалеч да бъде притежавана от тълпата, недостъпно кокетство, чаровна непроницаемост, изкушение, подсилено от чувството за неминуема гибел — обещание за страстите и заплаха за духа, двойна тревога, предизвикана от желанието и от боязънта. Ето какво бе видял той. Бе видял една жена.

Бе видял нещо повече и нещо по-малко от жена — една самка.

И в същото време тя беше олимпийка.

Самка-богиня.

За пръв път му се откриваше тайната на пола.

И то къде? В недосегаемите сфери.

На безкрайно разстояние.

Насмешка на съдбата! Той имаше, държеше в ръцете си душата, тази небесна същност — Деа; а пола, тази земна същност, той съзираше в небесната глъб — и това бе тази жена.

Херцогиня.

Повече от богиня, както беше казал Урсус.

Каква непристъпност!

Дори мечтата би се отказала да изкатери такава висина.

Щеше ли да има неблагоприятието да мисли за тази непозната? Той се бореше със себе си.

Припомняше си всичко, което Урсус му бе казал за тези високи, почти царски съществования; приказките на философа, които му се бяха сторили безполезни, ставаха опорни точки в неговите размишления; често спомените ни са едва прикрити с тънък слой забрава, който при случай открива това, което е под него. Гуинплейн си представяше висшия свят на благородниците, към който се числеше тази жена, свят, недосегаем за нищожния свят, за народа, към който той принадлежеше. Всъщност можеше ли дори да се каже, че той е от народа? Той, панаирджията, не беше ли по-долу и от това, което беше най-долу? За пръв път, откакто бе станал на възраст да може да разсъждава, той чувствуваше неясно свиване на сърцето при мисълта за ниското си положение, което днес ние бихме нарекли „унизително“, Всичко, което Урсус бе описвал и изброявал пред него, лирическите му изреждания, хвалебствията му за замъци, градини, водоскоци и колони, обширните му разкази за богатството и могъществото оживяваха в паметта на Гуинплейн с отчетливостта на миражна действителност. Преследваше го мисълта за тези висши сфери. Че човек може да бъде лорд, му се струваше като химера. Но беше така. Просто невероятно — лордове съществуваха! Дали бяха от плът и кръв като нас? Това бе съмнително. Самият той се чувствуваше на дъното в сянката, ограден със стена, струваше му се, че е в някакъв кладенец, през чийто отвор съзира безкрайно високо над главата си ослепителна

смесица от лазур, от образи и лъчи — Олимп. А сред целия този блясък сияеше херцогинята.

Той изпитваше някаква странна нужда от тази жена и същевременно чувствуваше, че тази нужда е неутолима.

И в неговото съзнание въпреки волята му непрестанно се въртеше едно разкъсващо противоречие: душата беше до него, достъпна в тясната осезаема действителност, а плътта — в недостижимото, в дъното на някаква идеална сфера.

Никоя от тези мисли не бе оформена отчетливо. Всичко беше като мъгла, всеки миг менеше очертанията си, изплъзваше се, но дълбоко го помрачаваше.

Впрочем дори за миг не му минаваше през ума, че той би могъл да има достъп до херцогинята. Дори и насън не замисли някакво изкачване до нея. За щастие, щом стъпиш на такава стълба, тя тъй те раздрусва, че може цял живот да не я забравиш — мислиш, че се изкачваш на Олимп, а стигаш в Бедлам^[1].

Ако в него се бе оформило някакво определено домогване, то би го ужасило. Гуинплейн не изпита нищо подобно.

Освен това щеше ли някога отново да види тази жена? Навярно не. В безумието си човек не стига дотам, че да се влюби в светлина, която озарява за миг хоризонта. Да се влюбиш в звезда, такова нещо в краен случай може да се разбере — ще я видиш отново, тя пак ще се яви, тя е постоянна. Но може ли човек да се увлече по светкавица?

Мечтите му се сменяха една след друга. Сред пръснатите му мисли идолът от ложата, величествен и изящен, ту се очертаваше лъчезарен, ту изчезваше. Той ту мислеше за него, ту не мислеше, ту отвлечаше вниманието си с нещо друго, ту пак се връщаше към същия образ. Просто се люшкаше, нищо повече.

Няколко нощи поред това му попречи да спи. Безсъницата е също тъй пълна с видения, както и сънят.

Почти е невъзможно да се определят точните граници на неясните промени, които стават в мозъка. Неудобството на думите е, че те са по-отчетливи, отколкото мислите. Мислите са свързани една за друга, думите — не. Известна смътна страна на душата винаги им убягва. Словесният израз има граници, не и мисълта.

Толкова тъмна е бездната в нас, че това, което ставаше в Гуинплейн, за него едва ли имаше нещо общо с Деа. Деа беше

обсебила съзнанието му, беше свята. Нищо не можеше да я досегне.

И все пак у него се водеше борба — цялата човешка душа е съставена от такива противоречия. Но дали той съзнаваше тази борба? Може би, но нищо повече.

Дълбоко в себе си, в онази точка, където пропукването е възможно — всички ние имаме такава точка, — той усещаше сблъскване на колебливи желания. За Урсус това би било ясно; за Гуинплейн беше нещо неразбираемо.

Два инстинкта — стремежът към идеала и полът — се бореха в него. Върху моста над бездната стават такива борби между белия ангел и черния ангел.

Най-после черният ангел бе повален.

Един ден Гуинплейн внезапно престана да мисли за непознатата жена.

Битката между двете начала, схватката между неговата земна и неговата небесна същност, се бе разиграла в най-тайните кътчета на душата му, и то на такава дълбочина, че той я бе доловил твърде смътно.

Положително обаче не бе престанал нито за миг да обожава Деа.

Бе изживял, и то доста силно, едно объркване, кръвта му се бе разбушувала, но сега всичко бе отминало. Останала бе само Деа.

И Гуинплейн много би се учудил, ако му кажеха, че макар и за миг Деа се е намирала в опасност.

След една-две седмици призракът, който сякаш заплашваше тези души, изчезна.

У Гуинплейн остана само сърцето — огнище, и любовта — пламък.

Впрочем, както казахме, „херцогинята“ вече не се мярна.

Урсус счете това за съвсем естествено. „Дама с жълтица“ е необикновено явление. Тя влиза, плаща и изчезва. Би било прекалено хубаво такова нещо да се случеше отново.

Що се отнася до Деа, тя не направи дори намек за тази жена, която бе минала и заминала. Вероятно слушаше разговорите и беше достатъчно осведомена от въздишките на Урсус, а сегиз-тогиз и от някое многозначително негово възклицание като „всеки ден няма жълтици“. Тя не спомена повече за „жената“. Това е някакъв дълбок инстинкт. Душата взима подобни неясни предохранителни мерки, в

тайната на които и самата тя невинно е посветена. Сякаш като избягваш да говориш за някого, ти го отстраняваш, а като се осведомяваш за него, се боиш да не го призовеш. Затваряш го зад мълчание като зад врата.

Случката се забрави.

Беше ли въобще нещо действително? Беше ли наистина станало? Можеше ли да се каже, че между Гуинплейн и Деа бе минала сянка? Деа не знаеше, а Гуинплейн вече не знаеше. Не. Не бе имало нищо. Самата херцогиня се стопи в далечината като илюзия. Беше само мигновен сън, през който Гуинплейн бе минал и заминал. Като разпръсната мъгла, разпръснатото мечтание изчезва без следа и щом облакът премине, любовта в сърцето си остава ненакърнена, както слънцето в небето.

[1] Бедлам — витлеемската кралска психиатрична болница, основана през 1247 г. в Лондон. ↑

IX

ABYSSUS ABYSSUM VOCAT^[1]

Изчезна и друго лице — Том-Джим-Джак. Изведнъж престана да дохожда в странноприемницата „Тадкастър“.

Хората, които имаха възможност да виждат и двете страни на великосветския живот на Лондон, вероятно забелязаха, че по същото време „Седмичен вестник“ събщи, между две извлечения от енорийските регистри, за „заминаването на лорд Дейвид Дъри Мойр по заповед на нейно величество, за да отиде и поеме командването на своята фрегата в бялата ескадра, която е на обиколка край бреговете на Холандия“. Урсус забеляза, че Том-Джим-Джак вече не идва, и бе много загрижен. Том-Джим-Джак въобще не се бе появил от деня, когато бе заминал в каляската на дамата с жълтицата. Без съмнение този Том-Джим-Джак, който като нищо отвлечаше херцогини, бе цяла загадка! Какви ли не интересни разсъждения можеха да се направят! Какви ли не въпроси можеше да си зададе човек! Какви ли не неща можеха да се кажат! Ето защо Урсус не обели дума.

Урсус, който доста беше живял, знаеше как човек може да си изпати от такова безразсъдно любопитство. Любопитството винаги трябва да бъде по мярката на любопитствуващия. Ако подслушаш, рискуваш ухото си; ако дебнеш — рискуваш окото си. Благоразумно е нищо да не чуваш, нищо да не виждаш. Том-Джим-Джак се бе качил в тази херцогска каляска и стопанинът на странноприемницата бе свидетел на това възнесение. Че морякът бе седнал до дамата, приличаше на чудо, а това караше Урсус да бъде предпазлив. Прищевките на високопоставените трябва да бъдат свещени за хората от низините. За влечугите, наречени сиромаси, е най-добре да се свият в дупката си, когато забележат нещо по-особено. Да умееш да се спотайваш, е сила. Затваряй си очите, ако нямаш щастието да си спял; запушвай си ушите, ако нямаш късмет да си глух; дръж си езика, ако не си толкова свършен, че да си ням. Големите правят каквото искат, малките — каквото могат. Да оставим неизвестното да си каже думата. Да не тревожим митологията. Да се задоволим с привидностите. Да

зачитаме призраците. Да не клюкарствуваме за пониженията и повишенията, които се извършват във висшите среди по причини, които не са ни известни. В повечето случаи за нас, дребните хорица, това са зрителни измами. Метаморфозите са работа на боговете; внезапните преобразявания и падения на видни личности, които витаят високо над нас, са като облаци, да ги разбереш, е невъзможно, да ги изучаваш — опасно. Излишното виране в олимпийците, в техните развлечения и прищевки ги дразни и те могат с един гръмотевичен удар успешно да ти дадат да разбереш, че бикът, в който се вираш прекалено настойчиво, е Юпитер. Да не надзъртаме под наметалото с цвят на стена, което обгръща страшните властелини. Безразличието е проява на благоразумие. Не мърдай — в това ти е спасението. Прави се на умрял и не ще те убият. Такава е мъдростта на насекомото. Урсус я прилагаше.

Също така заинтригуван, стопанинът на странноприемницата запита веднъж Урсус:

— Знаете ли, че Том-Джим-Джак вече не се мярка?

— Така ли? — каза Урсус. — Аз пък не бях забелязал.

Чичо Никълъс измърмори нещо без съмнение във връзка с херцогската каляска и Том-Джим-Джак, но забележката му вероятно беше непочтителна и Урсус се постара да не слуша.

Все пак Урсус беше по природа артист и не можеше да не съжалява за Том-Джим-Джак. Той изпита известно разочарование, което сподели само с Хомо — единственото доверено лице, за което бе сигурен, че ще пази тайна. Той пошепна на ухото на вълка:

— Откакто Том-Джим-Джак не идва, като човек чувствавам някаква празнота, а като поет — хлад.

След като изля болката си в едно приятелско сърце, Урсус почувствува облекчение.

Нищо не спомена на Гуинплейн, а и той от своя страна не направи намек за Том-Джим-Джак.

Всъщност, цял погълнат от Деа, Гуинплейн отдаваше малко значение на присъствието или отсъствието на Том-Джим-Джак.

Гуинплейн все повече забравяше. А Деа дори не подозираше, че е имало сътресение. По същото време слухове за заговори и жалби против Човека, който се смее, замряха. Изглежда, ненавистите бяха престанали да действуват. Вътре в Зеления сандък всичко се бе

успокоило, а и около него също. Спряха сплетните и на уличните актьори, и на свещениците. Бурята отвън стихна. Остана успехът без заплахите. Случва се понякога съдбата така изведнъж да се разведри. В този миг ни най-малка сянка не затъмняваше блестящото щастие на Гуинплейн и Деа. Постепенно то се бе издигнало до точката, от която не е възможно никакво по-нататъшно нарастване. Има една дума, която изразява точно такива положения — апогей. Щастието, както и морският прилив, успява да достигне най-високото си равнище. Обезпокоителното за онези, които са свършено щастливи, е, че после морето се оттегля.

Има два начина да си недосегаем — да си или много високо, или много ниско. Може би вторият е поне толкова изгоден, колкото и първият. Инфузорията по-сигурно избягва смазването, отколкото орелът избягва стрелата. И ако някой на земята имаше сигурността на дребното съществуване, то това бяха, както вече казахме, Гуинплейн и Деа. Но никога тяхното чувство на сигурност не бе достигало такава пълнота. Те все повече живееха един за друг, прехласнати един в друг. Сърцето се напоява с любов като с някаква божествена сол, която го запазва; оттам и неразрушимата връзка между хора, които са се обикнали още в зората на живота, и свежестта на старата продължителна любов. Има нещо като балсамиране на любовта. Дафнис и Хлоя създават Филемон и Бавкида. Такава старост — вечер, напомняща зората — явно бе отредена и на Гуинплейн и Деа. Но засега те бяха млади.

Урсус следеше любовта им, както лекарят прави своите клинични наблюдения. Впрочем той имаше така наричания по онова време „Хипократов поглед“. Спираше проникателните си зеници на крехката бледа Деа и мърмореше:

— Голямо щастие е, че тя е щастлива!

Друг път казваше:

— Това щастие ѝ е здравето.

Клатеше глава и понякога внимателно препрочиташе страниците за „сърдечните смущения“ у Авицена, в превод на Вописк Фортунат — дебела стара книга, издадена в Лувен през 1650 година, която той притежаваше.

Деа лесно се уморяваше, изпотяваше се и ѝ се доспиваше и, както читателят си спомня, по обяд лягаше да си почине. Веднъж,

когато тя бе заспала така, изтегната върху мечата кожа, а Гуинплейн не беше там, Урсус тихо се наведе и сложи ухото си на гърдите ѝ откъм сърцето. Слуша в продължение на няколко мига, после се изправи и измърмори:

— Трябва да се избягва всяко сътресение! Пукнатината би се увеличила много бързо.

Тълпата продължаваше да се трупа на представленията на „Победеният хаос“. Успехът на Човека, който се смее, изглеждаше неизчерпаем. Всички искаха да видят представлението. Вече идваха не само хора от Саутуърк, но и лондончани. Публиката започваше да се разнообразява; тя вече не се състоеше само от моряци и колари; според чичо Никълъс, познавач на изметта, сега сред простолюдието имало и благородници, и дори баронети, преоблечени като хора от народа. Маскирането — една от радостите на гордостта, тогава беше много на мода. Появяването на аристократи сред простолюдието беше добър знак и свидетелствуваше, че успехът завладява и Лондон. Славата на Гуинплейн решително беше стигнала по широката публика. И това бе факт. В Лондон вече говореха само за Човека, който се смее. За него приказваха дори в „Мохок Клъб“, където се събираха лордовете.

Хората от Зеления сандък не подозираха това; те се задоволяваха със своето щастие. Всяка вечер Деа с опиянение докосваше сплъстените червеникави коси на Гуинплейн. В любовта нищо не може да се сравни с навика. Целият живот се съсредоточава в него. Появяването на светилото е навик за вселената. Тя е влюбената, а слънцето — влюбеният.

Светлината е ослепителна кариатида, която крепи света. Всеки ден в продължение на един върховен миг потъналата в мрак земя се обляга върху изгряващото слънце. В мига, когато слагаше ръка върху главата на Гуинплейн, сляпата Деа също така чувствуваше как в нея преливат топлина и надежда.

Макар и отхвърлени от съдбата, щом сте двама и се обожавате, щом се обичате в пълнотата на мълчанието, вие спокойно бихте се съгласили да прекарате така вечността.

Една вечер, обзет от прилив на блаженство, който, подобно на опияняващите благоухания, причинява някакво божествено замайване, Гуинплейн се скиташе по полето на стотина крачки от Зеления сандък както обикновено след свършването на представлението. Всеки

преживява часове, когато сърцето му набъбва от преливащи чувства. Нощта беше черна и прозрачна, изпълнена със звездна светлина. Целият панаирен площад беше пуст, а пръснатите около Таринзово поле бараки дишаха само сън и забрава.

Една светлина не бе загасена — фенерът на странноприемницата „Тадкастър“, чиято откrehната врата чакаше завръщането на Гуинплейн.

Камбанариите на петте енорийски църкви в Саутуърк една след друга избиха полунощ на различен глас.

Гуинплейн мислеше за Деа. За какво друго да мисли? Но тази вечер, странно смутен, изпълнен с унес, в който имаше и мъка, той мислеше за Деа, както мъж мисли за жена. Гуинплейн се упрекваше за това. Струваше му се като някакво принизяване на чувствата му. У него глухо се надигаше съпругът. Сладостно и властно нетърпение. Той прекрачваше невидимата граница, която дели девственицата от жената. С тревога си задаваше различни въпроси и преживяваше нещо, което би могло да се нарече „вътрешно изчервяване“. От първите години Гуинплейн постепенно се бе изменил — неосъзнато и тайнствено бе възмъжал. Предишният стеснителен юноша чувствуваше как го обхваща някакъв тревожен смут. Ние имаме едно ухо за светлината, през което говори разумът, и друго ухо за тъмнината, през което говори инстинктът. Това ухо долавяше непознати гласове, които му правеха предложения, и то засилваше звука им. Колкото и да е чист един младеж, който бленува за любов, в края на краищата между бляна му и него винаги застава нещо плътско. Намеренията изгубват бистротата си. Неизповедимото, желано от природата, прониква в съзнанието. Гуинплейн изпитваше някакъв неизразим копнеж по плътта, източник на всички изкушения, какъвто почти липсваше у Деа. В своята треска, която му се струваше нездрава, той преобразяваше Деа в може би опасна насока и се стремеше да превърне нейния ангелски образ в образ на жена. Тъкмо от тебе имаме нужда, жена!

Идва време, когато на любовта вече не е достатъчна само ангелската невинност. Тя жадува за тръпнеща кожа, за жива плът, за наелектризирана и изгаряща целувка, за разпуснати коси, за прегръдка, която гони определена цел. Звездното състояние притеснява, ефирът започва да тежи. От много небе в любовта, както и от много гориво в

огъня, пламъкът се задушава. Деа, постижима и постигната в шеметната близост, която слива в две същества неznайните сили на създанието — този сладостен кошмар преследваше обезумелия Гуинплейн. Жена! Той чуваше в себе си този вик от дълбините на природата. Като Пигмалион на мечтата, той извайваше Галатея от лазур, дръзко нанасяше в дъното на душата си поправки върху целомъдрения образ на Деа; твърде небесен образ и не достатъчно едемски; защото Едем означава Ева; а Ева е преди всичко жена, плътска майка, земна кърмачка, свещена утроба на поколенията, неизтощима, млечна гърд, люлка на новородения свят; а гърд и крила са несъвместими. Девствеността е само надежда за майчинство. Дотогава във въображението си Гуинплейн поставяше Деа над плътта. Но сега, в своята обърканост, той мислено се опитваше да я свали от нейния пиедестал, като теглеше нишката, наречена пол, която държи всяка девойка вързана за земята. Нито една от тези птици не е свободна. Като всички и Деа не правеше изключение и Гуинплейн полусъзнателно и смътно желаше тя да се подчини на този закон. Той се бореше с това желание и непрестанно се връщаше към него. Представяше си Деа като обикновена жена. Стигна дотам, че измисли нещо невероятно — една Деа, която да представлява не само унес, но и страст, Деа, сложила глава на възглавницата му. Той се срамуваше от това мисловно обсебване, като от опит за кощунство. Противеше се на тази мисъл, която го преследваше; отвърщаваше се от нея, после пак ѝ се отдаваше. Струваше му се, че върши посегателство срещу целомъдрието. За него Деа беше облак. Тръпнец, той махаше този облак, сякаш повдигаше риза. Беше април.

Гръбначният стълб има свои блянове.

Гуинплейн крачеше наслуки, разсеяно, като човек, който се разхожда самотен. Мисълта по-лесно блуждае в самота. Но къде се насочваше мисълта на Гуинплейн? Той не би посмял да го признае сам пред себе си. Към небето? Не. В едно легло. И вие го гледахте, звезди!

Защо казваме „влюбен“? Би трябвало да казваме „обсебен“. Да си обсебен от дявола, е изключение; да си обсебен от жена, е общо правило. Всеки мъж изпитва това посегателство над личността му. Каква магьосница е красивата жена! Истинското име на любовта е плен.

Пленява те душата на една жена. Плътта ѝ — също. Понякога повече плътта, отколкото душата. Душата е любима, плътта — любовница.

Демонът е жертва на клевета. Не той е изкусил Ева, а Ева го е изкусила. Жената е започнала.

Луцифер минавал спокойно. Съгледал жената. И станал Сатана.

Плътта е обвивката на неизвестното. Тя предизвиква, колкото и странно да е това, чрез целомъдрието. Няма нищо по-смустващо. Развратницата изпитва стеснение.

В този миг Гуинплейн се вълнуваше и измъчваше от страшна любов към обвивката. Опасен миг, в който човек желае голотата; тогава е най-лесно да се подхлъзне и да пропадне. Колко мрачина има в светлината на Венера!

Нещо в Гуинплейн крещеше и зовеше Деа: Деа — жена, Деа — половина на мъжа, Деа — плът и пламък, Деа е оголена гръд. Той почти бе прогонил ангела. Тайнствена криза, през която минава всяка любов и при които идеалът е в опасност. Тя е преднамерено заложена от природата.

Миг, в който небето рухва.

Любовта на Гуинплейн към Деа ставаше брачна. Девствената любов е само преход. Дошло бе времето. Тази жена бе нужна на Гуинплейн.

Трябваше му жена.

Наклонена плоскост, на която се вижда само началото.

Смътният зов на природата е неумолим.

Каква бездна е жената като цяло!

За щастие за Гуинплейн не съществуваше друга жена освен Деа. Единствената, която той можеше да желае. Единствената, която можеше да го приеме.

Гуинплейн изпитваше мощния и неопределен трепет, който е жизненото изискване на безкрайността.

Прибавете и въздействието на пролетта. Гуинплейн вдишваше безименните токове на звездната тъмнина. Вървеше право пред себе си в сладостен унес. Сред свежата прохлада се носеше уханието на пробудените сокове, в мрака плуваха упоителни излъхвания, далеч в нощта разцъфваха цветя, гнезденцата се гушеха съучастнически, води и листа шумоляха, отвсякъде долитаха въздишки, свежест, приятен

хлад. И цялото това тайнствено пробуждане на април и май беше огромният вложен във всичко пол, който нашепваше сладострастие, беше замайващо предизвикателство, на което душата отвръща със заекване. Тя вече не знае какво говори.

Ако някой видеше Гуинплейн да се разхожда така, би помислил:
„Тоя е пиан!“

И наистина той почти залиташе под бремето на натежалото си сърце, на пролетта и на нощта.

В самотния боулинг грийн беше тъй тихо, че от време на време Гуинплейн си говореше на глас.

Чувството, че никой не те слуша, те кара да си говориш високо.

Той се разхождаше с бавни стъпки, навел глава, с ръце на гърба — дясната държеше лявата, която висеше отпуснато.

Внезапно почувствува, че нещо се плъзга в неподвижните му полуотворени пръсти.

Извърна се живо.

В ръката му имаше хартия, а пред него — човек.

Този човек, дошъл до него изотзад с предпазливостта на котка, му беше мушнал хартията между пръстите.

Беше писмо.

Достатъчно осветен от смътния здрач на звездите, човекът беше нисък, със закръглено лице, млад, сериозен, облечен в огненоцветна ливрея, която се виждаше от горе до долу през цепката на дълга сива наметка, наричана по онова време „сарепосче“, сложна испанска дума, означаваща „нощна дреха“. На главата си носеше тъмnochервена „гора“ — нещо като кардиналска шапчица, с галон, който подчертаваше положението му. На тази шапчица стърчеше китка пера от птица-тъкачка.

Той стоеше неподвижен пред Гуинплейн, като силует от сън.

Гуинплейн позна пажа на херцогинята.

Преди да успее да извика от изненада, той чу крехкия, едновременно детски и женски глас на пажа, който му каза:

— Елате утре по същото време на входа на Лондонския мост. Аз ще бъда там. Ще ви заведа.

— Къде? — попита Гуинплейн.

— Където ви очакват.

Гуинплейн сведе очи към писмото, което машинално държеше в ръка.

Когато вдигна поглед, пажът беше изчезнал.

В края на панаирния площад се съзираше тъмна сянка, която бързо се смалвяваше. Малкият лакей си отиваше. Той сви в някаква улица и изчезна.

Гуинплейн го проследи с очи, докато можеше да го вижда, после погледна писмото. В живота има мигове, когато онова, което ти се случва, сякаш не се е случило — за известно време вцепенението те държи на разстояние от събитието. Гуинплейн приближи писмото до очите си, сякаш искаше да го прочете. Тогава забеляза, че не може да го прочете по две причини: първо — защото не беше разпечатал писмото, второ — защото беше тъмно. Изминаха няколко минути, преди да се сети, че в странноприемницата има фенер. Пристъпи няколко крачки, но в друга посока, сякаш не знаеше къде да отиде, като лунатик, комуто призрак е връчил писмо.

Най-после се реши, почти тичешком стигна до странноприемницата, застана в светлината на полуотворената врата и още веднъж разгледа затвореното писмо. Върху восъка нямаше отпечатък, пликът бе надписан „За Гуинплейн“. Той счупи печата, скъса плика, разгъна писмото, сложи го под светлината и прочете следното:

„Ти си ужасен, аз съм красива. Ти си циркаджия, аз съм херцогиня. Аз съм първата, ти си последният. Аз те желая. Обичам те. Ела.“

[1] *Abyssus abyssum vocat.* (лат.) — Бездната бездна зове. ↑

КНИГА ЧЕТВЪРТА

ПОДЗЕМИЕТО НА ИЗТЕЗАНИЯТА

I

ИЗКУШЕНИЕТО НА СВЕТИ ГУИНПЛЕЙН

Една огнена струя едва успява да одраска тъмнината; друга възпламенява вулкан.

Има огромни искри.

Гуинплейн прочете писмото, после го препрочете. Наистина пишеше „Обичам те“.

Ужасни мисли нахлуваха една след друга в мозъка му.

Първата беше, че е луд.

Той беше луд. Нямаше съмнение. Онова, което току-що бе видял, не съществуваше. Сумрачни сенки си играеха с него, нещастния. Червеното човече е било призрачен отблясък. Понякога нощем нищото, сгъстено в пламък, идва да ни се надсмива. След като се беше подиграло и бе подлудило Гуинплейн, привидението бе изчезнало. Нощта прави такива неща.

Втората мисъл, която се мярна в съзнанието му, бе, че той е с ума си.

Привидение ли? Разбира се, че не! Ами да, ето писмото! Нима той не държи писмо в ръцете си? Това тук не е ли плик, печат, изписана хартия? Нима той не знае от кого е? Няма нищо тъмно в това приключение. Взели са перо и мастило и са го написали. Запалили са свещ и са го запечатали с восък. Нима името му не стои върху плика? „За Гуинплейн“. Хартията ухае. Всичко е ясно. Гуинплейн знае кое е човечето. Това джудже е слуга. Червеният отблясък е ливрея. Пажът определи среща на Гуинплейн за следния ден в същия час при входа на Лондонския мост. Илюзия ли е Лондонският мост? Не, не, всичко това е свързано. Няма никакво бълнуване. Всичко е действителност. Умът на Гуинплейн е свършено ясен. Не е фантасмагория, която мигновено се е разсеяла, пръснала, изчезнала; беше се случило наистина. Не.

Гуинплейн не е луд. Гуинплейн не сънува. И той отново и отново четеше писмото.

Да, вярно. Но в такъв случай?

В такъв случай това е нещо нечувано!

Съществува жена, която го желае.

Една жена го желае! Нека никой вече не произнася думата „невероятно“! Една жена го желае, него! Жена, която е видяла лицето му! Жена, която не е сляпа! И каква е тази жена? Грозна? Не. Красавица. Някоя циганка? Не. Херцогиня.

Какво криеше всичко това и какво означаваше? Колко опасно е такова тържество! Но как да не се устреми към него с цената на каквото и да било риск?

Как? Тази жена? Сирената, видението, знатната дама, призрачната зрителка от ложата, сиянието в тъмнината! Защото беше тя. Наистина бе тя.

В цялото му същество лумна пожар. Това бе онази странна непозната! Същата, която толкова го бе смутила! И сякаш сгрети от този мрачен огън, предишните му бурни мисли за тази жена отново се запалиха. Забравата е само палимпсест. Една случайност — и всичко заличено отново оживява между редовете на изненаданата памет. Гуинплейн мислеше, че е заличил този образ от съзнанието си, а го намираще отново там — запечатан, врязан несъзнателно в неговия тровен от мечти мозък. Без той да подозира, гравюрата на бляна му се беше отпечатала твърде надълбоко. Сега до известна степен злото бе сторено. И той устремно и може би вече безвъзвратно се отдаде на прежните си мечти.

Възможно ли е! Да го желаят, него! Възможно ли е! Владетелката слиза от своя трон, идолът — от своя олтар, статуята — от своя пиедестал, видението — от своя облак! Как? От недрата на невъзможното химерата се приближава! Божеството от свода, олицетворената лъчезарност, нереидата, обляна в скъпоценни камъни! И тази недостъпна и непостижима красавица от ослепителната си висота се навежда към Гуинплейн! Възможно ли е! Тя спира над Гуинплейн сияйната си колесница, теглена от гургулици и дракони, и му казва: „Ела!“ Възможно ли е! Той, Гуинплейн, е удостоен със страшното благоволение небесните селения да слязат до него! Тази жена, ако може да се нарече с това име един звезден и царствен образ,

тази жена се предлага, отдава му се! Шемет! Олимп да проституира! И заради кого? За него, Гуинплейн! Ръце на куртизанка се разтварят сред ореол, за да го притиснат към божествена гръд! И това не я позори. Нищо не опетнява такова величие! Светлината умива боговете. И тази богиня, която иде към него, знае какво прави. Не ѝ е неизвестен ужасът, въплътен в Гуинплейн. Тя бе видяла каква маска представлява лицето на Гуинплейн. И тази маска не я караше да се отдръпне! Тя обичаше Гуинплейн въпреки грозотата му!

А това, което надхвърляше всичките му мечти, бе, че тя го обичаше заради грозотата му! Тази маска не само че не отблъскваше богинята, но я привличаше! Гуинплейн беше повече от обичан, той бе желан. Беше нещо повече от приет — беше избран. Той — избран!

Възможно ли бе? В царственото обкръжение, в което се движеше тази жена, сред блестящите и могъщи хора, които не са отговорни пред никого и разполагат с пълна свобода на волята, имаше принцове и тя можеше да вземе някой принц, имаше лордове и тя можеше да вземе лорд; имаше красиви, очарователни, великолепно мъже, и тя можеше да вземе някой Адонис. А кого взимаше? Един Гнафрон^[1]! Сред метеорите и мълниите тя можеше да си избере несравним шестокрил серафим, а избираше пълзяща в тинята ларва. От една страна, височества и светлости, цялото величие, цялото богатство, цялата слава; от друга — един циркаджия. И циркаджията излезе победител! Какви ли везни имаше в сърцето на тази жена? С каква мярка теглеше тя любовта си? Сваляше от челото си херцогската корона и я хвърляше върху естрадата на клоуна! Сваляше от главата си олимпийския ореол и го слагаше върху рошавия череп на гнома! Светът се преобръщаше с гъмжилото от насекоми нагоре, а съзвездията надолу, заливаше със светлина прехласнатия Гуинплейн и сред клоаката го обкръжаваше с нимба. Една всемогъща жена, разбунтувана против красотата и великолепието, се отдаваше на прокълнатия в мрака, предпочиташе Гуинплейн пред Антиной^[2], в припадък на любопитство слизаше в тъмите и отстъпваше чудната си царствена корона на клетника. „Ти си ужасен. Обичам те.“ Тези думи докосваха у Гуинплейн отвратителното място, където се таи гордостта. Гордостта е уязвимата пета на всеки герой, Гуинплейн-чудовището бе поласкан в своята суета. Обичаха го именно защото беше безобразен. И той беше изключение колкото юпитеровците и аполоновците, а може би и по-голямо от тях.

Чувствуваше се свръхчовек и толкова чудовищен, че беше бог. Ужасяващо заслепление!

Но каква беше тази жена? Какво знаеше той за нея? Всичко и нищо. Тя бе херцогиня — той знаеше това. Знаеше, че е красива, че е богата, че има ливреи, лакеи, пажове и скороходци с факли около своята каляска с корона. Знаеше, че е влюбена в него или поне така му казва. Останалото му бе неизвестно. Знаеше нейната титла, а не знаеше името ѝ. Знаеше мисълта ѝ, а не знаеше живота ѝ. Дали беше омъжена, вдовица, девойка? Или беше свободна? Свързана ли беше с някакви задължения? Към какво семейство принадлежеше? Имаше ли около нея примки, клопки, скрити опасности? Гуинплейн нямаше представа за приключенията сред висшите безделнически слоеве, нямаше представа, че по тези върхове има пещери, в които жестоки чаровници бленуват сред пръснати наоколо им кости на разкъсани влюбени, нямаше представа до какви трагично безсрамни опити може да стигне скуката на жена, която мисли, че превъзхожда мъжа. Той дори не разполагаше в мислите си с елементи, от които да си изгради някакво предположение. В подземията на обществото, където той живееше, хората са зле осведомени. И все пак той долавяше нещо смътно. Даваше си сметка, че цялата тази светлина е мрачна. Разбираше ли? Не. Отгатваше ли? Още по-малко. Какво се криеше в това писмо? Широко отворен вход и същевременно някаква тревожна преграда. От една страна — признание. От друга — загадка.

Признанието и загадката — два гласа. Единият зове, другият заплашва с една и съща дума: „Дръзни!“

Никога коварният случай не бе действувал по-умело и не бе предлагал по-уместно изкушение. Развълнуван от пролетта и от прилива на сокове в цялата природа, Гуинплейн тъкмо се бе унесъл в плътски мечти. Мъжът, когото никой не може да задуши у себе си и над когото никой не може да възтържествува, се пробуждаше у този закъснял юноша, останал момче до двадесет и четири годишната си възраст. И тъкмо в този миг, тъкмо в най-тревожната минута на тази криза му беше направено предложение и пред него застава сфинкс с ослепителна оголена гърд. Младостта е наклонена плоскост. Гуинплейн се подхлъзваше, някой го тласкаше. Кой? Пролетта. Кой? Нощта. Кой? Тази жена. Ако не съществуваше април, хората щяха да

са по-добродетелни. Вие, нацъфтели храсти, сте съучастници! Любовта е крадец, пролетта — укривател.

Гуинплейн беше дълбоко потресен.

Преди греха злото излъчва особен мирис, който съвестта не може спокойно да вдъхва. Изкушаваната честност несъзнателно се потрися от изпаренията, проникващи през полуотворените врати на ада. Те предупреждават силните и замайват слабите. Гуинплейн изпитваше такова необяснимо гадене.

Дилеми, едновременно неуловими и упорити, изпълваха съзнанието му. Мисълта за греха упорствуваше я се оформяше. Утре, в полунощ, Лондонският мост, пажът! Ще отиде ли? „Да!“ — крещеше плътта. „Не!“ — крещеше душата. Нека кажем обаче, колкото и странно да изглежда това на пръв поглед: той нито веднъж не си зададе съвсем определено въпроса дали да отиде. Осъдителните постъпки се подготвят постепенно. Както силните ракии не се пият на един дъх. Човек оставя чашата, изчаква малко — и първата глътка дори е твърде силна.

Едно беше сигурно — Гуинплейн чувствуваше, че нещо го тласка към неизвестното.

И тръпнеше. И съзираше ръба на урва. И отново сграбчен от ужаса, който настъпваше от всички страни, той се отдръпваше. Затваряше очи. Мъчеше се да отрече пред себе си случилото се и отново започваше да се съмнява в разсъдъка си. Очевидно това беше най-доброто. Най-умното, което можеше да направи, бе да се сметне за безумен.

Съдбоносна треска. Всеки човек, в чийто живот непредвиденото е връхлитало изневиделица, познава това трагично биене на пулса. Наблюдателят винаги слуша безпокойло мрачния кънтеж на стенобитната машина на съдбата по съвестта.

Уви! Гуинплейн се двоумеше. А да се пита човек как да постъпи, когато дългът е ясно определен, е вече поражение.

Впрочем — подробност, която трябва да се отбележи — Гуинплейн не схващаше безсрамието на цялата история, което вероятно някой по-покварен мъж би забелязал. Той не знаеше какво е цинизъм. И през ум не му минаваше мисълта за разврат, за която споменахме по-горе. Не беше в състояние да схване подобно нещо. Беше твърде чист, за да допусне такива сложни предположения. В тази

жена той виждаше само величието. И — уви — беше поласкан. Неговата суета виждаше само победата му. Че е предмет по-скоро на безсрамна страст, отколкото на любов — за такава догадка той трябваше да има много повече разсъдък, отколкото притежава невинността. В това „Обичам те“ той не съзираше смисъла на ужасното допълнение „Аз те желая“.

Животинското в богинята му убягваше.

Разумът също може да бъде изложен на нашествия. Душата има своите вандали — лошите помисли, — които опустошават добродетелта. Хиляди противоположни мисли нахлуваха у Гуинплейн ту една след друга, ту едновременно. После всичко стихваше. Тогава той хващаше главата си и изпадаше в състояние на злокобна съсредоточеност, сякаш погълнат в съзерцание на мрачен пейзаж.

Изведнъж забеляза, че вече нищо не мисли. Мечтанието му бе стигнало до онзи черен миг, когато всичко изчезва.

Едновременно осъзна, че още не се е прибрал. Може да беше два часът сутринта.

Той сложи в страничния си джоб донесеното му от пажа писмо, но като забеляза, че там е до сърцето му, извади го и го пхна съвсем смачкано в първия попаднал му джоб на кожените панталони. После тръгна към странноприемницата, влезе тихо, не събуди малкия Говикъм, който го чакаше задрямал на една маса, подложил под главата си ръце за възглавница, затвори вратата, запали си свещ от фенера на странноприемницата, залости вратата, завъртя ключа, несъзнателно започна да се движи предпазливо, като мъж, който се връща късно, изкачи се по стълбата на Зеления сандък, промъкна се в старата каручка, която му служеше за спалня, погледна заспалия Урсус, угаси свещта и не легна.

Така измина час. Най-сетне, уморен, въобразявайки си, че ако легне, ще заспи, той сложи глава на възглавницата, без да се съблича, отстъпи пред тъмнината и затвори очи. Но бурята от вълнения, която го бе връхлетяла, не спря нито за миг. Безсънието е издевателство на нощта над човека. Гуинплейн страдаше неописуемо. За пръв път в живота си той беше недоволен от себе си. Дълбока мъка се примесваше към задоволената му суета. Какво да прави? Съмна се. Чу, че Урсус става. Не отвори очи. Но бурята не стихваше. Той мислеше за писмото. Всички думи се блъскаха хаотично в ума му. Под напора на

душевные вълнения мисълта сякаш се втечнява, започва да се гърчи, надига се и надава глух тътен като рев на вълни. Приливи, отливи, тласъци, водовъртежи, колебания пред подмоли, градушки и дъждове, разкъсани облаци, през които прозира светлина, жалки парцали от ненужна пяна, лудешки устреми, които незабавно се сгромолясват, огромни напразни усилия, опасност, която дебне от вси страни, мрак и разведряване — всичко свойствено на морската бездна е свойствено и на човека. Гуинплейн беше в плен на такава буря.

Сред разгара на тази тревога, докато все още лежеше със затворени очи, той чу сладостен глас, който му казваше:

— Спиш ли, Гуинплейн?

Стресна се, отвори очи и седна на леглото. Вратата на колибката-гардеробна беше полуотворена и на прага стоеше Деа. В очите и на устните ѝ сияеше нейната неописуема усмивка. Беше очарователна с неосъзнатата си спокойна лъчезарност. Измина един свят миг. Гуинплейн я съзерцаваше разтреперан, ослепен, събуден. Събуден от какво? От сън? Не, от безсъницата. Беше тя, беше Деа! И изведнъж той почувствува в дълбочината на душата си как бурята необяснимо изчезва и доброто заменя злото. Небесният поглед извърши чудо. Без усилие, само с присъствието си, нежната сияйна сляпа девойка разпръсна мрака в него, облачната завеса, която забулваше разума му, се отстрани, сякаш дръпната от невидима ръка, и — о, божествено очарование! — Гуинплейн почувствува, че лазурът се връща в съзнанието му. Чрез този ангел той изведнъж стана предишният силен, добър и невинен Гуинплейн. В душата, както и във вселената, се случват такива тайнствени сблъсъци. Двамата мълчаха, тя — светлина, той — бездна, тя — божествена, той — успокоен. Над разбуненото сърце на Гуинплейн Деа засия с неизразима сила като звезда над морето.

[1] Гнафрон — уродлива комична марионетка от френския куклен театър. ↑

[2] Антиной — млад римлянин, живял през II в., прославил се с красотата си. ↑

II ОТ СЛАДОСТ КЪМ МРАК

Колко просто стават чудесата! В Зеления сандък бе време за закуска и Деа бе дошла само за да разбере защо Гуинплейн още не идва на сутрешната трапеза.

— Ти! — извика Гуинплейн и с това изрази всичко.

Пред него не остана друг кръгозор и друго видение освен небето, в което беше Деа.

Който не е видял усмивката на морето незабавно след ураган, не може да разбере такова уталожване. Нищо не се успокоява по-бързо от бездните. Това се дължи на лекотата, с която поглъщат всичко. Така е и с човешкото сърце. Невинаги обаче.

Достатъчно беше Деа да се появи, и цялата светлина, която се съдържаше в Гуинплейн, бликваше и се устремяваше към нея и зад омаяния Гуинплейн оставаха само бягащи призраци. Какъв миротворец е обожанието!

След няколко мига двамата седяха един срещу друг, помежду им Урсус, а Хомо в краката им. Чайникът, под който гореше малък спиртник, беше на масата. Фиби и Винос бяха вън, заети с работа.

За закуска, както и за вечеря, слагаха в средното помещение. Твърде тясната маса беше поставена така, че Деа седеше с гръб към отвора в стената, който служеше за входна врата на Зеления сандък.

Коленете им се допираха. Гуинплейн наливаше чай на Деа.

Деа мило духаше в чашата си. Внезапно тя кихна. В тоя миг над пламъка на спиртника се виеше дим, който постепенно се разпръсваше и някаква хартия се превръщаше в пепел. Деа беше кихнала от този дим.

— Какво е това? — попита тя.

— Нищо — отвърна Гуинплейн.

И се усмихна.

Той бе изгорил писмото на херцогинята.

Ангелът-пазител на любимата жена е съвестта на любещия мъж.

След като унищожи писмото, Гуинплейн почувствува странно облекчение, сякаш честността му го издигна, както кралете издигат

орела.

Стори му се, че заедно с дима изчезна и изкушението и че едновременно с хартията и херцогинята се превърна в пепел.

Обърквайки чашите си, те пиеха един след друг от същата чаша и си говореха. Чуруликане на влюбени, цвърчене на врабци. Детинщини, достойни за приказките на Майка-гъска и за Омир. Две влюбени сърца — каква по-хубава поезия, целувки на влюбени — каква по-хубава музика!

— Знаеш ли какво?

— Не.

— Гуинплейн, сънувах, че сме някакви животни и имаме крила.

— Крила? Значи птици — пошепна Гуинплейн.

— Животни? Значи ангели — измърмори Урсус.

Разговорът продължаваше.

— Ако ти не съществуваше, Гуинплейн...

— Какво?

— Все едно да няма бог.

— Чаят е много горещ. Ще се опариш, Деа.

— Подухай в чашата ми!

— Колко си красива тази сутрин!

— Знаеш ли, има толкова много неща, които искам да ти кажа!

— Кажи!

— Обичам те!

— Аз те обожавам!

А Урсус говореше на себе си:

— Ей богу, това аз наричам честни хора!

За влюбените най-приятни са миговете на мълчание. Сякаш любовта се натрупва, за да избухне след това нежно.

Настъпи пауза, след която Деа извика:

— Само да знаеш! Вечер, когато играем, в мига, когато ръката ми докосва челото ти... О, Гуинплейн, главата ти е толкова благородна! В мига, когато усетя с пръсти косите ти, потръпвам, изпитвам небесна радост, казвам си: „В целия тъмен свят, който ме заобикаля, в тази огромна самота, в безкрайната тъмна пропаст, където живея, в тоя постоянен страх за себе си, от всичко, аз имам една опора, ето я. Това е той.“ Това си ти.

— О! Ти ме обичаш! — каза Гуинплейн. — Аз също имам само тебе на земята. Ти си всичко за мене. Деа, какво искаш да направя? Желаш ли нещо? От какво имаш нужда?

Деа отговори:

— Не знам. Аз съм щастлива.

— О — продължи Гуинплейн, — ние сме щастливи!

Урсус каза високо и строго:

— Аха! Вие сте щастливи! Това не е редно. Аз вече ви предупредих. Аха, щастливи сте! В такъв случай гледайте никой да не ви забележи! Заемайте колкото е възможно по-малко място. Щастието трябва да се свива в дупка. Станете още по-малки, отколкото сте, ако можете. Бог мери големината на щастието по невзрачността на щастливците. Доволните хора трябва да се крият като престъпници. Аха, вие сияете, нищожни светещи червейчета! Някой ще ви стъпче и добре ще стори. Какви са тези глупави нежности? Аз да не съм дуеня, че да съм длъжен да гледам как влюбените се целуват. Досаждайте ми най-сетне! Вървете по дяволите!

И като почувствува, че суровият му тон омеква и дори се разнежва, той прикри вълнението си със свирепо изръмжаване.

— Татко — каза Деа, — как се мъчите да говорите сърдито!

— То е, защото не обичам хората да са прекалено щастливи! — отвърна Урсус.

Тук Хомо започна да приглася на Урсус. Под краката на влюбените се чу ръмжене.

Урсус се наведе и сложи ръка върху главата на Хомо.

— Така, и ти си в лошо настроение! Ръмжиш. Перчемът на вълчата ти тиква настръхва. Не обичаш любовните излияния. Защото си мъдър. Нищо, мълчи. Ти поговори, каза си мнението, добре: сега млъкни!

Вълкът отново изръмжа.

Урсус погледна под масата.

— Мирно, Хомо! Хайде, стига, философе!

Но вълкът се изправи и като се обърна към вратата, се озъби.

— Какво ти става? — каза Урсус. Той хвана вълка за кожата на шията.

Деа не обръщаше внимание на ръмженето на вълка. Погълната от мислите си, тя се наслаждаваше от звука на Гуинплейновия глас и

мълчеше, потънала в свойствения за слепите унес, при който те сякаш се вслушват в някаква песен вътре в тях и тази идеална музика им замества светлината. Слепотата е подземие, от което се чува дълбоката вечна хармония.

Докато Урсус се караше на Хомо и бе навел глава, Гуинплейн вдигна поглед.

Той тъкмо се готвеше да изпие чая си, но така и не го изпи; сложи чашата на масата бавно, като пружина, която се отпуска, и остана неподвижно, с разтворени пръсти, втренчил поглед, затаил дъх.

Зад Деа, в отворената врата, стоеше мъж.

Мъжът беше облечен в черно и носеше наметало на съдебен чиновник. Перуката му бе нахлупена до веждите. В ръката си държеше жезъл, украсен с коронки в двата края.

Пръчката беше къса и масивна.

Представете си медуза, която наднича между две клонки в рая.

Почувствувал сепване от чуждо присъствие, без да пуска Хомо, Урсус вдигна глава и разбра кой е този страшен човек.

Цял потрепери и каза на ухото на Гуинплейн.

— Това е уопънтейкът.

Гуинплейн си спомни.

Изненадан, той щеше да каже нещо, но се въздържа.

Жезълът с коронки в двата края беше айрън уепънът.

От айрън уепън именно, върху който градските съдии полагаха клетва при встъпване в длъжност, някогашните уопънтейки от английската полиция водеха името си.

В полумрака, зад човека с перуката, стоеше стреснат стопанинът на странноприемницата.

Като олицетворение на нямата Темида от старите грамоти, човекът безмълвно протегна дясната си ръка над сияещата Деа и докосна с жезъла рамото на Гуинплейн, а с палеца на лявата ръка посочи зад себе си вратата на Зеления сандък. Тези две движения, които действаха още по-заповеднически, понеже бяха направени мълком, означаваха:

„Следвайте ме!“

„Pro signo exeundi, sursum trahe“^[1] — се казва в нормандския сборник от манастирски грамоти.

Лицето, до което се докоснеше айрън уепънът, нямаше друго право освен правото да се подчини. Тази няма заповед не търпеше никакво възражение. Английските закони заплашваха непокорния с жестоко наказание.

При това сурово докосване Гуинплейн потръпна, после се вкамени.

Ако желязната пръчка се бе стоварила върху главата му, вместо само да се допре до рамото му, той не щеше да е по-замаян. Разбираше, че е призван да последва полицейския чиновник, но не разбираше защо.

Обзет от мъчителна тревога, Урсус от своя страна долавяше нещо твърде определено. Той се сещаше за своите конкуренти циркаджии и проповедници, за доносите против Зеления сандък, за вълка-правонарушител, за собствените си разправии с тримата инквизитори от Бишопсгейт и, кой знае, може би — но това беше ужасно — за нередните бунтовнически брътвежи на Гуинплейн относно кралската власт. И беше дълбоко потресен.

Деа се усмихваше.

И Гуинплейн, и Урсус не произнасяха нито дума. И двамата мислеха само за едно — Деа да не се разтревожи. Вълкът може би мислеше същото, защото престана да ръмжи. Вярно, че Урсус не го изпускаше.

Впрочем в случая Хомо съзнателно се държеше благоразумно. Кой не е забелязал каква разсъдливост проявяват някои животни в опасни мигове!

Може би — доколкото един вълк може да разбира хората — Хомо се чувствуваше поставен извън закона.

Гуинплейн стана.

Той знаеше — никаква съпротива не бе възможна. Спомняше си думите на Урсус. Нито пък биваше да задава въпроси.

Исправи се пред уопънтейка.

Уопънтейкът свали желязната пръчка от рамото му и я хвана изправена пред гърдите си — повелителен жест на полицията, познат по онова време на целия народ, и който означаваше следната заповед:

„Този човек трябва да ме последва сам. Останалите да не мърдат от местата си! Мълчание!“

Никакви любопитни. Във всички времена полицията е държала да се огражда от тях.

Този вид задържане се наричаше „секвестриране на личността“.

С едно движение уопънтейкът се завъртя като някакъв механизъм, обърна гръб и тръгна с величествени тежки стъпки към изхода на Зеления сандък.

Гуинплейн погледна Урсус.

Урсус сви рамене, прибра лакти на хълбоците си, разпери ръце и вдигна вежди — пантомима, която означава: покорност пред неизвестното.

Гуинплейн погледна Деа. Все така усмихната, тя мечтаеше.

С върха на пръстите си той ѝ изпрати една неизразима целувка.

След като уопънтейкът се обърна гърбом, Урсус се поокопити и използва момента, за да пошепне на ухото на Гуинплейн:

— Ако ти е мил животът, нищо не говори, преди да те питат!

Като се стараеше да не вдига шум, сякаш се намираше в стая на болник, Гуинплейн откачи от преградата шапката и наметалото си, загърна се с наметалото до очите и нахлупи шапката над челото си. Понеже не си беше лягал, още беше облечен в работните си дрехи и носеше на раменете си кожената яка. Още веднъж погледна Деа. Уопънтейкът стигна до външната врата на Зеления сандък, вдигна жезъла си и заслиза по малката външна стълба. Тогава и Гуинплейн тръгна, сякаш този човек го теглеше с невидима верига. Урсус гледа, докато Гуинплейн излезе от Зеления сандък. В този миг вълкът започна жално да скимти, но Урсус го възпря и тихичко му каза:

— Той ще се върне.

На двора чичо Никълъс с раболепно и заповедническо движение спря ужасените викове на Винос и Фиби, които с отчаяние наблюдаваха отвеждането на Гуинплейн, траурните дрехи и желязната пръчка на уопънтейка.

Двете жени бяха като две каменни статуи. Стояха като сталактити.

Слисан, Говикъм се пулеше от един полуотворен прозорец.

Уопънтейкът вървеше на няколко крачки пред Гуинплейн, без да се обръща, без да го поглежда, с леденото спокойствие на човек, уверен, че олицетворява закона.

Сред гробно мълчание двамата прекосиха двора, минаха през тъмната кръчма и излязоха на площада. През вратата на странноприемницата се бяха събрали неколцина минувачи. Там беше и съдебният пристав, начело на едно полицейско отделение. Смаяни и безмълвни, зяпачите се отдръпваха и с чисто английска дисциплинираност направиха път на полицаия с жезъла. Уопънтейкът се отправи към тесните улички, наречени тогава Литъл Странд, които минаваха край Темза. И ограден от лявата и от дясната си страна от строените в две редици хора на съдебния пристав, блед, покрит с наметалото си като със саван, Гуинплейн бавно се отдалечи от странноприемницата, като крачеше мълчаливо след безмълвния човек, подобно на статуя, която съпровожда призрак.

[1] Pro signo exeundi, sursum trahe. (лат.) — Щом ти дадат знак, стани. ↑

III LEX, REX, FEX^[1]

Арестуването без обяснение, което много би учудило днешния англичанин, беше полицейска мярка, често прилагана по онова време във Великобритания. В разрез с *habeas corpus*, към нея са прибегвали чак до царуването на Джордж II при особено деликатни случаи, за които във Франция са прилагали така наречените „запечатани писма“, и едно от обвиненията срещу Уолпол е било, че накарал или позволил да арестуват Нойхоф^[2] по този начин. Обвинението може и да не е било съвсем основателно, понеже Нойхоф, кралят на Корсика, е бил пратен в затвора от своите кредитори.

Безшумните арести, към които често е прибегвал германският фьомгерихт, са били допускани от германския обичай, залегнал в основата на половината стари английски закони, и в известни случаи са били препоръчвани от нормандския обичай, залегнал в основата на другата половина. Началникът на полицията в двореца на Юстиниан се е наричал „императорски мълчаливец“ — „*silentarius imperialis*“. Английската магистратура, която е прибегвала до този вид арести, се е опирала на многобройни нормандски текстове: „*Canes latrant, sergentes silent*“ — „*Sergenter agere, id est tacere.*“^[3] Тя се е позовавала на Ландулф Сагакс, параграф 16: „*Facit imperattor silentium.*“^[4] Цитирала е грамотата на крал Филип от 1307 година: „*Multos tenebimus bastonerios qui, obmutescentes, sergentare valeant.*“^[5] Привеждала е и статута на Хенри I Английски, глава LIII: „*Surge signo jussus. Taciturnior esto. Hoc est esse in captione regis.*“^[6] Особено охотно се е позовавала на следното предписание, считано като съставна част от старинните феодални привилегии на Англия: „На виконтите са подчинени сержантите на сабята, които трябва подобаващо да наказват със сабя всеки, който се събира с лоши другари, хора, опозорени от всякакви тежки престъпления, и хора бегълци и заточени... и трябва тъй твърдо и тъй неусетно да ги залавят, че мирното население да продължава да живее на спокойствие, а злодеите да бъдат

обезвредявани.“ Да бъде арестуван човек по този начин, значело да бъде заловен „с острието на сабята“ (Vetus consuetudo Normanniae, MS^[7], част I, раздел I, глава II). Освен това юрисконсулите са се позовавали на главата „Servientes spathae“ из „Charta Ludovici Hutini pro normannis“^[8]. Думите „servientes spathae“ постепенно са еволюирали от прости народния латински, докато в нашите наречия се е получило „sergentes spadae“^[9].

Безмълвните арести са били обратното на арестуването, съпроводено с вика „харо“, и са означавали, че мълчанието се налага, докато бъдат изяснени някои тъмни обстоятелства.

Те означавали: никакви въпроси!

И показвали, че полицията до голяма степен действа по държавни съображения.

Юридическият термин „private“, който ще рече „при закрити врати“, се е прилагал при този вид арестуване.

Според някои летописци по такъв именно начин Едуард III е наредил да арестуват Мортимър^[10] в леглото на своята майка Изабел Френска. Но и в този случай нещата не са безспорни, тъй като, преди да бъде заловен, Мортимър е бил обсаден в своя град.

Уорик^[11], наречен „създател на крале“, охотно прилагал този способ за „привличане на хора под отговорност“.

Кромвел си е служел с него главно в Конот и тъкмо по този мълчалив начин е бил арестуван в Килмакор роднината на граф Ормънд^[12] — Трейли Аркло.

При тези арести мълчаливият знак на представителя на правосъдието е бил равносилен по-скоро на призовка, отколкото на заповед за задържане.

Понякога тези арести са били извършвани само с цел за събиране на сведения и дори наложеното на всички мълчание гарантирало до известна степен безопасността на задържаното лице.

За народа, недотам осведомен за тези тънкости, те са били особено страшни.

Нека не забравяме, че през 1705 година, и дори много по-късно, Англия не беше онова, което е в наши дни. Общо взето, законите бяха много объркани, а понякога и много потиснически. Даниел Дефо, който лично бе запознат с позорния стълб, в едно свое произведение характеризира английския обществен строй с думите „железните ръце

на закона“. При това страшен беше не само законът, а и произволът. Нека си припомним, че Стийл^[13] бе изгонен от парламента, а Лок — от катедрата си, че Хобс и Гибън бяха принудени да бягат, че Чарлс Чърчил, Хюм и Пристли бяха преследвани, че Джон Уилкс бе затворен в Тауър^[14]. Нека пресметнем дългия списък на жертвите на статута *seditious libel*^[15]. Инквизицията бе проникнала до известна степен в цяла Европа. Нейните полицейски методи бяха създали школа. И най-чудовищното нарушение на всички права бе възможно в Англия. Нека си спомним само за „Бронираният вестникар“. Посред осемнадесети век по заповед на Луи XV отвеждаха от Пикадили писателите, които не му бяха по угода. Вярно е, че и Джордж III арестува във Франция в залата на Операта претендента за престола^[16]. И двамата имаха дълги ръце — ръката на френския крал стигаше до Лондон, а на английския крал — до Париж. Такава беше по онова време свободата.

Нека прибавим, че затворниците често биваха екзекутирани в тъмниците — към изтезанията се прибавяше измама. Гнусни методи, към които Англия днес отново се връща и с това дава на света странното зрелище на един велик народ, който в желанието си да подобри нещата избира най-лошия път и поставен в положение да избира между миналото и напредъка, греши, като взима нощта за ден.

[1] Lex, rex, fex (лат.) — закон, крал, градски измет. ↑

[2] Теодор Нойхоф — авантюрист от XVIII в. През 1736 г. се обявил за крал на Корсика. ↑

[3] „Canes latrant, sergentes silent“. „Sergenter ager id est tacere.“ (лат.) — „Кучетата лаят, съдиите мълчат. Да служиш на закона, значи да мълчиш.“ Разлика в текст и бел.: Sergenter ager/e — Бел. кор. skitnik ↑

[4] Facit imperator silentium. (лат.) — Императорът налага мълчание. ↑

[5] „Multos tenebimus bastonerios qui, obmutescences sergentare valeant.“ (лат.) — „Държим на служба многобройни жезлоносци, които мълчаливо трябва да бранят закона.“ ↑

[6] „Surge signo jussus. Taciiurnior esto. Hoc est esse in captione regis.“ (лат.) — „Подчинявайки се на дадения знак, стани. Пази мълчание. Покори се на волята на царя.“ ↑

[7] *Vetus consuetude Normanniae*, MS.(лат.) — древен нормандски статут в ръкопис. Разлика в текст и бел.: *consuetudo/ consuetude* — Бел, кор. *skitnik* ↑

[8] *Servientes spathae* из „*Charta Ludovici Hutini pro normannis*.“ (лат.) — Служители на сабята — из „Хартата на Луи Осми за нормандците“. ↑

[9] *Sergentes spadae* (лат.) — сержанти на шпагата. ↑

[10] Роджър Мортимър (1287–1330) — уелски феодал, организира убийството на Едуард II, впоследствие арестуван и екзекутиран от Едуард III. ↑

[11] Ричард Невил Уорик (1428–1471) — английски едър феодал от XV в.; по времена войната на Червената и Бялата роза многократно участвувала свалянето и провъзгласяването на крале, поради което получил прозвището „сътворител на крале“. ↑

[12] Граф Джон Ормънд (1610–1688) — английски политик; като вицекрал на Ирландия участвувал в борбата срещу войските на Кромвел. ↑

[13] Ричард Стийл (1672–1729) — английски писател просветител, участвувал активно в политическия живот като член на правителството на вигите. ↑

[14] ... Хобс и Гибън бяха принудени да бягат... Чарлс Чърчил, Хюм и Пристли бяха преследвани... Джон Уилкс бе затворен в Тауър. — Томас Хобс (1588–1679) — английски философ, представител на механистичния материализъм; през 1640 г., преследван за политическите си убеждения, избягал във Франция. Едуард Гибън (1733–1794) — английски буржоазен историк; преследван за антиклерикализъм, бил принуден да напусне Англия. Чарлс Чърчил (1731–1764) — английски поет сатирик. Дейвид Хюм. (1711–1776) — английски философ идеалист. Джоузеф Пристли (1733–1804) — английски естествоизпитател, философ материалист и политически деец. Бил преследван от реакционните кръгове за симпатизиране на Френската революция. Джон Уилкс (1727–1797) — английски публицист и политически деец. Бил затворен в Тауър заради острата си критика на кралското послание до парламента, независимо че като член на парламента се ползувал с неприкосновеност. ↑

[15] *Seditious libel* (англ.) — бунтарски пасквили. ↑

[16] ... Джордж III арестува... претендента за престола. — Има се предвид синът на Джеймс II — Джеймс Стюарт. ↑

IV

УРСУС ШПИОНИРА ПОЛИЦИЯТА

Както вече казахме, според много суровите закони на тогавашната полиция в отправената към дадено лице покана да последва уопънтейка за всички останали присъстващи се включваше заповедта да не мърдат от местата си.

Неколцина любопитни обаче се оказаха по-упорити и придружиха отдалеч шествието, което отвеждаше Гуинплейн.

Урсус бе в това число.

Той до такава степен бе вкаменен, доколкото въобще човек има право да се вкаменява. Но свикнал с изненадите на скитничеството и с неочакваните удари, Урсус — подобно на военен кораб — си имаше свой сигнал за тревога, който мобилизираше целия екипаж — тоест целия му ум.

Той побърза да се опомни и започна да разсъждава. Вълнението не помага — трябва да се справиш с положението.

Ако не си глупак, длъжен си да се справиш.

Да не се стремиш да разбираш, а да действуваш. Незабавно Урсус се запита какво можеше да направи.

Когато Гуинплейн тръгна, Урсус се колебаеше между два страха: страх за Гуинплейн, който му казваше да върви след момчето, и страха за самия себе си, който му казваше да стои.

Урсус притежаваше безстрашието на муха и спокойствието на мимоза. Трепереше неописуемо. Но тревогата му за Гуинплейн беше толкова голяма, че въпреки това той геройски отхвърли всяко колебание и реши да се опълчи против закона и да тръгне след уопънтейка.

Трябва да изпитваше голям страх, за да прояви толкова смелост.

Към какви геройски дела може ужасът да тласне заека!

Подгонената дива коза прескача пропасти. Да си изплашен до неблагоприятие, е една от формите на страха.

Гуинплейн бе по-скоро отвлечен, отколкото арестуван. Полицията бе действувала толкова бързо, че панаирът, където впрочем в този ранен час имаше малко хора, почти не се разтревожи. Едва ли

някой в бараките на Таринзово поле се досети, че уопънтейкът е дошъл за Човека, който се смее. Затова и тълпата беше малка.

Благодарение на наметалото и на плъстената шапка, които почти покриваха лицето на Гуинплейн, минувачите не можеха да го познаят.

Преди да излезе, за да тръгне след Гуинплейн, Урсус взе една предпазна мярка. Той повика настрана чичо Никълъс, момчето Говикъм, Фиби и Винос и им нареди да пазят най-пълно мълчание пред Деа, която не знаеше нищо, и да внимават да не изпуснат някоя дума, която би могла да я накара да се досети за станалото; да ѝ обяснят, че Гуинплейн и Урсус са отишли някъде по работа; при това Деа след малко ще си полегне и преди още да се е събудила, той, Урсус, ще се е върнал заедно с Гуинплейн, тъй като всичко това е само едно недоразумение, mistake, както казват в Англия; Гуинплейн и той лесно ще се обяснят със съдиите и полицията; ще ги накарат сами да се убедят в грешката си и много скоро ще се завърнат. Главно никой нищо да не казва на Деа. След тези поръки Урсус потегли.

Успя да настигне Гуинплейн, без да го забележат. Макар да се движеше на възможно най-голямото разстояние, той не го изпускаше из очи. Храбростта на боязливите се изразява в смелост при дебненето.

В края на краищата, колкото и тържествено да беше отвеждането му, Гуинплейн може да бе призован от обикновената полиция за някакво незначително нарушение.

Урсус си казваше, че въпросът веднага ще се разреши.

Всичко щеше да се изясни пред собствените му очи в зависимост от посоката, която поделението, отвеждащо Гуинплейн, щеше да поеме, след като отминеше Таринзово поле и навлезеше в уличките на Литъл Странд.

Ако завият наляво, щеше да означава, че водят Гуинплейн в Саутуъркското кметство. В такъв случай — няма опасност: някакво дребно нарушение на общинските наредби, което чиновникът ще приключи с предупреждение и два-три шилинга глоба, ще пусне Гуинплейн и още същата вечер те ще играят „Победеният хаос“ както обикновено. Никой не ще забележи нищо.

Ако поделението завиеше надясно, работата ставаше сериозна.

Нататък имаше страшни места.

В мига, когато уопънтейкът, начело на двете редици стражари, между които вървеше Гуинплейн, стигна до малките улички, Урсус

затаи дъх и го загледа. Има мигове, когато човек съсредоточава цялата си същност в погледа.

На коя страна ще завият?

Завиха надясно.

Урсус се олюля от ужас и се облегна на една стена, за да не падне.

Няма нищо по-лицемерно от думите, които човек си казва обикновено в такива случаи: „Искам да знам голата истина.“ Всъщност той съвсем не желае да я знае. Умира от страх и в тревогата си прави несъзнателно усилие именно да не стигне до някакво заключение. Не признава пред себе си, но би предпочел да се върне и се упреква, ако направи крачка напред.

Тъкмо така постъпи и Урсус. Той изтръпна, като си помисли:

„Работата става опасна. Така и така щях да науча навреме. Какво ми трябваше да вървя след Гуинплейн?“

След това разсъждение — понеже човек е цял изтъкан от противоречия — той овладя страха си, ускори крачка и настигна поделението, за да не остави да се прекъсне нишката между Гуинплейн и него из лабиринта от улици на Саутуърк.

Полицейското шествие не можеше да върви бързо поради своята тържественост.

Уопънтейкът крачеше начело.

Съдебният пристав — на края.

Този ред налагаше известна мудност.

Съдебният пристав блестеше с цялото си величие на длъжностно лице. Облеклото му беше нещо средно между пищната дреха на оксфордски доктор по музика и строгите черни одежди на кеймбриджки доктор по богословие. Над костюма си на благородник носеше дълго наметало, подплатено с кожи от норвежки зайци, наречено годбърт. Видът му беше полусредновековен я полумодерен — с перука като на Ламоаньон и монашески ръкави като на Тристан Отшелника^[1]. С изпъкналите си кръгли очи той се бе вперил като бухал в Гуинплейн. Вървеше с равни стъпки. Не бе възможно да се види по-свирепо човече.

Урсус се пообърка из заплетените улички, но към „Сейнт Мери Оувър Рай“ успя да настигне шествието, което за щастие бе забавено при църковния двор от рояк деца и кучета — нещо обикновено из

улиците на Лондон; dogs and boys — казват старите полицейски регистри, като поставят кучетата пред момчетата.

Понеже в края на краищата един човек, воден от полицаи в съда, е твърде обикновено събитие, а всеки си има работа, любопитните се бяха разпръснали. Подир Гуинплейн вървеше само Урсус.

Минаха между двата параклиса — на Богобоязливите верующи и на обществата „Алилуя“, две тогавашни секти, които днес още съществуват.

После шествието заизвива от уличка в уличка, избирайки предимно още незастроените, празните, по които растеше трева, и безлюдните, и така направи много зигзаги.

Най-после спря.

Намираха се в една тясна уличка. Никакви къщи освен две-три къщурки в началото. Уличката се образуваше от два зида, левия — нисък, десния — висок. Високият зид беше черен, построен по саксонски, със зъбци, скоби и тесни отдушници с дебели квадратни решетки. Никакъв прозорец — само тук-там процепи, които бяха старинни бойници на машини за мятане на камъни и стрели. В основата на тази голяма стена се виждаше съвсем малка ниска врата, като дупка в долната част на капан.

Вратичката беше под тежък каменен свод и имаше решетъчно прозорче, масивно чукче, широка ключалка, плътни възлести панти, броня от метални пластинки, гвоздеи и слоеве боя, така че беше по-скоро желязна, отколкото дървена.

Уличката беше пуста. Нямаше дюкяни, нямаше минувачи. Но съвсем наблизо се чуваше непрестанен грохот, сякаш успоредно течеше буйна река. Беше шум от гласове и каруци. Отвъд черната сграда ще да минаваше голяма улица, вероятно главната улица на Саутуърк, която свързваше пътя за Кентърбъри с Лондонския мост.

С изключение на шествието, което ограждаше Гуинплейн, случайният наблюдател не би видял по цялата уличка никакво човешко лице освен бледия профил на Урсус, който надзърташе полуприкрит в сянката на един ъгъл, наблюдаваше и се боеше да види. Той бе застанал в една чупка на криволичетата уличка.

Поделението се строи пред вратичката.

Гуинплейн беше в средата, но сега упънтейкът — с желязната пръчка в ръка — бе застанал зад него.

Съдебният пристав вдигна чукчето и удари три път.

Прозорчето се отвори.

Съдебният пристав каза:

— В името на нейно величество.

Тежката врата от дъб и желязо се завъртя на пантите си и се откри черен студен отвор, приличен на вход към пещера. В сянката се отгатваше зловещ свод.

Урсус видя как Гуинплейн изчезна под него.

[1] Тристан Отшелника (XV в.) — върховен съдия при френския крал Луи XI. Бил известен с необикновената си жестокост. ↑

V ЛОШО МЯСТО

Уопънтейкът влезе след Гуинплейн.

След него — съдебният пристав.

После цялото поделение.

Тежката порта отново плътно прилепна в своята каменна рамка. Не се видя нито кой я отвори, нито кой я затвори. Резетата сякаш сами влизаха в гнездата си. Някои от тези механизми, изобретени в миналото, за да внушават страх, още съществуват в много старите затвори. Врата, чийто вратар беше невидим. Така прагът на тъмницата приличаше на праг на гроб.

Такъв беше задният вход на саутуъркския затвор.

Това проядено и мрачно здание с нищо не опровергаваше отблъскващия вид, присъщ на всяка тъмница.

Езически храм, построен от някогашните катюхлани в чест на могоните, които са древни английски божества, превърнат в дворец за Етълулф и в крепост за свети Едуард, а през 1199 година издигнат до положение на затвор от Джон Безземления — представляваше Саутуъркската тъмница. Тази тъмница, през която отначало минавала улица, както през Шьононсо^[1] минава река, в продължение на един-два века е била това, което на английски се нарича gate, тоест врата на предградие; по-късно затворили улицата. В Англия са останали няколко подобни затвора — например Нюгейт в Лондон, Уестгейт в Кентърбъри, Канънгейт в Единбург. Френската Бастилия отначало е била градска врата.

Почти всички затвори в Англия са имали същия вид: голяма стена отвън, вътре — кошер от килии. Няма нищо по-мрачно от тези средновековни тъмници, където паякът и правосъдието са плели мрежите си, докато не проникнал в тях слънчевият лъч, наречен Джон Хауард^[2]. Подобно на старинната тъмница на изтезанията в Брюксел те всички биха могли да носят името Тройренберг дом на сълзите.

При вида на тези студени и мрачни постройки хората са изпитвали тревогата на древните мореплаватели пред „робските произподни“, за които говори Плавт, острови, кънтящи от дрънчене на

желязо — *ferricrepiditae insulae*, — когато минавали достатъчно близо, за да чуват чаткането на веригите.

Саутуъркската тъмница, някогашно място за заклинания и мъчения, в началото била отредена главно за магьосници, както сочеха двата стиха, издълбани върху един изтърган камък над вратичката:

*Sunt arreptitii vexati daemone multo.
Est energumenus quem daemon possidet unus.*^[3]

Тези стихове определят тънката разлика между магьосника и обладания от зъл дух.

Над този надпис върху стената бе закована каменна стълба — знак за върховна справедливост. Някога тя е била от дърво, но се бе вкаменила, след като дълго бе лежала заровена в местността, наречена Аспли Гаус, близо до Убърнското абатство, където пръстта превръща всичко в камък.

Саутуъркският затвор, днес вече разрушен, се намирал между две улици, които някога били свързвали като *gate*, и имал два входа: един параден към главната улица, предназначен за властите, и към уличката черен вход, предназначен за простосмъртните. Впрочем и за мъртъвците, защото труповете на починалите затворници се изнасяли през него. И това е един вид освобождение.

Смъртта е сливане с безкрая.

Гуинплейн бил въведен в затвора през този именно черен вход.

Уличката, както вече казахме, представлявала тесен проход между две стени, застлан с калдъръм. В Брюксел има един такъв пасаж, наричат го „Улица за един минувач“. Двете стени не били еднакви: високата била на затвора, ниската — на гробището. Тази ниска стена ограждала мястото, където затворниците доизгнивали в земята, и не надминавала човешки бой. Вратата ѝ била почти срещу входа на тъмницата. Мъртвите трябвало само да прекосят улицата. Достатъчно било да се извървят двадесетина крачки покрай стената, за да се влезе в гробището. Към високия зид бил прикрепена стълба за бесилка; отсреща, на ниския зид, бил изваян мъртвешки череп. Двете стени не допринасяли за взаимното си развеселяване.

[1] Шьононсо — френски кралски замък близо до град Тур. ↑

[2] Джон Хауард — английски филантроп от XVIII в., изучавал състоянието на съвременните затвори. ↑

[3] Магьосниците са тези, които са измъчвани от множество демони. Обезумелият е този, когото е обладал един демон. — Б.а. ↑

VI

КАКВИ СЪДИИ ИМАШЕ ПОД ТОГАВАШНИТЕ ПЕРУКИ

Ако в този миг някой погледнеше от другата страна на затвора откъм фасадата, щеше да съзре главната улица на Саутуърк и да забележи, спряна пред монументалния официален вход на тъмницата, една пътническа кола, която се отличаваше със своята закрыта капра, каквито имат днешните кабриолети. Куп любопитни заобикаляха колата. Тя беше украсена с гербове. Един човек бе слязъл от нея и бе влязъл в затвора. „Вероятно някой съдия“ — бе решила тълпата, тъй като съдиите в Англия често бяха благородници и почти винаги имаха „право на герб“. Във Франция гербът и съдийската мантия бяха почти несъвместима. Когато говори за съдиите, херцог Сен Симон^[1] казва „хората от това съсловие“. В Англия за благородника не беше унизително да е съдия.

В Англия съществуват пътуващи съдии. Наричат се „окръжни съдии“. И нищо чудно, че хората бяха взели тази каляска за колата на някой съдия на обиколка. Чудното бе, че предполагаемият съдия бе слязъл не от самата кола, а от капрата, където обикновено не е мястото на господаря. Друга особеност: по онова време в Англия се пътуваше по два начина — с дилижанс срещу един шилинг на пет мили и с бърза пощенска кола, за която се плащаше по три петака на миля, плюс четири петака на коларя след всяка смяна на конете. Ако някоя частна кола си позволише лукса да предприеме пътуване със сменни коне, тя плащаше на кон и на миля по толкова шилинга, по колкото петака се плащаше с пощенска кола. А спряната пред саутуъркския затвор каляска беше впрегната в четири коня и имаше двама конни лакеи, което представляваше княжески лукс. Най-сетне — и това окончателно раздразни любопитството и обърка всички предположения — тази кола беше старателно затворена. Покривът ѝ беше вдигнат, стъклата бяха закрыти с капаци, запушени бяха всички пролуки, през които погледът би могъл да проникне. Отвън нищо не можеше да се види в каляската, навярно и отвътре нищо не можеше да се види навън. Впрочем в колата не изглеждаше да има някой.

Тъй като Саутуърк се намирал в Съри, то саутуъркският затвор беше подведомствен на шерифа на графството Съри. Такива странни юридически разграничения често се срещаха в Англия. Така например Лондонският затвор Тауър не се числеше към никое графство, което юридически означаваше, че той, така да се каже, висеше във въздуха. Тауър не признаваше друга съдебна власт освен своя полицейски управител, който носеше званието *custos turris*^[2]. Тауър имаше свои закони, своя църква, свое съдилище и свое отделно управление. Властта на кустоса, или полицейския управител, се простираше вън от Лондон върху двадесет и едно hamlets, четете „селца“. Понеже във Великобритания чудатостите на законите се присаждат едни върху други, длъжността главен артилерист на Англия бе подведомствена на Лондонския затвор.

Други правни обичаи изглеждат още по-странни. Така например английският адмиралтейски съд в своята практика се ръководи от законите на Родос и на Олерон (френски остров, който някога е бил английски).

Шерифът на провинция е бил извънредно важна личност. Той винаги е бил ескуайър, понякога и рицар. В старите грамоти той се нарича „spectabilis“ — „човек, когото трябва да гледат“. Титла, средна между „illustis“ и „clarissimus“^[3] — по-малка от първата, по-голяма от втората. Навремето шерифите на графствата са били избирани от народа; но Едуард II, а след него и Хенри VI присвоили това право за короната и шерифите станали зависими от краля. Всички те били назначавани от негово величество, с изключение на шерифа на Уестморланд, който бил наследяван, и шерифите на Лондон и Мидълсекс, които били избирани от градските съветници в Общинската зала. Шерифите на Уелс и на Честър са имали известни фискални прерогативи. Всички тези длъжности още съществуват в Англия, но под влияние на обичаите и възгледите те са изменили някогашния си облик. Шерифът на графство имал задължението да придружава и пази „пътуващите съдии“. Както човек има две ръце, така и той имал двама чиновници — дясната му ръка бил помощник-шерифът, а лявата — съдебният пристав. При съдействието на пристава на столицата, наричан уопънтейк, съдебният пристав арестувал, разпитвал и от името на шерифа задържал крадците, убийците, бунтовниците, скитниците и всякакви други мошеници,

които след това били съдени от окръжните съдии. Разликата между помощник-шерифа и съдебния пристав, които били еднакво подчинени на шерифа, се състояла в това, че помощник-шерифът го придружавал, а съдебният пристав му помагал при изпълнение на задълженията му. Шерифът оглавявал две съдилища — едно постоянно в центъра на графството, наречено „каунти корт“, и едно пътуващо, наречено „шериф търн“. Така той олицетворявал единството и вездесъщията на съдебната власт. В качеството си на съдия при спорни случаи той имал право да изисква съдействие и разяснение от един чиновник, наречен „sergens coifae“, специалист по право, който под малка черна шапка носел нещо като кърпа от бяло камбрейско платно. Шерифът „разтоварвал“ затворите; когато пристигнал в някой град на подведомствената си област, той имал право да ликвидира набързо затворниците, било като ги освободи, било като ги избеси, което се наричало „прочистване на тъмницата“, goal delivery. Шерифът представял обвинителния акт на двадесет и четирима съдебни заседатели; ако го одобрили, те написвали отгоре „billa vera“^[4], ако не го одобрили, написвали „ignoramus“^[5] и обвинението отпадало, а шерифът имал право да скъса акта. Ако по време на разглеждането се случело някой съдебен заседател да умре, по закон обвиненият се оправдавал и оневинявал и шерифът, който по право го бил арестувал като обвиняем, имал правото и да го пусне на свобода. Но това, което особено внушавало уважение и страх от шерифа, било задължението му да изпълнява „всички заповеди на монарха“. Страшно пълномощие. Такива формули крият широки възможности за произвол.

Чиновниците, наречени вердери, и съдебните следователи съпровождали шерифа, търговските писари му оказвали помощ, а освен това той имал доста голяма свита от конни и пеши слуги в ливреи. Шерифът, казва Чембърлейн, е „животът на Правосъдието, на Закона и на Графството“.

В Англия някакво незабележимо рушене непрекъснато подронва и обезсилва законите и обичаите. Затова, нека повторим още веднъж, днес нито шерифът, нито уопънтейкът, нито съдебният пристав биха изпълнявали своите длъжности тъй, както са ги изпълнявали по онова време. В стара Англия известно смесване на властите и зле разграничените права са имали вредни последици, които в наши дни биха били невъзможни. Тясната връзка между полицията и

правосъдието е премахната. Имената на длъжностите са останали, но функциите са различни. Ние мислим дори, че думата „уопънтейк“ е изменила смисъла си. Тя е означавала съдилище, сега означава териториална единица; навремето така се е наричал стотникът, сега така се нарича стотицата (centum).

Впрочем по онова време шерифът на графството повече или по-малко е обединявал и съсредоточавал в свое лице, в качеството на представител на градската власт и на краля, длъжностите на двама някогашни френски чиновници, които са носили званието „главен граждански съдия на град Париж“ и „полицейски съдия“. Главният съдия на Париж доста добре се характеризира от една забележка в старите полицейски архиви: „Господин гражданският съдия не мрази домашните кавги, защото пляквата е винаги за него“ (22 юли 1704 година). Колкото до полицейския съдия — обезпокоителна с многообразието и неопределеността на функциите си личност, — той най-добре е представен от Рьоне д'Аржансон^[6], чието лице, според думите на Сен Симон, съчетавало израза на тримата съдии на ада.

Тези трима съдии на ада заседаваха, както видяхме, в лондонския Бишопсгейт.

[1] Клод Анри дьо Руврао, херцог Сен Симон (1760–1825) — френски утопичен социалист. ↑

[2] Custos turris (лат.) — страж на кулата. ↑

[3] Illustis et clarissimus (лат.) — преславен и светлейши. ↑

[4] Billa vera (лат.) — правилен акт. ↑

[5] Ignoramus (лат.) — не приемаме. ↑

[6] Рьоне д'Аржансон — началник на полицията при Луи XIV. ↑

VII

ТРЕПЕТ НА УЖАС

Когато чу да разтварят със скърцане всички резета на вратата, Гуинплейн изтръпна. Стори му се, че тази заключена врата е границата между светлината и тъмнината, между земния мравуняк и света на мъртвите, че сега всички неща, които слънцето озарява, остават зад него, че е преминал отвъд пределите и е извън живота. Сърцето му болно се сви. Какво ли щяха да му сторят? Какво означаваше всичко това?

Къде се намираше?

Той не виждаше нищо около себе си. Попаднал беше в черен мрак. Щом вратата се хлопна, той мигновено сякаш ослепя. Шпионката също бе затворена. Никакъв отдушник, никакъв фенер. Това бе една от предпазните мерки, които се взимаха в стари времена. Забранено беше да се осветяват вътрешните ходове на тъмниците, за да не могат новодошлите да се ориентират.

Гуинплейн протегна ръце и напипа стена отляво и отдясно. Намираше се в някакъв коридор. Малко по малко онази мътна светлина, която се процежда незнайно откъде в подземията и към която разширяващите се зеници се приспособяват, му позволи да различи неясните очертания на коридора пред него.

Гуинплейн, който знаеше за суровостта на наказателните мерки само от винаги преувеличаващия Урсус, се чувствуваше хванат от огромна невидима ръка. Страшно е да си играчка на анонимен закон. Може от нищо да не те е страх, но пред съда се объркваш. Защо? Защото човешкото правосъдие е здрач, в който съдията се движи пипнешком. Гуинплейн си спомни, че Урсус му беше казал да пази мълчание. Искаше пак да види Деа. По отношение на него се извършваше някакъв произвол и той трябваше да бъде предпазлив.

Понякога да искаш да изясниш, значи да влошиш. От друга страна обаче, това положение толкова му тежеше, че той не можа да се сдържи и запита!

— Къде ме водите, господа?

Не му отговориха.

Такова беше правилото при мълчаливите арести — текстът на нормандския закон е изричен: *A silentiariis ostio praepositis introducti sunt*^[1].

Това мълчание смрази Гуинплейн. Дотогава той си мислеше, че е силен; не се нуждаеше от ничия помощ; а да не се нуждаеш от ничия помощ, значи да си всесилен. Той бе живял самотен, въобразявайки си, че да си самотен, значи да си неуязвим. И ето че изведнъж почувствува гнета на някаква отвратителна безлична сила. Как да се пребори с това ужасно безименно нещо — закона? Той изнемогваше под тежестта на тази загадка. Страх от неизвестно естество беше намерил слабото място на бронята му. При това той не беше спал, не беше ял; едва бе потопил устните си в чаша чай. Цялата нощ беше прекарал в бълнуване и още го тресеше. Беше жаден, а може би и гладен. Недоволният стомах всичко обърква. Злополуките му бяха започнали от миналата вечер. Вълненията, които го измъчваха, го бяха държали бодър; без урагана корабното платно е дрипа. И сега той се чувствуваше изнемощял като парцал, който вятърът е издул до скъсване. Усещаше, че силите му го напущат. Щеше ли да падне в несвяст върху плочите? За жената примаяването е изход, за мъжа — унижение. Той се държеше, но цял трепереше.

Чувствуваше се като човек, който губи почва под краката си.

[1] *A silentiariis ostio praepositis introducti sunt.* (лат.) — Въвеждат се от стражи, блюстители на тишината, които пазят на портите. ↑

VIII СТЕНАНИЕ

Потеглиха.

Вървяха по коридора.

Никакво предварително записване. Никаква канцелария с регистри. По онова време тъмниците не обичаха книжата. Те се задоволяваха да задържат човека, често без да знаят за какво. Достатъчно им беше, че са затвори и че имат затворници.

Шествието беше принудено да се удължи и да вземе формата на коридора. Вървяха почти в редица един по един: най-напред уопънтейкът, след това Гуинплейн, подир него съдебният пристав и най-сетне полицаите плътно задръстваха коридора зад Гуинплейн като запушалка. Коридорът се стесни. Сега Гуинплейн се допираше с двата лакътя до стената. Иззидан от речни камъни, залети с цимент, сводът на места имаше гранитни подпори и се снишаваше; човек трябваше да наведе глава, за да мине. В този коридор бе невъзможно да се тича; дори беглецът би бил принуден да върви бавно. Коридорът образуваше завои като черво, а всички черва са криви, независимо дали са на затвор или на човек. Тук-там през четвъртити отвори в стената, препречени с дебели решетки, се виждаха стълбища — едни нагоре, други надолу.

Стигнаха до една затворена врата. Вратата се отвори. Минаха и тя отново се затвори. После срещнаха втора врата, която ги пропусна, след това трета, която също се завъртя на пантите си. Тези врати сякаш сами се отваряха и затваряха. Не се виждаше никой. Коридорът ставаше все по-тесен, а сводът — все по-нисък, така че те вече можеха да вървят само с наведени глави. По стените се процеждаше влага; от тавана падаха капки вода; плочите, които покриваха коридора, бяха плъзгави като черва. Мътната здрачевина, която заместваше светлината, все повече се сгъстяваше; беше душно. Особено тревожно бе, че непрекъснато слизаха.

Човек трябваше да внимава, за да забележи, че слизат. В тъмнината лекият наклон е измамен. Нищо не е тъй опасно, както незабележимият наклон, който води към неизвестност.

Слизането е пристъпване към незнаен ужас.

Колко време вървяха така? Гуинплейн не би могъл да каже.

Когато изпитваш гнета на мъчителна тревога, минутите се удължават неизмеримо.

Внезапно спряха.

Мракът беше гъст.

Стигнаха до някакво разширение в коридора.

Съвсем близо до себе си Гуинплейн чу звук, който би могъл да се оприличи само на китайски гонг; нещо като ек от удари по диафрагмата на бездната — уопънтейкът тропаше с жезъла си по някаква желязна плоча.

Плочата беше врата.

Не врата, която се върти, а врата, която се вдига и спуска. Почти като врата на феодален замък.

Зачу се остро изскърцване в жлеб и пред очите на Гуинплейн изведнъж се появи светъл квадрат.

Плочата се бе прибрала в една цепнатина на свода, както се вдига вратичка на миши капан.

Открил се бе отвор.

Не беше дневна светлина, а по-скоро отблясък. Но отначало твърде разширените зеници на Гуинплейн бяха ослепени като от светкавица.

Минаха няколко мига, преди той да може да различи нещо. Да гледаш на твърде ярка светлина, е толкова трудно, колкото и в мрак.

После зениците му постепенно се нагодиха към светлината, както се бяха нагодили към тъмнината. Най-сетне той започна да вижда. Светлината, която отначало му се бе сторила твърде ярка, отслабна, избледня и той се осмели да хвърли поглед в зеещото пред него отверстие. Онова, което съзря, беше страшно.

Пред краката му почти отвесно се спускаха двадесетина стъпала, високи, тесни, изтрити, без парапет нито отдясно, нито отляво, нещо като каменен гръбнак или част от стена, изсечена полегато във вид на стълба; те водеха към едно много дълбоко подземие. Стигаха до долу.

Зимникът беше кръгъл, с готически свод, чиито ребра се бяха слегнали и разместили, нещо обикновено при подземията, върху които лежат много тежки сгради.

Отворът в стената, служещ за врата, който желязната плоча бе открила и от който започваше стълбата, беше изрязан в свода така, че от него погледът потъваше в подземиято като в кладенец.

Зимникът беше обширен и ако наистина беше дъно на кладенец, трябва да беше великански кладенец. Старинният израз „подземна тъмница“ би могъл да даде представа за този зимник, при условие че си го въобразим приспособен за лъвове или тигри.

Зимникът не беше застлан с плочи или с камъни. За под му служеше мократа и студена земя на дълбоките изкопи.

В средата на зимника четири ниски безформени стълба поддържаха тежък готически навес, чиито четири ребра се съединяваха горе и очертаваха нещо като папска митра. Този навес, приличен на балдахините, под които едно време са слагали саркофазите, се издигаше до свода и образуваше в подземиято нещо като отделна стая, ако може да се нарече стая помещение, открито от всички страни, с четири стълба вместо четири стени.

От средния камък на свода висеше кръгъл меден фенер, обкован с решетка като прозорец на затвор. Фенерът хвърляше наоколо — върху стълбовете, сводовете и кръглата стена, която неясно се съзираше зад стълбовете — мъртвешка светлина, пресечена от ивици сянка.

Тази именно светлина отначало бе заслепила Гуинплейн. Сега тя му се струваше като мътно зарево.

В зимника нямаше никакво друго осветление. Никакъв прозорец или отдушник, никаква врата.

Между четирите стълба, точно под фенера, на мястото, където беше най-светло, беше просната страшна белезникава фигура.

Лежеше по гръб. Виждаше се глава със затворени очи, тяло, чиито гърди се губеха под някаква безформена купчина, четири крайника, които бяха разпънати на кръст и вързани за четирите стълба с вериги. Веригите бяха прикрепени с железни халки за основите на стълбовете. Тази жестоко разпъната фигура беше ледено бледа като труп. Беше гола; беше мъж.

От върха на стълбата Гуинплейн гледаше като вкаменен.

Изведнъж чу хъркане.

Трупът беше жив.

До самия призрак, под една от островърхите арки на стената, от двете страни на едно голямо кресло със странични облегалки, поставено върху широк плосък камък, стояха двама мъже, загърнати в дълги черни савани, а в креслото седеше, облечен в червена мантия, някакъв блед, неподвижен, зловещ старец с букет рози в ръка.

За по-осведомен от Гуинплейн човек розите биха послужили като указание. Правото да съди с цветя в ръка принадлежеше на чиновник, представляващ едновременно кралската и общинската власт. И днес още кметът на Лондон съди така. Задачата на първите пролетни рози беше да помагат на съдиите да съдят.

Седналият в креслото старец беше шерифът на графството Съри. Той беше величествен и неподвижен като древен римски сенатор. Креслото беше единственият стол в подземие.

До креслото се виждаше покрита с книжа и книги маса, върху която бе сложен дълъг бял шерифски жезъл.

Двамата мъже, изправени отляво и отдясно на шерифа, бяха доктори — единият по медицина, другият по право. Последният се познаваше по кърпата, метната върху перуката му. И двамата носеха черни мантии — единият мантия на съдия, другият — мантия на лекар. Съдиите и лекарите носят траур за онези, които изпращат на смърт.

Зад шерифа, на края на стъпалото, образувано от плоския камък, седеше приведен в положение на човек, готов да пише, секретарят на съда, с кръгла перука и перо в ръка; до него върху плочата беше сложен дивиг, върху коленете му — мукавена папка, а върху папката — лист пергамент.

Секретарят беше от онези чиновници, наречени „чаптопазител“, което се виждаше от чантата пред краката му. Тези чанти, употребявани навремето при разглеждане на делата, носеха името „съдебни чанти“.

До един от стълбовете стоеше облеган с скръстени ръце един човек, цял облечен в кожа. Той беше помощник-палач.

Всички тези хора стояха като вцепенени от мрачна магия около окования. Никой не помръдваше, никой не говореше.

Бяха потънали в чудовищно спокойствие.

Това, което Гуинплейн виждаше, беше подземие за изтезания. Англия беше пълна с такива подземия. Подземието на кулата Бийчам дълго е служило за тази цел, както и подземието на Лолардския затвор.

В Лондон е съществувало и днес още може да се види едно подземие от този род, наречено „гробницата на лейди Плейс“. В тази стая има една камина, която в случай на нужда е служела за нажежаване на железата.

Всички тъмници от времето на крал Джон, каквато беше и Саутуъркската тъмница, имаха подземия за изтезания.

Някога мъченията, за които ще разкажем, често са били прилагани в Англия и в краен случай биха могли да се прилагат и днес при криминални дела; защото всички тези закони продължават да съществуват. Англия е любопитно съчетание на варварски кодекс и свобода. И нека кажем, че бракът им е превъзходен.

Все пак остава известно съмнение — ако настъпи някаква криза, не е невъзможно наказателните разпоредби да се пробудят с предишната си сила. Английското законодателство е опитомен тигър. Той крие ноктите си, но тези нокти си стоят.

Да се изрзват ноктите на законите, е мъдро.

Законът почти не се интересува от правото. От една страна стои наказанието, от друга — човешината. Философите протестират, но ще трябва да мине дълго време, преди правосъдието на хората да се слее със справедливостта.

Почит към закона — така казват англичаните. В Англия до такава степен почитат законите, че никога не ги отменят. В замяна на това обаче съвсем не ги изпълняват. Остарялата разпоредба излиза от употреба както остарялата жена. Но не убиват нито едната, нито другата старица. Престават да им обръщат внимание, и толкова. Ако щат, те нека си мислят, че са все така хубави и млади. Оставят ги да си въобразяват, че съществуват. Тази вежливост се нарича „почит“.

Нормандските разпоредби цели са се покрили с бръчки; това не пречи на мнозина английски съдии все още да им правят мили очи. Любовно пазят някоя свирепа антика, ако е нормандска. Има ли нещо по-жестоко от бесилката? През 1867 г. един човек^[1] е бил осъден да бъде разкъсан на четири части, които е трябвало да поднесат на една жена — кралицата.

Впрочем изтезанията никога не са съществували в Англия. Така казва историята. Самоувереността на историята е прекрасна.

Матю Уестминстър отбелязва, че „твърде милостив и мек, саксонският закон“ не е наказвал със смърт престъпниците, и добавя:

„Ограничавах се да им отрязват носа, да им избождат очите и да им изтръгват частите, които отличават пола.“ Само!

Стъписан, Гуинплейн се спря на върха на стълбата и цял се разтрепери. С ужас се мъчеше да си спомни какво престъпление е могъл да извърши. След мълчанието на уопънтейка гледката на това изтезание беше крачка напред, но трагична крачка. Мрачната загадка на закона, която го потискаше, ставаше все по-неразрешима.

Проснатата на земята човешка фигура изхърка втори път.

Гуинплейн усети, че някой леко го бутна по рамото.

Беше уопънтейкът.

Гуинплейн разбра, че трябва да слезе.

Подчини се.

Бавно се спусна по стълбата. Стъпалата бяха тесни и стръмни, високи по осем-девет дюйма. При това нямаше парапет. Трябваше да се слиза предпазливо. На разстояние две стъпала зад Гуинплейн следваше уопънтейкът, като държеше айрън уепъна изправен, а зад уопънтейка, на същото разстояние, слизаше дребният писар.

Докато се спускаше по стълбата, Гуинплейн чувствуваше как у него всяка надежда изчезва. Крачка по крачка той се приближаваше към смъртта. С всяко стъпало част от светлината у него угасваше, а лицето му все повече преbledняваше. Стигна до подножието на стълбата.

Проснатото на земята и приковано за четирите стълба призрачно същество продължаваше да хърка.

Един глас каза в полумрака:

— Приближете се.

Шерифът говореше на Гуинплейн.

Гуинплейн пристъпи крачка.

— По-близо! — каза гласът.

Гуинплейн направи още една крачка.

— Съвсем близо! — поде шерифът.

— Вие се намирате пред шерифа на графството Съри! — каза съдебният пристав на ухото на Гуинплейн. Говореше тихо, но толкова внушително, че шепотът му звучеше тържествено.

Гуинплейн пристъпи към изтезавания, проснат на пода по средата на подземие. Уопънтейкът и съдебният пристав останаха на местата си и пуснаха Гуинплейн сам да мине напред.

Когато Гуинплейн стигна под самия навес и видя отблизо жалкото нещо, което дотогава съзираше отдалеч и което беше жив човек, уплахата му премина в ужас.

Окованият на земята беше напълно гол, ако не се смята отвратителният целомъдрен парцал, нещо като лозов лист на мъчението, който римляните наричали „succingulum“, готите — „christipannus“, дума, от която старите гали са образували „cripagne“. Исус на кръста е имал само тази дрипа.

Ужасният страдалец, когото Гуинплейн виждаше пред себе си, трябва да беше на петдесет-шестдесет години. Беше плешив. По брадата му стърчаха бели косми. Очите му бяха затворени, устата — отворена. Всичките му зъби се виждаха. Сухото му костеливо лице приличаше на мъртвешки череп. Ръцете и краката му, привързани с вериги към четирите каменни стълба, образуваха кръст. Върху гърдите и корема му имаше желязна плоча, а върху тази плоча бяха натрупани пет-шест големи камъка. Хъркането му напомняше ту въздишка, ту рев.

Без да оставя букета рози, със свободната си ръка шерифът взе от масата белия жезъл, издигна го и каза:

— Повиновение на нейно величество.

После отново сложи жезъла на масата.

След това бавно, сякаш отброяваше ударите на траурна камбана, неподвижен като изтезавания, шерифът заговори:

— Човече, вързан тук с вериги, чуйте за последен път гласа на правосъдието. Вие бяхте изваден от вашата килия и доведен в тази тъмница. Разпитан надлежно и при спазване на всички формалности, *formaliis verbis pressus*, независимо от вам прочетеното и съобщеното досега, което ще ви бъде повторено, подбуден от дух на злоумишлено и противно на човешката природа упорство, вие се затворихте в мълчание и отказахте да отговаряте на съдията. Това е отвратително своеволие и сред деянията, наказуеми като отказ от даване на показания пред съда, се окачествява като престъпление, наречено непризнаване на вина.

Докторът по право, изправен отдясно на шерифа, вметна със зловещо безстрастие:

— Overhernessa. Закони на Алфред и Годрун. Глава шеста.

Шерифът продължи:

— Законът е почитан от всички, с изключение на разбойниците по горите, където кошутите раждат малките си.

Като камбана, която откликва на друга камбана, юристът повтори:

— Qui faciunt vastum in foresta ubi damae soient founinare.

— Онзи, който отказва да отговаря на съдията — каза шерифът, — може да бъде заподозрян във всички пороци. Той се счита способен на всякакво злодеяние.

Юристът се намеси:

— Prodigus, devorator, profusus, salax, ruffianus, ebriosus, luxiriosus, simulator, consumptor, patrimonii elluo, ambro, et gluto^[2].

— Всички пороци — каза шерифът — предполагат всички престъпления. Който не признава нищо, признава всичко. Който мълчи в отговор на въпросите на съдията, е лъжец и отцеубиец.

— Mendax et parricida — подхвана юристът.

Шерифът каза:

— Човече, никому не е позволено да се прикрива с мълчание. Който своеволно се отклонява от съд, накърнява закона. Той е като Диомед, който ранил богинята. Мълчанието пред правосъдието е един вид бунт. Да оскърбиш правосъдието, значи да оскърбиш короната. Няма нищо по-отвратително и по-дръзко! Който се отклонява от разпит, краде истината. Законът е предвидил това. За подобни провинения англичаните винаги са се радвали на правото на яма, на пранги и на вериги.

— Anglica charta^[3], година 1088 — каза юристът.

И със същата скована тържественост добави:

— Ferrum, et fossam, et turcas, cum aliis libertatibus.^[4]

Шерифът продължи:

— Ето защо, човече, тъй като вие не пожелахте да нарушите мълчанието, макар и да сте със здрав разум и напълно осведомен за онова, което правосъдието иска от вас, и тъй като сте дяволски упорит, наложи се да бъдете изтезаван и съгласно наказателния закон бяхте подложен на така нареченото „изтезание с тежести“. Ето как беше постъпено с вас. Законът изисква точно да ви осведомя за това. Вие бяхте доведен в това подземие, всичките ви дрехи бяха съблечени, вие бяхте проснат гол по гръб на земята, четирите ви крайника бяха обтегнати и завързани за четирите стълба на закона, една желязна

плоча беше поставена на гърдите ви и върху нея бяха сложени толкова камъни, колкото можете да понесете. „И дори повече“, казва законът.

— Plusque — потвърди юристът.

Шерифът продължи:

— И в това положение, преди да продължи изпитанието, аз, шерифът на графство Съри, ви отправих многократна покана да отговаряте и да говорите, но вие сатанински упорствувахте в мълчанието, въпреки че бяхте във властта на стягите, веригите, прангите и железата.

— Attachiamenta legalia^[5] — каза юристът.

— Предвид вашия отказ и твърдоглавие — продължи шерифът, — понеже е справедливо упорството на закона да бъде равно на упорството на престъпника, изпитанието продължи тъй, както предписват указите и разпоредбите. Първия ден не ви се даде нито да ядете, нито да пиете.

— Nos est superjejunare^[6] — каза юристът.

Настъпи мълчание. Чувахе се ужасното свирещо дишане на човека под купчината камъни.

Докторът по право допълни думите си:

— Adde augmentum abstinentiae ciborum diminutione. Consuetudo britannica^[7], член петстотин и четвърти.

Двамата мъже, шерифът и сержантът, се редуваха. Няма нищо по-мрачно от такова невъзмутимо еднообразие. На зловещия глас отговаряше злокобен глас. Сякаш жрецът на изтезанията и неговият помощник служеха кръвожадна литургия на закона.

Шерифът поде:

— През първия ден не ви се даде нито да пиете, нито да ядете. На втория ден ви се даде да ядете, не и да пиете; между зъбите ви сложиха три залъка ечемичен хляб. На третия ден ви се даде да пиете, не и да ядете. Наляха в устата ви на три пъти по една пинта вода от отточната вада на затвора. Дойде четвъртият ден — днешният. И ако и сега продължавате да не отговаряте, ще бъдете оставен тук, докато умрете. Така изисква правосъдието.

Все като ехо, юристът потвърди:

— Mors rei homagium est bonae legi^[8].

И докато чувствувате как окаяно умирате — поде шерифът, — никой не ще ви се притече на помощ, дори когато кръвта ви избликне

от гърлото, от брадата, под мишниците и от всички отворстия на тялото, от устата до слабините.

— *A throtebolla* — потвърди юристът, — *et pabus et subhircis, et a grugno usque ad crupponum*.

Шерифът продължи:

— Човече, внимавайте. Защото последствията зависят от вас. Ако се откажете от гнусното си мълчание и си признаете всичко, вие ще бъдете само обесен и ще имате право на мелдефеох, тоест на известна парична сума.

— *Damnum confitens* — потвърди законоведът, — *habeat le meldefeoh. Leges Inae*^[9]. Глава двадесета.

— Която сума — продължи шерифът — ще ви бъде платена в дойткинси, съскинси и галихалпенсове — единственият случай, когато тези монети могат да бъдат употребени съгласно разпоредбите на закона за отменянето им, издаден през третата година от царуване го на Хенри Пети; освен това ще имате правото на *scortum ante mortem*^[10], а след това ще бъдете удушен на бесилото. Такива са предимствата на самопризнанието. Желаете ли да отговаряте пред съда?

Шерифът млъкна и почака. Изтезаваният остана неподвижен.

Шерифът поде:

— Човече, мълчанието е убежище, което крие повече опасност, отколкото спасение. Упорството е наказуемо и престъпно. Който мълчи пред правосъдието, е изменник на короната. Прекъснете това несиновно мълчание. Помислете за нейно величество. Не се противете на нашата милостива кралица. Когато ви питам, вие на нея отговаряте. Бъдете верен поданик.

Изтезаваният изхърка.

Шерифът продължи:

— И така, след първите седемдесет и два часа изпитание ето че настъпи четвъртият ден. Човече, това е решителният ден. По закон очната ставка е предвидена за четвъртия ден.

— *Quarta die, frontem ad frontem adduce*^[11] — промърмори юристът.

— Мъдростта на закона — поде шерифът — е избрала този върховен час, за да се извърши онова, което нашите деди са наричали „съдене чрез смъртния студ“, тъй като това е мигът, когато хората

говорят истината и ако кажат „да“, се приема за „да“, а ако кажат „не, се приема за «не»“.

Юристът отново поясни:

— *Judicium pro frodmortell, quod homines credensi sint per suum ya ef per sum na*. Грамота на крал Аделстан. Том първи, страница сто седемдесет и трета.

Измина миг на очакване, после шерифът наведе строгото си лице към изтезавания.

— Човече, прострян на земята...

И спря за малко.

— Човече — извика той, — чувате ли ме?

Човекът не мръдна.

— В името на закона — каза шерифът, — отворете очите си!

Клепачите на човека останаха склопени.

Шерифът се обърна към лекаря, който стоеше от лявата му страна.

— Докторе, поставете диагноза.

— *Probe, da diagnosticum* — потвърди юристът.

С вдървената стойка на длъжностно лице лекарят слезе от плочата, приближи се до човека, наведе се, долепи ухо до устата на изтезавания, опипа пулса на китката, под мишницата и на бедрото му и отново се изправи.

— Е? — продума шерифът.

— Още чува — каза лекарят.

— Вижда ли? — запита шерифът.

Лекарят отвърна:

— Може и да вижда.

По знак на шерифа съдебният пристав и уопънтейкът излязоха напред. Уопънтейкът застана до главата на изтезавания, съдебният пристав се спря зад Гуинплейн.

Лекарят отстъпи на една крачка между стълбовете.

Тогава шерифът издигна букета рози, както свещеник — китката за ръсене, и се обърна към изтезавания с висок заплашителен глас:

— Говори, нещастнико! Законът те умолява, преди да те унищожи! Ти искаш да изглеждаш ням, помисли за гроба, който е ням; преструваш се на глух, помисли за ада, който е глух. Помисли за смъртта, която е по-зла и от теб. Размисли, та ти ще бъдеш оставен в

тази тъмница! Слушай ти, мой подобний, защото и аз съм човек! Слушай, брате мой, защото и аз съм християнин! Слушай, сине мой, понеже аз съм старец! Пази се от мен, понеже аз съм господар на твоето страдание и ще бъда безпощаден. Ужасът, вплътен в лицето на закона, придава величие на съдията. Помисли, самият аз треперя пред себе си. Моята собствена власт ме смразява. Не ме довеждай до крайност! Аз чувствавам у себе си святата жестокост на наказващия. Имай, о, нещастнико, спасителен и подобаващ страх от правосъдието и ми се подчини. Часът на очната ставка настъпи и ти трябва да отговаряш. Не упорствуйвай. Не допускай непоправимото! Мисли, че краят ти е в мои ръце! Слушай, ти, който вече си полумъртъв! Ако не желаеш да издъхваш тук в продължение на часове, на дни и седмици, и ужасно дълго да агонизираш от глад, затънал в изпражнения, под тежестта на тези камъни, сам в това подземие, забравен, отхвърлен, оставен за храна на плъховете и невестулките, ръфан от всякакви гадини, въдещи се в мрака, докато по улицата над главата ти хората ще се движат, ще се разхождат, ще купуват и продават, а колите ще препускат. Ако не желаеш да стенеш безспир от отчаяние, да скърцаш със зъби, да плачеш, да богохулствуваш, без лекар, които да облекчи раните ти, без свещеник, който да поднесе на душата ти чашата с божествената вода на утехата, о, ако не желаеш да чувствуваш как бавно разцъфтява на устните ти ужасната предсмъртна пяна, аз те моля и те заклевам, чуй ме! Аз те призовавам на себе си да помогнеш, имай милост към себе си, направи това, което се иска от тебе, отстъпи пред правосъдието, покори се, обърни глава, отвори очи и кажи познаваш ли този човек!

Изтезаваният не обърна глава и не отвори очи.

Шерифът хвърли поглед към съдебния пристав, после към уопънтейка.

Съдебният пристав сне шапката и наметката на Гуинплейн, улови го за раменете и го обърна срещу светлината, с лице към окования човек. Ярko осветени, странните черти на Гуинплейн изпъкнаха на фона на целия този мрак.

В същото време уопънтейкът се наведе, хвана с две ръце за слепоочията безжизнената глава на изтезавания, изви я към Гуинплейн и с два пръста разтвори склопените клепачи. Показаха се страшните очи на човека.

Изтезаваният видя Гуинплейн.

Тогава той сам повдигна главата си, широко отвори очи и го изгледа.

Потрепера, доколкото човек може да потрепери, когато има планина върху гърдите си, и извика:

— Той е! Да! Той е!

После избухна в страшен смях, повтори:

— Той е!

Отпусна главата си да падне на земята и пак затвори очи.

— Секретарю, пишете — каза шерифът.

Макар и изплашен, до този миг Гуинплейн почти се владееше. Но викът на измъчвания „Той е!“ го потресе, а думите „Писарю, пишете“ го смразиха. Стори му се, че незнаен злодей го увлича със себе си в бездната, без той, Гуинплейн, да може да отгатне защо, и че неразбираемото самопризнание на този човек го вкопчва като в пранга. Тогава си представи човека и себе си, приковани един до друг на позорния стълб. Обхванат от ужас, Гуинплейн изгуби почва под краката си и се опита да се брани. Обзет от силното вълнение на невинния, разтреперан, изплашен, слисан, той заговори несвързано със заекване, започна да крещи каквото му дойде на езика, думи, породени от болезнения страх, наподобяващи безредна стрелба.

— Не е вярно. Не съм аз. Аз не познавам този човек. Не е възможно той да ме познае, защото аз не го познавам. Довечера имам представление и ме чакат. Какво искате от мене? Пуснете ме на свобода! Тук има грешка! Защо ме доведохте в това подземие? Значи вече няма закони. Господин съдия, повтарям ви, че не съм аз. Аз съм невинен, каквото и да разправят. Много добре зная. Искам да си отида. Не е право. Нямам нищо общо с този човек. Можете да направите справка. Моят живот не е нещо скрито. Дойдоха и ме заловиха като крадец. Защо ме задържаха? Знам ли що за човек е този? Аз съм странствуващ актьор, играя по панаири и пазари. Аз съм Човекът, който се смее. Малко ли хора са идвали да ме гледат? Ние сме на Тариезово поле. От петнадесет години честно си върша занаята. Аз съм двадесет и пет годишен. Живея в странноприемницата „Тадкастър“. Наричам се Гуинплейн. Благоволете да наредите да ме пуснат, господин съдия. Не бива да се злоупотребява със слабостта на

нещастниците! Имайте състрадание към човек, който нищо не е сторил и е сам и беззащитен. Пред вас стои един беден уличен актьор.

— Пред мене — каза шерифът — стои лорд Фърмън Кланчарли, барон Кланчарли и Хънкървил, маркиз Корлеоне Сицилийски, пер на Англия.

Шерифът стана, посочи креслото си на Гуинплейн и добави:

— Милорде, нека ваша светлост благоволи да седне.

[1] Ирландският революционер Бърк, май 1867 г. — Б.а. ↑

[2] Prodigus, devorator, profusus, salax, ruffianus, ebriosus, luxuriosus, simulator, consumptor, patrimonii elluo, ambro, et gluto. (лат.) — Пройдоха, разсипник, прахосник, мръсник, сладострастник, пияница, похотливец, мошеник, нехранимайко, лакомник и чревоугодник. ↑

[3] Anglica charta (лат.) — Английска харта. ↑

[4] Ferrum, et fossam, et furcas, cum aliis libertatibus. (лат.) — Вериги и яма, и пранги, и прочие свободи. ↑

[5] Attachiamenta legalia (лат.) — установени от закона връзки. ↑

[6] Hoc est superjejunare (лат.) — пълно въздържание от храна. ↑

[7] Adde augmentum abstinentiae ciborum diminutione. Consuetudo britannica... (лат.) — Да се увеличи още повече въздържанието, като се намали храната. Британско обичайно право. ↑

[8] Mors rei homagium est bonae legi. (лат.) — Смъртта на престъпника е уважение към закона. ↑

[9] Damnus confitens habeat meldefeoh. Leges Inae, (лат.) — Признаващият вината си да получи мелдефеох. Закон на Ина. Разлика в текст и бел.: habeat le meldefeoh/habeat meldefeoh — Бел. кор. skitnik ↑

[10] Scortum ante mortem (лат.) — проститутка преди смъртта. ↑

[11] Quarta die, frontem ad frontem adduce. (лат.) — Назначи очна ставка на четвъртия ден. ↑

КНИГА ПЕТА

ЕДНА И СЪЩА СИЛА ДВИЖИ МОРЕТО И СЪДБАТА

I

УСТОЙЧИВОСТТА НА КРЕХКИТЕ НЕЩА

Понякога съдбата ни дава да изпием чаша лудост. От облака се протяга ръка и неочаквано ни поднася мрачен потир с неведомо пиянство.

Гуинплейн не разбра.

Обърна се да види на кого говорят.

Прекалено високият звук е недоловим за ухото, прекалено силното вълнение е недоловимо за ума. Слухът, както и съзнанието имат граници.

Уопънтейкът и съдебният пристав се приближиха до Гуинплейн, хванаха го под ръка и той усети, че го слагат да седне на креслото, от което шерифът бе станал.

Остави се да правят с него каквото искат, без да се мъчи да си обясни как всичко това е възможно.

След като Гуинплейн седна, съдебният пристав и уопънтейкът отстъпиха няколко крачки и застанаха прави и неподвижни зад креслото.

Тогава шерифът остави букета рози върху плочата, сложи си очилата, които секретарят на съда му подаде, измъкна изпод папките, струпани на масата, един изцапан, пожълтял, позеленял, разяден и на места пропукал пергамент, който, изглежда, е стоял нагънат и бе гъсто изписан от едната страна, застана прав под светлината на фенера, приближи листа до очите си и с най-тържествен глас прочете следното:

— „В името на отца и сина и светаго духа на днешния, двадесет и девети ден на януари, хиляда шестстотин и деветдесета година от рождението на нашия господ-бог беше изоставено на пустинния бряг на Портланд, със зъл умисъл и с намерение да загине от глад, студ и самота, едно момче на възраст десет години.

Това момче бе продадено на двегодишна възраст по заповед на негово пресияйно величество крал Джеймс Втори.

Това момче е лорд Фърмън Кланчарли, единствен законен син на лорд Линъс Кланчарли, барон Кланчарли и Хънкървил, маркиз Корлеоне Сицилийски, пер на кралство Англия, покойник, и на Ан Брадшоу, негова съпруга, покойница.

Това момче е наследник на имуществата и титлите на баща си. Ето защо то бе продадено, осакатено, обезобразено и изчезна по волята на негово пресияйно величество.

Това дете бе отгледано и обучено, за да стане циркаджия по пазарите и панаирите.

То бе продадено на двегодишна възраст, след смъртта на баща си, и десет лири стерлинги бяха връчени на краля за покупката на това дете, както и за различни разноски по преотстъпването и като обезщетение.

Лорд Фърмън Кланчарли, на двегодишна възраст, бе купен от мене, долуподписания, и осакатен и обезобразен от един фламандец от Фландрия, на име Хардкваноне, който единствен познава тайните и методите на доктор Конкуест.

Момчето бе предназначено от нас да бъде маска на смеха — *masca ridens*.

С тази цел Хардкваноне извърши над него операцията «Висса fissa usque ad aures»^[1], която прави лицето вечно усмихнато.

Чрез едно средство, познато само на Хардкваноне, момчето бе приспано и направено безчувствено по време на изпитанието и не знае за операцията, на която бе подложено.

То не знае, че е лорд Кланчарли.

То отговаря на името «Гуинплейн».

Това се дължи на неговото малолетие и слабо развита памет, тъй като бе продадено и купено, когато бе едва на две години.

Хардкваноне е единственият, който знае да прави тази операция.

И това момче е единственият човек в наше време, на когото тя е била направена.

Тази операция е единствена по рода си и до такава степен необичайна, че дори и след дълги години, когато това момче се превърне в старец и черните му коси побелеят, неминуемо ще бъде разпознато от Хардкваноне.

В часа, когато ние пишем настоящето, Хардкваноне, който знае подробно всички тези факти и е участвувал в тях като главен извършител, е затворен в тъмниците на негово височество принц Орански, обикновено наричан крал Уилям III. Хардкваноне беше заловен и арестуван като един от така наречените компрачикоси или чейлас. Той е затворен в крепостта Чатам.

По нареждане на краля детето ни бе продадено и предадено в Швейцария, край Женевското езеро, между Лозана и Веве, в същата къща, където са умрели родителите му, от последния слуга на покойния лорд Линъс, който слуга се помина малко след господарите си, така че тази поверителна и тайна работа сега е известна само на Хардкваноне, който е в затвора Чатам, и на нас, обречените на смърт.

Ние, долуподписаните, гледахме и пазихме осем години малкия лорд, когото бяхме купили от краля, за да го използваме в нашия занаят.

В днешния ден, бягайки от Англия, за да не ни сполети злата съдба на Хардкваноне, ние, от страх и ужас пред възбраните и строгите наказания, постановени в парламента, при падането на нощта изоставихме на портландския бряг споменатото момче Гуинплейн, което е лорд Фърмън Кланчарли.

Ние сме дали клетва да пазим тайна пред краля, не пред бога.

Тази нощ в морето, връхлетени от страшна буря по волята на провидението, изпаднали в отчаяние и беда, коленичили пред този, който може да спаси живота ни и който може би ще изблаговоли да спаси душите ни, тъй като вече не можем нищо да очакваме от хората, а само да се боим от бога, и тъй като наша едничка котва и възможност за избавление остава разкаянието, примирени със смъртта, смирени и каещи се, ние си признаваме всичко и заявяваме гореказаното и го предаваме на бушуващото море, за да го използва за добро по волята божия. И нека пресветата Дева ни помага. Амин. И се подписваме.“

Тук шерифът за миг прекъсна четенето и рече:

— Ето подписите. Всички с различни почерци.

Сетне продължи:

— „Доктор Гернардус Геестемунде. Асунсион“. Кръст и до него: „Барбара Фърмой от остров Тириф в Ебудите. Гайздора, капитал. Джанджирате. Жак Катурз, наречен Нарбонеца. Люк-Пиер Капгаруп, от каторгата Махон“.

Шерифът пак спря и каза:

— Бележка, написана от същата ръка, от която са текстът и първият подпис.

И прочете:

— „Тъй като стопанинът на урката бе отвлечен от вълна в морето, от тримата души екипаж остават двама и те се подписват: Галдеазун. Аве Мария, крадец.“

Шерифът продължи да чете, като вмъкваше свои забележки:

В долния край на листа е написано: „По море, на борта на «Матутина», бискайка урка, от залива Пасахес.“ Този лист — добави шерифът — е пергамент от кралската канцелария и е белязан с водния знак на крал Джеймс Втори. В полето има бележка със същия почерк: „Настоящата декларация е написана от нас върху опакоето на кралската заповед, която ни бе връчена, за да се оправдае закупуването на детето от нас. Обърнете листа и ще видите заповедта.“

Шерифът обърна пергаментата и го вдигна с дясната си ръка пред светлината. Всички видяха една чиста страница, ако думите „чиста страница“ могат да се употребят за нещо толкова плесенясало; по средата на страницата три написани думи: две на латински — *jussu regis*^[2] — и подпис „Джефрис.“

— *Jussu regis*, Джефрис — каза шерифът, повишавайки глас.

Гуинплейн стоеше като човек, върху главата на когото е паднала керемидата от двореца на мечтите.

Той заговори, сякаш бълнуваше:

— Гернардус, да, докторът. Един стар тъжен човек. Страхувах се от него. Гайздора, каптал. Това значи главатар. Имаше и жени — Асунсион и другата. Освен това провансалецът. Той беше Капгаруп. Пиеше от една плоска бутилка, на която с червено бе написано някакво име.

— Ето я — каза шерифът.

И постави на масата нещо, което секретарят на съда измъкна от служебната чанта.

Беше манерка с ушички, оплетена с лико. Очевидно бутилката бе минала през много промеждия. Трябва да бе стояла във вода. По нея бяха полепени черупки от миди, водорасли. Цялата бе набита и нашарена с всички възможни ръжди на океана. Около шийката имаше пръстен от катран, който показваше, че манерката е била херметически

запушена. Бяха я разпечатали и отворили, а после в гърлото ѝ отново беше пхнато парче насмолено въже, което бе служило за запушалка.

— В тази бутилка — каза шерифът — е била затворена декларацията, която току-що ви прочетох, от хора, които са щели да умрат. Адресирано до съда, това послание навярно бе връчено от морето.

Шерифът придаде още по-голяма тържественост на гласа си и продължи:

— Също както планината Хароу е превъзходна за житото и доставя най-бялото брашно, от което се прави хлябът за кралската трапеза, така и морето прави на Англия всички услуги, които може, и когато някой лорд се загуби, то го намира и ѝ го връща.

После поде:

— Върху тази манерка действително е написано едно име с червено.

Повиши глас и се обърна към изтезавания, който лежеше неподвижно:

— Вашето име, злосторнико. Защото такива са тъмните пътища, по които истината, погълната от бездната на човешките деяния, се изкачва от дъното на повърхността.

Шерифът взе манерката и приближи до светлината едната ѝ страна, почистена вероятно за нуждите на правосъдието. Между преплетените нишки на ликото лъкатушеше тънка червена ивица от раката, на места почерняла от водата и времето. Макар да бе прекъсната тук-там, лентата ясно очертаваше върху ликото единадесет букви: „Хардкваноне“.

Тогава шерифът се обърна към изтезавания с оня особен глас, който не може да се сравни с нищо и е най-право да се нарече съдийски тон:

— Хардкваноне, когато тази манерка с вашето име ви бе показана за пръв път от нас, шерифа, вие отначало доброволно я познахте и признахте, че ви е принадлежала; после, след като ви бе прочетено пълното съдържание на този пергамент, който е бил сгънат и затворен в нея, вие не пожелахте да кажете нищо повече и вероятно с надеждата, че загубеното момче не ще бъде намерено и вие ще избегнете наказанието, отказахте да отговаряте. Вследствие на който отказ към вас бе приложено силното и сурово изтезание и ви бе

прочетен за втори път гореказаният пергамент, който съдържа декларацията и изповедта на вашите съучастници. Напразно. На днешния четвърти ден — деня, в който законът предвижда очна ставка, след като се озовахте лице в лице с този, който е бил изоставен в Портланд на двадесет и девети януари хиляда шестстотин и деветнадесета година, сатанинската надежда угасна във вас и вие нарушихте мълчанието и познахте своята жертва...

Изтезаваният отвори очи, изправи глава и със странно звучен глас на агонизиращ, глас, в който се долавяше особено спокойствие, примесено с предсмъртни хъркания, заговори; при всяка дума с мъка трябваше да повдига купчината камъни, която го притискаше като надгробна плоча.

— Заклел съм се да пазя тайна и удържах на думата си доколкото можах — каза той. — Тъмните хора са верни хора. И в ада съществува почтеност. Днес мълчанието е вече безполезно. Така да бъде. Затова проговорих. Да, наистина е той. Ние двамата с краля го направихме такъв. Кралят с волята си, аз с изкуството си.

И като погледна Гуинплейн, добави:

— Сега се смей навеки.

И се изсмя.

Този смях, по-ужасен от първия, прозвуча като ридание.

Смехът спря и човекът се отпусна. Клепачите му се затвориха.

Шерифът изчака изтезаваният да свърши и продължи:

— Кое то да се протоколира.

Почака, докато секретарят на съда записваше, после каза:

— Хардкваноне, съгласно закона, след резултатна очна ставка, след трето прочитане на декларацията на вашите съучастници, сега вече потвърдена от ваше го признание и изповед, след повторното ви признание, вие ще бъдете освободен от оковите и предаден по благоволенieto на нейно величество, за да бъдете обесен като плагиатор.

— Плагиатор — рече съдебният юрист. — Тоест купувач и продавач на деца. Вестготски закон, книга седма, радел трети, параграф Usurpaverit^[3], и Салически закон, раздел четиридесет и първи, параграф втори; и Закон на фризите, раздел двадесет и първи, De plagio^[4]. Александър Неквам също казва: Qui pueros vendis, plagiarius est tibi nomen^[5].

Шерифът остави пергамента на масата, свали очилата си, взе букета и рече:

— Край на силното и сурово изтезание. Хардкваноне, поблагодарете на нейно величество.

Със знак съдебният пристав даде нареждане на човека, облечен в кожени дрехи.

Този човек, който беше прислужник на палача, „слуга на бесилото“, както казват старите грамоти, отиде при изтезавания, свали един подир друг камъните от корема му, махна желязната плоча, под която се показаха смазаните ребра на нещастника, после освободи китките и глезените му от четирите халки, които го приковаваха към стълбовете.

Облекчен от камъните и освободен от веригите, изтезаваният остана проснат на земята със затворени очи и разперени ръце и крака като разпнат, свален от кръста.

— Хардкваноне — каза шерифът, — станете.

Изтерзаният не се помръдна.

Слугата на палача хвана едната му ръка и я отпусна. Ръката падна. Повдигна другата му ръка. И тя падна. Слугата улови единия крак, после другия, петите се удариха о пода. Пръстите на ръцете и краката останаха безжизнени и неподвижни. В босите крака на проснатото тяло има нещо настръхнало.

Лекарят се приближи, извади от джоба на мантията си стоманено огледалце и го постави пред отворената уста на Хардкваноне. После с пръст разтвори клепачите му. Те не се склопиха. Изцъклените очи бяха неподвижни.

Лекарят се изправи и каза:

— Той е мъртъв.

И прибави:

— Смехът му го уби.

— Няма значение — каза шерифът. — След признанието дали ще е жив или мъртъв, е само формалност.

После посочи с букета рози към Хардкваноне и нареди на уопънтейка:

— Трупът да се изнесе оттук тази нощ!

Уопънтейкът одобри с кимване на глава.

Шерифът допълни:

— Гробището на затвора е отсреща.

Уопънтейкът пак кимна в знак на съгласие.

Секретарят на съда пишеше.

Като все така държеше в лявата си ръка букета, с другата шерифът взе белия си жезъл, застана пред Гуинплейн, който продължаваше да седи на креслото, направи дълбок поклон, после със същата тържественост отметна глава, загледа Гуинплейн право в лицето и му каза:

— На вас, тук присъстващия, ние, Филип Дензил Парсънс, рицар, шериф на графство Съри, придружен от Обри Доминик, ескуайър, наш писар и секретар, и от нашите обичайни помощници, получих надлежно преки и нарочни разпоредби от нейно величество, по силата на нейното поръчение и на правата и задълженията на нашата служба и с разрешението на лорд-канцлера на Англия, въз основа на протоколите и актовете и на веществените доказателства, представени от адмиралтейството, след проверка на документите и подписите, след прочитането и изслушването на показанията, след извършването на очна ставка и на всички предвидени от закона процедури, които бяха изпълнени и доведени до добър и справедлив край, ние ви съобщаваме и обявяваме, за да се изпълни каквото се полага по право, че вие сте Фърмън Кланчарли, барон Кланчарли и Хънкървил, маркиз Корлеоне Сицилийски, пер на Англия, нека бог да пази ваша светлост.

И той се поклони.

Съдебният юрист, лекарят, съдебният пристав, уопънтейкът, секретарят на съда, всички присъстващи, с изключение на палача, се поклониха още по-дълбоко и сведоха глава доземи пред Гуинплейн.

— А, не! — извика Гуинплейн. — Събудете ме!

И цял побледнял, скочи на крака.

— Аз действително идвам да ви събудя — каза един глас, който дотогава не бяха чули.

Изад един от стълбовете се появи човек. Тъй като никой не бе влизал в подземиято, след като желязната плоча се бе затворила зад полицейското шествие, очевидно бе, че човекът е стоял в сянката преди влизането на Гуинплейн, че изпълнява редовна служба на наблюдател и че е имал за задача и задължение да присъства на

очната ставка. Беше пълен и набит мъж с дворцова перука и пътно наметало, по-скоро възрастен, отколкото млад, и извънредно изискан.

Той се поклони на Гуинплейн почтително и непринудено с изяществото на благороден прислужник, а не с непохватността на съдебните лица.

— Да — рече той, — аз идвам да ви събудя. От двадесет и пет години вие спите. Трябва да бъдете събуден от този сън. Вие смятате, че сте Гуинплейн, а сте Кланчарли. Мислите, че сте човек от народа, а сте аристократ. Вярвате, че сте на последното стъпало, а сте на първото. Мислите се за клоун, а сте сенатор. Смятате се за беден, а сте богат. Смятате се за нищожество, а сте величие. Събудете се, милорд!

С много тих глас, в който се долавяше ужас, Гуинплейн пошепна:

— Какво значи всичко това?

— Значи, милорд — отвърна дебелият човек, — че аз се казвам Баркилфедро, че съм чиновник от адмиралтейството, че тази манерка на Хардкваноне бе намерена на морския бряг, че ми бе донесена, за да бъде разпечатана от мене, което влиза в задълженията и прерогативите на моята длъжност, че аз я отворих в присъствие на двамата заклетни свидетели от службата „Джетсън“, които са членове на парламента — Уилям Блатуейт, представител на град Бат, и Томас Джървис, представител на Саутхамптън; че двамата заклетни свидетели описаха и удостовериша съдържанието на манерката и подписаха протокол за отварянето ѝ заедно с мене; че аз доложих на нейно величество; че по заповед на кралицата бяха взети всички необходими законни мерки при спазване на тайната, която се налага при такива деликатни дела, и че последната мярка, очната ставка, току-що бе изпълнена; значи, че вие имате един милион рента, че сте лорд на Обединеното кралство Великобритания, законодател и съдия, върховен съдия, върховен законодател, облечен в пурпур и хермелин, равен на принцовете, подобен на императорите, че главата ви е увенчана с перска корона и че ще се ожените за херцогиня, дъщеря на краля.

Под гръмотевичните удари на това преобразяване Гуинплейн изгуби съзнание.

[1] «Bucca fissa usque ad aures, genzivis denudatis, nasoque murdridato, misca eris, et ridebis semper.» (лат.) — «С разцепена до

ушите уста, с оголени венци, с обезобразен нос — маска, която вечно се смее, това ще си ти.» ↑

[2] Jussu regis (лат.) — по заповед на краля. ↑

[3] Usurpaverit (лат.) — присвоил. ↑

[4] De plagio (лат.) — за кражбата. ↑

[5] Ти, който продаваш деца, името ти е плагиатор (прост.лат.). —

Б.а. ↑

II

КОЕТО СКИТА, НЕ СЕ ГУБИ

В дъното на цялото това приключение стоеше един войник, който бе намерил някаква бутилка на морския бряг.

Но нека разкажем историята.

Всеки факт е като част от цяла система зъбчати колела.

Случи се така, че по време на отлив един от четиримата топчии, които съставяха гарнизона на Калшорския замък, намери някаква плетена манерка, изхвърлена от прилива. Цялата плесенясала, манерката беше затворена с накатранена запушалка. Войникът отнесе находката си на полковника в замъка, а полковникът я предаде на английския адмирал. Адмиралът означаваше адмиралтейството, а за изхвърлените от морето предмети в адмиралтейството отговаряше Баркилфедро. Баркилфедро разпечата и отпуши манерката, после я отнесе на кралицата. Кралицата незабавно взе необходимите мерки. Двама знатни съветници бяха осведомени и замолени да кажат мнението си — лорд-канцлерът, който е по закон „пазител на съвестта на английския владетел“, и лорд-маршала, който е „съдник за гербовете и родословието на благородническите родове“, Томас Хауард, херцог Норфък, католически пер, който по наследство заемаше длъжността върховен маршал на Англия, съобщи чрез своя представител — граф маршал Хенри Хауард, граф Биндън, че предварително се съгласява с мнението на лорд-канцлера. Лорд-канцлерът беше Уилям Каупър. Не бива да смесваме канцлера с неговия съименник и съвременник Уилям Каупър, анатом и коментатор на Бидлу^[1], който публикува в Англия „Трактат за мускулите“ почти по същото време, когато Етиен Абей издаде във Франция „История на костите“. Хирург и лорд не е едно и също. Лорд Уилям Каупър бе известен с преценката, която бе произнесъл във връзка с делото на Толбът Йелвъртън, виконт Лонгвил, и която гласеше: „За спазването на конституцията на Англия възстановяването на един пер има по-голямо значение, отколкото възстановяването на крал.“ Намерената в Калшор манерка привлече във висша степен неговото внимание. Всеки автор на максима се радва на случаите, които му позволяват да я приложи.

Ставаше въпрос за възстановяването на един пер. Бяха направени необходимите проучвания. Гуинплейн, чието име се четеше на обява, лесно бе открит. Хардкваноне — също. Той не беше умрял. Тъмницата изцежда човека, но го запазва, ако изобщо да държиш под стража някого, значи да го запазиш. Хората, хвърлени в бастилиите, рядко биваха обезпокоявани. Тях ги местеха толкова, колкото и мъртъвците. Така че Хардкваноне все още беше в Чатамската крепост. Оставаше да го вземат оттам. От Чатам го преведоха в Лондон. Същевременно събраха сведения в Швейцария. Установи се, че фактите са точни. В местните регистри на Веве и Лозана бяха открити венчалното свидетелство на заточения лорд Линъс Кланчарли, кръщелното свидетелство на детето, смъртните актове на бащата и майката и се получиха надлежно заверени преписи, които „да послужат при нужда“. Всичко това бе извършено в най-строга тайна, с бързина, наричана тогава „кралска спешност“, и с „мълчаливост на къртица“, препоръчвана и прилагана от Бейкън, а по-късно издигната от Бракстън в закон за всичко, което се отнасяше до кралските и държавните работи, както и при така наречените „сенаторски дела“.

Надписът „*jussu regis*“ и подписът „Джефрис“ бяха подложени на експертиза. За онзи, който е изучавал от гледище на патологията прищевките на владетелите, наречени „кралска воля“, това „*jussu regis*“ се обяснява съвсем просто. Защо Джеймс II, който на пръв поглед би трябвало да крие подобни деяния, в случая бе оставил писмено доказателство, макар и с риск да се компрометира самото дело? Та това е цинизъм. Надменно безразличие. Да не мислите, че само развалените жени са безсрамни? Държавната политика по нищо не им отстъпва! *Et se cupit ante videri*^[2]. Престъпления, издигнати в достойнство — до това се свежда цялата история. Кралете се татуират като каторжници. В интереса и на едните, и на другите е да избягват от стражаря и от съда на историята, но би било жалко! Та нали те държат да ги знаят и познават! Вижте ръката ми, разгледайте тая рисунка — храм на любовта и пламтящо сърце, прободено със стрела, — това съм аз, Ласнер^[3]. „*Jussu regis*“ — това съм аз, Джеймс II. Да извършиш злодеяние и да поставиш отгоре клеймото си. Дръзкото самохвалство на злодея стига дотам, че той сам се издава, увековечава престъплението си, допълня го с нахалство. Кристина заповядва да заловят Моналдески^[4], да му изтръгнат признания и да го убият, после

казва: „Аз съм кралица на Швеция, на гости у краля на Франция.“ Има тирани, които се прикриват — като Тиберий, и тирани, които се хвалят — като Филип II. Единият повече прилича на скорпион, другият — на леопард. Джеймс II е бил от втория вид. Знае се, че той е имал открито и весело лице, по което се отличавал от Филип II. Филип II бил мрачен. Джеймс II — засмян. И засменият може да бъде жесток. Джеймс II е бил нещо като добродушен тигър. И той като Филип II вършел безчинствата си с най-голямо спокойствие. Бил е чудовище по божия воля. Следователно е нямал какво да криели да смекчава и убивал със съзнанието, че действа по право, дадено му от бога. Той също на драго сърце би оставил след себе си свои симанкаски архиви^[5], където всичките му престъпления да са номерирани, датирани, класирани, надписани и подредени в отделни касетки, както са подредени отровите в аптекарската лаборатория. Царствено е да подписваш престъпленията си.

Всяко извършено деяние е полица на името на великия неизвестен подател. Тази полица бе изтекла и бе представена за изплащане със зловещото джиро „Jussu regis“.

Кралица Ан, която имаше в характера си една съвсем не женска черта, а именно — умееше да пази тайна, поиска от лорд-канцлера да ѝ направи по това сериозно дело поверителен доклад, така наречения „доклад на кралското ухо“. Такива доклади всякога са били използвани при монархиите. Във Виена е имало един придворен „съветник на ухото“. Това е стара карловингска длъжност — аурикуларпусът от древните латински грамоти. Онзи, който говори шепнешком на императора.

Уилям, барон Каупър, канцлер на Англия, в когото кралицата имаше доверие, защото беше късоглед като нея, че и повече от нея, написа паметна бележка, започваща така: „Две птици са били във властта на Соломон — един папуняк «худбуд», който говорел на всички езици, и един орел «симурганка», който със сянката на крилата си покривал керван от двадесет хиляди човека. По същия начин, но под друга форма провидението“ и прочие. Лорд-канцлерът установяваше факта, че един наследник на перия е бил откраднат, обезобразен и после намерен. Той не упрекваше Джеймс II, който в края на краищата беше баща на кралицата. Даваше дори доводи в негова полза. Първо: открай време съществуват монархически

максими. „E senioratu eripimus. In roturagio cadit.“^[6] Второ: кралете имат правото да осакатяват. Чембърлейн установява този факт. „Corpora et bona nostrorum subjectorum nostra sunt“^[7] — е казал Джеймс I, който се славел с учеността си. „За благото на кралството“ са били избождани очите на херцози от кралска кръв, принцове, твърде приближени на трона, са били своевременно задушавани между два дюшека, като убийството им е минавало за смърт от апоплектичен удар. А удушването е нещо повече от осакатяване. Владетелят на Тунис извадил очите на баща си Мулей-Асем и въпреки това неговите посланици били приети от императора. Така че кралят може да нареди да бъде лишен поданикът му от някой крайник, както и да бъде лишен от състояние и прочие, това е напълно законно и прочие. Но дадено законоположение не унищожава друго законоположение: „Ако удавеният изплува и не е умрял, значи бог внася поправка в деянието на краля. Щом наследникът е намерен, нека му бъде върната короната. Така е било сторено с лорд Ала, крал на Нортъмбър, който също е бил циркаджия. Така трябва да се постъпи и с Гуинплейн, който също е крал, тоест лорд. Унизителният занаят, който е трябвало да упражнява, не опетнява неговия герб; пример за това е Абдалоним^[8], който е бил цар, след като е бил градинар; пример за това е Йосиф, който е бил светия, след като е бил дърводелец; пример за това е Аполон, който е бил бог, след като е бил овчар.“ Накратко, ученият канцлер заключаваше, че на Фърмън, лорд Кланчарли, познат под измисленото име Гуинплейн, трябва да бъдат възвърнати всички имуществва и звания „при единственото условие той да бъде изправен на очна ставка с Хардкваноне и разпознат от последния“. И с това канцлерът, конституционен пазител на кралската съвест, успокояваше тази съвест.

Лорд-канцлерът припомняше в послепис, че ако Хардкваноне откаже да отговаря, към него трябва да бъде приложено „изпитанието с тежести“, при което очната ставка трябва да се състои на четвъртия ден, когато за престъпника ще настане часът на „смъртния хлад“, за който говори грамотата на крал Аделстан; което пък крие неудобството, че ако изтезаваният умре на втория или третия ден, това ще затрудни очната ставка, но законът трябва да се прилага. Неудобствата на закона са част от закона.

Впрочем лорд-канцлерът съвсем не се съмняваше, че Хардкваноне ще познае Гуинплейн.

Достатъчно осведомена за обезобразяването на Гуинплейн, от една страна, и тъй като не желаше да навреди на сестра си, на която бяха прехвърлени имуществата на рода Кланчарли, Ан откри едно щастливо разрешение на въпроса и постанови Джоузиан да се омъжи за новия лорд, тоест за Гуинплейн.

Възстановяването на правата на лорд Фърмън Кланчарли впрочем не беше свързано с никакви затруднения, тъй като той беше законен и пряк наследник. При недостатъчно доказано родство или при перствата „без титуляр“, когато предявяват претенции сродници по съребрена линия, трябва да се направи допитване до Камарата на лордовете. Така например, без да се връщаме много назад във вековете, нейното мнение е било взето през 1782 година относно баронията Сидни, за която е предявявала права Елизабет Пери; през 1798 година за баронията Бомонт, за която е предявявал права Томас Стейпълтън; през 1803 година за баронията Чандъс, за която е предявявал права преподобният Таймуел Бриджес; през 1813 година за баронията-графство Банбъри, за което е предявявал права генерал-лейтенант Ноулс и прочие. Но тук нямаше нищо подобно, никакъв спор; законността беше очевидна; правото — ясно и напълно доказано.

Нямаше никаква причина да се взима мнението на Камарата. С помощта на лорд-канцлера кралицата спокойно можеше да признае и приеме новия лорд.

Баркилфедро уреди всичко.

Благодарение на него работата остана толкова скрита, тайната толкова добре запазена, че нито Джоузиан, нито лорд Дейвид се досетиха за необикновеното събитие, което подкопаваше устоите им. Извънредно горда, Джоузиан странеше от всички и беше лесно да я оставят в неведение. Що се отнася до лорд Дейвид, той бе изпратен по море край бреговете на Фландрия и въобще не подозираше, че ще загуби лордството си. Нека отбележим една подробност. Случи се така, че на десет левги от мястото, където бе пуснала котва морската част, командувана от лорд Дейвид, един капитан, на име Халибъртън, разби френската флота. Като председател на съвета, граф Пембрук включи в списъка на офицерите, които трябваше да бъдат повишени в контраадмирали, името на този капитан Халибъртън. Ан зачерта Халибъртън и постави на негово място лорд Дейвид Дъри Мойр, та

когато научи, че вече не е пер, лорд Дейвид да има поне утешението, че е контраадмирал.

Ан беше доволна. Сестра ѝ щеше да получи отвратителен съпруг, лорд Дейвид — красиво звание. Лукавство и благоволение.

Нейно величество си подготвяше представление. Освен това тя си казваше, че това е справедливо, че поправя едно своеволие на своя августейши баща, че възстановява правата на един пер, че действа като велика кралица, че покровителствува невинността по божия воля, че провидението в своите святи и неведоми пътища... и прочие. Сладостно е да вършиш справедливо дело в ущърб на някого, когото не обичаш.

Впрочем за кралицата бе достатъчно да знае, че бъдещият съпруг на сестра ѝ е безобразен. Как е бил обезобразен Гуинплейн, каква точно беше грозотата му — по този въпрос Баркилфедро не сметна за нужно да осведоми кралицата, а Ан не благоволи да пита. Дълбоко кралско презрение. Впрочем имаше ли значение? Камарата на лордовете можеше да бъде само признателна. Лорд-канцлерът, оракулът, бе казал своята дума. Да се възстанови един пер, означаваше да се възстанови цялото перско съсловие. В този случай кралицата се проявяваше като добра и почтителна пазителка на перските привилегии. Каквото и лице да имаше новият лорд, то не можеше да бъде пречка за възстановяване на правата му. Ан си каза приблизително всичко това и се насочи право към своята цел, велика, царствена и женска цел — да задоволи прищявката си.

По това време кралицата се намираше в Уиндзор, което поставяше известно разстояние между дворцовите интриги и публиката.

Само лицата, без които по никакъв начин не можеше да се мине, бяха посветени в предстоящите събития.

Що се отнася до Баркилфедро, той беше радостен и това придаваше на лицето му зловещо изражение.

Нищо на този свят не може да бъде толкова отвратително, колкото злорадството.

Той преживя насадата пръв да отвори манерката на Хардкваноне. Не издаде изненадата си, понеже учудването е присъщо на ограничените. Впрочем това му се полагаше по право — та нали от

толкова време стоеше на пост пред вратите на случайността. Съдбата трябваше най-сетне да му се усмихне.

Това *nil mirare*^[9] беше част от неговото поведение. Всъщност трябва да кажем, Баркилфедро остана смаян. Ако някой можеше да сваля маската, която той слагаше на съвестта си дори пред бога, би открил следното: тъкмо по това време Баркилфедро започваше да се убеждава, че поради високото положение на херцогиня Джоузиан той, човек нищожен, макар и неин приближен, не ще успее да ѝ нанесе решителен удар. На това се дължеше и скритата ярост, която го бе обзела. Той бе стигнал до онази крайна точка, която се нарича обезсърчение. И това чувство на отчаяние го правеше още по-зъл. „Да си гризеш юздата“ — как вярно предава този израз състоянието на духа на злия човек, гложден от мисълта за своето безсилие. Може би в този миг Баркилфедро бе готов да се откаже не да желае зло на Джоузиан, но да ѝ стори зло; от хапането, не и от своя бяс. Все пак — какво падение! Да пусне жертвата си и да държи занапред омразата си в ножница като музеен кинжал! Жестоко унижение!

И изведнъж, точно навреме — хаосът, господстващ въз вселената, обича такива съвпадения, — от вълна на вълна, манерката на Хардкваноне попадна в ръцете му. В неизвестното има някаква опитомена сила, която сякаш е под заповедите на злото. В присъствието на двама случайни и равнодушни свидетели, двама чиновници от адмиралтейството, Баркилфедро отпущва манерката, намира пергамента, разгъва го, чете... Представете си чудовищната му радост!

Странно е да си помислиш, че морето, вятърът, просторите, приливите и отливите, бурите, затишията, повеите могат да си дадат толкова труд, за да ощастливят един зъл човек. Съучастничеството им бе траяло петнадесет години. Тайнствено дело. В продължение на тези петнадесет години океанът не бе престанал нито за миг да работи за него. Вълните си бяха предавали плаващата бутилка една на друга, подводните скали бяха пазили стъклото от удар, по него не личеше нито една пукнатина, триенето не бе изхабило запушалката, водораслите не бяха развалили ликото, мидените черупки не бяха прояли думата „Хардкваноне“, водата не бе проникнала в манерката, плесента не бе разяла пергамента, влагата не бе заличила писаното — какво старание трябва да бе употребила бездната! Така че онова, което

Гернардус бе хвърлил в мрака, мракът го бе предал на Баркилфедро и посланието, отправено от бога, бе стигнало в ръцете на сатаната. В безкрая бе извършена измама и тайнствената ирония на съдбата бе уредила всичко по такъв начин, че тържеството на правдата — превръщането на загубеното дете Гуинплейн в лорд Кланчарли — бе примесено с една отровна победа; съдбата бе извършила едно добро дело, макар и с лоши средства, и бе направила така, че справедливостта да послужи на неправдата. Да се отнеме жертвата на Джеймс II, означаваше да се предаде нова плячка в ръцете на Баркилфедро. Въздигането на Гуинплейн означаваше предателство към Джоузиан. Баркилфедро постигаше целта си. И за тази цел в продължение на дълги години вълните, теченията, бурите бяха люшкали, разтърсвали, тласкали, подмятали и опазили стъкленото шише, в което бе заложена съдбата на толкова човешки същества! Та за това ли бяха сключили сърдечен съюз ветровете, приливите и отливите, бурите? Огромни и изключителни усилия в полза на един подлец! Безкрайността — сътрудник на един червей! Понякога съдбата проявява такива непроницаеми прищевки.

У Баркилфедро блесна светкавицата на титанска гордост. Той си каза, че всичко това е било извършено заради него. Почувствува се като център и цел на онова, което се случваше.

Той се мамеше. Нека отдадем справедливост на случайността. Не това бе истинският смисъл на забележителното произшествие, от което щеше да се възползува ненавистта на Баркилфедро. Океанът, станал баща и майка за едно сираче, прати буря на неговите палачи, строши урката, която бе отблъснала детето, погълна скръстените ръце на корабокрушенците, отхвърли всичките им молби, като прие само тяхното разкаяние; бурята получи залог от ръцете на смъртта и якият кораб, на който се намираха престъпниците, бе заменен с крехката бутилка, която трябваше да възстанови правдата; морето смени ролята си, от пантера се превърна в кърмачка, започна да люлее не детето, а неговата по-сетнешна съдба, докато то растеше, без да подозира колко много прави за него морската бездна; вълните, на които бе хвърлена манерката, неотклонно бдяха над тази отломка от миналото, която съдържаше бъдещето. Ураганът нежно му вееше, теченията носеха крехкия предмет по незнайните пътища на морето, водораслите го щадаха, въртопите, скалите, цялата огромна пяна на бездната взе под

свое покровителство един невинен; непоколебимият като съвест океан, хаосът възстановяваха правдата и всички тези неведоми сили допринасяха за изгрева на едно светило — истината. Изгнаникът щеше да бъде утешен в своя гроб, наследникът щеше да поеме своето наследство, кралското престъпление щеше да бъде заличено, божественото решение — изпълнено, тъй като малкият, слабият, изоставеният имаше за покровител безкрая. Ето какво би трябвало да съзре Баркилфедро в събитието, поради което тържествуваше. Ето какво той не съзря. Той не си каза, че всичко това е било сторено заради Гуинплейн. Каза си, че е било сторено заради него, Баркилфедро, и че той го е заслужил. Такива са сатанинските натури.

Впрочем, за да се изненада човек от това, че един крехък предмет е могъл да се носи по вълните в продължение на петнадесет години, без да се повреди, би трябвало да не познава нежността на океана. Петнадесет години са нищо. На 4 октомври 1867 година в Морбиан, между остров Гроа, нос на полуостров Гавр и Скалата на скитниците, рибарите от Пор Луи намерили една римска амфора от четвърти век, която водата била покрила с арабески. Тази амфора е плавала хиляда и петстотин години.

Колкото Баркилфедро и да искаше да запази спокойствие, смайването му бе равно на радостта му.

Всичко му се предлагаше като наготово. Отделните части на откъсването, което щеше да задоволи неговата ненавист, бяха налице. Оставаше да простре ръка, за да ги вземе, да ги сглоби и да ги запои. Забавно занимание — тънка златарска работа.

Гуинплейн. Това име му беше познато. *Masca ridens!* Като всички и той бе ходил да гледа Човека, който се смее. Беше чел афиша, окачен на странноприемницата „Тадкастър“, както се чете реклама за представление, което привлича тълпите. Този афиш му бе направил впечатление и затова веднага си го припомни до най-малките подробности, като Впрочем реши да провери всичко впоследствие. Пред вътрешния му поглед споменът за този афиш се появи с бързината на електрически ток и зае място до съдържанието на пергамента на корабокрушенците като отговор на въпроса, като разрешение на загадката и редовете „Тук ще видите Гуинплейн, изоставен през нощта на 29 януари 1690 година на десетгодишна възраст на морския бряг в Портланд“ изведнъж придобиха

апокалиптичен блясък. Пред него върху панаирджийската реклама сякаш изникнаха пламтящите слова „мене, текел, фарес“^[10]. Свършено бе със сложната постройка на Джоузианиния живот. Какво внезапно сгромолясване! Изгубеното дете бе намерено. Сега вече имаше лорд Кланчарли. Дейвид Дъри Мойр щеше да бъде отстранен. Перството, богатството, могъществото, високото положение — всичко щеше да му се отнеме и да премине на Гуинплейн. Всичко — замъци, ловни паркове, гори, дворци, имения, включително и Джоузиан — щеше да стане собственост на Гуинплейн. А за Джоузиан — какво прекрасно разрешение! Кого щеше да има тя сега пред себе си? Тя, знатната и горделивата? Едно чудовище. Нима някога би могъл да мечтае за такова нещо? Истината е, че Баркилфедро изпадна във възторг. И най-зловещите комбинации могат да се окажат нищожни пред пъклената щедрост на непредвидимото. Понякога действителността твори шедьоври. Баркилфедро вече намираше глупави всичките си предишни мечти. Сега му се представяше нещо по-добро.

Дори промяната, която предстоеше да се извърши чрез него, да се извършеше в негов ущърб, той пак не би се отказал. Има жестоки насекоми, които жият без полза, макар да знаят, че ще умрат. Баркилфедро беше от тях.

Но в случая той не действуваше безкористно. Лорд Дейвид Дъри Мойр не му дължеше нищо, лорд Фърмън Кланчарли щеше да му дължи всичко. От покровителствуван Баркилфедро щеше да се превърне в покровител. И то покровител на кого? На един пер на Англия! Ще има свой лорд, лорд, когото ще държи в ръцете си! Баркилфедро твърдо се надяваше да му даде първите уроци. При това този лорд щеше да се хареса на кралицата толкова, колкото щеше да отблъсне Джоузиан. В това изгодно положение Баркилфедро щеше да надене строга и скромна одежда и можеше да стане важна личност. Той винаги се бе стремил към църковен сан. Изпитваше смътно желание да стане епископ.

А междувременно беше щастлив.

Какъв блестящ успех! И колко добре бе свършил случаят цялата тази огромна работа! Вълните полека му бяха донесли неговото, на Баркилфедро, отмъщение, защото той наричаше това „своето отмъщение“. Той ненапразно бе дебнал.

Подводната скала бе той, а Джоузиан — потъващият кораб. Джоузиан се бе сблъскала с подводната скала Баркилфедро. Дълбок престъпен унес...

Баркилфедро беше опитен в изкуството да внушава, което се състои в това да направиш в съзнанието на другия един малък разрез и там да вмъкнеш някоя своя мисъл; отстрани, без с нищо да издава своята намеса, Баркилфедро уреди отиването на Джоузиан на едно представление на Зеления сандък, така че да види Гуинплейн. Това, че тя щеше да види уличния артист в униженото му положение, щеше да се окаже добра подправка и с нищо не можеше да навреди. По-сетне щеше дори да я направи по-пиперлия.

Тихомълком той предварително подготви всичко. Държеше на изненадата. Работата, която извърши, може да се изрази само с необичайния израз „да се устрои гръмотевичен удар“.

След като приключи с подготовката, той се постара всички необходими формалности да се извършат в законна форма. С това тайната нямаше да се наруши, тъй като законът предвиждаше мълчанието.

Очната ставка между Хардкваноне и Гуинплейн се състоя в присъствието на Баркилфедро. Преди малко видяхме резултата от нея.

Същия ден по поръчение на нейно величество една кралска каляска неочаквано пристигна в Лондон да вземе лейди Джоузиан, за да я отведе в Уиндзор, където по това време пребиваваше Ан. Поради някакви нейни съображения на Джоузиан много ѝ се искаше да не се подчини или поне да забави изпълнението на даденото ѝ нареждане и да отложи за следващия ден заминаването си, но такива своеволия не са приети в дворцовия живот. Тя бе принудена да потегли незабавно и да смени лондонската си резиденция Хънкървил Хаус с Корлеоне Лодж в Уиндзор.

Херцогиня Джоузиан напусна Лондон тъкмо когато уопънтейкът се яви в странноприемницата „Тадкастър“, за да отведе Гуинплейн в наказателното подземие на Саутуъркския затвор.

Когато лейди Джоузиан пристигна в Уиндзор, стражът с черния жезъл, който пази на вратата на присъствената стая, я уведоми, че нейно величество е заета с лорд-канцлера и ще може да я приеме едва на другия ден, че следователно тя ще трябва да остане в Корлеоне Лодж на разположение на нейно величество и че нейно величество ще

й изпрати нарежданията си направо на другата сутрин при събуждането ѝ. Джоузиан се прибра много ядосана, вечеря в лошо настроение, получи главоболие, отпрати всички, с изключение на своя паж, после отпрати и него и си легна, преди да се стъмни.

Още с пристигането си тя бе научила, че на другия ден в Уиндзор се очаква да пристигне лорд Дейвид Дъри Мойр, който получил на кораба си заповед веднага да се яви при кралицата за нареждания.

[1] Роберт Бидлу (1649–1713) — холандски анатом и естествоизпитател. ↑

[2] Et se cupit ante videri. (лат.) — И желае да го виждат пред всички. ↑

[3] Пиер Франсоа Ласнер — френски углавен престъпник, екзекутиран през 1836 г.; оставил записки, публикувани след смъртта му. ↑

[4] Кристина заповядва да заловят Моналдески... — Шведската кралица Кристина (1626–1689) се отказва от престола през 1654 г. и се преселва във Франция. Моналдеуски — неин фаворит, заподозрян в измяна, бил убит по нейна заповед през 1657 г. ↑

[5] Симанкаски архиви — архиви на испанските крале, които се пазят в старинен средновековен замък в испанския град Симанкас. ↑

[6] E senioratu eripimus. In roturagio cadit. (лат.) — Изтръгваме го от висшето съсловие. Той се изравнява с нисшите съсловия. ↑

[7] „Животът и имуществото на поданиците зависят от краля“ (Чембърлейн, II част, глава IV, с. 76). — Б.а. ↑

[8] Абдалоним (IV в. пр.н.е.) — потомък на еидонските царе, обикновен градинар. Завладявайки Сидон, Александър Македонски го издигнал на престола. ↑

[9] Nil mirari. (лат.) — На нищо не се учудвай. ↑

[10] Мене, текел, фарес — според библейското предание този надпис, означаващ „Пресметнато, претеглено, поделено“, бил написан от невидима ръка на стената в залата, където пирувал вавилонският цар Балтасар, и му предвещавал близка гибел. ↑

III

НИКОЙ ЧОВЕК НЕ МОЖЕ ЗА МИГ ДА СЕ ОЗОВЕ ОТ СИБИР В СЕНЕГАЛ, БЕЗ ДА ИЗГУБИ СЪЗНАНИЕ (ХУМБОЛД)

Няма нищо изненадващо в това, че и най-твърдият и силен мъж може да припадне, ако съдбата го халоса със своя боздуган. Непредвидеността поваля човека, така както месарят поваля вола с чук. Франческо д'Албескола, който изтръгвал с голи ръце веригите по турските пристанища, останал цял ден в безсъзнание, когато научил, че е избран за папа. А крачката между кардинал и папа е по-малка, отколкото между клоун и английски пер.

Нищо не въздействува по-силно от нарушаването на вътрешното равновесие.

Когато Гуинплейн дойде на себе си и отвори очи, беше нощ. Той се намери в едно кресло сред голяма стая, цяла покрита с пурпурно кадифе. До него стоеше изправен, без шапка, човекът с големия корем и пътната дреха, който бе изскочил иззад един стълб в саутуъркското подземие. В стаята Гуинплейн беше сам с този човек. Както бе седнал на креслото, ако протегнеше ръка, той можеше да достигне две маси, върху всяка от които бе поставен по един свещник с шест запалени восъчни свещи. На една от масите имаше книжа и някакво ковчеже, на другата — студена закуска: пилешко, вино, бренди върху сребърен поднос с позлата.

Навън, през стъклата на един прозорец, висок от пода до тавана, в светлината на нощното априлско небе се открояваха колони, наредени в полукръг около параден двор, затворен с трикрили врати — едната широка, другите две ниски; в средата имаше много висока врата за каляски; отдясно — по-ниска врата за конници, отляво — малка врата за пешаци. Вратите бяха затворени с решетки, чиито железа завършваха с блестящи остриета; средната врата бе увенчана с висока скулптура. Колоните трябва да бяха от бял мрамор, както и настилната на двора, която блестеше като снежна покривка и ограждаше с плоските си плочи смъртно очертана в мрачевината мозайка; при дневна светлина многоцветната глеч на тази мозайка вероятно представлява огромен герб по флорентински образец. Зигзаговидни

балюстради, които ту се изкачваха, ту слизаха, бяха не друго, а парапети на стълбища, съединяващи тераси. Над двора мъгливо и неясно се открояваше в нощта някаква огромна постройка. Късчета небе, изпълнено със звезди, очертаваха силует на дворец.

Съзираше се обширен покрив, стрехи с волути, мансардни прозорци с козирки като каски, комини, подобни на кули, и корнизи с неподвижни богове и богини. В полумрака между колоните се виждаха струите на фееричен водоскок, които нежно клокочеха и се изливаха в басейн във вид на пръски и водопади, и всичко това приличаше на разсипано ковчеже със скъпоценности, което безумно пилее по вятъра диаманти и бисери за развлечение на околните статуи. Очертаваха се дълги редици прозорци и между тях — паноплии в пълен релеф и бюстове на подставки. Върху основните цокли се редуваха каменни трофеи и шлемове с пера, статуи на богове.

В дъното на стаята, където се намираше Гуинплейн, срещу прозореца, от едната страна се виждаше камина, висока до тавана, а от другата — едно от онези огромни средновековни легла с балдахин, на които са се качвали със стълбичка и където човек може да легне напреки. Впрочем до леглото наистина имаше стълбичка. Редица кресла покрай стените и редица столове пред креслата допълваха наредбата. Таванът имаше форма на саркофаг. В камината, по френски обичай, бе запален голям огън от дърва и по буйните пламъци с розови и зеленикави отблясъци познавачът би отгатнал, че горяха ясенови цепеници, което е извънредно голям лукс. Стаята беше толкова обширна, че двата свещника не успяваха да я осветят. Няколко свободно спуснати завеси сочеха врати за съседни помещения. С квадратните си и тежки форми всичко тук напомняше старата пищна мода от времето на Джеймс I. Както подът и стените, така и камината, масите, креслата, столовете, всичко беше покрито с кърмъзено кадифе. Никаква позлата освен на тавана, където, на еднакво разстояние от четирите ъгъла, блестеше огромен кръгъл метален щит, върху който святкаха гравирани хералдически знаци; сред тях, върху два долепени герба, личеше баронски обръч за глава и корона на маркиз. Дали всичко това беше от позлатена мед или от сребро с позлата? Не се знаеше. Приличаше на злато. А в средата на този разкошен таван, приличен на великолепен тъмен свод, пламтящият щит хвърляше отблясъци като слънце в нощно небе.

Човекът, свикнал да живее на свобода, се чувства почти толкова неспокоен в дворец, колкото и в тъмница. Блясъкът на този дом смущаваше. Всяко великолепие внушава страх. Кой ли живееше в този дворец? На кой ли исполин принадлежеше това великолепие? Леговище на кой ли лъв беше този палат? Още зашеметен, Гуинплейн седеше със свито сърце.

— Къде съм? — рече той.

Човекът, който стоеше изправен пред него, отговори:

— Вие сте у дома си, милорд.

IV ЗАСЛЕПЛЕНИЕ

Нужно е време, за да може човек да се окопити.

Гуинплейн бе хвърлен в бездна от изумление.

Човек не успява веднага да стъпи здраво в неизвестното.

Както войската, така и мисълта може да бъде обърната в бягство; прегрупирането не се извършва незабавно.

Човек се чувства някак разпокъсан. Присъствува на някакво странно разпадане на личността си.

Бог е ръката, случайността — прашката, а човекът — камъкът. Върви, че упорствуйвай, след като са те запокитили!

Гуинплейн, ако може така да се каже, скачаше от изненада на изненада. След любовното писмо на херцогинята — разкритието в подземията на Саутуъркския затвор.

Когато неочакваното проникне в съдбата на човека, то започва да го преследва и не му дава мира. Щом тази страшна врата се отвори, изненадите нахлуват една подир друга. Появи ли се пукнатина в стената, събитията се втурват безразборно през тази пролука. Необикновеното не дохожда само веднъж.

Необикновеното, това значи неизвестност. Такава неизвестност бе надвиснала над Гуинплейн. Онова, което се случваше с него, му се струваше неразбираемо. Всичко стигаше до него през мъглата, която едно дълбоко сътресение обикновено оставя в съзнанието като прах от срутване. Той бе разтърсен из основи. Не разбираше нищо. Все пак постепенно атмосферата започва да се прояснява. Прахът се сляга. С всеки миг силата на изненадата намалява. Гуинплейн беше като човек, който с отворени и втречени очи наблюдава някакъв сън и се опитва да разбере какво всъщност означава този сън. Той раздробяваше, после наново събираше късчетата на съня. От време на време губеше нишката на мисълта си. Под влияние на неочакваното той преживяваше онези колебания на разума, които те карат да се мяташ ту на една, ту на друга страна, ту да разбираш, ту отново да изгубваш нишката. На кого не се е случвало да усеща в мозъка си такова махало?

Постепенно мисълта му се разширяваше в мрака на току-що преживяното, така както зениците му се бяха разширили в мрака на саутуъркското подземие. Трудното беше да постави известно разстояние между толкова много натрупани преживявания. За да може да се извърши горенето на смътните мисли, наречено разбиране, трябва между вълненията да има въздух. Тук въздух липсваше. В това събитие бе, така да се каже, невъзможно да се диша. Когато влизаше в застрашителното подземие на Саутуърк, Гуинплейн очакваше каторжнически окови. Вместо това на главата му сложиха перска корона. Как беше възможно? Нямаше достатъчно разстояние между онова, от което Гуинплейн се бе страхувал, и онова, което му се случваше; всичко бе дошло едно след друго прекалено бързо, ужасът му прекалено внезапно се бе превърнал в нещо друго. Оттам произлизаше и неяснотата. Гуинплейн се мъчеше да откопчи съзнанието си от този стяг.

Той мълчеше. Човек по инстинкт постъпва така при големи сътресения, които го карат да заема отбранително положение по-често, отколкото обикновено си мислим. Онзи, който нищо не казва, се справя с всичко. Една случайно изпусната дума може да те въвлече в неизвестен механизъм и да попаднеш в кой знае какви зъбчати колела.

Дребните хора най-вече се боят да не бъдат смазани. Народът винаги се страхува, че някой ще го стъпче. А Гуинплейн тъй дълго бе живял като човек от народа.

Съществува едно особено състояние на безпокойство, което може да се изрази с думата „изчакване“. Гуинплейн се намираше в такова състояние. Не се чувствуваше в равновесие при внезапно възникналото положение. Наблюдаваше нещо, което тепърва щеше да продължи. Стоеше неопределено съсредоточен. Изчакваше. Какво? Сам не знаеше. Кого? Щеше да види.

Човекът с големия корем повтори:

— Вие сте у дома си, милорд.

Гуинплейн се опипа. При изненада човек първо се оглежда, за да разбере дали нещата наистина съществуват, после се опипва, за да се убеди, че и самият той съществува. Тъкмо на него говореха. Но самият той беше различен. Нямаше вече елек и кожена яка. Беше облечен с жилетка с нишки от сребърна сърма и атлазена дреха, върху която напипваше бродерии. В джоба на жилетката си усети голяма кесия,

пълна с пари. Широк кадифен панталон до коленете скриваше прилепналите му клоунски гащи. Носеше червени обувки с високи токове. Както го бяха пренесли в този дворец, така го бяха и преоблекли.

Човекът продължи:

— Нека ваша светлост благоволи да запомни следното: аз съм Баркилфедро. Чиновник съм в адмиралтейството. Аз отворих манерката на Харкваноне и от нея извадих вашата съдба, както в арабските приказки рибарят изважда великан от шише.

Гуинплейн вторачи поглед в усмихнатото лице на този, който му говореше.

Баркилфедро поде:

— Освен този дворец, милорд, вие притежавате Хън кървил Хаус, който е по-голям. Притежавате Кланчарли Касъл, който е основното имение на вашето перство и представлява крепост от времето на Едуард Стари. Вие владеете деветнадесет съдебни области заедно със селата и селяните. Така че под своето лордско и благородническо знаме имате около осемдесет хиляди васали и поданици. В Кланчарли вие сте пълновластен съдия и господар на всичко — на имотите и живота на хората; там вие оглавявате баронския си съд. Кралят има в повече от вас само правото да сече пари. Кралят, когото нормандският закон окачествява като главен сеньор, има съд, двор и чук. Чук за сечене на пари. Като се изключи това право, вие сте крал във вашите владения, както той е крал в кралството си. Като барон вие имате право на бесило с четири стълба в Англия, а като маркиз — на бесило със седем стълба в Сицилия; обикновенният владетел има бесило с два стълба, ленният владетел — с три, а херцогът — с осем. В старите нортъмбърски грамоти вие носите званието „принц“. Вие сте свързан с виконтите Валенша в Ирландия, които са Пауъровци, и с графовете Ъмфравил в Шотландия, които са Ангъсовци. Вие възглавявате шотландски родове като Камбъл, Ардманъч и Маккалъмор. Вие имате осем ленни владения — Рекълвър, Бъкстън, Хел Картърс, Хомбъл, Морикам, Гъмдрейт, Тренуордрейт и други. Вие имате права над торфищата в Пилънмур и над алабастровите кариери в Трент. Освен това вие притежавате цялата област Пенет Чейс, както и една планина заедно със старинния град в нея. Градът се нарича Вайнкотън, планината се нарича Мойл Енли.

Всичко това ви носи четиридесет хиляди лири стерлинги доход, което прави четиридесет пъти по двадесет и пет хиляди франка, с които французинът се задоволява.

Докато Баркилфедро говореше, Гуинплейн с нарастващо удивление започваше да си припомня. Споменът е нещо заровено, което една само дума може да извади на бял свят. Всички тези имена, които Баркилфедро произнасяше, бяха познати на Гуинплейн. Те заемаха последните няколко реда на двата надписа, украсяващи стените на колибката, където бе преминало неговото детство, и той толкова пъти ги бе препрочитал механично, че ги знаеше наизуст. Когато изоставеното сираче бе стигнало в къщичката на коледа в Уеймъг, в нея то бе намерило списъка с очакващото го наследство и на утрото, когато клетото дете се бе събудило, първото нещо, което несъзнателният му и разсеян поглед бе срещнал, бяха собствените му владения и титли на благородник и пер. Странна подробност, която се прибавяше към останалите изненади; в продължение на петнадесет години, докато скиташе от кръстопът на кръстопът като пътуващ клоун, който печели хляб си ден за ден, събира петачета и живее от трохи, през цялото това време списъкът на неговите имоти и титли е бил залепен като етикет върху мизерията му.

Баркилфедро сложи пръст на ковчежето, което бе на масата.

— Милорд — каза той, — това ковчеже съдържа две хиляди гвинеи, които нейно величество кралицата ви изпраща за вашите първи разходи.

Гуинплейн се раздвижи.

— Ще бъдат за баща ми Урсус — рече.

— Добре, милорд — отвърна Баркилфедро. — Урсус, в странноприемницата „Тадкастър“. Съдебният юрист, който ни придружи дотук и заминава след малко, ще му ги занесе. А може и аз да отида до Лондон. В такъв случай лично ще се заема с тази работа. Оставете я на мене.

— Аз сам ще му ги занеса — отвърна Гуинплейн.

Баркилфедро престана да се усмихва и каза:

— Невъзможно.

Има тон, който подчертава думите. Така именно Баркилфедро произнесе тази дума. И спря, сякаш за да сложи точка. После наново

поде с предишния почтителен и по-особен глас като слуга, който се чувствава господар:

— Милорд, тук вие сте на двадесет и три мили от Лондон, в Корлеоне Лодж, вашата дворцова резиденция, в съседство с кралския дворец Уиндзор. Никой не знае, че сте дошли. Бяхте пренесен със затворена кола, която ви чакаше пред вратите на тъмницата Саутуърк. Хората, които ви въведоха в този дворец, не знаят кой сте, но мене ме познават и това е достатъчно. Бяхте настанен в този апартамент благодарение на един таен ключ, който е у мен. В тази къща има заспали хора и не е време да ги будим. Ето защо ние можем спокойно да си поговорим, впрочем накратко. Ще ви обясня. Натоварен съм от нейно величество.

Докато говореше, Баркилфедро започна да прелиства куп папки, които се намираха до ковчежето.

— Милорд, ето грамотата за вашето перство. Ето удостоверението за званието ви сицилийски маркиз. Ето пергаментите и свидетелствата за вашите осем баронии с печатите на единадесет крале, от Болдрет, крал на Кент, до Джеймс Шести и Първи^[1], крал на Англия и Шотландия. Ето писмата за вашите привилегии. Ето договорите с наемателите ви, емлячните свидетелства и описите на вашите васални владения, алоди, области и имения. Там, на онзи герб на тавана над главата ви, са вашите две корони — баронският обръч с бисери и маркизкият кръг с шипове. Тук в съседната гардеробна, е вашата перска мантия от червено кадифе, поръбена с хермелин. На днешния ден, преди няколко часа, лорд-канцлерът и граф-маршалът на Англия, осведомени за резултата от вашата очна ставка с компрачикоса Хардкваноне, получиха нареждания от нейно величество. Нейно величество благоволи да подпише, а нейното благоволение е равносилно на закон. Всички формалности са извършени. Утре, още утре, вие ще бъдете приет в Камарата на лордовете; от няколко дни там се разисква един законопроект, представен от короната, който има за цел да се увеличи със сто хиляди лири стерлинги, равняващи се на два и половина милиона френски ливри, годишната дотация на Къмбърландския херцог, съпруг на кралицата; ще можете да участвувате в разискванията.

Баркилфедро млъкна за миг, пое си бавно дъх и продължи:

— И все пак още нищо не е окончателно. Човек не става пер на Англия въпреки волята си. Всичко това може да се анулира и да изчезне, ако вие не разберете какво се иска от вас. В политиката не е изключено някое събитие да се осуети, преди да е узряло. Милорд, засега по вашия въпрос още се пази мълчание. Камарата на лордовете ще бъде уведомена едва утре. Всичко във връзка с вас е запазено в тайна по държавни съображения, които могат да имат толкова сериозни последици, че неколцина високопоставени личности, единствено осведомени за вашето съществуване и за вашите права до този момент, незабавно ще ги забравят, ако държавният интерес им диктува да ги забравят. Което е в мрака, може да си остане в мрак. Лесно е да бъдете заличен. Още повече, че имате брат, незаконороден син на вашия баща от една жена, станала впоследствие, когато баща ви е бил вече в заточение, любовница на Чарлс Втори, поради което брат ви заема добро положение в двора; на този именно брат, макар и да е незаконороден, ще бъде предадено вашето перство. Желаете ли това? Не, предполагам. Та, виждате ли, всичко зависи от вас. Трябва да се подчинявате на кралицата. Вие ще излезете от тази резиденция едва утре, в каляска на нейно величество, и то за да бъдете в Камарата на лордовете. Милорд, желаете ли да бъдете английски пер, да или не? Кралицата има планове за вас. Тя ви готви един почти кралски брак. Лорд Фърмън Кланчарли, сега е решителната минута. Когато съдбата отваря една врата, тя винаги затваря друга. След като човек направи известна стъпка напред, става невъзможно да направи стъпка назад. За онзи, който се преобразява, винаги нещо изчезва. Милорд, Гуинплейн е мъртъв. Разбирате ли?

Гуинплейн потрепери от главата до петите, после се съвзе.

— Да — каза той.

Баркилфедро се усмихна, поклони се, взе ковчежето под наметалото си и излезе.

[1] ... Джеймс Шести и Първи... — Синът на Мери Стюарт, Джеймс VI, крал на Шотландия, през 1603 г. след смъртта на Елизабет Тюдор станал крал на Англия под името Джеймс I. ↑

V

МИСЛИШ, ЧЕ СИ ПРИПОМНЯШ, А ЗАБРАВЯШ

Какви са тези странни промени, които могат в миг да преобърнат човешката душа?

Гуинплейн бе едновременно издигнат на някакъв връх и запокитен в бездна.

Изпитваше шемет.

Двоен шемет.

Шемет от издигането и шемет от сгромолясването.

Съдбовно съчетание.

Той бе почувствувал как се изкачва, а не бе усетил как пада.

Страшно е да се изправиш пред нов кръгозор.

Перспективата става съветник. Невинаги за добро.

Пред него облакът се разкъса и през просеката, която можеше и да е клопка, се показва дълбока синева.

Толкова дълбока, че изглеждаше чак тъмна.

Той беше на оня връх, от който се съзират земните царства.

Връх, още по-страшен, защото не съществува. Онези, които са на него, живеят в сън.

Тук бездната на изкушението е толкова дълбока, че адът се надява да подкупи рая, а дяволът възнася тук бога.

Да омаеш вечността — каква странна надежда!

Как може човек да се бори против онова, с което сатаната е изкусявал самия Исус?

Дворци, замъци, власт, богатство, всички земни блага, докдето погледът стига, карта на човешките наслаждения, разстлана до хоризонта, нещо като лъчиста география, чийто център си ти — гибелен мираж.

Представете си объркването пред подобна гледка, която изведнъж се възправя пред вас, без предварително извървени стъпала, без предупреждение, без преход.

Човек, заспал в къртича дупка, да се събуди на върха на Страсбургската камбанария — това се бе случило с Гуинплейн.

Шеметът придава необикновена яснота на съзнанието. Особено ако едновременно те носи към светлината и към мрака и се състои от две противоположни въртеливи движения.

Виждаш прекалено много и прекалено малко.

Виждаш всичко и нищо.

Ставаш това, което авторът на тази книга някъде нарича „заслепен слепец“.

След като остана сам, Гуинплейн започна да се разхожда с големи крачки. Експлозията винаги се предхожда от кипене.

И докато вървеше напред-назад, неспособен да стои на едно място, той размишляваше. Кипенето беше нещо като разчистване на сметки с миналото. Той извикваше спомените от съзнанието си. Странно е колко добре човек чува онова, което смята, че е слушал с половин ухо! В паметта му се връщаше съвършено ясно и отчетливо писмото на корабокрушенците, което шерифът бе прочел в саутуъркското подземие. Припомняше си всяка дума. През него виждаше цялото си детство.

Изведнъж се спря, застана с ръце на гърба, загледа нещо, което се намираше над него, и промълви:

— Възмездие!

Беше като удавник, успял да се покаже над водата.

Струваше му се, че вижда всичко — миналото, бъдещето, настоящето, в блясъка на внезапно просветление.

„Ах! — възкликна той мислено, защото и мисълта може да възклицава. — Ах! Това било значи! Аз съм бил лорд. Всичко се изяснява. Ах! Мене са ме откраднали, предали, погубили, обезнаследили, изоставили, обрекли на смърт! Цели петнадесет години трупът на моята съдба е плувал по морето. Най-после е стигнал брега и е оживял! Аз се възраждам. Раждам се отново! И наистина под дрипите си аз чувствавах, че съм нещо повече от клетник, а когато гледах към хората, усещах, че те са стадо, а аз съм не куче, а овчар! Пастири на народите, предводители, управници и господари — такива са били дедите ми. И аз мога да бъда като тях!

Аз съм благородник, имам сабя; барон съм, имам шлем; маркиз съм, имам китка от пера на шлема си; пер съм, имам корона. Ах! Всичко това ми е било отнето! Бял съм обитател на светлината, а са ме превърнали в обитател на мрачините. Същите, които са прогонили

бащата, са продали детето. След като баща ми е умрял, те са издърпали изпод главата му камъка на заточението, вързали са го на врата ми и са ме хвърлили в помийната яма! О, тези разбойници, мъчителите от моето детство, да, те се надигат, изправят се пред мен като живи, да, като сега ги виждам. Аз бях късът месо, който ято гарвани кълвяха върху един гроб. Кръвта ми изтичаше и аз крещях от ужас пред техните кошмарни призраци. Ах, значи са ме захвърлили, за да бъда отхвърлен под краката на минувачите, за да ме мачка който си ще, по-долу и от най-долното създание, по-долу от отрепката, по-долу от слугата, по-долу от каторжника, по-долу от роба, там, където хаосът се превръща във воняща яма, в дъното на забвението! И сега аз излизам, изкачвам се! Възкръсвам! И ето ме! Възмездие!“

Той седна, пак стана, хвана се за главата, пак започна да крачи, а бурният монолог не стихваше у него:

„Къде съм? На върха! Къде попаднах? Във висините! Тези висоти, този купол на света, това величие и всемогъщество са моят дом. Аз съм един от боговете на небесния храм. Живея в недостъпните сфери. Висините, които гледах отдолу и от които падаха толкова много лъчи, че аз затварях очите си, непристъпния замък, непревземаната крепост на блажените — там възлизам аз сега. Ето, аз съм тук. Като равноправен член. О, какъв решителен поврат на колелото на съдбата! Бях долу, сега съм горе. Горе завинаги! Ето ме лорд, ще имам багреница, главата ми ще бъде увенчана, ще присъствам на коронясването на кралете, те ще полагат клетва пред мене, ще съдят министрите и принцовете, ще живея своя истински живот. От дъното, където ме бяха захвърлили, аз се издигам до зенита. Имам дворци в града и вън от него, къщи, градини, ловни паркове, каляски, милиони; ще уреждам празненства, ще създавам закони, ще се наслаждавам на всички радости на живота. Скитникът Гуинплейн, който нямаше право да откъсне и едно цветенце в тревата, ще може да къса звезди в небето!“

Печално нахлуване на мрака в душата. Така у Гуинплейн, който по-рано беше герой и който — нека кажем — и сега не бе престанал да бъде герой, нравственото величие се заменяше с жажда за материално величие. Зловещ преход. Сломяване на добродетелта от сонм прелитащи дяволи. Пробив, направен с изненада откъм слабата страна на човека. Всичко низко, което обикновено се смята за висше —

честолюбие, нечисти инстинкти, страсти, долни стремежи, които нещастieto бе изтласкало и прогонило от душата на Гуинплейн, сега бурно се връщаше в благородното му сърце. И колко малко бе необходимо за това! Намирането на един пергамент в изхвърлена от вълните бутилка. Развращаването на съвестта от случая — такова нещо съществува.

Гуинплейн пиеше на големи глътки гордостта, от която душата му се помрачаваше. Такова е въздействието на тази съдбоносна напитка.

Зашеметяването обхващаше цялото му същество. И той не само го приемаше, но и му се наслаждаваше. Такова е въздействието на продължителната жажда. Нима човек не жертвува доброволно разсъдък си, докосвайки с устни чашата на безумието? Неосъзнато той винаги бе желал това. Непрестанно бе обръщал очи към силните на света, а да гледаш, значи да пожелаваш. Орлето не се ражда безнаказано в орлово гнездо.

Да бъде лорд. Сега в известни мигове това му се струваше съвсем естествено.

Няколко часа бяха изтекли, а колко далечно му изглеждаше всичко до вчера!

По пътя си Гуинплейн бе срещнал засадата на по-доброто, което е враг на доброто.

Горко на онзи, за когото казват: „Колко е щастлив!“

Човек понася трудностите по-лесно, отколкото благополучието. Злата съдба е по-малко пагубна, отколкото добрата. Харибда е мизерията, но Сцила е богатството. Същите хора, които са стояли изправени под гръмотевиците, падат заслепени от блясъка им. Ти, който не си трепвал пред пропастта, се боиш, когато те понесат легионите криле на мечтата. Изкачването ще те издигне и смали. Апотеозът има зловещата сила да сломява.

Да умееш да се справяш с щастието, не е лесно. Случайността е само маска. Няма по-измамно от нейното лице. Какво е тя: провидение или зла съдба?

Не всяко сияние е светлина. Защото светлината е истина, а има предателски отблясъци. Мислиш, че те осветяват, а те подпалват пожар.

Нощ. Една ръка поставя запалена свещ на края на някакъв отвор в мрачините — обикновена лой, превърната в звезда. И пеперудата се устремява към нея.

Нейна ли е вината?

Огънят привлича нощната пеперуда, както погледът на змията привлича птицата.

Могат ли нощната пеперуда и птицата да устоят? Може ли листенцето да откаже да се покори на вятъра? Може ли камъкът да не се покори на земното притегляне?

Материални въпроси, но те са и нравствени въпроси.

След писмото на херцогинята Гуинплейн бе успял да се окопити. Той имаше достатъчно сили, за да устои на съблазънта. Но след като ветровете от едната страна на хоризонта бяха утихнали, бяха започнали да духат ветрове от другата посока. Като природата и съдбата понякога се настървява. Първият удар разклаща, вторият изтръгва из корен.

Уви! Нали така се сгромолясват дъбовете?

Едва десетгодишен, сам на Портландското плато, той гледаше безстрашно враговете, с които му предстоеше да се пребори — бурята, отнесла кораба, с който той смяташе да потегли, бездната, отнела му спасителната дъска, зеещата пустота, където опасността е в отстъплението, земята, която му отказваше подслон, небесния свод, който му отказваше звездите си, безмилостната самота, безпросветния мрак, океана, небето — всички сили на едната безконечност и всички загадки на другата. Той не потрепери, нито отстъпи пред огромната враждебна неизвестност. Толкова мъничък успя да се пребори с нощта, както Херкулес се е преборил със смъртта; в тази неравна борба той хвърли предизвикателство, опълчи срещу себе си съдбата с това, че прибра едно дете, макар сам да бе още дете. Толкова уморен и крехък, той се нагърби с непосилен товар и с това стана още по-уязвим, сам свали намордника на чудовищата, дебнещи около него в мрака, и по този начин стана невръстен звероукротител. Едва излязъл от люлката, той влезе в двубой със съдбата и не се уплаши въпреки неизмеримо по-силния враг; видя как около него хората бездушно се отдръпват, прие и това и гордо продължи своя път; съумя храбро да понесе студа, жаждата, глада; пигмей на ръст, той се прояви като духовен великан. И същият този Гуинплейн, който устоя на свирепото дихание на бездната

под двете му форми — буря и мизерия, — сега се олюляваше под полъха на суетата!

И ето, след като напразно изчерпи всички мъки, бедствия, бури, катастрофи, агонии срещу някой човек, съдбата започва да му се усмихва и изведнъж, опиянен, човекът по литва.

Усмивката на съдбата. Може ли човек да си представи нещо по-страшно? Това е последното изпитание, на което великият изкусител на душата подлага хората. Съдбата, също като тигър, понякога прибира ноктите си. Коварни приготовления. Отвратителна ласкавост на чудовище.

Всеки по себе си знае, че често издигането съвпада с отслабване на силите. Бързото израстване нарушава равновесието и предизвиква треска.

В мозъка на Гуинплейн шеметно кръжаха безброй нови мисли, извършваха се тайнствени превращения, странни съпоставки, сблъсъци на минало и бъдеще, двама Гуинплейновци се бореха у него, сякаш беше раздвоен. Назад оставаше едно момченце в дрипи, излязло от мрака, което бродеше тръпнещо, гладно, предизвикващо смях; напред беше блестящият благородник, великолепен и горд, който щеше да ослепи Лондон. Той се отърсваше от единия и се сливаше с другия. Излизаше от клоуна и влизаше в лорда. Смяна на кожата, което понякога означава и смяна на душата. На моменти всичко това твърде много му приличаше на сън. Беше толкова сложно. И лошо, и добро. Мислеше за баща си. Каква мъка, да не познаваш баща си! Опитваше се да си го представи. Мислеше за този брат, за когото току-що му бяха споменали. Значи — семейство! Какво? Той, Гуинплейн, имаше семейство! Умът му рисуваше фантастични картини. Явяваха му се великолепни видения. Незнайни тържества се рееха пред взора му. Той чуваше фанфари.

„Освен това — казваше си той — ще бъда красноречив.“

И си представяше тържественото си влизане в Камарата на лордовете. Ще пристигне пълен с нови идеи. Колко много може да им каже! Колко много опит е натрупал! Какво предимство, че сред тях той е единственият човек, който е видял, докосвал, понасял страдания, и че ще може да им извика: „На мене ми е близко всичко, което за вас е така далечно!“ В лицето на тези патриции, преизпълнени с илюзии, ще хвърли голата истина и те ще затреперят, защото той ще говори

истината, и ще ръкопляскат, защото ще е величав. Той ще се изправи сред тези всесилни хора и ще бъде по-могъщ от тях. Ще застане пред тях като факлоносец, защото ще им сочи истината, и като мечоносец, защото ще им сочи правдата. Какво тържество!

И докато строеше тези планове в едновременно ясения си и помътнен ум, той се движеше като насън — отпущаше се на първото срещнато кресло, унасяше се като в дрямка, стряскаше се. Крачеше нагоре-надолу из стаята, гледаше тавана, спираше очи на короните, несъзнателно разучаваше.

КНИГА ШЕСТА

РАЗЛИЧНИТЕ ЛИЦА НА УРСУС

I

КАКВО ГОВОРИ МИЗАНТРОПЪТ

След като видя Гуинплейн да изчезва зад вратата на Саутуъркската тъмница, Урсус постоя объркан в ъгъла, където се бе спотаил, за да наблюдава. Дълго още в ушите му звучеше скърцането на ключалките и лостовете, прилично на радостен вой, който затворът надава, когато поглъща още един клетник. Урсус зачака. Какво? Дебнеше. Но какво? Щом се затворят, тези безмилостни врати не бързат да се отворят; те са схванати от продължителната си неподвижност в мрака и трудно се помръдват, особено когато трябва да освободят някого. Да влезеш — може. Виж, да излезеш, е друга работа. Урсус знаеше това. Но човек е така устроен, че понякога чака независимо от волята си, дори когато знае, че няма какво да чака. Нашите постъпки излъчват една сила, която се натрупва и продължава да действа и след като престане да има цел, държи ни и ни командува и ни заставя още известно време да вършим нещо, станало вече безсмислено. Всеки е изпадал в глупавото положение да дебне безполезно, машинално да губи време, погълнат от мисълта за нещо изчезнало. Никой не убягва от тези закони. Човек някак разсеяно упорствува. Сам не знае защо, но остава на същото място. Продължава да върши пасивно онова, което е започнал съзнателно. Изтощителна настойчивост, от която излиза съсипан. Толкова различен от другите хора, в случая Урсус постъпи като първия срещнат. Стоеше, сякаш закован, потънал в размисъл, и в същото време беше нащрек — както обикновено става при събитие, което може да разруши живота ни, срещу което обаче ние нищо не можем да сторим. Едно след друго поглеждаше двете черни стени — ту ниската, ту високата, ту вратата със стълба за бесило, ту вратата с мъртвешкия череп, сякаш бе хванат в стегалка между затвора и гробището. В тази отбягвана и рядко

посещавана улица имаше толкова малко минувачи, че никой не го забелязваше.

Най-сетне той излезе от ъгълчето, където се бе прислонил, нещо като будка на часови, и бавно си тръгна. Денят преваляше — толкова дълго бе стоял на пост. От време на време той извиваше врат и поглеждаше ужасната врата, през която бе влязъл Гуинплейн. Погледът му бе изцъклен и тъп. Стигна до края на улицата и пое по друга, после по трета; приблизително следваше пътя, по който бе минал преди няколко часа. Сегиз-тогиз се обръщаше, сякаш още можеше да види вратата на затвора, макар че вече не беше на същата улица. Постепенно наближи Таринзово поле. Тук уличките представляваха пусти пътеки между градинските огради. Урсус вървеше превит покрай плетища и канавки. Изведнъж се спря, изправи се и извика:

— Толкова по-добре!

Същевременно два пъти се удари по челото, после по хълбоците — жест, който показва, че човек най-сетне е проумял това, което отдавна е трябвало да проумее.

И започна да си мърмори, като от време на време повишаваше глас:

— Пада му се! Ах, голтакът му с голтак! Ах, разбойник, негодник, нехранимайко, размирник! Ето докъде го доведоха неговите приказки против властта! Той е бунтар. Държал съм в дома си един бунтар. Отърваха ме от него. Имал съм късмет. Той ни излагаше. Нека върви в каторгата! Толкова по-добре! Законите са за това. Ах, неблагодарник! Аз, дето съм го отгледал! После иди, че се трепи! Какво му е трябвало да говори и да разсъждава? Взел човекът да се бърка в държавните работи, моля ви се! Докато броял петаците, взел да разисква за данъка, за бедняците, за народа, за каквото не му е работа! Да си позволи да прави забележки за пенсовете! Злобно да критикува монетите на кралството! Да обижда петаците на нейно величество! Фартингът и кралицата са едно и също! Върху него е нейният образ, дявол да го вземе, нейният свещен образ! Имаме ли кралица, или не? В такъв случай дължим уважение и на зеленясалите ѝ пари. Във властта всичко е свързано. Това трябва да се знае. Аз не съм вчерашен. Разбирам едно-друго. Ще ми рече някой: „Значи вие се отказате от политиката?“ За политиката, драги мой, мене ме е грижа, колкото за ланския сняг. Веднъж един баронет ме халоса с бастуна си. Тогава си

казах: „Достатъчно, разбрах я политиката. Народът има един петак, дава го, кралицата го взима, народът ѝ благодари. Нищо по-просто!“

Останалото е работа на лордовете. Техни височества светските и духовните лордове. Аха, Гуинплейн е под ключ! Аха, той е в каторга! Много правилно! Това е справедливо, чудесно, заслужено и законно. Негова си е вината. Забранено е да се бръщолеви. Да не си лорд, глупако? Уопънтейкът го арестува, съдебният пристав го отведе, шерифът го задържа. В този миг сигурно някой следовател здравата го пощи. Бива си ги тия хора, като нищо ти изкарват на бял свят престъпленията! Под ключ, дяволе! Толкова по-зле за него, толкова по-добре за мене! Ей богу, много съм доволен. Искрено признавам, че имам късмет. Каква лудост направих, като прибрах това момче и това момиче! Толкова си бяхме спокойни преди двамата с Хомо! Какво търсеха в бараката ми тия кретени? Малко ли им треперих, докато бяха хлапета? Малко ли ги мъкнах с каручката? За какво ми беше да ги спасявам — той грозен като дявол, тя без ни едно око! И върви после, че се лишавай заради такива! Малко ли гладувах заради тях! Не стига, че пораснаха, ами взеха и да се любят! Флирт на сакати — дотам я докарахме! Жабок и къртица — идилия, няма що! И това аз търпях в дома си! Нямаше как да не се дойде до съд. Жабокът взе да говори за политика — много добре! Сега поне се отървах. Когато уопънтейкът се появи, аз най-напред не повярвах, човек винаги се съмнява в щастието си, и помислих, че не виждам това, което виждах, че не е възможно, че е някакъв кошмар, че е шега на сън. Ама не, точно така си е. Ясно като нарисувано. Гуинплейн наистина е в затвора. Това е дар от съдбата. Дълбоки благодарности, милостива госпожо. И това чудовище, с шума, който вдигна, привлече вниманието върху моето заведение и издаде бедния ми вълк! Свършено е с Гуинплейн! Сега и от двамата ще се отърва. С един камък две цицини. Защото Деа ще умре. Когато престане да вижда Гуинплейн — тя го виждаше, идиотката! — вече не ще има за какво да живее. Ще си каже: „Какво ли правя аз на този свят?“ И ще си отиде и тя. Добър ѝ път! Да вървят по дяволите и двамата! Винаги съм ги мразел. Пукни, Деа! Ах, колко съм доволен!

II КАКВО ВЪРШИ

Той стигна в странноприемницата „Гадкастър“.

Биеше шест и половина — „половина след шест“, както казват англичаните. Беше малко преди мръкване.

Чичо Никълъс стоеше на прага на вратата. От сутринта смайването не бе успяло да се заличи от лицето му. Той изглеждаше смразен от тревога.

Щом зърна Урсус, отдалеч извика:

— Е, какво?

— Какво „какво“?

— Ще се върне ли Гуинплейн? Крайно време е. Публиката ей сега ще започне да пристига. Ще има ли тази вечер представление с Човека, който се смее?

— Човекът, който се смее, съм аз — рече Урсус, погледна кръчмаря и се изкикоти.

После се качи на горния етаж, отвори най-близкия до фирмата на странноприемницата прозорец, подаде се през него, протегна юмрук, натисна табелката „Гуинплейн — Човекът, който се смее“ и табелката „Победеният хаос“, разкова едната, изкърти другата, пхна двете дъски под мишница и слезе.

Чичо Никълъс го следеше с очи.

— Защо ги откачвате? — запита той.

Урсус за втори път се изсмя.

— Защо се смееете? — пак запита стопанинът на странноприемницата.

— Оттеглям се от сцената!

Чичо Никълъс разбра и нареди на своя помощник Говикъм да обяви на всички, които дойдат, че тази вечер няма да има представление, махна от вратата бъчвата — касиерската будка, и я търколи в един ъгъл на ниската зала.

Миг след това Урсус се качи в Зеления сандък.

Сложи в един ъгъл двете табелки и влезе в помещението, което наричаше „женско отделение“.

Деа спеше. Беше легнала с дрехите си, само елечето и беше разтворено като за дневна почивка.

Седнали край нея — едната на ниско столче, другата на земята, — Винос и Фиби бяха погълнати от размисъл.

Въпреки късния час те още не си бяха сложили триката на богини и това беше признак на дълбоко обезсърчение. Бяха облечени в шаячните си дрешки и с полите от дебело платно.

Урсус загледа Деа.

— Тренира се за по-дълбок сън — пошепна той.

Подвикна на Фиби и Винос:

— А вие, двете, да знаете. Край на музиката. Можете да приберете тропетите в чекмеджето си. Добре, че не сте се докарали като богини. Така сте доста грозни, но все пак добре сте сторили. Стойте си с дрипите. Тази вечер няма представление. Нито утре, нито вдругиден, нито в по-другиден. Няма вече Гуинплейн. На, не съм го скрил в шепата си.

И той пак се загледа в Деа.

— Какъв удар ще бъде за нея! Ще угасне като свещ, която духат!
— И наду бузи: — Фу! И край.

Сухо се изсмя.

— Няма го Гуинплейн, и край на всичко. За нея ще бъде същото, както за мене, ако изгубя Хомо. И по-лошо. Тя ще бъде по-самотна от всеки друг. Слепите затъват по-дълбоко в мъката от нас.

Отиде до прозорчето в дъното.

— Колко дълги почват да стават дните! Седем часът, а още се вижда! Все пак да запалим свещта.

Чатна огниво и запали фенера на тавана на Зеления сандък.

Наведе се над Деа.

— Ще настине. Хей, жени, много сте развързали елека й. Има една френска поговорка:

Април е, а не май, по-топла дреха дай.

Зърна една карфица на земята, взе я и я забодя на ръкава си. После започна да ходи нагоре-надолу из Зеления сандък, като правеше широки движения с ръце.

— Умът ми си е на мястото. Мисълта ми е ясна, свръхясна. Намирам случилото се за много редно, одобрявам това, което става. Когато се събуди, ще ѝ кажа всичко направо, както си е. И катастрофата ще се разрази незабавно. Няма вече Гуинплейн. Лека нощ, Деа. Колко добре се нареждат нещата! Гуинплейн в затвора, Деа — на гробището. Ще бъдат един срещу друг. Истински мъртвешки танц. Две човешки съдби слизат от сцената. Да приберем костюмите. Да затворим куфара. С други думи — ковчега. И без това бяха двойка неудачници. Деа без очи, Гуинплейн без лице. Горе на небето господ ще върне зрението на Деа и красотата на Гуинплейн. Смъртта слага ред във всичко. Всичко е за добро. Фиби, Винос, закачете тамбурините си на пирона! Талантът ви за шумотевица ще ръждяса, красавици мои. Вече няма да свирим, не ни трябват тропети. „Победеният хаос“ е победен. Свършено е с Човека, който се смее. Тарарататам умря. Деа още спи.

И по-добре. На нейно място въобще не бих се събуждал. Нищо, и да се събуди, скоро пак ще заспи. Такива чучулиги лесно умират. Ето какво е човек да се занимава с политика. Какъв урок! И колко са прави правителствата! Гуинплейн в ръцете на шерифа, Деа — на гробаря. Поучителна симетрия. Надявам се, че кръчмарят е залостил вратата. Тази вечер ще мрем в строго семеен кръг. Не аз, нито Хомо. А Деа. Аз ще продължа с таратайката. Аз съм роден за скитнически живот. Ще уволня жените. Ни една няма да задържа. Склонен съм да се покваря на стари години. Слугиня у развратник — готова работа. Не ща изкушения. Не ми подхожда на възрастта. *Tuque senilis amor*^[1]. Ще продължа пътя си само с Хомо. Той доста ще се изненада. Къде е Гуинплейн? Къде е Деа? Стари приятелю, ето ни пак заедно. Чумата да ме тръшне, ако не съм доволен. Досадиха ми с тяхната идилия. Ах, тоя разбойник Гуинплейн, и не мисли да се връща! Заряза ни. Отлично. Сега иде ред на Деа. Няма да кара дълго. Обичам завършените неща. И пръста си няма да мръдна, за да прося от дявола да не умира. Пукни, чуваш ли! А, ето че се събужда!

Деа отвори очи, защото много слепци спят със затворени клепачи. Кроткото ѝ невинно лице засия с цялата си лъчезарност.

— Тя се усмихва — пошепна Урсус, — а аз се смея. Всичко е наред.

Деа повика:

— Фиби! Винос! Трябва да е вече време за представлението. Изглежда, че дълго съм спала. Елате да ме облечете.

Нито Фиби, нито Винос се помръднаха.

Междувременно погледът на Деа, в който имаше нещо неизразимо, присъщо на слепците, срещна очите на Урсус. Той потрепери.

— Хайде де — извика Урсус, — какво правите? Винос, Фиби, не чувате ли, че вашата господарка ви вика? Глухи ли сте? Бързо, че представлението ще почва.

Двете жени погледнаха смаяно Урсус.

Урсус закрещя:

— Не виждате ли, че публиката влиза? Фиби, обличай Деа. Винос, бий барабана!

Фиби беше въплъщение на послушанието, Винос — на пасивността. Двете заедно олицетворяваха покорността. Господарят им Урсус открай време беше за тях загадка. Никога да не те разбират, е причина да ти се покоряват винаги. Те просто си помислиха, че Урсус е полудял, и изпълниха заповедта му. Фиби откачи костюма, Винос — тамбурина.

Фиби започна да облича Деа. Урсус спусна завесата на женското отделение и продължи:

— Гледай, Гуинплейн! Повече от половината двор е вече пълен с народ. Блъскат се на вратите. Каква тълпа! Какво ще кажеш за тези наши Фиби и Винос, които, изглежда, нищо не забелязваха? Какви глупави жени са циганките! Що за тъп народ живее в Египет! Не вдигай завесата! Имай срам, Деа се облича!

Той помълча за малко и изведнъж се чу възклицание:

— Колко е красива Деа!

Беше гласът на Гуинплейн. Фиби и Винос се стреснаха и се извърнаха. Беше гласът на Гуинплейн, но от устата на Урсус.

През полуотворената завеса Урсус със знак им забрани да издават изненадата си и продължи с гласа на Гуинплейн:

— Ангел!

После отговори с гласа на Урсус:

— Деа — ангел! Ти си луд, Гуинплейн! Измежду млекопитаещите само прилепът е хвърковат. — И добави: — Я ти добре върви да отвържеш Хома!

И слезе по задната стълба на Зеления сандък много бързо, с пъргавата стъпка на Гуинплейн. Подражателен шум, който Деа можа да чуе.

На двора зърна слугата, който след всичко случило се беше останал без работа и слухтеше.

— Дай си двете ръце — му каза тихичко Урсус.

И му изсипа шепа петачета.

Говикъм се разчувствува от тази щедрост.

Урсус му пошепна на ухото:

— Момче, стой на двора, скачай, танцувай, блъскай, кряскай, викай, свиркай, гукай, цвили, ръкопляскай, тропай, смей се, счупи нещо!

Унизен и ядосан, като виждаше как хората, дошли да гледат Човека, който се смее, се връщат и се пръскат из другите бараки на панаирния площад, чичо Никълъс бе затворил вратата на странноприемницата; отказа се дори да продава напитки тази вечер, за да отбегне досадните въпроси, и останал без работа поради отложеното представление, се бе качил със свещ в ръка на балкона и оттам гледаше към двора. Заградил от предпазливост устата си с длани, Урсус му викна:

— Господине, правете и вие като момчето, хълцайте, лайте, крещете!

Пак се качи в Зеления сандък и каза на вълка:

— Вий колкото можеш повече!

И като повиши глас, рече:

— Страшно много народ. Мисля, че представлението не ще мине спокойно.

В това време Винос заби барабана.

Урсус продължи:

— Деа е готова. Можем да почнем. Съжалявам, че са пуснали толкова много публика. Така са се наблъскали! Я погледни, Гуинплейн, просто бясна сган! Бас държа, че днес ще имаме най-голям сбор! Хайде, дяволици, залавяйте се за инструментите! Идвай тук, Фиби, дръж тръбата. Добре, Винос, блъскай тъпана! Здравата го натупай! Фиби, заеми позата на Славата. Госпожици, според мене не сте достатъчно разголени. Махайте тези жакети. Във воали ви искам, не увити с платно. Публиката обича да гледа женски форми. Моралистите

да гърмят колкото си щат. Малко неприличие, дявол да го вземе! Повече страст! И подхванете някоя бясна мелодия. Надувайте, чаткайте, блъскайте, свирете, тръбете! Ама народ е надошъл, Гуинплейн!

Изведнъж повика:

— Гуинплейн, момчето ми, ела да ми помогнеш! Да сваляме вече естрадата!

Докато говореше, разгърна кърпичката си.

— Чакай най-напред да си издухам носа!

И силно се изсекна — нещо, което чревовещателите винаги са длъжни да правят.

След като прибра кърпата си, той махна райберите на скрипците, които изскърцаха както обикновено. Естрадата бе свалена.

— Гуинплейн, не отваряй завесата. Да почакаме, докато започне представлението. Няма защо да ни гледат. Вие двете минете напред! Дайте музика, госпожици! Пум! Пум! Пум! Залата си я бива. Утайката на народа. Господи, каква паплач!

Затъпели от послушание, двете циганки се настаниха с инструментите на обичайните си места в двата ъгъла на свалената стена.

Тогава с Урсус стана нещо необикновено. Той вече не беше един човек, а цяла тълпа. Принуден да запълни празнотата, той призова на помощ нечувано чревовещателство. Целият оркестър от човешки и животински гласове, който имаше в паметта си, зазвуча едновременно. Сам стана легион. Ако човек си затвореше очите, можеше да помисли, че се намира на шумен площад в празничен ден или по време на бунт. Вихър от викове и възгласи се понесе от Урсус: той пееше, кряскаше, приказваше, кашляше, плюеше, кихаше, смъркаше енфие, разговаряше, питаше, отвърщаше и всичко това едновременно. Полуизречените срички се сливаха една с друга. В този двор, който беше съвсем пуст, ехтяха гласове на мъже, жени, деца. И сред цялата тази глъчка и смесени шумове като през димна завеса се прокрадваха странни какофонии — птиче каканижене, котешко мяукане, врякане на кърмачета. Ясно се дочуваха дрезгави гласове на пияници. Сърдито ръмжаха кучета, настъпвани от зрителите. Гласовете идеха отдалеч и отблизо, отгоре и отдолу, от първите места и от последните. Общото впечатление беше глъчка, примесена с отчетливи викове. Урсус удряше

с юмрук, тропаше с крака, издаваше глас от дъното на двора, после изпод земята. Бурната привична шумотевица. Той преминаваше от шепот към шум, от шум към глъч, от глъч към ураган. Беше той и всички. Многогоречовит монолог. Както може да има зрителна измама, така може да има и слухова измама. Онова, което Протей е вършил за погледа, Урсус правеше за ухото. Не можеше да съществува нищо по-удивително от това звуково факсимиле на тълпата. От време на време той поотваряше завесата на женското отделение и поглеждаше Деа, Деа слушаше.

От своя страна и момчето беснееше из двора.

Фиби и Винос добросъвестно духаха с все сила в тропетите и блъскаха по тамбурините като несвестни. Единствен зрител, чичо Никълъс реши като тях, че Урсус е полудял, което впрочем беше още един мрачен щрих, прибавен към меланхолията му. Горкият човечец си мърмореше:

— Как взе, че се побърка! А беше сериозен човек, който спазва законите.

Очарован, че участва в такава неразбория, Говикъм полагаше почти толкова усилия, колкото и Урсус. Беше му забавно. Освен това му бяха платили.

Хомо седеше замислен.

Посред глъчката Урсус вмъкваше и думи:

— Както обикновено, Гуинплейн, наговорили са се. Конкурентите се мъчат да ни провалят. Но нищо — дюдюкането е подправка към тържеството. Освен това хората са натъпкани. Не им е удобно. Лактите на съседа не предразполагат към доброжелателство. Само да не изпотрошат скамейките! Ще станем жертва на обезумял народ. Ах, да беше тук нашият приятел Том-Джим-Джак! Но той вече не дохожда. Само погледни — глава до глава. Правостоящите не изглеждат доволни, макар че според Галиен стоенето на крака било „движение“, което този велик учен окачествява като „тонизиращо“. Ще посъкратим представлението. Понеже на афиша е написано само „Победеният хаос“, няма да играем „Урсус Рурсус“. Поне него ще си спестим! Каква суматоха! О, сляпо буйство на масите! Ще ни направят някоя пакост! Но така не може повече! Няма да можем да играем. Няма да се чуе нито дума от пиесата. Ще изляза да им поговоря. Гуинплейн, дръпни малко завесата. Граждани...

Тук Урсус сам си подвижна с треперещ писклив глас:

— Долу стария!

И продължи със собствения си глас:

— Струва ми се, че народът ме обижда. Цицерон има право: Plebs, fex urbis^[2]. Няма значение, да поговорим на тълпата. Ще ми бъде трудно да ги накарам да ме слушат. Все пак ще им говоря. Човече, изпълни своя дълг. Гуинплейн, я погледни тая простачка, дето ръмжи там!

Урсус замълча за миг, колкото да вметне едно изръмжаване. В отговор на предизвикателството се обадиха Хомо и Говикъм.

Урсус продължи:

— Жените са по-лоши от мъжете. Моментът не е много подходящ. Нищо, нека изпитаме силата на словото. Винаги е уместно да се прояви красноречие. Слушай, Гуинплейн, това многозначително встъпление... Граждани и гражданки, мечката съм аз. Махам си главата, за да ви говоря. Смирено моля за мълчание.

Урсус приписа на тълпата вика:

— Грумпхлл!

И продължи:

— Прекланям се пред аудиторията. Грумпхлл е звукосъчетание като всяко друго. Привет на тебе, гъмжило! Абсолютно не поставям под съмнение това, че всички вие сте от изметта. И то съвсем не намалява уважението ми към вас. Напълно съзнателно уважение. Изпитвам най-дълбоко почитание пред господата вагабонтите, които са ми направили честта да благоволят да присъствуват. Измежду вас има недотам свършени същества — от това аз не се засягам. Куците и гърбавите са нещо, което съществува в природата. Камилата има гърбица, а бизонът — издутина на гърба; на борсука двата леви крака са по-къси от десните — факт, установен от Аристотел в трактата му за вървежа на животните. Онези от вас, които имат две ризи, носят едната на гърба си, другата на лихваря. Знам, че такива работи са в реда на нещата. Албукерк^[3] залагал мустака си, а свети Денис — ореола си. Евреите заемали пари дори срещу ореол. Велики примери. И дългове да имаш, пак значи, че имаш нещо. Прекланям се пред вас като пред последни бедняци.

Урсус прекъсна словоизлиянията си със следните думи, изречени с дълбок бас:

— Тройно магаре!

И отвърна с най-учтивия си тон:

— Съгласен. Аз съм учен. Извинявам се за това както мога. Научно презирам науката. Невежеството е действителност, благодарение на която хората се хранят. Науката е действителност, благодарение на която хората постят. Общо взето, човек е принуден да избира — да бъдеш учен и да слабееш или да пасеш и да си магаре. О, граждани, пасете! Науката не струва колкото залък вкусна храна. Предпочитам да ям филе, отколкото да зная как се нарича на латински. Аз лично имам само една заслуга. Очите ми са сухи. Така, както ме гледате, аз никога не съм плакал. Трябва да кажа, че и никога не съм бил доволен. Никога. Дори и от себе си. Аз се презирам. Но предлагам на обсъждане от тук присъстващите членове на опозицията следното: ако Урсус е чисто и просто учен, то Гуинплейн е артист.

И пак подсмръкна:

— Грумпхлл!

И отвърна:

— Пак „грумпхлл“! Това е възражение. Все пак ще го отмина. А редом с Гуинплейн, госпожи и господа, имаме още един артист. Той е тази многоуважавана и космата личност, господин Хомо, навремето диво куче, днес цивилизован вълк и верен поданик на нейно величество. Хомо е артист-мимик с разнообразен и първостепенен талант. Внимавайте и се съсредоточете! След малко ще видите как Хомо играе, също и Гуинплейн, а изкуството трябва да се уважава. Това подхожда на великите нации. Да не сте израсли в гората? Подписвам се, че е така. В такъв случай *silvae sint consule dignae*^[4]. Двама артисти все струват колкото един консул. Отлично. Хвърлят ми кочан от зеле. Но не ме улучиха. Това не ще ми попречи да говоря. Напротив. Избягнатата опасност предразполага към бърливост — *garrula pericula*, както казва Ювенал. Народе, сред тебе има пияници! Има и нетрезви жени. Много добре. Пияните мъже са ужасни, пияните жени — отвратителни. Вие имате хиляди причини, за да се тъпчете тук по тези кръчмарски пейки — безделието, леността, свободното време между две кражби, портера, ейла, стаута, бирата, брендито, джина, привличането на единия пол от другия. Чудесно. Склонният към шегобийство ум тук има широко поле за действие. Не възразявам. Разврат, добре! Но и в оргията трябва да има известно приличие. Вие

сте весело настроени, но шумни. С изящно благородство подражавате животински гласове, но какво ще кажете, ако седите във вертепа и говорите за любов на някоя лейди, а аз взема да лая подире ви? Това ще ви досажда, нали? Е, тогава и вие ни досаждате. Разрешавам ви да мълчите. Изкуството е също толкова достойно за уважение, колкото и развратът. Говоря ви направо.

Вметна:

— Да ти се не видят и веждите като ръжени осили, треска да те задуши дано!

И отвърна:

— Уважаеми господа, да оставим на мира ръжените осили! Богохулно е да обиждаме растенията, като ги оприличаваме на хора или животни. Освен това треската не задушава. Погрешна метафора. Умолявам ви да замълчите! Прощавайте, но вие до известна степен сте лишени от величието, което отличава истинските английски благородници. Констатирам, че онези измежду вас, през чиито обуща се подават пръстите им, използват случая, за да си слагат краката на раменете на зрителите, седящи пред тях, така че дамите могат да си помислят, че подметките се късат винаги там, където е най-изпъкналата част на ходилото. Показвайте по-малко краката си, а повече ръцете си. Забелязвам оттук някои негодници, които пхат ловките си пръсти в джобовете на глупавите си съседи. Скъпи джебчии, малко повече приличие! Натупайте, ако щете, съсeda си, но не го ограбвайте! По-малко ще разсърдите хората, ако им насините окото, отколкото ако им задигнете един петак. Да повредите някой нос — може. Еснафът държи на парите си повече, отколкото на красотата си. Впрочем приеми симпатиите ми. Не съм такъв педант, че да укорявам мошениците. Злото съществува. Всеки страда от него и всеки го върши. Никой не е лишен от тази напасть — греховете. Говоря само за един определен вид. Нима всеки не го сърби по нещо? Бог се чеше от дявола. И аз съм грешил. *Plaudite, cives!*^[5]

Урсус изпълни едно дълго грухтене, над което се издигнаха заключителните му слова:

— Милорди и господа, виждам, че моята реч има щастието да не ви се нрави. За малко ще се разделя с вашите дюдюкания. Сега отново ще си сложа главата и представлението ще започне.

Той изостави ораторския тон и заговори непресторено:

— Дръпни завесата. Да си отдъхнем. Бях сладникав. Говорих красноречиво. Нарекох ги „милорди и господа“. Ласкателни, но излишни думи. Какво ще кажеш за цялата тая сган, Гуинплейн? Колко добре човек разбира какви злини е изстрадала Англия през последните четиридесет години поради невъздържаността на тези озлобени и лукави умове! Някогашните англичани са били войнствени, тези са меланхолични и заваяни и при това смятат за чест да презират законите и да не признават кралската власт. Направих всичко, което човешкото красноречие може да стори. Щедро пръсках метоними, очарователни като цъфтящото лице на юноша. Но дали те ги смекчиха? Съмнявам се. Какво може да се очаква от народ, който яде толкова много и се тъпче с тютюн до такава степен, че в тая страна и самите литератори често съчиняват трудовете си с лула в уста! Все едно да им изиграем пиесата.

Чу се как халките на завесата се плъзнаха по релсата. Циганките спряха да бият барабаните. Урсус откачи своята вувула, изсвири прелюдията си, каза полугласно: „Колко е тайнствено, нали, Гуинплейн?“ После се сборичка с вълка.

Едновременно с вукулата той откачи от пирона и една перука с много твърди косми и я хвърли в един ъгъл недалеч от себе си.

Представлението на „Победеният хаос“ премина почти както обикновено, само без сините отблясъци и фееричните светлини. Вълкът играеше съвсем искрено. В определения момент Деа се появи и със своя трепетен и неземеен глас извика Гуинплейн и простря ръка, за да докосне главата му...

В това време Урсус се спусна, взе перуката, разрови я, сложи я на главата си и като сдържаше дъха си, полекичка приближи глава към ръката на Деа.

После извика на помощ цялото си умение и с гласа на Гуинплейн запя с неизразима любов отговора на чудовището на зова на духа.

Подражанието беше толкова съвършено, че стреснати, дето не виждат момъка, а чуват гласа му, двете циганки отново потърсиха Гуинплейн с очи.

Възхитен, Говикъм започна да тропаш с крака, да ръкопляска, да блъска, сам вдигна олимпийски шум и се смя като цяло сборище богове. Нека кажем, че момчето разгърна в случая рядък зрителски талант.

Като автомати, задвижени от Урсус, Фиби и Винос вдигнаха със своите инструменти от мед и магарешка кожа обикновената врява, която бележеше края на представлението и съпровождаше излизането на публиката.

Урсус се изправи, цял плувнал в пот.

Той тихичко каза на Хомо:

— Знаеш, работата беше да се спечели време. Мисля, че успяхме. Справих се не лошо, макар че имаше защо да бъда объркан. До утре Гуинплейн все може да се завърне. Излишно беше веднага да се убива Деа. Казвам ти, за да разбереш.

Той свали перуката и изтри челото си.

— Аз съм гениален вантрилок! — пошепна той. — Какъв талант проявих! Достигнах Брабант, енгастримита на френския крал Франсоа I. Деа е убедена, че Гуинплейн е тук.

— Урсус — рече Деа, — къде е Гуинплейн?

Урсус се стресна и се обърна.

Деа бе останала в дъното на сцената и стоеше права под фенера, окачен на тавана. Беше бледа като призрак.

Тя продължи с усмивка на неизразимо отчаяние:

— Знам. Той ни е напуснал. Отишъл си е. Знаех си, че той има криле.

И като вдигна невиждащите си очи към безкрая, добави:

— А моят ред кога ли ще дойде?

[1] *Turpe senilis amor*. (лат.) — Старческата любов е срамна. ↑

[2] *Plebs, fex urbis* (лат.) — Простолюдието — изметта на града. ↑

[3] Албукерк — португалски мореплавател и завоевател от XV в.

↑

[4] *Silvae sint consule dignae*. (лат.) — Нека горите бъдат достойни за консула. ↑

[5] *Plaudite, cives!* (лат.) — Ръкопляскайте, граждани! ↑

III УСЛОЖНЕНИЯ

Урсус стоеше объркан.

Значи той не бе успял да я заблуди.

Дали това бе по вина на неговото чревовещателство? Положително не. Той бе успял да заблуди Фиби и Винос, които имаха очи, не и сляпата Деа. Работата е там, че Фиби и Винос гледаха само със зениците си, докато Деа виждаше със сърцето си.

Той не може да промълви нито дума. И си каза на ума: *Vos in lingua*^[1]. Слисаният сякаш има цял вол на езика си.

При сложните чувства първо се проявява унижението. Урсус си помисли:

„Непразно ми отидоха звукоподражанията!“

И като всеки мечтател, изпаднал в безизходица, взе да се ругае:

„Пълен провал! За какво ми беше да изчерпвам докрай всички възможности на подражателната хармония? И какво ще стане с нас сега?“

Погледна Деа. Тя стоеше неподвижна, мълчеше и все повече пребледняваше. Блуждаещите ѝ очи бяха отправени все така към небето.

Една случка дойде тъкмо на място.

Урсус забеляза, че чичо Никълъс, със свещ в ръка, му прави знак от двора.

Кръчмарят не бе останал до края на призрачната комедия, играна от Урсус, защото на вратата на странноприемницата се бе почукало. Чичо Никълъс бе отишъл да отвори. Бяха чукали на два пъти и той на два пъти бе изчезвал. Погълнат от стогласия си монолог, Урсус не бе забелязал това.

В отговор на мълчаливия знак на чичо Никълъс Урсус слезе.

Приблужи се до стопанина на странноприемницата, Урсус сложи пръст на устните си.

Чичо Никълъс също сложи пръст на устните си.

Двамата се спогледаха.

Сякаш всеки казваше на другия: „Да поговорим, но не тук.“

Кръчмарят безмълвно отвори вратата на ниската зала на странноприемницата. Чичо Никълъс влезе, Урсус го последва. Освен тях нямаше никой друг. Откъм улицата вратата и капациите на всички прозорци бяха затворени.

Кръчмарят блъсна зад себе си вратата към двора, която се хлопна под носа на любопитния Говикъм.

Чичо Никълъс постави свещта на една маса.

Разговорът започна — полугласно, като шепот.

— Чичо Урсус...

— Да, чичо Никълъс?

— Най-сетне разбрах.

— Ами!

— Вие искахте да накарате нещастната сляпа да помисли, че всичко си е както обикновено.

— Никой закон не забранява човек да е чревовещател.

— Вие сте талантлив.

— Удивително е как умеете да наподобите всичко, каквото поискате.

— Казвам ви, че не.

— Сега имам да ви говоря.

— За политика ли?

— Не зная.

— Само че аз няма да ви слушам.

— Ето какво. Докато вие сам играехте пиесата и публиката, на вратата на кръчмата се почука.

— Почука се на вратата ли?

— Да.

— Тая работа не ми харесва.

— На мене също не ми харесва.

— А после?

— После отворих.

— Кой чукаше?

— Един човек, който ме заговори.

— Какво каза?

— Аз го изслушах.

— Какво отговорихте?

— Нищо. Върнах се да ви гледам как играете.

— Е?...

— Почука се втори път.

— Същият ли беше?

— Не. Друг.

— Който пак ви каза нещо ли?

— Който нищо не ми каза.

— Това предпочитам.

— Не и аз.

— Какво искате да кажете, чичо Никълъс?

— Отгатнете кой ми говори първия път!

— Нямам време да играя на Едип.

— Стопанинът на цирка.

— Този до нас?

— Този до нас.

— Където свири бясната музика ли?

— Да. Ето какво, чичо Урсус, той ви прави предложение.

— Предложение?

— Предложение.

— Защо?

— Просто така.

— Пред мене вие имате едно предимство, чичо Никълъс. То е, че преди малко вие разбрахте тайната ми, а аз сега не разбирам вашата.

— Стопанинът на цирка ме натовари да ви кажа, че тази сутрин видял полицейско шествие и че той, стопанинът на цирка де, понеже искал да ви докаже, че е ваш приятел, ви предлага да откупи от вас, срещу петдесет лири стерлинги, платени в брой, вашата таратайка — Зеления сандък, двата ви коня, тромпетите, заедно с жените, които ги надуват, вашата пиеса, заедно със сляпата, която пее в нея, вашия вълк и вас, заедно с всичко останало.

Урсус презрително се усмихна.

— Стопанино на странноприемницата „Тадкастър“, ще кажете на стопанина на цирка, че Гуинплейн ще се завърне.

Кръчмарят взе нещо от един стол, който беше в сянка, и се обърна към Урсус с вдигнати ръце. На едната висеше наметало, а на другата кожена яка, плъстена шапка и елек.

И чичо Никълъс каза:

— Човекът, който почука за втори път, който беше полицаи и който влезе и излезе, без да каже нито дума, донесе това.

Урсус позна яката, елека, шапката и наметалото на Гуинплейн.

[1] *Bos in lingua* (лат.) — бик на езика. [↑](#)

IV

MOENIBUS SURDIS, CAMPANA MUTA^[1]

Урсус попипа плъстта на шапката, сукното на наметалото, шаяка на елека, кожата на яката, ясно позна дрехите и с кротко и властно движение безмълвно посочи на чичо Никълъс вратата на странноприемницата.

Чичо Никълъс отвори.

Урсус се втурна навън.

Чичо Никълъс го проследи с очи и видя как Урсус тичаше, доколкото му позволяваха краката, в посоката, в която тази сутрин уопънтейкът бе отвел Гуинплейн. Четвърт час след това, цял запъхтян, Урсус пристигна в уличката, където беше задният вход на Саутуъркската тъмница и където той бе стоял да наблюдава толкова часове.

Не беше необходимо да се чака да настъпи полунощ, за да опустее уличката. Но ако денем навяваше тъга, нощем тя всяваше страх. След известен час никой не смееше да мине по нея. Хората сякаш се бояха, че двете стени ще се доближат, и се страхуваха, че ако на затвора и на гробището им скимне да се прегърнат, те ще бъдат премазани в тази прегръдка. Нощни видения. Подкастрените върби на уличката Вовер в Париж имаха същата лоша слава. Разказваше се, че нощем тези осакатени дървета се превръщали в големи ръце и сграбчвали минавачите.

Както казахме, саутуъркското население инстинктивно отбягваше уличката между затвора и гробището. Навремето нощем я преграждаха с желязна верига. Напразна предпазливост, защото най-добрата верига, препречваща тази уличка, беше страхът, който тя всяваше.

Урсус навлезе решително в нея.

Какво смяташе да прави? Нищо определено.

Беше дошъл да се осведоми. Щеше ли да потропа на вратата на тъмницата? Положително не. Такава страшна и безсмислена постъпка и през ум не му минаваше. Да се опита да влезе, за да иска сведения?

Каква лудост! Затворите еднакво трудно се отварят пред този, който иска да влезе, както и пред този, който иска да излезе. Пантите им се задвижват само от закона. Урсус знаеше това. Какво тогава бе дошъл да прави в тази улица? Да види. Какво да види? Нищо. И сам не знаеше. Каквото може. Да застане пред вратата, зад която Гуинплейн бе изчезнал, и това за него вече беше нещо. Понякога и най-черната и груба стена говори и измежду камъните ѝ струи светлинка. Понякога от затворена и мрачна сграда се процеждат лъчи. Не е безполезно да огледаш обвивката на даден факт. Ние всички по инстинкт се стремим доколкото е възможно да съкратим разстоянието между нас и онова, което ни интересува. Ето защо се бе върнал Урсус в уличката, където се намираше задният вход на затвора.

В мига, когато завиваше по уличката, той чу камбанен звън, после втори.

„Гледай ти — помисли си Урсус, — да не би да е вече полунощ?“
Машинално започна да брои:

„Три, четири, пет.“

Помисли:

„Колко нарядко бие! Колко бавно! Шест. Седем.“

И вътрешно направи следната забележка:

„Какъв тъжен звук! Осем, девет... Ах, разбира се. И часовникът се измъчва, задето е в затвора. Десет. А освен това и гробището е наблизно. Този часовник отмерва часовете на живите и вечността на мъртвите. Единадесет. Уви! Да биеш часа за онзи, който не е свободен, е все едно да му показваш вечността! Дванадесет!“

Той спря.

„Да, дванадесет часът.“

Часовникът изби тринадесети път.

Урсус потръпна.

„Тринадесет!“

Дочу се и четиринадесети звън. После петнадесети.

„Какво значи това?“

Звънът продължи през дълги промеждутъци. Урсус слушаше.

„Това не е звън на часовник. Това е камбаната «мута». И аз така си казвах: «Колко дълго бие дванадесет!» Тази камбана не бие, а звънти. Какво ли зловещо събитие става?“

Навремето, както в манастирите, и в затворите имаше по една камбана, наречена „мута“, за тъжни случаи. Тази камбана „мута“, или „мълчалива“, звънеше много тихо, сякаш правеше всичко възможно, за да не я чуват.

Урсус бе стигнал до ъгъла, от който бе успял удобно да наблюдава затвора през голяма част от деня.

Камбаната продължаваше да бие на големи промеждутъци.

Погребалният звън е като грозно многоточие в пространството. Сред хорските грижи той отбелязва печални новоредия. Гласът на камбаната прилича на хъркане на смъртник. Вест за агония. Ако тук-там из къщите около люлеещата се камбана има пръснати и затаени блянове, нейният отмерен звук ги реже на равни късове. Плахото мечтание е убежище; неопределената тревога оставя място за надежда. Печалната камбана уточнява отчаянието. Премахва неопределеността и конкретизира разсеяната тревога. Погребалният звън напомня на всеки за човешките мъки или страхове. Трагичният звън пряко те засяга. Той предупреждава. Няма нищо по-мрачно от монолога, отмерван от този ритъм. Равномерното повторение подсказва някакъв умисъл. Какво ли този чук — звънът, кове на тази наковалня — мисълта?

Смътно и безцелно Урсус броеше ударите на камбаната. Чувствуваше, че се плъзга по урва, и се мъчеше да не прави макар и бегли предположения. Предположенията са наклонена плоскост, по която човек може да отиде твърде далеч. Но все пак, какво означаваше биенето на тази камбана?

Той гледаше в мрака към мястото, където знаеше, че се намира вратата на затвора.

Изведнъж на същото това място, което образуваше нещо като черна дупка, се появи зарево. То нарасна и се превърна в светлина.

В това зарево нямаше нищо неопределено. То веднага придоби форма и ъгли. Вратата на затвора се беше завъртяла на пантите си. Заревото обрисуваше нейния свод и рамка.

По-скоро беше се открехнала, отколкото отворила. Тъмниците сякаш не се отварят, а зейват. Може би прозявка от скука.

Вратата на задния вход пропусна да мине един човек с факел в ръка.

Камбаната не беше престанала да бие. Вниманието на Урсус се раздвои. Той стоеше нащрек, заслушал в звъна, вперил поглед във факела.

Щом човекът отмина, откrehнатата врата се разтвори цяла и пропусна още двама души, после четвърти. Факелът го освети. Беше уопънтейкът. Държеше в ръка жезъла.

Подир уопънтейка от вратата заизлизаха мълчаливи хора, двама по двама. Те се движеха сковано като редица крачещи стълбове.

Нощното шествие, напомнящо процесия от каещи се, минаваше през ниската врата на двойки, без да смесва редиците си, предпазливо, безшумно, тържествено, почти бавно. С такава зловеща предпазливост змията изпълзва от дупката си.

На светлината на факела се очертаваха профили, фигури. Свирепи профили, мрачни фигури.

Урсус позна лицата на полицаите, които същата сутрин бяха отвели Гуинплейн.

Нямаше съмнение. Те бяха. Излизаха.

Сигурно и Гуинплейн щеше да излезе.

Те го бяха довели тук. Те го връщаха.

Всичко беше ясно.

Очите на Урсус още повече се вторачиха. Дали щяха да освободят Гуинплейн?

Двойната редица полицаи се точеше много бавно под ниския свод, сякаш се отцеждаше капка по капка. Камбанният звън не преставаше и като че отмерваше крачките им. Излизайки от затвора, шествието даде гръб на Урсус и зави надясно по улицата, в посока, противоположна на неговото укритие.

Под вратата блесна втори факел.

Той сочеше края на шествието.

Сега Урсус щеше да види кого откарват. Затворника. Човека.

Урсус щеше да види Гуинплейн.

Онова, което откарваха, се появи.

Беше носилка.

Четирима души държаха покрита с черен плащ носилка.

Зад тях вървеше човек с лопата на рамо.

Шествието завършваше с трети запален факел, носен от лице, което четеше книга и трябва да бе свещеник.

Носилката зави надясно и пое след редицата полицаи.

В същото време началото на шествието спря.

Урсус чу изщракване на ключ.

Срещу затвора, в ниската стена, която се издигаше от другата страна на улицата, един факел освети втора врата и мина през нея.

Тази врата, над която се съзираше мъртвешки череп, беше вратата на гробището.

Уопънтейкът хлътна в отвора, след него влязоха мъжете, после вторият факел; шествието се източи като влечуго, което се прибира в дупката си; цялата редица полицаи изчезна зад вратата, във втория мрачен зев, а след тях носилката, човекът с лопатата, свещеникът с факела и с книгата, и вратата се затвори.

Остана само слабо зарево над стената.

Дочу се шепот, после глухи удари.

Вероятно свещеникът и гробарят хвърляха над ковчега — единият стиховете на молитвата си, другият лопати пръст.

Шепотът замлъкна, глухите удари спряха.

Настъпи раздвижване. Факлите блеснаха, уопънтейкът, вдигнал високо жезъла в ръка, наново мина през вратата на гробището, след него свещеникът — с книгата си, гробарят — с лопатата си, появи се цялото шествие, но без ковчега, все така мълчаливо, но в обратна посока, двойната редица мъже се върна по същия път между двете стени, вратата на гробището се затвори, вратата на затвора се отвори, зловещият свод се изряза на светлината, сумрачният коридор се освети смътно за миг, плътната и дълбока тъмнина на затвора стана видима и цялото това призрочно зрелище потъна в сянка.

Звукът на камбаната замря. Тишината се спусна и злокобно заключи нощта.

Сега всичко това се стори на Урсус като разсеяло се видение.

Минали бяха призраци и се бяха стопили.

Често от отделни случайни съвпадения ние изграждаме догадки, които ни изглеждат логични. Арестуването на Гуинплейн, мълчаливото му отвеждане, връщането на дрехите му от полицаия, погребалният звън на същия този затвор, където той беше откаран, сега се допълваха — или по-право се доизясняваха — с този трагичен ковчег, който току-що бе заровен в земята.

— Той е мъртъв! — извика Урсус.

И се отпусна на един крайпътен камък.
— Мъртъв! Те са го убили! Гуинплейн! Моето момче! Моят син!
И старецът избухна в ридания.

[1] *Moenibus surdis, campana muta.* (лат.) — Когато стените са глухи, камбаната е няма. ↑

V

ДЪРЖАВНИТЕ ИНТЕРЕСИ СЕ ПРОЯВЯВАТ В ДРЕБНОТО, КАКТО И В ГОЛЯМОТО

Урсус както той, уви, се хвалеше — никога не бе плакал. Запасът му от сълзи бе останал непокътнат. В него те се бяха събирали капка по капка, мъка след мъка в продължение на целия му живот и сега не можеха да се излеят за един миг. Урсус дълго рида.

Първата сълза проправи пътя. Той плака за Гуинплейн, за Деа, за себе си, за Хомо. Плака като дете. Плака като старец. Плака за всичко, с което се бе подигравал. Плати миналите си дългове със закъснение^[1] Правота на човека на сълзи никога не губи давност.

Между впрочем мъртвецът, който преди малко бе погребан, беше Хардкваноне; но Урсус не можеше да знае това.

Изминаха няколко часа.

Започна да се зазорява. Утрото хвърли бледото си леко набраздено със сянка покривало над боулинг грийна. Фасадата на странноприемницата „Тадкастър“ просветля. Чичо Никълъс не си беше лягал. Понякога един факт става причина за не една безсъница.

Катастрофите нанасят поражения във всички посоки. Хвърлете камък във вода и се опитайте да преброите пръските.

Чичо Никълъс се чувствуваше пряко засегнат. Много неприятно е да се случат разни промеждия в дома ти. Доста неспокоен, той предвиждаше усложнения и размишляваше. Съжаляваше, че бе приел „тия хора“. Де да се сети! В края на краищата те ще му навлекат някоя неприятност. Но как сега да ги изгони? Имаше договор с Урсус. Голям късмет ще е, ако успее да се отърве от тях. Какво да направи, че да ги изпъди?

Ненадейно на вратата на странноприемницата се заблъска силно, нещо, което в Англия известява за пристигането на важна личност. Гамата на тропането съответствува на йерархическата стълбица.

Не беше точно като чукане на лорд, но все пак беше хлопане на магистрат.

Цял разтреперан, кръчмарят открехна шпионката.

Действително вън стоеше магистрат. Пред вратата си чичо Никълъс съзря в здрачевината група полицаи начело с двама мъже, единият от които беше съдебният пристав.

Кръчмарят бе видял сутринта съдебния пристав и сега го позна. Не познаваше другия човек.

Беше някакъв дебел господин с восъчнобледо лице, с перука на цивилен и пътно наметало.

Чичо Никълъс много се изплаши от първия, от съдебния пристав. Ако чичо Никълъс беше човек от кралския двор, щеше още повече да се изплаши от втория, защото той беше Баркилфедро.

Един от полицаите за втори път силно похлопа на вратата.

От тревога едри капки пот избиха по челото на кръчмаря. Той отиде да отвори.

С тон на човек, който изпълнява полицейска служба и е много добре осведомен за скитниците, съдебният пристав повиши глас и изрече строго:

— Урсус?

Стопанинът на странноприемницата свали шапката си и отвърна:

— Тук живее, ваша милост.

— Знам — рече приставът.

— Разбира се, ваша милост.

— Да дойде.

— Ваша милост, него го няма.

— Къде е?

— Не зная.

— Как така?

— Той още не се е върнал.

— Много рано е излязъл.

— Не. Но излезе много късно.

— Тия скитници! — рече приставът.

— Ето го, ваша милост — каза тихичко чичо Никълъс.

И действително Урсус тъкмо завиваше откъм близкия ъгъл. Беше почти пред странноприемницата. Бе прекарал цялата нощ между тъмницата, в която по обяд бе видял да влиза Гуинплейн, и гробището, където в полунощ бе чул да заравят мъртвец. В утринната дрезгавина посърналото му от скръб лице изглеждаше двойно по-бледо.

При зазоряване, когато светлината е още в зародиш, предметите, дори и да се движат, запазват смътните очертания на нощта. Бледата и неясна фигура на Урсус, който бавно се приближаваше, приличаше на сънно видение.

Обзет от мрачната разсеяност на тревогата, той бе излязъл от странноприемницата гологлав. Дори не бе забелязал, че е без шапка. Вятърът развяваше редките му посивели коси. Очите му сякаш не виждаха. Често и будни, ние сякаш спим, както се случва и да сме будни, когато спим. Урсус приличаше на безумен.

— Урсус — викна кръчмарят, — елате насам. Техни милости искат да ви кажат нещо.

Изцяло зает от мисълта да замаже работата, чичо Никълъс не забеляза как изпусна множественото число — „техни милости“ — и късно се сети, че то беше израз на уважение към групата, но може би обидно за началника, когото той изравняваше по този начин с подчинените му.

Урсус се стресна като човек, съборен от леглото по време на дълбок сън.

— Какво има? — рече той.

И забеляза полицията, а начело на полицията — съдебния пристав.

Това беше ново грубо стряскане.

Преди малко уопънтейкът, сега — съдебният пристав. Сякаш си го подхвърляха един на друг. Има стари предания за хора, попаднали така между две подводни скали.

Съдебният пристав му направи знак да влезе в кръчмата.

Урсус се подчини. Говикъм, който току-що бе станал и метеше помещението, се спря, скри се зад масите, остави метлата и затаи дъх. Зарови ръка в косите си и започна неопределено да се чеше — движение, което издава съсредоточено внимание.

Съдебният пристав седна на пейката пред една от масите. Баркилфедро взе стол. Урсус и чичо Никълъс останаха прави. Полицайте, оставени отвън, се струпаха пред затворената врата.

Съдебният пристав впери строг поглед в Урсус и рече:

— Вие имате вълк.

Урсус отвърна:

— Не съвсем.

— Вие имате вълк — поде приставът, като решително натърти на думата „вълк“.

Урсус отговори:

— Работата е там, че...

И млъкна.

— Нарушение — възрази приставът.

Урсус се опита да се защити:

— Той е мой слуга.

Приставът сложи ръка на масата с разперени пръсти — много изразително властно движение.

— Комедианте, утре, в този час, вие и вашият вълк трябва да сте напуснали Англия. В противен случай вълкът ще бъде задържан, откаран в участъка и убит.

Урсус си помисли:

„Убийствата продължават.“

Но нищо не рече, само започна цял да трепери.

— Чувате ли? — продължи приставът.

В отговор Урсус само кимна с глава.

Приставът повтори:

— Убит.

Настъпи кратко мълчание.

— Удушен или удавен — добави приставът и погледна Урсус. —

А вие — в затвора.

Урсус прошепна.

— Господин съдия...

— Утре сутрин да сте заминали! В противен случаи заповедта е такава.

— Господин съдия...

— Какво?

— Той и аз трябва да напуснем Англия ли?

— Да.

— Днес?

— Днес.

— Как да замина?

Чичо Никълъс беше щастлив. Съдебният пристав, от когото той се бе страхувал, му се притече на помощ. Полицията ставаше негов съюзник, негов, на Никълъс. Тя го освобождаваше от „тия хора“.

Предлагаше му средството, което той търсеше. Изгонваше тоя Урсус, от когото той искаше да се отърве. По заповед. И то, без да му оставя никаква възможност да възразява. Чичо Никълъс беше очарован. Намеси се в разговора:

— Ваша милост, този човек...

И посочи Урсус с пръст.

— ... този човек пита как да напусне днес Англия. Много просто. Всяка нощ и всеки ден от пристаните на Темза, отсам и оттатък Лондонския мост, заминават кораби за различни страни. От Англия отиват в Дания, в Холандия, в Испания. За Франция няма поради войната, но за всякъде другаде... Тази нощ, около един часа, няколко кораба ще потеглят при отлив. Между другото и ротердамската шхуна „Вограат“.

Съдебният пристав сви рамо.

— Добре. Заминете с кой да е кораб. С „Вограат“.

— Господин съдия... — каза Урсус.

— Какво още?

— Господин съдия, ако имах като някога само каручката си, това би било възможно. Тя би се сместила на кораб. Но...

— Но какво?

— Но сега работата е там, че имам Зеления сандък, а той е голяма кола с два коня и колкото и да е просторен корабът, Зеленият сандък никога не ще може да се побере в него.

— Какво ме засяга това? — каза приставът. — Вълкът ще бъде убит.

Разтреперан, сякаш го мачкаше ледена ръка, Урсус си помисли:

„Чудовища! Така ли се избиват хора! Те само това знаят!“

Кръчмарят се усмихна и се обърна към Урсус:

— Урсус, вие можете да продадете Зеления сандък.

Урсус погледна Никълъс.

— Урсус, вие имате предложение.

— От кого?

— Предложение за колата. Предложение за двата коня. Предложение за двете циганки. Предложение...

— От кого? — повтори Урсус.

— От стопанина на съседния цирк.

— Вярно — спомни си Урсус.

Чичо Никълъс се обърна към съдебния пристав:

— Ваша милост, пазарлъкът може да стане още днес. Стопанинът на съседния цирк иска да купи голямата кола и двата коня.

— Стопанинът на цирка е прав — рече приставът. — Тя ще му е нужна. Кола и коне ще му бъдат от полза. Той също ще трябва да си отиде днес. Свещениците от саутуъркските енории са се оплакали от шумните безобразия в Таринзово поле. Шерифът взе мерки. До довечера нито една панаирджийска барака няма да остане на площада. Край на скандалите! Уважаемият господин, който благоволява да присъства тук...

Съдебният пристав прекъсна думите си, за да се поклони на Баркилфедро, който също му отговори с поклон.

— ... уважаемият господин, който благоволява да присъства тук, пристигна тази нощ от Уиндзор. Той носи заповеди. Нейно величество е казала: „Всичко това трябва да се очисти!“

По време на дългия си размисъл през цялата тази нощ Урсус не бе пропуснал да си зададе някои въпроси. В края на краищата той бе видял само носилка. Можеше ли да е сигурен, че Гуинплейн е бил на нея? На света можеше да има и други мъртъвци освен Гуинплейн. Ковчег, който минава, не е като човек, когото можеш да разпознаеш. След задържането на Гуинплейн бяха погребали някого. Това нищо не доказваше. *Post hoc, non propter hoc*^[2] и тъй нататък. Така Урсус пак бе започнал да се съмнява. Надеждата гори и свети над мъката както нефт над водата. Този неугасващ пламък вечно изплува над човешката неволя. Най-сетне Урсус си бе казал: „Вероятно е да са погребали Гуинплейн, но не е сигурно. Кой знае? Гуинплейн може и да е жив.“

Урсус се поклони на пристава:

— Господин съдия, ще замина. Ние ще заминем. Ще се махнем. С „Вограат“. За Ротердам. Подчинявам се. Ще продам Зеления сандък, конете, тропетите, циганките. Но има още един човек с нас, наш другар, когото не мога да изоставя. Гуинплейн...

— Гуинплейн е мъртъв — каза един глас.

Урсус усети хлад като от докосване на влечуго. Беше гласът на Баркилфедро.

Последната искрица надежда се стапяше. Нямаше вече съмнение. Гуинплейн беше мъртъв.

Тази особа, изглежда, беше осведомена. Злокобният и вид показваше това.

Урсус се поклони.

Като не се смята подлостта му, чичо Никълъс беше много добър човек. Но когато се изплашеше, ставаше отвратителен. Най-страшното озверяване е плод на страха.

Той измърмори:

— Работата се опростява.

И зад гърба на Урсус потри ръце с движение, свойствено на егоистите, което означава: „Отървах се.“ Сякаш миеше ръцете си над легена на Пилат Понтийски.

Сломен, Урсус бе свел глава. Присъдата срещу Гуинплейн бе изпълнена — смърт. Неговата също бе произнесена — изгнание. Нищо не му оставаше, освен да се подчини. Той се замисли.

Усети, че някой го докосва по лакътя. Беше другата личност, човекът, който придружаваше съдебния пристав. Урсус потрепери.

Гласът, който бе казал „Гуинплейн е мъртъв“, пошепна на ухото му:

— Ето ви десет лири стерлинги. Изпраща ви ги един ваш доброжелател.

И Баркилфедро сложи малка кесия на масата пред Урсус.

Нека си припомним ковчежето, което Баркилфедро бе взел със себе си.

Десет гвинеи от две хиляди — това беше всичко, което Баркилфедро можеше да стори. Честно казано, за него и то бе много. Ако дадеше повече, щеше да е на загуба. Той си бе дал труда да открие един лорд и сега започваше да използва находката си. Справедливо беше той да прибере първите доходи от тази мина. Онези, които преценят това като дребнавост, ще са прави, но не са прави да се изненадват. Баркилфедро обичаше парите, особено крадените пари. Всеки завистник крие в себе си и скъперник. Баркилфедро не беше безгрешен. Да вършиш престъпления, съвсем не означава, че си лишен от пороци. И тигрите имат въшки.

Впрочем така учеше и Бейкън.

Баркилфедро се обърна към съдебния пристав и каза:

— Господине, благоволете да приключите. Много бързам. Чака ме кола с коне, които са лична собственост на нейно величество.

Трябва с пълна скорост да препускам до Уиндзор, за да бъда там най-късно след два часа. Имам да докладвам и да получавам нареждания.

Съдебният пристав стана.

Отиде до вратата, която бе затворена само с резе, отвори я, погледна полицаите, без да произнесе нито дума, и от показалеца му избликна заповед като светкавица. Цялата група влезе мълчаливо, както се пристъпва към изпълнение на сурово задължение.

Доволен от бързата развръзка, която изключваше всяка възможност за усложнения, очарован, че остава вън от цялата бъркотия, като видя нахълтващите полицаи, чичо Никълъс се изплаши да не би да арестуват Урсус в кръчмата му. Два ареста един след друг в дома му — първо Гуинплейн, после Урсус, — такова нещо можеше да навреди на заведението, тъй като клиентите не обичат разправии с полицията. Тъкмо случай да се намеси сега с молба, която на всичко отгоре щеше да се сметне и като проява на благородство. Чичо Никълъс обърна към пристава засмяното си лице, в което самоувереността бе смекчена от почтителност:

— Ваша милост, искам да предупредя ваша милост, че тези уважаеми господа стражари не са необходими, щом като виновният вълк ще бъде отведен от Англия и щом така нареченият Урсус не оказа съпротива, и щом заповедите на ваша милост се изпълняват точно. Нека ваша милост има добрината да отбележи, че почтените действия на полицията, които са толкова необходими за благо на кралството, вредят на заведението и че моята странноприемница е невинна. След като се очистят циркаджиите от Зеления сандък, както казва нейно величество кралицата, аз не виждам друго престъпно лице, защото не предполагам сляпото момиче и двете циганки да са правонарушителки, и ще замоля ваша милост да благоволи да съкрати височайшето си посещение и да отпрати тези достойни господа, които ей сега влязоха, защото те нямат работа в дома ми, и ако ваша милост ми разреши да докажа справедливостта на думите си под формата на един скромнен въпрос, аз ще докажа ненужността на присъствието на тези уважаеми господа, като запитам ваша милост: щом така нареченият Урсус изпълнява заповедта и заминава, кого друго могат да арестуватте тука?

— Вас — каза приставът.

Не се спори със сабя, която те пробожда. Чичо Никълъс се отпусна, без да гледа къде — на маса ли, на стол ли, на скамейка ли, — върху каквото му попадна. Беше съсипан.

Приставът толкова повиши глас, че ако на площада имаше хора, можеха да го чуят.

— Мистър Никълъс Плъмптри, кръчмарю на тази кръчма — каза той, — това е последната точка, която трябва да уредим. Този комедиант и неговият вълк са скитници. Те се изгонват. Но най-виновен сте вие. У вас и с ваше съгласие е било извършено закононарушение и вие, човек с патент, носещ обществена отговорност, сте допуснали в къщата си този скандал. Мистър Никълъс, вашето разрешително ви се отнема, ще заплатите глоба и ще отидете в затвора!

Полицайте наобиколиха кръчмаря.

Приставът продължи, като сочеше Говикъм.

— Това момче, ваш съучастник, се задържа.

Ръката на един от стражарите се стовари върху врата на Говикъм, който го гледаше с любопитство. Без да разбира какво става и не особено уплашено, понеже вече бе видяло доста странни неща, момчето се питаше дали това е продължение на представлението.

Съдебният пристав нахлупи шапката на главата си, скръсти ръце на корема си, което е израз на най-голяма тържественост, и добави:

— И така, мистър Никълъс, вие ще бъдете отведен в затвора и хвърлен в тъмница. Вие и това момче. А вашето заведение, странноприемницата „Тадкастър“, ще бъде затворено, закрито и заключено. За назидание. А сега вие ще дойдете с нас.

[2] *Post hoc, non propter hoc.* (лат.) — След това, не поради това. ↑

КНИГА СЕДМА ЖЕНА-ТИТАН

I ПРОБУЖДАНЕ

— А, Деа!

Докато всичко това ставаше в странноприемницата „Тадкастър“, Гуинплейн, който гледаше зазоряването над Корлеоне Лодж, помисли, че този вик иде отвън. Викът беше у него.

Кой не е чувал глас от дълбините на душата си?

Впрочем слънцето изгряваше.

А зората е вик.

За какво друго може да служи слънцето, ако не за да събужда съвестта, спяща дълбок сън?

Светлината и добродетелта са от едно и също естество.

Дали бог се нарича Христос, или се нарича Любов, винаги има мигове, когато дори и най-добрите хора го забравят. Всички ние, и да сме светци, имаме нужда от един глас, който да ни заставя да си припомним, и зората кара да заговори у нас възвишеното предупреждение. Съвестта зове дълга, тъй както петелът вика деня.

Хаосът, който представлява човешкото сърце, чува това „Fiat lux!“^[1]

Гуинплейн — ние ще продължаваме да го наричаме така, защото Кланчарли е лорд, а Гуинплейн е човек, — Гуинплейн се почувствува като възкръснал.

Крайно време беше артерията да се върже.

Неговата честност изтичаше.

— А, Деа! — каза той.

И почувствува щедър прилив на кръв във вените си. Нещо здраво и бурно нахлу у него. Неудържимият изблик на добри мисли е като завръщане на човек, който е забравял ключа от дома си и честно и

почтено разбива собствената си стена. Има насилие, но извършено от доброто. Има взлом, но над злото.

— Деа! Деа! Деа! — повтори той.

Сякаш сам пред себе си искаше да потвърди собствените си чувства.

И запита на висок глас:

— Къде си?

Почти остана изненадан, че никой не му отвърна.

После продължи, като оглеждаше тавана и стените с изненада, в която се долавяше възвръщаше на разума му:

— Къде си? А аз къде съм?

И в тази стая, в тази клетка, той наново започна да крачи напред-назад, като затворен звяр.

— Къде съм? В Уиндзор. А ти? В Саутуърк. Ах, господи! За пръв път сме разделени. Кой ни откъсна един от друг? Аз тука, а ти там. О, не, това няма да стане! Какво са направили с мен?

Той спря.

— Кой ли ми говори за кралицата? Какво общо имам с нея? Променен! Аз — променен! Защо? Защото съм лорд. Знаеш ли какво става, Деа? Става това, че ти си лейди. Чудни неща се случват. Разбира се, въпросът е само да намеря пътя. Дали не са ме заблудили? Някакъв човек с мрачен вид ми говори. Спомням си думите му: „Милорд, врата, която се отваря, затваря друга врата. Онова, което е зад вас, вече не съществува.“ Другояче казано: вие сте подлец! Тоя човек, тоя мизерник, ми говореше това, докато още не бях събуден. Той злоупотребяваше с моята първоначална изненада. Аз бях като плячка, която той бе уловил. Къде е да го наругая? Той ми говореше с мрачна кошмарна усмивка. А! Ето че пак съм същият! Добре! Лъжат се онези, които мислят, че ще правят с лорд Кланчарли каквото си искат! Пер на Англия, да, с переса, която е Деа. Условия! Но приемам ли аз техните условия? Кралицата ли? Какво ме интересува кралицата! Аз никога не съм я виждал. Не съм лорд, за да им бъда роб. Аз влизам свободен в сферите на величието. Да не си въобразяват, че направо са свалили веригите ми? Само ми махнаха намордника, и толкова! Деа! Урсус! Ние сме заедно. И аз бях онова, което бяхте вие. И вие сте това, което съм аз. Елате! Не, аз ще дойда! Веднага! Веднага! Прекалено дълго чаках. Какво ли си мислят те, като не се връщам? Пари! Като си

помисля, че им изпратих пари! Сам трябваше да отида. Спомням си, този човек ми каза, че не съм можел да изляза оттук. Ще видим. Хей, кола! Кола! Да впрягат веднага! Искam да отида да ги доведа. Къде са слугите? Трябва да има слуги, щом има господар. Тук аз съм господар. Това е моят дом. Ще измъкна бравите, ще изкъртя ключалките, ще разбия вратите с ритници. Ако някой се опита да ме спре, ще го пробода със сабята си, защото сега аз имам сабя. Ще видим кой ще може да ми устои. Аз имам жена, тя е Деа. Имам баща, той е Урсус. Домът ми е дворец и аз го подарявам на Урсус. Имам титла и диадема и ги подарявам на Деа. Бързо! Веднага! Деа, ида! О, аз бързо ще измина разстоянието, което ни дели, не се безпокой!

И като вдигна първата попаднала му завеса, той се втурна вън от стаята.

Намери се в някакъв коридор.

Тръгна по него.

Стигна до втори коридор.

Всички врати бяха разтворени.

Започна да обикаля напосоки, от стая в стая, от коридор в коридор, като търсеше изход.

[1] „Fiat lux!“ (лат.) — „Да бъде светлина!“ ↑

II

ДВОРЕЦ, ПРИЛИЧЕН НА ГОРА

В дворците по италиански образец, а Корлеоне Лодж беше тъкмо такъв дворец, има много малко врати. Вместо тях завеси, килими, гоблени.

По онова време вътрешността на всички дворци представляваше невъобразима бъркотия от стаи и коридори, преливащи от лукс — позлата, мрамор, дърворезба, източни копринени платове, кътчета, пълни с тайнственост и мрак, други — залети в светлина. Това бяха богати и весели свърталища, с лакирани, блестящи стаички, със стени, покрити с холандски фаянсови плочки или с португалски „асулехос“, с високи прозорци с навеси, със застъклени кабинки, прилични на фенери. Дълбоки ниши в дебелите стени бяха също така удобни местенца. Тук-там се срещаха гардеробни, които имаха вид на огромни бонбониери. Те се наричаха „малките апартаменти“ и в тях се извършваха престъпленията.

Бяха много удобни, ако трябваше да се убие херцог Дьо Гиз^[1] или да се прелъсти красивата жена на председателя Силвекан, или по-късно — да се задушат виковете на момиченцата, които си водеше Лъобел. Сложни жилища, в които новодошлият не можеше да се оправи. Места за отвличане — подмоли, където потъваха изчезналите. В тези елегантни пещери принцовете и благородниците събираха пляката си; граф Дьо Шароле криеше в една от тях госпожа Куршан, жената на референта от държавния съвет; господин Дьо Монтюле криеше дъщерята на Одри — арендатора в Кроа Сен Ланфроа; принц Конти криеше двете красиви хлебарки от Ил Адан; херцог Бъкингам криеше бедната Пекиуел и тъй нататък. Нещата, които се вършеха в тези дворци, бяха от онези, които се вършат, както казва римският закон, „*vi, clam et pгecario*“ — силом, тайно и за кратко време. Който влезеше в тях, оставаше толкова, колкото господарят желаше. Това бяха златни карцери. Приличаха на манастири и на сараи. Стълби се виеха, изкачваха се, слизаха. Спирали от стаи, свързани една с друга, те връщаха на мястото, откъдето си тръгнал. Някоя галерия завършваше с параклис. Изповедня водеше към алков. Вероятно

разклоненията на коралите и каналчетата на морската гъба бяха послужили за образец на архитектите, които бяха строили „малките апартаменти“ в дворците на крале и благородници. Това бяха неизбродими лабиринти. Въртящи се портрети откриваха входи и изходи. Всичко се движеше с машинарии. Налагаше се — тук се разиграваха драми като на театрална сцена. Този кошер се разпростираше по всички етажи от зимника до тавана. Нещо като мадрепора, вградена във всички дворци, и на първо място Версай, като жилище на пигмеи, включено в дом на титани. Коридори, молитвени стаички, гнезденца, клетки, скривалища. Най-различни дупки, в които се тъпчеха низостите на величията.

Тези криволичещи в стените помещения навяваха мисли за игри, за завързани очи, за опипващи ръце, за сдържани смехове — сляпа баба и криеница; но същевременно те припомняха за Атридите, за Плантадженетите, за Медичите, за необузданите рицари Елц, за Рицио, за Моналдески, за саби, гонещи беглец от стая в стая.

В древността също е имало такива тайнствени домове, в които пищността и ужасите си съперничеха. За тях можем да съдим по някои подземни египетски гробници, като криптата на фараон Псаметих, открита от Пасалакуа. У старите поети четем за ужаса на тези подозрителни сгради. *Error circumflexus, locus implicitus gyris*^[2].

Гуинплейн се намираше в малките апартаменти на Корлеоне Лодж. Лабиринтът от коридори и килийки, прикрити врати и неочаквани входи го спираше и го бавеше. Той би желал да тича, а бе принуден да се лута. Мислеше, че ще трябва само да блъсне една врата, а трябваше да разплита цяло объркано гранче от помещения.

Минаваше от стая в стая, за да излезе на кръстовище от салони.

Не срещаше жива душа. Ослушваше се. Никакво движение.

Понякога му се струваше, че се връща по стъпките си.

От време на време мислеше, че някой иде насреща му. Нямаше никого — беше собственото му отражение в огледало.

Беше той, с дрехи на благородник. Невероятно. Успяваше да се познае, но не веднага.

Вървеше, като минаваше през всички входи, които се изпречваха на пътя му.

Блуждаеше из лабиринт от интимни помещения — тук кокетна стаичка с рисунки и скулптури, донейде неприлични, но доста

умерени, там съмнителен параклис, облицован със седеф и емайл, с резби от слонова кост, изработени толкова изящно, че би трябвало да се гледат под лупа като капаци на табакери; още по-нататък някоя от онези флорентински ниши, които още тогава се наричаха „будоари“ и бяха пригодени за дами в лошо настроение. Навсякъде — по таваните, по стените и дори по подовите — имаше кадифени или метални изображения на птици, на дървета, на странни растения, обвити с бисери, изпъкнали везби, кехлибарени настилки, портрети на воини и на кралици, на жени-тритони с корем на хидра. Полирани кристали отразяваха и пречупваха светлината. Стъклени украшения блестяха като скъпоценности. Тъмни кътчета сияеха. Не се разбираше дали всички тези искрящи смарагдови фасетки, в които се отразяваха златните отблясъци на изгряващото слънце и плуваха нежни розови облачета, бяха миниатюрни огледала или огромни аквамарини. Крехко и внушително великолепие. Беше миниатюрен дворец или грамадно ковчеже за скъпоценности. Къща за Маб или украшение за Гео. Гуинплейн търсеше изхода.

Не го намираше. Невъзможно бе да се ориентира. Нищо не замайва повече от пищността, когато я виждаш за пръв път. Но независимо от това той се намираше в лабиринт. На всяка стъпка пред него се изпречваше някакво великолепно препятствие. Сякаш предметите искаха да му попречат да си отиде. Сякаш не желаеха да го пуснат. Като че бе попаднал в леплива примка от чудеса. Те го смайваха и го задържаха.

„Какъв ужасен дворец!“ — мислеше той.

Безпокоен, Гуинплейн се луташе из този лабиринт, питаше се какво означава всичко това, дали се намира в затвор, дразнеше се и се стремеше да излезе на въздух. Повтаряше си: „Деа! Деа!“, сякаш това име беше нишката, която не биваше да остави да се скъса и която щеше да го изведе навън.

От време на време се провикваше:

— Хей, има ли някой?

Никой не отговаряше.

Тези стаи нямаха край. Всичко бе пусто, тихо, великолепно, зловещо.

Така обикновено си представяме омагьосаните замъци.

Замаскираните отвори на отоплението поддържаха в коридорите и салончетата лятна температура. Сякаш някой магьосник бе грабнал месец юни и го бе затворил в този лабиринт. От време на време се разнасяха облаци от ухания, сякаш наблизко бяха скрити цветя. Беше топло. Всичко бе покрито с килими. Човек би могъл да се разхожда бос.

Гуинплейн надзърташе през прозорците. Гледката се променяше. Той ту виждаше градини, лъхащи пролетна и утринна свежест, ту нови фасади с различни статуи, ту вътрешни дворчета, оградени с високи здания, покрити с плочи, зелениясали и хладни; понякога река, която беше Темза, понякога една висока кула, която беше Уиндзор.

В ранното утро вън още нямаше минувачи.

Гуинплейн спираше. Ослушваше се.

— О, аз ще си отида! — казваше той. — Ще се върна при Деа. Не ще могат насила да ме задържат. Горко на този, който рече да ми попречи да изляза! Каква ли е тази голяма кула? Ако някой великан, пъклено куче, дракон прегражда вратата на този омагьосан дворец, ще го убия. Цяла войска да е — ще я унищожа. Деа! Деа!

Изведнъж той долови лек, много тих шум. Сякаш някъде наблизко течеше вода.

Той се намираше в една тясна галерия, затворена с двойна завеса, която се спускаше на няколко крачки от него.

Отиде до завесата, отвори я, влезе.

Попадна пред нещо неочаквано.

[1] Анри дьо Лорен, херцог Дьо Гиз (1550–1588) — едни от водачите на реакционната католическа лига в периода на религиозните войни във Франция; бил убит по заповед на крал Анри III по време на прием в двореца. ↑

[2] Error circumflexus, locus implicitus gyrus (лат.) — сложен лабиринт, място с плетеница от коридори. ↑

III ЕВА

Беше осмоъгълна стая със свод във форма на дръжка на кошница, без прозорци, осветена отгоре, цяла облицована — стените, подът, сводът — с розов мрамор с оттенък на цъфнала праскова. Сред залата се издигаше огромен балдахин от мрамор с цвят на погребален саван, със струговани колони в тежкия и очарователен стил от времето на Елизабет. Балдахинът хвърляше сянка над басейн-вана от също такъв черен мрамор. В средата на басейна бликаше тънка струя благоуханна топла вода и незабележимо и бавно пълнеше ваната. Ето какво срещна погледът на Гуинплейн.

Черна вана, която превръща белотата в блясък.

Тази вода той бе чул да тече. Отточна тръба, на известно разстояние от перваза, не оставяше водата да прелее. Над басейна се носеше пара, но толкова лека, че мраморът едва бе овлъхнал. Крехката струя на шадравана приличаше на гъвкава стоманена пръчка, която се превиваше при най-лекия полъх.

Никакви мебели. Само непосредствено до ваната — едно от онези легла с възглавници и облегалo, които са достатъчно дълги, за да може в краката на излегнала се жена да се смести кучето или любовникът ѝ — *can al pie*^[1], от което ние сме направили „канапе“.

Трябва да беше испанско канапе, понеже долната му част бе от сребро. Възглавниците и тапицировката на канапето бяха от коприна с бял гланц.

От другата страна на басейна бе опряна на стената висока тоалетна етажерка от масивно сребро, на която бяха поставени всевъзможни тоалетни принадлежности. По средата осем малки венециански огледала бяха оградени със сребърна рамка, представляваща прозорец.

В най-близката до канапето стена имаше квадратен отвор, който приличаше на прозорче и бе закрит с плоча от червено сребро. Плочата имаше панти като капак на прозорец. Върху червеното сребро блестеше кралска корона от черен емайл и злато. Над нея висеше,

прикрепен на стената, звънец от позлатено сребро или може би от злато.

Срещу входа на тази стая, пред Гуинплейн, който стоеше неподвижно, липсваше част от мраморната стена. Тя бе заместена от отвор, който стигаше до тавана и бе покрит с широка и висока сребърна мрежеста завеса.

Феерично тънка, тази завеса беше прозрачна и всичко се виждаше през нея.

В центъра на мрежата, там, където обикновено седи паякът, Гуинплейн забеляза нещо необикновено — гола жена.

Не буквално гола. Жената беше облечена. И то от главата до петите. Облечена беше с много дълга риза, като на ангелите от църковните картини, но толкова тънка, че изглеждаше като мокра. Така че жената беше почти гола, нещо, което е по-предателско и опасно от пълната голота. От историята знаем за процесии на принцеси и благороднички, които са вървели между две редици калугери; в такава процесия, под предлог на християнско смирение, херцогиня Монпансие се е показала на цял Париж в дантелена риза. И в допълнение — с вощеница в ръка.

Прозрачната като стъкло сребърна мрежа беше завеса. Тя бе закачена в горната си част и можеше да се вдига. Отделяше мраморната зала, която беше баня, от една стая, която беше спалня. Спалнята беше много малка и представляваше нещо като огледална пещера. Цялата бе облицована с многостенни венециански огледала, свързани помежду си със златни ивици. И тези огледала отразяваха поставеното в средата на стаята легло. Върху това легло, което беше сребърно като тоалетката и канапетото, лежеше жената. Тя спеше.

Спеше с отметната глава. Единият крак бе избутал завивките. Приличаше на демон, над който сънят пърха с криле.

Дантелената възглавница бе паднала върху килима.

Между погледа и нейната голота имаше две прегради — ризата и завесата от сребърен газ. Но и двете бяха прозрачни. Спалнята, която беше по-скоро ниша, отколкото стая, бе осветена с пестелива отразена светлина откъм банята. Жената може да беше безсрамна, не и светлината.

Леглото беше без колони, без балдахин, така че когато жената отвореше очи, можеше да се види хиляди пъти гола в огледалата над

главата си.

Чаршафите бяха в безпорядък, като при неспокоен сън. Красотата на гънките им говореше за изяществото на лепеното платно. Беше времето, когато, мислейки, че могат да бъдат осъдени на вечни мъки, кралиците си представяха ада горе-долу така: легло с груби чаршафи.

Впрочем модата да се спи без горни дрехи беше дошла от Италия, където пък беше унаследена от римляните. „Sub clara nuda lucerna^[2]“ — казва Хораций.

Халат от чудна, вероятно китайска коприна, защото в гънките му се очертаваше златен гущер, бе метнат върху долния край на леглото.

Оттатък леглото, в дъното на алкова, навярно имаше врата, прикрита с доста голямо огледало, върху което бяха изрисувани пауни и лебеди. Всичко блестеше в тази стая, изпълнена със сянка. Празните места между кристалите и позлатите бяха намазани с блестящата материя, наричана във Венеция „стъклена жлъч“.

При главата ѝ на леглото бе закрепена сребърна стойка с въртящи се дъски и неподвижни свещници, върху която имаше разтворена книга. Горе на страниците на тази книга бе написано заглавието ѝ с едри червени букви: „Alcoranus Mahumedis“^[3].

Гуинплейн не забелязваше никоя от тези подробности. Виждаше само жената.

Беше едновременно вкаменен и разстроен, чувства, които се изключват, но могат да се срещнат в съчетание.

Той позна жената.

Очите ѝ бяха затворени, лицето ѝ — обърнато към него.

Беше херцогинята.

Тя — това тайнствено създание, което съчетаваше всички прелести на неизвестното, тя, която го бе накарала да тъне в толкова неизповедими мечти, която му бе написала онова тъй странно писмо! Единствената жена в света, за която той можеше да каже: „Тя ме видя и ме пожела!“ Той бе прогонил мечтите и бе изгорил писмото. Беше я отпъдил колкото можеше по-далеч от мислите и от паметта си; не се сещаше вече за нея; беше я забравил...

И сега отново я виждаше!

Виждаше я заплашителна.

Голата жена е въоръжена жена.

Дъхът му спря. Чувствуваше се като понесен от облак и тласкан към нея. Гледаше я. Тази жена — пред него! Възможно ли бе това?

В театъра — херцогиня. Тук — нереида, наяда, фея. И все така видение.

Опита се да побегне и почувствува, че му е невъзможно. Погледът му се беше превърнал в двойна верига, която го приковаваше към това видение.

Дали беше развратница или девственица? И едното, и другото. Може би невидима, Месалина се усмихваше, а Диана бдеше. В красотата ѝ се долавяше светлината на недостъпността. Никаква чистота не можеше да се сравни с нейната целомъдрена и горда фигура. Има снегове, до които никой не се е докосвал, и това се чувствува. Тази жена притежаваше свещената белота на Юнгфрау. От невъзмутимото ѝ чело, от червеникавата ѝ разпиляна коса, от спуснатите ѝ мигли, от бледо очертаните ѝ сини вени, от изваяната закръгленост на гърдите ѝ, от бедрата и коленете, които се обрисоваха в розово през докосването на ризата, се излъчваше божествено царствен сън. Безсрамието ѝ се стапяше в лъчезарност. Това създание толкова спокойно показваше голотата си, сякаш имаше право на божествен цинизъм и сигурност на олимпийка, която знае, че е дъщеря на бездната и може да каже на океана „татко“. И горда, заспала в това будоарно легло като Венера в безбрежната пяна, тя се излагаше, недостижима и надменна, пред всичко, което минава край нея — на погледите, на желанията, на безумната страст, на мечтите.

Тя бе заспала през нощта и продължаваше съня си в сиянието на деня. Доверие, породено сред мрачините и оцеляло на светлина.

Гуинплейн тръпнеше. Възхищаваше се.

Нездравото възхищение, което изцяло поглъща вниманието.

Той се боеше.

Съдбата никога не изчерпва своя запас от изненади. Гуинплейн бе помислил, че е стигнал до края им. А ето че всичко започваше отначало. Какви бяха тези мълнии, които без прекъсване се сгромолясваха върху главата му, и най-сетне — този последен гръм, който му подхвърля, на него, тръпнещия мъж, тази заспала богиня! Какво означаваше това последователно разтваряне на небето, откъдето най-сетне се появи най-съкровеният му и опасен блян? Какво означаваше тази благосклонност на незнайния изкусител, който едно

след друго му поднасяше осъществяването на неясните му копнежи, на смътните му желания, дори и на лошите му помисли, обличаше ги в жива плът и го затрупваше с тази опияняваща, сякаш родена от фантазията му действителност? Не се ли бяха съюзили срещу него силите на мрака, какво означаваха всички тези злокобни усмивки, които съдбата сипеше върху му? Какъв бе този нарочно устроен шемет? Тази жена — тук! Защо? Как? Никакво обяснение. Защо той? Защо тя? Заради тази херцогиня ли го бяха направили пер на Англия? Кой ги тласкаше така един към друг? Кой беше измаменият? Кой беше жертвата? С чия искреност се подиграваха? Бога ли лъжеха? Всички тези въпроси не бяха ясно изразени в мисълта му, но той ги долавяше през върволицата черни облаци, които бягаха в мозъка му. Този омагьосан и зложелателен дом, този странен дворец, от който нямаше излизане като от затвор, и той ли участвуваше в заговора? Гуинплейн усещаше, че нещо го поглъща. Мрачни сили тайнствено го обвързваха. Увличаше го някаква непреодолима гравитация. Отнемаха му волята, тя бягаше от него. За какво да се залови? Беше като обезумял и омаян. Сега вече чувствуваше, че разумът му окончателно го напуска. Мрачното падане с главата надолу в пропастта на заслеплението продължаваше.

Жената спеше.

Неговото смущение се засилваше. Тя вече не беше благородничка, херцогиня, дама. Беше само жена.

Склонността към разврат съществува у всеки мъж в латентно състояние. Пороците имат в организма невидими проправени пътеки. Дори и невинни и привидно чисти, ние ги носим в себе си. Да си неопетнен, не значи да нямаш недостатък. Любовта е закон. Сладострастието е клопка. Има опиянение, има и пиянство. Опиянението е да желаеш определена жена. Пиянството е да желаеш жена.

Вън от себе си, Гуинплейн трепереше.

Как да устои на тази среща? Никакви талази от платове, никакви пищни коприни, никакви сложни, кокетни и предизвикателни тоалети, които едновременно прикриват и показват, никакви воали. Голотата в своята заплашителна простота. Тайнствена, безочливо райска принуда, която държи цялата тъмна страна у мъжа нащрек. Ева, по-страшна от сатаната. Човешкото, съчетано със свръхчовешкото. Тревожен екстаз,

завършващ с грубото тържество на инстинкта над дълга. Съвършено очертаната красота е всевластна. Когато тя напусне бляна и благоволи да стане действителност, става пагубна за мъжа.

От време на време херцогинята лениво се местеше на леглото с движения на облак в лазура, менеше положението си, както облакът мени формата си. Тя се огъваше и тялото ѝ образуваше прелестни навивки, които непрекъснато се изменяха. Женското тяло е гъвкаво като водата. Като водата, у херцогинята имаше нещо неуловимо. Странно, тя беше там, видима плът, а си оставаше химерична. Осезаема, тя оставаше далечна. Объркан и бледен, Гуинплейн я съзерцаваше. Той долавяше туптенето на гърдта ѝ и му се струваше, че чува диханието на призрак. Беше привлечен и се бореше. Как да устои срещу нея? Как да устои срещу себе си?

Той всичко бе очаквал, само не и това. Беше предполагал, че ще трябва да се сражава с някакъв свиреп пазач на вратата, с някакво бясно чудовище тъмничар. Беше очаквал Цербер, а намираше Хеба^[4].

Една гола жена. Една заспала жена.

Мрачна борба!

Той затваряше клепачи. Твърде ярката светлина в очите причинява болка. Но щом затвореше клепачи, отново я виждаше. Помалко ослепителна, но все така красива.

Не беше лесно да избяга. Опитва се, но не успя. Беше се враснал като насън. Когато искаме да отстъпим, изкушението приковава нозете ни о пода. Да се приближим — можем, но да отстъпим — не. Невидимите ръце на греха излизат от земята и ни теглят към падението.

Общоприето е да се мисли, че вълнението се притъпява. Няма нищо по-невярно от това. Все едно да кажем, че раната се успокоява и болката се приспива от азотвата киселина, която ѝ наливат капка по капка, и че Дамиен е могъл да свикне с разчекването^[5].

Истината е, че при всеки нов пристъп вълнението става все по-остро.

Последователните изненади бяха докарали Гуинплейн до пароксизъм. Новото смайване накара да прелее чашата на разума му. Той усещаше някакво страшно пробуждане у себе си.

Нямаше вече компас. Единственото сигурно нещо беше тази жена пред него. Привиждаше му се някакво безвъзвратно щастие,

прилично на корабокрушение. Не можеше вече да се направлява. Неудържимо течение го влачеше към гибелта. И тази гибел не беше подводна скала, а сирена. Сякаш в дъното на бездната имаше магнит. Гуинплейн искаше да се изтръгне от това привличане, но как? Вече не чувствуваше опорна точка. Няма край човешкото люшкане. И човек може да остане без кормило като кораб. Неговата котва е съвестта. Зловещ факт — съвестта може да се пречупи.

Той дори нямаше изхода да си каже: „Аз съм безобразен и страшен. Тя ще ме отблъсне.“ Тази жена му беше писала, че го обича.

При всяка криза има един момент на нестабилно равновесие. Когато се вдаваме в злото повече, отколкото се опираме на доброто, тази част от нас, която се е надвесила над греха, в края на краищата натежава и ни увлича в падението. Дали този тъжен миг бе настъпил за Гуинплейн?

Как да го избегне?

Значи това бе тя! Херцогинята! Тази жена! Тя беше пред него, в тази стая, в този празен дом, заспала, отдадена, сама. Тя беше в ръцете му, той беше в нейна власт!

Херцогинята!

Зърнал си една звезда в дъното на световите. Възхитил си се от нея. Тя е тъй далеч! Какво може да ти стори една неподвижна звезда? И ето че един ден или една нощ виждаш, че звездата започва да се приближава. Различаваш тръпка от светлина около нея. Небесното тяло, което си смятал за непоклонимо, се движи. И вече не е звезда, а комета. Огромната подпалвачка на небесата. Светилото върви, нараства, разтърсва пурпурната си коса, става огромно. Отправя се към тебе. О, ужас, кометата иде при тебе! Тя те познава, тя те желае, тя те обича. Страшно звездно приближаване! Онова, което върхлита върху тебе, е прекалено сияйно и те заслепява. В него има прекалено много живот, а това е равносилно на смърт. И ти отхвърляш поканата на зенита. Отказваш любовния призив на бездната. Слагаш ръка на очите си, криеш се, спотаяваш се и си мислиш, че си спасен... Отваряш очи. Опасната звезда е там. И вече не е звезда, а цял един свят. Незнаен свят. Свят от лава и жар. Всепоглъщащо чудо на гълбините. Тя изпълва небето. Остава само тя. Гореща скъпоценност в дъното на безкрая, отдалеч диамант, отблизо пещ. И ти си сред нейния пламък.

И усещаш как започваш да гориш в райски огън.

-
- [1] Can al pie (исп.) — кученце в краката. ↑
- [2] Sub clara nuda lucerna (лат.) — гола на ярка светлина. ↑
- [3] „Alcoranus Mahumedis“ (лат.) — „Коран на Мохамед“. ↑
- [4] Хеба (мит.) — богиня на вечната младост. ↑
- [5] Робер Дамиен (1715–1757) — французин, осъден да бъде разчекнат за това, че през 1757 г. се нахвърлил с нож върху Луи XV. ↑

IV САТАНА

Изведнъж спящата се събуди. Тя седна с рязко и хармонично царствено движение, косите ѝ от пухкава руса коприна се пръснаха в нежно безредие до кръста, свободно падащата риза оголи цялото ѝ рамо. С изящната си ръка тя докосна розовите пръсти на крака си и за миг загледа нозете си, достойни за обожанието на Перикъл и за длетото на Фидий. После се протегна и се прозя като тигрица при изгрев-слънце.

Вероятно Гуинплейн дишаше с усилие, като човек, който съдържа дъха си.

— Има ли някой? — каза тя.

Тя изрече това с прозявка, много мило.

Гуинплейн чу този глас, който не познаваше. Глас на чаровница, прелестно презрителен, с нотки на гальовност, които смекчаваха привичната заповедност.

Същевременно тя коленичи (има една древна статуя на така коленичила жена сред хиляди прозрачни гънки), дръпна халата си и скочи от леглото. За едно мигновение, колкото трае прелитането на стрела, остана гола и веднага след това копринената дреха я обгърна. Много дългите ръкави скриваха ръцете и. Виждаха се само крайчетата на пръстите на белите ѝ нозе с малки нокти като на дете.

Тя издърпа потока коси от гърба си и ги разпиля върху халата, после изтича зад леглото, в дъното на алкова, и сложи ухо на рисуваното огледало, което очевидно скриваше врата.

Почука по огледалото с лакътчето не прегънатия си показалец.

— Има ли някой там? Лорд Дейвид! Да не би да сте вече вие? Но колко е часът? Ти ли си, Баркилфедро?

Обърна се.

— Не. Не е от тази страна. Има ли някой в банята? Но отговорете де! Всъщност не, никой не може да влезе оттам.

Тя отиде до завесата от сребърна тъкан, откряна я с крайчеца на крака си, отстрани я с рамо и влезе в мраморната стая.

Гуинплейн усети как го обхваща мъртвешки хлад. Нямахше къде да се скрие. Късно беше да бяга. Впрочем той не чувствуваше и сили. Искаше му се земята да се разтвори и да го погълне. Нямахше как да не го видят.

Тя го видя.

Погледна го с необикновена изненада, но без да са стресне, със смесица от щастие и презрение.

— Я гледай, Гуинплейн! — рече.

После изведнъж със силен скок — защото тази котка беше пантера — се хвърли на врата му.

Притисна главата му между голите си ръце, защото ръкавите ѝ се бяха вдигнали от устремното движение.

После изведнъж го отблъсна, отпусна малките си ръце и ги впи в раменете на Гуинплейн. Изправена пред него, тя го загледа странно.

Гледаше го съдбовно, с очи, блеснали като Алдебаран^[1], два разноцветни лъча, в които имаше нещо едновременно ниско и звездно. Омаян от двойната втрепеност на този и неземец, и пъклен поглед, Гуинплейн съзерцаваше ирисите ѝ — единия син, другия черен. Тази жена и този мъж взаимно си предаваха някакво мрачно заеленление. Двамата взаимно се привличаха — тя от неговата уродливост, той — от нейната красота; и двамата — от ужаса, който изпитваха един пред друг.

Той мълчеше като потиснат под непоносима тежест. Тя извика:

— Ти си умен. Дойде. Разбрал си, че бях принудена да замина от Лондон. И си ме последвал! Добре си сторил. Наистина си необикновен, щом си могъл да стигнеш дотук!

Взаимното завладяване сякаш хвърля мълния. Смътно предупреден от неопределен див и почтен страх, Гуинплейн отстъпи, но розовите нокти, впити в рамото му, го спряха. Надигаше се нещо неумолимо. Той бе попаднал в леговището на дива самка, превърнал се и той самият в самец.

Тя продължи:

— Тази глупачка Ан — кралицата, нали разбираш — ме накара да дойда в Уиндзор, без да знам защо. Когато пристигнах, тя се бе затворила със своя тъп канцлер. Но как успя да стигнеш до мене? Това се казва мъж! Никакви прегради не признава! Викаш го и той идва. Разпитва ли за мене? Мисля, че знаеше името ми — херцогиня

Джоузиан. Кой те вкара? Пажът навярно. Той е умен. Ще му дам сто гвинеи. Но как успя? Разкажи ми. Не, не ми казвай! Не желая да зная! Обясненията намаляват стойността на нещата. Повече те обичам, като ме изненадваш. Достатъчно си чудовищен, за да си чудесен. Падаш от небето, и толкова. Или пък си се изкачил от третото подземие на ада през зловещия Ереб^[2]. Нищо по-просто от това — или таванът се е отворил, или подът. Слизане от облаците или изкачване сред серни пламъци, така си пристигнал. Заслужаваш да влизаш като бог. Решено, ти си мой любовник.

Объркан, Гуинплейн слушаше и все повече усещаше как губи разсъдъка си. Свършено беше. Не оставаше никакво съмнение. Писмото от онази нощ се потвърждаваше от самата жена. Той, Гуинплейн, любовник на една херцогиня, и то любим любовник! Грамадната мрачна хилядоглава хидра на гордостта се раздвижи в нещастното му сърце.

Суета — каква огромна сила вътре в нас, против нас!

Херцогинята продължи:

— Щом си тук, значи съдбата така е отредила. Аз не желая нищо повече. Там горе, или може би там долу, има някой, който ни тласка един към друг. Гodeж на Стикс с Аврора! Безумен гodeж, вñ от всички закони! В деня, когато те видях, аз си казах: „Той е. Познах го. Това е чудовището от мечтите ми. Той ще бъде мой!“ Трябва да помагаме на съдбата. Затова ти писах. Един въпрос, Гуинплейн, ти вярваш ли в предопределението? Аз вярвам, откакто прочетох „Сънят на Спипион“ от Цицерон. Виж, не бях забелязала. Дрехи на благородник. Облякъл си се като благородник? Защо не? Ти си циркаджия. Имаш основание. Смешникът струва колкото и лордът. Впрочем какво са лордовете? Клоуни. Ти имаш благородна осанка, много добре си сложен. Просто невероятно, че си тук! Кога пристигна? От колко време си тук? Видя ли ме гола? Красива съм, нали? Щях да се къпя. О, аз те обичам! Но ти си чел писмото ми! Сам ли го прочете? Или накара някой да ти го прочете? Знаеш ли да четеш? Трябва да си неук. Аз ти задавам въпроси, но ти не отговаряй. Не обичам гласа ти. Той е нежен. Несравнимо същество като тебе не би трябвало да говори, а да ръмжи. Ти пееш, и пееш мелодично. Ненавиждам това. Това е едничкото нещо у тебе, което не ми се нрави. Всичко останало е удивително, всичко останало е великолепно. В Индия щеше да си бог. С този ужасен смях

на лицето ли си се родил? Не, нали? Вероятно си бил осъден на обезобразяване. Надявам се, че си извършил някакво престъпление. Ела в прегръдките ми.

Тя се отпусна на канапето и го привлече до себе си. Намериха се един до друг, без да разберат как. Думите ѝ минаваха над Гуинплейн като устремен вятър. Той едва долавяше смисъла на този вихър от безумни слова. В очите ѝ блестеше възхищение. Тя говореше несвързано, страстно, с унесен и нежен глас. Речта ѝ беше като музика, но за Гуинплейн тази музика звучеше като буря.

Тя отново спря върху него втренчен поглед.

— Край тебе се чувствам унижена, какво щастие! Колко блудкаво е да си височество! Аз съм царска особа. Няма нищо по-уморително от това! Падението отморява. Толкова съм преситена от уважение, че ми е нужно презрение. Всички ние — като започнеш от Венера, Клеопатра, госпожа Дьо Шьоврьоз и Дьо Лонгвил^[3] и свършиш с мене — сме малко особнячки. Ще те покажа на дял свят — да знаят! Ето едно любовно приключение, което ще нарани кралската фамилия на Стюартите, към която се числя. Ах, най-сетне дишам! Намерих изход! Вече съм вън от царствеността. Да се унижиш, значи да се освободиш. Да отхвърлиш всичко, да хвърлиш предизвикателство срещу всичко, да правиш каквото си искаш — това значи да живееш! Обичам те!

За миг прекъсна думите си и по лицето ѝ се плъзна страшна усмивка.

— Обичам те не само защото си безобразен, но и защото си нищожен. Обичам в тебе чудовището и циркаджията. Необикновено очарование има в това да вземеш за любовник един долен, презрян, смешен, отвратителен човек, изложен за присмех на позорния стълб, наречен сцена. Все едно, че вкусваш от плода на ада. Любовник, който те срами — каква прелест! Да захапеш не райската, а пъклената ябълка, това е, което ме съблазнява, за нея съм гладна и жадна, такава Ева съм аз. Ева на бездната. Ти сигурно, без сам да знаеш, си демон. Пазила съм се досега заради една кошмарна маска. Ти си марионетка, чиито конци дърпа някой призрак. Ти си възплъщение на огромния пъклен кикот. Ти си господарят, когото очаквах. Трябваше ми любов, каквато са имали жени като Медея и Канидия. Сигурна бях, че ще ми се случи някое огромно мрачно приключение. Ти си онова, което

желаех. Говоря ти всички тези неща, а ти вероятно не ги и разбираш. Гуинплейн, никой не ме е обладал, отдавам ти се чиста като разгорена жарава. Ти, разбира се, не ми вярваш, но да знаеш само колко ми е безразлично!

В думите ѝ се долавяше безредието на изригване. Едно убождане в хълбока на Етна може да даде представа за изблика на този пламък.

Гуинплейн пошепна:

— Госпожо...

Тя сложи ръка на устните му.

— Мълчи! Аз те съзерцавам. Гуинплейн, аз съм бясната непорочност. Аз съм Бакхусова весталка. Никой мъж не ме е познал и аз бих могла да бъда Пития в Делфи и да стъпвам с гола пета върху бронзовия триножник, където, облакътени върху кожа от питон, жреците шепнешком отправят въпроси на невидимия бог. Сърцето ми е каменно, но то прилича на тайнствените камъни, които морето търкаля в подножието на скалата Хънтли Наб при устието на Тис и в които, ако ги счупиш, намираш змия. Тази змия е моята любов. Всемогъща любов! Защото тя те накара да дойдеш. Между нас имаше непреодолимо разстояние. Аз бях на Сириус, ти беше на Алиот. Ти измина този огромен път и ето те при мен. Добре. Мълчи. Вземи ме.

Тя спря. Гуинплейн потръпна. Тя пак се усмихна.

— Разбираш ли, Гуинплейн, да мечтаеш, значи да твориш. Всяко пожелание е призив. Да изградиш химера, значи да предизвикаш действителността. Всемогъщата и страшна непозната не позволява да ѝ се хвърля предизвикателство. Тя изпълнява желанията ни. Ето те. Ще се осмеля ли да се погубя? Да. Ще се осмеля ли да стана твоя любовница, твоя наложница, твоя робиня, твое притежание? С радост. Гуинплейн, аз съм жената. Жената е глина, която желае да бъде тиня. Имам нужда да се презирам. Това е прекрасна подправка за гордостта. Допълнението на величието е низостта. Няма по-добро съчетание. Презирай ме, ти, когото всички презират. Унижена от унижения, каква сладост! Двойният цвят на безчестието. Аз го откъсвам. Тъпчи ме в краката си! Така още повече ще ме обичаш. Зная. Знаеш ли защо те боготворя? Защото те презирам. Ти си толкова по-ниско от мене, че аз те поставям върху олтар. Да смесиш най-високото с най-ниското, това означава хаос, а хаосът ми се нрави. Всичко започва и всичко свършва с хаос. Какво е хаосът? Едно огромно омърсяване. И с тази мръсота

бог е направил светлината, и с тази смрад е направил света. Не можеш да си представиш до каква степен съм извратена. Вземи една звезда и я замеси с кал — това съм аз.

Така говореше тази страшна жена, като показваше през отворената си дреха своята девствена гръд.

Тя продължи:

— Вълчица за всички, за тебе кучка. Колко ще се изненадат! Удивлението на глупците е приятно нещо. Та това е разбираемо! Коя съм аз? Богиня? Но Амфитрита се е отдала на Циклоп: *Fluctivoma Amphitrite*. Коя съм аз? Фея? Но Ургела се е отдала на осморъкия Бугрикс — човека-птица с ципи между пръстите. Коя съм аз? Принцеса? Но Мери Стюарт е имала Рицио. Три красавици и три чудовища. Аз съм по-велика от тях, защото тя си по-страшен от онези. Гуинплейн, ние сме създадени един за друг. Колкото ти си чудовище отвън, толкова аз съм чудовище отвътре. Оттам е и любовта ми. Прищявка? Добре. Но какво е ураганът? Прищявка. Ние се привличаме като звезди. И ти, и аз сме създания на тъмнината. Ти по лице, аз по ум. Ти на свой ред ме създаваш. Идваш и цялата ми душа излиза на показ. Не я познавах. Тя наистина е изненадваща. Ти се приближаваш и от мене, богинята, изскача хидра. Ти ми разкриваш собствената ми природа. Караш ме да прозра в себе си. Виж колко си приличаме. Твоето лице е моята душа. Не знаех, че до такава степен съм страшна. Значи и аз съм чудовище! О, Гуинплейн, ти разсейваш отегчението ми!

Тя се изсмя странно, като дете, приближи се до ухото му и тихичко каза:

— Искаш ли да имаш безумна жена? Тая жена съм аз.

Погледът ѝ проникваше в Гуинплейн. Погледът е чародейно питие. Дрехата ѝ опасно се отваряше. Сляп животински екстаз обземаше Гуинплейн. Екстаз, в който има агония.

Докато жената говореше, той сякаш усещаше огнени пръски. Чувствуваше как избликва непоправимото. Нямахте сили да каже нито дума. Тя спря и го загледа. Пошепна:

— О, чудовище!

Беше освирепяла.

Изведнъж тя хвана ръцете му.

— Гуинплейн, аз съм престолът, ти си циркаджийската естрада. Да бъдем равни. Ах, щастлива съм, ето падението. Бих искала всички

да знаят до каква степен съм долна. Те още повече ще ми се кланят, защото колкото повече ги отвращаващ, толкова повече пълзят пред тебе. Такива са хората. Враждебни, но влечуги. Змейове, но пълзящи. О, аз съм развратна като боговете. Едно не могат да ми отнемат — че съм незаконородена дъщеря на крал. Постъпвам като кралица. Какво е била Родопис^[4]? Кралица, която е обичала Пта^[5], мъжа с глава на крокодил. В негова чест е построила третата пирамида. Пентесилая^[6] е залюбила кентавъра, наречен Стрелец, който е съзвездие. А какво ще кажеш за Ана Австрийска^[7]? Малко ли грозен е бил Мазарини! Ти не си грозен, ти си чудовищен. Грозотата е нещо дребно, чудовищността е величествена. Грозотата е масата на дявола зад гърба на красотата. Чудовищното е опакото на възвишеното. Негова противоположност. Олимп има два склона. Единият, потънал в светлина, е създал Аполон. Другият, удавен в сянка, е дал Полифем. А ти си Титан. В гората би бил Бехемот, в океана — Левиатан, в преизподнята — Тифон, Ти си съвършен. В грозотата ти се отгатват мълнии. Лицето ти е било разкривено от гръм. В него се чувства гневният гърч на големия пламък. Той те е изкълчил и е отминал. Голямата тъмна ярост в бесен изблик е претопила душата ти под този страшен свръхчовешки образ. Адът е наказателна пещ, където се нагрива червеното желязо, наречено Злокоба. Ти си бил белязан с това желязо. Който те обича, разбира величието. Аз преживявам това тържество. Да си влюбена в Аполон, голяма работа! Славата се измерва по необичайността. Аз те обичам. Мечтала съм за тебе нощи, нощи, нощи! Това е мой дворец. Ще видиш градините ми. Има изворчета под листата, пещери, където можем да се целуваме, и прекрасни мраморни статуи от кавалера Бернини. И цветя! Прекалено много цветя. През пролетта е като пожар от рози. Казах ли ти, че кралицата ми е сестра? Прави с мене каквото искаш. Създадена съм Юпитер да целува нозете ми, а сатаната да плюе в лицето ми. Имаш ли някаква вяра? Аз съм папистка. Баща ми, Джеймс II, умря във Франция, заобиколен от куп йезуити. Никога не съм чувствувала това, което сега чувствам до тебе. О, бих искала да съм с тебе вечер, когато свири музика, да седим двамата, облежнати на същата възглавница, под пурпурния навес на златна галера сред безкрайната нежност на морето. Ругай ме. Бий ме. Плащай ми. Отнасяй се е мене като е последна жена. Аз те обожавам.

Любовта може да се изразява в зверски рев. Съмнявате ли се? Влезте при лъвовете. Ужасът, съчетан е прелест, бе възпален в тази жена. Няма нищо по-трагично. Под нейната галовност се усещаха нокти на звяр. Това беше котешко настъпление, съпроводено с отстъпление. В него се долавяше желание за игра и за убийство. Тя обожаваше нагло, със заразително безумие, с гибелни слова, неизразимо свирепи и нежни. Обидите ѝ не обиждаха, обожанието ѝ беше уничително, плесницата ѝ се превръщаше в жест на боготворене. Гласът ѝ придаваше на лихите ѝ страстни думи някакво прометеевско величие. Празниците на Великата богиня, възпети от Есхил, са вдъхвали на жените, търсещи сатири под звездното небе, такъв мрачен епичен бяс. Изстъпления са съпровождали неистовите танци в гората на Додона. Тази жена беше като преобразена, ако е възможно преображение за зло. Косите ѝ се бяха превърнали в тръпнеща грива, дрехата ѝ ту се отваряше, ту я закриваше; нямаше нищо по-чаровно от тази гръд, пълна с диви вопли; лъчите на синьото ѝ око се смесваха с мрачните отблясъци на черното око; в нея имаше нещо свръхестествено. Примаял от близостта ѝ, Гуинплейн беше цял проникнат от нея и се чувствуваше победен.

— Обичам те! — възкликна тя и впи устни в неговите.

И може би над Гуинплейн и Джоузиан вече трябваше да се спусне един от облаците, с които Омир обгръща Юпитер и Юнона. Да бъде обичай, да бъде обичан от жена, която го вижда, да усеща върху обезобразената си уста притискането на нейните божествени устни — за Гуинплейн това беше сладостно и замайващо. Пред тази жена, изтъкана от загадки, той усещаше, че съзнанието му се замъглява. Споменът за Деа се бореше в тази мъгла и надаваше слаби викове. Има един древен барелеф, представящ сфинкс, който яде купидон; крилата на нежното небесно създание кървят в жестоко усмихнатата уста.

Обичаше ли Гуинплейн тази жена? Дали и мъжът няма два полюса като земята? Не сме ли ние, с нашата крехка ос, нещо като въртящо се кълбо — отдалече звезда, отблизо кал, — над което се редуват денят и нощта? Дали сърцето няма две страни — една, която обича в светлина, и друга, която обича в мрак? Тук жената е лъч, там тя е тиня. Ангелът ни е необходим. Възможно ли е да имаме също така нужда и от демона? Нима душата има и криле на прилеп? Неотменно ли звъни за всички нас камбаната на здрача? Дали грехът е част от

нашата съдба, съставка, от която не можем да се отречем? Принудени ли сме да приемаме злото заедно с цялата своя природа? Дали грехът не е дълг, който трябва да платим? Въпроси, които те карат да потръпваш до дълбочината на душата си.

И все пак един глас ни казва, че да си слаб, е престъпление. Неописуемо е онова, което изпитваше в този миг Гуинплейн — плътта, животът, ужасът, сладострастието, мрачно опиянение и целият срам, който се съдържа в гордостта. Щеше ли той да се поддаде?

Тя повтори:

— Обичам те!

И в изстъпление го притисна до гърдите си.

Гуинплейн се задъхваше.

Изведнъж, съвсем близо до тях, се разнесе упорит ясен звън. Звънеше камбанката, закрепена на стената. Херцогинята обърна глава и каза:

— Какво ли иска от мене?

И сребърното пано с кралска корона се отвори с щракане на пружина.

Показа се вътрешността на кутия, облечена със синьо кадифе. В нея имаше писмо върху златен поднос.

Писмото беше обемясто и четвъртито. Поставено беше така, че да се вижда печатът — голямо клеймо върху кърмъзен восък. Камбанката продължаваше да звъни.

Отворената вратичка на кутията се намираше почти до канапетото, където двамата седяха. Херцогинята се наведе, като се държеше с едната ръка за врата на Гуинплейн, пресегна се с другата ръка, взе писмото от подноса и бутна вратичката. Кутията се затвори и камбанката млъкна.

Херцогинята разчупи между пръстите си восъка, отвори плика, извади от него два листа и хвърли плика на земята в краката на Гуинплейн.

Макар печатът да бе строшен, Гуинплейн можа да различи на него кралската корона и под нея буквата „А“.

Разкъсаният плик показваше двете си страни, така че същевременно можеше да се види и надписът: „За нейна светлост херцогиня Джоузиан“.

Двата листа, които се съдържаха в плика, бяха един пергамент и едно писмо върху веленова хартия. Пергаментът беше голям, листът веленова хартия — малък. На пергаментата личеше голям печат от канцеларията на кралицата върху така наречения господарски зелен восък. Цяла тръпнеща, с очи, потънали в унес, херцогинята незабележимо се намръщи с отегчение и каза:

— Ах, какво ли ми праща? Някакви книжа! Колко е досадна тази жена!

Остави настрана пергаментата и полуотвори писмото.

— Нейният почерк. Почеркът на сестра ми. Уморява ме. Гуинплейн, бях те питала дали знаеш да четеш. Знаеш ли да четеш?

Гуинплейн кимна утвърдително.

Тя се отпусна върху канапето, почти легна, като прикри краката си с халата и ръцете си с ръкавите му с някаква странна стеснителност, защото същевременно остави гърдите си разголени, после обгърна Гуинплейн със страстен поглед и му подаде писмото.

— Добре, Гуинплейн, щом си мой, поеми службата си. Любими, прочети какво ми пише кралицата.

Гуинплейн пое веленовия лист, разтвори го и с глас, в който се долавяше трепет от различно естество, зачете:

— „Госпожо, милостиво ви изпращаме тук приложения препис от протокол, заверен и подписан от нашия служител Уилям Каупър, лорд-канцлер на кралство Англия, а именно, че законният син на лорд Линъс Кланчарли неотдавна е бил открит и разпознат под името Гуинплейн в недостойното положение на скитник, пътуващ с група комедианти и циркаджии. Той е бил лишен от своя ранг още като дете в най-млада възраст. С оглед на английските закони и по силата на неговото наследствено право лорд Фърмън Кланчарли, син на лорд Линъс, днес ще бъде приет и възвърнат в Камарата на лордовете. Ето защо, в желанието си да се отнесем добре към вас и да ви запазим правото над имуществата и именията на лордовете Кланчарли-Хънкървил. Ние ви го предоставяме за съпруг вместо лорд Дейвид Дъри Мойр. Ние наредихме лорд Фърмън да бъде отведен във вашата резиденция Корлеоне Лодж; Ние заповядваме и желаем, като кралица и сестра, споменатият наш лорд Фърмън Кланчарли, наричан до днес Гуинплейн, да бъде ваш съпруг и вие ще се омъжите за него. Такава е Нашата кралска воля.“

Докато Гуинплейн четеше с глас, който потреперваше почти на всяка дума, херцогинята се бе привдигнала от възглавницата и слушаше с втренчен поглед. Щом Гуинплейн свърши, тя изтръгна писмото от ръцете му.

— „Ан, кралица“ — прочете тя подписа замислено.

После взе от пода пергамента, който бе хвърлила, и го прегледа. Беше препис от декларацията на корабокрушенците от „Матутина“, подписан от шерифа на Саутуърк и от лорд-канцлера.

След като прочете протокола, тя отново прегледа посланието от кралицата. После каза:

— Добре.

И спокойно добави, като посочи с пръст завесата пред входа към галерията, откъдето Гуинплейн беше дошъл:

— Излезте.

Втрещен, Гуинплейн стоеше неподвижно.

Тя продължи с леден глас:

— Щом сте мой съпруг, излезте!

Безмълвен, с наведени очи, като виновен, Гуинплейн не помръдна.

Тя добави:

— Вие нямате право да бъдете тука. Това е мястото на моя любовник.

Гуинплейн стоеше като прикован.

— Добре — рече тя, — тогава аз ще си отида. Аха! Вие сте мой съпруг! Прекрасно! Аз ви мразя!

Стана, презрително махна неизвестно кому за сбогом и излезе.

Завесата към галерията се затвори след нея.

[1] Алдебаран — звезда от съзвездиято Телец. ↑

[2] Ереб (мит.) — персонификация на мрака, често отъждествяван със самия подземен свят. ↑

[3] Херцогиня Дьо Шьоврьоз, херцогиня Дьо Лонгвил — френски аристократки, участнички във Фрондата, известни със своите любовни приключения. ↑

[4] Родопис — тракийска хетера, отъждествявана с египетската царица Нитокрида. ↑

[5] Пта (егип. мит.) — създател на земята и небето. ↑

[6] Пентесилая (мит.) — царица на амазонките. ↑

[7] Ана Австрийска (1601–1666) — френска кралица, съпруга на Луи XIII. След смъртта на краля става регентка на Франция и встъпва в таен брак с кардинал Мазарини. ↑

V

ПОЗНАВАТ СЕ, НО НЕ ЗНАЯТ КОИ СА

Гуинплейн остана сам.

Сам пред топлата вана и разхвърляното легло.

Объркаността му бе стигнала връхната си точка. Онова, което се въртеше в ума му, не приличаше на мисъл. Беше някаква пръсната мъгла, тревога, че се намира пред нещо неразбираемо, безредно бягство на мечти.

Влизането в непознати светове не е просто.

След писмото на херцогинята, донесено му от дейния паж, за Гуинплейн бяха настъпили часове, пълни с изненади, които всеки миг ставаха все по-неразбираеми. До този момент той беше като в сън, но съзнанието му все още беше ясно. Сега се движеше из него опипом.

Не разсъждаваше. Дори вече не мислеше. Понасяше.

Седеше на канапето, както го бе оставила херцогинята.

Изведнъж сред полумрака до съзнанието му достигна шум на стъпки. Бяха стъпки на мъж. Стъпките идваха не от галерията, през която бе излязла херцогинята, а от противоположната страна. Приближаваха се и се чуваха глухо, но все по-отчетливо. Колкото и да бе унесен, Гуинплейн се послуша.

Ненадейно отвъд сребристата завеса, която херцогинята бе оставила полуотметната, вратата зад леглото, замаскирана с рисувано стъкло, широко се отвори и един весел мъжки глас огласи огледалната стая с припева на една стара френска песен:

*На торището три прасенца
ругаеха като носачи.*

Влезе мъж със сабя на кръста; в ръката си държеше шапка с пера, галони и кокарда; беше облечен въз великолепна униформа на морски офицер.

Гуинплейн се изправи, сякаш тласнат от пружина.

Той позна мъжа и мъжът го позна.

Двамата изненадано извикаха в един глас:

— Гуинплейн!

— Том-Джим-Джак!

Човекът с шапката с пера се отправи към Гуинплейн, който стоеше със скръстени ръце.

— Какво правиш тук, Гуинплейн?

— А ти, Том-Джим-Джак, какво правиш тука?

— Аха! Разбирам! Джоузиан! Някаква прищявка. Циркаджия, и при това чудовище — на такова нещо не може да се устои. Предрешил си се, за да дойдеш тука, така ли, Гуинплейн?

— Ти също, Том-Джим-Джак.

— Гуинплейн, какво означава това благородническо облекло?

— Том-Джим-Джак, какво означава тази офицерска униформа?

— Аз не отговарям на въпроси, Гуинплейн.

— Том-Джим-Джак, аз не се наричам Гуинплейн.

— Аз съм тук у дома си, Гуинплейн.

— Аз съм тук в своя дом, Том-Джим-Джак.

— Забранявам ти да повтаряш думите ми. Ти имаш чувство за хумор, но аз имам бастун. Стига смешки, жалки палячо!

Гуинплейн пребледня.

— Ти сам си палячо! И ще отговаряш за тази обида!

— В твоята барака, колкото искаш. С юмруци.

— Не, тук. Със саби.

— Приятелю Гуинплейн, сабята е за благородници. Аз се дуелирам само с равни на мене. Ние с тебе сме равни пред юмрука, пред сабята не сме. В странноприемницата „Тадкастър“ Том-Джим-Джак може да боксира Гуинплейн. В Уиндзор положението е друго. Но знай едно: аз съм контраадмирал.

— А аз съм пер на Англия.

Човекът, в когото Гуинплейн позна Том-Джим-Джак, избухна в смях.

— Защо не и крал? Всъщност имаш право. Комедиантът играе всички роли. Направо кажи, че си Тезей, цар на Атина.

— Аз съм пер на Англия и ние ще се дуелираме.

— Гуинплейн, всичко това продължи твърде много. Не си играй с човек, който може да накара да те нашибат с камшик. Аз се наричам

лорд Дейвид Дъри Мойр.

— А аз се наричам лорд Кланчарли.

Лорд Дейвид за втори път избухна в смях.

— Добре го измисли. Гуинплейн е лорд Кланчарли. Правилно. Такова име трябва да има човек, за да притежава Джоузиан. Слушай, прощавам ти. И знаеш ли защо? Защото и двамата сме нейни любовници.

Завесата откъм коридора се отвори и един глас каза:

— Вие двамата сте нейни съпрузи, господа.

Те се обърнаха.

— Баркилфедро! — извика лорд Дейвид.

Действително беше Баркилфедро.

Усмехнат, той дълбоко се поклони пред двамата лордове.

На няколко крачки зад него стоеше благородник с почтително и строго лице. В ръката си държеше черен жезъл.

Той се приближи, поклони се три пъти пред Гуинплейн и каза:

— Милорд, аз съм пазителят на черния жезъл. Дошъл съм да отведа ваша светлост съгласно заповедите на нейно величество.

КНИГА ОСМА

КАПИТОЛИЯТ И ОКОЛНОСТИТЕ МУ

I

ДИСЕКЦИЯ НА ТЪРЖЕСТВЕНИТЕ ЦЕРЕМОНИИ

Опасното изчакване, което вече от толкова часове смайваше Гуинплейн с все нови и нови изненади и което го бе отвело в Уиндзор, го върна в Лондон.

Фантастичните събития се редяха без прекъсване.

Никаква възможност да ги избегне. Когато едното го оставеше, поемаше го друго.

Той нямаше възможност дори да си поеме дъх.

Онзи, който е видял играта на жонгльор, все едно, че е видял съдбата. Топките, които падат, подскачат и отново падат, са хората в нейната ръка. Така и тя ги подхвърля и си играе с тях.

Вечерта на същия този ден Гуинплейн попадна на едно необикновено място.

Седеше на скамейка, украсена с хералдически лилии. Над копринените си дрехи носеше мантия от червено кадифе, подплатена с бяла тафта, и с хермелинова яка, а на раменете — две ивици хермелин, поръбени със злато.

Наоколо му хора на различна възраст седяха като него върху хералдически лилии и бяха облечени в хермелин и пурпур.

Пред себе си виждаше други мъже, които бяха коленичили. Тези мъже носеха дълги дрехи от черна коприна. Някои от коленичилите мъже пишеха.

Срещу него, на известно разстояние, имаше стъпала, естрада, балдахин, голям герб, който сияеше между един лъв и един еднорог, а под балдахина, върху естрадата, в горния край на стъпалата, опряно на герба — позлатено и украсено с корона кресло. Това беше престолът.

Престолът на Великобритания.

Сам пер Гуинплейн се намираше в Камарата на лордовете на Англия.

По какъв начин бе станало въвеждането на Гуинплейн в Камарата на лордовете? Нека разкажем.

Целият ден, от сутринта до вечерта, от Уиндзор до Лондон, от Корлеоне Лодж до Уестминстър Хол, премина в изкачване от стъпало на стъпало. И всяко ново стъпало носеше нова изненада.

От Уиндзор го отведоха с кралска кола и свита, дължима на пер. Почетната стража много прилича на затворническа стража.

Този ден живущите край пътя между Уиндзор и Лондон видяха препускащата кавалкада от благородници от личния конвой на нейно величество, които придружаваха две кралски пощенски коли. В първата седеше приставът с черния жезъл в ръка. Във втората се забелязваше широкопола шапка с бели пера. Лицето под нея не се виждаше. Кой ли минаваше? Принц или затворник?

Беше Гуинплейн.

Можеше да се предположи, че карат някого в Лондонския Тауър или пък в Камарата на перовете.

Кралицата бе уредила всичко, както подобава. Понеже се отнасяше до бъдещия съпруг на сестра ѝ, тя бе дала свита от собствените си хора.

Начело на шествието яздеше на кон помощникът на пазителя на черния жезъл.

На едната седалка в колата на пазителя на черния жезъл бе поставена сърмена възглавничка, а върху нея — черна папка с кралска корона.

В Брентфорд, където за последен път се сменяха конете преди Лондон, двете пощенски коли и почетната стража спряха.

Тук чакаше каляска с костена инкрустация, с четири коня, четирима лакеи отзад, двама конни слуги отпред и кочияш с перука. Колелата, стъпалото, покривът, окът бяха позлатени. Сбруите на конете бяха от сребро.

Тази парадна каляска имаше горд и необикновен рисунък и прекрасно можеше да влезе в числото на петдесетте и една прочути каляски, чиито изображения ни е оставил Рубо.

Пазителят на черния жезъл слезе; слезе и неговият помощник.

Помощникът на пазителя на черния жезъл взе от седалката на пощенската кола сърмената възглавничка, върху която бе поставена папката с коронка, пое я с две ръце и застана зад пазителя.

Пазителят на черния жезъл отвори вратичката на каляската, която беше празна, после вратичката на пощенската кола, където седеше Гуинплейн, и с наведени очи почтително покани Гуинплейн да се настани в каляската.

Гуинплейн слезе от колата и се качи в каляската.

Пазителят с жезъла в ръка и помощникът му с възглавничката влязоха в колата след Гуинплейн и седнаха на ниската седалка, предназначена за пажовете в старите церемониални каляски.

Отвътре каляската беше тапицирана с бял атлаз и украсена със сребърни шнурове и пискюли. На тавана бе изрисуван герб.

Конните лакеи на двете коли, от които пътниците бяха слезли, носеха куртки на кралски стрелци. Кочияшът, конните и пешите лакеи на каляската, в която се настаниха, бяха облечени в други, много разкошни ливреи.

През мъглата, в която сякаш се движеше, Гуинплейн забеляза разкошното облекло на прислугата и запита пазителя на черния жезъл:

— Каква е тази ливрея?

Пазителят на черния жезъл отговори:

— На прислугата на вашия дом, милорд.

Този ден Камарата на лордовете трябваше да заседава вечерта. „Curia erat serena“^[1] — както казват старите протоколи. В Англия парламентарният живот често е нощен. Знае се, че веднъж Шеридан започнал речта си в полунощ и я свършил при изгрев-слънце.

Двете пощенски коли се върнаха празни в Уиндзор; каляската, в която седна Гуинплейн, се отправи за Лондон.

Инкрустираната каляска с четири коня измина бавно пътя от Брентфорд до Лондон, както изискваше достойнството на кочияша с перука.

В лицето на този тържествен кочияш церемониалът встъпваше в своите права и поемаше Гуинплейн.

Впрочем съвсем очевидно това бавене беше преднамерено. Понататък ще разберем вероятната причина.

Още не беше нощ, но скоро щеше да се стъмни, когато инкрустираната каляска спря пред Кингс Гейт тежка ниска порта

между две кулички, която свързваше Уайтхол с Уестминстър.

Кавалкадата от кралски благородници заобиколи каляската.

Единият от пешите лакеи скочи от задната седалка върху паважа и отвори вратичката.

Пазителят на черния жезъл, следван от своя помощник, който носеше възглавничката, излезе от каляската и каза на Гуинплейн:

— Благоволете да слезете, милорд. Нека ваша светлост не сваля шапката си.

Под плътното си наметало Гуинплейн беше облечен с копринени дрехи, които не бе свалял от миналата вечер. Нямаше шпага.

Остави наметалото си в колата.

Под свода за коли на Кингс Гейт имаше една малка странична врата с няколко стъпала.

Церемониалът изисква лицето, на което се оказва почит, да е предшествувано от свита.

Пазителят на черния жезъл, следван от помощника си, тръгна напред.

Гуинплейн пое след тях.

Те изкачиха стъпалата и влязоха през страничната врата.

След няколко мига се намериха в обширната кръгла зала със стълб по средата, който беше долната част на една от куличките. Залата беше в приземието. Осветяваше се от тесни готически прозорци във форма на островърхи арки на абсида и вероятно беше мрачна дори и по обяд. Понякога дрезгавината придава по-голяма тържественост. Полумракът е величествен.

В тази зала тринадесет мъже стояха прави. Трима отпред, шестима на втория ред и четирима отзад.

Единият от първите трима носеше алена прилепнала дреха от кадифе, другите двама — също такива кърмъзени дрехи, но от коприна. На рамото на всеки бе избродиран гербът на Англия.

Шестимата от втората редица бяха облечени с далматики от бяло моаре, всеки с различен герб на гърдите.

Последните четирима бяха облечени в черно моаре. Като отличие първият имаше синьо наметало, вторият — червен свети Георги на стомаха, третият — кърмъзен бродиран кръст на гърдите и на гърба, четвъртият яка от черна кожа, наречена зибелин. Всички бяха с перуки, без шапки и с шпаги на кръста.

Лицата им едва се различаваха в полумрака. Те не можеха да видят лицето на Гуинплейн.

Пазителят на черния жезъл вдигна жезъла си и каза:

— Милорд Фърмън Кланчарли, барон Кланчарли и Хънкървил! Аз, пазителят на черния жезъл, пръв служител в присъствената зала, предавам ваша светлост на Гартър, пазителя на герба на Англия.

Лицето с кадифената дреха пристъпи, поклони се пред Гуинплейн до земята и каза:

— Милорд Фърмън Кланчарли, аз съм Гартър, пръв пазител на герба на Англия. Аз съм служител, създаден и коронясан от негова светлост херцог Норфък, наследствен граф маршал. Дал съм клетва за повиновение на краля, на перовете и на кавалерите на Ордена на жартиерата. В деня на моето коронясване, когато графът маршал на Англия поръси главата ми с чаша вино, аз тържествено обещах да бъда на услугите на благородничеството, да избягвам дружбата с хора, ползващи се с лоша слава, по-често да извинявам, отколкото да упреквам благородниците, и да помагам на вдовици и девици. Аз съм натоварен да уреждам церемониите при погребенията на перовете и имам грижа да пазя гербовете им. Поставям се на заповедите на ваша светлост.

Първият от другите двама, облечени със сатенени дрехи, се поклони и каза:

— Милорд, аз съм Кларънс, втори пазител на герба на Англия. Аз съм служител, който урежда погребенията на благородниците, които са под перовете. Поставям се на заповедите на ваша светлост.

Другият с атлазена дреха се поклони и каза:

— Милорд, аз съм Норой, трети пазител на герба на Англия. Поставям се на заповедите на ваша светлост.

Неподвижно и без да се покланят, шестимата от втората редица пристъпиха крачка напред.

Първият отдясно на Гуинплейн каза:

— Милорд, ние сме шестимата херолди на герба на Англия. Аз съм Йорк.

После всеки от херолдите или херцози на герба взе думата на свой ред и каза името си:

— Аз съм Ланкастър.

— Аз съм Ричмънд.

— Аз съм Честър.

— Аз съм Съмърсет.

— Аз съм Уиндзор.

На гърдите им бяха извезани гербовете на графствата и на градовете, чиито имена носеха.

Четиримата облечени в черно, които бяха зад херолдите, стояха мълчаливо.

Пазителят на герба ги посочи с пръст на Гуинплейн и рече:

— Милорд, това са четиримата подгласници на герба. Синьо наметало.

Човекът със синия плащ кимна с глава.

— Червен дракон.

Човекът със „Свети Георги“ кимна.

— Червен кръст.

Човекът с алените кръстове кимна.

— Дверник.

Човекът със зибелинената кожа се поклони.

По знак на пазителя на герба първият от подгласниците, наречен Синьо наметало, се приближи и пое от ръцете на помощника на пазителя на черния жезъл сърмената възглавничка и кожената папка с коронка.

Пазителят на герба се обърна към пазителя на черния жезъл:

— Така да бъде. Приемам негова светлост от вас.

Тези етикеции, както и други, които ще бъдат изложени по-нататък, бяха по стария церемониал от времето преди Хенри VII, който Ан се опита за известно време да съживи. Днес нищо от това не се спазва. Но Камарата на лордовете се смята за неизменна и ако някъде съществува нещо от незапомнени времена, то е именно там.

Тя все пак се изменя. *Errur si muove*^[2].

Какво стана например с така наречения „mau pole“, майския стълб, който град Лондон забиваше по пътя, откъдето минаваха перовете, за да отидат в парламента? Последният майски стожер е отбелязан през 1713 година. Оттогава за него нищо не се е чувало. Отмират традициите.

Привидна непоклатимост, в действителност — промяна. Така например вземете титлата Албемарл. Изглежда вечна. Всъщност тази титла се е предавала на шест различни рода — Оудоу, Мандевил,

Бийтън, Плантадженет, Бийчам, Мънк. Титлата Лестър се е предавала на пет различни рода — Бомонт, Бруъс, Дъдли, Сидни, Коук. Линкълн — на шест. Пембрук — на седем, и тъй нататък. Родовете се сменят, титлите остават неизменни. Повърхностният историк вярва в неизменността. Всъщност на света няма нищо трайно. Отделният човек е само вълна. Морето е човечеството.

За аристократите е гордост онова, което за жените е унижение — остаряването. Но и жените, и аристократите хранят същата илюзия — че се запазват.

Вероятно сегашната Камара на лордовете не ще се познае в онова, което току-що описахме, и в онова, което ще опишем след малко, донейде като бивша красавица, която не желае да види бръчките си. Огледалото е обвиняем от памтивека. И се е примирило.

Да даде правдоподобна картина на миналото — в това се състои дългът на историята.

Пазителят на герба се обърна към Гуинплейн:

— Благоволете да ме последвате, милорд.

И прибави:

— Ще ви поздравят. Ваша светлост ще повдига само периферията на шапката си.

И шествието се отправи към една врата в дъното на кръглата зала.

Пазителят на черния жезъл вървеше начело.

След него — Синьото наметало, който носеше възглавничката. После пазителят на герба и накрая Гуинплейн с шапка на главата.

Другите пазители на герба, херолди и подгласници останаха в кръглата зала. Предшествуван от пазителя на черния жезъл и воден от пазителя на герба, Гуинплейн следваше от зала в зала път, който днес трудно бихме могли да възстановим, тъй като старото здание на английския парламент отдавна е разрушено.

Между другото той прекоси готическата стая, където се е състояла последната среща между Джеймс II и Монмът и която бе станала свидетел на безполезното коленичене на подлия племенник пред жестокия вуйчо. По стените на тази зала бяха наредени по дати, с означени имена и гербове, девет портрета в естествен ръст на някогашни перове: лорд Нансладрън — 1305 г., лорд Бейлиол — 1306 г., лорд Бенестед — 1314 г., лорд Кантилп — 1356 г., лорд Монтбегън

— 1357 г., лорд Тайботот — 1372 г., лорд Зуч Коднор — 1615 г., лорд Бела Акуа — без дата, лорд Харън енд Съри, граф Блоа — без дата.

Нощта бе настъпила и из галериите, на равни разстояния една от друга, бяха запалени лампи. Медни полилеи с восъчни свещи горяха в залите, осветени приблизително като странични кораби в църква.

Срещаха само необходимите лица.

В една от стаите, които шествието прекоси, стояха изправени, с почиттелно наведени глави, четиримата писари на държавния печат и писарят на държавните документи.

В друга се намираше достопочтеният Филип Сиднъм, рицар на пряпореца, владетел на Бримптън в Съмърсет. Рицарите на пряпорци получават своето звание от краля по време на война под разветия кралски пряпорец.

В друга срещнаха най-стария баронет на Англия — сър Едмънд Бейкън от Съфък, наследник на сър Никълъс и носещ званието „*primus baronetorum Angliae*“^[3]. Зад сър Едмънд стоеше неговият лъконосец, който държеше аркебузата му, и неговият щитоносец, който държеше герба на Ълстър, тъй като тези баронети са наследствени защитници на графство Ълстър в Ирландия.

В друга се намираше канцлерът на хазната, придружен от четиримата си сметководци и от двамата представители на лорд-шамбелана, натоварени да разпределят данъците. Освен тях тук беше и началникът на монетния двор, който държеше в разтворената си ръка една лята лира стерлинга, както обикновено се правят паундовете. Тези осем лица се поклониха на новия лорд.

При входа на застлания с рогозки коридор, през който се минаваше от Долната в Горната камара. Гуинплейн бе приветствуван от сър Томас Мансъл Маргам, контролор на двора на нейно величество и член на парламента като представител на Гламорган; а на изхода го посрещна депутация от барони на Петте пристанища, наредени по четирима отдясно и отляво; тъй пристанищата не са пет, а осем. Уилям Ашбърнъм го поздрави за Хейстингс, Матю Ейлмор — за Дувър, Джосаяс Бърчет — за Сандуидж, сър Филип Ботлър — за Хайт, Джою Бруър — за Ню Ръмни, Едуард Саутуел — за град Рай, Джеймс Хейс — за град Уинчълси, и Джордж Нейлър — за града Сийфорд.

В момента, когато Гуинплейн щеше да отвърне на поздрава им, пазителят на герба шепнешком му напомни церемониала:

— Само периферията на шапката, милорд!

Гуинплейн постъпи както му бе казано.

Стигнаха до „рисуваната стая“, където нямаше никакви рисунки, ако не се смятат няколкото образа на светци, между другото и на свети Едуард, под сводовете на високите готически прозорци, пресечени на две от пода, така че в Уестминстър Хол оставаше долната част, а в „рисуваната стая“ — горната.

Отсам дървената преграда, която пресичаше от края до края „рисуваната стая“, седяха три важни личности — тримата държавни секретари. Първият от тях отговаряше за южната част на Англия, Ирландия и колониите, а освен това за Франция, Швейцария, Италия, Испания, Португалия и Турция. Вторият отговаряше за северната част на Англия и поддържаше връзките с Нидерландия, Германия, Дания, Швеция, Полша и Московията. Третият — шотландец, имаше под свое ведомство Шотландия. Първите двама бяха англичани. Единият беше достопочтеният Робърт Харлн, член на парламента като представител на град Ню Раднор. Присъствуваше и един депутат от Шотландия — Мъвго Грѐм, ескуайър, роднина на херцог Монтроуз. Всички те мълчаливо се поклониха на Гуинплейн.

Гуинплейн докосна периферията на шапката си.

Пазителят на бариерата повдигна подвижната дървена преграда, която даваше достъп към задната част на „рисуваната стая“. Там се намираше дълга маса, покрита със зелено сукно, запазена за лордовете.

На масата беше поставен запален светилник.

Предшествуван от пазителя на черния жезъл, от Синьото наметало и от Гартър, Гуинплейн проникна в поделението за привилегировани.

Пазителят на бариерата затвори входа зад Гуинплейн.

Щом се озоваха отвъд преградата, пазителят на герба спря.

„Рисуваната стая“ беше обширна.

В дъното ѝ, под кралския герб, между двата прозореца, стояха прави двама старци, облечени с дълги мантии от червено кадифе с две ивици хермелин, поръбени със златни галони на раменете, и с шапки, украсени с бели пера, върху перуките си. Под дългите мантии те бяха облечени с копринени дрехи и носеха сабя.

Зад тях стоеше неподвижно мъж, облечен в черно моаре, като държеше високо златен жезъл, завършващ с лъв, увенчан с корона.

Това беше жезлоносецът на английските перове.

Лъвът е техният знак. „А лъвовете са бароните и перовете“ — казва ръкописната хроника на Бертран Дюгескден.

Пазителят на герба посочи на Гуинплейн двете особи с кадифени одежди и му каза на ухото:

— Милорд, това са ваши равни. Ще отвърнете на поздрава им точно както те ви поздравят. Тук присъстващите техни светлости са барони и ваши кръстници, определени от лорд-канцлера. Те са много стари и почти слепи. Те ще ви въведат в Камарата на лордовете. Първият е Чарлс Майлдмей, лорд Фидуолтър, шести поред на скамейката на бароните, вторият е Огъстъс Аръндел, лорд Аръндел Треръс, тридесет и осми на скамейката на бароните.

Като пристъпи крачка към двамата старци, пазителят на герба каза високо:

— Фърмън Кланчарли, барон Кланчарли, барон Хънкървил, маркиз Корлеоне Сицилийски, пер на кралството, поздравява ваши светлости.

Двамата лордове повдигнаха шапките си над главите с протегнатата нагоре ръка, после пак си ги наложиха. Гуинплейн върна поздрава им по същия начин.

Пазителят на черния жезъл се приближи, после Синьото наметало, после Гартър.

Жезлоносецът застана пред Гуинплейн, а двамата лордове — от двете му страни: лорд Фидуолтър отдясно, лорд Аръндел от Треръс — отляво. Лорд Аръндел, по-старият от двамата, беше доста прегърбен. Той умря на следната година и завеща на непълнолетния си внук Джон своето перство, но целият му род угасна през 1768 година.

Шествието излезе от „рисуваната стая“ и пое по една галерия с пиластри, където пред всеки стълб се редуваха през един английски копиеносци и шотландски алебардоносци, застанали на стража.

Шотландските алебардоносци бяха от онази прекрасна голокрака военна част, която по-късно достойно се би при Фонтъноа^[4] с френската кавалерия и с кралските кирасири, чийто полковник се обърна към тях с думите: „Господа, нахлупете шапките си, ще имаме чест да минем в атака!“

Капитанът на копиеносците и капитанът на алебардоносците поздравиха Гуинплейн и двамата лордове с вдигане на сабя.

Войниците ги поздравяваха — едните с копия, другите с алебарди.

В дъното на галерията блестеше голяма и толкова великолепна врата, че двете ѝ крила приличаха на златни плочи.

От двете страни на вратата стояха двама неподвижни мъже. По техните ливреи можеше да се съди, че са „door-keepers“ — дверопазители.

Малко преди тази врата галерията се разширяваше и образуваше нещо като кръгъл застъклен салон.

В този салон седеше в кресло с необикновено високо облегалo една величествена личност с огромна дълга мантия и също такава перука. Беше Уилям Каупър — лорд-канцлерът на Англия.

Качество е да си по-недъгав от краля. Уилям Каупър беше късоглед, Ан — също, но по-малко. Късогледството на Уилям Каупър се понрави на късогледството на нейно величество и поради това той бе избран от кралицата за канцлер и пазител на кралската съвест.

Уилям Каупър имаше тънка горна устна и плътна долна устна — признак за известна доброта.

Кръглият застъклен салон беше осветен от една лампа, която висеше от тавана.

Лорд-канцлерът седеше важно в своето високо кресло. От дясната му страна имаше маса, до която бе седнал писарят на короната, от лявата му страна имаше друга маса, до която бе седнал писарят на парламента.

Пред всеки от двамата писари имаше по един отворен дневник и по един дивит.

Зад креслото на лорд-канцлера стоеше изправен неговият жезлоносец и държеше жезъла с корона. Присъствуваха освен това носителят на шлейфа и носителят на кесията, и двамата с тържествени перуки. Всички тези длъжности съществуват и днес.

На малка масичка до креслото бе поставена сабя със златна дръжка, с ножница и колан от огнено кадифе.

Зад писаря на короната стоеше служител, който държеше в прострениите си ръце разтворена мантия, предназначена за церемонии.

Зад писаря на парламента друг служител държеше друга разтворена мантия, в която Гуинплейн щеше да заседава.

Двете мантии бяха от кърмъзено кадифе, подплатени с бяла тафта, с по две хермелинови ивици, поръбени със злато на рамото, и

бяха съвсем еднакви, само с тази разлика, че мантията за коронясване имаше по-широка хермелинова яка.

Трети служител, така нареченият „librarian“^[5], държеше върху квадратен поднос от фландърска кожа четвъртита книжка, подвързана с червен марокен и съдържаща списъка на перовете и на общините и бели страници, както и един молив, които се даваха по обичай на всеки нов член, който влизаше в парламента.

Тържествената процесия, която завършваше с Гуинплейн, ограден от двамата перове, негови кръстници, спря пред креслото на лорд-канцлера.

Двамата лордове кръстници свалиха шапките си. Гуинплейн направи същото.

Пазителят на герба пое от ръцете на Синьото наметало сърмената възглавничка с черната папка и я поднесе на лорд-канцлера.

Лорд-канцлерът пое папката и я подаде на писаря на парламента. Писарят стана, приближи се и тържествено я взе, после пак седна на мястото си.

Писарят на парламента отвори папката и стана.

Папката съдържаеше двете обичайни послания — кралско писмо до Камарата на лордовете и покана до новия пер да заседава в парламента. Както беше прав, писарят прочете на висок глас двете послания с почтителна бавност.

Поканата за заседаване, отправена до лорд Фърмън Кланчарли, завършваше с обичайните думи: „... Ние настоятелно ви приканваме в името на верността и предаността, която дължите на короната, да дойдете лично да заемете мястото си сред прелатите и перовете, които заседават в нашия парламент в Уестминстър, за да дадете по чест и съвест мнението си за делата на кралството и на църквата.“

След като завърши четенето на посланията, лорд-канцлерът повиши глас и каза:

— Волята на нейно величество е изпълнена. Лорд Фърмън Кланчарли, отрича ли се ваша светлост от догмата на пресъществуването^[6], от поклонението пред светците и от литургията?

Гуинплейн се поклони.

— Волята на короната е изпълнена — каза лорд-канцлерът.

И писарят на парламента продължи:

— Негова светлост прие отричането.

Лорд-канцлерът добави:

— Милорд Фърмън Кланчарли, вие можете да заседавате.

— Така да бъде — казаха двамата кръстници.

Пазителят на герба стана, взе от масичката сабята и закачи колана ѝ на кръста на Гуинплейн.

„И след като това бъде сторено — се казва в старите нормандски грамоти, — перът препасва своята сабя, заема своето високо място и присъствува на заседанието.“

Зад себе си Гуинплейн чу някой да му казва:

— Обличам ваша светлост с парламентската мантия.

И същевременно служителят, който говореше и държеше тази мантия, му я наметна и превърза на врага му черната панделка на хермелиновата яка.

Сега, с пурпурната мантия на раменете и със златната сабя на кръста, Гуинплейн приличаше на двамата лордове, които бяха от дясната и от лявата му страна.

„Библиотекарят“ му поднесе червената книжка и я сложи в джоба на дрехата му.

Пазителят на герба пошепна на ухото му:

— Милорд, на влизане ще се поклоните на кралското кресло.

Кралското кресло е престолът.

През това време двамата писари пишеха, всеки на своята маса, единият в книгата на короната, другият в парламентарната книга.

Двамата един след друг, най-напред писарят на короната, поднесоха книгите си на лорд-канцлера, който ги подписа.

След като се подписа и на двете, лорд-канцлерът стана и каза:

— Лорд Фърмън Кланчарли, барон Кланчарли, барон Хънкървил, маркиз Корлеоне Сицилийски, бъдете добре дошли сред равните вам духовни и светски лордове на Великобритания.

Двамата кръстници на Гуинплейн го докоснаха по раменете.

Той се обърна.

И голямата златна врата в дъното на галерията цяла се разтвори.

Беше вратата на Камарата на перовете на Англия.

Не бяха изминали и тридесет и шест часа, откакто Гуинплейн, заобиколен от друга стража, бе видял да се отваря пред него желязната врата на Саутуъркската тъмница.

Страшна беше бързината, с която над главата му се струпяха всички тези облаци. Облаци, които бяха събития. Бързина, която беше щурм.

[1] Curia erat serena. (лат.) — Заседанието се състоя вечерта. ↑

[2] Eppure si muove. (Итал.) — И все пак тя се върти. ↑

[3] Primus baronetorum Angliae (лат.) — първи баронет на Англия.

↑

[4] Битката при Фонтъноа — битка през 1745 г., в резултат на която французите удържали победа над съюзените англо-холандски и австрийски войски. ↑

[5] Librarian (англ.) — библиотекар. ↑

[6] ... Отрича ли се ваша светлост от догмата на пресъществяването... — Гуинплейн трябва да заяви, че не е католик според английското законодателство католиците не можели да бъдат членове на парламента. ↑

II БЕЗПРИСТРАСТИЕ

Провъзгласяването на перското съсловие за равно на краля е било фикция, но фикция, която в тези варварски времена е допринесла полза. Във Франция и в Англия тази груба политическа лъжа е дала различни резултати. Във Франция перът е бил мним крал. В Англия е бил истински владетел. Не толкова велик, колкото във Франция, но затова пък с реална власт. Бихме могли да кажем — по-малък, но по-лош.

Перството е родено във Франция. Трудно е да се установи точно по кое време. Според легендата — при Карл Велики. Според историята — при Робер Мъдрият. Историята е по-сигурна в твърденията си от легендата. Фавен пише: „Кралят на Франция пожелал да привлече на своя страна сановниците от кралството си с великолепната титла пер, сякаш те били негови равни.“

Перството бързо се разклонило и от Франция преминало в Англия.

Учредяването на английското перство е било знаменателно събитие, нещо наистина велико. То има като прецедент саксонския витенагемот. Датският тан и нормандският вавасор са се слели с барона. Барон идва от думата „vir“^[1], която на испански се превежда „вагон“ и напълно се покрива със значението на думата „мъж“. Още през 1075 година бароните карат краля да почувствува силата им. И то кой крал? Сам Уилим Завоевателя. През 1086 година те полагат основата им феодализма. Тази основа е „Doomsday Book“ — „Книгата на Страшния съд“. При Джон Безземления настъпва стълкновението. Френската аристокрация се отнася отвисоко с Великобритания и френското перство призовава пред своя съд краля на Англия. Английските барони са възмутени. При коронясването на Филип-Август^[2] кралят на Англия носи като нормандски херцог първия четириъгълен пряпорец, а херцог Гиен — втория. Против този крал — васал на чужд владетел — избухва „войната на сеньорите“. Бароните налагат на безволния крал Джон да приеме Великата харта, от която води началото си Камарата на лордовете. Папата изцяло взима

страната на краля и отлъчва лордовете. Това става през 1215 година, по времето на пана Инокентий III, който пише: „Veni sancte Spiritus“^[3] и изпраща на Джон Безземления четирите основни християнски добродетели под формата на четири златни халки. Лордовете упорствуват. Продължителен двубой, който трае няколко поколения. Пембрук се бори. 1248 година е годината на „Оксфордските гаранции“. Двадесет и четирима барони налагат ограничения на краля, спорят с него и привличат по един рицар от всяко графство да участва в разгорилата се разпра. Така се зараждат „общините“. По-късно лордовете призовават в качеството на помощници по двама граждани от всеки град и от всяко селце. В резултат на това до времето на Елизабет перовете държали в свои ръце изборите за палата на общините. От тях е произлязло правилото: „Депутатите трябва да бъдат избирани без трите «Р» — sine Prece, sine Pretio, sine Poculo“^[4]. Това обаче не премахва произвола. През 1293 година перският съд във Франция още има правото да съди английския крал и Филип Хубави^[5] предава на този съд Едуард I. Едуард I е кралят, който нарежда на сина си да свари трупа му, след като умре, и да носи със себе си костите му, когато отива на война. Пред тези кралски безумства лордовете чувствуват нужда да засилят парламента. Те го разделят на две камари, Горна и Долна. Лордовете нахално си запазват първенството. „Ако някой от Камарата на общините бъде толкова дързък, че да говори в ущърб на Камарата на лордовете, той бива призован на съд, за да си получи наказанието, а понякога и затварян в Тауър“^[6]. Същото неравенство съществува и при гласуването. В Горната камара лордовете гласуват един по един, като се започва с последния по реда на приемането барон, който се нарича „последнороден“. Всеки пер, когато извикват името му, отговаря с „доволен“ или „недоволен“. В Камарата на общините всички гласуват заедно с „да“ или „не“ като стадо. Общините обвиняват, перовете съдят. От презрение към цифрите перовете оставят на общините, които впрочем извличат полза от това, надзора над хазната, или „шахматната дъска“, наречена така според едни, защото покривката на масата била на шахматни квадратчета, а според други — по чекмеджетата на старинния шкаф, където се пазело зад решетката съкровището на английските крале. От края на тринадесетия век се въвежда Годишният регистър, или „Иърбук“. По време на войната на двете рози лордовете клонят ту на

страната на Джон Гонт, херцог Ланкастър, ту на страната на Едмънд, херцог Йорк. Уот Тайлър, лолардите, Уорик, „сътателят на крале“^[7], цялата тази майка-анархия, от която ще се родят свободите, признато или тайно се опира на английския феодализъм. Лордовете не без изгода за себе си проявяват ревност спрямо трона. А ревност значи надзор. Те ограничават кралската инициатива, намаляват случаите на държавна измяна, подбуждат против Хенри IV лъже-Ричардовци^[8], разрешават спора за трите корони между Йоркския херцог и Маргарита Анжуйска^[9] и при нужда свикват войска и се сражават помежду си, както е станало при Шрусбъри, Тюксбъри, Сейнт Олбън. Още през тринадесети век те печелят битката при Люис и прогонват от кралството четиримата братя на краля, незаконородени синове на Изабел и граф Марч, за лихварство и експлоатиране на християните чрез посредничеството на евреи. Принцове-мошеници — това съчетание се среща и по-късно, но по онова време не се ценяло особено. До петнадесети век кралят на Англия си остава нормандски херцог и парламентарните актове се пишат на френски. От Хенри VII нататък, по волята на лордовете, те вече са на английски. Англия, бретонска при Юдър Пендрагон, римска при Цезар, саксонска при седмовластието, датска при Харолд, нормандска след Уилям^[10], благодарение на лордовете става английска. После става англиканска. Голяма сила е да имаш своя църква. Папата, който е вън от пределите на страната, смуче жизнените ѝ сокове. Всяка Мека е октопод. През 1534 година Лондон скъсва с Рим, перството приема реформата, а лордовете приемат Лутер. Така те отговарят на отлъчването от 1215 година. Това било изгодно за Хенри VIII, но, от друга страна, лордовете му пречели — те стояли пред него като булдог пред мечка. Кой така страшно ръмжал, когато Улзи^[11] незаконно отнел Уайтхол от нацията и когато Хенри VIII отнел Уайтхол от Улзи? Четирима лордове — Дарси Чичестър, Сейнт Джон Блетсо и (две нормандски имена) — Маунтджой и Маунтигъл. Кралят се стреми да заграби властта. Перството я подронва. Приемствеността на властта създава неподкупност. Оттам произлиза и неподчинението на лордовете. Дори и при Елизабет лордовете не стоят мирно. Като последствие идват дъррамските изтезания. Полата на тази тиранка е обагрена с кръв. Под фустата — дръвник. Това е Елизабет. Тя свиква парламента колкото се може по-рядко и свежда броя на членовете на Камарата на лордовете

до шестдесет и петима души, от които само един маркиз, Уестминстър, и нито един херцог. Впрочем френските крале пазели също така ревниво своята власт и вършели същото. При Анри III във Франция останали само осем херцогства-перии и кралят на Франция гледал с голямо неудоволствие на това, че бароните Дьо Мант, Дьо Куси, Дьо Куломие, Дьо Шатоньоф дьо Тимре, Дьо ла Фер дьо Тардьоноа, Дьо Мортан и неколцина други си запазвали титлата „перове на Франция“. В Англия короната на драго сърце оставяла да отмират перии. По времето на Ан, за да приведем само един пример, са изчезнали общо петстотин шестдесет и пет перии от дванадесети век поради липса на преки наследници. С войната на розите започнало изстребването на херцозите, което Мери Тюдор довършила с бравда. Така благородничеството било обезглавено. Унищожаването на херцозите означавало да бъде лишено благородническото съсловие от неговата глава. Без съмнение това е добра политика, но подкупването е по-добро от убийството. Джеймс I разбирал тази истина и възстановил херцогството. Той направил херцог своя фаворит Вилърс, който пък го изкарал свиня^[12]. По този начин феодалният херцог се превръща в придворен херцог. И броят на тези херцоzi расте. Чарлс II прави херцогини две от любовниците си — Барбара Саутхамптън и Луиз Керуел. При Ан се наброяват двадесет и петима херцоzi, трима от които чужденци — Къмбърланд, Кеймбридж и Шонбърг. Имат ли успех тези дворцови методи, измислени от Джеймс? Не. Камарата на лордовете чувства, че я ръководят чрез интриги, и негодува. Тя негодува срещу Джеймс I. Негодува и срещу Чарлс I, който между прочем може донякъде и да е станал причина за смъртта на баща си, както Мария Медичи може донякъде да е станала причина за смъртта на мъжа си. Така се стига до скъсване между Чарлс I и перовете. Лордовете, които при Джеймс I призовали на съд злоупотребата в лицето на Бейкън, при Чарлс I осъдили предателството в лицето на Стафорд^[13]. Те осъждат Стафорд, както са осъдили и Бейкън. Единият загубил честта си, другият — живота си. Чарлс I всъщност вече веднъж е обезглавен с обезглавяването на Стафорд. Лордовете дейно поддържат общините. Кралят свиква парламента в Оксфорд, революцията го свиква в Лондон. Четиридесет и трима перове отиват с краля, двадесет и двама — с републиката. От това присъединяване на лордовете към народа се ражда „законопроектът за правата“, наченка

на нашите „права на човека“ — от дълбините на бъдещето Френската революция хвърля бледо отражение върху Английската революция.

Такава е ползата от перското съсловие. Неволна — разбира се. И скъпо струваща на народа, защото перството е огромен паразит. Но ползата все пак е значителна. Установяването на деспотизма от Луи XI, Ришельо и Луи XIV, превръщането на монарха в султан, принизяването, представено като равенство, боят, макар и не с тояга, но със скиптр, потъпкването на мнозинството, това чисто турско дело, извършено във Франция, лордовете са осуетили в Англия. Те са превърнали аристокрацията в стена, която, от една страна, е възпирала краля, а, от друга, е пазела народа. Те са изкупвали нахалството си към народа с дързостта си спрямо краля. Саймън, граф Лестър, казвал на Хенри III: „Кралю, ти излъга.“ Лордовете налагали на короната ред ограничения; те засягали краля в чувствителната му точка — ловното право. Всеки лорд, който минавал през кралски парк, имал право да убие един елен. У краля лордът е като у дома си. Това, че кралят може да бъде задържан в Тауър и че там за него се предвижда наряд, равен на този за лорда — дванадесет лири стерлинги седмично, се дължи на Камарата на лордовете. Нещо повече. На нея се дължи и развенчаването на крале. Лордовете свалили Джон Безземления и Едуард II, заставили Ричард II да абдикира, сломили Хенри VI и направили възможно идването на Кромвел. Какъв Луи XIV се таял в Чарлс I. Но Кромвел му попречил да се развихри. Впрочем нека споменем между другото, че сам Кромвел претендирал за перия — факт, на който никой историк не е обърнал достатъчно внимание, и затова се оженил за Елизабет Баучър, потомка и наследница на лорд Баучър, чиято перия изчезнала през 1417 година, и на друг Баучър, лорд Робсард, чийто род угаснал през 1429 година. Стремейки се да бъде в крак със събитията, развиващи се със страшна бързина, той намерил за по-просто да се добере до властта, като премахне краля, отколкото да се домогва към перство. Мрачният церемониал, предвиден за лордовете, се разпространил и върху краля. Двата мечоносци от Тауър, прави, с брадва на рамо, ограждали отляво и отдясно призования да отговаря пер. Като обвиняем, същото важало и за краля. В продължение на пет века древната Камера на лордовете имала план и твърдо го следвала. На пръсти се броят случаите, когато тя проявявала разсеяност или слабост, както например в злополучния

ден, когато се оставила да бъде съблазнена от галерата, пълна със сирене, шунка и гръцки вина, изпратена от Юлий II. Английската аристокрация открай време е била неспокойна, надменна, непреклонна, предпазлива и недоверчива. В края на седемнадесети век, с десетото постановление от 1694 година, тя отнела на градчето Стокбридж в Саутхамптън правото да изпраща в парламента свой представител и заставила общините да касират избора в това градче, опетнен от папистка измама. Тя наложила на Джеймс, херцог Йорк, изпитание и след като той отказал да се подчини, го изключила от броя на претендентите за престола. Той все пак успял да се възцари, но лордовете го заловили и го изгонили от пределите на страната. През време на дългото си съществуване английската аристокрация неведнъж проявявала инстинктивна склонност към прогреса. Тя винаги е била в някаква степен носителка на просвещение освен в последно време, което ще рече в наши дни. По времето на Джеймс II тя поддържала в Долната камара определено съотношение: на триста четиридесет и шестима обикновени граждани — двадесет и двама благородници; шестнадесетте барона „по благоволение“ от Петте пристанища повече от достатъчно се уравновесявали от петдесетте граждани на двадесет и петте града. Въпреки развращаващото влияние и егоизма си в известни случаи тази аристокрация е проявявала необикновено безпристрастие. Обикновено я преценяват твърде сурово. Историята се отнася снизходително само към общините. Това едва ли е справедливо. Ние мислим, че лордовете са играли много голяма роля. Олигархията е независимост в първобитна форма, но все пак е независимост. Вижте например Полша, която всъщност е била република. Английските перове са се отнасяли подозрително към трона и са го държали под опека. В много случаи лордовете са успявали да го дразнят повече, отколкото общините. Те са поставяли краля в шах. Така през паметната 1694 година тригодишните парламенти, отхвърлени от общините по волята на Уилям III, получили гласовете на перовете. Разярен, Уилям III отнел замъка Пенденис на граф Бат и всички длъжности на виконт Мордаунт. Камарата на лордовете е представлявала нещо като Венецианска република в сърцето на английското кралство. Нейната цел е била да принизи краля до равнището на дож и тя е дала възможност на нацията да израсне пропорционално с всичко онова, което е отнемала от краля.

Кралете разбирали това и мразели перовете. И едните, и другите са се стремили взаимно да се омаловажат. Тези борби са помагали на народа да се издига. Двете слепи сили — монархията и олигархията — не са и забелязвали, че работят за една трета сила — демокрацията. Как е ликувал през последното столетие дворът, когато успял да обеси един пер — лорд Ферърс!

Впрочем той е бил обесен с копринено въже. Въпрос на учтивост.

Във Франция не биха обесили пер, както отбелязва с гордост херцог Ришельо. Правилно. Там биха го обезглавили. Признак на още по-голяма учтивост. Монморанси-Танкървил се подписва: „пер на Франция и на Англия“, като по този начин поставя английското перство на второ място. Френските перове са стояли по-високо от английските, но са били по-малко могъщи, тъй като са държали повече на ранга, отколкото на властта, повече на първенството, отколкото на господството. Между тях и лордовете съществувала същата разлика, каквато между суетата и гордостта. За френските перове е било важно да стоят над чуждестранните принцове, да предшествуват испанските грандове по време на церемонии, да бъдат нещо повече от венецианските патриции, да карат да седат на ниските столове в парламента маршалите на Франция, главнокомандувачия и адмирала на Франция, ако ще той да е граф Тулузки и син на Луи XIV, да правят разлика между херцогствата по женска и по мъжка линия, да правят разлика между едно просто графство като Арманяк или Албре и едно перско графство като Еврьо, по право да носят при съответни случаи „Синия кордон“ или „Златното руно“ на двадесет и пет годишна възраст, да противопоставят херцог Дьо ла Тремуи — най-стария пер в кралството, на херцог Д'Юзес — най-стария пер в парламента, да претендират за правото да имат същия брой пажове и да впрягат в каляските си толкова коне, колкото и курфюрстите, да бъдат наричани с титлата „монсеньор“ от председателя на държавния съвет, да спорят дали херцог Дю Мен има перски ранг още от 1458 година в качеството си на граф Д'Йо, да минават през голямата заседателна зала по диагонал или покрай стените — ето кое е било най-важно за тях. Докато английските лордове са се вълнували много повече от мореплаването, от отхвърлянето на папското влияние, от използването на Европа за нуждите на Англия, от господството над

моретата, от изгонването на Стюартите, от войната срещу Франция. За едните на първо място стои етикетът, за другите — истинската власт. Английските перове са държали на плячката, френските — на нейната сянка.

Така че, общо взето, английската Камара на лордовете е била изходна точка. Тя е изиграла важна роля в историята на цивилизацията на страната. На нея се е паднала честта да създаде една нация. Тя е бяла първото възплъщение на народното единство. Съпротивата на англичанина — тази тъмна всемогъща сила, е родена в Камарата на лордовете. Чрез редица насилия над монарха бароните са подготвили окончателното му развенчаване. Днес Камарата на лордовете е малко изненадана и опечалена от онова, което е направила, без да го иска и без да го съзнава. Още повече, че то е безвъзвратно. Какво са концесиите? Връщане на дължимото. И народите много добре знаят това. „Аз давам“ — казва кралят. „Аз си взимам своето“ — казва народът. Камарата на лордовете е смятала, че създава привилегии за перовете. Всъщност тя е създала правата на гражданите. Ястребът-аристокрация е измътил орлето-свобода.

Днес яйцето е счупено, орелът се издига в небето, а ястребът умира.

Аристокрацията агонизира, Англия расте.

Но нека бъдем справедливи към аристокрацията. Тя е уравнивявала кралската власт. Играла е ролята на противотежест. Преграждала е пътя на деспотизма. Била е бариера.

Да ѝ благодарим и да я погребем.

[1] Vir (лат.) — мъж. ↑

[2] Филип-Август II — френски крал (1180–1223); по време на царуването му Франция и Англия си оспорвали владенията в Северна Франция. Победили английските войски на Джон Безземления. ↑

[3] Veni sancte Spiritus. (лат.) — Ела, Свети дух! ↑

[4] Sine Prece, sine Pretio, sine Poculo. (лат.) — Без да молиш, без да подкупваш, без да опиваш. ↑

[5] Филип IV Хубави — крал на Франция от 1285 до 1314 г. ↑

[6] Чембърлейн, „Положението в днешна Англия“, том II, част гл. IV, с. 64, 1688 г. — Б.а. ↑

[7] Уот Тайлър, лолардите, Уорик, „създателят на крал“... — Уот Тайлър — предводител на въстанието на английските селяни (1831), които настоявали за премахване на крепостната зависимост. Лоларди — последователи на английския религиозен реформатор Уиклиф; борели се за социално равенство, участвували във въстанието на Уот Тайлър. Въстанието на Тайлър и движението на лолардите нямали нищо общо с феодалните междусобици, начело на които стоял Уорик (вж.бел. 14, кн. IV). ↑

[8] ... подбуждат против Хенри IV лъжеричардовци... — Хенри IV превзел през 1399 г. английския престол, като свалил Ричард II; след смъртта на Ричард II феодалната аристокрация подкрепяла срещу Хенри IV ред самозванци, претендиращи за престола под името Ричард II. ↑

[9] Маргарита Анжуйска (1429–1482) — съпруга на английския крал Хенри VI, възглавявала партията на ланкастърите във войната на Бялата и Червената роза. С помощта на Уорик (вж.бел. 14, кн. IV) възстановила съпруга си на престола. ↑

[10] Англия, бретонска при Юдър Пендрагон, римска при Цезар, саксонска при седмовластието, датска при Харолд, нормандска след Уилям... — Пендрагон — върховен вожд на келтските племена. През 55–54 г. пр.н.е. Британия била завладяна от Юлний Цезар и останала в пределите на Рим до края на III в. През IV-V в. тя била завладяна от англите, саксите и готите, които образували седем кралства. През IX-X в. Англия била завоювана от датчаните; югозападната територия на Англия успяла да се освободи, но при крал Харолд (1036–1039) датчаните отново я завладели. През 1066 Англия била покорена от нормандския херцог Вилхелм Завоевателя. ↑

[11] Томас Улзи (ок. 1473–1530) — кардинал, министър на английския крал Хенри VIII. ↑

[12] Вилърс нарича Джеймс I „Ваше свинско величество“. — Б.а. ↑

[13] Лордовете, които при Джеймс I призовали на съд злоупотребата в лицето на Бейкън, при Чарлс I осъдили предателството в лицето на Стафорд. — Като лорд-канцлер при Джеймс I Франсис Бейкън (1561–1626) бил изправен пред съд с обвинение в злоупотреба. Томас Стафорд (1593–1641) — първи министър при английския крал Чарлс I, ревностен защитник на

неговата политика. „Дългият“ парламент, който Чарлс I бил принуден да свика в обстановката на започващата буржоазна революция, обвинил Стафорд в държавна измяна. Стафорд бил екзекутиран. [↑](#)

III СТАРАТА ЗАЛА

Близо до Уестминстърското абатство е имало стар нормандски дворец, който е бил опожарен по времето на Хенри VIII. От него останали две крила. Едуард VI настанил в едното Камарата на лордовете, а в другото — Камарата на общините.

Днес не съществуват нито двете крила, нито двете вали. Всичко е наново застроено.

Вече споменахме и отново повтаряме — няма никакво сходство между днешната и някогашната Камара на лордовете. Старият дворец е бил разрушен, което донякъде е унищожило и старите обичаи. Кирките, които събарят паметниците, засягат също обичаите и картите. Стар камък не пада, без да повлече някой стар закон. Преместете сената от четвъртита в кръгла зала и той незабавно ще се промени. Новата черупка променя формата на мекотелото.

Ако искате да опазите нещо старо, било от човешки или от божествен произход, било то кодекс или догма, патрициат или клир, не го поправяйте, не поправяйте дори и черупката му. Най-много можете да го кърпите. Така например йезуитството е кърпка върху католицизма. Отнасяйте се със зданията, както се отнасяте с институциите.

Призраците трябва да живеят в порутини. Съсухрените властници не се чувствуват добре сред прясно измазани стени. На одрипавели институции подхождат дворци в разруха.

Да покажем вътрешността на някогашната Камара на лордовете, означава да покажем неизвестното. Историята е мрак. В историята няма втори план. Всичко, което не е отпред на сцената, неминуемо се смалява и потъва в тъмнина. Щом декорът се махне, следва избледняване, забравя. Миналото има един синоним — неизвестността.

Като съд, перовете на Англия заседаваха в голямата зала на Уестминстър, а като върховно законодателно тяло — в една специална зала, наречена „дом на лордовете“ — „house of the lords“.

Освен съда на английските перове, който се събираше само когато короната го свика, в голямата зала на Уестминстър заседаваха други две съдебни учреждения, стоящи по-ниско от съда на перовете, но над всяка друга юрисдикция. Те заемаха две съседни отделения в горния край на тази зала. Първото беше съдилището на кралската скамейка, което се възглавяваше от краля; второто беше съдилището на кралската канцелария, председателствувано от канцлера. Едното раздаваше правосъдие, другото — милост. Канцлерът даваше на краля препоръки за помилванията, но рядко. Тези две съдилища, които още съществуват, тълкуваха законите и донякъде ги изменяха. Изкуството на съдията е да окастри кодекса и да го превръща в юриспруденция. Занаят, при който справедливостта се оправя както може. Законодателството се изготвяше и прилагаше в това строго помещение — голямата зала на Уестминстър. Тази зала имаше сводест таван от кестеново дърво, в което не се задържа паяжина; достатъчно е, дето тя се задържа в законите.

Едно е да заседаваш като съд, друго — като камара. Тази двойственост съставя върховната власт. Дългият парламент, който започнал да заседава на 3 ноември 1640 година, почувствувал революционна нужда от този двоен меч. Затова, подобно на Камарата на перовете, той обявил, че притежава едновременно и съдебна, и законодателна власт.

Тази двойна власт от паметивека принадлежеше на Камарата на лордовете. Както току-що казахме, като съдии, лордовете заемаха Уестминстър Хол; като законодатели, те разполагаха с друга зала.

Другата зала, по-точно казано, Камарата на лордовете, беше тясна и дълга. Осветяваше се само от четири дълбоко врязани в покрива прозореца, така че светлината падаше отгоре, и освен това от един кръгъл отвор с шест стъкла и завеса, който се намираше над кралския балдахин. Вечер палеха само дванадесет канделабъра, закрепени на стената. Венецианската сенатска зала е била още по-слабо осветена. Известна мрачност допада на бухалите на всемогъщието.

Над залата, в която се събираха лордовете, се извисяваше свод от позлатени многоъгълници. Общините имаха гладък таван. Всичко има своето значение в монархическите сгради. В единия край на дългата зала на лордовете беше вратата, в другия край — тронът. На няколко

крачки пред вратата беше бариерата, напречна преграда, нещо като граница, която отбелязваше къде свършва мястото за народа и къде започва мястото за аристокрацията. Отдясно на трона, над една камина, в горната част на която бе изобразен герб, имаше два мраморни барелефа. Единият представляваше победата над бретонците при Кътуолф през 572 година, другият — план на крепостното градче Дънстабъл, което има само четири улици, съответстващи на четирите посоки на света. Три стъпала водеха до трона. Тронът се наричаше „кралско кресло“. Върху двете срещуположни стени бе опънат огромен goblen, подарен на лордовете от Елизабет и представящ цялото приключение на Армадата — от потеглянето ѝ от Испания до потапянето ѝ край бреговете на Англия. Надводните части на корабите бяха изтъкани от сребърна и златна сърма, потъмняла от времето. Пред този goblen, пресечен на равни разстояния от канделабри-аплици, бяха поставени стъпаловидно по три реда скамейки, разделени от тесни проходи: отдясно на престола — за епископите, отляво — за херцозите, маркизите и графовете. На трите скамейки от първия ред седяха херцозите; на трите скамейки от втория — маркизите, а на трите скамейки от третия — графовете. Скамейката за виконтите беше поставена под прав ъгъл и се намираще срещу престола, а зад нея, между виконтите и преградата, имаше две скамейки за бароните. На горната скамейка отдясно на престола седяха двамата архиепископи — Кентърбърийският и Йоркският; на средната — трима епископи: Лондонският, Дърамският и Уинчестърският; останалите епископи стояха на долната скамейка. Между Кентърбърийския епископ и останалите епископи има тази съществена разлика, че той е епископ „по божествено провидение“, докато другите са епископи само „по божие разрешение“. Отдясно на престола се виждаше столът на Уелския принц, а отляво — сгъваеми столове за принцовете от кралска кръв. Зад сгъваемите столове имаше стъпало за младите непълнолетни перове, които още нямаха право да заседават в Камарата. Навсякъде бяха изобразени лилии, а на четирите стени над главите както на перовете, така и на краля — големи щитове с герба на Англия. Синовете на перове и наследниците на перии присъствуваха на разискванията прави зад престола, между балдахина и стената. Между трона в дъното и перските скамейки от трите страни на залата оставаше широко четвъртито пространство в средата. В това

пространство, застлано с килим с гербовете на Англия, имаше четири торби с вълна^[1] — една пред престола, върху която седеше канцлерът, между жезъла и кралския печат, една пред епископите, където седяха съдиите — държавни съветници, с право да присъствуват на заседанията, не и да гласуват, една пред херцозите, маркизите и графовете, на която седяха държавните секретари, една пред виконтите и бароните, където седяха писарят на короната и писарят на парламента и на която пишеха двамата помощник-писари, застанали на колене. В средата на карето се виждаше широка застлана маса, върху която бяха натрупани папки, дневници, приходни книги и бяха поставени тежки мастилници с майсторска изработка и високи свещници в четирите ъгъла. Перовете се нареждаха по хронологичен ред — според датата, на която е била създадена перията им. Според титлата си те стояха на съответна скамейка, а според старшинството — на съответно място върху тази скамейка. До преградата стоеше пазителят на черния жезъл, прав, с пръчката в ръка. От вътрешната страна на вратата — помощник-пазителят, а от външната страна — вестителят на черния жезъл, който имаше за задължение да открива съдебните заседания с трикратния вик: „Слушайте!“, който произнасяше на френски, с тържествено натъртване на първата сричка. До вестителя — жезлоносецът на канцлера.

При тези кралски церемонии светските перове носеха на главата си корони, а духовните — митри.

Архиепископите носеха митри с херцогска корона, а епископите, които са една степен по-ниско от виконтите — митри с баронски обръч.

Едно странно и заедно с това поучително обстоятелство — квадратът, образуван от престола, от скамейките на епископите и бароните, в средата на който стояха на колене служителите, беше точно копие на някогашния френски парламент при първите две династии. Властта е имала същия облик във Франция, както и в Англия. През 853 година в „De ordinatione sacri palatii“ Хинкмар сякаш описва заседание на Камарата на лордовете в Уестминстър през осемнадесети век. Странен протокол, направен деветстотин години предварително.

Какво е историята? Ек от миналото в бъдещето. Отражение на бъдещето върху миналото.

Свикването на парламента бе задължително само веднъж на седем години.

Лордовете разискваха тайно, при закрити врати. Заседанията на общините бяха публични. Популярността се смяташе за унижителна.

Броят на лордовете беше неограничен. Създаването на нови лордове бе заплаха в ръцете на краля, средство за налагане на неговата власт.

В началото на осемдесети век Камарата на лордовете вече беше твърде многочислена. Оттогава още повече е нараснала. Такова разреждане на аристокрацията е преследвало определена политическа цел. Елизабет може би е сгрешила, като е свела перството до шестдесет и петима лордове. По-малобройната аристокрация е по-силна. Колкото повече членове участвуват в заседанията, толкова по-малко глави има. Джеймс II разбрал това и увеличил броя на лордовете в Горната камара на сто осемдесет и осем или сто осемдесет и шест, ако се приспаднат от тях двете херцогини от кралската спалня — Портсмът и Кливланд. По времето на Ан общият брой на лордовете, включително епископите, възлизаше на двеста и седем.

Без да се брои Къмбърландският херцог, съпруг на кралицата, имаше двадесет и седем херцози, първият от които, Норфък, въобще не заседаваше, понеже беше католик, а последният, Кеймбридж, ханOVERSKIY престононаследник, заседаваше, макар да беше чужденец. Уинчестър, считан за пръв и единствен маркиз на Англия, както Асторга беше единствен маркиз на Испания, отсъствуваше, тъй като беше привърженик на Джеймс, но на негово място имаше петима маркизи, първият от които беше Линдзи, а последният — Лодиан; седемдесет и девет графове, първият от които беше Дерби, а последният — Айлей; девет виконти, първият от които беше Херефорд, а последният — Лонсдейл; и шестдесет и двама барони, първият от които беше Абъргени, а последният Харви. Лорд Харви, понеже беше последният барон, беше и така нареченият „последнороден“ на Камарата. Дерби, предшествуван от Оксфорд, Шрусбъри и Кент, по времето на Джеймс II беше трети граф, а по времето на Ан — първи. Две имена на канцлери бяха изчезнали от списъка на бароните — Верулам, известен в историята като Бейкън, и Уем, известен под името Джефрис Бейкън Джефрис — мрачни всяко посвоему имена. През 1705 година двадесет и шестимата епископи

бяха само двадесет и пет, тъй като мястото на Честър бе овакантено. Измежду епископите някои бяха от най-висшата аристокрация, като например Уилям Толбът, епископ на Оксфорд, глава на протестантския клон на рода. Други бяха изтъкнати учени, като например Джон Шарп, Йоркски епископ, бивш доайен на Норидж, поета Томас Спрат, епископ на Рочестър, апоплектично старче, и известния Уейк, епископ Линкъл, който умря като Кентърбърийски архиепископ, противника на Босюе.

При важни случаи, например когато трябваше да се изслуша някакво съобщение на короната в Горната камара, цялата тази величествена тълпа с мантии, перуки, свещенически шапки или шапки с пера се изливаше в залата на перовете и се подреждаше стъпаловидно покрай стените, по които в полумрака се виждаше как бурята разбива Армадата. Подтекстът беше. „Буря по нареждане на Англия.“

[1] ... четири торби с вълна... — Торбите с вълна, на които седали длъжностните лица на заседанията на английския парламент, са традиционен символ на процъфтяването на Англия, чийто основен източник на доходи първоначално била вълната. ↑

[1] De ordinatione sacripalatii. (лат.) — За устройството на светия палат. ↑

IV СТАРАТА КАМАРА

Цялата церемония по посвещаването на Гуинплейн — от влизането през Кингс Гейт до полагането на клетвата, че се отрича от папата, в кръглия застъклен салон — премина сред полумрак.

Лорд Уилям Каупър не бе допуснал да му дадат на него, английския канцлер, прекалено обстоятелни подробности за обезобразяването на младия лорд Фърмън Кланчарли, тъй като смяташе под достойнството си да знае, че един пер не е красив, и би се почувствувал унижен, ако някой от неговите подчинени би дръзнал да го занимава с подобни неща. Човекът от народа положително с удоволствие казва: „Този принц е гърбав.“ Следователно за лорда е обидно да бъде уродлив. На няколкото думи, които му бе споменала по този въпрос кралицата, лорд-канцлерът се бе ограничил с отговора: „Лицето на сенъора е неговата сенъория.“ Но от протоколите, които се бе наложило да провери и завери, той си бе съставил приблизително мнение. Оттам идеха и всички тези предпазни мерки.

Лицето на новия лорд при влизането му в Камарата можеше да предизвика нежелателно впечатление. Налагаше се това да се осуети. Лорд-канцлерът взе мерки. Идеята-фикс и ръководното правило на сериозните хора е: колкото се може по-малко събития. Отвращението от скандала е част от сериозността. Важното беше да се направи така, че приемането на Гуинплейн в Камарата да мине без истории, както приемането на който и да било наследник на перия.

Ето защо лорд-канцлерът бе определил приемането на лорд Фърмън Кланчарли да стане по време на вечерното заседание. Тъй като канцлерът е вратар „quodammodo ostiarius“, както казват нормандските грамоти, и „januarum cancellorumque potestas“^[1], както казва Тертулиан, той има право да действа в преддверието на Камарата и лорд Уилям Каупър използва това свое право, като извърши в кръглия остъклен салон формалностите по инвеститурата на лорд Фърмън Кланчарли. Освен това избърза да извърши процедурата по-рано, за да може новият лорд да влезе в Камарата, преди още заседанието да е започнало.

Що се отнася до инвеститурата на пер пред прага и вън от самата зала, такива прецеденти съществуваха. Джон Бийчам от Холткасъл, първият наследствен барон, получил през 1387 година от Ричард II титлата барон Кидърминстър, е бил приет по същия начин.

Впрочем, възобновявайки този прецедент, лорд-канцлерът сам си създаваше усложнения, неудобството от които той откри след по-малко от две години, при влизането на виконт Нюхейвън в Камарата на лордовете.

Понеже лорд Уилям Каупър беше, както казахме, късоглед, той едва забеляза обезобразеното лице на Гуинплейн, а двамата лордове-приемници въобще нищо не видяха. Те бяха почти слепи старци.

Лорд-канцлерът ги бе избрал нарочно.

Нещо повече. Тъй като лорд-канцлерът видя само телосложението и стойката на Гуинплейн, той го намери за много „представителен“.

Нека прибавим, че подробно осведомен в качеството си на шпионин, какъвто всъщност беше, и решен да проведе успешно машинацията си, в своите официални изказвания пред лорд-канцлера Баркилфедро бе смекчил до известна степен грозотата на лорд Фърмън Кланчарли и бе наблегнал на факта, че Гуинплейн може при желание да придаде сериозен вид на обезобразеното си лице. Вероятно Баркилфедро бе дори преувеличил тази възможност. Впрочем какво значение имаше това от гледище на аристокрацията? Нима лорд Уилям Каупър не беше, като законовед, автор на максимата: „В Англия възстановяването на един пер има по-голямо значение, отколкото възстановяването на крал.“ Без съмнение красотата и достойнството би трябвало да са неделими; неприятно е лорд да бъде уродлив и това е обида от страна на случайността; но нека се запитаме: с какво това може да накърни правото? Лорд-канцлерът взимаше предпазни мерки, и с право; но Впрочем, със или без тези предпазни мерки, кой можеше да попречи на един пер да влезе в Камарата на перовете? Аристокрацията и кралят не стоят ли по-високо от грозотата и уродливостта? Нима в старинния род Къмин, графове Бъкън, угаснал през 1347 година, не се предаваше по наследство освен самата империя и дивото тигърско ръмжене, по което теза шотландски перове се отличаваха? Нима отвратителните кървави петна по лицето на Чезаре Борджия му попречиха да бъде Валентински херцог? Нима

слепотата попречи на Йоан Люксембургски да бъде крал на Бохемия? Нима гърбицата попречи на Ричард III да стане крал на Англия? Ако човек вникне в смисъла на нещата, ще разбере, че недъгавостта и грозотата, приети с гордо безразличие, не само не противоречат на величието, но го и потвърждават и доказват. Аристокрацията е толкова над всичко, че грозотата ни най-малко не я смуцава. Това е другата страна на въпроса, и то не най-маловажната. Както се вижда, нищо не можеше да осуети приемането на Гуинплейн и разумните предпазни мерки на лорд-канцлера, полезни от гледна точка на тактиката, бяха излишни от гледна точка на аристократичното начало.

В мига, когато дворопазителите отвориха пред Гуинплейн голямата двукрила врата, в залата имаше само неколцина лордове. Те почти до един бяха стари. На събрание старците са най-точни, така както са и най-внимателни с жените. На скамейката на херцозите имаше само двама херцози. Единият беше цял побелял, другият с прошарени коси. Те бяха Томас Осбърн, херцог Лийдс, и Шонбърг, син на онзи Шонбърг, германец по рождение, французин по маршалския си жезъл и англичанин по перията си, който, след като бе прогонен от Нантския едикт и след като се бе сражавал против Англия като французин, се би против Франция като англичанин. На скамейката на духовните лордове на най-горния ред седеше само Кентърбърийският архиепископ, примат на Англия, а долу — доктор Саймън Патрик, епископ на Или; той разговаряше с Ивлин Пиърпонт, маркиз Дорчестър, който му обясняваше разликата между насип и стена и между „стобор“ и „ритла“, и че „стоборът“ е редица стълбове пред палатките, чието предназначение е да предпазва лагера, а „ритлата“ представлява редица островърхи колове под крепостта, които не позволяват на обсаждащите да се катерят по стената, нито пък на обсадените да дезертират; маркизът учеше епископа как може да се загради с ритли един редут, като коловете се забият до половината в земята. Томъс Тин, виконт Уеймът, се бе приближил до един свещеник и разглеждаше някакъв план, начертан от неговия архитект, за направата на градината му в Лонг Лийт в Уилтшир на затревена поляна, наречена „рязан чим“, в която се редуват квадрати трева и квадрати жълт пясък, червен пясък, морски миди и ситен прах от каменни въглища. На скамейката на виконтите се бяха събрали закуп няколко стари лордове — Есекс, Осълстън, Перигрин, Осбърн, Уилям

Зюлстайн, граф Рошфор, и неколцина млади от групата на Девъру, виконт Херефорд, и разискваха по въпроса дали настойката от мате е чай.

— Може отчасти — казваше Осбърн.

— Може напълно — твърдеше Есекс.

Полетс Сейнт Джон, братовчед на онзи Болингбрук, на когото по-сетне Волтер беше донякъде ученик (защото, започнал като последовател на отец Поре^[2], Волтер се дооформя под влиянието на Болингбрук), слушаше внимателно.

На скамейката на маркизите Томас Грей, маркиз Кент, лорд-шамбелан на кралицата, уверяваше Робърт Бърти, маркиз Линди, лорд-шамбелан на Англия, че голямата печалба на английската лотария през 1694 година е била спечелена от двама французи бежанци — господин Льокок, някогашен съветник в парижкия парламент, и господин Равнел, бретонски благородник. Граф Уаймс четеше книга, озаглавена „Любопитните предсказания на сибилите“. Джон Камбъл, граф Гринидж, известен с дългата си брадичка, с веселостта си и със своите осемдесет и седем години, пишеше на любовницата си. Лорд Чандос пилеше ноктите си. Понеже предстоящото заседание щеше да бъде кралско заседание, на което короната щеше да се представлява от пратеници, двама помощник-дверопазители слагаха пред престола скамейка, покрита с огненочервено кадифе. На втората торба с вълна седеше пазителят на свитъците — *sacrorum scriniorum magister*, — който тогава живееше в бившия дом на покръстените евреи. На четвъртата торба двама коленичили помощник-писари прелистваха дневници.

Междувременно лорд-канцлерът зае мястото си на първата торба с вълна, служителите на Камарата също се настаниха — едни прави, други седнали; Кентърбърийският архиепископ, ставайки, каза молитвата и заседанието започна. Никой не обръщаше внимание на Гуинплейн, макар че вече от доста време беше в залата. Тъй като втората скамейка на бароните, където беше неговото място, се намираше в съседство с перилата, той бе извървял само няколко крачки. Двамата лордове, негови кръстници, бяха седнали единият от лявата, другият от дясната му страна и почти прикриваха присъствието на новодошлия. Никой не бе предварително уведомен и писарят на парламента бе прочел полугласно, едва ли не шепнешком, различните

документи, отнасящи се до новия лорд, а лорд-канцлерът бе обявил приемането му за пер сред „всеобщо невнимание“, както се казва в протоколите.

Всички разговаряха. При такава глъчка събранията понякога правят всевъзможни странни неща, от които впоследствие сами остават изненадани.

Гуинплейн седеше мълчалив, гологлав между двамата стари перове — лорд Фицуолтър и лорд Аръндел.

Съгласно препоръката, която му бе направил пазителят на герба и която двамата лордове-кръстници му бяха повторили на влизане Гуинплейн бе поздравил „кралското кресло“.

Така че всичко бе свършено. Той беше лорд.

Това величие, пред което той бе виждал учителя си Урсус цял живот да се прекланя с ужас, тази необикновена висота сега беше в краката му.

Той се намираше на най-блестящото и най-мрачно място в Англия.

Древен връх на феодалната планина, гледана цели шест века от Европа и от историята. Страшен ореол над света на тъмните.

Той бе влязъл вече сред това сияние. Беше влязъл безвъзвратно.

Тук беше у дома си.

У дома си, на своето място, както кралят беше на своя престол.

Беше тук и отсега нататък нищо не можеше да му попречи да бъде тук.

Кралската корона, която виждаше под балдахина, беше сестра на собствената му корона. Той беше пер на този трон.

Пред лицето на кралската власт той олицетворяваше благородническото съсловие. Беше по-малък от краля, но подобен нему.

Какъв беше вчера? Панаирджийски палячо. Какъв беше днес? Властелин.

Вчера — нищо. Днес — всичко.

Внезапна среща на мизерията и могъществото, среща лице с лице в дълбините на една душа, в една съдба, среща на двете половини на една и съща личност.

Два призрака — нищетата и благоденствието — се бяха вселили в една и съща душа и всеки я теглеше към себе си. Трагична делба на

един ум, на една воля, на един мозък между тези двама враждуващи братя — бедния призрак и богатия призрак. Авел и Каин, вопло́тени в един и същ човек.

[1] *Januarum cancellorumque potestas.* (лат.) — Надзор над вратите и решетките. ↑

[2] Шарл Поре (1675–1741) — френски езуит, който преподавал в колежа, където като млад се учил Волтер. ↑

V

БЛАГОРОДНИЧЕСКИ РАЗГОВОРИ

Постепенно скамейките в Камарата се изпълниха. Лордовете запристигаха. В дневния ред беше гласуването на проекта за увеличение със сто хиляди лири стерлинги на годишната дотация на Джордж Датски, херцог Къмбърланд, съпруг на кралицата. Освен това бе съобщено, че разни законопроекти, получили одобрението на нейно величество, ще бъдат внесени в Камарата от комисарите на короната, които имаха правото и задължението да ги утвърдят. Това превръщаше заседанието в кралско заседание. Всички перове носеха парламентарни мантии над дворцовите или градските си дрехи. Тези мантии, подобни на мантията, с която бе облечен Гуинплейн, бяха еднакви за всички, с тази разлика, че херцозите имаха по пет ивици хермелин, поръбени със злато, маркизите — четири, графовете и виконтите — три, бароните — две. Лордовете влизаха на групи. Срещаха се в коридорите и продължаваха започнатите разговори. Някои пристигаха сами. Дрехите им бяха тържествени, държането — не. Нито пък думите. На влизане всички поздравяваха престола.

Перовете се събираха. Изреждането на тържествените им имена ставаше почти без церемониал, тъй като публика липсваше. Лестър влезе и стисна ръката на Личфийлд. После се появиха Чарлс Мордант, граф Питъбъро и Монмът, приятелят на Лок, по чиято инициатива той бе предложил претопяването на монетите; после Чарлс Камбъл, граф Лаудън, заслушан в думите на Фулк Гревил, лорд Брук; после Дорм, граф Карнарвън; после Робърт Сътън, барон Лексингтън, син на Лексингтън, който бе посъветвал Чарлс II да прогони Грегорио Лети, един твърде недалновиден историограф, за да може да твърди, че е историк; после красивият старец Томас Беласайз, виконт Фолкънбърг; и изведнъж тримата братовчеди Хауард — Хауард, граф Биндън, Бауър Хауард, граф Бъркшир, и Стафорд Хауард, граф Стафорд; после Джон Лъвлейс, барон Лъвлейс, чийто род, изчезнал през 1736 година, позволи на Ричардсън^[1] да вмъкне Лъвлейс в книгата си и под това име да създаде тип. Всички тези различно прославени било в политиката, било във военното дело лица, много от които правят чест

на Англия, се смееха и разговаряха. Беше нещо като поглед към историята в интимна обстановка.

За около половин час залата почти се изпълни. Това беше обяснимо — предстоеше кралско заседание. По-необичайното бяха оживените разговори. Задрямала до преди малко, сега Камарата жужеше като разсърден кошер. Разбудили я бяха закъснелите лордове. Те носеха новини. Странно нещо — перовете, които бяха в залата още при откриването на заседанието, не знаеха какво се бе случило в Камарата, а онези, които не бяха присъствували — знаеха.

Неколцина лордове пристигаха от Уиндзор.

От няколко часа приключението на Гуинплейн се бе разчуло. Тайната е като мрежа. Достатъчно е да се скъса една брънка, и тя цяла се разплита. Още от сутринта, вследствие на описаните по-горе събития, цялата история с пера, открит на една панаирджийска естрада, с комедианта, разпознат като лорд, беше вдигнала шум в Уиндзор сред приближените на кралицата. Най-напред принцовете бяха заговорили за нея, след тях и лакеите. От двора събитието бе стигнало до града. Събитията имат тежест и законът за квадрата на скоростта може да бъде приложен и към тях. Те падат сред публиката и потъват с нечувана бързина. В седем часа в Лондон още нищо не се знаеше по тази случка. В осем часа Гуинплейн беше клюката на града. Само няколкото точни лордове, дошли преди започването на заседанието, не знаеха нищо, понеже не бяха в града, където всичко това се разказваше, а в залата, където нищо не бяха забелязали. Така че, докато те спокойно си седяха на местата, новопристигащите развълнувано ги заговаряха.

— Е, какво ще кажете? — обърна се Франсис Браун, виконт Маунтакют, към маркиз Дорчестър.

— Какво да кажа?

— Възможно ли е?

— Кое?

— Човекът, който се смее!

— Какво е това „Човекът, който се смее“?

— Вие не знаете ли Човека, който се смее?

— Не.

— Един клоун. Панаирджийски комедиант. Невероятно уродлив, до такава степен, че хората ходеха да го гледат за две лири. Циркаджия.

— Е, та какво?

— Току-що са го приели за пер на Англия.

— Човекът, който се смее, сте вие, милорд Маунтакют.

— Аз не се смея, милорд Дорчестър.

И виконт Маунтакют направи знак на писаря на парламента, който стана от торбата с вълна, върху която седеше, и потвърди на техни милости факта за приемането на новия пер. С всички подробности.

— Я виж ти — каза лорд Дорчестър, — а аз в това време разговарях с епископа на Или.

Младият граф Ансли се обърна към лорд Юр, на когото оставаше да живее само две години, тъй като той се помина в 1707 година.

— Милорд Юр?

— Да, милорд Ансли?

— Вие познавахте ли лорд Линъс Кланчарли?

— Онзи от едно време? Да.

— Който умря в Швейцария, нали?

— Да. Бяхме роднини.

— Който бил републиканец по времето на Кромвел и остана републиканец по времето на Чарлс II, нали?

— Републиканец ли? Съвсем не. Той просто се сърдеше. Беше някаква лична свада между краля и него. Аз знам от сигурен източник, че лорд Кланчарли щеше да се върне, ако му бяха дали канцлерското място, което получи лорд Хайд.

— Вие ме изненадвате, милорд Юр. Казвали ми бяха, че този лорд Кланчарли бил честен човек.

— Честен човек! Та съществува ли такова нещо? Младежо, няма честни хора!

— А Катон?

— Вие вярвате ли на този Катон?

— А Аристид^[2]?

— Съвсем правилно са го пратили в изгнание.

— А Томас Мор?

— Съвсем правилно са му отрязали главата.

— Та по ваше мнение лорд Кланчарли...

— Беше от същата порода. Впрочем смешно е човек да стои доброволно в изгнание.

— Той там е умрял.

— Разочаровани амбиции. О, дали съм го познавал! Ами разбира се. Аз бях най-добрият му приятел.

— Известно ли ви е, милорд Юр, че в Швейцария той се бил оженил?

— Чувах нещо подобно.

— И че имал един законен син от този брак?

— Да. Който умрял.

— Който е жив.

— Жив!

— Жив.

— Невъзможно!

— Самата истина. Доказано. Установено. Официално потвърдено. Вписано в регистрите.

— Но в такъв случай този син ще наследи перията на Кланчарли!

— Няма да я наследи.

— Защо?

— Защото вече я е наследил. Всичко е уредено.

— Уредено ли?

— Обърнете се, милорд Юр. Той седи зад вас на скамейката на бароните.

Лорд Юр се обърна, но лицето на Гуинплейн се губеше под гъстите му коси.

— Гледай ти! — каза старецът, който виждаше само косите на Гуинплейн. — Той вече е възприел новата мода, не носи перука.

Грантът заговори Коулпепър.

— Един остана измамен!

— Кой?

— Дейвид Дъри Мойр.

— Защо?

— Защото вече не е пер.

— Как така?

И Хенри Оувъркърк, граф Грантам, разказа на Джон, барон Коулпепър, целия „анекдот“ за изхвърлената от морето и отнесена в адмиралтейството бутилка, за пергаментата на компрачикосите, за кралската заповед, подписана от Джефрис, за очната ставка в подземията на Саутуърк, за това как са се отнесли към всички тези

факти лорд-канцлерът и кралицата, за отричането от папата в остъкления кръгъл салон и най-сетне за приемането на лорд Фърмън в началото на заседанието; и двамата се замъчиха да зърнат между лорд Фицуолтър и лорд Аръндел лицето на новия лорд, за което толкова се говореше, но не по-успешно от лорд Юр и лорд Ансли.

Може би случайно, а може би защото за това се бяха погрижили двамата му кръстници, предупредени от лорд-канцлера, Гуинплейн бе седнал на доста неосветено място, така че да избегне любопитните погледи.

— Къде е? Къде е?

Всички си задаваха този въпрос още с пристигането си, но никой не успяваше да го види добре. Някои, които бяха гледали Гуинплейн в Зеления сандък, проявяваха страстно любопитство, но напразно. Както се случва възрастни вдовици благоразумно да заслонят някоя девойка, така и Гуинплейн беше укрит зад няколко кордона стари, недъгави и безразлични към всичко лордове. Хора, които страдат от подагра, слабо се интересуват от чуждите истории.

От ръка на ръка се предаваха копия от писъмцето в три реда, където се твърдеше, че херцогиня Джоузиан била писала на сестра си в отговор на нареждането на нейно величество да се омъжи за новия пер, законен наследник на рода Кланчарли, лорд Фърмън. Писмото гласеше:

„Госпожо,
Толкова по-добре. Така ще мога да имам лорд Дейвид
за любовник.“
Подпис: „Джоузиан“

Истинска или фалшива, тази бележка предизвикваше всеобщ възторг.

Един млад лорд, Чарлс Оукамптън, барон Мохън, от фракцията на неносещите перуки, радостно я четеше и препрочиташе. Луис Дюрас, граф Февършам, англичанин с френска духовитост, гледаше Мохън и се усмихваше.

— Ето — провикна се лорд Мохън, — това е жената, за която бих искал да се оженя!

И съседите на двамата лордове чуха следния диалог между Дюрас и Мохън:

— Да се ожените за херцогиня Джоузиан, лорд Мохън?

— Защо не?

— Дявол да го вземе!

— Бихме били щастливи!

— Бихте били многобройни.

— Нима всички не са многобройни?

— Прав сте, лорд Мохън. Що се отнася до жените, всеки от нас получава само остатъци. Кой ли е получил някакво начало?

— Може би Адам.

— Не и той.

— А, вярно, сатаната.

— Драги мой — заключи Луис Дюрас, — Адам е само подставено лице. Жалък глупак. Той е поел на плещите си целия човешки род. А жената фактически е заченала човека от дявола.

Хю Чъмли, граф Чъмли, познавач на законите, бе подложен на разпит от Натаниъл Кру, седнал на скамейката на епископите, който беше два пъти пер — светски пер, понеже беше барон Кру, и духовен пер, понеже беше епископ на Дърам.

— Възможно ли е? — казваше Кру.

— Искате да кажете правилно ли е — уточни Чъмли.

— Приемането на новия лорд се е извършило вън от Камарата — продължаваше епископът, — но се твърди, че е имало такива прецеденти.

— Да, Лорд Бийчам по времето на Ричард II. Лорд Чини при Елизабет.

— А лорд Брогхил при Кромуел?

— Кромуел не се счита.

— Какво мислите за цялата тази история?

— Милорд граф Чъмли, какво място ще заеме в Камарата младият Фърмън Кланчарли?

— Милорд епископе, тъй като републиката наруши установеното открай време старшинство, днес перството Кланчарли заема средно място между Барнард и Сомърс, така че в случай на поименно изказване на мнения лорд Фърмън Кланчарли би трябвало да говори осми.

— Нима е възможно? Един панаирджийски въжеиграч!

— Самата случка не ме изненадва, милорд епископе. Такива неща стават. Стават и по-удивителни. Нима войната на Двете рози не е била предзнаменувана от внезапното пресъхване на река Уз в Бедфорд на първи януари хиляда триста деветдесет и девета година? А щом река може да пресъхне, то и благородник може да изпадне в унижено положение. Одисей, цар на Итака, е упражнявал най-различни занаяти. Под обвивката на въжеиграч Фърмън Кланчарли си е останал лорд. Дрехата няма значение за благородната кръв. Но полагането на клетва и инвеститурата, извършени вън от залата за заседания, макар и законно, може да предизвикат възражения. Аз съм на мнение, че трябва да се споразумеем дали е уместно по-късно да поставим официално този въпрос пред лорд-канцлера. След няколко седмици ще видим какво трябва да се направи.

А епископът добави:

— Все едно. Такова приключение не се е виждало от случая с граф Гесбодъс.

Гуинплейн, Човека, който се смее, странноприемницата „Тадкастър“, Зеления сандък, „Победеният хаос“, Швейцария, Шийон, компрачикосите, изгнанието, обезобразяването, републиката, Джефрис, Джеймс II, кралската заповед, отворената в адмиралтейството манерка, бащата лорд Линъс, законния син лорд Фърмън, незаконния син лорд Дейвид, вероятните конфликти херцогиня Джоузиан, лорд-канцлера, кралицата — за всичко това се говореше от скамейка на скамейка. Шушукането е като барутен дим, лордовете повтаряха преповтаряха подробностите. Цялата история се разнасяше като огромен шепот из Камарата. От дъното на своя унес Гуинплейн неясно долавяше бръмченето без да съзнава, че причината е самият той. При все че странно съсредоточен, вниманието му бе от правено към дълбочините, не към повърхността. По каленото вглъбяване кара човекът да се чувства изолиран.

Глъчката в Камарата не пречи заседанието да се провежда, както прахът не пречи на войската да върви. Съдиите, които присъствуват в Камарата на лордовете в качеството на обикновени зрители и могат да говорят само когато им се зададе въпрос, седяха на втората торба с вълна, а тримата държавни секретари — на третата. Наследниците на перии се бяха струпали в заграденото за тях отделение, зад престола.

Малолетните перове седяха на специално стъпало. През 1705 година тези малки лордове бяха цяла дузина: Хънтингдън, Линкълн, Дорсет, Уорик, Бат, Бърлингтън, Дървентуотър, на когото бе съдено да загине трагично, Лонгвил, Лонсдейл, Дъдли, Уорд и Картърет — цяла хлапашка дружина от осем графове, двама виконти и двама барони.

На трите етажа скамейки всеки лорд беше заел мястото си. Почти всички епископи присъствуваха. Херцозите бяха многобройни, като се почне от Чарлс Сенмор, херцог Съмърсет, и се свърши с Джордж Огъстъс, престолонаследника на ХанOVER, херцог Кеймбридж, последен по дата и следователно последен поред. Всички бяха насядали по старшинство: Кавендиш, херцог Девъншир, чийто дядо бе приютил в Хардуик деветдесет и две годишния Хобс; Ленъкс, херцог Ричмънд; тримата Фиц-Рой — херцог Саутхамптън, херцог Графтън и херцог Нортъмбърланд; Бътлър, херцог Ормонд; Съмърсет, херцог Бофорт; Боклер, херцог Сейнт Олбънс; Полет, херцог Болтън; Осбърн, херцог Лийдс; Райъгсли Ръсел, херцог Бедфорд, чийто боен вик и девиз беше: „*Che sarà sarà*“ — тоест приемане на събитията; Шефийлд, херцог Бъкингам; Манърс, херцог Рътланд, и други. Не присъствуваха Хауард, херцог Норфък, и Талбът, херцог Шрусбъри, понеже бяха католици; също и Чърчил, херцог Марлборо — нашият Малбрук, — който по това време беше на война и побеждаваше Франция. Тогава в Камарата още нямаше шотландски херцози, тъй като Куинсбъри, Монтроуз и Роксбърг бяха приети едва през 1707 година.

[1] Самюъл Ричардсън (1689–1761) — английски писател, автор на епистоларния роман „Клариса Харлоу“, чийто герой Лъвлейс е лекомислен и развратен. ↑

[2] Аристид (VI-V в. пр.н.е.) — атински политик и пълководец. ↑

VI

ГОРНАТА И ДОЛНАТА КАМАРА

Изведнъж в Камарата блесна силна светлина. Четирима дверопазители внесоха и поставиха от двете страни на престола четири запалени многосвещници. Тача осветен, тронът потъна в пурпурно сияние. Празен, но величав. Присъствието на кралицата с нищо не би го направило по-внушителен.

Влезе пазителят на черния жезъл и като вдигна жезъла в ръка, каза:

— Техни милости комисарите на нейно величество.

Всички разговори стихнаха.

Един чиновник с перука и съдийска мантия се появи на прага на голямата врата. Той носеше възглавничка с извезани кралски лилии, върху която се виждаха пергаменти. Пергаментите бяха законопроекти. На всеки висеше копринен шнур, наричан „bill“ или „bulle“ (понякога той е от злато), поради което законът в Англия се нарича „бил“, а в Рим — „була“.

След този чиновник вървяха трима мъже с перски мантии и шапки с пера на главите.

Бяха кралските комисари. Първият беше лордът — върховен ковчежник на Англия — Годолфин, вторият беше лордът — председател на съвета — Пембрук, третият беше лордът на частния печат — Нюкасъл.

Вървяха един след друг не по реда на титлите, а на длъжностите си, като Годолфин водеше, а Нюкасъл беше на последно място, макар да беше херцог.

Стигнаха до скамейката пред престола, поклониха се на „кралското кресло“, свалиха и пак наложиха шапките си и седнаха на скамейката.

Лорд-канцлерът погледна пазителя на черния жезъл и каза:

— Повикайте общините.

Пазителят на черния жезъл излезе.

Писарят, който беше на длъжност при Камарата на лордовете, постави на масата, сред карето, образувано от торбите с вълна,

възглавничката, върху която бяха законопроектите.

Настъпи пауза, която продължи няколко минути. Двама зверопазители поставиха пред преградата пейка с три стъпала, тапицирана с алена коприна и украсена с лилии, очертани със златни гвоздеи.

Голямата врата, която се бе затворила, отново се отвори и един глас извика:

— Верноподаните представители на английските общини!

Пазителят на черния жезъл известяваше за пристигането на другата половина от парламента.

Лордовете наложиха шапките си.

Членовете на общините влязоха, предшествувани от говорителя. Всички бяха гологлави.

Те се спряха до бариерата. Бяха с градски, повечето черни дрехи и носеха саби на кръста.

Говорителят, достопочтеният Джон Смит, ескуайър, член на парламента като представител на градчето Андоувър, се качи на пейката, която бе поставена пред бариерата. Говорителят на общините носеше дълга докторска мантия от черен атлас с широки ръкави, общита по ръбовете отзад и отпред със златни галони, и по-малка перука от лорд-канцлера. Той беше величествен, но нискостоящ.

Прави и гологлави, всички представители на общините, включително и говорителят, стояха в очакване пред седналите с шапки на главите перове.

Сред тях се забелязваха Джоузеф Джекил, главен съдия на Честър, трима заклетни законоведи на нейно величество — Хупър, Поуис и Паркър, както и главният прокурор Джеймс Монтагю и върховният прокурор Саймън Харкорт. Освен неколцина баронети и рицари и деветима лордове „по благоволение“ — Хейстингтън, Уиндзор, Уудсток, Мордант, Грамби, Скъдъмор, Фиц-Хардинг, Хайд и Бъркли, синове на перове и наследници на перии, всички бяха хора от народа. Тъмна мълчалива тълпа.

Когато шумът от стъпките на всички тези новодошли спря, пазителят на черния жезъл, застанал на вратата каза:

— Слушайте!

Писарят на короната стана. Той взе, разгъна и прочете първия от пергаментите, поставени върху възглавничката. Беше послание на

кралицата, с което тя назначаваше трима комисари, за да я представляват в нейния парламент и с право да утвърждават законопроектите, а именно...

Тук писарят повиши глас:

— Сидни, граф Годолфин.

Писарят се поклони на лорд Годолфин. Лорд Годолфин повдигна шапката си. Писарят продължи:

— Томас Хърбърт, граф Пембрук и Монтгомъри.

Писарят се поклони на лорд Пембрук. Лорд Пембрук докосна с пръст шапката си. Писарят продължи:

— Джон Холис, херцог Нюкасъл.

Писарят се поклони на лорд Нюкасъл. Лорд Нюкасъл кимна с глава.

Писарят на короната седна. Писарят на парламента стана. Помощникът му, който стоеше на колене, също стана и се изправи зад него. Двамата бяха обърнати с лице към престола и с гръб към представителите на общините.

На възглавничката имаше пет законопроекта. Тези пет законопроекта, гласувани от общините и одобрени от лордовете, очакваха кралско утвърждение.

Писарят на парламента прочете първия законопроект.

Беше предложение на общините разноските по разкрасяването на резиденцията Хамптън Корт, извършено по заповед на кралицата, да минат за сметка на държавата — обща сума от един милион лири стерлинги.

След като предложението бе прочетено, писарят дълбоко се поклони на престола. Помощник-писарят се поклони още по-дълбоко, после се полуобърна към представителите на общините и каза:

— Кралицата приема вашето доброволно дарение и дава съгласието си.

Писарят прочете втория законопроект.

Беше законопроект, с който се предвиждаше да бъдат осъждани на затвор и глоба всички отклоняващи се от служба в опълчението. Опълчението (войска, която мъкнат където си щат) е нещо като градска милиция, която служи безплатно и която по времето на Елизабет, при приближаването на Армадата, бе дала сто осемдесет и пет хиляди пешаци и четиридесет хиляди конници.

Двамата писари се поклониха все така дълбоко пред престола, след което помощник-писарят, застанал в профил към представителите на общините, каза:

— Такава е волята на нейно величество.

Третият законопроект увеличаваше десятъка и пребендите на епархията Личфийлд и Ковънтри, която е една от най-богатите в Англия, учредяваше рента на катедралата, увеличаваше броя на канониците и повишаваше доходите на духовенството, „за да се удовлетворят нуждите, както се казваше във встъплението, на нашата свята църква“.

Четвъртият проект прибавяше към бюджета нови данъци — върху мраморната хартия, върху наемните каляски, чийто брой за Лондон бе определен на осемстотин, всяка от които плащаше по петдесет и две лири годишна такса; върху приходите на адвокатите, прокурорите и ходатаите — по четиридесет и осем лири годишно от всеки; върху щавените кожи, „въпреки, се казваше във встъпителната част, оплакванията на кожарите“; върху сапуна, „въпреки протеста на град Ексетър и на Девъншир, където се произвежда много серж и сукно“; върху виното по четири шилинга на бъчва, върху брашното, върху ечемика и хмела и „тъй като нуждите на държавата трябва да бъдат над търговските съображения“, се казваше във встъплението, за още четири години се възобновяваше данъкът върху тонажа, който се движеше между шест френски лири на тон за корабите, идващи от Запад, и осемнадесет лири за корабите, идващи от Изток. Най-сетне този законопроект обявяваше за недостатъчен обикновения данък на глава, вече събран за текущата година, и завършваше с една допълнителна такса, обща за цялото кралство, от четири шилинга или четиридесет и осем френски петака на всеки поданик, със забележка, че онези, които откажат да издължат тази сума, ще заплатят двойна такса. Петият проект забраняваше приемането в болниците на пациенти, които предварително не оставят една лира, за да се заплати в случай на смърт погребението им. Един след друг трите последни „била“, както и двата първи, бяха утвърдени и превърнати в закони чрез изложената по-горе процедура: поклон към престола и традиционната формула: „Такава е волята на кралицата“, изречена от помощник-писаря през рамо към представителите на общините.

После помощник-писарят отново коленичи пред четвъртата торба с вълна и лорд-канцлерът каза:

— Да бъде сторено както бе пожелано.

С това кралското заседание приключи.

Говорителят, превит на две пред канцлера, слезе заднишком от пейката, като прибираше мантията си изотзад; представителите на общините се поклониха до земи и докато Горната камара, без да обръща внимание на всички тези поклони, отново се връщаше към прекъснатия си дневен ред, Долната камара се оттегли.

VII

ЧОВЕШКИ БУРИ, ПО-СТРАШНИ ОТ БУРИТЕ НА ОКЕАНА

Вратите се затвориха; пазителят на черния жезъл се прибра. Лордовете-комисари станаха от държавната скамейка и отидоха да седнат начело на скамейката на херцозите, на местата, определени им по длъжност, след което лорд-канцлерът взе думата:

— Милорди, тъй като Камарата от много дни вече разисква по „била“ който предлага да се увеличи със сто хиляди лири стерлинги годишната рента на негово кралско височество принца — съпруг на нейно величество, тъй като дебатът е изчерпан и приключен, ще се пристъпи към гласуване. Гласуването ще започне, според обичая, от „последнородения“ на скамейката на бароните. Всеки лорд при повикване на името си, ще стане и ще отговори „доволен“ или „недоволен“ и ще има свободата да изложи, ако сметне за уместно, причините за своето съгласие или несъгласие. Писарю, започнете допитването!

Изправен на крака, писарят отвори голям фолиант, поставен върху позлатена стойка, който беше Книгата на перството.

„Последнороден“ в Камарата по онова време беше лорд Джон Харви, получил баронска и перска титла през 1703 година. От него водят началото си Бристолските маркизи.

Писарят повика:

— Милорд Джон, барон Харви.

Старец с руса перука стана и каза:

— Доволен.

После отново седна.

Помощник-писарят отбеляза мнението му.

Писарят продължи:

— Милорд Франсис Сеймор, барон Конуей от Килтълтаг.

— Доволен — пошепна, като се понадигна от мястото си, един елегантен младеж с лице на паж, който съвсем и не подозираше, че е бъдещ дядо на маркизите Хартфорд.

— Милорд Джон Ливъсън, барон Гауър — продължи писарят.

Този барон, от когото по-сетне произлязоха херцозите Съдърланд, стана и сядайки отново, каза:

— Доволен.

Писарят продължи:

— Милорд Хенидж Финч, барон Гърнзи.

Дядото на графовете Ейлсфорд, не по-млад и не по-малко елегантен от дядото на маркизите Хартфорд, оправда своя девиз: „Aperto vivere voto“^[1], като гръмко изрече:

— Доволен.

Докато той сядаше, писарят вече викаше петия барон:

— Милорд Джон, барон Гранвил.

— Доволен — отвърна, като бързо стана и седна, лорд Гранвил Потридж, чийто род без бъдеще щеше да угасне през 1709 година.

Писарят мина към шестия:

— Милорд Чарлс Маунтагю, барон Халифакс.

— Доволен — каза лорд Халифакс, носител на титла, под която бе угаснало името Савил и щеше да угасне името Маунтагю. Маунтагю се отличава от Монтагю и от Маунтакют.

И лорд Халифакс добави:

— Принц Джордж има дотация като съпруг на нейно величество: има друга дотация като Датски принц, друга като херцог Къмбърланд и още една като лорд — върховен адмирал на Англия и на Ирландия, но няма като главнокомандуващ. Това е неправда. На тази нередност трябва да се сложи край в интерес на английския народ.

После лорд Халифакс възхвали християнската религия, отправи упрек към папизма и гласува субсидията.

След като лорд Халифакс седна, писарят продължи:

— Милорд Кристоф, барон Барнард.

Лорд Барнард, от когото водят рода си херцозите Кливланд, стана при повикването на името му.

— Доволен — каза.

И седна бавно, тъй като имаше дантелено жабо, което си струваше да бъде забелязано. Независимо от това лорд Барнард беше достоен благородник и храбър офицер.

Докато лорд Барнард си сядаше, писарят, който четеше списъка по навик, се поколеба. Той намести очилата си и с удвоено внимание се наведе над регистъра, после изправи глава и каза:

— Милорд Фърмън Кланчарли, барон Кланчарли и Хънкървил.

Гуинплейн стана:

— Недоволен — каза той.

Всички глави се обърнаха към него. Гуинплейн стоеше прав. Свещниците, поставени от двете страни на престола, ярко осветяваха лицето му и сред обширната мрачна зала му придаваха вид на маска сред кълба дим.

Гуинплейн си бе наложил усилието, което, както си спомняте, в краен случай можеше да направи. С напрежение на волята, равно на усилието, което би било необходимо, за да се укроти тигър, той бе успял за миг да заличи зловещия кикот от лицето си. В момента той не се смееше. Това не можеше да продължи дълго. Непокорството пред онова, което е наша природа или наша съдба, е краткотрайно. Понякога морската вода се противопоставя на силата на земното притегляне, издига се като вихрушка и образува планина, но неизбежно пада. Така беше и с Гуинплейн. За един миг, който той чувствуваше, че е тържествен, с чудовищно усилие на волята, но не за много по-дълго, отколкото трае блясъкът на светкавица, той бе хвърлил върху челото си мрачното було на своята душа; бе успял да обуздае неизменния си смях, оттеглил бе веселостта, която бяха наложили на лицето му, и беше станал още по-страшен.

— Кой е този човек? — се понесе из залата.

Неописуема тръпка мина по всички скамейки. Гъсталакът на косите, двете черни дупки под веждите, втренченият поглед на дълбоко хлътналите очи, уродливите черти на лицето, в които светлини и сенки отвратително се преплитаха — всичко беше изненадващо.

Надхвърляше всяко въображение. Колкото и да бяха разговаряли за Гуинплейн, когато го видяха, хората се стъписаха. Дори и онези, които очакваха подобно нещо, не можеха да не се стреснат. Нека си представим на връх планината, запазена за боговете, сред празненството на една ясна вечер, пред насъбраните олимпийци, лицето на Прометей, обезобразено от човката на лешояда, което неочаквано се появява като кървава луна на хоризонта. Олимп съзира Кавказ — каква гледка! Стари и млади наблюдаваха зяпнали Гуинплейн.

Един старец, дълбоко уважаван от цялата Камара, който бе видял много хора и много неща и който бе предложен за херцогска титла — Томас, граф Уортън, се надигна изплашен.

— Какво означава това? — извика той. — Кой е въвел този човек в Камарата? Да се изгони този човек!

И като се обърна към Гуинплейн, високомерно добави:

— Кой сте вие? Откъде изскочихте?

Гуинплейн отвърна:

— От бездната.

Скръсти ръце и изгледа лордовете.

— Кой съм аз ли? Аз съм нищетата. Милорди, имам да ви говоря.

В залата премина тръпка и настъпи мълчание. Гуинплейн продължи:

— Милорди, вие сте горе. Чудесно. Трябва да вярваме, че бог има свои съображения, щом така е наредил. Вие държите властта, богатството, радостта, имате вечно слънце на вашия небосвод, неограничена мощ, щастие, което никой не дели с вас. И вие напълно сте забравили за другите хора. Така да бъде. Но и под вас, а може би и над нас има нещо. Милорди, аз дойдох да ви донеса една вест. Човешкият род съществува.

Събраните на едно място хора са като децата. За тях произшествията са нова играчка, която едновременно ги плаши и привлича. Понякога сякаш се задвижва пружина и от дупката излиза дявол. Във Франция тази роля се е паднала на Мирабо, който също о бил грозен.

В този миг Гуинплейн се чувствуваше така, сякаш израстваше вътрешно. Когато говори пред тълпа, човек е като жрец, възправен на върха на планина от души. Под петите си той сякаш усеща тръпнещи човешки сърца. Гуинплейн вече не беше човекът, който миналата нощ за миг се бе почувствувал почти нищожен. Парите на това внезапно издигане, които го бяха смутили, бяха олекнали и бяха станали прозрачни и в онова, което вчера бе съблазнило суетата му, сега той виждаше мисия. Същата мисъл, която отначало го бе принизила, сега го извисяваше. Озарила го бе една от онези ослепителни светкавици, които пораждат чувството за дълг.

От всички страни около Гуинплейн крещяха:

— Слушайте! Слушайте!

Със свръхчовешко усилие той все още успяваше да задържи върху лицето си строгия и мрачен израз, под който кикотът напираше като див кон, готов да побегне на воля. Той продължи:

— Аз съм този, който иде от дълбините. Милорди, вие сте велики и богати. Това крие опасност. Вие използвате прикриващия ви мрак. Но внимавайте, има една огромна сила — светлината. Зората не може да бъде победена. Тя ще дойде. Тя иде. Тя носи със себе си неудържимия изблик на деня. А кой ще попречи на тази прашка да запокити слънцето в небето? Слънцето значи право. Вие представлявате привилегированите. Треперете! Истинският господар ще похлопа на вратата. Кой е бащата на привилегията? Случаят. А кой е нейният син? Произволът. Нито случайността, нито произволът са нещо сигурно. И нея, и него ги очаква лошо бъдеще. Аз дойдох, за да ви предупредя. Дойдох, за да изоблича вашето щастие. То се гради на хорското нещастие. Вие имате всичко и това всичко се състои от нищото на другите. Милорди, аз съм отчаян адвокат и защитавам загубена кауза. Но бог ще възстанови нарушената справедливост. Аз съм само един глас. Човешкият род е уста и аз съм вопълът на тази уста. Вие ще ме чуете. Аз дойдох, за да открия пред вас, перовете на Англия, великия съд на народа, този властелин, който сега е подложен на изтезания, този осъден, който е съдия. Аз се огъвам под тежестта на онова, което искам да кажа. Откъде да започна? Не знам. Огромната си пледоария съм събрал късче по късче сред безбрежното море на страданията. Какво да направя с нея? Тя ме гнети и аз я хвърлям в безпорядък пред вас. Бях ли предвидил това? Не. Вие сте изненадани. Аз също. Вчера аз бях циркаджия. Днес съм лорд. Неразгадаема игра. Чия? На неизвестността. Нека всички треперим! Милорди, цялата синева на небето е за вас. В тази огромна вселена вие виждате само празника. Знайте, че в нея има и тъмнина. Сред вас аз съм лорд Фърмън Кланчарли, но моето истинско име е име на бедняк. То е Гуинплейн. Аз съм един клетник, превърнат в благородник по прищявка на краля. Това е моята история. Мнозина от вас са познавали баща ми. Аз не го познавам. Вас ви свързва с него това, че той е феодал, а мен — това, че е изгнаник. Всичко, което бог е направил, е добро. Аз съм бил захвърлен в бездната. С каква цел? За да видя нейното дъно. Аз съм гмурец и ви нося един бисер — истината. Говоря, защото знам. Вие трябва да ме изслушате. Аз всичко съм

изпитал, всичко съм видял. Страданието не е празна дума, господа щастливци. Аз познавам бедността, защото сред нея съм израсъл; познавам студа, защото съм треперил от мраз; познавам вкуса на глада; понасял съм презрението; боледувал съм от чума; пил съм от срама. И тази истина аз ще я повърна пред вас. И това изригване на цялата човешка нищета ще опръска краката ви и ще запламти. Аз се поколебах, преди да се оставя да ме доведат на мястото, където съм сега, защото имам други задължения. Сърцето ми не е с вас. Онова, което е ставало у мен, не ви засяга. Когато човекът, когото вие наричате пазител на черния жезъл, дойде да ме вземе по поръка на жената, която вие наричате кралица, в първия миг понечих да откажа. Но ми се стори, че неведомата ръка на бога ме тласка насам и аз се покорих. Почувствувах, че трябва да се явя сред вас. Защо? Заради моите вчерашни дрипи. Тъкмо за да взема думата пред ситите, бог ме е свързал с гладуващите. О, имайте милост! О, този злокобен свят, към който мислите, че се числите, вие всъщност съвсем не го познавате. Вие, които стоите толкова високо, сте вън от неговите предели. Аз ще ви кажа какъв е този свят. Имам достатъчно опит. Аз ида оттам, където е гнетът. Мога да ви кажа колко тежи този гнет. О, вие, господари на живота, знаете ли кои сте всъщност? Виждате ли онова, което вършите? О, всичко това е страшно! През една нощ, през една бурна нощ, още съвсем малък, изоставен, сирак, сам сред този огромен свят, аз влязох в този мрак, който вие наричате „общество“. Първото нещо, което видях, беше законът, олицетворен от едно бесило; второто нещо беше богатството, вашето богатство, олицетворено от една жена, умряла от студ и от глад; третото беше бъдещето, олицетворено от едно умиращо дете; четвъртото беше доброто, истината и справедливостта, олицетворени от един скитник, който имаше за другар и приятел само един вълк.

В този миг, обзет от разкъсващото вълнение, Гуинплейн почувствува как гърлото му се свива от ридания.

И избухна в зловец смях.

Заразата веднага се предаде. Над събранието бе надвиснал облак; той можеше да се разрази в нещо ужасно; разрази се във веселие. Смехът, тази радостна лудост, обхвана цялата Камара. На събрания властниците винаги търсят повод да се шегуват. Така те си отмъщават за това, че са длъжни да бъдат сериозни.

Смехът на кралете прилича на смеха на боговете — в него винаги има известна жестока нотка. Лордовете започнаха да подхвърлят шеги. Подигравките изостриха смеха. Около този, който говореше, се понесоха ръкопляскания и обиди. Той бе обсаден от весели подмятания, които го засипаха като убийствена градушка.

— Браво, Гуинплейн!

— Браво на Човека, който се смее!

— Браво на мутрата от Зеления сандък!

— Браво на рошавата тиква от Таринзово поле!

— Дошъл си да ни даваш представление, а? Прекрасно! Продължавай да бръщолевиш!

— Тоя ми е много забавен!

— Ама как хубаво се смее това говедо!

— Здравей, палячо!

— Поздрав на лорд Клоун!

— Продължавай проповедта си!

— И това било пер на Англия!

— Карай нататък!

— Не! Не!

— Да! Да!

Лорд-канцлерът се чувствуваше в доста неудобно положение.

Един глух лорд, Джеймс Бътлър, херцог Ормонд, сложи ръка на ухото си като слушалка и запита Чарлс Боклер, херцог Сейнт Олбънс:

— Как гласува той?

Сейнт Олбънс отговори:

— Той е недоволен.

— Разбира се — рече Ормонд, — много естествена. С това лице!...

Опитайте се да овладеете изпуснатата тълпа — а всяко събрание е тълпа... Красноречието е юзда; скъса ли се юздата, аудиторията побеснява и рита, докато свали оратора. Аудиторията ненавижда оратора. Това малцина знаят. Някои смятат, че изходът е да се държат поводите, но се мамят; Всеки оратор опитва това средство. По инстинкт. Гуинплейн също опита.

Един миг той гледа тези смеещи се хора.

— Значи — извика той — вие се гаврите с мизерията! Тишина, перове на Англия! Съдии, изслушайте моята защитна реч! О, аз ви

заклевам, имайте милост! Милост към кого? Милост към самите вас. Кой е в опасност? Вие. Нима не виждате, че седите на везни и че от едната страна е вашата сила, а от другата — вашата отговорност? Бог ви тегли. О, не се смейте! Размислете! Колебанията на тази божия везна са тръпките на вашата съвест. Вие не сте зли. Вие сте хора като другите, нито по-добри, нито по-лоши. Вие се мислите за богове, но ако утре се разболеете, ще видите как вашата божественост трепери от треска. Всеки от нас струва колкото другите. Аз се обръщам към честните хора — зная, че между вас има такива; обръщам се към издигнатите умове — има и такива; обръщам се към благородните души, защото знам, че и такива има. Вие сте бащи, синове, братя и следователно често изпитвате нежност. Оня от вас, който тази сутрин е гледал пробуждането на детето си, е добър. Сърцата са едни и същи. Човечеството е едно сърце, нищо друго. Между тези, които потискат, и тези, които са потискани, разликата е само в мястото, което заемат. Нозете ви стъпват върху глави, но това не е по ваша вина. То е по вина на социалния Вавилон. Несполучлива сграда с множество надстроени един над друг етажи. Всеки етаж гнети другия. Изслушайте ме, аз всичко ще ви обясня. О, вие сте тъй могъщи, проявете братски чувства, вие сте тъй велики, бъдете нежни! Ако знаехте всичко, което аз съм видял! Уви! Каква мъка е там, долу! Човешкият род е в тъмница. Колко невинно осъдени! Там липсва светлина, липсва въздух, липсва добродетел. Там няма надежда. И страшното е, че хората чакат. Разберете тази безизходна мъка. Има създания, чийто живот е същинска смърт. Има момиченца, които на осем години започват с проституция, а на двадесет завършват със старост. Колкото до строгостта на наказанията, тя е ужасна. Говоря малко безредно и не подбирам думите си. Казвам онова, което първо ми дойде наум. Вчера аз видях един човек окован и гол, върху гърдите му бяха натрупани камъни; издъхна в мъчения. Знаете ли това? Не. Ако знаехте какво става, никой от вас не би имал смелостта да бъде щастлив. Кой от вас е ходил в Нюкасъл он Тайн? Там в мините има хора, които дъвчат въглища, за да запълнят стомасите си и да залъжат своя глад. Или да вземем графство Ланкастър — от немотия град Рибълчестър се е превърнал в село. Аз не намирам, че принц Джордж Датски има нужда от още сто хиляди гвинеи. Бих предпочел бедният болник да бъде приеман на лечение, без да е задължен да плаща предварително за

погребението си. В Карнарвън, в Трейт Мор, както и в Трейт Бикън бедняците са толкова мършави, че са страшни за гледане. В Страфорд поради липса на средства блатата не могат да се пресушат. Тъкачните фабрики са затворени в целия Ланкашир. Навсякъде безработица. Знаете ли, че рибарите в Харлек, които ловят херинга, ядат трева, когато няма улов? Знаете ли, че в Бъртън Лейзърс още има прокажени, които се крият из хралупите и по които стрелят, щом се покажат? В Ейлсбъри, град, чийто лорд е между вас, върлува постоянен глад. В Пенкрид и Ковънтри, чиято катедрала преди малко дарувахте и чийто епископ обсипахте с допълнителни средства, в колибите хората нямат легла и копаят дупки в пръстения под, за да има къде да спят децата им — вместо да започва с люлка, животът там започва с гроб. Аз съм видял всички тези неща. Милорди, знаете ли кой плаща данъците, които вие гласувате? Хора, умиращи от глад. Уви, вие се мамите! Вървите по погрешен път. Увеличавате бедността на бедняка, за да увеличите богатството на богаташа. А би трябвало да се прави обратното. Какво! Да се взема от работника, за да се дава на безделника, да се взема от голтака, за да се дава на принца! О, да, в жилите ми тече стара републиканска кръв. Всичко това ме отвращава. Ненавиждам кралете! И колко тук жените са безсрамни. Разказаха ми една тъжна история. О, аз мразя Чарлс Втори! Една жена, която моят баща е обичал, се отдала на този крал, докато баща ми умираше в изгнание! Проститутка! Чарлс Втори, Джеймс Втори, след нехранимайкото — престъпник! Какво представлява всъщност краля? И той е човек, слаб и безпомощен пред нуждите и страданията. За какво е кралят? А отгоре на всичко вие охранявате този паразит! Превръщате червея в боа. От тенията правите дракон. Милост за бедните! Вие утежнявате данъците в полза на трона. Пазете се от законите, които постановяване! Пазете се от страдалческата сган, която мачкате! Погледнете надолу! Вижте в нозете си. О, високопоставени, съществува и обезправен народ! Имайте милост. Да! Милост към себе си! Защото мнозинството агонизира, а когато низините умират, те носят смърт и по върховете. В мъртвото тяло нищо не остава живо. Когато настъпи нощ, никой не може да запази светло кътче за себе си. Ако обичате себе си, спасете другите. Потъването на кораба не е безразлично за нито един от пътниците. Не е възможно едните да

погинат, без всички да бъдат погълнати от бездната. О, знайте, глъбините са за всички!

Смехът се удвои, неудържим. Впрочем достатъчна беше странността на тези думи, за да се развесели събранието.

Да си смешен външно, а вътрешно да изживяваш трагедия — няма по-унизително страдание, няма по-дълбок гняв. Гуинплейн беше в това положение. Думите му се стремяха да въздействуват в една посока, лицето му въздействуваше в обратната. Това беше ужасно. Изведнъж гласът му остро прокълня:

— Тия хора се веселят! Добре. Те се смеят над агонията, издевателствуват над предсмъртния хрип. Те са всемогъщи! Възможно е. Така да бъде. Ще видим. О, й аз съм един от тях! Но аз съм и с вас, о, бедняци! Един крал ме е продал, един бедняк ме приюти. Кой ме е обезобразил? Един властелин. Кой ме излекува и отхрани? Човек, който умираше от глад. Аз съм лорд Кланчарли, но си оставам Гуинплейн. Произлизам от средата на знатните, но принадлежа на дребния народ. Аз съм сред тези, които благоденствуват, но съм с тези, които страдат. О, зле е устроено това общество! Един ден ще дойде истинското общество. Тогава вече не ще има аристократи, ще има само свободни хора. Не ще има господари, ще има бащи. Това е бъдещето. Край на поклоните, на унижението, на невежеството, на хората-добитък, край на придворните, на лакеите, на кралете! Светлина! А междувременно аз съм тук. Имам едно право и го използвам. Но имам ли това право? Не, ако го използвам за себе си. Да, ако го използвам за всички. Ще говоря на лордовете като техен равен. О, братя мои от низините, аз ще им кажа за вашата нищета. Ще се възправа с вързоп бедняшки дрипи в ръка и ще хвърля в лицето на господарите мизерията на робите и тогава те, благодетелствуваните и дръзките, вече не ще могат да се освободят от спомена за злощастниците. И тогава те, принцовете, вече не ще могат да се освободят от палещия спомен за бедняците. И толкова по-зле, ако тези бедняци са червеи, и толкова по-добре, ако тези червеи паднат върху лъвовете.

Тук Гуинплейн се обърна към помощник-писарите, които пишеха, коленичили пред четвъртата торба с вълна.

— Какви са тези хора, застанали на колене? Какво правите вие там? Станете, та вие сте човеци!

Това внезапно обръщение към подчинени, които един лорд дори не бива да забелязва, развесели перовете до крайна степен. Преди те викаха „браво“, сега крещяха „ура“! От ръкопляскания преминаха към тропане с крака. Човек можеше да помисли, че се намира в Зеления сандък. Само че в Зеления сандък смехът приветствуваше Гуинплейн, тук го унищожаваше. Да убие — към това се стреми присмехът. Понякога смехът прави всичко възможно, за да умъртви човека.

Смехът се бе превърнал в престъпна радост. Сипеха се подигравки. Глупостта на събранията се изразява в духовитост. Остроумните им и тъпи смешки отстраняват фактите, вместо да ги задълбочават, и осъждат въпросите, вместо да ги разрешават. Не се знае докъде може да доведе всяко произшествие. Да се подиграваш с него, значи да се подиграваш със загадката. Но зад него стои сфинксът, който не се смее.

Чуваха се противоречиви възгласи:

— Стига! Стига!

— Още! Още!

Уилям Фармър, барон Лимпстър, подхвърли на Гуинплейн обидата, която Рик-Куини е отправил към Шекспир:

— *Histrion!* Mima!^[2]

Лорд Вон, премъдър мъж, който седеше двадесет и девет на скамейката на бароните, се провикна:

— Ето че се връщаме към времената, когато животните са бръщолевили. Сред човешките лица една животинска муцуна е взела думата.

— Да послушаме Варлаамовата ослица — допълни лорд Ярмът.

Кръглият нос и кривата уста придаваха на лорд Ярмът дълбокомислен вид.

— Бунтовникът Линъс е наказан в гроба си. Синът е наказанието на бащата — каза Джон Хъф, епископ на Личфийлд и на Ковънтри, чиито доходи Гуинплейн бе засегнал.

— Той лъже — твърдеше лорд Чъмли, законодателят законовед.
— Онова, което той нарича изтезание, е всъщност изпитанието с тежести, което е много добро наказание. Мъченията не съществуват в Англия.

Томас Уентуърт, барон Рейби, се провикна към канцлера:

— Милорд канцлер, прекратете заседанието!

— Не! Не! Не! Да продължи! Той ни забавлява! Ура! Хип! Хип! Хип!

Така крещяха младите лордове. Веселието им беше стигнало до изстъпление. Особено четирима бяха подивели от смях и омраза. Те бяха Лорънс Хайд — граф Рочестър, Томас Тъфтън — граф Танет, виконт Хатън и херцог Монтагю.

— В кучешката колибка, Гуинплейн! — викаше Рочестър.

— Долу! Долу! Долу! — крещеше Танет.

Виконт Хатън извади от джоба си едно пени и го подхвърли към Гуинплейн.

А Джон Камбъл — граф Гринидж, Савидж — граф Ривърс, Томпсън — барон Хавършам, Уорингтън, Ескрик, Ролстън, Рокингам, Картърет, Лангдейл, Бейнистър, Мейнард, Хъдзън, Карнарвън, Кавендиш, Бърлингтън, Робърт Дарен — граф Холдърнес, Ъдър Уиндзор — граф Плимът, ръкопляскаха.

Глъч на пандемониум или на пантеон, в която думите на Гуинплейн се губеха. Долавяше се само: „Внимавайте!“

Ралф, херцог Монтагю, наскоро завършил Оксфорд и с още небръснати мустаци, слезе от скамейката на херцозите, където седеше на деветнадесетото място, и застана прав, със скръстени ръце, с лице към Гуинплейн. Всяко острие има място, което реже най-добре, и всеки глас — интонация, която оскърбява най-много.

С такъв именно тон Монтагю се изсмя в лицето на Гуинплейн и му извика:

— Какви ги приказваш?

— Предсказвам — отвърна Гуинплейн.

Отново избухна смях. Под този смях като басов съпровод тътнеше гняв. Един от малолетните перове, Лайънъл Крансилд Саквил, граф Дорсет и Мидълсекс, се качи на скамейката си и без да се усмихва, сериозен, както подобава на бъдещ законодател, без да каже нито дума, обърна към Гуинплейн свежото си лице на дванадесетгодишен хлапак и сви рамене. При което епископът на Сейнт Ейсъф се наведе над ухото на епископа на Сейнт Дейвид, който седеше до него, и му каза, като сочеше Гуинплейн:

— Ето безумния! — после посочи към детето и довърши: — А ето мъдрия!

Сред хаоса от смехове се отделяха неясни възгласи:

— Страшилище!
— Какво означава всичко това?
— Обида спрямо Камарата!
— Това е изрод, а не човек!
— Позор! Позор!
— Да се прекрати заседанието!
— Не! Нека довърши!
— Говори, шуте!

Лорд Луис Дюрас, застанал с ръце на кръста, крещеше:

— Ех, че е хубаво човек да се посмее! Далакът ми е просто щастлив. Предлагам да гласуваме благодарност в следната форма: „Камарата на лордовете благодари на Зеления сандък.“

Както си спомняме, Гуинплейн бе мечтал за по-различен прием.

Който се е изкачвал по стръмен сипей над шеметна пропаст, който е чувствувал под ръцете, под ноктите, под лактите, под коленете, под краката си как опората му се рони и му се изплъзва, който, вместо да напредва по този труден склон, е отстъпвал и се е боял от подхлъзване, който е затъвал, вместо да се катери, слизал е, вместо да се изкачва, с усилието си да стигне върха е увеличавал увереността си, че ще претърпи крушение, и с всяко движение, вместо да се спаси, все повече се е погубвал, усещал е страшното приближаване на бездната и е изтръпвал до кости от мрачния ужас пред зеещата под него паст, само той е изпитал онова, което чувствуваше Гуинплейн.

Той разбираше, че рухва и че аудиторията му е бездната.

В такива случаи винаги се намира някой, който с една дума изразява общото мнение.

Лорд Скарсдейл с един вик изрази впечатлението на цялото събрание:

— Какво търси сред нас това чудовище?

Объркан и възмутен, Гуинплейн се изправи в някакъв върховен гърч. Втренчено изглежда всички.

— Какво търся ли? Дошъл съм, за да всея ужас у вас. Бил съм чудовище, казвате вие? Не, аз съм народът. Бил съм изключение? Не, аз съм цялото човечество. Изключението сте вие. Вие сте химерата, аз съм действителността. Аз съм Човекът. Аз съм страшният Човек, който се смее. На какво? На вас. На него. На всичко. Какво представлява неговият смях? Вашето престъпление и неговото

мъчение. И той хвърля в лицето ви собственото ви престъпление, плюе в лицето ви собственото ви престъпление. Аз се смея. Това означава — аз плача.

Той спря. Всички мълчаха. Смеховете продължаваха, но тихо. Той помисли, че наново е завладял вниманието. Пое си дъх и продължи:

— За смеха, изписан върху моето лице, е виновен един крал. Този смях изразява всеобщото отчаяние. Този смях ще рече омраза, принудително мълчание, ярост, отчаяние. Този смях е плод на изтезания. Този смях е насилствен смях. Ако сатаната се смееше така, неговият смях би осъдил бога. Но всевечният по нищо не прилича на тленните. Понеже е абсолютен, той е справедлив. И бог мрази онова, което кралете вършат. О, вие ме смятате за изключение! Аз съм символ. О, всички вие всемогъщи глупци, отворете очите си! Аз въплъщавам всичко. Аз представлявам човечеството такова, каквото са го направили неговите господари. Човекът е осакатен. Онова, което са направили с мен, направили са го с цялото човечество. Обезобразили са правото му, справедливостта, истината, разума, ума, както са обезобразили моите очи, ноздри, уши. Както в мен, така и в неговото сърце са заложили гнусната клоака на гнева и болката, а върху лицето — маската на задоволство. Върху това, което бог е сътворил с ръката си, кралят е поставил клеймо с хищен нокът. Чудовищно допълнение. Епископи, перове и властелини, народът, това е дълбоко страдащият, който се усмихва. Милорди, казвам ви, народът, това съм аз. Днес вие го потискате, днес вие ме освирквате. Но иде страшно размразяване. Онова, което е било камък, се превръща във вода. Твърдата на вид почва се превръща в локва. Едно пропукване, и всичко е свършено. Ще дойде час, когато един гърч ще сломи вашето потисничество, когато един рев ще отговори на вашите дюдюкания. Този час е настъпил — и ти, татко, си го преживял! Този божествен час е настъпил и се е нарекъл Република: тя е била прогонена, но ще се върне. Дотогава не забравяйте, че дългият низ въоръжени със саби крале е бил прекъснат от въоръжения с брадва Кромуел. Треперете! Часът на неотменната развръзка наближава, отрязаните нокти израстват, изтръгнатите езици се превръщат в огнени езици, пръснати по вятъра на мрачините, и вият в безкрая. Гладните показват зъбите си, които бездействуват, издигнатият върху ада рай се разтриса, хора страдат, страдат, страдат и

онова, което е горе, полита, а онова, което е долу, се разтваря, сянката иска да стане светлина, осъденият отхвърля избраника, народът идва, казвам ви, човекът се надига, настъпва краят, настъпва червената зора на катастрофата. Ето какво изразява този смях, на който вие се смеете. Лондон е вечен празник. Нека! Англия от край до край е един приветствен вик. Да. Но чуйте: всичко, което вие виждате, всичко това съм аз. Вашите празници — това е моят смях. Вашите увеселения — това е моят смях. Вашите сватби, ръкополагания, коронации — това е моят смях. Тържествата по случай раждането на вашите принцове — това е моят смях. Гръмотевиците над главите ви — това е моят смях.

Как може човек да се сдържи пред такова нещо! Кикотът отново избухна и този път вече беше сразяващ. От всичката лава, която изригва човешката уста, най-разрушителна е веселостта. Да правиш зло с радостно чувство — никоя тълпа не може да устои на тази зараза. Всички екзекуции не се извършват на ешафоди. Щом хората се съберат на едно място, независимо дали са тълпа или събрание, винаги сред тях ще се намери един готов палач — сарказмът. Няма мъчение, което може да се сравни със страданията на нещастника, когото осмиват. На това мъчение сега бе подложен Гуинплейн. Подигравките се сипеха върху му като град от камъни или снаряди. Той беше играчка, кукла, прицел. Перовете скачаха, викаха „бис“, търкаляха се. Тропаха с крака. Хващаха се за нагръдниците. Величествеността на мястото, пурпурът на мантиите, строгостта на хермелина, дългите перуки не ги възпираха. Лордовете се смееха, епископите се смееха, съдиите се смееха. Скамейката на старците се бе разведрила, скамейката на децата се превиваше от смях. Кентърбърийският архиепископ буташе с лакът Йоркския архиепископ. Хенри Комптън, епископ на Лондон, брат на граф Нортамптън, се държеше за корема. Лорд-канцлерът свеждаше очи, за да прикрие неволната си усмивка. И изправеният до преградата като статуя на почтителността пазител на черния жезъл се смееше.

Пребледнял, Гуинплейн стоеше със скръстени ръце. Заобиколен от тези стари и млади лица, по които сияеше омировско веселие, сред вихрушката от ръкопляскания и викове „ура“, сред бесния фарс, чийто център бе той, сред необикновения изблик на смях, сред тази огромна радост, в душата му се отваряше гроб. Свършено беше. Той вече не можеше да обуздае нито лицето си, което го бе предало, нито аудиторията си, която го обругаваше.

И докато гротескното се вкопчваше във възвишеното, докато смехът откликваше на стенанието, а пародията препускаше зад отчаянието, вечният неизбежен закон за противоречието между това как човек изглежда и това, което е, избухваше в небивал ужас. Никога по-зловеща светлина не бе озарявала дълбокия човешки мрак.

Гуинплейн присъствуваше на окончателното разгромяване на съдбата си от един изблик смях. Непоправимото бе станало. Падналият може да се вдигне, разбитият на прах — не може. Тази тъпа, неумолима подигравка го бе сразила. Сега вече нищо не бе възможно. Всичко зависи от средата. Онова, което бе тържество за Зеления сандък, беше падение и катастрофа в Камарата на лордовете. Същото ръкопляскане там беше одобрение, тук — проклятие. Тук той усети опакото на своята маска. Със същата тази маска, с която Гуинплейн привличаше симпатиите на народа, лорд Фърмън Кланчарли отблъскваше всемогъщите. От една страна — привличане, от друга — отвращение. И двете го осъждаха на мрак. Той се чувствуваше като нападнат от засада. От време на време съдбата нанася такива предателски удари. Рано или късно всичко се изяснява, но междувременно човек пада във вълчите ями на ориста. Гуинплейн бе помислил, че се издига, а ето че срещна този смях. Понякога апотеозите завършват зловещо. Има една мрачна дума — да се опомниш. Трагична е мъдростта, родена от опиянението. Обгърнат от тази весела и жестока буря, Гуинплейн размишляваше.

Лудият смях е като отпускане по течението. Когато едно събрание изпадне в такова веселие, значи, че е загубило своя компас. Присъстващите вече не знаеха нито какво искат, нито какво вършат. Наложил се да се прекрати заседанието.

„Предвид на инцидента“ лорд-канцлерът отложи гласуването за другия ден. Камарата бе разпусната. Лордовете се поклониха пред „кралското кресло“ и се разотидоха: Още се чуваха смехове, които постепенно заглъхваха в коридорите. Освен официалните врати заседателните зали имаха входи зад тапицериите в стените, зад релефи и издатини, най-различни скрити пролуки, през които се изпразват като пропукал съд. За кратко време залата опустя. Това стана много бързо и почти без преход. Такива шумни места изведнъж потъват в тишина.

Когато се задълбочиш в размисъл, стигаш далеч и накрая сякаш попадаш на друга планета. Гуинплейн изведнъж се опомни. Беше сам. Залата беше пуста. Той дори не бе забелязал, че заседанието е прекратено. Всички перове бяха изчезнали, дори и двамата му кръстници. Само тук-там се мяркаха нисши чиновници в Камарата, които чакаха „негова светлост“ да си отиде, за да сложат калъфите на мебелите и да угасят светлините. Той несъзнателно си сложи шапката, напусна скамейката си и се отправи към голямата отворена врата, която водеше за галерията. Когато минаваше през отвора в перилото, един дверопазител пое перската му мантия. Той едва го забеляза. Миг след това беше вече в галерията.

Дежурните служители, които стояха там, с изненада забелязаха, че този лорд бе излязъл, без да се поклони на престола.

[1] *Aperto vivere voto.* (лат.) — Да живееш, изявявайки открито желанията си. ↑

[2] *Histrion! Mima!* (лат.) — Циркаджия! Комедиант! ↑

VIII

ЩЕШЕ ДА Е ДОБЪР БРАТ, АКО НЕ БЕШЕ ДОБЪР СИН

В галерията вече нямаше никого, Гуинплейн прекоси остъкления салон. Креслото и масите бяха изнесени и не бе останала никаква следа от неговата инвеститура. Запалени тук-таме свещници и полилеи сочеха пътя към изхода. Благодарение на тази нишка от светлини той можеше лесно да намери сред върволицата от салони и галерии пътя, който бе следвал на идване, когато го съпровождаха пазителят на герба и пазителят на черния жезъл. Не срещаше никого — освен тук-таме някой едва пълзящ стар лорд, и то в гръб.

Изведнъж, сред тишината на обширните пуси зали, долетя неясна глъч, нещо като нощна кавга, необичайна за такова място. Той се отправи по посока на шума и неочаквано се намери в обширен, слабо осветен вестибюл, който бе преддверие на един от входовете към заседателната зала. Видя широко отворена стъклена врата, стъпала, които водеха вън от зданието, лакеи и горящи свещници. Навън съзираше площад. Няколко каляски чакаха пред стъпалата.

Оттам идеше шумът, който Гуинплейн бе чул.

Във вестибюла, под фенера над вратата, бе застанала оживена група, която бурно ръкомахаше и крещеше. Гуинплейн се приближи в полумрака.

Ставаше някаква свада. От едната страна стояха десетина-дванадесет млади лордове, които искаха да излязат, от другата — един мъж, с шапка на главата като тях, изправен, с високо чело, им преграждаше пътя.

Кой беше този човек? Том-Джим-Джак.

Някои от лордовете още бяха с перските си мантии. Други бяха съблекли парламентарната си одежда и бяха в обикновено облекло.

Том-Джим-Джак носеше шапка с пера, но не бели, както перовете, а зелени, изпъстрени с оранжево. Целите му дрехи бяха украсени с бродерии и галони, с пищни панделки и дантели на ръкавите и около врата. Той трескаво стискаше дръжката на сабята си, чиито колан и ножница бяха обшити с адмиралски котвички.

Той именно говореше, като нападаше младите лордове, и Гуинплейн чу следното:

— Казах ви, че сте подлеци. Искате да оттегля думите си. Добре. Вие не сте подлеци. Вие сте идиоти. Вие застанахте всички против един. Това не е подлост? Добре. В такъв случай е глупост. Говориха ви, а вие не разбрахте. Тук старите са глухи с ушите си, а младите с ума си. Достатъчно съм свързан с вас, за да мога да ви кажа истината в очите. Този новодошъл е странен, той каза куп несвестни неща, съгласен съм, но сред тези несвестни неща имаше и верни. Всичко беше объркано, трудноразбираемо, зле изразено. Съгласен съм. Той твърде често повтаряше „знаете ли, знаете ли“. Но човек, който до вчера още се е кривил по панаири, не е длъжен да говори като Аристотел или като доктор Гилбърт Бърнет, епископ на Саръм. Червеите, лъвовете, думите му към помощник-писарите, всичко това беше безвкусно. Дявол да го вземе, кой казва противното? Беше безумна и несвързана реч, без план, но тук-там изпъкваха реални факти. И така да говориш, не е малко, когато не ти е това занаятът. Бих искал вас да видя на негово място! Онова, което той разказа за прокажените в Бъртън Лейзърс, е неоспоримо. Впрочем той не е първият, който говори глупости. В края на краищата, милорди, аз не обичам, когато неколцина се настъргват против един. Такъв е характерът ми и искам ваши милости да ми разрешат да се чувствавам оскърбен. Вие не ми се понравихте, съжалявам. Аз не вярвам чак дотам в бога, но едно добро дело, каквото не му се случва да извършва всеки ден, може да ме накара да повярвам в него. Така че съм благодарен на този господ-бог, ако той наистина съществува, защото е измъкнал от унижено положение един пер на Англия и е възвърнал наследството на един наследник, и без да искам да зная дали това урежда, или уврежда собствените ми интереси, намирам прекрасно, че изведнъж мокрицата се превръща в орел и Гуинплейн в Кланчарли. Милорди, забранявам ви да бъдете на различно от моето мнение! Съжалявам, че Луис Дюрас не е тук. С удоволствие бих го нахокал. Милорди, Фърмън Кланчарли се държа като лорд, а вие — като циркаджии. Що се отнася до смеха му, вината не е негова. Вие се смяхте на този смях. Човек няма право да се подиграва на нещастieto. Вие сте глупци. И то жестоки глупци. Ако си мислите, че с вас също човек не може да се подиграе, много се мамите. Вие сте грозни и се

обличате зле. Милорд Хавършам, оня ден видях любовницата ти. Отвратителна е. Херцогиня, но затова пък истинска маймуна. Господа подигравчий, повтарям, че много бих желал да ви чуя да кажете четири свързани думи. Много са хората, които бърборят, малцина умеят да говорят. Вие си въобразявате, че знаете нещо, защото сте мъкнали безделническите си гащи из Оксфорд или Кеймбридж и преди да бъдете перове на Англия и да седнете на скамейките на Уестминстър Хол, сте правили магарии по чиновете на колежа Гонуил и Кейъс. Аз съм тук и ви говоря право в лицето. Току-що вие проявихте безсрамие по отношение на този нов лорд. Той е чудовище, съгласен съм, но заобиколено от зверове. Бих предпочел да съм на негово, отколкото на ваше място. Присъствувах на заседанието, като възможен наследник на перия, и всичко чух. Нямах правото да говоря, но имам правото да бъда благородник. Вашите весели лица ми бяха неприятни. И понеже съм недоволен, ще отида на връх Пендълхил, за да бера облачна трева клаудсбъри, която поразява с гръм оня, който я откъсне. Ето защо дойдох да ви дочакам на излизане. Добре е да си поговорим; освен това трябва да уредим някои въпроси. Давате ли си сметка, че вие донякъде и мене засегнахте? Милорди, аз твърдо съм решил да пратя неколцина от вас на оня свят. Всички вие тук: Томас Тъфтън — граф Танет, Савидж — граф Ривърс, Чарлс Спенсър — граф Съндърланд, Лорънс Хайд — граф Рочестър, вие, барони Грей, Роастън, Кеъри, Хънсдън, Ескрик, Рокингам, ти, малкият Картърет, ти, Робърт Дарси — граф Холдърнес, ти, Уилям — виконт Холтън, и ти, Ралф — херцог Монтагю, и всички други, които пожелаят, аз, Дейвид Дъри Мойр, един войник от флота, ви предизвиквам и най-настойчиво ви приканвам час по-скоро да си намерите секунданти и свидетели и ви чакам лице с лице и гърди с гърди още тази вечер, веднага, или утре, през деня или през нощта, посред бял ден или при светлината на факлите, където, когато и както пожелаете, навсякъде, където има достатъчно място за две саби, и добре ще сторите да прегледате пистолетите си и остриетата на мечовете си, тъй като имам намерение да овакантя няколко перии. Огъл Кавендиш, пригответи се и не забравяй девиза си „Cavendo tutus“^[1]. Мармадюк Лангдейл, добре ще сториш да наредиш ковчегът да те следва, както е наредил навремето твойт дядо Гъндолд. Джордж Бут, граф Уорингтън, ти вече не ще видиш палатинското си графство в Честър, нито лабиринта си, подобен на

Критския, нито високите кулички на Дънам Маси. Що се отнася до лорд Вон, той е достатъчно млад, за да говори дързости, но прекалено стар, за да отговаря за тях; затова ще му искам сметка чрез неговия племенник Ричард Вон, представител в общините за град Мерионет. Тебе, Джон Камбъл, граф Гринидж, ще те убия, както Ейкън е убил Мейтърс, но с честен удар, а не изотзад, понеже имам обичай да излагам сърцето, а не гърба си пред шпагата. Така че — решено, милорди. След всичко това можете да прибегнете до магии, ако намерите за добре, да се съветвате с гледачки, да се намажете с мас или да пиете еликсир против рани, да си вземете муски от дявола или от светата Дева, аз ще се бия с вас независимо дали сте благословени или проклетите и не ще дам нареждане да ви опипат, за да разбере дали носите талисмани. Ще се бия с вас пеша или на кон. Ако желаете, наред площад Пикадили или на Чаринг Крос, и за нашия двубой паветата ще бъдат махнати, както е била извадена настилката в двора на Лувър за дуела между Гиз и Басомпиер. Всички, чувате ли? Искam всички ви. Дори, граф Карнарвън, ще те накарам да глътнеш сабята ми до дръжката, както направи Мерол с Лил Мариво, и тогава ще видим, милорде, дали ще се смееш. Ти, Бърлингтън, който приличаш на седемнадесетгодишно момиче, за гроба си ще имаш избор между поляните на твоя дом в Мидълсекс и красивата си градина в Лондсбърг в Йоркшир. Уведомявам ваши милости, че не ми е приятно да се вършат дързости в мое присъствие! И вие ще бъдете наказани за това, милорди! Намирам за грозно това, че вие осмяхте лорд Фърмън Кланчарли. Той струва повече от вас. Като Кланчарли той е не помалко благороден от вас, като Гуинплейн има ум, какъвто вие не притежавате. Аз приемам неговата кауза за своя кауза, обидата към него за обида, отправена към самия мен, а вашите издевателства предизвикват моя гняв. Ще видим кой от нас ще остане жив, защото ви призовавам на бой на живот и смърт, чувате ли? И с каквото и да било оръжие и независимо по какъв начин изберете смъртта, която ви се харесва, и понеже, макар и благородници, вие сте грубияни, аз ви отправям предизвикателство, съразмерно на качествата ви, и ви предлагам всички начини, които съществуват, за да се убиват хора — от сабята, както се бият лордовете, до ръкопашния бой, както се бият хората от народа.

На този бесен изблик от думи цялата надменна група млади лордове отвърна с усмивка.

— Съгласни — казаха те.

— Аз избирам пистолета — рече Бърлингтън.

— Аз — рече Ескрик — древния турнирен бой с боздуган и кама.

— Аз — рече Холдърнес — ръкопашна схватка с два ножа, къс и дълъг, голи до кръста, тяло срещу тяло.

— Лорд Дейвид — каза граф Танет, — ти си шотландец. Избирам меч.

— Аз — сабя — рече Рокингам.

— А аз — обади се херцог Ралф — предпочитам бокса. По-благородно е.

Гуинплейн излезе от сянката.

Той се отправи към онзи, когото дотогава бе наричал Том-Джим-Джак и в чието лице сега започваше да открива съвсем друг човек.

— Благодаря ви — каза той. — Но това е моя работа.

Всички глави се извърнаха към него.

Гуинплейн се приближи. Той се чувствуваше привлечен от този човек, когото чуваше да наричат лорд Дейвид, който беше негов защитник и може би нещо повече. Лорд Дейвид отстъпи.

— Я виж! — каза лорд Дейвид. — Вие ли сте! Ето ви и вас. Тъкмо навреме. На вас също имах да кажа две думи. Преди малко вие говорихте за една жена, която, след като обичала лорд Линъс Кланчарли се влюбила в крал Чарлс II.

— Вярно.

— Господине, вие обидихте моята майка.

— Вашата майка? — извика Гуинплейн. — В такъв случай... Аз отгатнах... ние сме...

— Братя — отвърна лорд Дейвид и зашлеви плесница на Гуинплейн. — Ние сме братя — продължи той, — поради което можем да се бием. Бият се само равни. А има ли по-равни от двама братя? Ще ви изпратя секундантите си. Утре ще се бием до смърт.

[1] Cavendo tutus. (лат.) — Предпазвайки се, ще бъдеш в безопасност. ↑

КНИГА ДЕВЕТА РАЗРУХА

I

ПРЕКАЛЕНОТО ВЕЛИЧИЕ ВОДИ ДО КРАЙНА НИЩЕТА

Докато часовникът на катедралата „Свети Павел“ биеше полунощ, един човек, който току-що бе прекосил Лондонския мост, навлизаше в саутуъркските улички. Нямаше запалени фенери, тъй като по онова време в Лондон, както и в Париж, обичаят бе уличните светлини да се гасят в единадесет часа, тоест тъкмо когато са необходими. Мрачните улички бяха безлюдни. Щом няма светлина, минувачите оредяват.

Човекът вървеше с широки крачки. Беше облечен необичайно за такива улици в този час. Носеше бродирани дрехи от коприна, сабя на кръста и шапка с бели пера. Нямаше наметало. Нощните стражи, които го виждаха да минава, казваха:

— Трябва да е някой благородник, който се е уловил на бас.

И се отдръпваха с уважението, дължимо на лорд и на облог.

Този човек беше Гуинплейн.

Той бе побягнал.

Докъде бе стигнал? Сам не знаеше. Както казахме, душата преживява бури, страшни вихрушки, в които всичко се слива в неразбираем ужас — небето, морето, светлината, нощта, животът, смъртта. Действителността става непоносима. Човек се чувства смазан от неща, в които не вярва. Нищото се превръща в ураган. Небосводът избледнява. Безкрайността е пуста. Човек сякаш отсъства. Чувства, като че умира. Търси някаква звезда. Какво изпитваше Гуинплейн? Жажда. За Деа.

Вече само това усещаше. Да се върне в шумната, светла странноприемница „Тадкастър“, изпълнена с добрия сърдечен смях на хората от народа, да се върне при Урсус, при Хомо, да види отново Деа, да влезе отново в истинския живот!

Разочарованията са като изпъната тетива на лък, която праща със злокобна сила тази стрела — човека — към истината. Гуинплейн бързаше. Наближаваше Таринзово поле. Вече не вървеше, тичаше. Очите му се виждаха в тъмнината. Погледът му шареше напред и жадно търсеше пристанище на хоризонта. Тъй чуден ще бъде мигът, когато зърне осветените прозорци на странноприемницата „Тадкастър“!

Излезе на боулинг грийна. Зави край една стена и на известно разстояние, на другия край на ливадата, пред него се възправи странноприемницата, която, както знаем, беше единствената солидна сграда сред панаирното поле.

Погледна. Никаква светлина. Една тъмна купчина.

Гуинплейн потръпна. После си каза, че вече е късно, че кръчмата е затворена, че всичко това е съвсем естествено, че хората спят, че ще трябва само да разбуди Никълъс или Говикъм, че трябва да отиде да почука на вратата на странноприемницата. И отиде. Не изтича, а се спусна презглава.

Когато стигна до странноприемницата, просто не можеше да си поеме дъх. Човек преживява бурно вълнение, блъска се сред невидимите гърчове на душата си, не знае дали е жив или мъртъв, но към онези, които обича, е готов да прояви всячески внимание — по това се различават истинските сърца. Когато всичко потъва, нежността изплува. Да не разбуди изведнъж Деа — беше първата грижа на Гуинплейн.

Приближи се до странноприемницата, като вдигаше по възможност най-малко шум. Знаеше килерчето, някогашна которка за куче-пазач, където спеше Говикъм. Килерчето, което беше до самата ниска зала, имаше прозорче към площада и Гуинплейн леко подраска на стъклото. Достатъчно беше да събуди Говикъм.

Не се чу никакво движение в спалнята на Говикъм.

„На тази възраст — рече си Гуинплейн — момчетата спят дълбоко.“

Тропна леко с опакото на ръката си на прозорчето. Нищо не помръдна.

Чукна по-силно два пъти. В килера беше все тъй тихо. Тогава с известен трепет той отиде до вратата на странноприемницата и похлопа.

Никой не се обади.

Гуинплейн усети как започна да го обзема леден ужас и си помисли:

„Майстор Никълъс е стар. Децата спят здраво, старците — тежко. Хайде, по-силничко!“

Бе драскал, бе чукал, бе тропал. Сега заблъска. Това извика в съзнанието му един далечен спомен — Уеймът, когато беше още малък и носеше съвсем мъничката Деа на ръце.

Заблъска силно като лорд, какъвто — уви! — беше.

Къщата остана безмълвна.

Почувствува, че губи почва под краката си.

Вече не можеше да бъде внимателен. Извика:

— Никълъс! Говикъм!

Същевременно гледаше към прозорците, за да видя дали не се запалва свещ.

Странноприемницата оставаше безмълвна. Никакъв глас. Никаква светлина.

Отиде до вратата за коли и затропа, заблъска, бясно я разтърси, като викаше:

— Урсус! Хомо!

Вълкът не излая.

Ледена пот изби по челото му.

Той се огледа. Тъмнината беше плътна, но имаше звезди и цялото панаирно поле се виждаше. Той долови нещо злокобно — пустота. На боулинг грийна не бе останала нито една барака. Цирка вече го нямаше. Нито една палатка. Нито една естрада. Нито една кола. Скитническото племе с хилядите си гласове, което преди пъплеше тук, бе отстъпило мястото на тъмна пустота. Всички се бяха разотишли.

Обзе го безумна тревога. Какво значеше това? Какво се бе случило? Никого ли вече нямаше? Нима след него животът тук се бе оттеглил? Какво бяха сторили на всички тези хора? Ах, господи! Той се втурна като хала към къщата. Побеснял от ужас и тревога, заблъска по входната врата, по портата за коли, по прозорците, по капаците, по стените с юмруци, с крака. Започна да вика Никълъс, Говикъм, Фиби, Винос, Урсус, Хомо. Нахвърли се срещу стената с всички възможни викове и шумове. От време на време спираше и се заслушваше — къщата си оставаше безмълвна, сякаш беше мъртва. И вън от себе си,

той пак започваше. Ударите, блъскането, виковете му отекваха наоколо. Сякаш гръмотевица се мъчеше да разбуди гроб.

Когато страхът стигне до крайния си предел, човек става страшен. Оня, който от всичко се бои, не се бои от нищо. Може да ритне и сфинкс. Да нагруби неизвестното. Той поднови шума под всичките му възможни форми, спираше, пак започваше, с неизчерпаеми крясъци и виковете налиташе срещу това трагично мълчание. Стотици пъти извика всички, които можеха да бъдат там. Извика всички имена освен Деа. Неясна за самия него предпазливост, която той проявяваше дори и сред безумието си.

След като изчерпа всички възможни виковете и крясъци, оставаше да се прекачи през стената. Рече си: „Трябва да вляза в къщата. Но как?“

Строши едно стъкло на килера на Говикъм, провря юмрука си, като го раздра, дръпна резето на прозореца и го отвори. Забеляза, че сабията ще му пречи. Гневно изтръгна ножницата, сабията и колана и ги захвърли на земята. После се залови за издатините на стената и макар прозорчето да бе тясно, успя да се провре. Влезе в странноприемницата.

Леглото на Говикъм, което смътно се съзираше, беше в килерчето, но Говикъм не беше там. Щом Говикъм не беше в леглото си, значи и Никълъс не беше в своето. Цялата къща беше тъмна. В потъналия в мрак дом се чувствуваше тайнствената неподвижност на пустотата и някакъв смътен ужас, който означава: „Никого няма.“ Гуинплейн стремително прекоси ниската зала, като се блъскаше в масите, тъпчеше съдове, събаряше скамейки, обръщаше кани, прекрачваше мебели, стигна до вратата за двора и я изкърти с коляно, при което разби ключалката. Вратата се завъртя на пантите си. Той погледна в двора. Зеленият сандък вече не беше там.

II УТАЙКА

Гуинплейн излезе от къщата и се зае да изследва надлъж и шир Таринзово поле. Отиде навсякъде, където предишния ден още се виждаше естрада, палатка или кола. Нищо не бе останало. Чукаше по кръчмиците, макар да знаеше, че вътре няма никого. Тропаше навсякъде, където виждаше нещо, напомнящо прозорец или врата. Никакъв глас не се обади в пустошта. Сякаш смъртта бе минала оттук.

Мравунякът бе стъпкан. Очевидно това беше дело на полицията. Извършила бе нещо, което в наши дни се нарича „акция“. Таринзово поле беше повече от пусто, беше опустошено. Във всичките му ъгълчета се долавяха следи от жестоки нокти. Бяха, така да се каже, обърнали джобовите на този мизерен панаир и бяха изгребали всичко.

След като претърси навсякъде, Гуинплейн напусна боулинг грийна, навлезе в криволичещите улички на предградието, наречено Ист Пойнт, и се отпрати към Темза.

Като измина няколко криволици сред тази мрежа от улички, оградени със стени от жив плет, усети свеж дъх на вода, чу глухото плъзгане на реката и изведнъж се намери пред някакъв парапет. Беше парапетът на Ефрок Стоун.

Този парапет ограждаше един много къс и тесен отсек от кей. Под парапета Ефрок Стоун стръмно се спускаше към тъмната вода.

Гуинплейн спря, облегна се на парапета, хвана главата си и се замисли. Някъде долу течеше водата.

Гледаше ли той водата? Не. Какво гледаше? Мрака. Не външния мрак, а мрака в себе си.

В печалния нощен пейзаж, на който той не обръщаше внимание, в дълбините, където погледът му не проникваше, можеха да се съзрат очертания на върлини и мачти. Под Ефрок Стоун имаше само вода, но нагоре по течението кеят постепенно се снишаваше и на известно разстояние се изравняваше с брега, край който бяха спрели доста кораби — едните току-що пристигнали, другите, готови да потеглят. Те бяха свързани с брега чрез малки мостчета, построени нарочно, от камък или дърво, или чрез прехвърлени дъски. Привързани за брега

или закотвени, корабите стояха неподвижни. От тях не долиташе ни шум, ни стъпки, ни разговори, тъй като добрият навик на моряците е да спят колкото се може повече и да стават само когато имат работа. Ако случайно някой от тези кораби трябваше да потегли през нощта, по време на отлива, екипажът му още не бе събуден.

Едва се виждаха трюмовете — големи черни мехури, и въжата с преплетени сред тях стълби. Всичко беше бледо и смътно. Тук-там по някой червен светлинен сигнал пронизваше мъглата.

Гуинплейн не забелязваше нищо. Цялото му внимание бе насочено към съдбата.

Объркан пред неумолимата действителност мечтател, той бе потънал в дълбок размисъл.

Струваше му се, че някъде зад себе си чува като грохот на земересение смеховете на лордовете.

Току-що се бе измъкнал от този смях. Измъкнал се бе, за да получи плесница.

И то от кого?

От брат си.

И след като се измъкна от смеха, след като получи плесницата и се устреми като ранена птица към гнездото си, за да избяга от омразата и да потърси любовта, какво намери?

Мрачини.

Никого.

Всичко бе изчезнало.

Той сравняваше тези мрачини със своята мечта.

Какво сгромолясване!

Така Гуинплейн бе стигнал до злокобния край, до пустотата. Щом Зеленият сандък бе заминал, вселената бе изчезнала.

Душата му беше заключена.

Той размишляваше.

Какво е могло да се случи? Къде бяха те? Очевидно бяха отвлечени. Щастieto, което го бе сполетяло така ненадейно и го бе издигнало до висините, за тях се бе превърнало в катастрофа. Ясно беше, че никога вече не ще ги види. За това бяха взети мерки. А заедно с тях бяха очистили и всички обитатели на панаирното поле, като се започне с Никълъс и Говикъм, за да не може той да се добере до никакви сведения. Безмилостна разправа. Същата опасна обществена

сила, която бе унищожила него в Камарата на лордовете, тях бе смачкала в бедната им колиба. Те бяха загубени. Деа бе загубена. Загубена за него. Завинаги. Небесни сили! Къде беше тя? И той, Гуинплейн, не е бил при нея, за да я защити!

Да се губиш в догадки за хора, които ги няма и са ти скъпи, значи да се подлагаш на изтезание. Той се подложи на такова изтезание. Всяко предположение, което му минеше през ума, се забиваше като острие в сърцето му и той вътрешно надаваше мрачен рев от болка.

Сред поредицата тревожни мисли той си припомни онзи очевидно злокобен човек, който му бе казал, че се нарича Баркилфедро. Този човек бе вписал в съзнанието му нещо неясно, което отново изникна в паметта му. Вписано с някакво отвратително мастило, сега то се появи като с огнени букви и Гуинплейн виждаше да пламтят в глъбината на мисълта му тайнствените думи, които днес му ставаха ясни: „Съдбата не отваря една врата, без да затвори друга.“

Всичко бе свършено. Над него падаха последни сенки. В живота на всеки човек може да настъпи краят на света, който важи само за него. Нарича се отчаяние. Душата се изпълва с падащи звезди.

Ето докъде бе стигнал той!

Беше се спуснала мъгла. Той бе потънал в нея. Тя се бе сгъстила пред очите му, беше нахлула в мозъка му. Бе заслепила погледа му и бе опиянила душата му. Всичко това бе траяло, докато мъглата се разсее. После всичко бе изчезнало — и мъглата, и животът му. Събуден от този сън, той бе останал сам.

Всичко бе изчезнало. Всичко си бе отишло. Всичко бе загубено. Мрак. Пустота. Такъв хоризонт се откриваше пред него.

Той беше сам.

Сам. Тази дума има синоним — смърт.

Отчаянието е брояч. Държи да си направи сбора. Нищо не му убягва. Всичко събира, не отминава дори стотинките. Укорява бога както заради гръмотевичните удари, така и заради убожданията с игла. Желает да знае точно на какво може да разчита за в бъдеще. Разсъждава, претегля, изчислява.

Мрачно външно охлаждане, под което продължава да тече разпалена лава.

Гуинплейн си направи преглед, направи преглед и на съдбата.

Поглед назад. Опасен ракурс.

Когато човек е на върха на планината, той гледа бездната. Когато е в дъното на бездната, гледа небето.

И си казва: „Бях там!“

Гуинплейн беше стигнал до дъното на нещастieto.

И колко бързо бе станало всичко! Отвратителна пъргавина на злочестината. Тя е толкова тежка, че човек би помислил, че е бавна. Съвсем не. Смяташ, че понеже е студен, снегът би трябвало да е скован като зимата, а понеже е бял — да е неподвижен като саван. Но лавината опровергава това!

Лавината е сняг, превърнат в пещ. Тя си остава ледена, а поглъща. Над Гуинплейн се бе сринала лавина. Беше го изтръгнала като дрипа, изкоренила като дърво, тласнала, като да беше камък.

Той преповтори мислено своето падение. Задаваше си въпроси и си отговаряше. Страданието е разпит. Никой съдия не разпитва толкова подробно, колкото съвестта, когато води следствие по собственото си дело.

Какво количество угризение имаше в отчаянието му?

Той искаше да си даде сметка за това и разтвори съвестта си. Болезнена вивисекция.

Неговото отсъствие бе станало причина за катастрофа. Зависеше ли от него това отсъствие? Беше ли имал той свободата да избира в случая? Съвсем не. Той се бе почувствувал пленник. Какво го бе спряло и задържало? Затвор ли? Не. Верига? Не. Какво тогава? Тресащице. Той бе затънал в тресащицето на величието.

Кому не се е случвало да е привидно свободен, а да се усеща като с вцепенени криле.

Беше попаднал в клопка. Примамката се превръща в пленничество.

Все пак — оттук произтичаха неговите угризения — дали той просто се бе покорил на онова, което му се бе представило? Не. Беше го приел.

Че върху него бяха действували с насилие и изненада, това до известна степен беше вярно; но нима и той от своя страна не се бе поддад до известна степен? Не беше виновен, че се бе оставил да го отведат, но че бе допуснал да се увлече — това беше негова грешка. Имаше един миг, когато той можеше да избира. Оня Баркилфедро го бе

поставил пред една дилема и определено му бе дал възможността да реши съдбата си с една дума. Гуинплейн имаше възможност да каже „не“. А бе казал „да“.

Всичко бе произтекло от това „да“, произнесено в състояние на обърканост. Гуинплейн си даваше ясно сметка. Мисълта за това съгласие го изпълни сега с горчивина.

Но той се опита да се защити сам пред себе си и се запита дали наистина вината му бе толкова голяма затова, че бе приел да си възвърне правото, наследството, дома, като патриций да заеме мястото на дедите си, като сирак да получи отново името на баща си. Какво всъщност бе приел? Да бъде възстановен в правата си. От кого? От провидението.

Тогава Гуинплейн се разбунтува против себе си. Глупаво приемане! Каква сделка бе направил! Каква безсмислена замяна! Той бе на загуба срещу това провидение. Значи тъй? За да има два милиона рента, за да има шест-седем имения, за да има десетина-дванадесет двореца, за да има къщи в града и замъци в полето, за да има сто лакеи и хайки кучета, и каляски, и гербове, за да бъде съдник и законодател, за да носи корона и пурпурна мантия като крал, за да бъде барон и маркиз, за да бъде пер на Англия, той бе пожертвувал бараката на Урсус и усмивката на Деа! Заради едно несигурно величие, което сразява и поглъща човека, той бе пожертвувал щастието! Заради океана бе дал бисера. О, безумец! О, наивник! О, глупак!

Но все пак — и тук възражението отново стъпваше на твърда почва — в треската, която го бе обхванала, не всичко можеше да се нарече нездраво. Може би в отказа му би имало егоизъм, може би да приеме беше негов дълг. Какво трябваше да стори, след като тъй неочаквано бе станал лорд? Усложнените положения намират ума ни неподготвен. Така бе станало и с Гуинплейн. Дългът с неговите противоречиви повели, дългът, зовящ от всички страни едновременно, дълг многолик и почти противоречив — в такова объркано положение бе изпаднал Гуинплейн. Това го бе парализирало, особено по пътя между Корлеоне Лодж и Камарата на лордовете, и той не бе устоял. Онова което в живота се нарича издигане, фактически означава преминаване от прост към тревожен път. Къде за в бъдеще ще е праволинейността? Към кого е първият ни дълг? Към близките ни или към човешкия род? Нима човек не минава от малкото към голямото

семејство? Изкачваш се и чувствувааш постоянно нарастваща тежест върху съвестта си и колкото си по-високо, толкова по-задължен се чувствувааш. Разширяват се правата ти, увеличава се и дългът. Преследва те натрапчивата мисъл, която може и да е илюзия, че пред теб се разтварят едновременно много пътища и пред входа на всеки от тях сякаш виждаш насочен пръста на съдбата. Къде да отидеш? Да се махнеш? Да останеш? Да вървиш напред? Да отстъпиш? Какво да сториш? Странно е, че дългът има и свои кръстопътища. Отговорността може да бъде лабиринт.

А когато човек носи в себе си някаква идея, когато той сам е възплъщението на даден факт, когато едновременно е и символ, и плът, и кръв, няма отговорността не е още по-смустваща? Оттам произлизаше и загриженото покорство, и нямата тревога на Гуинплейн. Поради това именно той бе приел настойчивата покана да заседава в Камарата. Мислещият човек често е пасивен. Беше му се сторило, че чува непосредствената повеля на дълга. Да влезе в едно място, където може открито да говори за потисничеството и да поведе борба срещу него — нима това не означаваше осъществяване на най-съкровен и те му стремежи? И нима имаше право да откаже, когато му бе дадена думата, на него, чудовищен образец на човешкото общество, жив пример за кралските произволи, под които човечеството стана цели шест хиляди години? Имаше ли право да се отдръпне от огнения език, който се бе спуснал от небето над главата му?

Какво си бе казал той в мрачния и шеметен спор със съвестта си? Казал си бе следното:

„Народът е ням. Аз ще бъда неговият чудовищен защитник. Ще говоря заради немите. Ще говоря за малките на големите и за слабите на могъщите. Това е задачата на моята съдба. Бог има свои цели и ги изпълнява. Разбира се, странно е, че манерката на Хардкваноне, в която бе скрито превръщането на Гуинплейн в лорд Кланчарли, се е носила по морските вълни в продължение на петнадесет години, през течения и подмоли, през бури, и че цялата ярост на океана не ѝ е сторила никакво зло. Разбирам защо. Има съдби, които съдържат тайни. Аз държа ключа на моята съдба и ще разкрия нейната загадка. Аз съм предопределен! Имам мисия. Ще бъда лордът на бедните. Ще говоря вместо всички отчаяни мълчаливци. Ще превода заекванията им. Ще превода тяхното ръмжене и вой, техния шепот, грохота на

тълпите, недоизречените им жалби, неразбираемите гласове и всички тези зверски викове, които невежеството и страданията изтръгват от хората. Шумът на хората е нечленоразделен, както шумът на вятъра. Те викат, но виковете им остават неразбрани. Такъв вик е равносилен на мълчание, а мълчанието е тяхната слабост. Наложена слабост, която зове за помощ. Аз ще бъда тази помощ. Аз ще бъда разобличението. Ще бъда словото на народа. Благодарение на мен онези, другите, ще разберат. Ще бъда разкървавената уста, на която е изтръгнат намордникът. Ще кажа всичко. Това ще бъде велико дело.“

Да, красиво е да говориш вместо немите. Но да говориш на глухи, е тъжно. А такава беше втората част от неговото приключение.

Уви! Той се бе провалил.

Провалил се бе безвъзвратно.

Издигането, в което беше повярвал, щастливата съдба, цялата тази привидност, се бе сринала под него.

Какво падение! Да се сгромолиш в пяна от смехове.

Той бе повярвал, че е силен — толкова години бе плавал сред безбрежните страдания, а когато отнесе на щастливците печалния вик на цялата тази бездна, сблъска се с огромния риф на тяхното лекомислие. Той се бе сметнал за отмъстител, а стана клоун. Бе смятал да порази с гръм, а бе погъделичкал. Вместо вълнение бе срещнал подигравка. Той бе ридал и с това ги бе развеселил. Бе потънал сред тяхното веселие. Зловещо крушение.

И на какво се бяха смели те? На неговия смях.

Така това отвратително посегателство, чиито следи той бе запазил за цял живот, това осакатяване, което се бе превърнало във вечна усмивка, това лице, жигосано за кикот, образ на предполагаемото задоволство на народите от техните потисници, тази весела маска, създадена чрез изтезание, тази захилена паст, която той носеше вместо лице, това клеймо, означаващо „jussu regis“, това свидетелство за престъплението, извършено от краля срещу него, символ на престъплението, извършено от монархията срещу целия народ, бе възтържествувало над него, то го бе смазало и обвинението против палача се бе превърнало в присъда над жертвата! Чудовищен провал на справедливостта.

След като бе унищожила баща му, монархията бе унищожила и него. Злото, което бе направено, послужи като предлог и повод за

злото, което оставаше да се направи. Срещу кого се бяха възмутили лордовете? Срещу мъчителя? Не. Срещу измъчения. От една страна — тронът, от друга — народът; от едната страна — Джеймс II, от другата — Гуинплейн. Разбира се, това съпоставяне изваждаше на светлина едно покушение и едно престъпление. Кое беше покушението? Да се оплачеш. Кое беше престъплението? Да страдаш. Мизерията трябва да се крие и да мълчи, иначе тя е посегателство срещу короната. Впрочем дали тези хора, които бяха разпънали Гуинплейн на колелото на сарказма, бяха зли? Не, но те бяха жертва на своята съдба — бяха щастливи. Бяха палачи, без да подозират. Бяха в добро настроение. Бяха счели Гуинплейн за излишен. Той бе разпорил корема си, изтръгнал бе вътрешностите и сърцето си и им ги бе показал, а те му крещяха: „Играй, клоуне!“ И най-ужасното бе, че и самият той се смееше. Страшна верига оковаваше душата му и не позволяваше на мисълта да се покаже върху лицето му. Обезобразяването засягаше и неговия дух. И докато съвестта му се възмущаваше, собственото му лице я опровергаваше и се хилеше. Свършено бе. Той беше Човекът, който се смее, кариатида на света, който плаче. Замръзнала в грозен кикот мъка, понесла тежестта на един свят от нещастия и винаги зазидана във веселостта, в иронията, в хорското забавление. Заедно с всички потиснати, чието възпъвание беше, той споделяше отвратителното проклятие да бъде отчаяние, което хората не вземат на сериозно. Шегуваха се с мъката му. Той беше някакъв огромен палячо, породен от безизходността на човешкото нещастие, беглец от своята каторга, произведен в бог, изкачил се от дъното на сганта до подножието на трона, смесен със съзвездията, и след като бе развеселявал прокълнатите, бе развеселил и избраниците! Целият му запас от благородство, от възторг, от красноречие, от сърдечност, от душевна благодет, от ярост, от гняв, от любов, от неизразима мъка бе стигнал само за да предизвика изблик на смях! И той разбра — както бе казал и на лордовете, — че това не е изключение, а нещо естествено, обикновено, толкова разпространено и така тясно преплетено с всекидневието, че за него вече и не мислеха. Умиращият от глад се смее, просякът се смее, проститутката се смее, сиракът, за да печели хляба си, се смее, робът се смее, войникът се смее, народът се смее. Така е устроено човешкото общество, че всяка гибел, всички мизерии, всички катастрофи, всички трески, всички язви, всички

агонии се стапят над бездната в една ужасна гримаса на веселие. И той именно беше синтез на тази гримаса. Беше нейното възплъщение. Небесният закон, неизвестната сила, която управлява, бе пожелала един видим и осезаем призрак, призрак от плът и кръв, да олицетвори чудовищната пародия, която ние наричаме свят. Той беше призрак.

Неотменима съдба.

Той бе крещал: „Милост за страдалците!“ Напразно.

Бе пожелал да възбуди съжаление — беше възбудил ужас. Такова е естеството на призраците.

Но той не беше само призрак, беше и човек. Това беше неговата разкъсваща мъка. Външно призрак, вътрешно — човек. Човек може би повече от всеки друг, защото двойната му съдба олицетворяваше цялото човечество. И докато цялото човечество се съдържаше в него, той го чувствуваше вън от себе си.

В живота му имаше нещо непреодолимо. Какъв беше той? Окаяник? Не, защото беше лорд. Какъв беше? Лорд? Не, защото беше бунтовник. Той беше Носителят на светлина, страшен смутител на празненства. Той не беше сатана, разбира се, но беше Луцифер. Той пристигаше злокобен и носеше в ръката си факел.

Злокобен за кого? За зловещите. Страшен за кого? За страшните. Затова именно те го отхвърлиха. Да влезе в тяхната среда? Да го приемат? Никога. Непреодолимата преграда между него и тях беше не ужасяващата му маска, а мислите му. Думите му им се бяха сторили по-отблъскващи от лицето му. Нито една негова мисъл не можеше да бъде приета от света на тези велики и могъщи хора, в който една зла орисница бе пожелала да се роди и от който друга го бе прокудила. Между хората и истинския му образ имаше една маска, а между обществото и съзнанието му — стена. Като пътуващ акробат, той още от детинство се бе смесил с обширната жилава и здрава среда, наречена народ, беше наситен с магнетизма на тълпите, беше се слял с огромната човешка душа и по този начин бе загубил чувството си към владетелските класи. Горе той беше невъзможен. Връщаше се цял измокрен от кладенеца, наречен истина. Цял бе пропит със зловонието на бездната. Той бе отвратителен за тези властелини, парфюмирани с лъжи. За онзи, който живее с фикции, истината е отблъскваща. Жадният за ласкателства повръща от случайно погълнатата действителност. Онова, което той, Гуинплейн, им носеше, не беше за

пред хора. Какво бе то? Разум, мъдрост, справедливост. Могъщите го отхвърлиха с погнуса.

Между тях имаше епископи. Той им носеше бог. Що за нахалство!

Противоположните полюси се отблъскват. Никакво смесване не е възможно. Липсва преход. Срещу гордостта, съсредоточена в една каста, бе застанала лице с лице нищетата, съсредоточена в един човек, и целият резултат от тази страшна съпоставка беше само един яростен вик.

Да обвиняваш, е безполезно. Достатъчно е да констатираш. Сред този размисъл, който бележеше края на неговата съдба, Гуинплейн констатираше огромното безсмислие на своето усилие. Констатираше глухотата на високопоставените. Привилегированите нямат уши за отритнатите от съдбата. Грешка на привилегированите ли е това? Не. Уви, това е техен закон. Простете им. Да се вълнуват, за тях би означавало да абдикират. От господарите и от принцовете нищо не може да се очаква. Задоволеният е неумолим. За сития гладният не съществува. Щастливците не щат да знаят за нищо вън от себе си и се изолират. На прага на техния рай, както на прага на ада, трябва да се сложи надписа: „Оставете всяка надежда“.

Гуинплейн беше приет като призрак, попаднал сред богове.

При тази мисъл всичко в него се разбунтува. Не, той не беше призрак, беше човек. Беше им го казал, беше им го изкрещял — той беше Човекът.

Не беше привидение, а тръпнеща плът. Имаше мозък и мислеше. Имаше сърце и обичаше. Имаше душа и се надяваше. Всъщност дори цялата му вина беше в това, че твърде много се бе надявал.

Уви! Той бе преувеличил надеждите си дотам, че да повярва в това блестящо и мрачно нещо — висшето общество. Той, който беше вън от него, се бе върнал в него.

И веднага още, със стъпването си в него, то му бе дало трите си големи дарове: брак, род, каста. Бракът? На прага му той бе видял проституцията. Родът? Собственият му брат му бе ударил плесница и на другия ден го очакваше със сабя в ръка. Кастата? Тя преди малко му се бе изсмяла в лицето, на него — патриция, на него — нещастника. Той бе отхвърлен почти преди да бъде приет. И тези три първи стъпки в дълбоката социална сянка бяха открили пред краката му три бездни.

Цялото му нещастие бе започнало с едно предателско преобразяване. И тази катастрофа се бе приближила към него под образа на апотеоз! „Изкачи се!“ означаваше „Слез!“.

Той бе обратното на Йов. При него злощастиято бе започнало с благополучие.

О, трагична човешка загадка! Ето значи какви са клопките! Като дете той се бе борил с нощта и я бе победил. Като мъж се бе борил със съдбата и я бе сразил. Обезобразен, той бе станал лъчезарен, нещастен, бе станал щастлив. От заточението си бе съумял да направи свое убежище. Скитник, той се бе борил с просторите и като птиците небесни бе намирал своята трошица хляб. Див и самотен, той се бе борил против тълпата и я бе превърнал в своя приятелка. Атлет, той се беше борил против този лъв, народа, и го бе опитомил. Беден, той се беше борил против отчаянието, бе се справил с мрачната необходимост да живее и бе прибавил към мизерията си толкова радости на сърцето, че бе превърнал бедността си в богатство. Бе успял да се почувствува победител на живота. И изведнъж нови сили бяха връхлетели върху него от дъното на неизвестността, вече не със заплахи, а с милувки и усмивки; пред него, цял проникнат от ангелска любов, се бе явила демонична и материална любов; той, който бе живял с идеалното, бе обсебен от плътта; бе чул сладострастни думи, прилични на гневни крясъци; бе почувствувал прегръдка на женски ръце, които приличаха на възли на смок; след просветлението на истината бе дошло опиянението от лъжата — защото не плътта е реалното, а душата. Плътта е пепел, душата е пламък. Хората, с които бе свързан чрез бедността и чрез труда и които бяха истинското му семейство, бяха заменени от общественото семейство, но с опетнена кръв, и преди още да е влязъл в него, ето че се намираше в кървава разпра с един възможен братоубиец. Уви! Той се бе оставил да бъде наново издигнат в това общество, за което Брантом^[1], когото той не бе чел, е казал: „Синът с право може да извика баща си на дуел.“ Фаталната съдба му бе изкрещяла: „Ти не си от тълпата, ти си от избраниците!“ И бе отворила над главата му, като врата към небето, обществения таван, и го бе тласнала в този отвор, и го бе накарала да изскочи, неочакван и страшен, сред принцовете и господарите.

Неочаквано той бе видял около себе си вместо народа, който го приветствуваше, велможи, които го проклинаха. Мрачна метаморфоза.

Позорно възвеличаване! Внезапно ограбване на всичко, което съставляваше неговото щастие! Опустошаване на живота му чрез освиркване! Всички тези орли бяха разкъсали с човките си и Гуинплейн, и Кланчарли, и лорда, и циркаджията, и миналата, и новата му съдба!

Каква полза имаше от това, че бе започнал живота си с тържество над препятствията? Каква полза, че в началото бе победил? Уви, човек трябва да стигне до пропаст, иначе съдбата не е завършена.

Така полунасила, полудоброволно, защото след упънтейка бе имал работа с Баркилфедро и донякъде сам се бе съгласил да бъде отвлечен, той бе напуснал реалното заради химеричното, истинското заради фалшивото, Деа заради Джоузиан, любовта заради гордостта, свободата заради могъществото, гордата и бедняшка работа заради благоденствието, изпълнено с неясна отговорност, сянката, в която е бог, заради пламъците, където са демоните, рая заради Олимп!

Той бе отхапал от златния плод. Сега плюеше пепел.

Жалък резултат. Объркване, провал, падение и разруха, дръзко прогонване на всички негови надежди под бича на подигравките, безкрайно разочарование. И какво да прави сега? Какво съзираше, ако погледнеше към утрешния ден? Една гола сабя, чийто връх бе насочен към гърдите му и чиято дръжка държеше собственият му брат. Виждаше само отвратителния блясък на тази сабя. Останалото — Джоузиан, Камарата на лордовете, беше зад него, в чудовищна светлосянка, изпълнена с трагични силуети.

И този брат, който му се бе сторил толкова благороден и храбър! Уви! Този Том-Джим-Джак, който бе защитил Гуинплейн, този лорд Дейвид, който бе защитил лорд Кланчарли, той едва го бе зърнал, бе имал само време да получи от него плесница и да го обикне.

Колко нещастия!

Вече му бе невъзможно да отиде по-далеч. Около него всичко бе сринато. Впрочем и защо ли? Дъното на отчаянието е пълно с умора.

Опитът бе направен и не можеше да се започне отначало.

Гуинплейн беше като играч, който едно след друго е изиграл всичките си козове. Той се бе оставил да го завлекат в ужасна комарджийница. Без точно да си дава сметка за онова, което върши, защото илюзията трови именно така, незабелязано, той бе заложил Деа заради Джоузиан. Бе спечелил едно чудовище. Бе заложил Урсус

заради едно семейство и го бяха опозорили. Беше заложил циркаджийската естрада срещу лордско място. Имаше ръкопляскания, получи клетви. Последната му карта току-що бе хвърлена върху фаталната зелена покривка на пустия боулинг грийн. Гуинплейн бе загубил. Оставаше само да се заплати. Плащай, клетнико!

Поразените от гръм са почти неподвижни. Гуинплейн стоеше неподвижен. Ако някой го видеше отдалеч, изправен край парапета в мрачината, би помислил, че е камък.

Адът, змията и размислите се вият на кълбо. Гуинплейн слизаше по гробовните спирали на задълбочения размисъл.

Той преценяваше света, който току-що едва бе зърнал, с хладния поглед на окончателната равностметка. Брак, но без любов, семейство, но без братски чувства; богатство, но без съвест; красота, но без свян; правосъдие, но без справедливост; ред, но без равновесие; могъщество, но без разум; власт, но чрез безправие; блясък, но без светлина. Неумолима равностметка. Той подробно разгледа това последно видение, в което мисълта му се бе съсредоточила. Последователно премисли съдбата, положението, обществото и самия себе си. Какво бе съдбата? Клопка. Положението? Отчаяние. Обществото? Омраза. А самият той? Един победен. И от дъното на душата си извика: „Обществото е мащеха; природата е майка. Обществото е светът на тялото; природата е светът на душата. Обществото води до ковчега, до чамовия сандък в трапа, до червеите и там свършва. Природата води към крилат устрем, към преображение в зората, към издигане в небесата и оттам започва наново.“

Постепенно изпадаше в пароксизъм. Злокобна вихрушка. Последен блясък осветява нещата, които свършват, и човек отново вижда всичко.

Който съди, съпоставя. Гуинплейн сравни онова, което обществото му бе дало и което природата му бе дала. Колко добра се бе показала природата към него! Колко много му бе помагала тя, която е душата! Бяха му отнели всичко, всичко, дори и лицето, а душата му бе върнала всичко. Всичко, дори и лицето, защото на този свят имаше една неземна сляпа девойка, създадена нарочно за него, която не виждаше грозотата му, а виждаше красотата му.

И той бе допуснал да го разделят от нея! От това прекрасно същество, от това сърце, от това създание, което го приемаше, от тази

нежност, от този божествен сляп поглед, единствения, който наистина го виждаше на този свят — от всичко това той се беше откъснал! Деа беше негова сестра, защото той усещаше голямата ѝ обич, тайнствена като лазура, побрала в себе си цялото небе. Когато беше мъничка, за него Деа беше светата Дева; защото всяко дете си има своя света Дева и животът винаги започва с брак на души, осъществен в пълна невинност от две малки, непосветени девствености. Деа беше негова съпруга, защото те си имаха гнездо на най-високото клонче на непроницаемото дърво Хименей. Деа беше дори нещо повече — тя беше неговата светлина, защото без нея всичко беше пустота, и той я виждаше увенчана с лъчи. Какво ще стане с него без Деа? Какво да прави с всичко, което беше в него? Без нея нищо у него не живееше. Как бе могъл дори за миг да я изпусне от погледа си? О, нещастник! Той бе допуснал да го отдалечат от пътеводната му звезда, а там, където действуват грозните, неznайни сили на притеглянето, отдалечаването веднага води до пропаст! Къде беше тя, неговата звезда? Деа! Деа! Деа! Деа! Уви! Той бе загубил светлината си. Махнете звездите, какво остава от небето? Чернота. Но защо всичко това си бе отишло? О, колко щастлив бе той преди! Заради него бог отново бе създал рая, и то прекалено точно, дотам, че бе оставил в този рай да се вмъкне и змията! Но този път изкусеният беше мъжът. Той бе привлечен навън и попадна в ужасна клопка — сред хаоса на черните смехове, който е ад! Злокоба! Злокоба! Колко ужасно беше всичко, което го бе привлякло! Какво представляваше тази Джоузиан? О, тази страшна жена, полуживотно, полубожество! Сега Гуинплейн се намираще на обратния склон на изкачването си и виждаше обратната страна на заслепението си. Беше зловещо. Класата на господарите беше безобразна, короната беше отвратителна, пурпурната мантия беше злокобна, дворците бяха отровни, трофеите, статуите, гербовете бяха подозрителни, въздухът, който се дишаше там, бе нездрав и предателски и влудяваше човека. О, какви великолепни дрипи имаше панаирджията Гуинплейн! О, къде беше Зеленият сандък, бедността, радостта, сладкият скитнически живот, когато те всички бяха заедно, на ято, като лястовички! Бяха неразделни, всеки миг се виждаха — вечер, сутрин, на трапезата се побутваха с лакът, коленете им се докосваха, пиеха от същата чаша, слънцето влизаше през прозорчето, но то беше само слънце, а любовта беше Деа. Нощем всеки усещаше,

че другият спи недалеч, и сънят на Деа отиваше да кацне върху Гуинплейн, а сънят на Гуинплейн отиваше тайнствено да разцъфти над Деа! И на утрото не бяха напълно сигурни дали сред синия облак на сънищата не си бяха разменили целувки. Цялата невинност бе събрана в Деа, цялата мъдрост — в Урсус. Скитаха от град на град. Черпеха сили и опора от откритата и сърдечна радост на народа. Бяха като прелитащи ангели, достатъчно човеци, за да ходят по земята, и с не достатъчно големи криле, за да могат да отлетят. И сега — всичко това бе изчезнало! Къде? Възможно ли е да е било заличено? Какъв гробовен вятър го бе отвял? Нима си бе отишло? Нима е загубено? Уви, глухите всемогъщи сили, които тегнат над дребния народ, разполагат с целия възможен мрак и са способни на всичко! Какво им бяха сторили? И той не е бил там, за да ги закриля, да се опълчи, да ги запази, да ги защити като лорд — с титлата, със сана и със сабята си, като панаирджия — с юмруци и нокти!

И тук в съзнанието му отново изникна една горчива мисъл, най-горчивата от всички може би. Всъщност той не би могъл да ги защити! Той именно ги бе погубил. Тъкмо за да запази него, лорд Кланчарли, за да отдели неговото достойнство от допира му с тях, подлото обществено всемогъщество бе връхлетяло върху тях. За него най-добрият начин да ги предпази беше да изчезне и тогава онези нямаше да имат вече повод да ги преследват. Ако него го няма, тях ще ги оставят на спокойствие. Мисълта му навлизаше в смразяващ процеп. О, защо бе допуснал да го отделят от Деа? Нима неговият пръв дълг не беше спрямо Деа? Да служи и да защитава народа! Но Деа беше именно народът! Деа беше сирачето, беше сляпата, беше човечеството! О, какво ли са им сторили? Каква мъка е съжалението! Неговото отсъствие бе оставило свобода на действие за катастрофата. Той би споделил съдбата им. Или би ги взел и би ги отвел със себе си, или би погинал заедно с тях. Какво да прави сега без тях? Гуинплейн без Деа — възможно ли е това? Без Деа за него нищо не съществува! О, свършено беше! Сега любимите му близки безвъзвратно бяха потънали в неизвестността. Всичко бе изчерпано. Впрочем така осъден и прокълнат, имаше ли вече смисъл Гуинплейн да се бори? Нищо вече не можеше да очаква нито от хората, нито от небето. Деа! Деа! Къде е Деа? Загубена. Как? Загубена! Онзи, който е загубил душата си, може да я намери само на едно място — в смъртта.

Отчаян, обезумял от мъка Гуинплейн решително сложи ръка на парапета, сякаш бе намерил разрешение, и погледна към реката.

Три нощи вече не бе спал. Тресеше го. Мислите му, които смяташе за ясни, бяха объркани. Чувствуваше непреодолима нужда от сън. Постоя известно време така наведен над водата. Сянката му предлагаше голямо спокойно легло — безкрайността на мрака. Злокобно изкушение.

Той свали дрехата си, сгъна я и я сложи върху парапета. После разкопча жилетката си. В мига, когато щеше да я съблече, ръката му напипа нещо в джоба. Беше червеният бележник, който „библиотекарят“ на Камарата на лордовете му бе дал. Извади бележника от джоба, разгледа го на разсеяната нощна светлина, видя в него молива, взе го и върху първата попаднала му бяла страница написа следните два реда:

„Аз си отивам. Нека брат ми Дейвид ме замести и нека бъде щастлив!“

И се подписа: „Фърмън Кланчарли, пер на Англия“.

После свали жилетката и я сложи върху дрехата. Махна шапката си и я постави отгоре на жилетката. Пъхна в шапката бележника, отворен на страницата, на която бе написал завещанието си. Зърна един камък на земята, взе го и го сложи в шапката.

След като направи всичко това, погледна безбрежния мрак над себе си.

После главата му бавно се отпусна, сякаш теглена от невидимата нишка на бездните.

Между камъните в подпората на парапета имаше една дупка. Гуинплейн стъпи в нея, така че коляното му се издигна над парапета и той вече можеше да прекрачи без никакво усилие.

Скръсти ръце зад гърба си и се наведе.

— Така да бъде! — рече той.

И втренчи поглед в дълбоката вода.

В този миг почувствува близване по ръцете.

Стресна се и се извърна.

Зад него стоеше Хомо.

[1] Пиер Брантом (1540–1614) — френски писател, автор на мемоари, посветени на бита и нравите на придворните и

аристокрацията. [↑](#)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ МОРЕТО И НОЩТА

I

КУЧЕТО-ПАЗАЧ МОЖЕ ДА БЪДЕ И АНГЕЛ-ХРАНИТЕЛ

Гуинплейн извика:

— Ти ли си, вълчо!

Хомо замаха опашка. Очите му светеха в тъмнината. Той гледаше Гуинплейн.

После пак започна да ближе ръцете му. Един миг Гуинплейн стоя като пиян. Огромна надежда нахлу в него и го разтърси. Хомо! Какво видение! От четиридесет и осем часа той понасяше всички възможни зашеметяващи удари на съдбата. Оставаше му да изпита и удара от радостта. И ето че и този удар падна върху него. Отново нещо сигурно или поне светлинка, която щеше да го отведе натам, това внезапно проявяване на незнайното милосърдие, което може би се крие в съдбата. Сред най-гъстия гробовен мрак животът казваше: „Тук съм.“ В мига, когато вече нищо не очакваше, пред него изведнъж се очерта избавление, освобождение и в най-критичния момент на сгромолясването отново намери някаква опорна точка. И всичко това беше Хомо. За Гуинплейн вълкът беше като озарен от светлина.

Междувременно Хомо се бе обърнал да си върви. Направи няколко крачки и погледна назад, сякаш за да види дали Гуинплейн го следва.

Гуинплейн тръгна подире му. Хомо размаха опашка и продължи пътя си.

Пътят, по който бе тръгнал вълкът, минаваше по наклона на кея, Ефрок Стоун, който се спускаше към брега на Темза. Воден от Хомо, Гуинплейн слезе по този наклон.

От време на време Хомо обръщаше глава, за да се увери, че Гуинплейн е зад него.

При известни върховни обстоятелства нищо до такава степен не прилича на ум, който разбира всичко, както простият инстинкт на привързаното животно. Животното е сомнамбул-ясновидец.

Има случаи, когато кучето чувства нужда да следва господаря си, друг път — да го предшествува. Тогава инстинктът на животното

направлява човешкия разум. Безпогрешният му усет прозира ясно сред онова, което за нас е мрак. Животното неопределено разбира, че трябва да стане водач. Знае ли, че човекът е в беда и че то трябва да му помогне да я преодолее? Вероятно не. А може би — да. Във всеки случай някой знае това вместо него; много често, както вече казахме, върховната помощ, която смятаме, че иде отдолу, всъщност иде отгоре. Ние не познаваме всички образи, които бог може да приеме. Какво е в случая това животно? Провидение.

След като стигнаха на брега, вълкът се спусна по тясната ивица земя, която минаваше край Темза.

Вълкът не издаваше никакъв звук, не лаеше, вървеше мълчаливо. Хомо следваше своя инстинкт и изпълняваше дълга си с мъдрата сдържаност на преследван от закона.

След петдесетина крачки той се спря. Отдясно се очертаваше скеля. На края на тази скеля, нещо като пристан на колове, неясно се съзираше тъмната маса на доста голям кораб. На палубата на кораба, откъм носа, мъждукаше светлинка, прилична на кандило, готово да угасне.

Вълкът за последен път се увери, че Гуинплейн върви след него, после скочи на скелята, която представляваше дълъг надлез, застлан с накатранени дъски върху подпори от талпи, под който течаха водите на реката. За няколко мига Хомо и Гуинплейн стигнаха до носа на скелята.

Корабът, спрял в самия ѝ край, беше от онези тумбести холандски съдове с две неоградени палуби — едната откъм носа, другата откъм кърмата и по японски образец с дълбоко централно помещение без покрив, до което се слизаше по права стълба и което пълнеха с товари. Така че се получаваха две палуби едната отпред, другата отзад, както в нашите стари речни пътнически корабчета, с дупка по средата. Товарът запълваше дупката. Приблизително такава форма имат корабчетата, които децата правят от хартия. Под палубите имаше кабинни, които се свързваха с товарното помещение посредством врати и бяха осветени от странични люкове. Когато подреждаха товара, между балите оставяха проходи. Двете мачти на тези тумбести кораби бяха забити в двете палуби. Мачтата на носа се наричаше „Павел“, мачтата на кърмата се наричаше „Петър“, така че корабът се направляваше от двете мачти, както църквата от своите двама

апостоли. Нещо като китайски мост минаваше между двете палуби над централното помещение. При лошо време двете странични стени на мостчето се спускаха със специален механизъм и се получаваше покрив над средното помещение, така че при буря корабът се затваряше херметически. Тези много яки кораби имаха за дръжка на кормилото една греда, тъй като силата на кормилото трябва да бъде съразмерна с тежестта на габарита. Трима души — стопанинът и двама моряци, и освен тях едно момче-юнга — бяха достатъчни за маневрирането на тези тежки морски машини. Предната и задната палуба на кораба, както вече казахме, бяха без фалшбордове. Този кораб специално имаше голямо и издуто черно туловище, върху което се четеше надпис с бели букви: „Вограат. Ротердам“.

Различни морски събития и съвсем неотдавнашната катастрофа с осемте кораба на барон Де Пойнти^[1], при нос Карнеро бяха заставили цялата френска флота да се прибере към Гибралтар, бяха помели Ламанш и очистили всички военни кораби от пътя между Лондон и Ротердам, което позволяваше на търговските съдове да се движат без ескорт.

Корабът, върху който се четеше „Вограат“ и до който бе стигнал Гуинплейн, се допираше до пристана с лявата страна на задната си палуба, почти на равнището на скелята. Трябваше да се слезе по нещо като стъпало. Хомо с един скок, Гуинплейн на един разкрач се намериха на кораба. И двамата стъпиха на задната палуба. Тя беше пуста и по нея не се забелязваше никакво движение. Пътниците, ако имаше такива, а това бе вероятно, се бяха качили вече на кораба, тъй като той беше готов да потегли и товаренето бе приключено, което се виждаше от натрупаните в средното помещение бали и сандъци. Но пасажерите навярно си бяха легнали и сигурно вече спяха в стаите под палубата, тъй като пътуването щеше да се извърши през нощта. В такива случаи пасажерите се появяват на палубата едва на другата сутрин, като се събудят. Що се отнася до екипажа, в очакване на предстоящото тръгване, той навярно вечеряше в стаичката, която тогава се наричаше „моряшка кабина“. Ето защо двете палуби — на кормата и на носа, съединени с мостче, бяха толкова пуси.

По скелята вълкът почти тичаше. На кораба започна да върви полека, сякаш се стесняваше. Махаше опашка вече не радостно, а леко

и тъжно като тревожно куче. Все така пред Гуинплейн прекоси задната палуба и мина по мостчето.

Когато стъпи на мостчето, Гуинплейн забеляза пред себе си светлина. Беше същата, която бе зърнал от брега. При основата на предната мачта на земята бе оставен фенер; отблясъците, които този фенер хвърляше, изрязваха върху тъмния фон на нощта един силует с четири колела. Гуинплейн позна старата каручка на Урсус.

Бедната каручка, която същевременно беше и колиба и в която той бе пропътувал детството си, бе закрепена за мачтата с дебели въжета, чиито възли се виждаха в колелата. След като толкова дълго бе стояла неподвижна, сега тя бе съвсем съсипана. Нищо не руши предметите и хората повече от бездействието. Каручката печално бе клюмнала на една страна. Оставена в забрава, тя съвсем се бе парализирала, освен това страдеше и от онази неизлечима болест, наречена старост. Безформеният ѝ прояден профил се накланяше като развалина. Всичко, от което бе направена, бе повредено — железните части бяха ръждясали, кожата се бе нацепила, дървото бе изгнило. Предното стъкло, през което проникваше лъч от фенера, беше цяло пропукано. Колелата се бяха разкривили. Стените, подът и осите на колелата изглеждаха изтощени от умора и цялата каручка имаше някакъв сломен и умоляващ вид. Щръкналите върхове на стръквата приличаха на две ръце, вдигнати към небето. Цялата барака беше клюмнала. Отдолу висеше веригата на Хомо.

Да намериш отново живота, щастието, любовта си и да се спуснеш като луд към тях — на пръв поглед това изглежда най-естествено. Да, освен в случаите, когато трепериш до дъното на душата си. Онзи, който излиза цял разтърсен и объркан от поредица предателски катастрофи, става предпазлив дори и в радостта, бои се да не навлече своята прокоба на онези, които обича, чувствава се опасно заразителен и внимателно пристъпва към щастието. Раят отново се отваря, но преди да влезеш, го оглеждаш.

Залитащ от преживените вълнения, Гуинплейн наблюдаваше.

Вълкът мълчаливо отиде и легна при веригата си.

[1] 21 април 1706 г. — Б.а. ↑

II

БАРКИЛФЕДРО СЕ ЦЕЛЕСЕ В ОРЕЛА, А УЛУЧИ ГЪЛЪБИЦАТА

Стълбичката на колибката беше спусната. Вратата беше полуотворена. Вътре нямаше никого. Пестеливата светлина, която влизаше през предното стъкло, неясно очертаваше вътрешността на бараката с печална светлосянка. Върху олющените дъски — едновременно външни стени и вътрешна облицовка — се различаваха надписите на Урсус, които славеха величието на лордовете. На един гвоздей до вратата Гуинплейн видя яката и елека си, закачени като дрехи на мъртвец в морга.

В този момент той нямаше нито жилетка, нито горна дреха.

Каручката скриваше нещо, което бе проснато на палубата в основата на мачтата и което фенерът осветяваше. Беше дюшек, от който се подаваше един край. Вероятно някой лежеше върху дюшека. Виждаше се също някаква сянка, която се движеше.

Чуваше се говор. Скрит зад каручката, Гуинплейн се вслуша.

Беше гласът на Урсус.

Този тъй суров външно и тъй нежен вътрешно глас, който толкова често бе нагрубявал и толкова добре бе направлявал Гуинплейн още от детството му, вече не звучеше проникновено и оживено както преди. Беше дрезгав и нисък и в края на всяко изречение преминаваше във въздишка. Той само далечно напомняше някогашния ясен и звънък глас на Урсус. Сега беше като говор на човек, чието щастие е мъртво. Гласът също може да се превърне в призрак.

Урсус сякаш не разговаряше, а мърмореше сам на себе си. Впрочем ние вече знаем, че той обичаше монологите. Дори и заради това минаваше за маниак.

Гуинплейн затаи дъх, за да не пропусне нито дума от онова, което Урсус казваше, и ето какво чу:

— Много опасни са този вид кораби. Няма фалшбордове. Ако се изтърколиш, няма какво да те задържи. Ако времето се развали, ще

трябва да я сваля под палубата, а това ще бъде ужасно. Едно неумело движение, едно стряскане и може да получи разрыв на сърцето. Виждал съм такива случаи. Ах, господи, какво ще стане с нас? Дали спи? Да. Спи. Струва ми се, че спи. Да не е в безсъзнание? Не. Пулсът ѝ е доста силен. Положително спи. Сънят отлага присъдата. Добре, че не е будна. Какво да направя, за да не идват хора насам? Господа, ако на моста има някой, моля да не вдига шум! Не се приближавайте, ако нямате нищо против. Знаете, трябва да се внимава с такова крехко същество. Разбирате, тя има температура. Съвсем е младичка. Едно момиченце, което има температура. Сложих ѝ този дюшек вън, за да лежи на въздух. Обяснявам това, за да внимавате. Тя падна от немощ на дюшека, сякаш бе загубила съзнание. Но сега спи. Бих искал да не я събуждате. Обръщам се към жените, ако тук има дами. Девойче — да ти скъса сърцето. Ние сме само бедни пътуващи артисти, моля да имате малко милост, а освен това, ако трябва да се заплати нещо, за да се пази тишина, аз ще платя. Благодаря ви, госпожи и господа. Има ли някой? Не. Мисля, че няма никого. Говоря напразно. Толкова по-добре. Господа, благодаря ви, ако сте там, и ако не сте, пак ви благодаря. Челото ѝ е цялото в пот. Няма как, да се върнем в каторгата и да поемем хомота. Мизерията пак настъпи. Ето че отново ще трябва да се оставим на течението. Една ръка, ужасната ръка, която не се вижда, но която винаги усещаш върху себе си, внезапно ни обърна към черната страна на съдбата. Така да бъде. Няма да се отпуснем! Само че не бива тя да е болна. Глупав изглеждам, дето си говоря сам на глас, но все пак, ако се събуди, тя трябва да усети, че край нея има някой. Само дано не ми я събудят внезапно! Тихо, в името на небето! Ако се стресне и подскочи, не ще е за добро. Ще бъде неприятно, ако някой дойде насам. Мисля, че хората на кораба спят. Благодаря на провидението за тази отстъпка. Да. Но къде ли е Хомо? В цялата тази суматоха забравих да го вържа. Вече не зная какво правя. Повече от час не съм го видял. Сигурно е отишъл вън да си търси вечеря. Само да не му се случи нещо лошо! Хомо! Хомо!

Хомо леко чукна с опашка по дъските на палубата.

— А, ти си тук, тук си! Слава богу! Да се загуби Хомо, това вече ще бъде прекалено. Тя движи ръката си. Може би ще се събуди. Мълчи, Хомо. Започва отливът. Ей сега ще потеглим. Мисля, че тази нощ времето ще е хубаво. Няма вятър откъм север. Знамението виси на

мачтата. Леко ще изкараме пътуването. Не зная вече как е положението с луната. Но облаците едва се движат. Едва ли ще има вълнение. Времето ще бъде добро. Тя е бледа. От слабост. Не, червена е. Това пък ще е от температурата. Не, не. Розова е. Добре е. Вече не виждам ясно. Горкичкият ми Хомо, аз вече не виждам ясно. Така значи, ще трябва отново да започваме живота. Пак ще се заловим за работа. Нали разбираш, останахме само ние двамата с тебе. Двамата ще работим за нея — ти и аз. Тя ни е детето. Аха, корабът се клати. Потегляме. Сбогом, Лондон! Сбогом, лека нощ, върви по дяволите! Ах, този ужасен Лондон!

И наистина на кораба се усещаше глухо клатушкане като на тръгване. Задната му част вече се отделяше от стената. На другия край на носа се виждаше един човек, застанал прав. Навярно стопанинът бе излязъл от вътрешното помещение и бе развързал въжето от брега и сега движеше кормилото. Както подобава на човек, отличаващ се с двойна флегматичност — на холандец и на моряк, той гледаше само към канала, нищо не чуваше, нищо не виждаше освен водата и вятъра и превит под дръжката на кормилото, почти се сливаше с мрака, като бавно минаваше по задната палуба от левия към десния борт. Приличаше на призрак с гредата на рамо. Беше сам на палубата. Докато плаваха по реката, друг моряк не бе необходим. За няколко минути корабът стигна до талвега на реката и заслиза без никакво клатушкане. Едва развълнувана от отлива, Темза беше спокойна. Водата влачеше кораба и той бързо се отдалечаваше. Зад него черният декор на Лондон се стапяше в мъглата.

Урсус продължи:

— Нищо, ще ѝ дам дигиталис. Боя се да не започне да бълнува. Дланите ѝ са потни. Но какво толкова сторихме на господата? Колко бързо дойде цялото това нещастие! Отвратителна е бързината, с която ни сполита зло. Камък падне, а има нокти. Като ястреб над чучулига. Такава е съдбата. И ето те на легло, мило мое дете! Пристигаме в Лондон и казваме: „Голям град, красиви паметници, а Саутуърк е чудесно предградие.“ Настаняваме се в него. А сега за нас това са ужасни места. Какво мога да сторя? Радвам се, че се махам оттук. Днес сме тридесети април. Никога не съм имал доверие на този месец. През април има само два щастливи дни — пети и двадесет и седми — и четири нещастни — десети, двадесети, двадесет и девети и тридесети.

Това е било установено с положителност от изчисленията на Кардан. Искам този ден да е вече отминал. Все пак, като потегли, човек се чувства по-леко. Призори ще бъдем в Грейвсенд, а утре вечер — в Ротердам. Ей богу, започвам някогашния живот с каручката. Ние ще си я теглим, нали, Хомо?

Леко потропване съобщи за съгласието на вълка.

Урсус продължи:

— Да можеше човек да излезе от нещастиято, както се излиза от град! Хомо, ние още бихме могли да бъдем щастливи. Но, уви, винаги ще тъгуваме за онзи, който вече не е с нас. Сянката на загубения винаги остава над тези, които продължават да живеят. Ти знаеш за кого говоря, Хомо. Ние бяхме четирима, сега сме вече само трима. Животът е непрекъснато губене на онова, което обичаме. Зад себе си оставяме диря от страдания. Съдбата ни смайва с изобилието си от непоносими мъки. И след това хората се чудят, че старците мърморят. Отчаянието създава неудачниците. Добричкият ми Хомо, по пътния вятър се задържа. Вече съвсем не се вижда куполът на „Свети Павел“. Ей сега ще минем край Гринидж. Това значи, че ще сме изминали повече от шест мили. Ах, аз завинаги обръщам гръб на тези ужасни столици, пълни със свещеници, със съдии и със сган. Предпочитам да гледам как трепкат листата в горите. Челото ѝ е все така в пот! На ръката ѝ са изскочили големи лилави вени, които никак не ми харесват. Това е от треската. Ах, господи, всичко това ме убива! Спи, детето ми! О, да, тя спи.

В този миг се издигна един глас, неизразим глас, който изглеждаше далечен, сякаш идеше някъде от висините и от глъбините, божествено злокобен глас, гласът на Деа.

Всичко, което Гуинплейн бе преживял до този миг, изчезна. Говореше неговият ангел. Стори му се, че чува думи, произнесени извън живота, сред някакъв небесен унес.

Гласът казваше:

— Той стори добре, че си отиде. Този свят не е за него. Но трябва и аз да отида при него. Татко, аз не съм болна, преди малко ви слушах, докато говорехте, добре съм, нищо ми няма, спях. Татко, аз ще бъда щастлива.

— Дете мое, какво искаш да кажеш? — запита Урсус тревожно.

Отговорът беше:

— Татко, не скърбете!

Настъпи кратко мълчание, през което тя сякаш си поемаше дъх, после до Гуинплейн стигнаха тези думи, произнесени бавно:

— Гуинплейн не е вече тук. И сега аз наистина съм сляпа. Не познавах тъмнината. Тъмнината е отсъствието.

Гласът пак спря, после продължи:

— Винаги ме беше страх, че той ще отлети. Чувствувах, че е небесен. И ето, той неочаквано отлетя. Така трябваше да се свърши. Душите отлитат като птиците. Но гнездото на душата е в онези дълбочини. Там има магнит, който привлича всичко, и аз знам къде ще срещна Гуинплейн. Няма да се мъча, за да намеря пътя, ще видите. Татко, той е там. По-късно и вие ще дойдете при нас. И Хомо също.

Като чу името си, Хомо леко тропна по палубата.

— Татко — поде гласът, — нали разбирате, че щом Гуинплейн не е тук, всичко е свършено. И да искам да остана, не ще мога, понеже човек трябва да диша. Не бива да искаме невъзможното. Когато бях с Гуинплейн, аз просто живеях. Сега Гуинплейн го няма и аз умирам. То е същото. Трябва или той да се завърне, или аз да си отида. Щом той не може да се върне, аз си отивам. Да умреш, е хубаво. Никак не е трудно. Татко, онова, което тук изгасва, светва на друго място. Да живее човек на тази земя, където сме ние, то е просто сърцето да ти се къса. Човек не може постоянно да бъде нещастен. Затова и аз отивам, както вие казвате, при звездите; там ще се оженим, там вече няма да се разделяме, ще се обичаме, ще се обичаме, ще се обичаме и ето това е бог.

— Хайде, не се дразни! — рече Урсус.

Гласът продължи:

— Ето например миналата пролет бяхме щастливи, бяхме заедно и бяхме щастливи, а сега всичко е друго. Вече не си спомням в кой градец бяхме, имаше дървета, слушах как синигерчетата пеят. Дойдохме в Лондон. Всичко се промени. Не ви правя упрек. Отиваш на някое място, без да знаеш какво ще стане. Татко, помните ли? Веднъж в голямата ложка дойде една жена. Вие казахте: „Тя е херцогиня!“ Аз се натъжих. Мисля, че по-добре щеше да е, ако си бяхме стояли в малките градчета. След това Гуинплейн направи добре. Сега е мой ред. Понеже сам вие ми разказвахте как, като съм била съвсем малка и майка ми умряла, съм била на земята през нощта и снегът ме затрупвал, и той,

който също бил малък и също така съвсем сам, дошъл и ме прибрал и така съм оживяла, вие не може да се изненадвате, че днес аз непременно трябва да вървя и че искам да отида да видя дали Гуинплейн е в гроба. Защото единственото нещо, което съществува в живота, е сърцето, а след живота — душата. Нали разбирате какво ви казвам, татко? Но какво се движи? Струва ми се, че сме в някаква къща, която се движи. А пък не чувам шум на колела.

След кратко мълчание гласът добави:

— Не различавам добре кое беше вчера и кое днес. Не се оплаквам. Не зная какво е станало, но трябва да са се случили много неща.

Тези думи бяха казани с дълбока безутешна кротост и с въздишка, която Гуинплейн чу, и завършиха така:

— Трябва да си отида, освен ако той се върне...

Сломен, Урсус измърмори полугласно:

— Не вярвам във възкресения.

После продължи:

— Това е кораб. Ти питаш защо къщата се движи. Ние сме на кораб. Успокой се. Не бива да приказваш много. Дъще, ако поне малко ме обичаш, не се движи, за да не ти се покачи температурата. Както съм стар, аз няма да мога да понеса ти да се разболееш. Пощади ме, не се разболявай!

Гласът пак се разнесе:

— Да го търся на земята, има ли смисъл? Щом мога да го намеря само на небето.

Урсус отговори, като се мъчеше да придаде на гласа си заповеднически тон:

— Успокой се! Понякога ти нямаш нито капка разум! Препоръчвам ти да лежиш мирно! В края на краищата не си длъжна да знаеш какво означава куха вена. Аз ще съм спокоен, ако и ти си спокойна. Дете мое, направи й ти нещо за мене! Той те спаси, но аз те прибрах в дома си. Така ти сама влошаваш положението си. Това не е добре. Трябва да се успокоиш и да заспиш. Всичко ще се нареди. Давам ти честна дума, че всичко ще се нареди. Впрочем имаме късмет — времето е много добро. Сякаш нощта е такава нарочно заради нас. Утре ще бъдем в Ротердам, който е град в Холандия, на устието на Маас.

— Татко — каза гласът, — виждате ли, когато още от дете си бил винаги с някого, това не бива да се променя, защото тогава ще трябва да умреш, и дори и да искаш, не можеш нищо друго да направиш. Аз все пак много ви обичам, но усещам, че вече не съм напълно с вас, макар още да не съм и с него.

— Хайде — настоя Урсус. — Опитай се пак да заспиш!

Гласът отговори:

— Сънят не ще ми липсва.

Цял разтреперан, Урсус продължи:

— Казвам ти, че отиваме в Холандия, в Ротердам, който е град.

— Татко — продължи гласът, — аз не съм болна. Ако за това се тревожите, можете да се успокоите, нямам треска, само ми е малко топло.

Урсус промълви:

— На устието на Маас.

— Аз съм добре, татко, но виждате ли, чувствавам как умирам.

— Да не ти е минало, такова нещо през ума! — рече Урсус.

И добави:

— Само да няма сътресение, господи!

Настъпи мълчание.

Изведнъж Урсус извика:

— Какво правиш? Защо ставаш? Моля ти се, легни веднага!

Гуинплейн потрепери и подаде глава.

III

ОТНОВО В РАЯ НА ЗЕМЯТА

И видя Деа. Тя бе застанала права върху дюшека. Носеше дълга бяла, грижливо затворена дреха, която позволяваше да се види само началото на раменете и нежната извивка на врата. Ръкавите се спускаха до китките, полите покриваха нозете ѝ. Виждаха се ръцете, върху които се издуваха сини разклонени вени, горещи от треска. Цяла потръпваше, но не политаше, а по-скоро се поклащаше като тръстика. Фенерът я осветяваше отдолу. Лицето ѝ беше неописуемо красиво. Разпуснатите ѝ коси се вееха. Нито една сълза не се стичаше по страните ѝ. В зениците ѝ имаше пламъци и тъма. Беше бледа, с онази прозрачна бледина, която придава божествен израз на земното лице. Чудното ѝ нежно тяло сякаш се сливаше с гънките на дрехата. Тя цяла се огъваше като трепетен пламък и същевременно се чувствуваше, че е започнала да се превръща в сянка. Широко отворените ѝ очи блестяха. Сякаш самата тя бе вече гробница и душа, изправена пред незнаен изгрев.

Урсус, когото Гуинплейн виждаше откъм гърба, бе вдигнал уплашено ръце.

— Дъще! Ах, господи, тя започна да бълнува, това е бълнуване! Ето от какво се боях. Пазя я от сътресение, защото то би я убило, а от друга страна, тъкмо някакво разтърсване ще я спаси от лудост. Мъртва или луда! Какво положение! Какво да правя, господи? Дъще, легни си!

В това време Деа заговори. Гласът ѝ беше почти неуловим, сякаш някаква небесна преграда бе вече застанала между нея и земята.

— Татко, вие се мамите. Аз съвсем не бълнувам. Много добре чувам всичко, което ми казвате. Казвате ми, че тази вечер очакваме много посетители и че ще трябва да играя, съгласна съм, ето виждате ли, че съм напълно с ума си, но не знам как ще стане това, понеже аз вече съм мъртва, а и Гуинплейн е мъртъв. Аз все пак ида. Съгласна съм да играя. Ето ме. Но Гуинплейн вече го няма.

— Дете мое — повтори Урсус, — хайде, послушай ме. Легни си.

— Няма го вече! Няма го! О, колко е тъмно!

— Тъмно! — прошепна Урсус. — Тя за пръв път произнася тази дума!

Почти безшумно, Гуинплейн се изкачи по стълбичката на бараката, влезе, откачи елека и кожената си яка, облече елека и сложи яката на врата си и слезе от колибката, все така прикрит зад нея, зад въжата и мачтата.

Деа продължаваше да движи устни — шепнеше си нещо. Постепенно шепотът ѝ премина в песен. Със спирания и пропуски, поради бълнуването, тя затананика тайнствения призив, който толкова пъти бе отправяла към Гуинплейн в „Победеният хаос“. Запя. Песента ѝ беше неясна и тиха като бръмчене на пчела:

*Noche, quítate de alli,
La alba canta...*^[1]

Спря.

— Не, не е истина. Не съм мъртва. Какво казах? Уви! Аз съм жива! Аз съм жива, а той е мъртъв. Аз съм долу, а той е горе. Той си отиде, а аз останах. Никога вече не ще го чуя да говори и да върви. Бог ни беше дал малко рай на тази земя и ни го отне. Гуинплейн! Свършено е. Не ще го чувствам вече до себе си. Никога. Ах, гласа му! Не ще слушам вече неговия глас.

И пак запя:

*Es menester a cielos ir...
... Dexa, quiero,
A tu negro
Caparazón.*^[2]

И тя простря ръка, сякаш търсеше опора в безкрая.

Гуинплейн изскочи до внезапно окаменелия Урсус и коленичи пред нея.

— Никога — каза Деа. — Никога вече не ще го чуя!

И запя в унес:

*Dexo, quiero,
A tu negro
Caparazón!*

Тогава тя чу глас, любимия глас, който ѝ отговори:

*O ven! ama!
Eres alma,
Soy corazón.* ^[3]

И в същия миг Деа почувствува под ръката си главата на Гуинплейн. Тя нададе неизразим вик:

— Гуинплейн!

Върху бледото ѝ лице се появи звездна светлина и тя се олюля.

Гуинплейн я пое в ръцете си.

— Жив! — извика Урсус.

Деа повтори:

— Гуинплейн!

Главата ѝ се отпусна до лицето на Гуинплейн и тя тихичко каза:

— Ти слезе! Благодаря.

И както беше седнала върху коляното на Гуинплейн, който я прегръщаше, вдигна чело, обърна към него кроткото си лице и впери в очите му пълен с мрак и лъчи поглед, сякаш го гледаше.

— Ти си! — каза тя.

Гуинплейн целуваше дрехата ѝ. Има думи, които са едновременно и слова, и викове, и вопли. В тях се смесват унес и мъка. Те нямат никакъв смисъл, а изразяват всичко.

— Да, аз съм! Аз съм! Аз, Гуинплейн! Този, на когото ти си душата, чуваш ли? На когото ти си детенцето, съпругата, звездата, дъхът! За когото ти си животът и вечността! Аз съм! При тебе съм и те държа в ръцете си. Жив съм. Твой съм. О, като си помисля, че тъкмо исках да свърша със себе си! Оставаше само миг! Ако не беше Хомо!... Ще ти разкажа после. Колко близо до радостта е отчаянието! Деа, ние ще живеем! Деа, прости ми! Да! Твой съм навеки! Ти си

права, пипни челото ми, за да се убедиш, че съм аз. Да знаеш само! Но сега вече нищо не може да ни раздели. Аз излизам от ада и пак се качвам на небето. Ти казваш, че слизам, не, аз се изкачвам. Ето ме пак с тебе. Завинаги, казвам ти! Заедно! Ние сме заедно! Кой би помислил такова нещо? Намерихме се отново. Всичко лошо отмина. Пред нас остава само опиянението. Отново ще започнем нашия щастлив живот и тъй добре ще затворим вратата, че злата съдба никога вече не ще може да се промъкне! Ще ти разкажа всичко. Има да се чудиш! Корабът вече отплува. Никой не може да го спре. Ние сме на път, на свобода. Отиваме в Холандия, там ще се оженим, никак не ще ми е трудно да си печеля хляба, кой може да ми попречи? Вече няма от какво да се боим. Обожавам те.

— Не бързай толкова! — промълви Урсус.

Разтреперана, Деа опипваше с ангелска ласка лицето на Гуинплейн. Той чу как тя си каза:

— Такъв е и господ.

После започна да опипва и дрехите му.

— Яката — каза. — Елекът. Същият си е. Всичко е като преди.

Смаян, разцъфнал, засмян, облян в сълзи, Урсус ги гледаше и си шепнеше:

— Нищо не разбирам! Аз съм един тъп идиот. Гуинплейн жив! А аз уж видях, като го погребвах! Плача и се смея. Друго не мога. Толкова съм изглупял, сякаш и самият аз съм влюбен. Там е работата, че наистина съм влюбен. Влюбен съм в двамата. Дърто магаре, стига! Прекалено много вълнение! Твърде много вълнение! От това се страхувах. Не, тъкмо това исках. Гуинплейн, бъди внимателен с нея! Всъщност нека се целуват. Не е моя работа. Аз просто присъствувам на една случка. Чудно нещо изпитвам. Аз съм паразитът на тяхното щастие и получавам част от него. Нищо не правя, а ми се струва, че имам дял в цялата тази работа. Деца мои, аз ви благославям.

И докато Урсус редеше своя монолог, Гуинплейн извика:

— Деа, ти си прекалено красива! Не знам къде ми е бил умът през всички тези дни. Само ти си на земята! Ето че пак те виждам и не мога да повярвам. На този кораб? Но кажи ми, какво се е случило? Как стигнахте дотук? Къде е Зеленият сандък? Вас са ви ограбили, изгонили са ви. Това е подло! О, аз ще отмъстя за вас! Ще отмъстя за тебе, Деа! С мене ще има да се разправят. Аз съм пер на Англия.

Урсус се отдръпна, сякаш някаква планета го бе блъснала в гърдите, и внимателно погледна Гуинплейн.

— Че не е умрял, това е ясно, но дали не е полудял?

И той с недоверие се заслуша.

Гуинплейн продължи:

— Бъди спокойна, Деа. Аз ще внеса оплакване в Камарата на лордовете.

Урсус пак го изгледа и се чукна по челото с върха на пръста си.

После примирен промълви:

— Все ми е едно. Ще се уреди. Бъди и луд, ако щеш, мой Гуинплейн. Това е човешко право. Аз съм щастлив. Но какво означава всичко това?

Корабът продължаваше да се носи плавно и бързо, нощта ставаше все по-тъмна, от океана се надигаха мъгли и забулваха небето и никакъв вятър не ги разгонваше. Едва се съзираха няколко едри звезди, които една след друга се стапяха и след малко изчезнаха, и цялото небе стана черно, безкрайно и нежно. Реката се разширяваше, отляво и отдясно двата ѝ бряга се бяха превърнали в две тънки кафяви линии, почти слети с нощта. Цялата тъмнина дишаше дълбоко успокоение. Гуинплейн беше коленичил и държеше Деа в прегръдките си. Те говореха, възкликаваха, бърбеха, шепнеха в унес. Как да те опиша, о, радост?

— Ти си животът ми!

— Небе мое!

— Моя любов!

— Цялото ми щастие!

— Гуинплейн!

— Деа, аз съм пиан. Остави ме да целуна нозете ти.

— Значи си ти!

— В този миг искам да ти кажа толкова много неща едновременно. Не зная откъде да започна.

— Целуни ме!

— О, ти си моята жена!

— Гуинплейн, не ми казвай, че съм красива. Ти си красив!

— Ето че пак съм с тебе, държа те до сърцето си! Това е истина. Ти си моя. Не сънувам. Наистина си ти. Възможно ли е? Да. Отново се връщам към живота. Само да знаеш какви събития се случиха! Деа!

— Гуинплейн!

— Обичам те.

А Урсус шепнеше:

— Радвам се като дядо.

Хомо бе излязъл от мястото си под каручката и незабелязано минаваше от един към друг, без да се натрапва, и безразборно лижеше каквото му попадне — ту тежките обувки на Урсус, ту елека на Гуинплейн, ту роклята на Деа, ту дюшека. Той пък така благославяше.

Бяха отминали Чатам и устието на Медуей. Наближаваха морето. Мрачното спокойствие на простора беше тъй дълбоко, че слизаха без никакво друсане. Не бе необходимо корабът да маневрира и никой от моряците не бе повикан на палубата. На другия край на кораба, все така сам на кормилото, стопанинът управляваше. Отзад беше само този човек, отпред фенерът осветяваше щастливата група, за която най-голямото нещастие внезапно се бе превърнало в блаженство, защото неочаквано отново се бе събрала.

[1] Върви си, нощ. Зората пее (исп.). — Б.а. ↑

[2] Трябва да отида на небето... Остави, моля те, твоето черно покривало (исп.). — Б.а. ↑

[3] О! Ела! Обичай! Ти си душа. Аз съм сърце (исп.). — Б.а. ↑

IV

НЕ. НА НЕБЕТО

Изведнъж Деа се освободи от прегръдките на Гуинплейн и се надигна. Притисна с две ръце сърцето си, сякаш искаше да го успокои.

— Какво ми е? — рече тя. — Нещо ми става. Радостта ме задушава. Нищо. Така е добре. О, мой Гуинплейн, когато ти се появи, почувствувах удар. Удар от щастие. Човек не е на себе си, когато цялото небе нахлуе в сърцето му. Без тебе усещах, че умирам. Ти ми върна истинския живот, който си отиваше. Усетих някакво раздиране, разкъсване на тъмнината и почувствувах как избликва животът, пламенен живот, трескав и сладостен. Необикновен е този живот, който ти ей сега ми дари. Толкова е небесен, че човек не може малко да не страда. Сякаш душата ми растеше, растеше и не можеше да се побере в тялото ми. Този ангелски живот, тази пълнота прелива към главата ми и цяла ме прониква. Сякаш в гърдите ми трепкат криле. Чувствувам се особено, но много съм щастлива. Гуинплейн, ти ме възкреси.

Тя поруменя, после пребледня, пак се изчерви и падна.

— Уви! — каза Урсус. — Ти я уби.

Гуинплейн простря ръце към Деа. Върховна тревога замести върховния унес — какъв удар! Сам той би се строполил, ако не трябваше да я подкрепя.

— Деа! — извика разтреперан той. — Какво ти е?

— Нищо — каза тя. — Обичам те.

Тя лежеше в прегръдките на Гуинплейн като празна дреха. Ръцете ѝ висяха.

Гуинплейн и Урсус положиха Деа върху дюшека. Тя каза тихо:

— Не мога да дишам легнала.

Изправиха я да седне.

Урсус каза:

— Възглавница!

Тя отвърна:

— Защо? Аз имам Гуинплейн.

И сложи глава на рамото на Гуинплейн, който бе седнал зад нея и я крепеше. Очите му бяха пълни с тревога и мъка.

— О, колко ми е добре! — каза тя.

Урсус хвана китката ѝ и започна да брои ударите на артерията. Не вдигаше глава, нищо не казваше и можеше да се отгатне какво мисли само по бързото трепкане на клепачите му, които конвулсивно се отваряха и затваряха, сякаш за да попречат на поройните сълзи да потекат.

— Какво и е? — запита Гуинплейн.

Урсус сложи ухо над лявата гръд на Деа.

Гуинплейн пламенно повтори въпроса си, като същевременно трепереше да не би Урсус да му отговори.

Урсус погледна Гуинплейн, после Деа. Беше бял като платно. Каза:

— Трябва да сме пред Кентърбъри. Разстоянието оттук до Грейвзеид не е много голямо. Цяла нощ времето ще бъде хубаво. Няма защо да се боим от нападение по море, защото военните кораби са към испанския бряг. Добре ще пътуваме.

Отпусната и все по-бледа, Деа мачкаше със сгърчени пръсти плата на роклята си. Тя въздъхна неизразимо замислено и пошепна:

— Разбирам какво ми е. Аз умирам.

Гуинплейн стана. Беше страшен. Урсус пое Деа.

— Да умреш! Ти да умреш! Не, това няма да стане. Ти не можеш да умреш! Да умреш сега! Невъзможно! Господ не е жесток. Да те върне и веднага след това да те отнеме! Не. Такива неща не се случват. Или тогава бог иска да се съмняваме в него. Или тогава всичко е клопка — земята, небето, детската люлка, майчината гръд, човешкото сърце, любовта, звездите! Или тогава бог е предател, а човекът — жертва на измама! Тогава значи не съществува нищо! Значи би трябвало да ругаем творението! Значи всичко е бездна. Деа, ти не знаеш какво говориш! Ти ще живееш. Аз искам от тебе да живееш! Ти трябва да ми се подчиняваш! Аз съм твой съпруг и твой господар. Запрещавам ти да ме напускаш! О, небеса! О, нещастни хора! Не, това не е възможно! И аз да остана на тази земя след тебе? Това е толкова чудовищно, вече не ще има слънце! Деа, Деа, съвземи се! Това е мигновена тревога, която ще премине. Човек понякога има тръпки, а после ги забравя. Абсолютно ми е необходимо ти да си здрава и вече

да не страдаш. Да умреш ти! Какво съм ти направил? Само като помисля такова нещо, разумът ми ме напуска. Ние си принадлежим един на друг, обичаме се. Ти нямаш никакви причини да си отидеш. Това ще бъде несправедливо. Престъпление ли съм извършил? Та нали вече ми прости? О, ти не можеш да желаеш да стана окаяник, престъпник, луд, прокълнат! Деа, моля те, заклевам те, умолявам те със скръстени ръце, не умирай!

И като зарови ръце в косите си, агонизиращ от ужас, задавен от сълзи, той се хвърли в краката ѝ.

— Мой Гуинплейн — каза Деа, — не съм виновна аз.

На устните ѝ избликна малко червена пяна, която Урсус изтри с полата на роклята ѝ, без проснатият на пода Гуинплейн да забележи. Гуинплейн прегръщаше нозете на Деа и ѝ се молеше с несвързани думи:

— Казвам ти, че не искам. Да умреш ти! Не, нямам сили. Добре, тогава нека умрем заедно! Иначе не може. Деа, ти да умреш! Няма начин да се съглася. Божество мое! Любов моя! Но разбери най-сетне, че аз съм тук. Заклевам ти се, че ти ще живееш. Да умреш! Но значи ти не разбираш какво ще стане с мене след твоята смърт! Ако можеш само да си представиш колко ми е необходимо да не те загубвам, ще видиш, че това е съвсем невъзможно, Деа! Нали разбираш, аз имам само тебе. Онова, което се случи с мен, е наистина необикновено. Ти дори не можеш да си представиш, че за няколко само часа аз изживях наново целия си живот. Разбрах едно, че не съществува нищо освен тебе! Ако тебе те няма, вселената губи смисъла си. Остани! Смили се над мене! Щом ме обичаш, живей! Ако отново те намерих, то е, за да те запазя. Почакай малко. Не може да си отидеш така, след като едва от няколко мига отново сме заедно. Не бъди нетърпелива. О, господи, как страдам! Нали не ми се сърдиш, кажи! Нали разбираш, че не можех да постъпя другояче, щом като самият уопънтейк дойде да ме вземе? Ще видиш, че след малко ще започнеш да дишаш по-леко. Деа, тъкмо всичко се уреди. Ние ще бъдем щастливи. Не ме хвърляй в отчаяние. Деа, аз нищо не съм ти сторил!

Той не говореше, а хлипаше. В думите му се долавяше смес от отчаяние и бунт. От гърдите на Гуинплейн излизаше стенание, което би могло да привлече гълъбици, и рев, от който и лъвовете биха побягнали.

Деа му отговори. Гласът ѝ ставаше все по-неясен. Тя се спираше почти на всяка дума:

— Уви! Безполезно е. Мой любими, виждам, че правиш всичко, каквото можеш. Преди един час аз исках да умра, сега вече не искам. Гуинплейн, Гуинплейн, когото обожавам, колко щастливи бяхме! Бог те изпрати в живота ми и ме взима от твоя живот. Ето че аз си отивам. Ти ще си спомняш за Зеления сандък, нали? И за твоята бедна сляпа Деа? Ще си спомняш песента ми. Не забравяй звука на моя глас и как ти казвах: „Обичам те!“ Нощем, когато спиш, аз ще идвам при тебе и ще ти го повтарям. Тъкмо пак се бяхме намерили, но радостта ни беше твърде голяма. Така и трябваше — да свърши веднага. Ето че наистина аз си отивам първа. Много обичам нашия баща Урсус и нашия брат Хомо. Вие сте добри. Тук не ми достига въздух. Отворете прозореца. Мой Гуинплейн, не съм ти казвала, но ревнувах, защото веднъж дойде една жена. Ти вече дори и не знаеш за кого ти говоря, нали? Покрийте ръцете ми. Малко ми е хладно. А Фиби? А Винос? Те къде са? Накрая човек обиква всички хора. Мили ти стават всички, които са били свидетели на щастието ти. Благодарен си им, че са били край тебе, когато си бил доволен. Защо всичко това отмина? Не разбрах много добре какво се случи през последните два дни. Сега умирам. Ще ме оставите с роклята ми. Преди малко, като я обличах, си мислех, че тя ще ми бъде саван. Искам да си остана с нея. Върху нея има целувки на Гуинплейн. О, как бих искала да поживея още! Какъв чудесен беше животът ни в бедната пътуваща колибка! Пеехме. Слушах ръкоплясканията! Колко хубаво беше, че никога не се делихме!

Струваше ми се, че съм на някакъв облак заедно с вас, всичко разбирах, различавах дните един от друг, макар да съм сляпа, разбирах кога е утрин, защото чувах Гуинплейн. Разбирах, че е нощ, защото сънувах Гуинплейн. Около себе си усещах някаква обвивка, която беше неговата душа. Ние тихичко се обожавяхме. Всичко това свършва и вече не ще има песни. Уви! Значи не е възможно да поживея още! Ти ще мислиш за мене, нали, любими?

Гласът ѝ все повече отслабваше. Злокобната агония отнемаше дъха ѝ. Тя сви палец под останалите си пръсти — знак, че последната минута е близка. Нежното хъркане на девойката сякаш вече се превръщаше в ангелски шепот.

Тя промълви:

— Ще си спомняте за мене, нали, защото ще е много тъжно да съм умряла, ако престанете да си спомняте за мене. Понякога бях лоша. Моля всички ви да ми простите. Уверена съм, че ако бог искаше, понеже ние не заемаме много място, можехме да бъдем щастливи, мой Гуинплейн, щяхме да си печелим хляба и щяхме да бъдем заедно в друга страна, но бог не пожела. Аз никак не знам защо умирам. Не се оплаквах, че съм сляпа, никого не обиждах. Нищо повече не исках — да съм си сляпа, но да бъда вечно край тебе. О, колко е тъжно да си отиваш!

Тя се задъхваше и думите ѝ гаснеха, сякаш някой ги духаше една след друга. Вече гласът ѝ почти не се чуваше.

— Гуинплейн! — поде тя. — Ти ще мислиш за мене, нали? Ще имам нужда, когато бъда мъртва.

И добави:

— О! Задръжете ме!

После, след кратко мълчание, каза:

— Ела при мене колкото можеш по-скоро! Много ще съм нещастна без тебе, дори и при господата. Не ме оставяй много дълго сама, мой нежен Гуинплейн! Раят беше тук. Там горе е само небето. О, задушавам се! Любими, мой любими, мой любими!

— Милост! — извика Гуинплейн.

— Сбогом! — каза тя.

— Милост! — повтори Гуинплейн и залепи устни върху красивите ледени ръце на Деа.

Тя остана за миг почти бездиханна.

После се надигна на лактите си, в дъното на очите ѝ блесна мълния, а на устните ѝ се яви неизразима усмивка. Гласът ѝ се извиси, пълен с живот.

— Светлина! — извика тя. — Аз виждам.

И издъхна.

Отпусна се просната и неподвижна върху дюшека.

— Умря — каза Урсус.

И като повален от отчаяние, нещастният старец сведе плешивата си глава и зарови хълцащото си лице в гънките на роклята при нозете на Деа. И остана така, в несвяст.

Тогава с Гуинплейн стана нещо страшно.

Той се изправи, вдигна чело и загледа огромната нощ над себе си.

После, далеч от всички погледи, но може би наблюдаван сред тези тъми от невидими очи, той простря ръце към гълбините над себе си и каза:

— Ида.

И тръгна по палубата към водата, сякаш никакво видение го примамваше.

На няколко крачки беше бездната.

Той вървеше бавно, не гледаше къде стъпва.

На лицето му светеше същата усмивка, която преди малко бе озарила Деа.

Вървеше право пред себе си. Сякаш виждаше нещо. В очите му имаше светлина, като отблясък на нечия душа, която той съзираше в далечината.

Извика:

— Деа!

Всяка крачка го приближаваше до ръба на палубата.

Издигнал ръце, отметнал глава, втренчил поглед, той вървеше сковано като призрак.

Вървеше, без да бърза и без да се колебае, със зловещо спокойствие, сякаш пред него не зееше пропаст в отворен гроб.

Шепнеше:

— Бъди спокойна. Ида след тебе. Много добре виждам знака, който ми даваш.

Не отместваше поглед от една точка на небето, където сянката беше най-дълбока. Усмиваше се.

Небето беше съвсем черно. Нямаше звезди, но той очевидно виждаше някаква звезда.

Прекося палубата.

След няколко вдървени злокобни крачки стигна до края.

— Пристигам — каза той. — Ето ме, Деа.

И направи още една крачка. Нямаше фалшборт. Пред него беше бездната. Стъпи.

Падна.

Нощта беше плътна и глуха, водата — дълбока. Той потъна. Изчезна безмълвно в мрака. Никой нищо не чу, нищо не видя. Корабът

продължаваше да плава, реката все така течеше.

Малко след това корабът навлезе в океана.

Когато Урсус дойде на себе си, той не видя Гуинплейн. Само Хомо стоеше на края на палубата, виеше в мрака и гледаше морето.

ПРИЛОЖЕНИЯ

РОСИЦА ТАШЕВА

„ЧОВЕКЪТ, КОЙТО СЕ СМЕЕ“ — КРАТКА БИОГРАФИЯ

Веднага след публикуването на „Морски труженици“ през 1866 г. Юго замисля голямо философско-историческо съчинение, което определя по следния начин:

„Социални студии“ — заглавие на серия от произведения. Серията започва с „Човекът, който се смее“, тоест Англия след 1688 г., ще продължи с Франция преди 1789 г. и ще завърши с 93-та година."

Трилогията трябвало да бъде посветена на три теми: аристокрацията, монархията и демокрацията.

Юго започва с английската аристокрация, от която се интересува отдавна. Още през периода 1825–1830 г. той си води бележки за старите английски закони, изоставя ги и отново се връща към тях след повече от тридесет и пет години.

По това време, през 1866 г., писателят обикаля букинистите и се сдобива с множество трудове като „Настоящето на Англия“ от Чембърлейн, „Описание на Лондон и Уестминстър“ от Филдинг, „История на Лондон“ от Мейтланд и др. Синът му Франсоа-Виктор, вече издал великолепия си превод на Шекспир и запознат с английските източници, му оказва неоценима помощ.

През юни 1866 г. Виктор Юго се присъединява към семейството си в Брюксел, като взема със себе си цялата своя документация. Тук проучванията му продължават, този път с историята на Камарата на лордовете. Не след дълго той знае всичко за тази институция, включително имената на херцози, маркизи, графове, барони, архиепископи и епископи. Церемониалите, процедурите при политическите разисквания или съдебните дела са му напълно ясни. Известно му е точното разположение на залите на Камарата (дори начертава плана ѝ) с местата за краля, канцлера, лордовете, с подробностите от облеклата им. Опознава работата на Камарата на общините не по-зле от механизма на действие на Камарата на лордовете. Едва тогава решава, че е подготвен, и сяда да пише.

Това става на 21 юли 1866 г. в Брюксел, През септември записва в бележника си следното: „Прочетох на семейството си началото на новия ми роман «Лорд Кланчарли».“ Това заглавие ще стане по-късно заглавие на една глава от книгата.

През октомври същата година Виктор Юго се завръща в Гърнзи и довършва третата книга „Детето в мрака“ от първата част на романа. След шестмесечно прекъсване, към май 1867 г., написва първите две книги на втората част — „По заповед на краля“. Отново прекъсва и отново пише. През май следващата година произведението е почти завършено.

Междувременно заглавията на романа се променят — „Лорд Кланчарли“, „По заповед на краля“, „Човекът, който се смее“, „Гуинплейн, пер на Англия“. Вариантите за предговор — също. Ето един от тях:

„Пожелаха да видят в «ANANKE» едва ли не верую и обявиха автора на «Парижката света Богородица», «Клетниците» и «Морски труженици» за фаталист. А той е точно обратното. Той смята, че тези негови произведения са едно утвърждаване на Душата. Към тях се прибавя днес настоящата книга.

Човекът има две оръжия срещу фаталността — съзнанието и свободата; съзнанието, което го води към дълга, и свободата, която му сочи правата.“

Впрочем Виктор Юго се стреми да покаже не само водещата идея в произведенията си, но и връзката между самите тях:

„Както «Клетниците» са свързани, чрез идеята за «ANANKE», с една предишна книга — «Парижката света Богородица», и с една посетнешна — «Морски труженици», така романът «Деветдесет и трета година» ще бъде предшествуван от две свързани с него произведения, едното за Англия след 1688 г., което ще излезе скоро («Човекът, който се смее»), и другото за Франция преди 1789 г. (което Виктор Юго не написва). Идеята в първите три произведения беше Съдбата. В следващите три книги ще става дума за

Надеждата

Свободата

Напредъка.“

Виктор Юго завършва романа си на 23 август 1868 г. — две години и един месец след като го е започнал. Заглавието му по това

време все още не е уточнено. Писателят се колебае между „По заповед на краля“ и „Човекът, който се смее“. За сметка на това той знае точно към кого се обръща и какво му предлага: „Единственият истински читател е мислещият читател. Тази книга е написана за него. Всяко произведение, достойно за този читател, притежава, като живота и като цялото мироздание, много измерения и разкрива много перспективи, без това да накърнява целостта му.“

В писмо до издателя си Лакроа, написано в отговор на съобщението му за предстоящото излизане на нов „исторически роман“, Юго доуточнява същината на книгата си:

„Историческият роман е един превъзходен жанр, след като Уолтър Скот се е отличил в него, както и от историческата драма могат да излязат чудесни произведения, след като Дюма е писал тъкмо такива. Само че аз никога не съм създавал историческа драма, нито исторически роман. Когато описвам историята, аз карам историческите лица да вършат само това, което са вършили или са могли да вършат според характера си, и почти не ги замесвам в истински измисленото действие. Методът ми се състои в това да описвам истински неща чрез измислени герои.

Всичките ми драми и всичките ми драматични романи са създадени по този начин, който, добър или лош, е свойствен на духа ми.

Следователно «По заповед на краля» е истинската Англия, представена от измислени герои. Историческите фигури, като например кралица Ан, са само загатнати. Интерес будят, както и в «Руй Блас», «Клетниците» и др., героите, формирани от историческата или аристократическата среда, но създадени от автора.“

Романът е окончателно озаглавен „Човекът, който се смее“ непосредствено преди предаването му за печат. Издателят Лакроа решава да предприеме една твърде забележителна финансова спекулация, която се състои в следното: книгата ще се продава безплатно, като награда — и по никакъв друг начин, — ако купувачът се съгласи да купи за 100 франка (или за 114 на четири вноски) книги от каталога Лакроа — от Юго, Ламартин, Мишле и други автори. Юго се противопоставя на подобна комбинация, която би донесла печалба на издателя, но би намалила броя на евентуалните купувачи. Следва размяна на гневни писма, две от които са публикувани в печата. В края

на краищата двамата се споразумяват романът да се продава по общоприетия начин, но издателят в последния момент вдига цената.

Всичко това не допринася за успеха на книгата, която излиза към средата на 1869 г. Политическият момент също не е благоприятен — предстоят избори и на парижани не им е до четене. Литераторите харесват романа, но купувачите са малко. Критиката, според обичая си, превъзнася предишните романи на писателя, за да намали значението на последната му творба. Виктор Юго е огорчен:

„Успехът си отива. Аз ли греша по отношение на времето? Времето ли греши спрямо мен? Само бъдещето ще отговори на този въпрос.“

Така поема своя път поредната книга на големия френски писател и той не е по-различен от пътя на предишните му произведения. Възхваляван, оспорван, отхвърлян във Франция, романът „Човекът, който се смее“ среща възторжен прием във всички други страни.

Колкото до бъдещето, съвременният читател знае как то е отговорило на тъжните въпроси на Олимпиада. Този отговор е изцяло в полза на писателя и на творбата му, заела мястото си сред безсмъртните творби на световната класика.

ОТЗИВИ В ПЕЧАТА ЗА „ЧОВЕКЪТ, КОЙТО СЕ СМЕЕ“

ЕМИЛ ЗОЛА

Не мога да се въздържа да не изразя пръв възхищението си. Никога Виктор Юго не е бил по-могъщ. Началото на романа не е нищо и включва всичко. Няма действие, драмата е само загатната, има само картини, но картини величествени, нарисувани от ръката на майстор. Книгата започва като обикновена и същевременно ужасяваща епопея...

... Тази първа част е съставена от извънредно прости елементи и смятам, че цитираните пасажии добре показват великолепните ефекти, които поетът е изтръгнал от един скитник и един вълк, от една потъваща лодка и едно дете, изгубено в мрака. При това цитатите ми бяха съвсем откъслечни. Би трябвало да се проследи всяка страница, за да се усети и в най-дребните епизоди духът на реалното, постепенно прерастващо в епично. Желанието ми е да предам на читателите нуждата да прочетат пролога и да проследят развитието на драмата. За останалото ще отсъдя по-късно.

В. „Льо Голоа“, 1869

... Така свършва тази грандиозна творба, която анализирах страница по страница. Имах намерение след анализа да направя и синтез, тоест да напиша критическа статия. Но чувствавам, че няма смисъл. Читателите вече познават произведението, харесват го като мен и като мен го смятат за прекрасно и силно.

В. „Льо Голоа“, 1869

„Човекът, който се смее“ има огромен успех в Европа и в останалата част от света. Огромен, но не и неоспорван, и причината е съвсем естествена. Никога преди авторът на „Руй Блас“ и на „Легендата на вековете“ не е създавал произведение, което да възбуди толкова омраза и толкова възторг...

Лесно ли е да се извлече основната идея в „Човекът, който се смее“? Да, несъмнено, защото тази велика идея — идея стоическа и християнска, е от ония, които авторът хиляди пъти е утвърждавал и отстоявал...

Ето каква е тя: преследваният праведник изглежда нещастен, а не е; победоносният злосторник изглежда щастлив, а не е.

Колкото до стила, той се е преобразил в угода на новата си мисия. Станал е мускулест като Херкулес, изчистен от епитети и украшения. Юго употребява винаги точната дума и я поставя винаги на място.

А защо все пак — въпросът трябва да се зададе направо и решително, — защо „Човекът, който се смее“ не успя веднага да добие популярност като „Легендата на вековете“ или „Парижката света Богородица“? Редно е да бъдем откровени, тъй като лъжата не служи никому и за нищо.

Поради напълно достойни причини Виктор Юго живее в изгнание, а за него изгнанието е по-фатално, отколкото за всеки друг. Думите на Волтер: „Пишете стиховете си в Париж“ като че ли са били казани за него. Виктор Юго имаше нужда от Париж, както Париж имаше нужда от Виктор Юго.

Този, който вмъкна в „Човекът, който се смее“ глава, наречена „Титанката“, сам се е родил титан. Да прескача бездни, да опърля косите си в кометите, да плаши гръмотевиците, като говори по-високо от тях, да приютява в очите си пещите на ада и ведростта на небесния лазур — ето кое му е присъщо. Но тъй като в Париж всеки се влияе

от Париж, от нуждите и условностите на Париж, докато беше тук, Виктор Юго биваше принуден да слиза до нашето равнище, да овладява гласа си, за да можем да го чуем, да притъпява пламъка в очите си, за да не ни изгори.

В изгнанието нещата стоят другояче. Лице в лице с небесата, морето, скалите, които също са титани и богове, поетът не се е сетил да се сниши, да се сдържи, а наивно се е протегнал, за да му е по-удобно, и неусетно е възстановил ръста си на титан.

В. „Льо Насионал“, 1869

АЛДЖЕРЪН ЧАРЛС СУИНБЪРН

За да оценим тази книга по достойнство, нека отместим лампада на реализма и да я прочетем, огряна от слънчевите лъчи из въображението на поета. Само така ще я видим такава, каквата е. Красотата ѝ, значението ѝ са от областта на идеалното. Това е едно величаво произведение, защото ни разкрива по величав начин величави и вълнуващи сцени. В него има не само човешки същества; в него вятърът, гръмотевиците и лунният изгрев също играят своята роля. И това не е всичко: самото произведение е част от естеството на тези неща, облъхнато е от животворния дъх на природните стихии, пронизва ви и ви разтърсва до дъното на душата ви...

Къде да поставим тази творба на най-големия поет на века? Няма и сянка от съмнение къде. Виктор Юго никога досега не е докосвал с по-сигурна ръка клавишите на болката и никога не е изтръгвал от тях по-дълбоки звуци. Красотата на книгата е изцяло небесна. И все пак — а може би именно поради това — всяка дума в нея трепти от земни чувства. И през всичко това, или над всичко това, преминава, възкачва се една нотка на нежност, висш израз на състраданието.

Впрочем нека преди всичко друго проявим здравомислието да се насладим на произведението и

любезността да бъдем признателни на автора. Достатъчно е, че книгата е хубава и героична, нежна и силна, изпълнена с божествена и страстна любов, със свята и пламенна жал към всички, които страдат заради човешките грешки.

Аз също ще се задоволя да бъда просто щастлив и признателен и именно по този начин да приема тази книга — като дар от поета. А той живее днес между нас красивия и благороден живот на човек, който милее за човечеството и за когото човечеството винаги ще милее.

В. „Курие дьо л'Йороп“, 1869

ЧОВЕКЪТ, КОЙТО СЕ СМЕЕ^[1]

Темата на романа, която би могла да се сроди единствено с темите в творбите на Дикенс („Дейвид Копърфийлд“ е завършен през 1850 г., но преводите на Дикенсовите романи, които притежава Юго, са от 1877–1880 г.), е близка на Юго и представлява комбинация от темите, разработени вече в драмите му. Гуинплейн, дете, осакатено по заповед на краля е намерен през една януарска нощ на 1690 г. заедно с невръстната сляпа Деа и подслонен от Урсус, който предпочита да общува с вълка Хомо, вместо да дружи с хората. Двете нещастни деца израстват свързани с взаимно споделена обич в трудните условия на скитническия живот, който водят с бащата осиновител, странствуващ из Англия. Разпознат като син на лорд, изпратен в изгнание заради верността му към републиканските идеи, новият лорд Кланчарли среща надарената с дяволска красота херцогиня Джоузиан, изправя се пред събранието на перовете, което се опитва да затрогне в полза на клетите бедняци. Обезкуражен от бездушието на аристократичното общество, той се връща на кораба, който отвежда Урсус и Деа в изгнание, за да се свърже с любимата си в смъртта.

Веднага се откроява една характерна за въображението на Юго съпоставка, която носи определен идеен смисъл: Гуинплейн и херцогиня Джоузиан напомнят за Трибуле и Лукреция Борджиа, двойка, в която се сплитат душата с грозотата, от една страна, и порокът с красотата, от друга. Вече отбелязахме, че Трибуле, кралският шут, представлява необходимата брънка във веригата, която свързва чудовището Квазимодо с героя Гуинплейн. В образа на последния съжителствуват чудовището и героят. Но за разлика от Квазимодо и подобно на Трибуле, Гуинплейн е жертва на обществото — то само е осакатило този млад човек. Отрасъл в бедност и отведнъж попаднал сред могъщите на деня, той става защитник на братята си, с които е делил мизерията, както Жан Валжан. И както Жан Валжан, Гуинплейн изживява „бурята в една глава“. Той се проваля. Знатното събрание приема неговата обвинителна реч срещу обществото като фарс. Юго насища присмехулните подвиквания на лордовете с горчивината, която са предизвикали у него заседанията в Законодателното събрание на Франция през 1849–1850 г. Но това не е всичко, което той е вложил от себе си. Анри Гийомен, изследовател на живота и творчеството на Виктор Юго, открива в романа своеобразно пренасяне на любовната драма, която в реалния живот е разделила Виктор и Адел. „Човекът, който се смее“ е роман за едно морално изкушение и за един социален провал, които завършват със самоубийството на героя и със смъртта на вярната му любима. Това е може би най-песимистичната творба на Виктор Юго. Причината произхожда без съмнение от епохата, в която той разполага темата, и отговаря на обстоятелствата, при които я разработва: смъртта броди около автора, сломен от поредицата невъзвратими раздели. След петнадесет години изгнание темата за прокудения се разширява от „Морски труженици“ чак до „Театър на свобода“ и се превръща в натрапчив мотив в творчеството на Юго. „Човекът, който се смее“ представя драмата на един прокуден от обществото,

син на доброволен изгнаник, осиновен от самотник, който на свой ред ще бъде прокуден. Юго насища тази тема с опита си на изгнаник без илюзии: „Човекът, който се примирява с изгнанието, е впрочем смешно нещо. Той е мъртвец. Това е един разочарован честолюбец.“ Подпомогнат от изключителната мощ на своя автор в прилагането на идеалното преувеличение, Гуинплейн придобива величието на апостолски символ. Клоунът, изстрадал безброй мъки, се превръща в мъченик — „свети Гуинплейн“, пише без присмех Юго. И Деа се превръща в дева и мъченица. Под маската на застинало веселие и под покривалото на слепотата те vyplъщават нещастията на разпнатия народ. Историята им започва край бесилка и завършва в синкавозелените морски води... Тази чудовищна символика не се харесала на читателите, привикнали с по-скромните ужаси на натуралистичния роман. Юго си дава ясно сметка защо романът му не се харесва: „Не може да се отрече, отбелязва той, че между мен и моите съвременници се получи явно разминаване.“ Писателят признава грешките си: „Поисках да злоупотребя с романа, да направя от него епопея.“ Именно поради тази причина „Човекът, който се смее“ — най-странната творба, която е замислило въображението на поета — продължава да буди и днес нашия интерес.

Жан-Бертран Барер

[1] „Виктор Юго“, изд. „Атие“, 1967 г. Превод Гено Генов. ↑

Издание:

Виктор Юго. Човекът, който се смее

Френска. Трето издание

ДИ „Народна култура“, София, 1988

Редакционна колегия: Гено Генов, Георги Цанков, Иван
Теофилов, Симеон Хаджикосев

Водещ редактор: Силвия Вегенгайн

Редактор: Силвия Вагенщайн

Оформление: Николай Пекарев

Рисунка на обложката: Раймон Морети

Художник-редактор: Стефан Десподов

Технически редактор: Езекил Лападатов

Коректори: Евгения Джамбазова, Лили Александрова

Дадена за набор май 1988 г.

Подписана за печат ноември 1988 г.

Излязла от печат декември 1988 г.

Издателски коли 33,18. УИК 34,66

Формат 84Юх108/32 Печатни коли 39,50.

ДП „Димитър Благоев“ — София

Цена 4,58 лв.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.